

İslâmî Şahsiyet

-İkinci Cild-

İslâmî Şahsiyet

-İkinci Cild-

Takiyyuddîn en-Nebhânî

Mütercim

Ercan Tekinbaş

Dâr'ul-Ummah

Basım, Yayın Ve Dağıtım

P.K. 135190 Beyrut-Lübnan

KÖKLÜDEĞİŞİM YAYINCILIK

-Yayınevi Ve Yazar İsmi Belirtilerek Kitaptan İktibas Yapılabilir-

KöklüDeğişim Yayıncılık: 30

Fikir Serisi: 11

Birinci Baskı, 3000 Adet, [H.] Safer 1434 - [M.] Şubat 2013• ANKARA

İslâmî Şahsiyet

[الشخصية الإسلامية]

İkinci Cild

Müellif

Takiyyuddîn en-Nebhânî

Mütercim

Ercan Tekinbaş

(H. 1424 - M. 2003 Tarihli (Altıncı) Mutemed Baskısı'ndan Tercüme Edilmiştir.)
(Dâr'ul-Ummah Yayınevinde Neşredilen Bu Eserin Türkiye'de Basım-Yayım-Dağıtım Hakları,
KöklüDeğişim Yayıncılık'a Aittir.)

Yayına Hazırlayan

Dizgi-Kapak Tasarım

KöklüDeğişim Yayıncılık

Baskı

Önka Matbaa San. ve Tic. Ltd. Şti

Büyük Sanayi 1. Cadde Keskinler İş Merkezi No:80/32-33 İskitler-ANKARA

0312 3842685

ISBN

978-975-6274-57-6

KÖKLÜDEĞİŞİM YAYINCILIK

Kültür Mah. Mithatpaşa Cad. 47/B, Kızılay/ANKARA

Tel: [0312] 229 77 91 Faks: [0312] 229 77 92

www.kokludegisim.com • bilgi@kokludegisim.com

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ
فَإِنْ تَنَازَعْتُمْ فِي شَيْءٍ فَرُدُّوهُ إِلَى اللَّهِ وَالرَّسُولِ إِنْ كُنْتُمْ تُؤْمِنُونَ
بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ ذَلِكَ خَيْرٌ وَأَحْسَنُ تَأْوِيلًا أَلَمْ تَرَ إِلَى الَّذِينَ
يَزْعُمُونَ أَنَّهُمْ آمَنُوا بِمَا نُزِّلَ إِلَيْكَ وَمَا نُزِّلَ مِنْ قَبْلِكَ يُرِيدُونَ أَنْ
يَتَحَاكَمُوا إِلَى الطَّاغُوتِ وَقَدْ أُمِرُوا أَنْ يَكْفُرُوا بِهِ وَيُرِيدُ الشَّيْطَانُ
أَنْ يُضِلَّهُمْ ضَلَالًا بَعِيدًا وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ تَعَالَوْا إِلَى مَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَإِلَى
الرَّسُولِ رَأَيْتَ الْمُنَافِقِينَ يَصُدُّونَ عَنْكَ صُدُودًا فَكَيْفَ إِذَا أَصَابَتْهُمْ
مُصِيبَةٌ بِمَا قَدَّمَتْ أَيْدِيهِمْ نُمْ جَاؤُوكَ يَحْلِفُونَ بِاللَّهِ إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا
إِحْسَانًا وَتَوْفِيقًا أُولَئِكَ الَّذِينَ يَعْلَمُ اللَّهُ مَا فِي قُلُوبِهِمْ فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ
وَعِظْهُمْ وَقُلْ لَهُمْ فِي أَنْفُسِهِمْ قَوْلًا بَلِيغًا وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ إِلَّا
لِيُطَاعَ بِإِذْنِ اللَّهِ وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ جَاؤُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ
وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَحِيمًا فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ
حَتَّىٰ يُحَكِّمُوكَ فِيمَا شَجَرَ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُوا فِي أَنْفُسِهِمْ حَرَجًا مِمَّا
قَضَيْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا

Rahman ve Rahim Allah'ın Adıyla

“Ey iman edenler! Allah'a, Rasul'e ve sizden olan ulul-emre iaat ediniz. Eğer herhangi bir hususta çekişerseniz, -Allah'a ve ahiret gününe gerçekten inanıyorsanız- onu Allah'a ve Rasul'e götürün. Bu, hem daha hayırlı hem de netice bakımından daha güzeldir. Sana indirilene ve senden önce indirilenlere inandıklarını ileri sürenleri görmedin mi? Tâğut'a inanmamaları kendilerine emrolunduğu halde, Tâğut'un önünde muhakemeleşmek istiyorlar. Hâlbuki şeytan onları büsbütün saptırmak istiyor. Onlara: Allah'ın indirdiğine (Kitab'a) ve Resûl'e gelin (onlara başvuralım), denildiği zaman, münafıkların senden iyice uzaklaştıklarını görürsün. Elleriyle yaptıkları yüzünden başlarına bir felâket gelince hemen, biz yalnızca iyilik etmek ve arayı bulmak istedik, diye yemin ederek sana nasıl gelirler! Onlar Allah'ın, kalplerindeki bildiği kimselerdir; onlara aldırma, kendilerine öğüt ver ve onlara, kendileri hakkında tesirli söz söyle. Biz her Rasul'u -Allah'ın izniyle- ancak kendisine itaat edilmesi için gönderdik. Eğer onlar kendilerine zulmettikleri zaman sana gelseler de Allah'tan bağışlanmayı dileseler, Resûl de onlar için istiğfar etseydi Allah'ı ziyadesiyle affedici, esirgeyici bulurlardı. Hayır, Rabbine andolsun ki aralarında çıkan anlaşmazlık hususunda seni hakem kılıp sonra da verdiği hükümden içlerinde hiçbir sıkıntı duymaksızın (onu) tam manasıyla kabullenmedikçe iman etmiş olmazlar.” [en-Nisâ 59-

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	7
FIKİH ÖĞRENİMİ.....	11
FIKİH'TAN ÖRNEKLER.....	13
Hilafet.....	15
Müslümanların Halife Çıkarmaları İçin Verilen Süre.....	22
Hilafetin İnikadi.....	24
Beyat.....	28
Halifenin Şartları.....	32
Hilafete Talip Olmak.....	37
Hilafetin Tek Oluşu.....	38
İstihlaf Ya da Ahit.....	40
Halifeyi Nasbetme Metodu.....	41
Şeriat Hilafet İçin Belli Bir Şahıs Tayin Etmedi.....	52
GENEL SORUMLULUKLAR.....	102
İslam Devleti Beşerî Bir Devlettir İlahi Bir Devlet Değildir.....	111
Halifenin Azli.....	131
Emirlik.....	134
İtaat.....	139
Halifenin Hükümler ve Üsluplar Benimsemesi Yani Kanunları Koyması.....	142
Cihad.....	156
Cihad ve Halife.....	162
Halifenin Ordunun Komutasını Üstlenmesinin Manası.....	164
Şehit.....	174
Ribât.....	183
İslamî Ordu.....	185
Savaşta Kâfirlerden Yardım Almak.....	185
İslam Ordusunun Donatımı.....	191

Livalar ve Râyeler	192
Esirler	195
Harp Siyaseti	202
Savaşta Yalan Söylemek	209
Casusluk	213
Ateşkes	220
Askerî İttifaklar	222
Caiz Olan Anlaşmalar	225
Zorunlu Anlaşmalar	227
Anlaşmaların Bozulması	229
Harbi Kâfir	233
Müstemin	234
Zımmi Hükümleri	237
İslâm'ın Kâfirlere Tatbik Edilmesi Vaciptir	243
Cizye	246
Öşür, Haraç ve Sulh Arazileri	249
Dâr-ul Küfür ve Dâr-ul İslam	260
Müminlerin Kâfirleri Dost Edinmeleri	264
Dâr-ul Küfürden Dâr-ul İslam'a Hicret	277
İslam'ın Kölelik ve Köleliştirmeye İlişkin Tutumu	283
Köleliğin Çözümü	283
Köleliştirmenin Çözümü	289
FERTLER ARASI İLİşKİLER	293
Alış-Veriş	296
Kullara Haram Olan Her Şeyin Alış-verişi Haramdır	300
Sana Ait Olmayan Şeylerin Satılması Caiz Değildir	302
Selem Satışı	305
Dalındayken Meyvenin Satışı	310
Borç ve Taksitle Alış-Veriş	318

Simsarlık/Komisyonculuk.....	323
İcâra/Kiralama	329
Ücretli.....	329
Ücret.....	330
Ücretin Belirlenmesi	331
Ücretin Miktarı	332
Ücretin Ödenmesi.....	333
Ücretle Çalışanların Çeşitleri	334
İslam'da İşçi Sorunu Yoktur	335
Malların Kiralanması.....	337
Evlerin Oturmak İçin Kiralanması.....	340
Rüşvetin Hepsî Haramdır	343
Rehin/İpotek.....	349
Rehin Alanın Rehinden Faydalanması.....	350
Müflis/İflas Eden	354
Havale	358
Tasvir/Suret Yapmak	361

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

FIKİH ÖĞRENİMİ

Hayatında gerekli olan şer'î hükümleri bilmesi her müslümana farz-ı ayındır. Çünkü müslüman, amellerini şeriatın hükümlerine göre yapmakla emrolunmuştur. Çünkü Şari'in insanlara ve mü'minlere hitap ettiği teklif hitabı/sorumluluk yükleme hitabı, hiçbir kişi için başka seçeneği olmayan kesin hitaptır. Bu hitap ister iman hakkında olsun ister ise insanın amelleri hakkında olsun fark etmez. Zira Allahu Teâlâ'nın şu kavli: **"Allah'a ve Rasulüne iman edin."** [en-Nisa 136] Şu kavli gibidir: وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا

"Allah alış-verişi helal, faizi haram kıldı." [el-Bakara 275] Her ikisi de hitap teklifidir. Bu da onun bir hitap oluşundan dolayıdır, yoksa kesin bir hitap olarak muhatap olduğumuz mevzu bakımından değildir. Bunun delili Allahu Teâlâ'nın şu kavlidir: وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا لِمُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُبِينًا **"Allah ve Rasulü bir işe hüküm verdiği zaman, inanmış bir**

erkek ve kadına o işi kendi isteklerine göre seçme hakkı yoktur. Her kim Allah ve Rasulüne karşı gelirse, apaçık bir sapıklığa düşmüş olur." [Ahzab 36] Yine bunun delili, her amelin hesaba çekilecek olmasıdır. Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: فَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ وَمَنْ يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ شَرًّا يَرَهُ **"Kim zerre miktarı hayır işlemişse onu**

görür, kim zerre kadar şer işlemişse onu görür." [Zilzâl 7-8] Yine Allahu Teâlâ'nın şu kavlidir: يَوْمَ نَجِدُ كُلَّ نَفْسٍ مِمَّا عَمِلَتْ مِنْ خَيْرٍ مُحْضَرًا وَمِمَّا عَمِلَتْ مِنْ سُوءٍ تَوَدُّ لَوْ أَنَّ بَيْنَهَا وَبَيْنَهُ أَمَدًا بَعِيدًا وَيُحَذِّرُكُمُ اللَّهُ نَفْسَهُ **"Herkesin iyilik olarak yaptıklarını da kötülük olarak yaptıklarını da karşısında hazır olarak bulduğu günde (insan) isteyecek ki kötülükleri ile arasında uzun bir mesafe bulunsun. Allah kendisine karşı (gelmekten) sizi sakındırıyor."** [Âl-i İmran 30] Ve şu kavlidir: وَتُؤْتَى كُلُّ نَفْسٍ مِمَّا عَمِلَتْ **"Herkes yaptığının karşılığı eksiksiz ödenir."** [Nahl 111]

Teklif, kesin şekilde gelmiştir ve Müslüman herhangi bir amel yaparken kesinlikle şeri hükümlerle mukayyet olmalıdır. Teklifin konusuna yani Allah'ın Müslümanı talep ya da terk ya da serbest bırakma şeklinde kendisiyle sorumlu kıldığı hususa gelince; o, ya farz,

ya mendub, ya mubah, ya haram veya mekruh olabilir. Teklifin kendisi ise kesin olup bir muhayyerlik yoktur. Teklif için tek bir durum vardır ki o, teklifle mukayyet kalmanın vacip olmasıdır. Bundan dolayı dünya hayatında kendisine gerekli olan şerî hükümleri bilmesi her Müslümana farzdır. Hayatında kendisine gerekli olmayan şerî hükümleri bilmesi ise farz-ı ayın değil farz-ı kifâyedir. Bazı Müslümanlar farz-ı kifâye hükümlerini yerine getirdiğinde diğerlerinden (sorumluluk) düşer. Nitekim Enes İbn-u Malik'ten şöyle dediği rivayet edilmesi bunu teyit etmektedir: Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] şöyle buyurdu: **“إِلْمُ تَالِبُ الْعِلْمِ فَرِيضَةٌ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ”** **“İlim talep etmek her Müslümana farzdır.”** Her ne kadar burada, Müslümana hayatında gerekli olan her ilim kasdolunmuş olsa da buna ibadetler, mumalet ve benzeri hükümler gibi hayatında kendisine gerekli olan hükümler açısından fıkıh da dâhildir. Bundan dolayı fıkıh öğrenimi Müslümanlar için gerekli hususlardandır. Hatta ister farz-ı ayın olsun ister farz-ı kifâye olsun fıkıh öğrenimi Allah'ın Müslümanlara farz kıldığı hükümlerdendir. Fıkıh öğrenimine teşvik eden hadisler de gelmiştir. Nitekim Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], fıkıh öğrenmeye teşvik etmiştir. El-Buhari, Muaviye Ebu Sufyan kanalıyla Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], şöyle buyurdu: **“مَنْ يُرِدِ اللَّهُ بِهِ خَيْرًا يُفَقِّهُهُ فِي الدِّينِ”** **“Allah kime hayır dilerse onu dinde fakih yapar.”** Yine Saîd İbn-ul Museyyeb'ten o da Ebu Hurayra'dan Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], şöyle buyurdu: **“مَنْ يُرِدِ اللَّهُ بِهِ خَيْرًا يُفَقِّهُهُ فِي الدِّينِ”** **“Allah kime hayır dilerse onu dinde fakih yapar.”** [İbn-u Mâce] Bu hadisler, fıkıhın önemi ve fıkıhın öğrenimine teşvik hususunda açıktır. Ömer İbn-ul Hattab [Radiyallahu Anh]'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: **“Geceleri ibadetle gündüzleri oruçla geçiren bin abidin ölümü, Allah'ın helal ve haramını gören akıl sahibi bir kişinin ölümünden daha ehvendir/önemsizdir.”**

FIKİH'TAN ÖRNEKLER

Sahabeler [Rıdvanullahi Aleyhim], Arap idiler. Arapça onların mizaçları idi. Arap lisanını dakik bir şekilde kuşatmış âlim kişilerdi. Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in yanından ayrılmıyorlardı. Kur'an, onlar Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in yanında iken inmekteydi. Rasul, olaylara ilişkin Allah'ın hükmünü onların gözü ve kulağı önünde açıklıyordu. Aynı zamanda onlar, şeriatı kuşatmış âlim kişilerdi. Onlar, kendilerine Allah'ın hükmünün açıklanması gereken bir vakıa getirildiğinde, onun hakkındaki şerî hükmü, nassın ya da nassın anlamından çıkartmış oldukları görüşlerini açıklayarak ortaya koymaktaydılar. Onlar genellikle delili açıklamaksızın hükmü göstermekle yetinirlerdi. Bu nedenle sahabelerin vermiş oldukları hükümler onların (kendi) görüşleri şeklinde nakledilmiştir. Bu durum bazı insanları, sahabelerin davalar hakkında kendi görüşlerini ortaya koydukları şeklinde bir anlayışa sahip olmaya sevk etmiştir. Gerçekte ise sahabeler, şerî nasslardan anlayışları ile çıkardıkları şerî hükmü ortaya koymaktaydılar. Fakat onlar, şerî hükmü delili ile birlikte ortaya koymuyorlar veya hükmün illetini ya da illetin delilini açıklamıyorlardı. Bu da "bu hüküm sahabelerin görüşüdür, o halde akli İslam ile dolu olduğu ve Arapçayı bildiği sürece insanın bir mesele hakkında görüşünü ortaya koyması caizdir" şeklinde bir yanılığa düşülmesine yol açmıştır.

Arap dilinin bozulmaya başladığı asırlar gelince Arapça, dili ayarlamak için kaideler ile öğrenilir hale geldi. Rivayetlere yalansızmaya ve Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in söylemediği hadisler rivayet edilmeye başlayınca hadis, usul ile öğrenilen bir sanat haline geldi. Bunun içindir ki şerî hükümleri istinbat etmek/çıkartmak, Arapçayı ve şerî nassları bilmeyi gerektirir oldu. Şerî hüküm, bazen delile bazen de istidlale eşlik eder oldu. Böylece fıkıh, araştırmada yeni bir oluşla oluşmaya ve bablandırmada özel bir tertiple tertiplenmeye başladı. Bablandırma ve tertipte üslup farklılığı olmasına rağmen hükümle birlikte şeri hükmün delilini ve hüküm farklı olduğunda istidlal yönünü açıklamak kaçınılmaz oldu. Nitekim İslamî kütüphaneler, fıkıh hakkında bablandırma ve sunum bakımından çeşitli üsluplarla yazılmış yüz binlerce eserle doldu. Ancak kâfirler, miladi 18. yüzyılın ikinci yarısında Müslümanlara

saldırılarında başarılı olduktan sonra, İslâmî ilimler hakkında Müslümanları yanıltmaya başladılar. Demegogun 'arı dışkısıdır' diyerek balı insanlara çirkin göstermesi gibi kâfirler de fıkıh kitaplarını Müslümanlara çirkin gösterdiler. Müslümanların fıkıhtan yüz çevirmesi için kâfirler İslam fikhını siyah bir çerçeve içine koydular. Müslümanlar fıkıhtan yüz çevirince, İslam'ın hükümlerini öğrenmekten yüz çevirmiş olup Allah'ın dini hakkında gerçekten cehalete düştüler. Bundan dolayı fıkıh öğrenimine olan özlemi uyandırmak için İslam fikhından örnekler sunarak Müslümanları fıkıh öğrenimine yönelmeye teşvik etmek kaçınılmazdır. Bugün siyasî hükümler ya da anayasa hukuku dedikleri genel ilişkilerle alakalı şerî hükümlerden örnekler sunmak, bugün medenî kanun dedikleri fertlerin birbirleriyle ilişkileri hakkında şerî hükümlerden örnekler sunmak, ukubatla/cezalarla alakalı şerî hükümlerden örnekler sunmak, beyinât/ıspat vasıtaları ile alakalı şerî hükümlerden örnekler sunmak insanlar için faydalıdır. Ta ki fikhî görüntü daha net olsun. Umulur kibu çaba, İslam fikhının muteber ana kitaplarından İslam fikhını öğrenmeye özlemi arttırır.

Hilafet

Hilafet, İslamî şerî hükümleri ikame etmesi ve İslam davetini tüm dünyaya taşınması için tüm Müslümanların genel başkanlığıdır. Hilafet ile İmamet aynı şeydir. Zira İmamet ile Hilafet aynı manadadır. Çünkü sahih hadislerde bu iki kelime aynı anlamlarda kullanılmıştır. Bu iki kelimedenden hiç biri herhangi bir nassta yani ne kitapta ne de sünnette diğerinin manasına ters bir manada varit olmamıştır. Çünkü şerî nasslar, bu iki kelimeyi tek kelime haline getirmişlerdir. Bu lafza yani İmamet ya da Hilafet lafzına değil sadece bunların anlamına bağlı kalınmalıdır.

Bir Halifeyi çıkarmak dünyanın tamamındaki tüm Müslümanlara fazdır. Bir Halifeyi çıkarmak -ki Allah'ın Müslümanlara farz kıldığı herhangi bir farzı yerine getirmek gibidir- kesin bir emirdir. Bu hususta muhayyerlik ve müsamaha yoktur. Bir Halifenin çıkarılmasını ihmal etmek Allah'ın en şiddetli şekilde azap edeceği en büyük maksiyetlerden biridir.

Halifenin çıkarılmasının tüm Müslümanlara farz oluşunun delili: Kitap, sünnet ve sahabe icamıdır.

Kitaba gelince; Allahu Teâlâ, Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'e Müslümanlar arasında Allah'ın indirdikleri ile hükmetmesini kesin bir şekilde emretti. Allahu Teâlâ, Rasul [Aleyhi's Selam]'a hitaben şöyle buyurdu: **فَأَحْكُمُوا بَيْنَهُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعُوا أَهْوَاءَهُمْ عَمَّا جَاءَكُمْ مِنَ الْحَقِّ** “**Aralarında Allah'ın indirdikleri ile hükmet! Sana gelen haktan** (yüz çevirip de) **sakın onların hevâlarına tâbi olma!**” [el-Mâide 48] Ve şöyle buyurdu: **وَأَنِ احْكُم بَيْنَهُم بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ وَاحْذَرْهُمْ أَنْ يَفْتَنُوكَ عَنْ بَعْضِ مَا أَنْزَلَ اللَّهُ إِلَيْكَ** “**Aralarında Allah'ın indirdikleri ile hükmet ve onların arzularına uyma! Allah'ın sana indirdiklerinin bir kısmından seni saptırmalarından sakın!**” [el-Mâide 49] Rasule hitap, bu hitabı ona tahsis edecek bir delil varit olmadıkça ümmeti için de bir hitaptır. Burada tahsisle ilgili bir delil varit olmamıştır. Dolayısıyla hükmün/yönetimin ikame edilmesiyle ilgili Müslümanlar için bir hitaptır. Halifenin çıkarılması ise yönetimin ve otoritenin ikame edilmesinden başka bir anlama gelmez. Ayrıca Allahu Teâlâ, ulu'l emre/yöneticiye itaat etmeyi farz kıldı ki bu da

Müslümanların başında bir veliyyu'l emrin bulunmasının farz olduğunu gösterir. Nitekim Allahu Teâlâ, şöyle buyurdu: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ **“Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, Rasule ve sizden olan emir sahiplerine itaat edin.”** [en-Nisâ 59] Allah, olmayan bir kimseye itaat etmeyi emretmez. O halde bu ayet, veliyyu'l emrin ortaya çıkarılmasının farz olduğunu gösterir. Bu (emir) ise ne mendub ne de mübah değil bilakis farzdır. Çünkü Allah'ın indirdikleri ile hükmetmek farzdır. Allahu Teâlâ, veliyyu'l emre itaati emrederken onu ortaya çıkarmayı emretmiştir. Zira veliyyu'l emrin varlığı şeri hükmün ikamesine ve ortaya çıkarılmasını terk etmek ise şeri hükmün ortadan kalkmasına neden olur. Dolayısıyla veliyyu'l emrin ortaya çıkarılmaması harama -ki şeri hükmün yok olmasıdır- neden olacak olmasından dolayı onun ortaya çıkarılması farzdır.

Sünnete gelince; Muslim, Nâfi kanalı ile şöyle rivayet etmiştir: Ömer, bana Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'i şöyle buyururken işittiğini söyledi: مَنْ خَلَعَ نِدًا مِنْ طَاعَةِ نَبِيِّ اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لَا حُجَّةَ لَهُ وَمَنْ مَاتَ وَأَلَيْسَ مِنْ خَلَعَ نِدًا مِنْ طَاعَةِ نَبِيِّ اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لَا حُجَّةَ لَهُ وَمَنْ مَاتَ وَأَلَيْسَ مِنْ خَلَعَ نِدًا مِنْ طَاعَةِ نَبِيِّ اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ لَا حُجَّةَ لَهُ **“Kim itaatten elini çekerse, Kıyamet Gününde lehine hiç bir delil bulunmaksızın Allahu Teâlâ'nın karşısına çıkacaktır. Kim de boynunda beyat olmadan ölürse cahiliye ölümü ile ölür.”** Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], her Müslümanın boynunda beyat olmasını farz kılmış ve boynunda beyat olmadan ölen kimseyi cahiliye ölümü ile ölmüş olarak vasıflandırmıştır. Beyat bir başkasına değil ancak Halifeye olur. Rasul, her Müslümanın boynunda bir Halifeye beyatın olmasını farz kılmış olup Halifeye biyat edilmesini farz kılmamıştır. Dolayısıyla farz olan her Müslümanın boynunda bir beyatın olmasıdır. Yani varlığı ile her Müslümanın boynunda beyatın olmasını hak eden bir Halifenin olmasıdır. Fiilen beyat etsin ya da etmesin her Müslümanın boynunda beyatın olmasını ortaya çıkaran şey Halifenin olmasıdır. Bu nedenle hadis, Halifenin nasbedilmesi farziyetine dair bir delil olup her ferdin Halifeye beyat etmesinin farziyetine dair delil değildir. Çünkü Rasulün zemmettiği şey, Müslümanın boynunun ölünceye kadar beyattan yoksun olmasıdır yoksa beyat edilmemesini zemmetmemiştir. Muslim, A'rac'tan o da Ebi Hurayra'dan Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: *إنما الإمام حُجَّةٌ*

يقاتل من ورائه ويُتقى به **“İmam [halife] ancak bir kalkandır, Onun arkasında savaşıılır ve onunla korunulur.”** Yine Muslim, Ebi Hâzım’dan şöyle dediğini rivayet etti: Ebu Hurayra ile beş sene beraber bulundum. Onu Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]’den şöyle tahdis ederken işittim: **كَانَتْ بَنُو إِسْرَائِيلَ تَسُوسُهُمُ الْأَنْبِيَاءُ كُلَّمَا هَلَكَ نَبِيٌّ خَلَفَهُ نَبِيٌّ وَإِنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي وَسَيَكُونُ خُلَفَاءُ فَيَكْتُمُونَ قَالُوا فَمَا تَأْمُرُنَا قَالَ فُوا بِنَبِيٍّ الْأَوَّلِ فَالْأَوَّلِ أَعْطَوْهُمْ وَإِنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي وَسَيَكُونُ خُلَفَاءُ فَيَكْتُمُونَ قَالُوا فَمَا تَأْمُرُنَا قَالَ فُوا بِنَبِيٍّ الْأَوَّلِ فَالْأَوَّلِ أَعْطَوْهُمْ** **“İsrail oğulları, nebiler tarafından siyâset ediliyordu (yönetiliyordu). Bir nebi vefât edince, bir diğer nebi ona halef oluyordu. Artık benden sonra nebi yoktur. Halifeler olacak da çoğalacaklardır.”** Dediler ki: “Öyleyse bize ne emredersiniz?” Dedi ki: **“İlk olana, ilk olana biatinize sadâkat gösterin. Muhakkak ki Allah size karşı görevlerini yerine getirip getirmediklerini onlardan soracaktır.”** Yine İbn-u Abbas’tan Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]’in şöyle buyurduğu rivayet edildi: **مَنْ عَمِرَ مِنْ أُمَّمِيرَةٍ شَيْئًا فَلْيَصِيرْ فَإِنَّهُ مَنْ خَرَجَ مِنَ السُّلْطَانِ شَيْئًا مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً** **“Emirinden hoşlanmadığı bir şeyi gören kimse sabretsin. Zira insanlardan, kim otoriteden bir karış ayrılırsa cahiliye ölümü üzere ölür.”** [Muslim]

Bu hadislerde Rasul, Müslümanların bir takım yöneticilerinin olacağını haber verdiği gibi Halifeyi kalkan yani koruma olarak nitelendirmiştir. Zira Rasulün İmamı kalkan olarak nitelendirmesi, İmamın varlığının faydalarını haber vermektir. Dolayısıyla bu bir taleptir. Çünkü Allah ve Rasulünün verdiği haber, zemm/yerme içeriyorsa bu, terkin yani nehyin talebidir. Yok, eğer haber medh/övgü içeriyorsa bu, fiilin talebidir. Eğer talep edilen fiilin yapılması şerî hükmün ikame edilmesi veya yapılmaması şerî hükmün zayi edilmesi sonucunu doğuruyorsa bu talep kesin taleptir. Aynı zamanda bu hadislerde Müslümanları siyaset (idare) edenler Halifelerdir. Bu da onların ortaya çıkarılması demektir. Yine bu hadislerde, Müslümanın otoriteden çıkmasının haram olduğu geçmektedir. Bu da Müslümanın bir otorite yani yönetim ikame etmesinin kendisine farz olan bir emir olduğunu gösterir. Ayrıca Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], Halifelere itaat etmeyi ve Hilafetleri hususunda kendileri ile çekişenlerle savaşmayı emretti. Bu da bir Halifenin çıkarılması ve kendisi ile çekişen herkesle savaşarak Hilafetini korumaya ilişkin bir emir demektir. Nitekim Muslim, Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]’in şöyle buyurduğunu rivayet etti: **وَمَنْ تَابَعَ إِمَامًا فَأَعْطَاهُ صَفْقَةً يَدِهِ**

“Kim bir İmama/Halifeye beyat edip elini sıkar ve kalbinin meyvesini ona verirse (rıza gösterirse) gücü yettiğinde itaatte bulunsun. Eğer (yönetimi ele geçirmek için) onunla savaşılabilecek birisi ortaya çıkar-sa o kişinin boynunu vurun.” İmama itaat edilmesi emri, onun çıkarılması emridir ve onunla çekişen kimse ile savaşılabilecek emri, tek bir Halifenin çıkarılmasının devamı hususunda kesinliğe dair bir karinedir.

Sahabe icmasına gelince; Sahabe [Rıdvanullahi Aleyhim], Rasulu-lullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in vefatından sonra bir Halifenin çıkarılmasının gerekliliği üzerinde icmâ ettiler. Yine vefatlarından sonra Ebi Bekir sonra Ömer sonra Osman için bir Halifenin çıkarılması üzerinde icmâ ettiler. Nitekim vefatının akbinde Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in defnini geciktirmeleri ve bir Halifeyi nasbetmekle meşgul olmaları sahebe icmânının teyit edildiğini gösterir. Oysa vefatının akabinde ölünün defnedilmesi farz olup ölüyü defnetmeleri üzerine farz olan kimselerin ölü defn edilinceye kadar başka bir şeyle uğraşmaları haramdır. Rasulün cenazesinin teşhizi ve defni ile ilgilenmelerinin kendilerine farz olduğu sahabelerin bir kısmı, definle ilgilenmek yerine Halifenin nasbı ile ilgilen-diler ve diğer kısmı, karşı çıkma ve defnetme imkânları olmasına rağmen onların bu durumuna sükut ederek defnin iki gece ertelenmesine iştirak ettiler. Dolayısıyla bu, ölünün defnedilmesi yerine Halifenin nasbedilmesi ile ilgilenilmesi üzerinde bir icmâdır. Bu ise ancak Halifenin nasbedilmesi ölünün defnedilmesinden daha üstün bir farz olduğu zaman olur. Ayrıca sahabelerin hepsi, hayatları boyunca seçilecek Halifenin kim olacağı üzerinde ihtilaf etmelerine rağmen bir Halifenin nasbedilmesinin farziyeti üzerinde icmâ etmişlerdir. Onlar, ne Rasulullah vefat ettiğinde ne de Raşidi Halifelerden herhangi bir Halife vefat ettiğinde bir Halifenin çıkarılması üzerinde kesinlikle ihtilaf etmemişlerdir.

Ayrıca dinin ikâme edilmesi yani dünya ve ahiretle ilgili tüm işlerde şerî hükümlerin infaz edilmesi, subutu ve delaleti katî delille Müslümanlara farzdır. Bunun gerçekleşmesi ise ancak otorite sahibi bir yönetici ile mümkündür. Şerî kaide şöyledir: [ما لا يتم الواجب إلاّ] “Kendisi olmadıkça vacipin tamamlanmayacağı hu-
[به فهو واجب

sus da vaciptir.” Halifenin nasbedilmesi bu açıdan da farzdır.

İşte bu deliller, yönetimi ve otoriteyi tesis etmenin Müslümanların üzerine farz olduğu hususunda açıktır. Yine bu deliller, sadece yönetim ve otorite için değil şerî hükümleri infaz etmek için yönetim ve otoriteyi üstlenecek bir Halifenin çıkarılması hususunda da açıktır. Muslim’in Avf Bin Malik kanalıyla rivayet ettiği Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in şu kavline bakınız: *خَيْرُ أُمَّتِكُمُ الَّذِينَ تُحِبُّونَهُمْ وَيُحِبُّونَكُمْ وَيُصَلُّونَ عَلَيْكُمْ وَتُصَلُّونَ عَلَيْهِمْ وَشِرَارُ أُمَّتِكُمُ الَّذِينَ تُبْغِضُونَهُمْ وَيُبْغِضُونَكُمْ وَتَلْعَنُونَهُمْ وَيُتْلَعَنُونَ عَلَيْكُمْ* **“Sizin en hayırlı imamlarınız onlardır ki; siz onları seversiniz onlar da sizi severler, siz onlara dua edersiniz onlar da size dua ederler. İmamlarınızın şerhleri de onlardır ki siz onlara buğzedersiniz, onlar da size buğzederler, siz onlara lânet edersiniz onlar da size lânet ederler.”** Denildi ki: *“Ya Rasulullah onlara kılıçla karşı çıkmayâlim mi?”* Dedi ki: **“Aranızda namazı ikame ettikleri müddetçe hayır. Yöneticilerinizden hoşlanmadığınız bir şey görürseniz onun bu işini hoş görmeyin ve itaatten de el çekmeyin.”** Bu hadis, en hayırlı veya en şerli imamların haber verilmesi hususunda açık olduğu gibi dini ikame ettikleri sürece onlara kılıçla karşı koyulmaması hususunda da açıktır. Çünkü namazın ikame edilmesi, dinin ikame edilmesine ve dinle hükmedilmesine kinayedir. İslam’ın hükümlerini ikame etmesi ve İslam davetini taşıması için Halifenin ikame edilmesinin Müslümanlara farz olması, Allah’ın Müslümanlara farz kıldığı İslam yönetiminin ikamesi ve Müslümanların izzetinin korunması farzının gerektirmesi açısından farz olmasının ötesinde sahih şerî nasslardan dolayı subutunde şüphe olmayan bir durumdur. Ancak bu farz, farz-ı kifayedir. Müslümanlardan bir kısmı yerine getirdiği zaman bu farz diğerlerinden düşer. Eğer Müslümanlardan bir kısmı, bu farzı yerine getiremezse Halifenin yerine getirdiği amelleri yapsalar bile tüm Müslümanların üzerinde bir farz olarak kalır ve Müslümanlar Halifesiz olduğu sürece hiç bir Müslümandan düşmez.

Müslümanlar için bir Halife çıkarmaktan geri kalmak en büyük masiyetlerden biridir. Çünkü bu, İslam’ın en önemli farzlarından birini yerine getirmekten geri kalmaktır. Dinin hükümlerini yerine getirmek hatta İslam’ın hayat sahasındaki varlığı buna bağlıdır. Dolayısıyla bütün Müslümanlar, Müslümanlar için bir Halife çıkarmak-

tan geri kaldıkları için büyük bir günah işlemektedirler. Eğer bu geri kalma üzerinde birleşirlerse dünyanın bütün ülkelerindeki her bir ferde günah biter. Eğer Müslümanlardan bir kısmı, bir Halife çıkarmak için çalışır ve diğer kısmı çalışmazsa Halifeyi ikame etmek için çalışanlardan günah düşer ve Halifeyi çıkarıncaya kadar farz üzerlerinde baki kalır. Çünkü farzı yerine getirmekle meşgul olmak ve farzı yerine getirmeye koyulmak; farzı yerine getirmeyi başarmayı engelleyen hususlarla zorlanılmaktan dolayı, farzın zamanında yerine getirilmesini geciktirmesi veya farzı yerine getirememekten doğacak günahı düşürür. Farzı ikame etmeye koyulmayanlara gelince; Halifenin ortadan kalkmasından üç gün sonra Halifenin nasb edileceği güne kadar günah onların üzerinde baki kalır. Çünkü Allah, onlara bir şeyi farz kıldığı halde onlar bu farzı yerine getirmedi ve bu farzı yerine getirecek işleri yapmaya koyulmadılar. Bunun içindir ki günahı hak ettiler. Dolayısıyla dünya da ve ahirette Allah'ın azabını ve aşağılanmayı hak ettiler. Nitekim bir Halifeyi çıkarmaktan veya bununla alakalı işleri yerine getirmekten geri kalmaları yüzünden günahı hak etmeleri, Müslümanın Allah'ın kendisine farz kıldığı herhangi bir farzı terk etmesi yüzünden azabı hak etmesinde açıkça görülmektedir. Hele ki bu farz, kendisi ile farzların uygulandığı, dinin hükümlerinin ikame edildiği, İslam'ın emrinin yükseldiği, Allah'ın kelimesi İslam beldelerinde ve dünyanın diğer taraflarında en yüce hale geldiği bir farz ise.

Bazı hadislerde, insanlardan (uzaklaşarak) uzlete çekilmenin ve özellikle dinle ilgili işlere sarılmakla yetinmenin zikredilmesine gelince: Bu, bir Halifeyi çıkarmaktan geri kalmanın caiz olduğuna ve bundan geri kalmanın günahı düşürmesine delil olmaya uygun değildir. Nitekim bu hadisleri inceleyen bir kimse, bu hadislerin dine sarılmak hususunda olduğunu ve Müslümanlar için bir Halifenin çıkarılmasından geri kalmaya ruhsat verme hususunda olmadığını görür. Mesela el-Buhari, Bîr İbn-u Ubeydullah el-Hadramî'nin Eba İdris eh-Havlânî'den onun da Huzeyfe İbn-ul Yemân'ı şöyle derken işittiğini rivayet etmiştir: *كان الناس يسألون رسول الله عن الخير وكنت أسأله عن الشر مخافة أن يدركني، فقلت: يا رسول الله إنا كنا في جاهلية وشر، فجاءنا الله بهذا الخير، فهل بعد هذا الخير من شر؟ قال: نعم، قلت: وهل بعد ذلك الشر من خير؟ قال: نعم، وفيه دخن، قلت: وما دخنه؟ قال: قوم يهدون بغير هديي، تعرف منهم وتنكر، قلت: فهل بعد ذلك*

الخير من شر؟ قال: نعم، دعاة على أبواب جهنم من أجابهم إليها قنفوه فيها، قلت: يا رسول الله صفهم لنا، قال: هم من جلدتنا، ويتكلمون بألسنتنا، قلت: فما تأمرني إن أدركني ذلك؟ قال: تلزم جماعة المسلمين وإمامهم، قلت: فإن لم يكن لهم جماعة ولا إمام، قال: فاعتزل تلك الفرق

“İnsanlar Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’e hayırdan soruyorlardı. Ben ise bana isabet etmesinden korkarak şerden soruyordum.” *Dedim ki: “Ey Allah’ın Rasulü! Biz cahiliye ve şer içerisindeydik. Allah bize bu hayrı getirdi. Peki bu hayırdan sonra şer var mı?”* Buyurdu ki: **“Evet.”** *Dedim ki: “Bu şerden sonra hayır varmı?”* Buyurdu ki: “Evet fakat içinde karışıklık var.” *Dedim ki: “O karışıklık nedir?”* Buyurdu ki: **“Bir takım insanlar benim gösterdiğim yolun/hidayetin dışında/benim Sünnetimin tersine yol takip edecekler. Onları bileceksiniz ve onları kabul etmeyeceksiniz.”** *Dedim ki: “Bu şerden sonra hayır var mı?”* Buyurdu ki: **Evet. Cehennem kapılarında davetçiler olacaktır. Kim onlara uyarırsa onu cehenneme atacaktır”** *Dedim ki: “Ey Allah’ın Rasulü! Onları bize tarif eder misin?”* Buyurdu ki: **“Onlar, bizim toplumumuzdandır ve bizim dilimizi konuşurlar.”** *Dedim ki: “O zamana yetişirsem bana ne emredersiniz?”* Buyurdu ki: **“Müslümanların cemaatinden ve İmamlarından ayırılma.”** *Dedim ki: “Onların cemaati ve İmamları yoksa.”* Buyurdu ki: **“Bu gurupların hepsinden uzak dur. Velew ki bir ağacın köklerini ısırıp kalsan da ölüm sana gelinceye kadar o durum üzere kal.”** Bu hadis, Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in Müslüman bir kimseye Müslümanların cemaatinden ve İmamlarından ayarılmamayı ve cehennem kapılarındaki davetçileri terk etmeyi emrettiği hususunda açıktır. Soru soran kişi, Müslümanların bir İmamı ve cemaati olmaması durumunda cehennem kapılarında duran davetçiler açısından ne yapması gerektiğini sorunca Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], ona Müslümanlardan uzak kalmasını ve bir İmamı çıkarmaktan geri kalmasını değil o guruplardan uzak durmasını emretmiştir. Zira **“O gurupların hepsinden uzak dur”** emri açıktır. Keza o guruplardan uzak durmasını tanımlarken mübalağa yapmıştır. O kadar ki uzak durması, cehennem kapılarındaki o gurupları terk etmiş bir haldeyken, ölüm kendisine gelinceye kadar bir ağacın köklerini ısırarak boyuta ulaşsa bile. Bunun anlamı ise dine sınıksız sarıl ve cehennem kapılarındaki davetçi-

lerden uzak dur demektir. Bu hadiste bir Halifeyi çıkarmak için çalışmayı terk etmeye ilişkin ne bir mazaret vardır ne de bir ruhsat vardır. Zira soruyu soran kimse, Müslümanların cemaatinden uzaklaşmak, dinin hükümlerini yerine getirmekten ve Müslümanlar için bir Halife çıkarmaktan geri kalmakla değil bir ağacın köklerini ısırsa dahi saptırıcı davetçilere karşı dininin selameti için saptırıcı guruplardan uzaklaşmakla emrolunmuştur.

Mesela el-Buhari Ebi Saîd el-Hudrî [Radiyahallahu Anh]'den şöyle dediğini rivayet edilmiştir: Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], şöyle buyurdu: *يوشك أن يكون خير مال المسلم غنم يتبع بها شعف الجبال ومواقع القطر* "Öyle bir zaman gelecek ki, Müslümanın en hayırlı malı, kendi dinini fitnelerden kaçırmak için dağ başlarında gezdirip (birikmiş) yağmur suyu başlarında güttüğü koyunlar(dan ibaret) olacaktır." Bu, yeryüzü Hilafetten yoksun kaldığında Müslümanların cemaatinden uzaklaşmak, dinin hükümlerini infaz eden bir Halife çıkarmaktan geri kalmak anlamına gelmez. Bilakis hadiste sadece fitne günlerinde Müslümanın malına ve fitneden kaçmak için yapacağı en hayırlı şeye dair açıklama geçmekte olup Müslümanlardan uzaklaşmaya ve insanlardan kaçmaya teşvik için değildir.

Binaenaleyh dini ikame etmek için Allah'ın kendilerine farz kıldığı şeyden geri kalmasına, yeryüzündeki hiçbir Müslümanın mazaret yoktur. Dikkat edin! O, yeryüzü Hilafetten yoksun kaldığında, Allah'ın hurumatlarını korumak için hadlerini ve dinin hükümlerini ikame edecek ve Müslümanların dört bir tarafını [لا إله إلا الله محمد رسول الله] râyesi altında toplayacak kimse kalmadığında Müslümanlar için bir Halifeyi çıkarmaktır. Bir Halifeyi çıkarıncaya kadar bu farzı yerine getirmekten geri kalmak için İslam'da hiç bir ruhsat yoktur.

Müslümanların Halife Çıkarmaları İçin Verilen Süre

Müslümanların Halife çıkarmaları için verilen süre, geceleri ile birlikte üç gündür. Bir Müslümanın boynunda beyat olmadan üç gece geçirmesi helal değildir. Üst sınırın üç gece olarak belirlenmesinin sebebi ise önceki Halifenin öldüğü veya azledildiği andan itibaren Halifenin nasbedilmesinin farz olmasıdır. Ancak geceleri ile birlikte üç gün Halifeyi çıkarma işi ile meşgul olmakla birlikte Hali-

fenin nasbını geciktirmek caizdir. Eğer üç gece geçer ve Halifeyi çıkarmazlarsa bakılır: Eğer Müslümanlar, Halifeyi çıkarma işi ile meşgul olurlar ve defedemedikleri zorlayıcı hususlardan dolayı üç gece içerisinde çıkarmayı başaramazlarsa, farzı yerine getirmek için meşgul olmalarından ve mecbur kaldıkları geciktirmeye zorlanmalarından dolayı üzerilerinden günah düşer. Aleyhi's Selam, şöyle buyurdu: **“Ümmetimin üzerinden hata, unutmak ve zorlandığı şeyler kaldırılmıştır.”** [et-Taberani/el-Kebir] Halifeyi çıkarmaktan geri kaldıkları için işledikleri günah ise üzerlerinden düşmez. Bilakis üzerlerinde kalır ve Allah, bir Müslümanın farzı terk ettiği için işlediği herhangi bir masiyetten dolayı hesaba çektiği gibi bu yüzden onları da hesaba çeker.

Hilafet makamı boş kalır kalmaz Halifeye beyat etmekle meşgul olmanın farzîyetinin deliline gelince: Bunun delili, sahabenin Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in vefat ettiği aynı günde ve cenazesini defnetmeden önce Beni Said Sakifi'nde beyat işine koyulmalarıdır. Yine aynı günde Ebu Bekir'e inikad beyatı ile beyat edilmesi gerçekleşmiştir. Ardından ikinci günde insanlar, Ebi Bekir'e itaat beyatı etmek için mescidde toplanmışlardır.

Müslümanların Halifeyi nasbetmeleri için verilen azami sürenin geceleri ile birlikte üç gün olmasına gelince: Çünkü Ömer'in, aldığı hançer yarasından öleceği anlaşılınca o Ehl-iş Şurayı görevlendirdi ve onlara üç gün süre verdi. Ardından üç gün içerisinde bir Halife üzerinde anlaşmazlarsa üç günden sonra muhalefet edeni öldürmelerini vasiyet etti. Bunu yerine getirmeleri yani muhalefet edeni öldürmeleri için de Müslümanlardan elli kişiyi görevlendirdi. Oysa onlar Ehl-iş Şuradan ve sahabenin ileri gelenlerindendiler. Bu olay sahabenin gözü ve kulağı önünde gerçekleştiği halde onlardan buna muhalefet eden veya buna karşı çıkan birinin olduğu nakledilmemiştir. Dolayısıyla bu, Müslümanların geceleri ile birlikte üç günden fazla Halifeden yoksun kalmalarının caiz olmadığı üzerinde gerçekleşen bir sahabe icmâıdır. Sahabe icmâi ise Kitap ve Sünnet gibi şerî bir delildir. Yine el-Buhari, Misver İbn-u Mahrame kanalıyla şöyle dediğini rivayet etmiştir: **“Abdurrahman bir gece yarısı kapımı çaldı. Ben uyanıncaya kadar kapıya**

vurdu. Sonra şöyle dedi: ‘Görüyorum ki uyuyorsun! Vallahi şu üç gündür gözüme bir damla uyku girmedi.’ Yani üç gecedir. İnsanlar sabah namazını kıldıklarında Osman’ın beyatı tamamlandı.

Hilafetin İnikadi

Hilafet, karşılıklı rıza ve tercihe dayalı bir akittir. Çünkü Hilafet akdi/sözleşmesi, emir sahiplerinden itaat hakkı olan kimseye itaat beyatıdır. Dolayısıyla Hilafet akdinde hem Hilafeti üstlenmek üzere beyat alacak kimsenin hem de kendisine beyat eden kimselerin rızasının olması kaçınılmazdır. Bu nedenle bir kimse Halife olmayı reddeder ve Halifeliği istemezse onu buna zorlamak caiz değildir. Dolayısıyla bir kimse Halifeliği Kabul etmeye icbar edilmez. Bilakis başka birine bakılır. Aynı şekilde insanlardan zorla beyat almak da caiz değildir. Çünkü bu durumda zorlamadan dolayı akdin sahih olarak kabul edilmesi doğru olmaz. Çünkü Hilafet akdi, karşılıklı rıza ve seçime dayalı bir akid olup herhangi bir akid gibi zorlama karışamaz. Ancak beyatları kabul görülen kimseler tarafından beyat akdi tamamlandığında beyat akdi gerçekleşir, beyat edilen kimse veliyy-ul emir olur ve ona itaat etmek farz olur. Ona yapılan beyat, Hilafet akdi için beyat değil itaat beyatı olur. İşte o zaman diğer insanları kendisine beyat etmeye icbar etmesi caiz olur. Çünkü bu, kendisine itaat etmeye icbar etmektir ve bu da şeran farzdır. Bu durumda bu, Hilafet için beyat akdi değildir ki icbarın sahih olmadığı söylenebilsin. Buna göre beyat, akdin başlangıcı olup rıza ve seçim olmadıkça sahih olmaz. Fakat Halife için inikad beyatından sonra itaat yani Halifenin emrine itaat etme haline dönüşür ve Allahu Teâlâ’nın emrini yerine getirmedeki gibi itaat beyatında da icbar caizdir.

Hilafet bir akid olduğuna göre ancak akid tarafları ile tamamlanır. Yargıda olduğu gibi bir kimse, kendisini yargı ile görevlendiren bir kimse olmadıkça kâdi olamaz. Yine emirlikte olduğu gibi bir kimse, kendisini emirliğe görevlendirecek bir kimse olmadığı zaman emir olamaz. Yine Hilafette olduğu gibi bir kimse, kendisini Hilafetle görevlendirecek bir kimse olmadığı zaman Halife olamaz. Buradan da görülmektedir ki Müslümanlar görevlendirmedikçe hiç bir kimse Halife olamaz ve kendisi için Hilafet akdi tamamlanma-

dıkça Hilafet yetkilerine sahip olamaz. Bu akid ise ancak Hilafeti talep eden kimse ve bu kimsenin Halife olmasına razı olan Müslümanlar olmak üzere iki akid tarafı ile gerçekleşir. Bundan dolayı Hilafet akdinin gerçekleşmesi için Müslümanların beyatının olması kaçınılmazdır. Buna göre bir kimse zorla ve kuvvet yoluyla yönetimi ele geçirirse kendisini Müslümanların Halifesi ilan etmiş olsa bile bu şekilde Halife olamaz. Çünkü Müslümanlar tarafından ona Hilafet inikadi gerçekleşmemiştir. İnsalardan zorla ve icbarla beyat almış ve onlar da beyat etmiş olsa bile Halife olamaz. Çünkü zorla ve icbarla alınan beyat, beyat olarak kabul edilmeyeceği gibi bu şekilde Hilafet akdi gerçekleşmez. Çünkü Hilafet inikadi, karşılıklı rıza ve seçime dayalı bir akid olup zorla ve icbarla gerçekleşmez. Hilafet inikadi, ancak rıza ve seçime dayalı beyat ile gerçekleşir. Ancak bu kimse insanları, kendisine beyat edilmesinin Müslümanların maslahatına olduğuna ve şerî hükümlerin kendisine beyat edilmesi ile yerine getirileceğine ikna eder ve Müslümanlar da buna ikna olup razı olurlar sonra da rıza ve seçimle kendisine beyat ederlerse o zaman başlangıçta otoriteyi zor ve kuvvet kullanarak almış olsa bile rıza ve seçimle beyat edildiği andan itibaren Halife olur. Dolayısıyla şart olan beyatın gerçekleşmesi olup bunun ise rıza ve seçim üzerinden gerçekleşmiş olmasıdır. Kendisine beyatın gerçekleştiği kimse yönetici ve sultan olsun ya da olmasın fark etmez.

Hilafet akdinin kimlerin beyatı ile gerçekleşeceğine gelince; bu, rasîdi halifelerin beyatında gerçekleşen ve sahabenin üzerinde icmâ ettiği hususların ele alınması ile anlaşılır. Ebu Bekir'e beyat edilirken sadece Medine'de olan Müslümanlardan Ehl-il Hal ve'l Akd ile yetinilmiş Mekke ve Arap Yarımadası'ndaki Müslümanların görüşü alınmamıştır. Hatta onlara sorulmamıştır. Ömer'e beyat edilirken de durum aynı şekildedir. Osman'a beyat edilirken ise Abdurrahman İbn-u Avf, Medine'deki Müslümanların görüşünü aldı ve Ömer'i aday gösterirken Ebu Bekir'in yaptığı gibi Ehl-il Hal ve'l Akd'e sormakla yetinmedi. Ali döneminde ise Medine ve Kufe halkının çoğunluğunun beyatı ile yetinildi. Yalnızca Ali'ye beyat edildi. Hatta bu beyat, Ali'ye karşı çıkanlar ve onunla savaşanlar nezdinde bile kabul gördü. Zira ondan başkasına beyat etmedikleri gibi ona yapılan beyata dahi itiraz etmediler. Onlar sadece Osman'ın kanını istediler. Bunlar, bir hususta Halifeye kin besleyen bâği hükmünde-

dirler. Halifenin bu durumu onlara açıklaması ve onlarla savaşması gerekir. Onlar ayrı bir Hilafet de oluşturmadılar.

Bunların hepsi -yani Kufe halkı dışında diğer bölgeler olmaksızın sadece başkent halkının çoğunluğunun beyata iştirak ettiği İmam Ali'ye beyat edilmesi olayı- sahabenin gözü ve kulağı önünde gerçekleşmiştir. Halifenin şahsına muhalefet etmelerine ve amellerine karşı çıkmalarına rağmen Medine halkının çoğunluğunun beyatı ile yetinilmesi bakımından bu hususta ne bir muhalefet eden ne de bu işe bir karşı çıkan olmuştur. Halifeye beyat edilirken Medine halkının çoğunluğu ile yetinilmesine karşı çıkmamışlardır. Dolayısıyla bu, yönetimde Müslümanların görüşünü temsil eden kimselerce Hilafet akdinin gerçekleşeceğine dair bir sahabe icâmıdır. Çünkü o zaman İslam Devleti'nin tüm alanında yönetimde ümmetin görüşünü temsil edenlerin geneline Ehl-il Hal ve'l Akd ve Medine ahalsinin çoğunluğu oluşturmaktaydı.

Buna göre Raşidi Halifeler döneminde olduğu gibi yerine Halife seçilmesi istenen Halifenin itaati altına giren İslam ümmetinin çoğunluğunu temsil edenlerin çoğunluğu tarafından beyat gerçekleştiğinde Hilafet akdi gerçekleşmiş olur. O zaman bunların beyati, Hilafet için akid beyati olur. Halife için Hilafet inikadi gerçekleştikten sonra bunların dışındaki kimselerin beyati ise itaat beyati yani Hilafet için akid beyati değil itaat beyati olur.

Bu ise vefat eden veya azledilen bir Halifenin olması ve yerine bir Halife çıkarılmasının istenmesi halinde geçerlidir.

Fakat H. 1343 el-muvafık M. 1924 yılında İstanbul'da İslamî Hilafet'in ortadan kalkmasından bu günümüze kadar olduğu gibi kesinlikle ortada bir Halife yoksa ve şerî hükümleri uygulaması ve İslam davetini dünyaya taşınması için Müslümanların bir Halife çıkarılmaları farz hale gelmişse İslam dünyasındaki ülkelerden her bir ülke Halifeye beyat etmeye ehildir ve bu beyatla Hilafet inikadi gerçekleşir. Bu İslam ülkelerinden herhangi birisi, Halifeye beyat ettiği zaman onun için Hilafet inikadi gerçekleşmiş olur. Böylece ülkesinin halkının beyati ile Hilafet inikadi gerçekleştikten sonra Müslümanların ona itaat beyati yani bağlılık beyati ile beyat etmeleri farz haline gelir. Bu ülke ister Mısır veya Türkiye veya Endonezya gibi büyük bir ülke olsun isterse Ürdün veya Arnavutluk gibi küçük bir

ülke olsun fark etmez. Ancak şu dört hususun bu ülkede bulunması şarttır:

Birincisi: Bu ülkenin otoritesi küfür devletine veya küfür nüfuzuna değil sadece Müslümanlara istinat eden zati bir otorite olmalıdır.

İkincisi: Bu ülkedeki Müslümanların emanı, küfür emanı değil İslam emanı olmalıdır. Yani iç ve dış himâyesi sadece İslamî güç olması itibarıyla Müslümanların gücü tarafından sağlanan İslamî bir himâye olmalıdır.

Üçüncüsü: Hemen kapsamlı ve inkılabî şekilde İslam'ı tatbik etmeye başlamalı ve İslam davetini taşımaya koyulmuş olmalıdır.

Dördüncüsü: Beyat edilen Halife, efdaliyet şartlarını taşıyor olsa da Hilafet inikadi şartlarını tamamlamış olmalıdır. Çünkü önemli olan inikad şartlarıdır.

Bir ülke bu dört hususa sahip olursa sadece bu ülkenin beyat etmesi ile İslam ümmetinin çoğunluğunun adına Ehl-il Hal ve'l Akd'in çoğunluğunu temsil etmiyor olsa bile Hilafet ortaya çıkmış ve sadece bu ülke ile Hilafet inikadi gerçekleşmiş olur. Çünkü Hilafeti ikame etmek, farz-ı kifayedir ve bu farzı, sahih bir şekilde yerine getiren kimse farz kılınan şeyi yerine getirmiş olur. Çünkü Ehl-il Hal ve'l Akd çoğunluğu, vefat eden veya azledilen Halifenin yerine Halife çıkarılması istenen bir Hilafet olduğu zaman şarttır. Fakat ortada kesinlikle Hilafet yoksa ve Hilafet ortaya çıkarılmak isteniyorsa sadece Hilafetin şerî şekilde ortaya çıkarılması, beyat edenlerin sayısı kaç olursa olsun inikad şartlarını tamamlayan herhangi bir Halife ile Hilafet inikadi gerçekleştirilmiş olur. Çünkü o zaman mesele, Müslümanların üç günü geçen bir sürede yerine getirmeyi ihmal ettikleri bir farzı yerine getirme meselesi olmaktadır. Onlar bu ihmalkarlıkları sonucunda istedikleri kişiyi seçme haklarını kaybetmişlerdir. Bir kimsenin bu farzı yerine getirmesi, Hilafetin inikadi için yeterlidir. Bu ülkede Hilafet kurulduğu ve Halife için inikad gerçekleştiği zaman tüm Müslümanların Hilafet sancağı altına girmesi ve Halifeye beyat etmesi farz haline gelir. Halife de onları kendisine beyat etmeye çağırmalıdır. Eğer beyat etmek istemezlerse onların hükmü bâği hükmünde olup Halifenin itaati altına girinceye kadar onlarla savaşılması gerekir. İlk Halifeye beyat edildikten ve yukarıdaki dört şart yerine getirilip şerî şekilde kendisine Hilafet

inikadi gerçekleştiikten sonra aynı ülkede veya başka bir ülkede başka bir Halifeye beyat edilirse Müslümanların ilk Halifeye beyat edinceye kadar ikinci Halife ile savaşmaları gerekir. Çünkü Muslim, Abdullah İbn-u Amr İbn-ul Âs, kanalıyla Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'i şöyle derken işittiğini rivayet etmiştir: *وَمَنْ بَايَعَ إِمَامًا فَأَعْطَاهُ صَفْقَةً يَدِهِ وَتَمَرَةً قَلْبِهِ فَلْيُطِيعْهُ إِنْ اسْتَطَاعَ فَإِنْ جَاءَ آخَرَ يُبَايِعُهُ فَاضْرِبُوا عُنُقَ الْآخِرِ* **“Her kim bir imama [Halifeye] beyat edip elinin ayasını ve kalbinin semeresini verirse gücü yettiğinde ona itaat etsin. Eğer bir diğeri onunla (yönetimi ele geçirmek üzere) çekişmek için gelirse o diğerin boynunu vurun!”** Çünkü Müslümanları İslam râyesi altında birleştirecek olan Müslümanların Halifesidir. Halife varsa Müslümanların cemaati de vardır. Bu durumda onlara katılmak farz hale gelir ve onlardan ayrılmak haram olur. Yine Muslim, İbn-u Abbas’tan Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]’in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: *مَنْ رَأَى مِنْ أَمِيرِهِ شَيْئًا فَلْيَصْبِرْ عَلَيْهِ، فَإِنَّهُ مِنْ فَارِقِ الْجَمَاعَةِ شَبِيرًا فَمَاتَ إِلَّا مَاتَ مَيِّتَةً جَاهِلِيَّةً* **“Emirinden hoşlanmadığı bir şeyi gören kimse sabretsin. Zira insanlardan, kim otoriteden bir karış ayrılırsa cahiliye ölümü üzere ölür.”** Yine Muslim, İbn-u Abbas’tan Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]’in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: *مَنْ كَرِهَ مِنْ أَمِيرِهِ شَيْئًا فَلْيَصْبِرْ عَلَيْهِ، فَإِنَّهُ لَيْسَ أَحَدٌ مِنَ النَّاسِ خَرَجَ مِنَ السُّلْطَانِ شَبِيرًا* **“Her kim emirinden kerih olan bir şey görürse sabretsin. Çünkü otoriteden bir karış bile ayrılan kişi ölürse ancak câhiliyye ölümü ile ölmüş olur.”** Bu iki hadisin mefhumu, cemaatten ve otoriteden ayrılmamaktır.

Gayrimüslimlerin beyat hakkı olmadığı gibi onlara farz da değildir. Çünkü Halifeye beyat etmek, İslam’a, Allah’ın kitabına ve Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]’in Sünnetine beyat etmektir. Bu da İslam’a, Kitaba ve Sünnete iman etmeyi gerektirir. Gayrimüslimlerin yönetimde olması caiz olmadığı gibi yönetici seçmeleri de caiz değildir. Çünkü hem gayrimüslimler için Müslümanlar üzerinde bir yol (otorite) hakkı yoktur hem de beyatta onlara yer yoktur.

Beyat

Beyat, tüm Müslümanlara farzdır. Beyat, erkek olsun kadın olsun her Müslümanın hakkıdır. Beyatın farz olduğuna dair delil olarak

birçok hadis vardır. Bunlardan biri İbn-u Ömer'in rivayet ettiği Aleyhi's Salatu ve's Selam'ın şu kavlidir: *ومن مات وليس في عنقه بيعة مات ميتة جاهلية* "Her kim boynunda bey'at olmadan ölürse câhiliyye ölümü ile ölmüş olur." Beyatın Müslümanların bir hakkı olmasına gelince; aslen beyat bunu göstermektedir. Çünkü beyat, Halife tarafından Müslümanlara değil Müslümanlar tarafından Halifeye olur. Nitekim sahih hadislerde Müslümanların Rasule beyat ettiği sabit olmuştur.

El-Buhari'de Ubade İbn-u Samit'ten şöyle dediği geçmiştir: *بايعنا رسول الله على السمع والطاعة في المنشط والمكروه وأن لا تنازع الأمر أهله وأن تقوم أو نقول* "Zorlukta ve sıkıntıda iştirip itaat edeceğimize, emir sahipleri ile çekişmeyeceğimize, her nerede olursak olâlim Allah için hiçbir kınayıcının kınamasından korkmaksızın hakkı ikame edeceğimize veya söyleyeceğimize dair Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'e beyat ettik."

Yine el-Buhari'de Eyyub'tan o da Hafsa'dan o da Ümmü Atiyye'den şöyle dediğini rivayet etmiştir: *بايعنا النبي فقرأ علينا أن لا يشركن بالله شيئاً، ونهانا عن النياحة، فقبضت امرأة منا يدها فقالت فلانة أسعدتني، وأنا أريد أن اجزيها، فلم يقل شيئاً فذهبت ثم رجعت* "Biz Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'e beyat ettik ve Allah'ın Rasulü bize; Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamamızı emreden ayeti okudu ve bağırıp çağırarak ağlamayı yasakladı. Derken bizden bir kadın Allah'ın Rasulünün elini tutu ve dedi ki: "Falanca kadının bana iyiliği dokundu ve ben onu ödüllendirmek istiyorum." Rasulullah bir şey demedi. Kadın gitti ve geri döndü." Yine el-Buhari'de Ebu Hurayra'dan şöyle dediği geçmiştir: Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], şöyle buyurmuştur: *ثلاثة لا يكلمهم الله يوم القيامة، ولا يزكّيهم ولهم عذاب أليم رجل على فضل ماء بالطريق يمنع منه ابن السبيل، ورجل بايع إماماً لا يبايعه إلا لندياه إن أعطاه ما يريد وفي له، وإلا لم يف له، ورجل يبايع رجلاً* "Üç kişi vardır ki Kıyamet gününde Allah onlarla konuşmayacak ve onları temize de çıkarmayacaktır. Onlar için elim bir azap vardır. Bunlardan birincisi, yol kenarında yeterli suyu bulup ta o sudan yolcuları faydalandırmayan kimse. İkincisi sırf dünya çıkarı için bir imama beyaat edip eğer imam kendisine istediklerini verirse beyaatına vefa gösterip istediğini elde edemezse beyatından dönen kimse. Üçüncüsü ise ikinci namazından sonra birisine bir

mal satıp da Allah adına yemin ederek -kendisine o fiyat verilmediği halde- mala şu kadar fiyat verildiğini söyleyip Allah adına yemin eden ve karşısındakini kandıran kimse.” Yine el-Buhari, Abdullah İbn-u Ömer [Radiyah Anhumah]’dan şöyle dediğini rivayet etmiştir: *كنا إذا بايعنا رسول الله على السمع والطاعة يقول لنا فيما استطعت* **“Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’e işitmek ve itaat etmek üzere beyat ettiğimizde “bize gücünüzü yettiği” kadar derdi.”** Yine el-Buhari’de Cerîr İbn-u Abdullah’tan şöyle dediği geçmiştir: *بايعت النبي على السمع والطاعة فلقتني فيما استطعت، والنصح لكل مسلم* **“Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’e beyat ettim ve bana, ‘gücüm yettiği kadar’ demeyi ve her Müslümana nasihat etmeyi öğretti.”** El-Buhari Cünade İbn-u Ebu Ümeyye’den şöyle şöyle dediğini rivayet etmiştir: *دخلنا على عبادة بن الصامت وهو مريض قلنا أصلحك الله فقال فيما أخذ علينا أن حدث بحديث ينفك الله به سمعته من النبي قال: دعانا النبي فبايعناه بايعنا على السمع والطاعة في منشطنا ومكرهنا وعسرنا ويسرنا وأثرنا علينا وأن لا ننازع الأمر* **“Hasta haldeyken Ubade ibn-u es-Samit’in yanına girdik ve ona dedik ki: “Allah sana afiyet versin. Bize Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]den işittiğin ve Allah’ın sana faydalı kıldığı bir hadisi anlat.” O da dedi ki; “Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], bizi çağırdı ve biz de ona beyat ettik. Bizden beyat alırken söylediği sözler arasında şunlar vardı: “Hoşumuza giden ve gitmeyen hususlarda, zor ve kolay günlerimizde ve başkalarının bize tercih edilmesi halinde bile dinleyip itaat etmek, Allah’tan kesin bir delilin bulunduğu apaçık bir küfür hali görmedikçe emir sahipleri ile çekişmemek üzere beyat ettik.”** Dolayısıyla Halifeye beyat etmek, Müslümanların elindedir ve onların hakkıdır. Beyat edenler onlardır ve Halife için Hilafet inikadini gerçekleştiren onların beyatıdır. Beyat, elle tokalaşarak veya yazılı şekilde olur. Nitekim Abdullah İbn-u Dinar, şöyle dediğini tahdis etmiştir: “İnsanlar Abdülmelik’in (Halife) olması üzerinde birleştiğinde İbn-u Ömer’in şöyle yazdığına şahit oldum: “Ben, Allah’ın sünneti ve Rasulünün sünneti üzere gücüm yettiğince Mü’minlerin Emîri Abdullah Abdülmelik’i dinleyip itaat etmeyi kabul ediyorum.” Beyatın herhangi bir vesile ile olması sahihtir.

Ancak beyat eden kimsenin baliğ olması şarttır. Çocuğun beyatı sahih değildir. Yine Ebu Akîl Zuhra İbn-u Ma’bed, Nebi [Sallallahu

Aleyhi ve Sellem]’i gören ve annesi Zeyneb Bint-u Humeyd ile birlikte giden dedesi Abdullah İbn-u Hişam’dan annesinin Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]’e şöyle dediğini tahdis etti: [يا رسول الله [بإياعه “Ey Allah’ın Rasulü! Onun (Abdullah’ın) beyatını al!” Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem] [هو صغير] “**O küçüktür**” dedi, başını okşadı ve ona dua etti.” [el-Buhari]

Fakat beyatın lafızları belli lafızlarla sınırlı değildir. Ancak Halife açısından Allah’ın Kitabı ve Rasülünün Sünneti ile amel etmeyi ve beyatı veren kimse açısından zorlukta, kolaylıkta, hoşlukta ve güçlükte itaat etmeyi içermelidir. Bir kimse Halifeye beyat verdiği veya Müslümanların beyatı ile Halife için Hilafet inikadi gerçekleştiği zaman beyat, beyat eden kimsenin boynunda bir emanet haline gelir ve ondan dönmek helal olmaz. Zira beyat, Hilafet akdinin gerçekleşmesi itibarıyla verilmeye kadar bir haktır. Beyat verildiğinde ise ona bağlı kalınmalıdır. Bundan dönmek istense bile caiz değildir. Nitekim el-Buhari’de Cabir İbn-u Abdullah [Radiyahallahu Anhum]’dan şöyle rivayet edilmiştir: Bir Arabî İslam üzere Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]’e beyat etti. Sonra Arabîyi bir huzursuzluk bastı ve Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]’e gelerek [أقنني [بيعتي] “Benim beyatımı düşür” dedi. Ama onu reddetti. Sonra yine geldi ve [أقنني بيعتي] “Benim beyatımı düşür” dedi. Ama onu yine reddetti. Sonra yine geldi ve [أقنني بيعتي] “Benim beyatımı düşür” dedi. Ama onu yine reddetti. Arabî de çekip gitti. Bunun üzerine Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem] şöyle buyurdu: *المدينة كالكبير تنفي حبتها* **Medine körük gibidir. Pisliklerini fırlatıp atar ve temizlerini, iyilerini daha da parlatır.**” Yine Nâfi’den İbn-u Ömer’in kendisine Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]’i şöyle derken işittiğini söylemiştir: *من خلع يداً من طاعة لقي الله يوم القيامة لا حجة له* **Kim itaatten elini çekerse, Kıyamet gününde lehine hiç bir delil bulunmaksızın Allahu Teâlâ’nın karşısına çıkacaktır.**” [Muslim] Halifeye yapılan beyatı bozmak, Allah’a itaatten el çekmektir. Ancak bu, Müslümanların razı olduğu ve beyat ettiği Halifeye inikad veya itaat beyatı ile beyat edilmesi halinde böyledir. Fakat başlangıç olarak Halifeye beyat edilir sonra da beyat tamamlanmazsa Müslümanların toplamının kabul etmemesi itibarına binaen bu beyattan dönmek mümkündür. Zira hadiste geçen nehiy, kendisi için Hilafet ta-

mamlanmamış kimsenin beyatından değil Halifeye beyattan dönmekle alakalıdır.

Halifenin Şartları

Hilafete ehil olabilmesi ve kendisine Hilafet beyati akdinin gerçekleşebilmesi için Halifede yedi şart bulunmalıdır. Bu yedi şart, inikad şartlarıdır ve bu şartlardan biri eksik olursa Hilafet inikadi gerçekleşmez. Bu şartlar şunlardır:

Birincisi: Müslüman olmasıdır. Bir kâfirin halife olması kesinlikle doğru değildir ve ona itaat etmek farz değildir. Çünkü Allahu Teâlâ, şöyle buyurdu: **“Muhakkak ki Allah, kâfirler için müminler aleyhine asla bir yol kılmayacaktır!”** Yönetim, yöneten için yönetilenler üzerindeki en güçlü yoldur. Asla anlamına gelen [ن] tabiri, hilafet olsun ya da olmasın bir kâfirin mutlak olarak herhangi bir yönetimi üstlenmesinin kesin şekilde yasaklandığına dair bir karinedir.

İkincisi: Erkek olmasıdır. Halifenin kadın olması caiz değildir. Yani erkek olması kaçınılmazdır. Dolayısıyla kadın olması doğru değildir. Çünkü Ebu Bekre'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: Tam Cemel ashabına katılacak ve onlarla birlikte savaşacaktım ki Allah, beni Cemel Vakıyası günlerinde Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'den duyduğum bir kelime ile faydalandırdı. Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'e Fars halkının Kisra'nın kızını kendilerine kraliçe edindikleri haberi ulaşınca şöyle buyurdu: **لَنْ يُفْلِحَ قَوْمٌ وَلَوْ أَمَرَهُمْ** **“Emirlerini (yönetimlerini) bir kadına tevdi eden bir toplum asla iflah olmayacaktır.”** [el-Buhari] Rasulün yönetimlerini kadına teslim edenlerin iflah olmayacaklarını haber vermesi, kadının yöneticiliğini yasaklamaktadır. Zira bu haber, talep siygasındandır. Bu haberin yönetimlerini kadına teslim edenleri zemmeden bir haber şeklinde gelmiş olması, onlardan felahı nefyetmektedir. Bu da kesin yasaklamaya dair bir karine olmaktadır. Dolayısıyla burada kadının yöneticiliğinin yasaklanması, terkin kesin şekilde talep edildiğine delalet eden bir karine eşliğinde gelmiş olmaktadır. Dolayısıyla da kadının yöneticiliği haramdır. Kadının yönetimle görevlendirilme-

sinden maksat, Hilafet ve yönetimden sayılan hilafetin altındaki makamlardır. Çünkü hadisin konusu, Kısra'nın kızının kraliçe yapılmasıdır. Bu da hadisin üzerinde cereyan ettiği yönetim konusuna has olup sadece Kısranın kızının yöneticiliği olayına has değildir. Ayrıca bu, her şey için genel değildir. Dolayısıyla hiç bir şekilde yönetim konusu dışında bir şeyi kapsamaz.

Üçüncüsü: Baliğ olmasıdır. Halifenin çocuk olması caiz değildir. Çünkü Ali İbn-u Ebu Talib [Radiyallahu Anh]'den Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: *رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ ثَلَاثَةٍ عَنِ النَّائِمِ حَتَّى يَسْتَيْقِظَ، وَعَنِ الصَّبِيِّ حَتَّى يَكْبُرَ، وَعَنِ الْمَبْتَلَى حَتَّى يَعْقِلَ* "**Kalem (sorumluluk) şu üç kişiden kaldırılmıştır: Uyanıncaya kadar uyuyandan, büyüyünceye kadar çocuktan, akli başına gelinceye kadar akli gidenden.**" [Ebu Davud] Kalemin (sorumluluğun) kendisinden kaldırıldığı kimsenin işinde tasarruf sahibi olması doğru değildir. O, şeran mükellef değildir. Dolayısıyla halife olması veya daha alt bir yönetici olması doğru değildir. Çünkü o, tasarruf sahibi değildir. Yine çocuğun halife olmasının caiz olmadığını delili, Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in bir çocuğun kendisine beyat etmesini reddetmesi ve buna gerekçe olarak da onun küçük olmasını göstermesidir. Zira *هو صغير* "**O küçüktür**" demiştir. Çocuğun beyati sahih olmadığına ve bir başkasına halife olarak beyat etmesi caiz olmadığına göre halife olmasının caiz olmaması evla babındandır.

Dördüncüsü: Akıllı olmasıdır. Halifenin deli olması caiz değildir. Bu da Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şu kavlından dolağıdır: *رُفِعَ الْقَلَمُ عَنْ ثَلَاثَةٍ* "**Kalem (sorumluluk) şu üç kişiden kaldırılmıştır.**" Bunlar arasında şunu da saymıştır: *وعن المبتلى حتى يعقل* "**aklı başına gelinceye kadar akli gidenden.**" Kalemin (sorumluluğun) kendisinden kaldırıldığı kimse, mükellef değildir. Çünkü akıl, teklifin menatıdır ve tasarrufların sıhhati için şarttır. Halife ise ancak yönetimle ilgili tasarruflarda bulunur ve şeri teklifleri uygular. Dolayısıyla deli olması doğru değildir.

Dördüncüsü: Adil olmasıdır. Halifenin fasık olması doğru değildir. Adalet, hilafetin inikadi ve devamlılığı için şarttır. Çünkü Allahu Teâlâ, şahidin adil olmasını şart koşmuştur. Nitekim Allahu Teâlâ, şöyle buyurdu: *وَأَشْهَدُوا دَوَىٰ عَدْلٍ مِّنْكُمْ* "**İçinizden adalet sahibi iki kişiyi şahit tutun.**" [Talâk 65] Halife ise şahitten daha üst bir konumda ol-

duğu için, evla babından adil olması zorunludur. Çünkü şahit için adalet şart koşulduğuna göre halife için şart koşulması evladır.

Altıncısı: Hür olmasıdır. Çünkü köle efendisinin mülküdür. Dolayısıyla kendisinin tasarrufuna sahip değildir. Başkasının tasarrufuna ise evla babından sahip olamaz ve dolayısıyla insanlar üzerinde velâyet sahibi olamaz.

Yedincisi: Hilafetin yükünü kaldırmaya muktedir olmasıdır. Çünkü bu, beyatin gerekliklerindedir. Zira hilafetin yükünü kaldırmaktan aciz olan bir kimsenin halife olması doğru değildir. İşte bunlar, hilafetin halife için inikad şartlarıdır. Bu yedi şartın dışında herhangi bir şart, hakkındaki nasslar sahih olduğunda veya sahih bir nassla sabit olan bir hüküm kapsamına girdiğinde efdaliyet şartı olması mümkün olsa da inikad şartı olmaya uygun değildir. Çünkü bir şartın inikad şartı olabilmesi için şart koşulduğuna dair kesin talep içeren bir delilin gelmesi gereklidir. Ta ki bu delil, gerekliliğe dair bir karine olabilsin. Eğer delil, kesin talep içermezse şart, inikad şartı değil efdaliyet şartıdır. Kesin talebin olduğu delil ise sadece bu yedi şartta varit olmuştur. Bunun içindir ki inikad şartları sadece bunlardır. Haklarında delilin sabit olduğu bunların dışındaki şartlar sadece efdaliyet şartıdır. Buna göre Hilafetin inikadi için halifenin müçtehid olması şart değildir. Çünkü bu hususta bir nass sabit olmamıştır. Çünkü halifenin işi yönetimdir. Yönetim hakkında soru sorma, bir müçtehid taklit etme ve taklidine binaen hükümler benimseme imkânı olmasından dolayı içtihad gerektirmez. Dolayısıyla müçtehid olmaya da gerek yoktur. Ancak müçtehid olmak efdaldır. Müçtehid olmasa da Hilafet inikadi gerçekleşir. Aynı şekilde Hilafetin inikadi için halifenin cesur olması veya tebaayı siyaset etme ve maslahatları idare etme hususunda görüş sahiplerinden olması da şart değildir. Çünkü her ne kadar halifenin görüş ve basiret sahibi cesur birisi olması efdal olsa da ne bu hususta bir hadis sabit olmuştur ne de bunu inikad şartı yapan şeri bir hüküm kapsamına girmektedir. Aynı şekilde Hilafetin inikadi için halifenin Kureys'ten olması da şart değildir. Muaviye'den rivayet edilen ve Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'i şöyle derken işittiğini söylediği şu hadise gelince: *إن هذا الأمر في قریش لا يعاديه أحد إلا كبه الله على وجهه* "Muhakkak ki bu iş (yönetim) Kureys'tedir. Onlar dini

ikame ettikçe kim onlara düşmanlık ederse Allah onu yüzüstü süründürür." [el-Buhari] Yine İbn-u Ömer'den Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: لا يزال هذا الأمر في قریش ما بقي منهم اثنان **"Kureyş'ten iki kişi kaldığı sürece bu iş (yönetim) onlardadır."** [Seyhân] Yönetim işini Kureyş'e veren ve Rasule isnad edildiği sabit olan bu ve benzeri hadisler, haber sigasında varit olmuştur. Emir sigasında varit olan tek bir hadis dahi yoktur. Haber sigası, talep ifade etmiş olsa da te'kide delalet eden bir karine eşliğinde gelmedikçe kesin talep sayılmaz. Sahih rivayette bile te'kide delalat eden herhangi bir karine eşliğinde gelmemiştir. Dolayısıyla bu hadisler, farza değil menduba delalet eder. Dolayısıyla da inikad şartı değil efdaliyet şartı olur. Hadisteki şu kavline gelince: لا يعاديهم أحد إلا كَبَّه الله: **"Kim onlara düşmanlık ederse Allah onu yüzüstü süründürür."** Bu ifade, onlara düşmanlık etmeyi yasaklayan başka bir mana olup **"Muhakkak ki bu iş (yönetim) Kureyş'tedir"** kavli için bir te'kid değildir. Zira hadis, yönetimin onlarda olduğunu ve onlara düşmanlık edilmesinin yasaklanmasını belirtmektedir. Ayrıca Kureyş kelimesi bir isimdir sıfat değildir. Usul ilmi istilahında buna lakap denilir ve ismin, yani lakabın mefhumu ile kesinlikle amel edilmez. Çünkü ismin, yani lakabın bir mefhumu yoktur. Bunun içindir ki Kureyş hakkındaki nass, bu işin (yönetimin) Kureyşlilerden başkasına verilmeyeceği anlamına gelmez. Aleyhi's Salatu ve's Selam'ın şu kavli: إن هذا الأمر في قریش **"Muhakkak ki bu iş (yönetim) Kureyş'tedir"** ve şu kavli: لا يزال هذا الأمر في قریش **"Bu iş (yönetim) onlardadır"** bu yönetimin Kureyş'ten başkası için olmasının doğru olmayacağı anlamına gelmez. Yine onlarda olacağı başkalarında olacağının doğru olmayacağı anlamına da gelmez. Bilakis yönetimin onlarda olması doğru olduğu gibi başkalarında olması da doğrudur. Dolayısıyla onların belirtilmiş olması, başkalarının hilafette olmasına mani değildir. Buna göre bu, inikad şartı değil efdaliyet şartı olmaktadır.

Ayrıca Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], Abdullah İbn-u Revaha, Zeyd İbn-u Harise ve Usame İbn-u Zeyd'i emir olarak tayin etmiştir. Bunların hiç biri Kureyşli değildi. Dolayısıyla Rasul, Kureyşli olmayanları da emir olarak görevlendirmişti. Hadiste geçen "el-Emr" kelimesi, velayet-i emr yani yönetim manasına gelir. Yoksa

bu kelime, sadece hilafet hakkında bir nass değildir. Dolayısıyla Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in Kureyş'ten olmayanları yönetimle görevlendirmesi, yönetimin Kureyşlilere münhasır olmadığına ve başkalarına yasak olmadığına dair bir delildir. Yine el-Buhari, Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: **“Başınıza başı kuru üzüm tanesi gibi Habeşli bir köle bile getirilse dinleyin ve itaat edin!”** Muslim, Ebi Zer'den şöyle dediğini rivayet etmiştir: **“Halilim (dostum) Sallallahu Aleyhi ve Sellem bana, yanları kesik bir köle dahi olsa dinlememi ve itaat etmemi tavsiye etti.”** Bir rivayette ise şöyle geçmiştir: **“Başınıza sizi Allah'ın Kitabı ile liderlik eden burnu kesik siyah bir köle emir tayin edilse bile dinleyin ve itaat edin.”** Bu hadisler, Müslümanların yönetimini siyah bir kölenin üstlenmesinin caiz olduğu hususunda açık naslardır. Bu da Kureyşli olmayan hatta Arap olmayan insanların hilafeti veya velayet-i emri üstlenmelerinin caiz olduğunu açıkça göstermektedir. Dolayısıyla hadisler, efdaliyetlerine delalet etmek üzere Hilafete ehil olan bazı kimselere işaret etmiştir. Hilafetin bu kişilere münhasır olduğuna ve başkaları için Hilafet inikadının gerçekleşmeyeceğine değil.

Aynı şekilde halifenin Haşim oğullarından veya Ali oğullarından olması da şart değildir. Çünkü Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in bunların dışındaki kişileri yönetimle görevlendirdiği sabit olmuştur. Nitekim Tebüük'e giderken Muhammed İbn-u Mesleme'yi Medine üzerine görevlendirmiştir ki o, ne Haşimi ne de Ali oğullarındandır. Aynı şekilde Muaz İbn-u Cebel ve Amr İbn-ul Âs'ı görevlendirmiştir ki bunların her ikisi de Haşimi ve Ali oğullarından değildir. Yine Müslümanların Ebu Bekir, Ömer ve Osman'ın Hilafeti için beyat ettikleri, aynı şekilde Ali [Radiyallahu Anh]'ın, Haşim oğullarından olmamalarına rağmen, her birinin hilafetine beyat ettiği ve sahabenin hepsinin bunlara beyat edilmesine sükut ettiği katı delille sabit olmuştur. Bu kişiler Haşim ve Ali oğullarından olmamalarına rağmen sahabeden hiç birinin buna karşı çıktığı rivayet edilmiştir. Dolayısıyla bu, Ali, İbn-u Abbas ve vesair Haşim oğulları da dâhil sahabenin Haşim ve Ali oğulları dışındaki kişilerin halife olmasının caiz olduğuna dair bir icmâsıdır. Efendimiz Ali [Radiyalla-

hu Anh]'ın ve Âl-i Beyt'in fazileti hakkında varit olan hadislere gelince: Bu hadisler, hilafetin inikadi için halifenin onlardan olmasının şart olduğuna değil onların faziletliğine delalet etmektedir.

Bundan da ortaya çıkmaktadır ki yukarıdaki yedi şartın dışında hilafetin inikadi için herhangi bir şartın varlığına dair herhangi bir delil bulunmamaktadır. Haklarında varit olan nassların tamamının sıhhatli olduğu ve hakkında nassların sabit olduğu bir hükmün kapsamına girdiği varsayımına binaen bunların dışındaki şartlar ise inikad şartı değil olsa olsa efdaliyet şartıdır. Şeran talep edilen ise halife olabilmesi için Hilafetin inikat şartıdır. Bunun dışındaki hususlar ise efdal olanı seçmeleri için halife adayları kendilerine takdim edilirken Müslümanlara söylenir. Ancak seçtikleri herhangi bir kişide sadece inikad şartları bulunduğu Hilafet inikadi gerçekleşir. Bunların dışındaki şartlar bulunmamış olsa bile.

Hilafete Talip Olmak

Tüm Müslümanların Hilafete talip olması ve hilafet için çekişmesi caizdir. Hilafet için çekişmek mekruhlardan değildir ve bunu yasaklayan herhangi bir nass varit olmamıştır. Nitekim Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in cenazesi yatağında kefenlenmiş olup henüz defnedilmemişken Müslümanların Beni Saide Sakifi'nde hilafet için birbirleri ile çekiştikleri sabit olmuştur. Yine Sahabe [Rıdvanullahi Aleyhim]'in önde gelenlerinden olan ve altı kişiden oluşan Ehl-iş Şura'nın tüm sahabenin gözü ve kulağı önünde hilafet için birbirleri ile çekiştikleri sabit olmuştur. Hiç biri onlara karşı çıkmamış ve onların bu çekişmelerini ikrar etmişlerdir. Bu da Sahabenin hilafet için çekişmenin, hilafete talip olmanın, onun için çalışmanın ve hilafete ulaşma uğrunda görüş ve delil çatışması yapmanın caizliği üzerinde icmâ ettiğini göstermektedir. Hadislerde varit olan emirliğe talip olmanın yasaklanması ise emirliğe uygun olmayan Ebu Zer gibi zayıf kimselere yönelik bir yasaklamadır. Emirliğe uygun olan kimselerin ise Beni Saide Sakifi ve Ehl-iş Şura'dan olan altı kişi olayındaki icmâ deliline binaen ona talip olması caizdir. Dolayısıyla ister emirlik ister hilafet olsun varit olan hadisler bunlara ehil olmayan kimselere mahsustur. Fakat bir kimsenin Hilafete ehil ise talip olması caizdir. Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], emirliğe talip

olmayı yasaklamış sonra da icmâ ile ona talip olunduğu ve onun için çekildiği sabit olmuştur. Burada yasaklama, mutlak yasaklamaya değil emirliğe ehil olmayan kimsenin talip olmasını yasaklamaya hamledilir.

Hilafetin Tek Oluşu

Dünya da tek bir halifeden başka bir halifenin bulunması caiz değildir. Çünkü Abdullah İbn-u Amr İbn-ul Âs'ın, Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'i şöyle derken işittiği rivayet edilmiştir: وَمَنْ بَايَعَ إِمَامًا فَأَعْطَاهُ صَفْقَةً بِيَدِهِ وَتَمَرَةً قَلْبِهِ فَلْيُطِعهُ إِنَّ اسْتِطَاعَ فَإِنْ جَاءَ آخَرَ يُبَارِعهُ فَاضْرِبُوا عُنُقَ الْآخَرَ **"Her kim bir imama [halifeye] beyat edip elinin ayasını ve kalbinin semeresini verirse gücü yettiğinde ona itaat etsin. Eğer bir diğeri onunla (yönetimi ele geçirmek üzere) çekişmek için gelirse o diğerrinin boynunu vurun!"** [Muslim] Yine Muslim, Ebi Saîd el-Hudrî'den Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: إِذَا بُويعَ لِخَلِيفَتَيْنِ فَاقْتُلُوا الْآخَرَ مِنْهُمَا **"İki Halifeye beyat edildiğinde onlardan sonuncusunu öldürün."** Yine Muslim, Arcefe'den Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'i şöyle derken işittiğini rivayet etmiştir: مَنْ أَتَاكُمْ وَأَمْرُكُمْ جَمِيعٌ عَلَى رَجُلٍ وَاحِدٍ يَرِيدُ أَنْ يَشُقَّ عَصَاكُمْ، أَوْ يَفْرُقَ جَمَاعَتَكُمْ فَاقْتُلُوهُ **"İşiniz (yönetiminiz) bir adam (Halife) üzerinde birleşmişken birisi gelip sizin birliğinizi parçalamak veya cemaatınızı bölmek isterse onu öldürün."** Yine Muslim, Ebi Hazım'dan şöyle dediğini rivayet etmiştir: Ebu Hurayra ile birlikte beş sene oturdum ve onun Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'den şöyle tahdis ettiğini işittim: كَانَتْ بَنُو إِسْرَائِيلَ تَسُوْسُهُمُ الْأَنْبِيَاءَ، كَلِمَا هَلَكَ نَبِيٌّ خَلْفَهُ نَبِيٌّ، وَإِنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي، وَسَتَكُونُ خُلَفَاءُ فَتَكْتُرُ، قَالُوا فَمَا تَأْمُرُنَا قَالَ قُوا بِبَيْعَةِ الْأَوَّلِ فَالْأَوَّلِ، وَأَعْطَوْهُمْ حَقَّهُمْ، فَإِنَّ اللَّهَ سَأَلَهُمْ عَمَّا اسْتَرْعَاهُمْ **"İsrail oğulları, nebiler tarafıdan siyaset ediliyordu (yönetiliyordu). Bir nebi vefat edince, bir diğerr nebi ona halef oluyordu. Artık benden sonra nebi yoktur. Halifeler olacak da çoğalacaklardır."** Dediler ki: "Öyleyse bize ne emredersiniz?" Dedi ki: **"Önceki ilk beyatinize sadakat gösterin ve onlara haklarını verin. Muhakkak ki Allah, yönettikleri hakkında (ne yaptıklarını) onlara soracaktır."** İki ülkede aynı anda iki halife için hilafet inikadi gerçekleşirse hilafet inikadi ikisi için de gerçekleşmez. Çünkü Müslümanların iki halifesinin olması caiz değil-

dir. En önce olana beyat edilir denilmez. Çünkü mesele, hilafette öncelik değil bir halifeyi çıkarmaktır. Çünkü hilafet, halifenin hakkı değil tüm Müslümanların hakkıdır. Dolayısıyla iki halife çıkarttıkları zaman tek bir halife çıkarmaları için meselenin ikinci kez Müslümanlara döndürülmesi kaçınılmazdır. Aralarında kura çekilir denilmez. Çünkü hilafet bir akittir ve akitlere kura dâhil edilmez. Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], **“فوا ببيعة الأول فالأول”** **“Önceki ilk beyatinize sadakat gösterin”** demiştir denilmez. Çünkü bir halifenin varlığı ile beraber başka halifelere beyat edildiği zaman beyat, sadece beyati gerçekleşen ilk halifeninindir ve ondan sonra gelen halifelerin beyat inikadi gerçekleşmez. Burada söz konusu olan Ehl-il Hal ve'l Akd'in çoğunluğunun aynı anda iki halifeye beyat etmesi ve her ikisinin inikadi beyatının şeran gerçekleşmesi gibi hilafet inikadının iki halife için gerçekleşmesidir. Her iki akdin de iptal edilmesi ve Müslümanlara dönülmesi kaçınılmazdır. Eğer ikisinden biri için beyat inikadını gerçekleştirirlerse bu, onun için inikadi yenilemek olup ilk durumunu pekiştirmek değildir. Eğer hilafet inikadını bu ikisi dışında başka biri için gerçekleştirmişseler inikad gerçekleşmiş olur. Zira hilafet, birbirleri ile yarışan kişilere değil tüm Müslümanlara ait bir meseledir. Eğer iki halifeye beyat edilmişse yönetim ve hilafet işlerinde Ehl-il Hal ve'l Akdin çoğunluğu, birinin yanında olup onlara beyat etmişseler ve azınlık diğerinin yanında ise beyat, Ehl-il Hal ve'l Akdin çoğunluğunun beyat ettiği kimseye aittir. İster birincisine veya ikincisine veya üçüncüsüne beyat etmiş olsunlar fark etmez. Çünkü Ehl-il Hal ve'l Akdin çoğunluğunun beyat etmesi ile şeran muteber halife ortaya çıkar. Onun dışındakilerin ise hilafetin birliği için ona beyat etmeleri gerekir. Aksi takdirde Müslümanlar onlarla savaşmalıdırlar. Çünkü hilafet akdi, Müslümanların çoğunluğunun beyati ile gerçekleşir. Eğer Müslümanlardan biri için hilafet akdi gerçekleşmişse o kişi halife olur. Başkasına beyat edilmesi haram olur ve herkesin ona beyat etmesi gerekir.

Ayrıca yönetim vakası şudur ki yönetim işlerinin ellerinde olduğu Ehl-il Hal ve'l Akdin çoğunluğu genelde başkentte olur. Çünkü yüksek yönetim işlerinin idare edilmesi başkentte gerçekleşir. Dolayısıyla başkent halkı yani Ehl-il Hal ve'l Akd, orada bir halifeye beyat edip bir ya da birden fazla bölge halkı da başka bir halifeye beyat ederse ve başkentteki beyat önce yapılmışsa hilafet onun

ölür. Çünkü başkentteki kimselerin beyati, Ehl-il Hal ve'l Akdin çoğunluğunun onun yanında olduğunu gösteren bir karinedir. Bu durumda beyat, birincisindedir. Fakat o bölgelerdeki kimseler daha önce beyat etmişler o zaman Ehl-il Hal ve'l Akdin çoğunluğunun yanında olduğu kimse tercih edilir. Çünkü beyatte bu kişilerin daha önce hareket etmiş olması, çoğunluğun başkentte olduğuna dair bir karine olmasını zayıflatır. Her şeye rağmen hilafet akdinin kendisi için gerçekleşmediği kimse ile savaşılmamasına yol açsa dahi tek bir halifeden başkasının kalması caiz değildir.

İstihlaf Ya da Ahit

Hilafet inikadi, birini halef bırakmak yani tayin etmekle gerçekleşmez. Çünkü hilafet, Müslümanlar ile Halife arasında bir akittir. Dolayısıyla hilafet akdinin gerçekleşmesi için Müslümanların beyat etmesi ve kendisine beyat ettikleri kişinin bu beyati kabul etmesi şarttır. Birini halef bırakmak veya yerine tayin etmek hilafet akdinde gerçekleşmez. Dolayısıyla hilafet akdi bu şekilde gerçekleşmez. Buna göre bir halifenin kendisinden sonra başka birini halef bırakması ile hilafet akdi gerçekleşmez. Çünkü o, hilafet akdi hakkına sahip değildir. Zira hilafet, halifenin değil Müslümanların hakkıdır. Dolayısıyla Müslümanlar, hilafet akdini diledikleri kimse için gerçekleştirirler. Halifenin başkasını halef bırakması yani hilafete tayin etmesi sahih olmaz. Çünkü bu, sahip olmadığı bir şeyi vermektir ki sahip olunmayan bir şeyi vermek ise şeran caiz değildir. Halifenin, ister oğlu ister yakını ister yakını olmayan birisini halife olarak bırakması caiz değildir. Hilafet akdi kesinlikle onun için gerçekleşmez. Çünkü hilafet akdi, bu akde sahip olanlar tarafından gerçekleşmemiştir. Dolayısıyla bu, doğru olmayan gereksiz bir akittir.

Ebu Bekir'in, Ömer'i, Ömer'in de altı kişiyi halef göstermesi ve sahabenin buna karşı çıkmayarak sükut etmesine ve dolayısıyla sükutlarının icma olmasına gelince: Bu, halef bırakmanın yani tayin etmenin caiz olduğuna delalet etmez. Çünkü Ebu Bekir, bir halife istihlafında bulunmamıştır. Sadece Müslümanlardan Ehl-il Hal ve'l Akd ile kendilerine kimin halife olacağı konusunda istişare etmiş ve Ali ile Ömer'i aday göstermiştir. Sonra Müslümanlardan Ehl-il Hal ve'l Akd'in çoğunluğu, üç ay içerisinde Ebu Bekir hayatta iken

Ömer'i seçtiler. Ardından Ebu Bekir'in vefatının ardından insanlar gelerek Ömer'e beyat ettiler. İşte Ömer için hilafet akdi o zaman gerçekleşti. Beyattan önce ise halife değildi. Ne Ebu Bekir'in aday göstermesi ne de Müslümanların seçmesi ile onun için Hilafet akdi gerçekleşmemişti. Hilafet akdi, ancak insanlar ona beyat edip o da hilafeti kabul ettiğinde gerçekleşti. Ömer'in altı kişiyi tayin etmesine gelince: Bu, Müslümanların talebine binaen onun tarafından yapılmış bir aday göstermedir. Sonra Abdurrahman İbn-u Avf, onların içinden kimin halife olacağı hususunda Müslümanlarla istişaret etti ve Müslümanların çoğunluğunun, Ebu Bekir ve Ömer'in üzerine oldukları şeylerle sınırlı olması şartıyla Ali'yi, aksi takdirde Osman'ı seçtiler. Ali, bunu reddedince Abdurrahman Osman'a beyat etti ve insanlar da ona beyat ettiler. Dolayısıyla Osman için hilafet akdi, Ömer'in aday göstermesi ve insanların onu seçmesi ile değil beyat etmeleri ile gerçekleşmiştir. İnsanlar ona beyat etmemiş olsalardı o kabul etmiş olsa bile hilafet akdi gerçekleşmezdi. Buna göre Müslümanların halifeye beyat etmesi kaçınılmazdır. Tayin etme veya vekalet ile olması caiz değildir. Çünkü hilafet, bir velayet akdi olduğu için akitlere intibak eden şeyler buna da intibak eder.

Halifeyi Nasbetme Metodu

Şeriat, ümmete bir halifenin nasbedilmesini vacip kılarken halifenin kendisi ile nasbedileceği metodu da belirlemiştir. Bu metod, Kitap, Sünnet ve Sahabe İcmâi ile sabittir. Bu metod ise beyattır. Dolayısıyla halifenin nasbı, Müslümanların Allah'ın Kitabı ve Rasulünün Sünneti ile kendisine beyat etmesi ile gerçekleşir. Bu metodun beyat olması ise Müslümanların Rasule beyat etmesi ve Rasulün bize imama beyat etmeye emretmesi ile sabittir. Müslümanların Rasule beyat etmesine gelince: Bu, nübüvvet üzerine yapılmış bir beyat olmayıp sadece yönetim için yapılmış bir beyattır. Zira bu, amel üzerine yapılan bir beyat olup tasdik üzerine yapılan bir beyat değildir. Dolayısıyla Sallallahu Aleyhi ve Sellem'e Nebi ve Rasul olması itibarı ile değil bir yönetici olması itibarı ile beyat edilmiştir. Çünkü nübüvveti ve risaleti ikrar etmek iman olup beyat değildir. O halde geriye ona yapılan beyatın ancak devlet başkanı sıfatı ile yapılmış olması kalıyor. Beyat Kur'an ve hadislerde geçmektedir.

Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِذَا جَاءَكَ الْمُؤْمِنَاتُ يُبَايِعَنَّكَ عَلَى أَنْ لَا يُشْرِكْنَ بِاللَّهِ شَيْئًا وَلَا يَسْرِقْنَ وَلَا يَزْنِينَ وَلَا يَقْتُلْنَ أَوْلَادَهُنَّ وَلَا يَأْتِينَ بِبُهْتَانٍ يَفْتَرِينَهُ بَيْنَ أَيْدِيهِنَّ وَأَرْجُلِهِنَّ وَلَا يَعْصِيَنَّكَ فِي مَعْرُوفٍ قَبَائِعُهُنَّ **hiçbir şeyi Allah'a şirk koşmayacaklarına, hırsızlık yapmayacaklarına, çocuklarını öldürmeyeceklerine, elleri ve ayakları arasında bir iftira düzüp getirmeyeceklerine (zina mahsülü çocukları nikâhlı kocalarına nispet etmeyeceklerine), hiçbir marufta sana isyan etmeyeceklerine dair bey'at etmek için geldikleri zaman onların beyatını al."** [Mümtehine 12] El-Buhari'de Ubade İbn-u Samit'ten şöyle dediği geçmiştir: *بايعنا رسول الله على السمع والطاعة في المنشط والمكره وأن لا ننازع الأمر أهله وأن نقوم أو نقول بالحق حيثما كنا لا نخاف في الله لومة لائم* **"Zorlukta ve sıkıntıda işitip itaat edeceğimize, emir sahipleri ile çekişmeyeceğimize, her nerede olursak olâlim Allah için hiçbir kınayıcının kınamasından korkmaksızın hakkı ikame edeceğimize veya söyleyeceğimize dair Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'e beyat ettik."** Ebu Akîl Zuhra İbn-u Ma'bed, dedesi Abdullah İbn-u Hişam'dan şunu rivayet etti: Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'i gören ve annesi Zeyneb Bint-u Humejd ile birlikte giden dedesi Abdullah İbn-u Hişam'dan annesinin Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'e şöyle dediğini tahdis etti: [يا رسول الله] **"Ey Allah'ın Rasulü! Onun (Abdullah'ın) beyatını al!"** Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] **"O küçüktür"** dedi, başını okşadı ve ona dua etti."

El-Buhari'de Ebu Hurayra'dan şöyle dediği geçmiştir: Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], şöyle buyurmuştur: *ثلاثة لا يكلمهم الله يوم القيامة، ولا يزكّيهم ولهم عذاب أليم رجل على فضل ماء بالطريق يمنع منه ابن السبيل، ورجل بايع إماماً لا يبايعه إلا لدنياه إن أعطاه ما يريد وفي له، وإلا لم يف له، ورجل يبايع رجلاً* **"Üç kişi vardır ki Kıyamet gününde Allah onlarla konuşmayacak ve onları temize de çıkarmayacaktır. Onlar için elim bir azap vardır. Bunlardan birincisi, yol kenarında yeterli suyu bulup ta o sudan yolcuları faydalandırmayan kimse. İkincisi sırf dünya çıkarı için bir imama beyaat edip eğer imam kendisine istediklerini verirse beyaatına vefa gösterip istediğini elde edemezse beyatından dönen kimse. Üçüncüsü ise ikinci namazından sonra birisine bir**

mal satıp da Allah adına yemin ederek -kendisine o fiyat verilmediği halde- mala şu kadar fiyat verildiğini söyleyip Allah adına yemin eden ve karşısındakini kandıran kimse." Bu üç hadis, halifeyi nasbetmenin metodunun beyat olduğu hususunda gayet açıktır. Zira Ubade hadisinde Rasule işitmek ve itaat etmek üzere beyat edilmiştir ki bu yönetim içindir. Abdullah İbn-u Hişam'ın hadisinde bülüğa ermediği için çocuğun beyatını reddetmiştir ki bu da bunun yönetim beyatı olduğuna delalet etmektedir. Ebu Hurayra'nın hadisi ise imama beyat hususunda gayet açıktır. Hadiste geçen "İmam" kelimesi, belirsiz isim olarak yani herhangi bir imam şeklinde geçmiştir. İmama beyatı zikreden başka hadisler de vardır. Muslim, Abdullah İbn-u Amr kanalıyla Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle buyurduğunu rivayet etti: **وَمَنْ بَاتَعَ إِمَامًا فَأَعْطَاهُ صَفْقَةً بِيَدِهِ وَتَمَرَةً قَلْبِهِ** **"Kim bir İmama/Halifeye beyat edip elini sıkarsa ve kalbinin meyvesini ona verirse (rıza gösterirse) gücü yettiğinde itaatte bulunsun. Eğer (yönetimi ele geçirmek için) onunla savaşacak birisi ortaya çıkarsa o kişinin boynunu vurun."** Yine Muslim'de Ebu Saîd el-Hudri'den Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediği geçmiştir: **إِذَا بُويعَ لَخَلِيفَتَيْنِ فَاقْتُلُوا الْآخَرَ مِنْهُمَا** **"İki halifeye beyat edildiğinde onlardan diğerini (ikincisini) öldürün."** Muslim, Ebu Hazım'dan şöyle dediğini rivayet etti: **قَاعَدْتُ أَبَا هُرَيْرَةَ خَمْسَ سَنِينَ فَسَمِعْتَهُ يَحْدُثُ عَنِ النَّبِيِّ** **قال: «كانت بنو إسرائيل تسوسهم الأنبياء كلما هلك نبي خلفه نبي وإنه لا نبي بعدي وستكون** **"Ebu Hurayra ile beş sene oturdum. O'nu, Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in şöyle dediğini tahdis (hadis olarak rivayet) ederken işittim: "İsrail oğulları, Nebiler tarafından siyaset ediliyordu (yönetiliyordu). Bir nebi vefat edince, bir diğer nebi ona halef oluyordu. Artık Benden sonra nebi yoktur. Halifeler olacak da çoğalacaklardır."** Dediler ki: **"Öyleyse bize ne emredersiniz?"** Dedi ki: **"Önceki ilk beyaatinize sadakat gösterin ve onlara haklarını verin. Muhakkak ki Allah, yönettikleri hakkında (ne yaptıklarını) onlara soracaktır."** Dolayısıyla halifeyi nasbetmenin metodunun beyat olduğu hususunda Kitap ve Sünnetteki nasslar gayet açıktır. Sahabenin de hepsi bunu böyle anladı ve buna göre hareket ettiler. Nitekim Ebu Bekir'e Sakifte özel beyat edildi ve mescitteki genel beyattan sonra mescitte beyat et-

meyen Ali İbn-u Ebu Talib gibi beyatlarına itibar edilen kimseler de beyat etti. Yine Ömer, Osman ve Ali'ye Müslümanlar tarafından beyat edilmiştir. Dolayısıyla beyat, Müslümanlar için halifeyi nasbetmenin yegane metodudur.

Bu beyat uygulamalarının pratik detaylarına gelince: Bu, Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in vefatının hemen akabinde gelen dört halifenin, Ebu Bekir, Ömer, Osman ve Ali [Rıdvanullahu Aleyhim]'in nasbedilmesinde açıktır. Sahabenin hepsi, buna sükut etti ve ikrar ettiler. Oysa şeriata muhalif olsaydı karşı çıkılırdı. Çünkü beyat, Müslümanların varlığının ve İslam ile yönetimin bekasının kendisine bağlı olduğu en önemli şeyle alakalıdır. Bu halifelerin nasbedilmesinde yaşananların incelenmesi sonucunda bazı Müslümanların, Benî Sâide Sakîfesinde tartıştıklarını, adayların sadece Sa'd, Ebu Ubeyde, Ömer ve Ebu Bekir olduğunu ve tartışma sonucunda inikad beyati ile Ebu Bekir'e beyat edildiğini ve bu sayede Müslümanların Halifesi olduğunu, sonra ertesi gün Müslümanların mescide çağrıldığını ve onların da itaat beyati ile beyat ettiklerini görürüz. Yine Ebu Bekir, hasatalığının ölümcül bir hastalık olduğunu hissedince Müslümanların halifesinin kim olacağı hususunda kendileriyle istişare etmek üzere Müslümanlardan Ehl-il Hal ve'l Akdi çağırmıştır. Bu istişarelerde görüş, sadece Ali ve Ömer etrafında döndü ve bu istişare üç ay boyunca devam etti. Ebu Bekir, istişarelerini tamamlayıp Müslümanlardan olan Ehl-il Hal ve'l Akdin görüşünü aldıktan sonra onlara, kendisinden sonra halifenin Ömer olduğunu ilan etti. Vefatinin hemen akabinde de Müslümanlar mescide geldiler ve hilafet için Ömer'e beyat ettiler. İşte Ömer, istişareler veya Ebu Bekir'in ilanı ile değil bu beyat ile Müslümanların halifesi oldu. Ömer hançerlenince Müslümanlar ondan istihlafta bulunmasını talep ettiler. O ise bunu reddetti. Fakat onlar, bunda ısrar edince altı kişi belirledi. Ömer'in vefatından sonra adaylar, aralarından birini - ki Abdurrahman İbn-u Avfd'tır- görevlendirdiler. O da bu hususta Müslümanların görüşünü aldı ve onlarla istişare etti. Sonra Osman'a beyat edilmesini ilan etti. Bunun üzerine Müslümanlar, Osman'a beyat ettiler. Dolayısıyla Osman, Ömer'in istihlafı veya Abdurrahman'ın ilanı ile değil Müslümanların beyati ile halife oldu. Sonra Osman katledildi. Bunun üzerine Medine'deki ve Kufe'deki Müslümanların geneli Ali İbn-u Ebu Talib'e beyat ettiler. Dolayısıyla

o da Müslümanların beyati ile halife oldu.

Bundan da hilafet için beyati uygulamanın pratik detaylarının, Müslümanların hilafete kimin uygun olacağı hakkında tartışmaları, belirli kişiler üzerinde görüş birliğine varıldığında bu kişilerin Müslümanlara takdim edilmesi, onlar kimi seçerlerse diğer adaylardan da talep edildiği gibi seçtikleri kişiye beyat etmelerinin talep edildiği ortaya çıkmaktadır. Zira Benî Sâide Sakîfesinde Sa'd, Ebu Ubeyde, Ömer ve Ebu Bekir hakkında tartışma oldu. Sonra Ebu Bekir'e beyat edildi. Ona edilen beyat, inikad beyati idi. Sonra Müslümanların geneli tarafından itaat beyati edildi. Ebu Bekir, Müslümanlarla Ali hakkında istişare etti. Sonra Ömer'in ismini ilan etti. Sonra Ömer'e beyat edildi. Ömer, altı kişi belirledi. Müslümanlara başvurulmasından sonra Abdurrahman, Osman'ın ismini ilan etti. Sonra Osman'a beyat edildi. Ali'ye doğrudan beyat edildi. Zira ortam fitne ortamı idi ve Osman katledildiğinde Müslümanlar nezdinde hilafete adaylıkta onu hiç bir kimsenin geçemeyeceği bilinen bir şeydi. Böylelikle beyat işi, önce kimin uygun olacağı tartışıldıktan sonra hilafet için adayların sınırlandırılması sonra onlardan birisinin halife seçilmesi sonra insanlardan onun için beyat alınması şeklinde gerçekleşmektedir. Bu, her ne kadar Ebu Bekir'in istişarelerinde açık olsa da Osman'ın beyatında daha açık görülmektedir.

El-Buhari, Zühri'den rivayet ettiğine göre Hamîd İbn-u Abdurrahman'a Misver İbn-u Mahreme şu olayı haber vermiştir: "Ömer'in görevlendirdiği grup, toplandılar ve istişare ettiler. Abdurrahman onlara dedi ki: "Bu işte sizinle rekabet edecek değilim. Ancak isterseniz sizden birini seçerim." Onlar da bu yetkiyi Abdurrahman'a verdiler. Abdurrahman bu işi üstlenince insanlar Abdurrahman'a yöneldiler. O kadar ki o gruba tabi olan insanlardan hiç bir kimse kalmadı. İnsanlar, istişare etmek üzere Abdurrahman'a yöneldiler. Hatta sabahladığımız gece Osman'a beyat ettik. Misver dedi ki: Abdurrahman bir gece yarısı kapımı çaldı. Ben uyanıncaya kadar kapıya vurdu. Sonra şöyle dedi: 'Görüyorum ki uyuyorsun! Vallahi şu üç gündür gözüme bir damla uyku girmedi. Git bana Zübeyr ile Sa'd'ı çağır.'" Bunun üzerine onları çağırdım ve onlarla istişare etti. Sonra beni çağırdı ve dedi ki: "Bana Ali'yi çağır." Onunla gece sonuna yakın vakte kadar konuştu. Sonra Ali, hırslı bir halde onun yanından kalktı. Osman, Ali'nin bir şey yapmasından korkuyordu.

Sonra "Bana Osman'ı çağır" dedi. Onu çağırdım. Onunla sabah ezanına kadar konuştu. Abdurrahman insanlarla yaptığı istişareden onların çoğunluğunun Ebu Bekir ile Ömer'in üzerine oldukları şeylerle sınırlı kalması halinde Ali'yi aksi takdirde Osman'ı istediklerini gördü. Sabah namazı kılındıktan sonra o grup minberin yanında toplandılar. Muhacir ve Ensardan hazır bulunanlara ve ordu komutanlarına haber yollandı. Bu hücceti Ömer ile birlikte yerine getirmişlerdi. Onlar toplandıklarında Abdurrahman, kelime-i şehadetle söze başladıktan sonra işi Ali'ye arz etti. Ali, Ebu Bekir ile Ömer'in üzerine yürüdükleri şeylerle sınırlı kalmayı reddedince Osman'ın elinden tutu ve şöyle dedi: "Allah'ın, Rasulünün ve ondan sonraki iki halifenin sünneti üzerine sana beyat ediyorum." Bunun üzerine Abdurrahman, insanlar, Muhacir, Ensar, ordu komutanları ve Müslümanlar da ona beyat ettiler."

Hilafet için adaylar, Müslümanların kendisinden talep etmesinden sonra Ömer'in isimlendirdiği grupla sınırlandırıldı. Abdurrahman İbn-u Avf, kendisini hilafet adaylığından çektikten sonra kimin halife olacağı hususunda Müslümanların görüşünü aldı. Ardından insanlarla istişare etti. Sonra Müslümanların istediği ismi ilan etti. İnsanların istediği ismi ilan ettikten sonra ona beyat edildi ve bu beyatla halife oldu. Buna göre halifenin nasbı ile ilgili şer'î hüküm şudur ki: Önce Müslümanların çoğunluğunun görüşünü temsil edenler tarafından hilafet için adaylar sınırlandırılır sonra bunların isimleri Müslümanlara arz edilir, kendilerine halife olması için o adaylardan birini seçmeleri talep edilir. Sonra Müslümanların çoğunluğunun kimin yanında olduğuna bakılır ve ister seçmiş isterse seçmemiş olsun Müslümanların tamamından onun için beyat alınır. Çünkü Ömer'in, halife adaylarını altı kişi ile sınırlandırması üzerinde sahabenin sükutü icmâsı vardır. Yine sababe, kendilerine kimin halife olacağı hususunda Abdurrahman'ın tüm Müslümanların görüşünü alması üzerinde de icmâ etmiştir. Sonra da Abdurrahman, "Muhakkak ki ben, Müslümanların işine baktım ve onların Osman'dan yüz çevirmediklerini gördüm" derken Müslümanların kendileri için halife olarak seçmelerinden dolayı Abdurrahman'ın ismini ilan ettiği kimse için beyat yapılması üzerinde icmâ etmişler. Tüm bunlar, halifenin nasbedilmesi ile ilgili şer'î hüküm hususunda açıktır.

Geriye Şu iki mesele kaldı: Birincisi: Halifeyi nasbedecek olan Müslümanlar kimlerdir? Onlar, Ehl-il Hal ve'l Akd midir? Yoksa belli sayıda Müslüman mıdır? Yoksa tüm Müslümanlar mıdır? İkincisi: Gizli oy, seçim sandıkları ve oyların sayımı gibi günümüzde seçimlerde meydana gelen işlemler İslam'ın emrettiği şeyler midir yoksa değil midir?

Birinci meseleye gelince: Şâri, otoriteyi ümmete vermiş, halifenin nasbedilmesini sadece bir gruba veya cemaate değil Müslümanların geneline ait kılmıştır. Beyat Müslümanların geneline farzdır: *"Her kim boynunda beyat olmadan ölürse cahiliye ölümü ile ölmüş olur."* Bu hadis her Müslüman için geneldir. Bunun içindir ki diğer Müslümanlar olmaksızın halifenin nasbedilmesinde hak sahibi olanlar Ehl-il Hal ve'l Akd değildir. Aynı Şekilde bu hususta hak sahibi olanlar belli kişiler de değildir. Bilakis bu hak, bülüğa ermiş Müslüman olduğu sürece facir ve münafıklar da dâhil istisnasız tüm Müslümanların hakkıdır. Çünkü nasslar genel olarak gelmiş ve baliğ olmayan çocuğun beyatinin reddedilmesi dışında bu nassları tahsis edecek hiç bir nass varit olmamıştır. Dolayısıyla genel olarak kalırlar.

Ancak Müslümanların hepsinin bu hakkı bizzat üstlenmesi Şart değildir. Çünkü bu, onların üzerine farz olsa da onlar için bir haktır. Çünkü beyat farzdır ancak farz-ı kifayedir, farz-ı ayın değildir. Dolayısıyla Müslümanların bir kısmı yerine getirdiğinde bu farz diğerlerinden düşer. Ancak bu hakkı kullanıp kullanmamalarına bakmaksızın Müslümanlara, halifeyi nasbetme haklarını üstlenme imkânı verilmelidir. Yani her Müslümanın tam bir imkân verilerek halifeyi nasbetme imkânını bulma gücüne sahip olması gerekir. Zira mesele, Müslümanlara Allah'ın kendilerine farz kıldığı halifeyi nasbetme farzını kendilerinden düşürecek Şekilde yerine getirme imkânı verilmesi meselesidir. Yoksa mesele, tüm Müslümanların fiilen bu farzı yerine getirmesi meselesi değildir. Çünkü Allah, halifeyi tüm Müslümanların nasbetmesini değil halifenin nasbedilmesinin Müslümanlar tarafından onların rızasıyla gerçekteşmesini farz kılmıştır. Bunun sonucunda Şu iki husus ortaya çıkabilir: Birincisi: Halifenin nasbında bütün Müslümanların rızasının gerçekteşmesi. İkincisi: Her iki hususta kendilerine imkân verilmesi ile birlikte bu nasbta tüm Müslümanların rızasının gerçekteşmemesi.

Birinci husus açısından olana gelince; halifeyi nasbedecek kimselerin belli sayıda olması şart değildir. Bilakis herhangi bir sayıda ki Müslüman halifeye beyat eder ve Müslümanlar, sükut ederek veya beyata binaen ona itaat etmeye yönelerek veya rızalarını gösteren herhangi bir şey ile bu beyate rıza gösterirlerse nasbedilen halife tüm Müslümanların halifesi olur. Kendisini beş kişi nasbetmiş olsa dahi o, şeran halife olur. Zira bu kişilerde halifenin nasbedilmesi işleminde bir araya toplama, sükut ve itaat etmeye koyulma ile rıza ve benzeri hususlar gerçekleşmiştir. Ancak bu sürecin seçimle ve görüş bildirilmesine tam bir imkân verilerek bitmiş olması şarttır. Fakat Müslümanların tamamının rızası gerçekleşmezse halifenin nasbı gerçekleşmiş olmaz. Ancak sayıları ne olursa olsun halifenin nasbını Müslümanların genelinin rızasının gerçekleştiği bir cemaat nasbetmişse o başka. Bundan dolayı bazı fakihler, şöyle demişlerdir: Halifenin nasbı, Ehl-il Hal ve'l Akd'in ona beyat etmesi ile gerçekleşir -Zira Ehl-il Hal ve'l Akd, hilafet şartlarına haiz olan herhangi bir kişiye beyat ile Müslümanların rızasını gerçekleştirecek cemaat olarak görülür.- Buna göre halifenin nasbını gerçekleştirecek olan, Ehl-il Hal ve'l Akd'in beyati olmadığı gibi bu nasbı şer'î hale getirmek için onların beyatlarının bulunması da şart değildir. Bilakis Ehl-il Hal ve'l Akd'in beyati, Müslümanların bu beyate rıza gösterdiğini gösteren emarelerden biridir. Çünkü Ehl-il Hal ve'l Akd, Müslümanların temsilcileri olarak görülmektedir. Müslümanların halifenin beyatine razı olduğunu gösteren her emare ile halifenin nasbı tamamlanır ve şer'î bir nasb olur.

Buna göre şer'î hüküm, bir topluluğun her hangi bir emare ile Müslümanların rızasını gerçekleştirecek şekilde halifeyi naspetmeleridir. Bu emare, ister beyat edenler Ehl-il Hal ve'l Akd'in çoğunluğu, ister Müslümanları temsil edenlerin çoğunluğu, ister Müslümanların onların halifeye beyat etmelerine sükut etmesi, ister bu beyate binaen itaat etmeye koşmaları veya ister herhangi bir vesile ile olsun fark etmez. Yeter ki Müslümanlara görüşlerini tam bir şekilde bildirme imkânı sağlanmış olsun. Bu topluluğun Ehl-il Hal ve'l Akd'en olması, sayılarının dört veya dört yüz veya daha fazla veya az olması veya başkent ya da bölge halkından olmaları şer'î hükümden değildir. Bilakis bu husustaki şer'î hüküm, görüşlerini tam bir şekilde bildirmelerine imkân vermekle birlikte bu topluluğun

yapacağı beyatte herhangi bir emare ile Müslümanların rızasının gerçekleşecek olmasıdır.

Müslümanların tamamından maksat, İslam Devleti'ne tabi olan beldelerde yaşayan Müslümanlardır. Yani Hilafet rejimi varsa önceki halifenin tebaası olan kimselerdir. Veya İslam Devleti, kendileri tarafından ikame edilmemişse kendileri ile İslam Devleti'nin ikame edileceği, hilafet inikadının gerçekleşeceği ve hilafet devletini ortaya çıkararak İslami hayatı yeninden başlatan kimselerdir.

Müslümanların dışındaki kimselerin beyat etmesi şart olmadığı gibi rızaları da şart değildir. Çünkü bunlar, ya İslam'ın otoritesine karşı çıkanlar ya Dâr-ul Küfür'de yaşayan ve Dâr-ul İslam'a katılma imkânı olmayan kimselerdir. Bunların her ikisinin de inikad beyatinde hakları yoktur. Bunlara düşen sadece itaat beyati etmektir. Çünkü İslam otoritesine karşı çıkanların hükmü, bâği hükmüdür. Dâr-ul Küfür'de olanlar İslam otoritesini ikame etseler veya buna müdâhil olsalar dahi İslam otoritesi onlarla gerçekleşmez. Buna göre inikad beyati etme hakkına sahip olan ve halifenin şer'î bir şekilde nasbedilebilmesi için rızalarının gerçekleşmesinin şart koşulduğu Müslümanlar, İslam otoritesini bilfiil ikame eden kimselerdir. Bu ifade aklî bir araştırmadır ve buna dair şer'î bir delil yoktur denilmez. Böyle denilmez: Çünkü bu, hükmün kendisi hakkında değil hükmün menatı hakkında yapılan bir araştırmadır. Bundan dolayı buna ilişkin şer'î bir delil getirilmez. Bu sadece hükmün hakikatini beyan etmektir.

Mesela ölü eti yemek haramdır ve bu, bir şer'î hükümdür. Ölü etinin ne olduğunu araştırmak ise hükmün menatıdır. Yani hükmün kendisi ile alakalı olduğu konudur. Dolayısıyla Müslümanların halifeyi nasbetmesi bir şer'î hüküm olduğu gibi bu nasbın rıza ve seçimle olması da bir şer'î hükümdür. İşte delilin getirileceği şey budur. Fakat halifenin nasbının kendileri ile gerçekleşeceği Müslümanlar kimlerdir ve rıza ile seçimin gerçekleşeceği durum nedir gibi hususlar hükmün menatıdır. Yani hükmün ait olduğu, çözmek üzere geldiği konudur ve şer'î hükmü tahakkuk ettirecek şey ise şer'î hükmün buna intibak etmesidir. Binaenaleyh kendisi için şer'î hükmün geldiği bu şey, hakikati açıklanarak araştırılır.

“Hükmün menatı, hükmün illetidir. Dolayısıyla menat için şer'î

bir delil olması kaçınılmazdır” denilmez. Böyle denilmez: Çünkü hükmün menatı hükmün illetinden farklıdır ve ikisi arasında büyük fark vardır. Zira illet, hükmün sebebidir. İşte şer’î delilin olmasının kaçınılmaz olduğu şey illettir. Hükmün menatı ise hükmün kendisi için geldiği konudur. Yani menat, üzerine hükmün intibak ettiği mesele olup delili ve illeti yoktur. Menat, kendisi ile hükmün menatlandığı veya hükmün alakalandığı şey demektir. Yani hüküm onun için gelmiş yani onu çözmek için gelmiş demektir. Yoksa hüküm onun için gelmiş demek değildir ki menatın, hükmün illeti olduğu söylensin. Dolayısıyla hükmün menatı, şer’î hükümde nakli olmayan yöndür.

Menatın incelenmesi illetin incelenmesinden farklıdır. Zira illetin incelenmesinde illetli olarak gelen nassı anlamaya başvurulur. Bu ise menat değil nakledilenleri anlamaktır. Bilakis menat, nakledilenlerden başka bir şeydir. Menattan maksat, üzerine şer’î hükmün tatbik edildiği vakiadır. Mesela içki, haramdır dediğinizde şer’î hüküm, içkinin haram olmasıdır. Haram olup olmadığına dair hüküm vermek için belli bir şarabın içki olup olmadığını araştırmak ise menatın araştırılmasıdır. Dolayısıyla haram olduğunu söyleyebilmek için şarabın içki olup olmadığını incelenmesi kaçınılmazdır. İşte içkinin hakikatinin incelenmesi menatı araştırmaktır. Mesela abdest almanın caiz olduğu su, mutlak su dediğinizde şer’î hüküm, abdest almanın caiz olduğu suyun mutlak su olmasıdır. Abdest almanın caiz olup olmadığına dair hüküm vermek için suyun mutlak olup olmadığını araştırmak, menatı araştırmaktır. İşte suyun hakikatine ilişkin bu inceleme, menatı araştırmaktır. Mesela abdesti bozulan bir kimsenin namaz için abdest alması gerekir dediğinizde kişinin abdestinin bozulup bozulmadığını araştırmak menatı araştırmaktır.

Eş-Şâtibî, el-Muvafakat adlı eserinde şöyle demiştir: “Menatın belirlenmesini gerektiren bu ve benzeri konularda delilin, her olay açısından vakiya göre alınması kaçınılmazdır.” Ve şöyle demiştir: “Bazen içtihad, menatın incelenmesi ile alakalı olabilir. Bunda Arapça ilmini bilemeye gerek olmadığı gibi Şâri’in maksatlarını bilmeye de gerek yoktur. Çünkü bu içtihadın maksat, sadece olduğu gibi konuyu bilmektir ve bunda sadece bu konunun ancak kendisi ile bilineceği hususları bilmeye gerek vardır. Dolayısıyla

müçtehidin şer'î hükmü bu gerekliliğe göre indirmesi için, incelediğini bu yönden bilen bir müçtehid olması kaçınılmazdır.”

İlletin incelenmesi ise illetli olarak gelen nassı anlamaya bağlıdır ki bu da menat değil nakilleri anlamaktır. Menat, nakillerin dışında bir şeydir. Menattan maksat şer'î hükmün kendisine uygulandığı vakiyadır. Mesela içki haram dediğinizde bir şeyin içki olup olmadığının incelenmesi menatın incelenmesidir. Kendisinden abdest alınacak şey mutlak sudur dediğinizde suyun mutlak olup olmadığını incelemek menatın incelenmesidir. Abdesti bozulan kimsenin abdest alması gerekir denildiğinde abdestinin bozulup bozulmadığının incelenmeside menatın incelenmesidir. Dolayısıyla menatın incelenmesi, hükmün konusu olan şeyin incelenmesidir. Bunun içindir ki menatı inceleyecek bir kimsenin müçtehid veya Müslüman olması şart değildir. Bilakis o şeyi bilmesi yeterlidir. Bundan dolayı, beyatları Müslümanların rızasını gösteren Müslümanların kimler olduğunu araştırmak, menatın incelenmesi hakkında yapılan bir araştırmadır.

Bu birinci mesele ile alakalıydı. İkinci meseleye gelince ki o, bugünlerde gizli oyla seçim yapılması, oy sandıklarının edinilmesi, oy sayımı ve benzeri hususlardır. Bunların hepsi, rıza ile seçmeyi göstermeye ilişkin birer üsluptur. Bunun içindir ki bu hususlar, şer'î hüküm kapsamına girmediği gibi hükmün çözmek için geldiği konu olan şer'î hükmün menatı kapsamına da girmez. Çünkü bunlar, kulun üzerine şer'î hükmün intibak ettiğini gösteren bir delilin kaçınılmaz olduğu fiillerinden değildir. Bunlar sadece şer'î hükmün kendisi için geldiği yani Şâri'in kendisi ile ilgili olarak geldiği kulun fiiline ait birer üsluptur.

Dikkat edin! O, halifenin; görüş bildirilmesine tam imkân verildiği bir ortamda, rıza ile nasbedilmesidir. Dolayısıyla Müslümanlar, bu üslupları seçebileceği gibi başka üslupları da seçebilir. Haram olduğuna dair şer'î bir delil varit olmadıkça Müslümanların rıza ve seçim ile halifeyi nasbetme farzını yerine getirmelerine imkân veren herhangi bir üslubu kullanmaları da caizdir. Bu üslup, kulun bir fiildir. Dolayısıyla ancak şer'î hükme göre gerçekleşir ve hükmüne delalet eden bir delilin olması kaçınılmazdır. Böyle denilmez: Çünkü şer'î hükme göre gerçekleşmesi gereken ve hükmüne delalet eden bir delilin olması kaçınılmaz olan kulun fiili, sadece ya asıl olarak kabul edilen bir fiildir ya da aslı için genel bir delil gelmeyip

asla has olan bir delilin geldiği fiil ile ilgili, fer'î olarak kabul edilen fiildir. Bu da namaz gibidir. Zira namazın delili, namazın kılınmasına hastır ve onunla ilgili tüm fiilleri kapsamaz. Fakat fer'î olan bir fiilin aslını yerine getirmek için olduğu genel bir delil varit olmuştur. İşte bu genel delil, fiilin aslını yerine getirmeye neden olan fer'î fiillerin hepsini mübah kılmaktadır. Asıl fiil, fer'î olan fiil haram kılınması için onu haram kılacak bir delile muhtaçtır ki mübahlık hükmünün dışına çıkmış olsun. Üslupların hepsi böyledir.

Bu seçimler meselesinde asıl fiil, halifenin rıza ve seçimle nasbedilmesidir. Fakat oy kullanmak, seçim sandıkları edinmek, oyları saymak ve benzeri hususlar gibi bundan dallanan fiiller ise asıl hükmün kapsamına girerler ve başka bir delile gerek duymazlar. Delili gerektiren husus ise bunların aslın hükmünün dışına çıkması yani bunların haram kılınmasıdır. Üslupların hepsi böyledir. İçerisine oy pusulalarının konulduğu sandıklar gibi araçların olduğu vesilelere gelince; bunlar, fiillerin değil şeylerin aldığı hükmü alırlar ve bunlara şu kaide intibak eder: [الأصل في الأشياء الإباحة ما لم يرد دليل] [التحریم] “Şeylerde aslolan tahrir delili bulunmadıkça mübahlıktır.”

Metot ile üslup arasındaki fark ise şudur: Metot, esası bakımından asıl veya asıl için genel delil gelmeyip delili kendisine has olan, aslın cüzü kabul edilen fiildir. Üslup ise kendisi için -yani asıl için- genel delilin geldiği fiilin dalı olan fiildir. Bundan dolayı metodun şer'î bir delile istinat etmesi kaçınılmazdır. Çünkü metot, şer'î bir hükümdür. Bunun içindir ki Müslüman bir kimse, metotla ilgili hüküm mübah olmadığı sürece onda serbest değildir. Bunun aksine üslup ise şer'î bir delile istinat etmez. Bilakis üslupta aslın hükmü uygulanır. Bunun içindir ki Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] yapmış olsa bile belli bir üsluba bağlı kalmak gerekmez. Bilakis Müslüman, ameli yerine getirmeye götürdüğü sürece her üslubu yapabilir. Böylece o, amelin bir fer'î (cüzü, parçası) haline gelir. Bunun içindir ki üslubu belirleyen şey amelin türüdür denilmiştir.

Şeriat Hilafet İçin Belli Bir Şahıs Tayin Etmedi

Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in, belirli bir şahsı kendisinden sonra halife olması için tayin ettiğini söylemek şeriatın nassları ile çelişmektedir. Yine Rasul [Aleyhi's Selam]'ın Kıyamet gününe

kadar kendisinden sonra halife olacak şahısları tayin ettiğini söylemek İslam'ın nassları ile daha çok çelişmektedir.

Rasul [Sallallahu Aleyhi ve's Selam]'ın kendisinden sonra hilafet için bir şahsı tayin etmiş olmasının batıl olduğu birçok yönden açıktır:

Birincisi: Bu, beyat ile çelişmektedir. Çünkü şahsın tayin edilmesi, Müslümanların kendilerine halife olacak kimseyi bilmeleri demektir. Böylece halife bilinmiş olup beyatın teşriine gerek kalmamaktadır. Çünkü beyat, halifeyi nasbetmenin metodudur. Bir selef belirlendiği zaman onu nasbetmenin metodunu açıklamaya gerek kalmamaktadır. Çünkü o, fiilen naspedilmiştir. Beyat, bu halifeye itaat vermektir denilmez. Çünkü şeriat, başka birçok naasta halifeye ve ululeme itaat edilmesini belirtmiştir. Bu nasslar ise beyatla ilgili nasstan farklıdır. İtaat, Müslümanlardan açık bir şekilde talep edilmiştir. Beyat ise itaat olması itibarı ile değil Müslümanlardan başka bir taleple talep edilmiştir. Beyat her ne kadar itaat manasını içermiş olsa da hilafet için bir akid olması itibarıyla talep edilmiştir. Beyatla ilgili varit olan hadislerin tamamında beyatın manası, beyat edilen kimseye başkanlığı vermek ve bu başkanlığa boyun eğmeye hazır olmaktır. Beyatın manası itaat değildir.

Halifenin nasbı için beyat şartı, Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in kendisinden sonra halife olması için belirli bir şahsı tayin etmesi ile çelişmektedir. Ayrıca sahih hadislerde gelen beyatla ilgili lafızlar, genel olarak gelmiş, belirli şahıslara tahsis edilmemiş ve herhangi bir sınırlama olmaksızın mutlak olarak geçmiştir. Şayet bu lafızlarda belirli bir şahıs kastedilmiş olsaydı genel ve mutlak olmazlardı. Hadislerin lafızları ise şöyledir: *من مات وليس في عنقه بيعة* “Her kim boynunda beyat olmadan ölürse”, *من بايع إماماً* “Her kim bir imama/halifeye beyat ederse”, *ورجل بايع إماماً* “Ve bir imama/halifeye beyat eden kimse.” Dolayısıyla beyatın genelliği ve mutlaklığı, Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in kendisinden sonra halife olması için belirli bir şahsı belirtmiştir sözünü çürütmekte ve iptal etmektedir. “Her ne kadar halifeyi nasbetmek beyattan farklı olsa da beyat, halifeyi nasbetmenin kendisidir. Dolayısıyla önce halifenin nasbedilmesi sonra da beyat edilmesi kaçınılmazdır” denilmez. Böyle denilmez: Çünkü beyatın halifeyi nasbetmenin metodu

olması, halifeyi nasbetmenin aynısı demek değildir. Yine “önce halifenin nasbedilmesi ve nasbedildiğinin bilinmesi sonra da beyat edilmesi kaçınılmazdır” da denilmez. Böyle denilmez: Çünkü bu, halifeyi nasbetmenin başka bir metodu vardır ve beyat, sadece itaat vermektir anlamına gelir. Oysa beyatla ilgili hadislerin hepsi, beyatin halifeyi nasbetmenin metodu olduğuna ve bundan başka bir metot olmadığına delalet etmektedir.

Aleyhi’s Selam’ın şu kavline bakınız: *من مات وليس في عنقه بيعة* “**Her kim boynunda beyat olmadan ölürse.**” Bu hadis, her kim ölür ve kendisine beyat ederek bir imamı nasbetmezse anlamına gelip, kesinlikle her kim ölür ve bir imama itaat etmezse anlamına gelmediği hususunda açıktır. Bu da bu hadiste geçen beyatin, sadece itaat etmek değil halifeyi nasbetme metodu anlamına geldiğini göstermektedir. Yine Aleyhi’s Selam’ın şu kavline bakınız: *إذا بوع لخليفتين فاقتلوا الآخر منهما* “**İki halifeye beyat edildiğinde onlardan diğerini (ikincisini) öldürün.**” Bu hadis, iki halife nasbedildiğinde onlardan diğerinin (ikincisinin) öldürülmesi hususunda açıktır. Hakeza beyatla ilgili hadislerin hepsi, beyatin halifeyi nasbetmenin metodu olduğu hususunda açıktır. Beyatla ilgili hadisler, sadece itaat ve mutlak olarak itaat anlamına gelmediğine halifeyi nasbetme metodu manasına gelmekle birlikte sadece halife olarak nasbedilen kimseye boyun eğmek anlamına geldiğine delalet etmektedir. Bunun da ötesinde Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’den rivayet ve dirayet bakımından halifeyi nasbetmenin metodunun beyatin dışında başka bir şey olduğunu açıklayan herhangi bir hadis kesinlikle sabit olmamıştır.

İkincisi: İnsanların hilafet için birbirleri ile çekişeceklerine ve yarışacaklarına delalet eden Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’den varit olan hadisler vardır. Şayet Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] hilafet için bir şahsı belirtmiş olsaydı çekişme olmazdı veya insanların bu şahısla çekişeceklerini belirtirdi. Ancak naslar, çekişmenin insanların arasında olacağına dair gelmiş ve hilafet konusundaki bu çekişmenin giderilmesi metodunu açıklamıştır. Nitekim Muslim, Sahihinde şöyle dediğini rivayet etmiştir: Bana Vehb İbn-u Bekıyye el-Vasıtî, bize Halid İbn-u Abdullah el-Cerîrî Ebi Nadra’dan o da Ebi Saîd el-Hudri’den Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in şöyle bu-

yurduğunu tahdis etti: إذا بويع لخليفتين فاقتلوا الآخر منهما **“İki halifeye beyat edildiğinde onlardan diğerini (ikincisini) öldürün.”** Yine Muslim, Sahihinde şöyle dediğini rivayet etmiştir: Bize Züheyr İbn-u Harb ve İshak İbn-u İbrahim, -“İshak: “Bize bildirdi”, Züheyr ise: “Bize tahdis etti” diyerek Cerir’in Zeyd İbn-u Veheb’ten onun da Abdurrahman İbn-u Abdurrah el-Kâ’be’den şöyle dediğini tahdis etti: Mescide girdiğimde birden Abdullah İbn-u Amr İbn-ul Âs’ın Ka-be’nin gölgesinde oturduğunu ve insanların da onun etrafında toplandığını gördüm. Onların yanına gittim ve onun yanına oturdum. Derken dedi ki: “Biz Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem] ile bir seferde iken bir yere vardık... Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]’in münadisi topluca namaza çağırırdı. Bunun üzerine Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]’in yanına toplandık ve dedi ki: إنه لم يكن نبي قبلي إلا كان حقاً عليه أن يدل أمته على خير ما يعلمه لهم وينذرهم شر ما يعلمه لهم إلى أن قال: ومن بايع إماماً فأعطاه صفقة يده وثمرة قلبه فليطعه إن استطاع فإن جاء آخر ينازعه فاضربوا عنق الآخر **“Muhakkak ki, benden önce gelen hiçbir nebi yoktur ki, ölüm kendisine geldiğinde ümmetine, daha önce bildirmediği bir hayrı göstermesin ve daha önce bildirmediği bir şerden onları sakındırmasın.”** Daha sonra şöyle dedi: **“Bir imama beyat edip ona avucunun içini, kalbinin semeresini veren kimse, gücü yettiğinde ona itaat etsin. Bir başkası gelip o imamla çekişirse, sonradan gelenin boynunu vurun.”** Yine Muslim, Sahihinde şöyle dediğini rivayet etmiştir: Bize Muhammed İbn-u Beşar, bize Muhammed İbn-u Ca’fer, bize Şu’be Fırat el-Kazaz’dan o da Ebi Hazım’dan şöyle dediğini tahdis etti: قاعدت أبا هريرة خمس سنين فسمعتة يحدث عن النبي قال: «كانت بنو إسرائيل تسوسهم الأنبياء كلما هلك نبي خلفه نبي Ebâ Hurayra ile beş sene oturdum. O’nu, Nebi SallAllahu Aleyhi ve Sellem’in şöyle dediğini tahdis (hadis olarak rivayet) ederken işittim: **“İsrail oğulları, nebiler tarafından siyaset ediliyordu (yönetiliyordu). Bir nebi vefat edince, bir diğer nebi ona halef oluyordu. Artık Benden sonra nebi yoktur. Halifeler olacak da çoğalacaklardır.”** Dediler ki: “Öyleyse bize ne emredersiniz?” Dedi ki: **“Önceki ilk beyatinize sadâkat gösterin ve onlara haklarını verin. Muhakkak ki Allah, yönettikleri hakkında (ne yaptıklarını) onlara soracaktır.”** Yine Muslim, Sahihinde şöyle dediğini rivayet

etmiştir: Bana Osman İbn-u Ebi Şeybe, bize Yunus İbn-u Ebi Ye'fur babasında o da Arcefe'den Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'i şöyle derken işittiğini tahdis etti: من أتاكم وأمركم جميع على رجل واحد يريد أن يشق عصاكم أو يفرق جماعتكم فاقتلوه **“İşiniz (yönetiminiz) bir adam üzerine birleşmiş iken her kim gelir de asanızı parçalamak veya cemaatinizi (birliğinizi) bölmek isterse onu öldürün.”** Bunun anlamı şudur ki hilafet, tüm Müslümanların hakkıdır ve her birinin hilafet için çekişme hakkı vardır. Bu da Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in kendisinden sonra halife olması için belirli bir şahsı tayin etmesi ile çelişmektedir.

Üçüncüsü: İçerisinde halife manasıyla imam kelimesinin geçtiği hadislerde bu kelime, nekre/belirsiz olarak geçmiştir. Marife/belirli olarak geçtiğinde ise ya cins için olan [أل] “el” takısı ile marife olarak gelmiştir ya da topluluk lafzına izafe ile marife olarak gelmiştir. [أل] “el” takısı ile marife olarak gelen yerlerde “el” takısı cins için gelmiştir. Bunun delili ise cümlenin siyakıdır. Mesela Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], şöyle demiştir: **“Her kim bir imama beyat ederse”,** قام إلى إمام جائر **“Zâlim imama karşı çıkan”,** يكون بعدي أئمة **“Benden sonra imamlar olacaktır.”** Ve şöyle demiştir: **“İnsanlara imam olan bir çobandır ve o, güttüklerinden mesuldür”,** إنما الإمام جنة **“İmam [halife] ancak bir kalkandır, Onun arkasında savaşılır ve onunla korunulur”,** لأئمة المسلمين **“Müslümanların imamları için”,** خيار أئمتكم **“İmamlarınızın en hayırlıları”,** شرار **“İmamlarınızın en şerlileri.”** Bu hadislerin hepsi delalet etmektedir ki; Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], halifenin kim olacağını açıklamamış ve tayin etmemiştir. Bu ise Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in hilafet için belirli bir şahsı tayin etmediğine bilakis hilafeti tüm Müslümanların hakkı kıldığına dair delaletinde açıktır. Buna ilaveten bazı nasslar, çoğul sigası ile gelmiştir ki bu da belirli bir şahsın imamlığını nefyetme hususunda bir nasstır.

Dördüncüsü: Sahabe [Rıdvanullahi Aleyhim], kendi zamanlarında kimin halife olacağı hususunda şahıslar üzerinde ihtilaf etmişlerdir. Onların şahıslar üzerindeki bu ihtilafı, Rasul [SallAlla-

hu Aleyhi ve Sellem]'in hilafet için belirli bir şahsı tayin etmediğine dair bir delildir. İhtilaf eden bu şahıslar arasında halifeliklerini Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in belirlediği söylenen kişiler de vardı ki onlar: Ebu Bekir ile Ali'dir. İhtilaf etmelerine rağmen hiç biri, Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in hilafetin kendisinin olduğunu belirttiğine dair delil getirmediği gibi genel olarak Sahabeden hiç biri, birtakım şahıslarla ilgili nassın olduğunu ileri sürmemiştir. Eğer bu hususta bir nass olsaydı onu delil olarak ileri sürerlerdi. Şu halde onların bu hususta herhangi bir nassı delil olarak ileri sürmemeleri, hilafet için belirli bir kişiyi tayin eden bir nassın olmayışını gösterir. "Nass vardı fakat onlara ulaşmadı ve onlardan sonra gelenler bu nassı öğrenmişler" de denilmez. Çünkü biz dinimizi Sahabelerden aldık. Zira Kur'an'ı bize nakledenler onlardır. Hadisi bize rivayet edenler de onlardır. Şu halde, Sahabeden gelmeyen herhangi bir nassa hiçbir şekilde itibar edilmez. Sahabelerden gelen nassı alırız, onlardan gelmediği halde nass iddiasında olunamı da duvara çarparız/önemsemeyiz. SallAllahu Aleyhi ve Sellem'den sonra bir halife hakkında nassın varlığı meselesinde görüyoruz ki: hilafet için belirli bir şahıs hakkında herhangi bir nassın olmadığı hususunda, aralarında Ebu Bekir ve Ali de olan bütün sahabeler istisnasız bir şekilde ittifak halindedirler. Çünkü onlar, nassı zikretmenin gerekliliği ve söyleme sebeplerinin varlığına rağmen onu zikretmemişlerdir. Şayet böyle bir nass olsaydı zikrederlerdi. Bu da, Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in hilafet için bir kişi tayin etmiş olmasının batıllığını/geçersizliğini göstermektedir. "Nassın zikredilmemesi, Müslümanların sözlerinin birliğine gösterilen hırs-tan dolaydır" denilmez. Çünkü bu, Allah'ın hükümlerinden bir hükmün gizlenmesi, kendisine çok ihtiyaç hissedildiği bir vakitte, özellikle Müslümanların en önemli bir meselesinde Allah'ın hükmünün tebliğ edilmemesi demektir. Allah'ın dini için böylesi bir gizleme, Allah'ın Rasulünün Sahabesinden sadır olması caiz olmayan bir husustur.

Beşincisi: Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in hiçbir kimseyi halife bırakmadığına, yani kendisinden sonra belirli bir şahsın halife olmasını belirtmediğine dair açık nasslar varit olmuştur. Nitekim el-Buhari, Abdullah İbn-u Ömer, [Radiyahallahu Anhuma]'dan şöyle dediğini rivayet etmiştir: *قيل لعمر أ لا تستخلف؟ قال: إن استخلف فقد استخلف من*

“Ömer’e denildi ki: “Yerine birisini bırakmıyor musun? Ömer dedi ki: “Eğer yerime birini bıraksam benden daha hayırlı olan Ebu Bekir, kendi yerine birisini bırakmıştır. Eğer kimseyi bırakmamışsam benden daha hayırlı olan Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], kimseyi yerine bırakmamıştır.” Yine Muslim, İbn-u Ömer’den Ömer İbn-ul Hattab [Radiyahallahu Anh]’ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: “Allah [Azze ve Celle], dinini korur. Ben yerime birini bırakmamışsam Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], yerine birini bırakmamıştır. Yerime birini bırakmışsam Ebu Bekir yerine birini bırakmıştır.” Bu, Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in kendisinden sonra halife bırakmadığına dair bir nastır. Bu Ömer’in görüşüdür denilmez. Zira sahabe, “Rasulullah şöyle yaptı” “şöyle yapmadı” veya “onun döneminde şöyle idik” veya “onun döneminde şöyle idi” dediklerinde bu, kendisi ile delil getirilen bir hadis olup sahabe sözü olmaz. Ayrıca Ömer, bunu Sahabenin gözü ve kulağı önünde ve Ali [Radiyahallahu Anh] varken söylemiştir. Bu söz, Ali’ye ulaşmış ve hiçbir kimse Ömer’e karşı çıkmamıştır. Bu da onların Ömer’in rivayet ettiği hususa muvafakat ettiklerini göstermektedir.

Bu, hilafet için belirli bir şahsın tayin edildiğine dair belli bir nassın varit olduğunun reddedilmesi açısından. Belirli bir şahsa dair nassın olduğunu söyleyenlerin ileri sürdüğü nasslar açısından olana gelince: Bu nassların bir kısmı, Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in kendisinden sonra halife olması için Ebu Bekir’i yerine bıraktığına delalet ettiğini ileri sürdükleri nasslardır. Bu nassların, ileri sürülüş biçimlerini ve içeriklerini açıklamak kaçınılmazdır.

Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in Ebu Bekir’i kendisinden sonra halife tayin ettiğini söyleyenlerin ileri sürdükleri nasslar iki kısımdır. Birinci kısım, içerisinde Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in Ebu Bekir’i övmüş olduğu nasslardır. Bunlarda, Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in onu halife tayin ettiğine delalet eden herhangi bir şey yoktur. İkinci kısım, bazılarının Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in Ebu Bekir’i halife tayin ettiğini kendilerinden istinbat etmiş oldukları nasslardır. Bazıları da, Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in Ebu Bekir’i hilafet için aday gösterdiğini istinbat etmişlerdir. Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in Ebu Bekir’i övdüğü nasslara gelince: Bunlardan bazılarını zikrederek birkaç

örnek vereceğiz. Bunların hepsi de methetmek anlamı dışına çıkmamaktadır.

El-Buhari, Ebi Saïd el-Hudri'den Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: *إن من أمَّن الناس عليّ في صحبته وماله أبا بكر، ولو كنت متخذاً خليلاً غير ربي لاتخذت أبا بكر، ولكن أخوة الإسلام* “İnsanlardan, sohbetinde ve malında bana en çok ihsanda bulunan kimse, Ebu Bekir'dir. Rabbinden başkasını halil/dost edinseydim, Ebu Bekir'i dost edindim. Fakat İslam kardeşliği ve sevgisi, Ebu Bekir'in kapısından başka, ihtiyacı en iyi şekilde karşılama kapısını mescidde bırakmadı.” Bu hadisi, Muslim de bu lafızlardan başka fakat onlara yakın lafızlarla rivayet etmiştir. Bu hadiste kişiye ‘bu Ebu Bekir’in halife tayin edilmesidir’ dedirtecek hiçbir şey yoktur. Hadiste olan tek husus, Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in Ebi Bekir'i methetmesidir. Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], birçok sahabeyi isimleri ile birlikte övmüştür. Nitekim Ömer, Osman, Ali, Said Bin Ebu Vakkâs, Talha, Zübeyr, Ebu Ubeyde Bin El-Cerrah, Hasan, Hüseyin [Radiyahallahu Anhum], Zeyd Bin Harise, Usame Bin Zeyd, Abdullah Bin Ca'fer, Hatice, Aişe, Fâtıma Bintu Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], Ümmü Seleme, Bilal ve diğerlerinin övülmesi hakkında hadisler varit olmuştur. Dolayısıyla sadece methetmek, halife tayin etmeye hiçbir şekilde delalet etmez.

Bazılarının Ebu Bekir'in hilafetini istinbat ettikleri hadisler gelince: Bunlar dört hadistir. Bunları zikredeceğiz ve her birinde ne olduğunu açıklayacağız: Bu hadisler şunlardır:

Birincisi: el-Buhari, Kasım İbn-u Muhammed'den şöyle dediğini rivayet etmiştir: *قالت عائشة رضي الله عنها: وأرأساه. فقال رسول الله، ذاك لو كان وأنا حي فأستغفر لك وأدعو لك، فقالت عائشة: واككِّليَاه، والله إني لأظنك تحب موتي، ولو كان ذاك لظلت آخر يومك معرساً ببعض أزواجك؛ فقال النبي: بل أنا وأرأساه، لقد هممت أو أردت أن أرسل إلى أبي بكر وابنه فأعهد أن يقول القائلون أو يتمنى المتمنون، ثم قلت يأبى* “Aişe [Radiyahallahu Anha] dedi ki: “Vay başım!” Bunun üzerine Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem] dedi ki: “Keşke bu ben sağken olsaydı sana istiğfar eder ve dua ederdim.” Aişe dedi ki: “Vay başıma gelen. Vallahi görüyorum ki ölmemi istiyorsun. Ben öleceğim sen de akşama zevcelerinden biri

etmiştir: أن رسول الله قال في مرضه مروا أبا بكر يصلي بالناس، قالت عائشة: قلت إن أبا بكر إذا قام في مقامك لم يسمع الناس من البكاء فمُر عمر فليصل، فقال مروا أبا بكر فليصل بالناس. فقالت عائشة: قلت لحفصة قولي إن أبا بكر إذا قام في مقامك لم يسمع الناس، ففعلت حفصة، فقال رسول الله: إنكن صواحب يوسف، مروا أبا بكر فليصل بالناس، فقالت حفصة لعائشة: ما كنت لأصيب منك خيراً *Rasulullah* [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], hasta iken dedi ki: “Gidin Ebu Bekir’e (söyleyin) insanlara namazı kıldırın.” Aişe dedi ki: “Ebu Bekir senin yerinde durduğu zaman ağlamaktan insanları işitmez. Git de Ömer kıldırın.” Bunun üzerine Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem] dedi ki: “Ebu Bekir’e gidin insanlara namazı kıldırın.” Aişe dedi ki: “Hafsa’ya dedim ki; Ebu Bekir senin yerinde durduğu zaman ağlamaktan insanları işitmez” de. Bunun üzerine Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem] dedi ki: “Siz Yusuf’un kadınları gibisiniz. Gidin Ebu Bekir insanlara namazı kıldırın.” Bunun üzerine Hafsa, Aişe’ye dedi ki: “Senden bana hiç hayır dokunmadı.”

Dördüncüsü: Muslim, İbn-u Ebu Melkiye’den şöyle dediğini rivayet etmiştir: سمعت عائشة وسئلت من كان رسول الله مستخلفاً لو استخلفه؟ قالت: أبو بكر، فقيل لها: ثم من بعد أبي بكر؟ قالت عمر. ثم قيل لها من بعد عمر؟ قالت: أبو بكر، فقيل لها: ثم من بعد أبي بكر؟ قالت عمر. ثم انتبهت إلى هذا *Rasulullah* [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], yerine halife tayin etmiş olsaydı kimi tayin ederdi diye sordüğümde Aişe’nin “Ebu Bekir” dediğini, “Ebu Bekir’den sonra kim” diye sorulduğunda “Ömer” dediğini, “Ömer’den sonra kim” diye sorulduğunda “Ebu Ubeyde İbn-u Cerrah” dediğini işittim. Sonra bir şey demedi.

Bütün bu hadisler, Rasûl SallAllahu Aleyhi ve Sellem’in Ebu Bekr’i halife tayin ettiğine dair delil olmaya uygun olmazlar. El-Buharî rivayetiyle birinci hadise gelince; delil olmaya uygun olmaz. Çünkü Rasûl SallAllahu Aleyhi ve Sellem “هممت وأردت” “Niyet ettim ve istedim” diye buyuruyor. Ama yapmıyor. Dolayısıyla delil olmaz. Çünkü delil, Rasûl SallAllahu Aleyhi ve Sellem’in sözü, fiili ve sükuttur. Bunun dışındakilere gelince; şeri delil olarak itibar edilmezler. Bu anlayışı şu husus ağır bastırır; hadisi rivayet eden Aişe radiyallahu anha, Ebu Bekr’in kızıdır. Buradan hareketle Ebu Bekr’in hadisi biliyor olması tercih edilir. Şayet bu hadis, buna delalet etmiş olsaydı, Ebu Bekir, Ensar ile tartışmak üzere Sakife gittiğinde onun-

la delil getirirdi. Onlar, o zaman kendilerinden bir halifeye biat etmek için toplanmışlardı. Binaenaleyh bu hadis, Ebu Bekr'in halife tayin edildiğine dair delil olmaya uygun olmaz. Aynı şekilde bu hadis, Muslim rivayetiyle de delil olmaya uygun olmaz. Çünkü Rasûl SallAllahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurmuştur: **حَتَّى أَكْتُبَ كِتَابًا** "Hatta bir mektup yazayım". Ama Rasûl SallAllahu Aleyhi ve Sellem yazmadı.

İkinci hadise gelince: Ebu Bekir'in halife tayin edildiğine delalet etmez. Çünkü kadın "seni bulamazsam" demiştir. Gerçekten de kadın onu, bir gazvede oluşundan ya da herhangi bir işten dolayı orada bulamayabilirdi. Bu hadiste, kadının "seni bulamazsam" sözüyle "ölmüş olabilirsiniz" demek istediğini gösteren hiçbir şey yoktur. Hadiste geçen "sanki kadın ölümü kastediyordu" sözüdür ki bu, Cebir'in sözü ve anlayışıdır. Zira Rasulün o kadına, geldiğinde kendisini bulamazsa Ebu Bekir'e gitmesini emretmesinde, Rasulden sonra hilafete Ebu Bekir'i atadığına dair bir delalet yoktur. Ayrıca kadın o sözüyle ölümü kastetmiş olsa bile, bu sözden dolayı Ebu Bekir Rasulden sonra halife olması için tayin edilmiş demek değildir. Üçüncü hadise gelince: Bu, sadece namazı kıldırması için yerine birini tayin etmektir. Namazda birisini kendi yerine imam olarak tayin etmek, yönetimde birisini halife olarak tayin etmeye delalet etmez. Bu hadisi delil getirenlerin 'Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in dinimizin bir hususu için razı olduğundan biz dünyamızın bir hususu için razı olmayâlim mı?' şeklindeki sözlere gelince: Bu onların anlayışıdır ve yanlış bir anlayıştır. Çünkü namaz ile yönetim arasında büyük fark vardır. Zira namazda imam olması uygun olan herkesin, yönetim de imam olması uygun olmaz. Ayrıca, bu nass namaza hastır, başkasını kapsamaz. Nassın hususiliğinden dolayı namazdan başka hususa atfedilmesi doğru olmaz.

Dördüncü hadise gelince: Bu, hadis sayılmaz. Çünkü bu, Rasule bir şey isnad etmemektedir. Bu sadece Aişe'nin görüşüdür. Sahabe'nin görüşü ise delil olarak getirilmez ve şer'î bir delil sayılmaz. Bunun içindir ki reddedilir. Çünkü bu bir hadis değildir ve şer'î hükümler açısından bir değeri yoktur.

Bu, Ebu Bekir'in halife tayin edildiğini söyleyenlerin ileri sürdükleri hadisler bakımından idi. Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sel-

lem]'in Ali'yi halife tayin ettiğini söyleyenlerin ileri sürdükleri hadislere gelince: Bu hadisler üç kısımdır: Birinci kısım: Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in efendimiz Ali [Radiyallahu Anh]'ı methettiği hadisler. İkinci kısım: Kendilerinden bazılarının Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in Ali'yi halife tayin ettiğini istinbat ettikleri hadisler. Üçüncü kısım: Delil getirenler nezdinde içinde Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in Ali'yi halife tayin ettiğine dair açık bir nass geçtiği hadisler.

Rasulün içerisinde Ali'yi methettiği birinci kısma gelince: Bazı hadisleri zikrederek bunlardan bir takım örnekler sunacağız. Diğerleri methetmek manasının dışına çıkmamaktadır.

El-Buhari, Sehl İbn-u Sa'd [Radiyallahu Anh]'den şunu rivayet etmiştir: أن رسول الله قال: لأعطين الراية غداً رجلاً يفتح الله على يديه، قال: فبات الناس يدوكون ليلتهم أيهم يعطاها. فلما أصبح الناس غدوا على رسول الله كلهم يرجو أن يعطاها، فقال: أين علي بن أبي طالب؟ فقالوا يشنكي عينيه يا رسول الله، قال فأرسلوا إليه فأتوني به، فلما جاء بصق في عينيه ودعا له فبرأ حتى كأن لم يكن به وجع فأعطاه الراية "Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] şöyle dedi: **"İşte bu râyeyi yarın, Allah'ın onun eliyle fetih ihsan edeceği bir adama vereceğim."** (Sehl) dedi ki: "Bunun üzerine insanlar gecelerini râyenin kime verileceğini tartışarak geçirdiler. İnsanlar sabahladığında (erkenden) Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in huzuruna vardılar. Hepsi de onun kendisine verilmesini ümit ediyordu. Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] **"Ali İbn-u Ebu Talib nerede?"** diye sorunca, "O gözlerinin (ağrısından) şikayetçidir" denildi. Dedi ki: **"Ona (haber) gönderin."** Böylece kendisine getirildi. Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] onun gözlerine tükürdü ve ona dua etti. O, sanki hiç ağrısı olmamışçasına iyileşti. Sonra râyeyi ona verdi."

Yine Muslim, bu hadisi Ebu Hurayra'dan şu lafızla rivayet etmiştir: أن رسول الله قال يوم خيبر: لأعطين هذه الراية رجلاً يحب الله ورسوله، يفتح الله على يديه. قال عمر بن الخطاب: ما أحببت الإمارة إلا يومئذ. قال فتساورت لها رجاء أن أدعى "Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Hayber Günü şöyle dedi: **"İşte bu râyeyi yarın, Allah'ın onun eliyle fetih ihsan edeceği öyle bir adama vereceğim ki o, Allah ve Rasulü'nü sever."** Ömer İbn-ul Hattab dedi ki: "Sadece o gün emirliği istedim. Onun için çağrılmamı umarak o sancak için

heyecanlandım.” Dedi ki: “Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem] Ali İbn-u Ebu Talib’i çağırıp sancağı ona verdi.” Yine el-Buhari, “Ali [Radiyahallahu Anh]’ın Menkibeleri Babında” Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]’in Ali’ye şöyle dediğini rivayet etmiştir: أنت مني وأنا منك **“Sen bendensin, bende sendenim.”**

Yine el-Buhari, Âmir İbn-u Sa’d İbn-u Ebu Vakkas’tan o da baba-sından şöyle dediğini rivayet etmiştir: Muaviye Bin Ebu Süfyan, Sa’dı emir tayin etti. Sonra da “Ebu Turab’a sövmene mani olan nedir” dedi. Bunun üzerine o da dedi ki: “Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]’in söylediği üç hususu hatırladığım sürece ona asla sövmem. Çünkü o üçünden birisi bana kırmızı devlerden daha sevimlidir. Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], onu bazı gazvelerinde evde bıraktı. Bunun üzerine Ali, ona dedi ki: “Ey Allah’ın Rasulü! Beni kadınlarla ve çocuklarla birlikte bıraktın.” Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], ona şöyle dedi: أما ترضى أن تكون مني بمنزلة هرون إلا أنه لا نبوة بعدي “Benim yanımda, Harun’un Musa’nın yanındaki konumunda olmandan razı değil misin? Ancak benden sonra nübüvvet yoktur.” Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]’i Hayber Günü şöyle derken işittim: لأعطين الراية رجلاً يحب الله ورسوله ويحبه الله ورسوله. قال: فتناولنا لها فقال: أدعوا لي علياً، فأنتى به أرمداً، فبصق في عينيه ودفع الراية إليه، ففتح عليه “Râyeyi, Allah ve Rasulünü seven, Allah’ın ve Rasulü’nün de onu sevdiği bir adama vereceğim.” Bunun üzerine biz, râye için rekabete girdik. Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]: “Bana Ali’yi çağırın” dedi. Onu Ermed getirdi. Onun gözüne tükürdü ve râyeyi ona verdi. Allah da ona fetih verdi.”

Şu ayet indiğinde: **“De ki: Haydi, çocuklarımızı ve çocuklarınızı çağıralım.”** [Â-i İmran] Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem] Ali’yi, Fatma’yı, Hasan ve Hüseyin’i çağırıp şöyle dedi: اللهم هؤلاء أهلي **“Allah’ım, işte bunlar benim ehlimdir.”**

Yine Muslim, Sehl İbn-u Sa’d’dan şöyle dediğini rivayet etmiştir: “Mervan ailesinden bir adam Medine’ye vali tayin edildi. (Dedi ki: O kişi Sehl İbn-u Sa’d’ı çağırıldı ve ona Ali’ye küfredmesini istedi. Sehl, bunu reddetti. Bunun üzerine o kişi Sehl’e, madem onu reddettin, o halde, ‘Allah Ebu Turâb’a lanet etsin’ de, dedi. Sehl dedi ki: ‘Ali için Ebu Turâb isminden daha sevimli bir isim yoktu, zira bu isimle çağırıldığında mutlu olurdu’. O kişi: ‘O halde, neden Ebu Turâb diye

isimlendirildiği kıssayı bize anlat' dedi. Sehl de şöyle dedi: "Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Fatıma'nın evine geldi, Ali'yi evde bulamadı. Bunun üzerine: "Amcanın oğlu nerede?" diye sordu. Fatıma da: 'Onunla benim arasında bir şey oldu, bana kızdı ve dışarı çıktı, yanımda bir şey söylemedi.' Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] bir kişiye: "O nerede bak" dedi. Daha sonra o kişi geldi ve şöyle dedi: "O, mescidde uyuyor ey Allah'ın Rasülü!" Ali yan yatıp elbisesi yana düşmüş toprak bulaşmış vaziyetteyken Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] onun yanına gitti, eliyle dokunarak ona: *قم يا أبا تراب* "Kalk ey Ebu Turâb, kalk Ebu Turâb" dedi." Yine Muslim, Adiy İbn-u Sabit'ten o da Zerrin'den Ali'nin şöyle dediğini rivayet etmiştir: "Tohumu yarana ve kokuyu giderene yemin olsun ki, Ümmi Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] bana bildirdi ki, beni ancak mü'min sever, bana ancak münafık buğz eder."

Bu hadislerde, kişiye, 'Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Ali'yi kendisinden sonra halife olması için tayin etti' dedirtecek bir şey yoktur. Zira Hayber hadisinde Rasul, Ali'yi methetmiştir. Yine Rasul'ün *[أنت مني وأنا منك]* "Sen bendensin, ben de sendenim" sözü, Ali'ye yönelik bir medhtir/övgüdür. Sa'd'ın hadisinde ise şöyle geçmiştir: *أما ترضى أن تكون مني بمنزلة هرون من موسى*: "Benim yanımda, Harun'un Musa'nın yanındaki konumunda olmandan razı değil misiniz?" Bu hadise, bu konu ile ilgili hadislerin ikinci kısmında değineceğiz. İkinci kısımda Hayber hadisi vardır ki o, medhtir, Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin'in ehli olduğu vardır ki o, medhtir ve Sehl İbn-u Sa'd'ın hadisi medhtir. Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], efendimiz Ali'yi methettiği gibi başka sahebeleri de methetmiştir. Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in bir kişiyi methetmesi, hiçbir şekilde onu halife tayin ettiğine delalet etmez.

Bazılarının, Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in Ali'nin kendisinden sonra halife olmasını belirlediğini istinbat ettikleri hadislerden ikinci kısma gelince: Bu hadisler, şu dört nassta özetlenir:

1-El-Buhari, Mus'ab İbn-u Sa'd'dan o da babasından şunu rivayet etmiştir: *أن رسول خرج إلى تبوك واستخلف علياً فقال: أتخلفني في الصبيان والنساء؟ قال* "Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Tebük'e doğru yola çıktı ve yerine Ali'yi

bıraktı. Bunun üzerine Ali, dedi ki: “Beni çocuklar ve kadınlarla mı bırakıyorsun?” Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], dedi ki: “Benim yanımda, Harun’un Musa’nın yanındaki konumunda olmandan razı değil misin? Ancak benden sonra nübüvvet yoktur.”

Yine Muslim, Âmir İbn-u Sa’d İbn-u Ebu Vakkas'tan o da babasından Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in Ali'ye şöyle dediğini rivayet etmiştir: “أنت مني بمنزلة هرون من موسى إلا أنه لا نبي بعدي” “Senin benim yanımdaki konumun, Harun’un Musa’nın yanındaki konumu gibidir. Ancak benden sonra nebi yoktur.”

İbn-u İshak, şunu rivayet etmiştir: Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Ali İbn-u Ebu Talib [Rıdvanullahi Aleyh]’i ehlinin yanında bıraktı ve ona onların yanında kalmasını emretti. Bunun üzerine münafıklar onun hakkında asılsız haberler yaydılar. Dediler ki: ‘Onu ancak sıkıcı bulduğu ve önemsemediğinden geride bıraktı.’ Münafıklar bunu söyleyince Ali İbn-u Ebu Talib [Rıdvanullahi Aleyh] silahını alıp hemen yola çıktı ve Cürf’de konaklamış olan Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’e ulaşım şöyle dedi:” Ey Allah’ın Nebisi! Münafıklar, beni sıkıcı bulduğun ve önemsemediğin için geride bıraktığını iddia ediyorlar.” Bunun üzerine Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] şöyle dedi: كذبوا، ولكنني خلفتك لما تركت ورائي فارجع فاخلفني في أهلي “Onlar yalan söylüyorlar. Ben seni arkamda bıraktıklarım için geride bıraktım. Şimdi geri dön, ehlim ve ehlinde benim yerimi al. Ey Ali! Benim yanımda, Harun’un Musa’nın yanındaki konumunda olmandan razı olmaz mısınız? Ancak benden sonra nebi yoktur.” Bunun üzerine Ali, Medine’ye geri döndü ve Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] seferine devam etti.” Seyyid Abdulhüseyin Şerafeddin el-Musevî, [el-Muracaat] adlı kitabında şunu rivayet etmiştir: Cabir İbn-u Abdullah’ın hadisinde Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in şöyle dediği geçmiştir: “يا علي إنه يحل لك في المسجد ما يحل لي وإنك مني بمنزلة هرون من موسى إلا أنه لا نبي بعدي” “Ey Ali! Mescidde bana helal olan sana da helaldir. Muhakkak ki senin benim yanımdaki konumun, Harun’un Musa yanındaki konumudur. Ancak benden sonra nebi yoktur.”

2- Muslim, Yezid İbn-u Hayyân’dan şöyle dediğini rivayet etmiştir: Ben, Husayn İbn-u Sebreti ve Amr İbn-u Muslim, birlikte Zeyd

Bin Erkam'a gittik. Onun yanına oturduğumuzda Husayn, ona dedi ki: "Sen çok hayırla karşılaştın, ey Zeyd. Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'i gördün, onun hadisini işittin, onunla beraber gazveye çıktın, arkasında namaz kıldın. Sen gerçekten çok hayır gördün ey Zeyd. Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'den işittiğin bir hususu bize anlat ey Zeyd." Bunun üzerine Zeyd dedi ki: 'Ey, kardeşimin oğlu, Allah'a yemin olsun ki artık yaşlandım. Benim dönemimden çok zaman geçti, Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'den ezberlediğim hususların bazılarını unuttum. Size anlattığımı kabul edin, olmayanı da benden beklemeyin." Daha sonra şöyle dedi: "Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], bir gün Mekke ile Medine arasında, "Hamm" da denilen "Mâ" isimli yerde bize hitap etmek için ayağa kalktı. Allah'a hamdu senâda, nasihhat ve hatırlatmada bulunduktan sonra şöyle dedi: أما بعد ألا أيها الناس فإنما أنا بشر يوشك أن يأتي رسول ربي فأجيب وأنا تارك فيكم ثقلين، أولهما كتاب الله فيه الهدى والنور فخذوا بكتاب الله واستمسكوا به. فحث على كتاب الله ورغب فيه ثم قال: وأهل بييتي أذكركم الله في أهلكم، أذكركم الله في أهلكم، أذكركم الله في أهلكم Emmâ ba'd; Dikkat edin, ey insanlar! Muhakkak ki ben bir beşerim, Rabbimin elçisinin gelmesi yakındır. O zaman size iki değer bırakarak Rabbime icabet ederim. Onlardan birincisi; içinde hidayet ve nur olan Allah'ın kitabıdır. Allah'ın kitabını alın ve ona sınıksız tutunun." Allah'ın kitabına teşvik ve sevk ettikten sonra şöyle dedi: "Ehl-i beytim, ehl-i beytim hakkında size Allah'ı hatırlatırım, ehl-i beytim hakkında size Allah'ı hatırlatırım, ehl-i beytim hakkında size Allah'ı hatırlatırım." Husayn ona: "Ehl-i beyti kimdir ya Zeyd? Onun hanımları ehl-i beytinden değil mi?" dedi. Zeyd de: "Hanımları ehl-i beytindedir. Fakat onun ehl-i beyti, kendisinden sonra sadakadan mahrum bırakılanlardır" dedi. "Onlar kim?" dedi. Zeyd de: "Onlar Ali'nin ailesi, Akil'in ailesi, Cafer'in ailesi ve Abbas'ın ailesi" dedi. O da: "Bütün 'bunlar, sadakadan mahrum mu bırakıldılar?" dedi. Zeyd de: "Evet" dedi."

Seyyid Abdülhüseyn Şerafeddin [Müracaat] adlı kitabında bu hadisi, Taberâni'nin sıhhati üzerine birleşilen bir senedle tahriç ettiği şu rivayetle zikretti: "Zeyd Bin Erkam dedi ki: "Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] Gadir Hum'da ağaçların altında şöyle hitap etti: أيها الناس يوشك أن أَدْعَى فَأَجِيبْ وَإِنِّي مَسْئُولٌ وَإِنكُمْ مَسْئُولُونَ، فَمَاذَا أَنْتُمْ قَائِلُونَ؟ قالوا نشهد أنك قد بلغت وجاهدت ونصحت، فجزاك الله خيراً. فقال: أليس تشهدون أن لا إله

إلا الله وأن محمداً عبده ورسوله، وأن جنته حق وأن ناره حق، وأن الموت حق وأن البعث حق بعد الموت، وأن الساعة آتية لا ريب فيها وأن الله يبعث من في القبور؟ قالوا بلى نشهد بذلك. قال اللهم أشهد. ثم قال: يا أيها الناس إن الله مولاي، وأنا مولى المؤمنين، وأنا أولى بهم من أنفسهم، من كنت مولاه فهذا مولاه - يعني علياً - اللهم وال من والاه، وعاد من عاداه. ثم قال: يا أيها الناس إني قرظكم وإنكم واردة عليّ الحوض، حوض أعرض ما بين بصرى إلى صنعاء، فيه عدد النجوم، قدام من الفضة، وإني سائلكم حين تردون عليّ عن الثقلين كيف تخلفوني فيهما الثقل الأكبر كتاب الله عز وجل، سبب طرفه بيد الله تعالى وطرفه بأيديكم فاستمسكوا به لا تضلوا ولا تبدلوا، وعترتي أهل بيتي فإنه قد نبأني اللطيف الخبير أنهما لن ينفكوا عني يَوْمَ الْحُجُوجِ. Ey insanlar! Çağırılmam yakındır. Ben sorumlu, siz de sorumlu olduğunuz halde ben o davete icab ederim. O halde siz ne dersiniz? Onlar: “Sen tebliğ ettin, cihad ettin, nasihat ettin, Allah seni hayırla mükâfatlandırsın” dediler. Bunun üzerine Rasul, dedi ki: “Allah’tan başka ilah olmadığına, Muhammed’in O’nun kulu ve Rasulü olduğuna, Allah’ın cennetinin hak olduğuna, cehenneminin hak olduğuna, ölümün hak olduğuna, ölümden sonra dirilmenin hak olduğuna, hakkında şüphe olmayan Kıyamet vaktinin geleceğine ve Allah’ın kabirlerde onları dirilteceğine şahitlik etmez misiniz?” Onlar: “Elbette, şahitlik ederiz” dediler. Rasul de: “Allah’ım şahid ol” dedikten sonra şöyle dedi: “Ey insanlar! Allah benim mevlamdır, ben de mü’minlerin mevlasıyım. Ben onlara nefislerinden daha öncelikliyim. Ben kimin mevlasıysam, -yani Ali- de onun mevlasıdır. Allah’ım, ona dost ve yardımcı olana dost ve yardımcı ol, ona düşmanca davranana, düşmanca davran.” Sonra şöyle dedi: “Ey insanlar! Ben sizi terk edeceğim, siz bana Havz’ın başında geleceksiniz. O Havz ki Busra ile Sina arasında olan mesafeden daha geniştir. Onun içinde gümüşten yıldız gibi parlayan kadehler vardır. Bana geldiğinizde o zaman size sakaleyn/iki değer hakkında, onlarla ilgili olarak benim yerimi nasıl doldurduğunuzu soracağım. En büyük değer Allah Azze ve Celle’nin kitabıdır. Bir vasıta, bir ucu Allahu Teâlâ’nın elindedir bir ucu da sizin elinizdedir. Ona sınıksız tutun, sapıtmayın, değiştirmeyin. (ikinci değer ise) neslim, ehli beytim. Muhakkak ki, El-Latif El-Habir bana bildirdi ki, bu iki değer Havz’da bana geleceye kadar bitmeyeceklerdir.” Seyyid Abdülhüseyn Şerafeddin’in zikrettiği hadis burada son buluyor.

Şeyh Abdülhüseyn Ahmed El-Emini El-Necefi, “El-Gadir” adlı ki-

tabında şunu söylüyor: “O -Nebi Sallallahu Aleyhi ve Sellem- hacını tamamladıktan sonra Medine’ye dönmek için yola çıktı. Yanında mezkur birçok kişi vardı. Medinelilerin, Mısırlıların ve Iraklıların yollarının ayrıldığı El-Cuhfe denilen yere yakın Gadir Hum’a, Zilhice ayının on sekizinde Perşembe günü vardı. O gün Cibril El-Emin ona, Allahu teala ’dan şu kavlini indirdi: يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ “Ey Rasul! Rabbinden indirileni tebliğ et.” [Mâide 67] Allah, ona Ali’yi insanlara tanıtmalarını ve velayetle/yönetimle, herkes üzerindeki itaat farzıyla ilgili olarak O’nun hakkında Allah’ın indirdiğini onlara tebliğ etmesini emretti. Topluluğun başı El-Cuhfe’ye yaklaşmıştı. Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] onlardan gelenlerin getirilmesini ve o yere gelmekte gecikenler, hapsedilmesini emretti. Onlara büyük dalları bol ard arda sıralanmış beş ağacın meyvelerini ve o ağaçların altına gelmelerini yasakladı. Topluluk yerlerini aldı. Ağaçların altında olanı süpürdüler. Öğle namazı için ezan okunduğunda Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] o ağaçlara yöneldi ve insanlara namaz kıldırıldı. O gün çok sıcak bir gündü. Kişi örtüsünün bir kısmını başına, bir kısmını da toprağın sıcaklığının şiddetinden dolayı ayağının altına koymaktaydı. Rasulullah için, güneşten korunması için ağaçların üzerine elbiseler konularak gölgelik yapıldı. Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], namazını kıldıktan sonra topluluğun ortasında devenin hörgücünde herkesin işiteceği bir şekilde sesini yükselterek bir hitapta bulundu ve şöyle dedi: الحمد لله ونستعينه ونؤمن به ونتوكل عليه، ونعوذ بالله من شرور أنفسنا، ومن سيئات أعمالنا، الذي لا هادي لمن ضل، ولا مضل لمن هدى، وأشهد أن لا إله إلا الله وأن محمداً عبده ورسوله، أما بعد: أيها الناس قد نبأني اللطيف الخبير أنه لم يعمر نبي إلا مثل نصف عمر الذي قبله، وإني أوشك أن أدعى فأجيب، وأني مسؤول وأنتم مسؤولون فماذا أنتم قائلون؟ قالوا: نشهد أنك قد بلغت ونصحت وجهدت فجزاك الله خيراً. قال: أستم تشهدون أن لا إله إلا الله وأن محمداً عبده ورسوله، وأن جنته حق وناره حق، وأن الموت حق، وأن الساعة آتية لا ريب فيها، وأن الله يبعث من في القبور؟ قالوا: بلى نشهد بذلك. قال: اللهم اشهد. ثم قال: أيها الناس ألا تسمعون؟ قالوا: نعم. قال: فإنني فرط على الحوض وأنتم واردون علي الحوض، وإن عرضة ما بين صنعاء وبصرى فيه أقداح عدد النجوم من فضة فانظروا كيف تخلفوني في الثقلين، فنادى مناد، وما الثقلان يا رسول الله؟ قال: الثقل الأكبر كتاب الله، طرف بيد الله عز وجل، وطرف بأيديكم فتمسكوا به لا تضلوا، والآخر الأصغر عترتي، وإن اللطيف الخبير نبأني أنهما لن

ينفردا حتى يرادا علي الحوض، فسألت ذلك لهما ربي، فلا تقدموهما فتهلكوا ولا تقصروا عنهما فتهلكوا، ثم أخذ بيد علي فرفعها حتى رؤي بياض آباطهما وعرفه القوم أجمعون فقال: أيها الناس من أولى الناس بالمؤمنين من أنفسهم؟ قالوا الله ورسوله أعلم، قال: إن الله مولاي، وأنا مولى المؤمنين، وأنا أولى بهم من أنفسهم فمن كنت مولاه فعلي مولاه، يقولها ثلاث مرات، وفي لفظ أحمد إمام الحنابلة أربع مرات، ثم قال: اللهم وال من والاه وعاد من عاداه، وأحب من أحببه، وأبغض من أبغضه وانصر من نصره، واخذل من خذله، وأدر الحق معه حيث دار، ألا فليبلغ الشاهد الغائب “Elhamdulillah, O’ndan yardım dileriz, O’na iman ederiz, O’na tevekkül ederiz, nefislerimizin şerlerinden, amel-lerimizin kötülüğünden, sapıtığına hidayet verici olmayan, hidayet verdiği de saptırıcı olmayan Allah’a sığınırız. Allah’tan başka ilah olmadığına ve Muhammed’in de Allah’ın kulu ve Rasulü olduğuna şahidlik ederim... Ey insanlar! El-Latif El-Cabbar bana, bir nebinin kendisinden önceki nebinin ömrünün yarısı kadar yaşadığını haber verdi. Muhakkak ki çağırılmam yakındır. Ben o davete icap ederim. Ben sorumluyum, siz de sorumlusunuz. O halde siz ne dersiniz?” Onlar: “Sen tebliğ ettin, cihad ettin, nasihat ettin, Allah seni hayırla mükafatlandırısın.” Bunun üzerine o dedi ki: “Allah’tan başka ilah olmadığına, Muhammed’in O’nun kulu ve Rasulü olduğuna, Allah’ın cennetinin hak olduğuna, ölümün hak olduğuna, ölümden sonra dirilmenin hak olduğuna, hakkında şüphe olmayan Kıyamet vaktinin geleceğine ve Allah’ın kabirlerde olanları dirilteceğine şahitlik eder misiniz?” Onlar: “Elbette şahitlik ederiz” dediler. O da: “Allah’ım şahit ol” dedikten sonra şöyle dedi: “Ey insanlar, iştmiyor musunuz?” Onlar; “Evet” dediler. O şöyle dedi: “Ben Havz’ın başında beklerim. Siz bana Havz’ın başındayken geleceksiniz. Onun genişliği Sina ve Busra arasında olan mesafe kadardır. Onun içinde gümüşten yıldız gibi parlayan kadehler vardır. Sakaleyn/iki değerde benim yerimi nasıl doldurduğunuza bakın.” Bir kişi: “Sakaleyn nedir ya Rasulullah?” diye bağırdı. Bunun üzerine o şöyle dedi: “En büyük değer Allah’ın Kitabıdır. Bir ucu Allah Azze ve Celle’nin elindedir, bir ucu da sizin elinizdedir. Ona sımsıkı tutunun, sapıtmayın. Daha küçük olan diğeri ise benim neslimdir. El-Latif El-Habir bana haber verdi ki o ikisi Havz’ın başında bana gelesiyeye kadar dağılmayacaklardır. Rab-bim’den o ikisi için bunu istedim, onların önüne geçmeyin, helak olursunuz; onları terk etmeyin, helak olursunuz.” Sonra Ali’nin elini tutup koltuk altları görülesiye kadar yukarı kaldırdı. Oradaki toplu-

luğun hepsine onu tanıttı ve şöyle dedi: “Ey insanlar, insanlardan mü’minler için nefislerinden daha evla olan kimdir?” Onlar: ‘Allah ve Rasulü en iyi bilir’ dediler. O da şöyle dedi: “Allah benim mevlamdır ben de mü’minlerin mevlasıyım. Ben onlara nefislerinden daha evlayım/ öncelikliyim. Ben kimin mevlasıysam, Ali onun mevlasıdır.” Bunun üç defa söyledi. Hanbelilerin imamı Ahmed’in lafzında dört defa söyledi. Sonra şöyle dedi: “Allah’ım, ona veli/dost ve yardımcı olana dost ve yardımcı ol, ona düşmanca davranana düşmanca davran, onu seveni sev, ona buğz edene buğz et, ona yardım edene yardım et, onu yardımsız bırakanı yardımsız bırak, hakkı onun döndüğü yere döndür. Dikkat edin, buna şahit olanlar olmayanlara tebliğ etsin.”

3- Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], hilafet için Ali’yi tayin etti diyenler kitaplarında birtakım hadisler rivayet ediyorlar. Bu hadislerin rivayetlerinin mevzusunu inceleme konusu yapmıyoruz. Her ne kadar bu hadisleri el-Buhari ve Muslim rivayet etmemiş, güvenilir kanaldan rivayet edilmemiş ve çoğu mevzu hadislerden olsa da bu hadislerin rivayetlerinin mevzusunu inceleme konusu yapmıyoruz. Ta ki onlar; ‘bu hadisler, sizin katınızda güvenilir kişiler tarafından rivayet edilmemiş olabilir, ancak bizim katımızda güvenilir kimseler tarafından rivayet edilmişlerdir ve hadis kimin katında sahih ise, onun o hadisi delil getirmeye hakkı vardır” demesinler. Evet bunu bahis konusu yapmıyoruz, sadece rivayetlerinde geçtiği şekliyle o nassların aynısını inceleme konusu yapıyoruz. Bu nasslar, onların kendilerinden Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]’in Ali’yi kendisinden sonra halife olması için tayin ettiğini istinbat ettikleri nasslardır. Bu hadislere, velayet/yönetimle ilgili hadisler diyorlar. Burada bu hadislerin bir kısmını zikredeceğiz. Diğerleri aynı manada hatta aynı lafızdadırlar.

a- Ebu Davud El-Tayâlisî, İbn-u Abbas’tan Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]’in Ali Bin Ebu Talib’e şöyle dediğini tahrîc etmiştir: “أَنْتَ وَلِيِّ فِي كُلِّ مُؤْمِنٍ بَعْدِي” “Benden sonra sen her mü’minin velisisin.”

b- Kenz-ul Ummâl’da Umran Bin Husayn’dan şöyle dediği geçmektedir: “Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], başlarına Ali Bin Ebu Talib’i emir tayin ederek bir seriyye gönderdi. Ali, ken-

disine beş cariyeye seçti, seriyedeki kişiler bu hususta Ali'yi yadırgadılar. Onlardan dördü Ali'yi Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'ye şikayet etmek hususunda anlaştılar. Geldiklerinde o dört kişiden birisi ayağa kalktı ve: 'Ey Allah'ın Rasulü, görmedin mi, Ali böyle böyle yaptı' dedi. Rasulullah ondan yüz çevirdi. İkincisi kalktı o da aynı şekilde söyledi, Rasulullah ondan da yüz çevirdi. Üçüncü kişi de iki arkadaşı gibi dedi, ondan da yüz çevirdi. Dördüncü kişi de diğerlerinin dediği gibi dedi. Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], yüzünde kızgınlığı belirmiş bir şekilde onlara yönelip şöyle dedi: ما تريدون من علي؟ إن علياً مني وأنا منه، وهو ولي كل مؤمن بعدي "Ali'den ne istiyorsunuz? Muhakkak ki Ali bendendir ve ben ondanım. O, benden sonra her mü'minin velisidir."

c- Amr İbn-u Meymûne'den o da İbn-u Abbas'tan rivayet edilen uzun bir hadiste İbn-u Abbas şöyle demiştir: "Rasulullah filan kişiyi Tevbe Sûresi ile gönderdi. Sonra Ali'yi onun ardından gönderdi. Rasul, o süreyi ondan alıp şöyle dedi: لا يَذْهَبُ بِهَا إِلَّا رَجُلٌ مِنِّي وَأَنَا مِنْهُ "O sure, benden olan ve benim de onda olduğum bir adamdan başkası ile gitmez."

d- Kenz-ul Ummâl'da, Veheb İbn-u Hamza'dan şöyle dediği geçmektedir: "Ali ile beraber sefere çıktım, onda sertlik gördüm. Bunun üzerine, geri dönersem onu şikayet edeceğim dedim. Geri döndüğümde Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'e Ali'den bahsettim ve şikâyetçi oldum. Bunun üzerine Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem] şöyle dedi: لا تقولن هذا لعلي فإنه وليكم بعدي "Bunu Ali için söylemeyin. Muhakkak ki o, benden sonra velinizdir."

e- Kenz-ul Ummâl'da, İbn-u Abbas'tan Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediği geçmektedir: من سره أن يحيا حياتي، ويموت مماتي ويسكن جنّة عدن غرسها ربي، فيلوال علياً بعدي وليوال وليه "Benim gibi yaşayıp benim gibi ölmeyi ve Allah'ın dikmiş olduğu Adn cennetinde oturmayı dileyerek, kendisini mutlu eden kimse, benden sonra Ali'ye veli/dost ve yardımcı olsun, onun velisine veli/dost ve yardımcı olsun."

f- Kenz'in seçilmiş hadislerinde Ziyad Bin Mutref'den şöyle dediği geçmektedir: "Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'i şöyle derken işittim: من أحب أن يحيا حياتي ويموت ميتتي ويدخل الجنة التي وعدني

ربي وهي جنة الخلد، فليتول علياً وذريته من بعدي، فإنهم لن يخرجوكم من باب هدى، ولن Kime benim gibi yaşayıp benim gibi ölmek ve Allah’ın bana vaad ettiği sonsuzluk cennetine girmek daha sevimli geliyorsa, benden sonra Ali’yi ve zürriyetini veli/dost ve yardımcı edinsin. Zira onlar sizi asla hidayet kapısından dışarı çıkarmazlar ve dalalet kapısından içeri sokmazlar.”

g- Kenz-ul Ummâl’da, Ammâr İbn-u Yasir’den şöyle dediği geçmektedir: “Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem] şöyle dedi: أوصي من آمن بي وصدقني بولاية علي بن أبي طالب، فمن تولاها فقد تولاني ومن تولاني فقد تولى الله، ومن أحبه فقد أحبني ومن أحبني فقد أحب الله، ومن أبغضه فقد أبغضني ومن أبغضني فقد أبغض الله “Bana inanıp beni tasdik eden kimseye, Ali Bin Ebu Talib’in velayetini tavsiye ederim. Kim onu veli edinirse beni veli edinmiş olur. Kim de beni veli edinirse Allah’ı veli edinmiş olur. Kim onu severse beni sevmiş olur. Kim de beni severse Allah’ı sevmiş olur. Kim ona buğz ederse bana buğz etmiş olur. Kim de bana buğz ederse Allah’a buğz etmiş olur.”

h- Yine Kenz’de Ammâr’dan merfuan şöyle geçmektedir: اللهم من آمن بي وصدقني فليتول علي بن أبي طالب، فإن ولايته ولايتي ولايتي ولاية الله تعالى “Allah’ım, bana iman edip beni tasdik eden kimse, Ali Bin Ebu Talib’i veli edinsin. Zira onun velayeti benim velayetimdir, benim velayetim ise Allahu Teâlâ’nın velâyetidir.”

4- Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]’in hilafetin Ali’ye ait olduğunu belirlemiştir diyenlerin rivayet ettikleri hadisler de vardır. Bu hadisleri güvenilir hiçbir kimse rivayet etmemiştir. Çoğu mevzu/uydurma hadislerdendir. Bu hadisleri rivayetleri açısından ileri sürmüyoruz ki onların, rivayet edenler nezdinde sahih oldukları iddia edilmesin. Onları ancak, rivayetlerinde geçtiği şekliyle metinlerini incelemek için ileri sürüyoruz. Bu hadisler, Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]’in Ali’yi kardeş edinmesi ve kendisinden sonra onu varis kılması hususlarını içermektedir. Onlardan bir kısmını zikredeceğiz. Diğerleri aynı manada hatta aynı lafızdadırlar:

a- Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], hicretten önce Muhacirleri birbirleriyle kardeş yaptı ve kendisine Ali’yi seçti. İlk kardeşlik hadisinde şu geçmektedir: فقال علي: يا رسول الله، لقد ذهب روحي وانقطع ظهري حين رأيتك فعلت بأصحابك ما فعلت، غيري، فإن كان هذا من سخط علي فلك العتبي

Aleyhi ve Sellem]; Ali ile kardeşi Cafer ve Zeyd Bin Hârise arasında olan bir mesele hakkında Ali'ye şöyle hitap etti: *وأما أنت يا علي فأخي وأبو ولدي ومني وإلي* "Sen ise ya Ali! Benim kardeşimsin, çocuğumun babasısın, bendensin, şimdi ise..."

d- Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], bir gün Ali'yi bir hususla görevlendirdi ve şöyle dedi: *أنت أخي ووزيرني تقضي ديني وتتجز مؤعدي وتبرئ ذمتي* "Sen kardeşimsin, borcumu ödeyen, vaadimi yerine getiren, gönlümü ferahlatan vezirimsin."

e- Kenz-ul Ummâl'da, [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediği geçmektedir: *مكتوب على باب الجنة لا إله إلا الله محمد رسول الله، علي أخو* "Cennetin kapısında "Lailahe illallah Muhammedun Rasulullah, Ali Rasulullah'ın kardeşidir" yazmaktadır."

Bu dört nass, Ali'ye Rasul'ün yanında, Harun'un Musa'nın yanındaki konumunu veren, Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in Allah'ın kitabını ve ailesini Müslümanlara terk ettiğine dair nass, velayet nassı, kardeş yapma nassıdır. Bunlar, bazı Müslümanların, Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in kendisinden sonra yerine Ali'yi bıraktığını yani vefatından sonra Ali'yi halife yaptığını istinbat ettikleri nasslardır. Bu nassları tek tek ele alacağız:

Birinci nassa gelince: Bu nass, Ali'ye Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in yanında, Harun'un Musa'nın yanındaki konumunu veren nasstır. Bu nassın manası, içinde söylenen durumun ve lafzının incelenmesinden anlaşılır. Duruma gelince; Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], bu hadisi Tebuk Gazvesi günü söylemiştir. Şöyle ki: Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], Medine'de yerine, Müslümanların işlerini gözetmeyi ve yönetim işlerinin idaresini üstlenmesi için Muhammed Bin Mesleme'yi bıraktı. Efendimiz Ali [Radiyahallahu Anh]'ı da ehline bıraktı ve ona aralarında kalmasını emretti. Bunun üzerine münafıklar onun hakkında asılsız haberler yaydılar. Dediler ki: "Onu ancak sıkıcı bulduğu ve önemsemediğinden geride bıraktı." Münafıklar bunu söyleyince Ali İbn-u Ebu Talib [Rıdvanullahi Aleyh] silahını alıp hemen yola çıktı ve Cürf'de konaklamış olan Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'e ulaşır şöyle dedi: "Ey Allah'ın Nebisi! Münafıklar, beni sıkıcı bulduğun ve önemsemediğin için geride bıraktığını iddia ediyorlar." Bunun üzerine Nebi [SallAl-

lahu Aleyhi ve Sellem] şöyle dedi: *كذبوا، ولكنني خلفتك لما تركت ورائي فارجع*: فإخلفني في أهلي وأهلك، أفلا ترضى يا علي أن تكون مني بمنزلة هرون من موسى إلا أنه لا نبي بعدي “Onlar yalan söylüyorlar. Ben seni arkamda bıraktıklarım için geride bıraktım. Şimdi geri dön, ehlim ve ehlinde benim yerimi al. Ey Ali, benim yanımda, Harun’un Musa’nın yanındaki konumunda olmandan razı olmaz mısın? Ancak benden sonra nebi yoktur.” Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] seferine devam etti.” Dolayısıyla Rasulün yanında Ali’ye, Harun’un Musa’nın yanındaki konumun verilmesi hakkında varid olan hadis, Ali’yi ehlinde yerine bırakması ile ilgili olarak varid olmuştur. Bunun delili Ali’nin şu kendi sözüdür: *تخلفني في الصبيان والنساء؟* “Beni çocuklar ve kadınlar içinde geride mi bırakıyorsun?” Dolayısıyla olayın vakıası, Ali’yi ehlinde yerine bırakmasıdır. Dolayısıyla bundan, onu hilafette yerine bıraktığı sonucu çıkarılmaz. Hele ki [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in Muhammed Bin Mesleme’yi yönetimde yerine bıraktığı ve Ali’yi de ehli için yerine bırakıp ona; *أهلي وأهلك* “ehlim ve ehlin” dediği biliniyorken.

Ayrıca Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in gazve için sefere çıktığında yönetimde yerine ashabından birisini bırakması, o kişiyi yerine halife bıraktığına delalet etmez. Bunun delili, Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in gazvelerde birçok kişiyi yerine bırakmasıdır. Zira Uşeyra Gazvesinde Medine’ye yönetici olarak Ebu Seleme İbn-u Abduled’i atadı. Safrân Gazvesinde, Zeyd Bin Hârise’yi Medine’ye yönetici olarak atadı. Benü Lahyân Gazvesinde İbn-u Ümmü Mektûm’u Medine’ye yönetici olarak atadı ve hakeza. Dolayısıyla Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in gazveden dönüncüye kadar Medine’de yönetimde yerine bir şahsı ataması/bırakması, onu hilafete atadığı anlamına geldiğine delalet etmemektedir. O halde, gazveden dönüncüye kadar yönetime başkasını bırakırken/ atarken sadece ehline bakması için bırakılan bir kişi nasıl hilâfete atanmış olabilir?

Bu, yerine adam bırakma bakımından idi. Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in şu kavline gelince: *ألا ترضى أن تكون مني بمنزلة هرون* من موسى “Benim yanımda, Harun’un Musa’nın yanındaki konumunda olmandan razı değil misin?” Bu kavlin lafzının manası şudur: “Senin benim halefim olduğun husus, Harun’un Musa’nın halefi olduğu hu-

sus gibidir.” Bu Ali’yi Harun’a benzetmektir. Benzeşmenin yönü ise, halefi yapmak/yerine bırakmaktır. Yani, benim seni halef yapmam, Musa’nın Harun’u halef yapması gibidir. Hadisin lafızlarının manası işte budur. Hadisin lafızlarının bundan başka manası yoktur. Bu manayı belirleyen ve tek başına kast olunan mana kılan ise, Ali’nin Rasul’e olan şu sözüdür: *تخلفني في الصين والنساء* “Beni çocukların ve kadınların içinde geride mi bırakıyorsun?” Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in: *أما ترضى أن تكون مني بمنزلة هارون من موسى غير* “Benim yanımda, Harun’un Musa’nın yanındaki konumunda olmandan razı değil misin?” sözü, Ali’nin bu sorusuna cevap ve yanıt olarak gelmiştir. Bu hadisten neyin kastedildiğini bilmek, Musa’nın Harun’u yerine bırakması konusunun ne olduğunu görmek için Kur’an’a başvurmak gerekir. Kur’an-il Kerim’e başvurduğumuzda Kur’an’ın o kısası şu şekilde zikrettiğini görürüz: *وَوَاعَدْنَا مُوسَى ثَلَاثِينَ لَيْلَةً وَأْتَمَمْنَاهَا بِعَشْرِ فَنَمَّ مِيقَاتُ رَبِّهِ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً وَقَالَ مُوسَى لِأَخِيهِ هَارُونَ اخْلُفْنِي فِي قَوْمِي وَأَصْلِحْ وَلَا تَتَّبِعْ سَبِيلَ الْمُفْسِدِينَ* “**Bir de Musa’ya otuz geceye vaad ettik ve ona bir on gece daha ekledik. Böylece Rabbinin tayin ettiği vakit tam kırk gece oldu. Musa, kardeşi Harun’a şöyle dedi: Kavmim içinde benim yerime geç (halefim ol) ve ıslaha çalış da bozguncuların yoluna gitme!**” [A’râf 142] Böylece hadisin manası şöyle olmaktadır: “Harun’un kavmi içinde Musa’nın halefi olması/yerine geçmesi gibi, ehlim içinde benim halefim oluyorsun, bundan razı değil misin?” şeklinde olmaktadır. Şu halde hadisten maksat, geride yerine bırakılmadan razı olmayarak geldiği için Efendimiz Ali’nin kırılan kalbini düzeltmek ve aynı zamanda, Musa bulunmadığında kavmi içinde yerini Harun’un alması gibi Rasulullah kendisi olmadığında ehli içinde yerini alan kimse olacağını Ali’ye anlatmak olmaktadır.

Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in, *إلا أنه لا نبي بعدي* “Ancak benden sonra nebi yoktur” sözüne gelince; bu, nübüvveti benzerinden nefyetmektedir. Çünkü Harun nebi idi. Bir nebinin bulunmadığında onun halefi olan/yerini alan bir nebidir. Böylece Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], bu hususta, kendisini nübüvvet konusunda olduğu vehmine kapılabileceği ihtimalini kaldırmak için nübüvveti istisna kılmıştır. *لا نبي بعدي* “Benden sonra nebi yoktur” sözü; “vefatımdan sonra” demektir denilemez. Çünkü söz konusu olan, hayatta iken halef bırakmak hakkındadır. Zira Harun, Mu-

sa'nın vefatından sonra değil, bulunmadığı esnada Musa ile beraber bir nebi idi. O, Musa hayattayken bulunmadığı sırada kavmi üzerinde Musa'nın halifesi idi, ölümünden sonra değil! Böylece Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], أَنَّهُ لَا نَبِيَّ بَعْدِي "Benden sonra nebi yoktur" sözünü ancak Harun, Musa hayatta iken bulunmadığı esnada bir nebi olduğundan dolayı söylemiştir. Nübüvveti Ali'den nefyetmek için bu sözü söyledi. Ayrıca şu rivayet edildi: "Daha sonra Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Hâkim'in rivayet ettiği sahih bir hadiste bize Harun'un Musa hayatta iken vefat ettiğini bildirmiştir." Dolayısıyla ölümden sonra halef bırakma konusu burada geçmemektedir. Çünkü bu konu, kendisine benzetilen Harun-Musa ikilisinde yoktur. O halde benzetilen Nebi-Ali ikilisinde de olmaz.

Hadisin manası işte budur. Bunda hilafet için halef tayin edildiğine dair herhangi bir işaret olmadığı gibi Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in bu hadisle, vefatından sonra Müslümanlar üzerine Ali'nin halife yapılmasını belirlemeyi kast ettiği kesinlikle anlaşılmaz. Zira hadis, Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in Tebük Gazvesinden dolayı yokluğu boyunca Ali'yi ehlinin başına bırakması hususunda varit olmuştur. Aleyhi's Selam'ın, *أما ترضى أن تكون مني بمنزلة هرون من موسى* "Benim yanımda, Harun'un Musa'nın yanındaki konumunda olmandan razı değil misin?" kavli olan bu hadis hakkında varit olan hadislere gelince: Bunların bir kısmı, el-Buhari ve Muslim'in Amir, İbrahim ve Saad'dan rivayet ettikleri hadislerindeki rivayetleri gibi sahih rivayettirler, bir kısmı da sahih değildirler. Fakat bunların hepsi de aynı nassı getirmektedirler. Bu da demektir ki hadis, Tebük'de ve Tebük'den başka yerde söylenmiştir denilebilir: Buna cevap şudur: Sahih rivayetler, kıssanın bir cüzünün rivayeti-dir. Yani kıssadan kopuk olarak sadece Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in sözüdür. Bu demek değildir ki bunlar, Tebük olayının dışında bir olaydır. Zira raviler ve muhaddisler, çoğunlukla bir hadisin bir cüzünü ya da bir kıssanın bir cüzünü rivayet ederler. Şahidin mahallinin/konumunun rivayeti ile yetinirler. Ayrıca hadisin sadece Tebük olayında değil de hem Tebük de hem de Tebük'ten başka yerlerde söylenmiş olduğunu varsaysak bile bu, Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in, Efendimiz Ali [Radiyallahu Anh]'ı Tebük'te ve Tebük'ten başka yerlerde sefere çıktığında daima ehli içinde kendi

yerine bırakması demektir ki bu, Rasulün vefatından sonra Ali'nin hilafete atandığına delalet etmez. Gerek lafızlarının şerhinde gerekse manasının şerhinde hadisin delalet ettiği tek husus şudur ki: Seni; Harun'un Musa'nın yokluğu esnasında yerine geçmesi/halefi olması gibi, yokluğumda ve her yokluğumda ehlimin başına bırakıyor olmamdan razı değil misin? Ancak Harun bir nebi idi, sen ise nebi değilsin. Çünkü benim nübüvvetimden sonra nebi yoktur. Bunun içindir ki Muslim'in Amir İbn-u Sa'd'dan onun da babasından yaptığı rivayette şöyle gelmiştir: أما ترضى أن تكون مني بمنزلة هرون من موسى إلا أنه لا نبي بعدي "Benim yanımda, Harun'un Musa'nın yanındaki konumunda olmandan razı olmaz mısınız? Ancak benden sonra nebi yoktur." Yani nübüvvetimden sonra demektir. Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in kendisine göre Ali'yi Musa'ya göre Harun'a benzettiği benzerlik işte budur. Yani hadisin tamamının belirttiği gibi sadece yerine bırakmada, yokluğu esnasında yerine bırakmada ve ehlinin başına bırakmada benzetmedir. Ayrıca tek bir hadisin birden fazla kez söylenmesi, onu manasından çıkararak başka bir manaya çevirmez. Zira Tebük'te Rasul'ün yerine adam bırakması, sadece ehli için olup şüphe olmayan bir şekilde sabittir. Hadisin Tebük'un dışında geçtiğine dair rivayetlerin hepsi, gerek lafız gerekse manası olsun Tebük'te söylenen nassın aynısını nakletmekte ve yerine adam bırakma için Tebük olayında zikredilen kayd -ki Rasul'ün ehlidir- dışında bir kayd zikretmemektedirler. Bilakis kesinlikle bir kayd zikretmemektedirler. Bunun içindir ki Tebük rivayetinde geçene hamledilir. Çünkü Tebük rivayeti, ehli ile kayıtlıdır. Diğer rivayetler ise halef bırakma hususunda herhangi bir kayd olmaksızın mutlaklardır. Dolayısıyla mutlak, mukayyede hamledilir. 'Diğer rivayetler geneldir' denilmez. Zira hadisin lafızları, umum/genel lafızlardan değildir. Çünkü ister "Razı olmaz mısınız" ister "Sen" isterse benzeri rivayetler olsun rivayetlerin hepsinin nassı, Harun'un Musa'nın yanındaki konumu ile ilgilidir. Dolayısıyla bu söz, belirli bir konuma hastır ki o da Harun'un Musa'nın yanındaki konumu olup genel bir konum değildir. Ancak Harun'un Musa yanındaki konumu, bazı rivayetlerde mutlak olarak geçmiştir ve bir kayıtla kayıtlanmamıştır. Rivayetlerin birinde ise "ehli" kaydı ile kayıtlanmıştır. Dolayısıyla mutlak, mukayyede hamledilir ve rivayetlerin hepsi "ehli" ile kayıtlandırılır.

Musa'nın şu sözünde Allah'tan talep ettiği diğer hususlara gelince: **وَاجْعَلْ لِي وَّزِيرًا مِّنْ أَهْلِي** (29) **هَارُونَ أَخِي** (30) **اشْدُدْ بِهِ أَزْرِي** (31) **وَأَشْرِكْهُ فِي أَمْرِي**

“Bana ailemden bir yardımcı ver. Kardeşim Harun’u. Onunla sırtımı pekiştir, onu işimde/görevimde ortak et.”[Tâha 29-32] Bu ayette, Harun’un Musa yanındaki konumu ve yerine adam bırakma hususuna yer yoktur. Zira bu ayet, Musa’nın Allah’tan kardeşini kendisine yardımcı kılmasını, ona da nübüvvet vermesini dilediği duadır. Çünkü Musa’nın Allah’tan Harun’un kendisine ortak kılmasını talep ettiği işi/görevi, nübüvvet ve risalettir. Harun’un ortak olması ancak bu işte olur, yönetimde değil. Zira Musa bir yönetici değildi, o sadece bir nebi idi. Ayrıca Musa’nın talebi, kendisine bir yardımcı ve işinde kendisinde bir ortak verilmesidir, kendisine bir halef verilmesi değildir. Üstelik bu hususlar, Harun’un Musa yanındaki konumunu açıklayıcı değil, Hâlbuki Harun’un Musa’nın yanındaki konumunu açıklayan, Musa’nın yokluğu esnasında kavmi içinde yerini alması için Harun’u ataması hususudur. Harun’un Musa’nın yanındaki konumu, yokluğunda kavmi içinde yerini almasıdır. Binaenaleyh Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in **بمنزلة هرون من موسى** “Harun’un Musa’nın yanındaki konumu” sözünde nübüvvet yardımcı olma ve iştirak etmeye yer yoktur. Bilakis bu sözün manası, kavim içinde yerine adam bırakma hususu ile sınırlıdır, naslar bunun dışında başka bir mana taşımamaktadırlar.

Şöyle denilebilir: “Musa bir yönetici idi. Çünkü ona, kendisi ile hükmetmesi/yönetmesi için içinde çözümler ve cezalar olan bir şeriat inmiştir. O Kudüs’ü ele geçirmek isteyen bir ordunun komutanıydı. Nitekim kavmi ona, “sen ve Rabbin gidin savaşın” demişlerdi. Dolayısıyla onun Harun’u kavmi içinde yerine bırakması, hem nübüvvette hem de yönetimde yerine bırakmaktır.” Buna cevap şöyledir: Musa, yönetici değildi. Ne Kur’an’da ne de başka bir yerde Musa’nın İsrailoğullarına güç ve otorite ile hükümler uyguladığına veya onlar üzerinde yönetici olduğuna dair bir rivayet geçmemiştir. İsrailoğullarını, Musa’nın şeriatı ile yönetenler, Musa’nın kendisi değil ve hayatta iken başkası da değildir. Onlar, ancak kendisinden sonra gelen Davud ve Süleyman gibi enbiyalar ve onların dışındaki krallardır. Musa’nın ordulara komutanlık ettiği de hiç hâsıl olmamıştır. Maide Sûresinin 19 ile 26 ayetleri arasındaki ayetlerde Mu-

sa'nın orduya komutanlık ettiğine delalet eden herhangi bir şey yoktur. Bu ayetlerde olan sadece Musa'nın kavminden mukaddes yere gitmelerini talep etmesi, onların bunu reddedip ona "orada zorba bir topluluk olduğunu, o zorbalar oradan çıkmadıkça oraya asla girmeyeceklerini" söylemeleri, onun ve Rabbinin gidip savaşmalarını talep etmeleri vardır. Musa ise gitmemiştir. Bu yüzden onlar, kırk sene yeryüzünde şaşkın şaşkın dolaştılar. Musa'ya içerisinde çözümler ve cezaların olduğu bir şeriatın inmesine gelince; bu, Musa'nın onunla hükmettiği anlamına gelmez. Bilakis vakia şudur ki Musa, şeriatı getirdi, İsrailoğullarına tebliğ etti ve onları Kudüs'e götürmeye çalıştı. Fakat onlar, Sina'da şaşkın şaşkın dolaştılar. Musa'nın dönemi bitinceye kadar onun zamanında istikrar yüzü görmediler. Şaşkın şaşkın dolaşmakla cezalandırılmalarının süresi bittikten sonra oradan intikal ettiler. Onları Musa'nın şeriat ile krallar ve onlar nebiler yönetti. Nitekim Kur'an ayetleri bunu birçok surede açıkça ifade etmektedirler. Ayrıca, içerisinde Harun'un halef olmasının geçtiği ayetler açıkça ortaya koymaktadırlar ki onun halefligi, Musa Allah'la görüşmeye gittiğinde Musa'ya nübüvvette halef olması/yerini almasıdır. Bunlar A'raf Sûresinde 141-155 arası ayetlerdir: **وَوَاعَدْنَا مُوسَى ثَلَاثِينَ لَيْلَةً وَأْتَمَمْنَاهَا بِعَشْرِ فَنَمَّ مِيقَاتُ رَبِّهِ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً وَقَالَ مُوسَى لِأَخِيهِ هَارُونَ اخْلُفْنِي فِي قَوْمِي وَأَصْلِحْ وَلَا تَتَّبِعْ سَبِيلَ الْمُفْسِدِينَ (142)... وَأَخْتَارَ مُوسَى قَوْمَهُ لَأَخِيهِ هَارُونَ سَبْعِينَ رَجُلًا** **"Bir de Musa'ya otuz geceye vaad ettik ve ona bir on gece daha ekledik ve böylece Rabbinin tayin ettiği vakit tam kırk gece oldu. Musa kardeşi Harun'a şöyle dedi: "Kavmim içinde benim yerime geç ve ıslaha çalış da bozguncuların yoluna gitme"..." "Bir de Musa, tayin ettiği vakitte huzurumuzda bulunmak üzere kavminden yetmiş adam seçmişti..."** [A'râf 142-155] Bu ayetlerin hepsi; nübüvvetle, nübüvvette yerine halef bırakma, Levhaların alınması, İsrailoğullarının buzağıyı put edinmesi ve benzeri hususlarla ilgilidir. Bu ayetlerde yönetim ve otorite ilgili en ufak bir alaka yoktur. Hiçbir kimse, bu ayetlerin yönetim ve otorite ile alakalı olduğu şüphesine kapılmaz. Binaenaleyh Musa'nın yönetici olmadığı ve kardeşi Harun'u da kesinlikle yönetimde yerine bırakmadığı hususunda bir şüphe yoktur.

İster Tebuk olayı gibi bir sebeple varit olsun isterse mutlak olarak varit olsun konuyla ilgili hadislerin manası işte budur. Bu ha-

disler, hayattayken yokluğu esnasında kavmi içinde kendisine halef olması için Musa'nın Harun'u kavminin başına bıraktığı gibi hayattayiken, yokluğu esnasında ehlinin içinde kendisine halef olması için Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in Ali'yi ehlinin başına bırakmasına delalet etmektedir. Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in bu ameli yani Ali'yi yerine halef bırakması sayesinde Ali'nin onun yanındaki konumu, Harun'un Musa yanındaki konumu gibi olmaktadır. Dolayısıyla bu hadislerde Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in vefatından sonra Ali'nin yönetimde Müslümanlara halife olmasını belirlediğine dair herhangi bir delalet yoktur.

İkinci nassa, Gadir Humm hadisine gelince: Muslim'in rivayeti olan sahih rivayette, Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Müslümanlara; Allah'ın kitabına sınımsız sarılmalarını, onlara ikram etmeleri, saygı göstermeleri, eziyet etmemeleri için ehli beytini tavsiye etmektedir. Bu hadiste Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in ehli beytini hilafet için yerine bıraktığına dair herhangi bir delalet yoktur. Zira hadiste şöyle geçmektedir: *“Ehl-i Beytim hususunda size Allah'ı hatırlatıyorum.”* Bu hadiste, Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in Ehl-i Beytini, kendi vefatından sonra insanlar üzerinde yönetimde halifeler yaptığına delalet eden bir husus yoktur. Lafız gayet açıktır. Lafzın mantuku ve mefhumundan, Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in, Ehl-i Beytini ya da onlardan birisini kendisinden sonra hilafette Müslümanların yönetimi üzerinde halef bıraktığı asla anlaşılmaz.

İkinci, üçüncü ve bunlar gibi olan bütün rivayetlere gelince: Onların içinde geçen hususun dışına çıkmazlar. Zira bu rivayetlerde şu iki husus vardır: Birincisi: Şu kavli ile Ali'yi mü'minlere mevla yapması: “Allah, benim mevlamdır. Ben de mü'minlerin mevlasıyım. Ben onlara nefislerinden daha evlayım. Ben kimin mevlası isem, bu -yani Ali- onun mevlasıdır. Allah'ım onu veli edinene veli ol, ona düşmanlık edene düşman ol.” İkincisi: Şu kavli ile ailesine hayır tavsiyesinde bulunması: “...Ve Ehl-i Beytim olan ailemdir. Muhakkak ki, El-Latif El-Habir olan Allan, bana bildirdi ki, bu iki değer, Havz'da bana gelesiye kadar bitmeyeceklerdir.” Sayılarının çok olmasına ve rivayetlerin farklı olmasına rağmen bu hadislerde, bu iki husus dışında başka bir şey yoktur. Birinci husus, veli edinmektir ki bu nasstan hemen sonra velayetle ilgili hadisleri ele alırken buna

değineceğiz. İkinci hususa gelince; Müslümanlara onlara ikram etmeleri, saygı göstermeleri, eziyet etmemeleri için Ehl-i Beyti olan ailesine iyi davranmalarını tavsiye etmiş olmasından, onlara Ehl-i Beyti hakkında soracağımı, Ehl-i Beytinin ve Allah'ın kitabının Kıyamete kadar birlikte kalacağını bildirmesinden dışarı çıkmaz. Dolayısıyla bu hadislerde -Gadir Humm hadislerinde- Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in ailesine iyi davranmalarını Müslümanlara tavsiyesinden fazla bir şey yoktur. Bu hadislerde, Ali'nin veya Ehl-i Beytinin Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in vefatından sonra halef bırakıldıklarına delalet eden herhangi bir şey yoktur. Zira Gadir Humm hadisinin rivayet edildiği yukarıda geçen rivayetlerin tamamına göre Rasul'ün şu kavillerinin neresinde yerine halef bırakma vardır?:

وإني سألتكم حين تردون علي عن الثقلين كتاب الله وعترتي أهل بيتي: "Muhakkak ki ben, bana getirildiğinizde size iki değerden soracağım ki onlar, Allah'ın kitabı ve Ehl-i Beytim olan ailemdir", وإني قد تركت فيكم الثقلين، كتاب الله تعالى وعترتي فانظروا كيف تخلفوني "Muhakkak ki size iki sakal-yen/değer bırakıyorum: Allah'ın kitabı ve ailem", في الثقلين "İki değer hususunda beni nasıl takip ettiğinize bir bakın", "O iki değerın önüne geçmeyin helâk olursunuz, onları ihmal etmeyin helâk olursunuz."

Bu naslarda Aleyhi's Selam'ın, Müslümanların ailesini hatırlatması ve onlara iyi davranmalarını tavsiye etmesinden fazla olarak ne vardır? Bir kimse bundan, onların Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in vefatından sonra yönetimde Müslümanların başına halifeler olduğu anlamını çıkarır mı? Bunu nereden çıkarıyor? Sözün mantukundan mı yoksa mefhumundan mı? Binaenaleyh yukarıdaki rivayetlerde geçen Humm hadisinde Ali'nin ve Ehl-i Beytin hilafet için halef bırakıldıklarına delalet eden herhangi bir delil yoktur. Dolayısıyla bununla delil getirmek düşmektedir.

Velayetle ilgili hadislerin olduğu üçüncü nassa gelince: Bu hadisleri lafızlarıyla el-Buhari ve Muslim tahriç etmemişlerdir. Ayrıca bu hadisler, bunları Ali'nin halef bırakılmasına delil olarak getirenler nezdinde sahih olsalar bile ileri sürdükleri naslardan halef bırakıldığının istinbat edilmesi mümkün değildir. Çünkü bu hadislerin lafızlarının tamamı şunlardan dışarı çıkmıyor: ولي كل مؤمن بعدي "Ben-

den sonra her mü'minin velisidir...”, وليكم بعدي “Benden sonra velinizdir”, فليوال “Muhakkak ki o, benden sonra velinizdir...”, فليتول عليا وذريته من بعدي “Benden sonra Ali’yi veli edinsin...”, أنت ولي كل مؤمن “Benden sonra Ali’yi ve zürriyetini veli edinsin...”, ولي المؤمنين من بعدي “Sen, benden sonra her mü'minin velisisin...”, “Benden sonra mü'minlerin velisidir...” فمن تولاه فقد تولاني “Kim onu veli edinirse, beni veli edinmiş olur...” فإن ولايته ولايتي “Muhakkak ki onun velayeti, benim velayetimdir...” وال من والاه “Onu veli edinenin velisi ol...” Bu lafızlar ve diğer rivayetlerdeki benzeri lafızlar, veli, mevla ve veli edinmek lafızları dışına çıkmaz. Bunun içindir ki bu hadisler, velayet hadisleri olarak isimlendirilmişlerdi. Bunların hepsini, Gadir Humm hadisindeki şu rivayetleri tefsir etmektedir: اللهم وال من والاه وعاد من عاداه “Allah’ım onu veli edinenin velisi ol, ona düşmanlık edenin düşmanı ol.” Bundan maksat, onlara yardım etmek, onlarla birlikte olmak, onlara dostluk ve muhabbet beslemektir. Nitekim Kur’an’da veli, velim ve veli edinme kelimeleri varit olmuştur. Allahu Teâlâ, şöyle buyurdu: **O salihleri veli edinir.** [A’râf 196] Ve şöyle buyurdu: وَمَنْ يَتَوَلَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَالَّذِينَ آمَنُوا فَإِنَّ حِزْبَ اللَّهِ هُمُ الْغَالِبُونَ **Kim Allah’ı, Rasulünü ve iman edenleri veli edinirse, şüphe yok ki hizbullah galip olacakların ta kendileridir.** [el-Maide 56] Ve şöyle buyurdu: **Sizin (asıl) veliniz; Allah’tır, O’nun Rasulüdür, ..., iman edenlerdir.** [el-Mâide 55] Ve şöyle buyurdu: **Onun sultanı/otoritesi ancak kendisini veli edinenler üzerinedir.** [en-Nahl 100] Ve şöyle buyurdu: **Allah iman edenlerin velisidir.** [el-Bakara 257] Ve şöyle buyurdu: **Allah mü'minlerin velisidir.** [Âl-i İmran 68] Ve şöyle buyurdu: **İnsanlar için Allah’tan başka bir veli yoktur.** [En’am 51] Ve şöyle buyurdu: **Kim şeytanı veli edinirse...** [en-Nisâ 119] Ve şöyle buyurdu: **Yahudi ve hristiyanları veli edinmeyin.** [el-Mâide 51] Ve şöyle buyurdu: **Fıskın ve zulmün velayetidir. Biz velinize bir sulta/güç ve yetki vermişizdir.** [İsrâ 33]

Ve şöyle buyurdu: إِنَّ وَلِيِّيَ اللَّهُ “**Benim velim Allah’tır.**” [A’râf 196] Ve şöyle buyurdu: ذَلِكَ بِأَنَّ اللَّهَ مَوْلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَأَنَّ الْكَافِرِينَ لَا مَوْلَى لَهُمْ “**Bu böyledir; çünkü Allah iman edenlerin mevlasıdır, kâfirlerin ise mevlası yoktur.**” [Muhammed 11]

Lügatte; “veli”, “düşmanın” zıddıdır. Mevla; yardım eden ve efendi demektir. Velilik/dostluk, düşmanlığın zıddıdır. Veli; baba ve dede gibi çocuğun işlerini üstlenendir. Veliyy-ul nikah, veliyy-ul mal ve veliyy-ul yetim gibi kişiler, velisi olduğu kişinin işini üstlenen ve sorumluluğunu yerine getiren kimsedir. Lisan-ul Arap sözlüğünde şöyle geçmektedir: “Veli, Allahu Teâlâ'nın isimlerindedir ki O, yardım edendir. Denilir ki; O, alemin işlerini üstlenen ve yarattıkları ayakta tutandır.” Ve denilmiştir ki: “Veli, sevene bağlı olarak dost ve yardımcı demektir.” Ebu Abbas, Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in, مَنْ كُنْتُ مَوْلَاهُ فَعَلِي مَوْلَاهُ “Ben kimin mevlası isem, Ali de onun mevlasıdır” kavli hakkında şöyle demiştir: “Yani kim beni sever ve veli edirse onu da veli edinsin” demektir. Bunların hepsi, yönetim ve otorite manasının dışındadır. Hatta bu hadisin Ali'nin hilafetini belirlediğini söyleyenlerden bu hadisi şerh edenler, “mevla” kelimesinin lügatte yönetim ve otorite olduğuna dair lügatten herhangi açık bir mana getirememişlerdir.

Mesela Şeyh Abdülhüseyin Ahmed El-Emini El-Necefi, “El-Gadir” isimli kitabında, El-Gadir hadisinin şerhinde şöyle demiştir: “Bura ya kadar araştırmacı için “mevla”nın “bir şeyin evlası” manası ile gelmesinden dolayı kızgınlıktan vazgeçmesi kalıyor. Biz feragatte bulunursak onun manalarından birisini alırız ve o da lafzı müşterektendir.” “Mevla” kelimesi için yirmi yedi mana zikretmiş ve bunların içinde “yönetim” ve “otoriteyi” zikretmemiştir. Zira şöyle demiştir: “Yirmi yedi manayı bulan “mevla” kelimesinin manalarını biraz öğrendikten sonra hadiste şu manalardan mutabık düşen ikisinin dışında bir manaya gelmesi mümkün değildir. Bu manalar ise şunlardır: 1- Rab, 2- Amca, 3- Amca oğlu, 4- Oğul, 5- Kızkardeş oğlu, 6- Azad olunmuş köle, 7- Köle azad eden, 8- Köle, 9- Mülk sahibi, 10- Tâbi/uayan, 11- Kendisine nimet verilen, 12- Ortak, 13- Müttefik, 14- Sahip, 15- Komşu, 16- Konuk, 17- Damat, 18- Yakın/akraba, 19- Nimet veren, 20- Kayıp, 21- Veli, 22- Bir şeyin evlası, 23- Malik ve azad edeni olmayan efendi, 24- Sevilen, 25- Yardım eden, 26- İş-

te tasarruf hakkına sahip olan, 27- İşte yetkili olan.” Onun getirdiği manalar işte bunlardır ve “mevla” kelimesi için “yönetim ve otorite” manasında herhangi bir açık mana getirmemiştir. Bunun içindir ki hadis açısından bu manaları açıklarken, onlardan seçtiği şu manaya ulaşıyor ve şöyle diyor: “Lügat, Arap edebiyatı eserlerinde yapılan kapsamlı araştırmadan sonra makamın özelliği hususunda, “mevla” kelimesinin manalarının hakikati “şeyin evlası” manasından başkası olmadığı görüşüne ulaştık. Bu mana, o manalardan hepsini kapsayan, onların hepsinden özenle alınmış bir manadır.” Bundan da ortaya çıkmaktadır ki “veli” kelimesi yönetici manasında ve “veli edinme” kelimesi yönetim manasında ne Kur’an’da ne hadiste ne de lügatte geçmiştir. O halde bu hadislerin, “veli” ve “veli edinme” kelimelerinin hilafetin Ali’ye ve Ehl-i Beyte verilmesi manasında tefsir edilmesi nereden gelmektedir? Biz, gerek “veli” gerekse “veli edinme” kelimelerinin her bir manasında, bu hadisleri delil getirenlerle birlikte hareket etsek dahi tek bir nassta dahi kesinlikle yönetimi üstlenmek manasında gelmemiştir.

“Veli” kelimesini “emr” kelimesi ile yan yana getirdiğimizde o zaman bu kelimenin manasının “yönetici” olduğu doğrudur. Zira o zaman zaman *ولي الأمر* “veliy-ul emr” denir. Velayet hadisleri diye isimlendirdikleri hadislerde, ne kendi rivayetlerinde ne başkalarının rivayetlerinde “emr” kelimesi, “veli” kelimesi ile birlikte geçmemiştir. O zaman bu hadislerde Rasulullah’dan sonra hilafeti üstlenme manası yoktur.

Evet -“mevla”, “veli” ve “veli edinmek” kelimeleri değil- sadece “velayet” kelimesi, birçok manası olan müşterek bir lafızdır. Bu manalardan biri yardım etmek ve biri de otorite yani yönetimdir. Onların rivayet ettiği hadislerin içinde Kenz-ul Ummâl’da zikredilen bir hadis vardır. Bu hadiste “velayet” kelimesi geçmektedir. Lügatın belirttiğine göre yönetim manasına gelenin bu kelime olduğu denilebilir. Buna cevap şudur: Bu kelime hadiste “veli edinmek” manasında geçmiştir ve hadisin metni buna delalet etmektedir. Delil getirenlerin rivayet ettiğine göre hadisin metni şudur: اللهم من آمن بي
 “Allah’ım, “وصدقتني فليتول علي بن أبي طالب فإن ولايته ولايتي وولايتي ولاية الله تعالى bana iman eden ve tasdik eden kimse, Ali Bin Ebu Talib’i veli edinsin. Zira onun velayeti benim velayetimdir. Benim velayetim ise Al-

lahu Teâlâ'nın velayetidir." Bu metin, "velayet" kelimesinden kast olunanın nusret/yardım etmek olduğunu belirlemektedir. Zira Rasul, kendisine iman eden kimsenin Ali Bin Ebu Talib'i veli edinmesi için dua ediyor. Çünkü onu veli edinen Rasul'ü veli edinmiş ve Rasul'ü veli edinen Allah'ı veli edinmiş olacaktır. İşte "velayet" kelimesinin manası budur. Bunun içindir ki *فإن ولايته ولايتي* "Zira onun velayeti benim velayetimdir" ifadesi "fe" tabiri ile gelmiştir. "Onun sultayı alması benim almamdır" şeklinde anlaşılması mümkün değildir. Bilakis ondan sadece "Onun nusreti benim nusretimdir" manası anlaşılır. Böylece Ali'nin Rasul'ün (vefatından) sonra mü'minlerin velisi ve mevlası olduğunun, mü'minlerin de onu veli ve mevla edinmeleri gerektiğinin, çünkü onun velayetinin Rasul için velayet olduğunun içinde geçtiği bu hadislerin tamamında, lügat ve Kur'an nasları bakımından, hem kelime manası bakımından hem de bu kelimenin zikredilen hadislerde geçen cümlelerdeki konumu bakımından "yönetimi üstlenmek" manasının verilmesinin mümkün olmadığı görülmektedir. Dolayısıyla bu hadisler, Rasul'ün kendisinden sonra hilafete Ali'yi atadığına dair delil olmaya uygun değildirler. O zaman bu hadislerle delil getirmek de düşmüş olur.

Burada iki meseleye dikkat çekmemiz kaçınılmazdır: Bunlardan birisi; kelimenin belirli bir maddeden türemiş olması, bu maddeden türemiş bütün kelimelerin bir manada birleşmesi ve bu manalardan birisinin diğerinin manasını vermesi demek değildir. Bilakis lügat bazen birden çok kelimeyi bir manaya verebilir, bazen de kelime için sadece bir tek mana verip bu manayı başka kelimelere vermez. Bunların tamamı, Arapların kullanımına göredir. Dolayısıyla kelimelerin türemede birleşmeleri manada birleşmeleri anlamına gelmez. Bilakis kelime manasını, türediği maddeye bakılmaksızın, Arapların kendisi için koyduğu manadan alır. Zira *جاء* kelimesi ve *أجاء* kelimesi ikisi de aynı maddeden türemişlerdir. Buna rağmen *جاء* kelimesinin manası *أتي* "gelme"dir. *أجاء* kelimesinin manası ise *الجاء* "sığındırmak, korumaktır". Yine *النضو* kelimesinin "nun"u esireli olursa "zayıf, arık" manasında olmakta, *النضو* şeklinde yani "nun"u üstünlü olursa "eski, yıpranmış elbise" anlamına gelmektedir. *مولى* "mevla" kelimesinin manalarında; "işte tasarruf yetkisi olan", "iş

üstlenen”, “insanların evlasi” anlamlarının olması; ولي الأمر “veliyy-ul emr” kelimesi “yönetim ve otorite” demek olduğundan ve ikisi (مولى “mevla” ve ولي “veli”) kelimeleri aynı maddeden türedikleri için, مولى “mevla” kelimesinin “yönetim ve otorite” anlamında olması demek değildir. Zira مولى “mevla” mana bakımından ولي الأمر “veliyy-ul emr”den başkadır. “İşte tasarruf yetkisine sahip olmak” ve “iş üstlenmek” de mana bakımından ولي الأمر “veliyy-ul emr”den başkadır. Zira مولى “mevla” kelimesinin bir çok manası vardır, bunların içinde “yönetim” yoktur. İşte “tasarruf yetkisine sahip olan, her işte tasarrufta bulunandır”, özelliğinden dolayı “yönetici” demek değildir. مولى “mevla” kelimesinden, onun “yönetim” anlamına geldiği anlaşılmaz. Çünkü lügat, ona bu manayı vermemiştir. Mesele, kelimeyi manalandırırken, kişinin kelimelerin toplamından ya da çeşitli delaletlerden anladığına göre değil de Arapların o kelimeye verdiği manada durulması meselesidir. Buna binaen, Araplar مولى “mevla” kelimesine açıkça “yönetim ve otorite” manası vermediklerine göre bu kelime kesinlikle öyle tefsir edilmez. Mesele, kişinin kelimeler toplamından veya farklı manalardan anladığına göre değil Arapların kelime için koyduğu manaya bağlı kalınması meselesidir. Binaenaleyh Araplar, “mevla” kelimesine açıkça yönetim ve otorite manası koymadıkları sürece kesinlikle bu manada tefsir edilmez. Birinci mesele budur. İkinci meseleye gelince: Cümledeki karineler ne olursa olsun kelimeye, Arapların sözlerinde açıkça koymuş oldukları manadan başka bir mana katmazlar. Zira karineler, kelimenin ortak veya zıt manalarından birisini tayin ederler ve bu manayı diğerlerinden ayırırlar. Bu karineler, kelimeye Arapların koymadığı yeni bir mana vermezler. “Mevla” kelimesi, müşterek bir lafızdır ve içerisinde geçtiği cümleler, ona bu manalardan bir mana tayin ederler. Fakat ona yeni bir mana vermezler. “Mevla” kelimesinin sakalyen/iki değer veya El-Gadir denilen hadiste geçmiş olması ve Müslümanların Rasul'e itibarlarına binaen Ali'ye itibar edilmesine teşvik etmeye delalet eden cümlelerde karineler geçmiş olması, Araplar koymadığı sürece ona, Ali'nin Rasul'den sonra yönetici olması gibi yeni bir mana vermez. Buradan da açığa çıkmaktadır ki içerisinde “mevla” ve “veli” kelimelerinin geçtiği el-Gadir; ve diğer hadisler, kendilerinden

Ali'nin halife olduğunun istinbat edilemeyeceği hadislerdendir. Çünkü Araplar, açıkça bu kelimeler için bu manayı koymamışlardır.

Dördüncü nassa gelince: Bu, kardeşlikle ilgili hadislerdir. Cümlelerinin ve lafızlarının sadece gözden geçirilip okunması ile onlarla bu hususta delil getirmeyi geçersiz kılar. Zira bu hadislerde geçen metinler şunlardır: “أنت أخي ووارثي” “Sen benim kardeşim ve varisimsin”, “أخي وأبو ولدي” “Kardeşim ve amcamın oğlu”, “أخي وابن عمي” “Kardeşim ve çocuğumun babası” “ومني والي” “Benden ve bana dönen”, “أخي ووزير ي تقضي ديني وتتجز موعدي تيرىء ذمتي” “Sen kardeşimsin, borcumu ödeyen, vaadimi yerine getiren, gönlümü ferahlatan vezirimsin.”, “علي أخو رسول الله” “Ali, Rasulullah’ın kardeşidir.” Bunların hepsi, hiçbir kimsenin uzaktan yakından kendilerinden halef bırakma manasını istinbat etmesi imkânsız olan lafızlar ve cümlelerdir. Çünkü bunlar, birisinin kardeşi olmasından dolayı diğerinin kendisine ne kadar çok yakın olduğunu ifade eden iki kişi arasındaki özel hususlardan öte gitmez. Zira Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], kardeşi olmasından, kendisinden olmasından, yardımcısı olmasından ve borcunu ödemesinden dolayı Ali'nin kendisine ne kadar çok yakın olduğunu ifade etmektedir. Bunda genel bir husus, yönetim ve hilafetle alakalı bir şey yoktur. Ali'nin gerçekten Rasul'ün kardeşi veya oğlu olduğunu varsaysak bile bu, onun kendisinden sonra halife olacağı anlamına da delalet etmez. Zira Rasul'ün Ali'ye, “sen benim kardeşimsin” veya “oğlumsun” veya “vezirimsin” veya benzeri sözlerinin yönetimle bir alakası yoktur. Yine bu sözlerde, uzaktan yakından lügate ve şeriata göre hiçbir şekilde hilafet hususunda halef bırakmaya dair bir de delalet yoktur. Dolayısıyla bu hadisler, Rasul'ün Ali'yi kendisinden sonra hilafete atadığına dair hüccet olmaya uygun değildir. Dolayısıyla da bu hadislerle delil getirmek düşmüş olur.

Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in kendisinden sonra halife olması için Ali'yi halef bıraktığına dair açık metnin geçtiği üçüncü kısma gelince: Bu, iki hadistir: Bunlardan biri, “el-Gadir” adlı kitabın yazarının rivayetlerinden bir rivayette geçen el-Gadir hadisinin rivayetlerinden biridir. İkincisi ise ed-Dâr hadisi olarak isimlendirdikleri hadistir. El-Gadir adlı kitabın yazarının rivayetine gelince: O, kitabının başında kendisine ait bir rivayet zikretti ve bu rivayette, “benim vasim ve halifem” kelimelerini zikretmedi. Ta-

beri'ye isnad ettiği başka bir rivayet daha zikretti ve bu rivayette, وصيبي وخلفتي "benim vasim ve halifem" lafzı açıkça geçmektedir. Nitekim o yani -El-Gadir adlı kitabın yazarı Şeyh Abdulhuseyn Ahmed el-Emini el-Necefi, "El-Gadir Fi Kitab-ul Aziz" başlığı altında şöyle demektedir: "Hicri 310 yılında vefat eden Hafız Ebu Ca'fer Muhammed İbn-u Cerîr Taberi, -El-Velaye Fi Turuki Hadis-il Gadir adlı kitapta- kendi isnadıyla Zeyd Bin Erkam'dan şöyle dediğini tahric etmiştir: "Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], şiddetli bir sıcağın olduğu kuşluk vaktinde Veda Haccı dönüşünde Gadir Humm denilen yere varınca dalları çok olan ağaçların olduğu yere gidilmesini emretti. Orası süpürülüp temizlendi ve topluca namaza çağrı yapıldı. Bunun üzerine biz bir araya toplandık. Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], etkili bir hutbe irat etti ve sonra şöyle dedi: وقد أمرني جبريل عن ربي أن أقوم في هذا المشهد وأعلم كل أبيض وأسود أن علي بن أبي طالب أخي ووصيبي بلُغُ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِنْ "Allahu Teâlâ, bana şu ayeti indirdi: وَرَبِّكَ إِنَّكَ مِنْ رَّبِّكَ وَإِنْ لَمْ تَفْعَلْ فَمَا بَلَّغْتَ رِسَالَتَهُ وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ **Rabbinden sana indirileni tebliğ et. Eğer yapmazsan risaletini tebliğ etmiş sayılmazsın. Allah seni insanlardan korur.**" [el-Mâide 67] Cibril, Rabbimden bana; bu toplantı yerinde kalkıp siyahı beyazı herkese, Ali Bin Ebu Talib'in kardeşim, vasim, halifem ve benden sonra imam olduğunu bildirmemi emretti." Bu, Gadir Humm rivayetlerinden birisidir. Bu rivayet, dirayet bakımından reddedilir. Yine rivayetin metni, vasiyet, halef bırakma ve Rasul'den sonra imamet gibi hakkında söylenen şeyleri aslı olmayan bir batıl hale getirir. Bu ise şu birkaç açıdandır:

Birincisi: Bu ayet, Veda Haccı'nda inmedi. Bilakis Hudeybiye Anlaşmasının yapıldığı sene Fetih Sûresinden sonra indi. Zira bu ayet, el-Mâide Sûresindedir. El-Mâide Sûresi ise Fetih Sûresinden sonra inmiştir. Fetih Sûresi ise Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], Hudeybiye Antlaşmasından dönerken inmiştir. Nitekim Mushaf'a bir bakışla basit ve açık bir şekilde بِأَيُّهَا الرَّسُولُ بَلُّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ "Ey Rasul! Sana Rabbinden indirileni tebliği et." ayetinin Fetihten sonra indiği görülür. Böylece ayet, Veda Haccı'ndan dört sene önce inmiş olup bütün rivayetlerine rağmen Gadir Humm hadisi ile bir alakası yoktur. Çünkü Gadir Humm hadisinin bütün rivayetleri, bu hadisin Veda Haccı'nda hâsıl olduğunu ifade etmektedir. Tek başına

bu bile hadisin reddedilmesi ve hadiste vasiyet ile halef bırakmanın geçtiği iddiasının kesinlikle batıl olduğunu söylemek için yeterlidir.

İkincisi: Ayetin manası, mantuku ve mefhumu bakımından gayet açıktır. O da Rasul'ün Rabbinden kendisine indirileni tebliğ etmekle emrolunmasıdır. Ona Rabbinden indirilen ise İslam risaletidir. Bunu belirleyen ve bunu, kastedilen tek mana kılan, aynı ayette geçen şu kavlidir: **Eğer onu yapmazsan, O'nun risaletini tebliğ etmiş olmazsın.**” Yani “sana indirileni tebliğ etmezsen” O'nun risaletini tebliği etmiş olmazsın demektir. Bu, Allahu Teâlâ'nın, ما أنزل إليك “sana indirileni” kavli ile kastedilenin Allah'ın risaleti olup başka bir şey olmadığına dair bir nasıttır. Bunun da ötesinde Kur'an'da nerede geçerse geçsin بلغ “tebliğ et” kelimesinden maksat, Allah'ın risaletini tebliğ etmektir ve Kur'an'da kesinlikle bu mananın dışında geçmemiştir. Allahu Teâlâ, şöyle buyurmuştur: **Allah'ın risaletlerini tebliğ ederler.**”

[Ahzâb 39] Ve şöyle buyurmuştur: **Size rabbimin risaletlerini tebliğ ediyorum.**” [A'râf 62] Ve şöyle buyurmuştur: **Size kendisi ile gönderdiğim hususu tebliğ ediyorum.**”

[el-Ahkâf 23] Ve şöyle buyurmuştur: **Ta ki o, rablerinin risaletlerini tebliğ ettiklerini ortaya çıkarırsın.**” [Cin 28] Ve şöyle buyurmuştur: **Ben size Rabbimin risaletini tebliğ ettim.**” [A'râf 79] Ve şöyle buyurmuştur: **Ben size benimle gönderileni tebliğ ettim.**” [Hûd 57]

Aynı şekilde Kur'an'da nerede geçerse geçsin ما أنزل إليك “sana indirileni” kelimesinden maksat, şeriattır ve Kur'an'da kesinlikle bu mananın dışında geçmemiştir. Nitekim Allahu Teâlâ, şöyle buyurmuştur: **Sana indirilene ve senden önce indirilene iman edenler.**” [el-Bakara 4]

Ve şöyle buyurmuştur: **Bize indirilene iman ediyoruz.**” [el-Bakara 91] Ve şöyle buyurmuştur: **Biz, bize ve İbrahime....**

indirilene iman ettik.” [el-Bakara 136] Ve şöyle buyurmuştur: **Rasul, rabbisinden kendisine indirilene iman etti.**” [el-Bakara 285] Ve şöyle buyurmuştur: **Amna بالله وما أنزلنا**

De ki: Allah'a iman ettik. Bize indirilene, İbrahime.... indirilene iman ettik.” [Âli İmrân 84] Ve şöyle buyurmuştur: **وَإِنَّ مِنْ أَهْلِ الْكِتَابِ لَمَنْ يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْكُمْ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْهِمْ** **“Muhakkak ki Ehl-i Kitap'tan öyleleri vardır ki, Allah'a, size indirilene ve kendilerine indirilene iman ederler.”** [Âli İmrân 199] Ve şöyle buyurmuştur: **هَلْ تَقْتُمُونَ مِنَّا إِلَّا أَنْ آمَنَّا بِاللَّهِ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْنَا وَمَا أُنزِلَ مِنْ قَبْلُ** **“Sizin bizi ayıplamanızın Allah'a, bize indirilene, daha önce indirilenlere iman etmemizden başka bir sebebi var mı?”** [el-Mâide 59] Ve şöyle buyurmuştur: **وَلَوْ أَنَّهُمْ أَقَامُوا التَّوْرَةَ وَالْإِنجِيلَ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْهِمْ مِنْ رَبِّهِمْ** **“Ve eğer onlar Tevratı, İncili ve Rablerinden kendilerine indirilene gereği gibi uygulasalardı...”** [el-Mâide 66] Ve şöyle buyurmuştur: **حَتَّى تَقِيمُوا التَّوْرَةَ ... وَالْإِنجِيلَ وَمَا أُنزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ وَلَيَزِيدَنَّ كَثِيرًا مِنْهُمْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ طَعْنًا وَكُفْرًا** **“Siz Tevratı, İncili ve Rabbinizden size indirilene gereği gibi uygulamadıkça bir şey üzere değilsiniz. And olsun ki rabbinden sana indirilen onlardan çoğunun küfür ve tuğyanını elbette arttıracaktır.”** [el-Mâide 68] Ve şöyle buyurmuştur: **وَإِذَا سَمِعُوا مَا أُنزِلَ إِلَى الرَّسُولِ تَرَى أَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ** **“Rasule indirilene işittiklerinde, hakkı bildiklerinden gözlerinin yaşla dolup taşığını görürsün.”** [el-Mâide 83]

İşte Kur'an'daki bütün ayetler böyledir. Yine **بَلَّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ** **“Rabbinden indirilene tebliğ et.”** ayetinden önceki ayette de **مَا أُنزِلَ** **“indirilen”** kelimesi bir tek mana ile zikredilmiştir ki o da şeriattır. Hatta bu ayetten sonraki ayette (Maide: 68'de) aynı lafız **مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ** **“Sana Rabbinden indirilen”** lafzı vardır. Bütün bunlar, **بَلَّغْ مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ** **“Sana indirilene tebliğ et”** kavlinde geçen **مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ** **“sana indirilen”** kelimesinin manasının İslam Şeriati olduğunu belirlemektedir. Bu, **بَلَّغْ** **“tebliğ et”** ve **مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ** **“sana indirilen”** kelimelelerini Kur'an ayetlerinin tamamında inceleyen kimse için gayet açıktır.

Üçüncüsü: **مَا أُنزِلَ إِلَيْكَ** **“sana indirilen”** kavlindeki **مَا أُنزِلَ** **“indirilen”** kelimesi, meçhul için bina olmuş mazi bir fiildir. Bu da demektir ki kendisinden istenilen, Allah'tan kendisine daha önce indirilene yani daha önce vahyin getirdiğini ve Rasule indirilene tebliğ etme-

sidir. Dolayısıyla Allahu Teâlâ, Rasule daha önce kendisine indirilene insanlara tebliğ etmesini emretmektedir. Dolayısıyla da mana, o ayetin inişinden önce indirilmiş bir şeyin tebliği olmaktadır, ayetin inışıyle hâsıl olan belirli bir emrin tebliği değil. Ayetin, hakkında inip Rasulün tebliğ etmekle emredildiği, Rasul'ün de onu, vasilik ve yerine halef bırakmak olarak tefsir ettiği bir emrin tebliği değildir. Bunun içindir ki bu hadisi, ayetin nüzul sebebi için şerh yapmak imkânsızdır. Çünkü hadis, ayetin nüzul sebebi olmakta ve ayet, hadisin zikrettiği olay hakkında inmiş olmaktadır. Dolayısıyla ayet, bir şey hakkında o şeyin meydana geldiği vakitte inmektedir. Bu ayet ise, ayetin inmesinden önce meydana gelmiş bir şeyin tebliği hakkında olduğu gayet açıktır. Bundan dolayı bu hadis, bu ayet için nüzul sebebi olmaya uygun değildir.

Dördüncüsü: مَا أَنْزَلَ إِلَيْكَ “sana indirilene” kavlindeki مَا “mâ” kelimesi, ismi mevsuldur ya da maksadı belirsiz isimdir. Bu kelime, “ona indirilene” bir tek emir ve bir tek hüküm olduğunu belirtmeye uygun düştüğü gibi, çeşitli emirler ve birçok hüküm olduğunu belirtmeye de uygun düşmektedir. Yani ayetin manasının; ‘sana indirilen hüküm tebliğ et’ şeklinde olması uygun olduğu gibi, ‘emir ve hükümlerden sana indirilenlerin hepsini tebliğ et’ şeklinde olması da uygun düşmektedir. Bu iki manadan birini belirleyen ise karinedir. Dakik bir şekilde incelemeksizin sadece ayetin okunmasından açığa çıkıyor ki, فَمَا بَلَغَتْ رَسُولَهُ “risaletini tebliğ etmiş olmazsın” kavlindeki رَسُولَهُ “risaleti” kelimesi, مَا “mâ” kelimesinin manasının, ‘sana indirilenlerin hepsi’ yani Allah’ın risaleti demek olduğunu belirlemede ve رَسُولَهُ “risaleti” kelimesi, مَا أَنْزَلَ إِلَيْكَ “sana indirilene” kelimesinin manasının ‘Allah’ın risaleti’ olduğunu açıklamış olmasının ötesinde مَا “mâ” kelimesinin manasının ‘sana indirilen hüküm’ olmasını kesin olarak nefyetmektedir.

Beşinci: Ayetin sonundaki Allahu Teâlâ’nın, وَاللَّهُ يَعْصِمُكَ مِنَ النَّاسِ “Allah seni insanlardan korur. Allah kâfirler topluluğunu hidayete erdirmez.” [el-Mâide 67] kavli, Allah’tan Rasule bir sakinleştirme ve risaletini tebliğ ederken kendisine isabet edecek eziyete karşı bir güvencedir. Bu sakinleştirme, belirli bir hüküm tebliğden dolayı kendisine isabet edecek bir eziyetten dola-

yı değildir. Bu sakinleştirme, -özellikle risaletin tebliği yanında savaş da olduğundan- risaletin tamamını kâfirlere tebliğden dolayı kendisine isabet edecek eziyete karşı bir sakinleştirmedir. Böylece ayetin sonunun manası, ‘cihad vasıtası ile bu risaleti tebliğde seni insanların eziyetinden Allah korur’ olmaktadır. Çünkü bu ayet indiği sırada risaletin tebliğ metodu, cihaddı yani kılıçla savaştı. Kastedilenin, “hilafeti kendisine verdiği için Ali’ye haset edenlerden korur yani onların sözlerine göre Ali’yi Ebu Bekir, Ömer, Osman ve benzerlerinden korur” demek olması imkânsızdır. Çünkü ayetteki korumak, mü’minlerden değil insanlardan korumaktır. İnsanlardan kast olunanın kâfirler olduğunu belirleyen husus ise ayetin sonundaki şu kavlidir: **“Allah kâfirler topluluğunu hidayete erdirmez.”**

Binaenaleyh Allah’ın, Rasule kendisine indirilene tebliğde kâfirlerin ezasından koruma ve himaye etme hususundaki vaadi, ayetteki tebliğden kast olunanın İslam risaletini tebliğ etmek olduğunu belirlemektedir. Şöyle denilebilir: ‘Rasul, bu ayet indirilmeden önce risaleti tebliğ etmiştir. Dolayısıyla Rasul tebliği yerine getirmişken **“sana indirilene tebliğ et”** kavlinin bir anlamı yoktur. Buna cevap şöyledir: Tebliğ ile ilgili bu emir, şu iki husustan birisi dışına çıkmaz: 1- Ya Rasul, tebliğ etmeyerek risaleti ketmeder/gizler. 2- Ya da risaletin henüz kendilerine tebliğ edilmediği birtakım insanlar vardır. Onlara tebliğ edilmemesi, risaletin dünyaya tebliğ edilmemesi sayılır. Bu hususun yani kendisine indirilen belirli bir hükmü tebliğ etmeyerek gizlemesi mümkün olmadığı gibi risaletin ancak kendisi ile tamamlandığı bir hükmün tebliğ edilmeside mümkün değildir. Çünkü bir tek hükmün gizlenmesi, Rasul’ün nübüvvetini ve risaletini, risaletinin tamamını gizlemesi gibi yaralar ve lekeler. Dolayısıyla belirli bir hükmün gizlenmesi imkânsızdır. Çünkü ayette şöyle geçmektedir: **“O’nun risaletini tebliğ etmiş olmazsın.”** Dolayısıyla ayet tebliği nefyetmekte/yok saymaktadır. Bu da Rasul’ün belirli bir hükmü değil risaleti tebliğ etmemesi demektir. Özellikle ki bir tek hükmün tebliği, risalet için tebliğ sayılmaktadır. Rasul, ilk günden itibaren hükümleri inişine göre kaynak olarak tebliğ ediyordu ve her hükmü tebliğ etmesini, tebliğ sayıyordu. Bunun için mananın, “belirli bir hükmü

tebliğ etmedi” şeklinde olması mümkün değildir. Bilakis cümleye verilen mana, “risaleti tebliğ etmemek” olmaktadır. Rasul’ün tebliğ etmemesi mümkün olmadığına ve bu ayet inmeden önce tebliğ ediyor olması sabit olduğuna göre, ayetin indirilişinin manası, risaletin henüz kendilerine tebliğ edilmemiş olduğu birtakım insanların varlığı olmaktadır. Onlara tebliğin yapılmaması, risaletin dünyaya tebliğ edilmemesi sayılmaktadır. Risaletin tebliği, dünyaya tebliğ olmadıkça, tebliğ sayılmamaktadır. Bunun içindir ki Allah, Rasule, tebliğ sayılması için, risaleti kendilerine tebliğ edilmemiş insanlara tebliğ etmeyi yani dünyaya tebliğ etmeyi ve bu tebliğin cihad yoluyla olmasını emretmiştir. Ayetin Rasul’e Hudeybiye Antlaşmasından sonra inmiş olması da bunu teyit etmektedir. Bu tarihe kadar, davetin yayılması için kendisi ile savaştığı baş düşman Kureyş idi. Onlarla anlaşma yapması sonucunda cihadla tebliğin durduğu anlaşılabilir diye Allah Rasule, kendilerine tebliğinin yapılmadığı Arap, Rum, Fars, Kıbtî ve diğer insanlara cihad yoluyla tebliğe devam etmesini emretmiştir. Ta ki hem risaleti, dünyaya tebliğ etmiş hem de risaleti küresel şekilde tebliğ etmiş olsun. Nitekim bu, bilfiil meydana gelmiştir. Zira bu ayetin inmesinden sonra Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], Hayber’de Yahudilerle savaştı, Mute savaşına hazırlandı, Rumlarla savaşmak için büyük bir ordu içinde Tebük’e gitti ve orada ikamet etti, Mekke’yi fethetti, Fars, Kıbtî, Rum ve diğer krallarla yazışmalar yaptı. Bundan da Allah’ın şu kavlinin inişinin manası ortaya çıkmaktadır: **“Sana indirileni tebliğ et.”** Ve şu kavlinin: **“Eğer bunu yapmazsan risaletini tebliğ etmiş olmazsın.”** Ve şu kavlinin: **“Allah seni insanlardan korur.”** Ve şu kavlinin: **“Allah kâfirler topluluğuna hidayete erdirmez.”**

Kenz-ul Ummâl’ın rivayet ettiği ve Nehç-ul Belâga’nın şerh ettiği Ed-Dâr hadisine gelince: Bu hadisin özeti şu şekildedir: وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ **“Yakın akrabamı uyar.”**^[Suara 214] ayeti inince Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], Ali’yi çağırdı ve onu yemek hazırlayıp Abdulmuttalip oğullarını davet etmekle görevlendirdi. Ali emredilen hususları yerine getirdi. Topluluk yiyip içtikten sonra Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], onların önünde durup şöyle hitap etti: “Ey Abdulmuttalip oğulları! Vallahi ben, Araplar içinde kavmine benim ge-

tirdiğimden daha faziletli/üstün bir şey getiren bir gencin var olduğunu bilmiyorum. Muhakkak ki ben, size dünyanın ve ahiretin hayrını getirdim. Allah bana, sizi kendisine davet etmemi emretti. İçinizde hanginiz benim kardeşim, vâsim ve halifem olması karşılığında bu işte bana yardımcı olur?" Ali hariç topluluk bu davetten çekindi. Ali yaşça onların en genci id. O şöyle cevap verdi: 'Ben, ey Allah'ın Rasulü, sana yardımcı olurum.' Fakat Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], sözünü tekrarlardı, topluluk halen çekingen davranıyordu. Ali ise, kabul ettiğini ilan ediyordu. O zaman Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] Ali'nin boynundan tutup orada bulunanlara şöyle dedi: "Bu, içinizde benim kardeşim, vâsim ve halifemdir. Onu dinleyin ve itaat edin." Topluluk, Nebi ve daveti ile alay ediyorlardı. Nitekim Nebi'nin evinden çıkarken Ebu Talib'e şöyle diyorlardı: 'O, sana oğlunu dinleyip itaat etmeni emretti'. Delil getirenlerin rivayet ettiklerine göre Ed-Dâr hadisinin özeti işte budur."

El-Buhari, وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ "Yakın akrabaları uyar." ayetinin indiği günkü olayı, yemek hazırlanmasını rivayet etmeksizin Rasul Safa Tepesine çıktı şeklinde rivayet etti. Ahmed İbn-u Hanbel, Müsned'inde iki hadis rivayet etti. Hadisin birisi, bu ayetin indiği gün olduğunu zikretmeksizin yemek yapılması hakkındadır. Diğeri ise bu ayetin indiği gün yemek yapıldığını zikrettiği hadistir. Önce bu nassları arz edeceğiz sonra bunlarda geçen hususları açıklayacağız.

El-Buhari, İbn-u Abbas [Radiyahallahu Anhuma]'dan şöyle dediğini rivayet etmiştir: وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ "Yakın akrabaları uyar." ayeti inince Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Safa Tepesine çıktı ve Kureys'in ana kabileleri oldukları için toplanasıya kadar "Ey Fahroğulları, Ey Ady oğulları" diye çağırmaya başladı. Dışarıya çıkamayanlar ise ne olduğuna bakması için elçi gönderdiler. Ebu Leheb ve Kureys gelince şöyle dedi: أَرَأَيْتُمْ لَوْ أَخْبَرْتُمْ أَنَّ خَيْلاً بِالوَادِي تَرِيدُ أَنْ تَغْيِرَ عَلَيْكُمْ أَكْتُمُ "Si-ze, şu vadide size saldırmak isteyen bir atlı olduğunu haber versem ne yaparsınız? Beni tasdik eder misiniz?" Onlar: 'Evet, senden ancak doğruluk gördük' dediler. O da şöyle dedi: "Muhakkak ben, sizi şiddetli bir azaba karşı uyarıyorum." Bunun üzerine Ebu Leheb: 'Günün arta kalanında kahrolası! Bunun için mi bizi topladın?' dedi. Bunu üzerine şu ayetler indi: تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ (1) مَا أَغْنَىٰ عَنْهُ مَالُهُ وَمَا

كَسَبَ **“Ebu Leheb’in elleri kurusun! Kurudu da. Malı ve kazandıkları onu kurtaramadı.”** [Tebbet 1-2] Bu, yemek yapma olayının وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ **“Yakın akrabaları uyar.”** ayetinin indiği gün olmadığına delalet etmektedir. Çünkü o olay, hadisin metninde geçenle örtüşmemektedir.

Ahmed İbn-u Hanbel, Müsned’inde şunu rivayet etti: Bize Ebu Affân o da Osman İbn-u Mugire’den o da Ebu Sadık’tan o da Rabia İbn-u Naciz’den o da Ali’den şöyle dediğini tahdis etti: "Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], Abdulmuttalip oğullarını bir araya topladı ya da davet etti. Onların içinde tıka basa yiyen ve boğulasıya içen bir topluluk vardı. Dedi ki: “Onlara bir yemek verdi. Onlar, doyasıya kadar yediler.” Dedi ki: “Yemek, sanki hiç dokunulmamış gibi kaldı. Sonra su getirtirdi. Onlar, ondan da kanasıya kadar içtiler. İçecek, sanki hiç içilmemiş ve hiç dokunulmamış gibi kaldı. Daha sonra Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem] şöyle dedi: يا بني عبد المطلب، إني بعثت لكم خاصة وإلى الناس عامة، وقد رأيتم من هذه الآية ما رأيتم فأيكم يبأيعني على أن يكون أخي وصاحبي؟ قال فلم يقم إليه أحد، قال: فقامت إليه وكنت أصغر القوم قال: فقال: اجلس. قال: ثلاث مرات كل ذلك أقوم إليه فيقول اجلس، حتى كان في الثالثة ضرب بيده على يدي Ey Abulmuttalip oğulları! Muhakkak ki ben, özel olarak size, genel olarak insanlara gönderildim. Bu ayetten göreceğinizi gördünüz. İçinizden hanginiz benim kardeşim ve arkadaşım olması karşılığında bana beyat ediyor?” Ali dedi ki: "Kimse ona yönelerek bakmadı. Topluluğun en küçüğü olduğum halde ben ayağa kalktım." O bana, “otur” dedi. O üç defa sorusunu tekrarladi. Her seferinde ben ayağa kalkıyordum o bana “otur” diyordu. Üçüncüsünde ise elini elimin üstüne koydu.” Metin burada bitiyor.” Bundan ortaya çıkmaktadır ki bu hadis, وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ ayetinin nüzul olayını zikretmemiştir. Rasul, onlara İslam’ı arz etmiştir. Müslüman olan Rasulün kardeşi ve arkadaşı olmaktadır. Ali’ye bir şey söylememiştir.

İkinci rivayete gelince; Ahmed İbn-u Hanbel, Musned’inde şunu rivayet etti: “Bize Esved İbn-u Amir, Şer’ik, El-A’meş’ten o da El-Menhâl’dan, o da Ibâd İbn-u Abdullah El-Esedî’den, o da Ali’den şöyle dediğini tahdis etti: Şu ayet, وَأَنْذِرْ عَشِيرَتَكَ الْأَقْرَبِينَ **“Yakın akrabaları uyar.”** inince Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], Ehl-i Beyetinden

olanları bir araya topladı. Otuz kişi toplandı. Yediler, içtiler sonra Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], onlara şöyle dedi: من يضمن عني دَيْني ومواعيدي ويكون معي في الجنة، ويكون خليفتي في أهلي؟ فقال رجل لم يسمه شريك: يا رسول الله أنت كنت بحراً من يقوم بهذا. قال: ثم قال الآخر، قال: فعرض ذلك على أهل بيتي، فقال علي رضي الله عنه: أنا halifem olması karşılığında kim benim borçlarıma ve vaatlerime kefil olur?" Bunun üzerine -Şer'îk'in ismini söylemediği- bir adam şöyle dedi: "Ey Allah'ın Rasulü! Sen bir denizsin, kim yapar bunu?" Dedi ki: Daha sonra başkası da aynı şeyi dedi. Bunun üzerine Rasul, bunu Ehl-i Beytine teklif etti. Bunun üzerine Ali [Radiyallahu Anh] "ben" dedi." Metin burada bitiyor. Bundan da ortaya çıkmaktadır ki Rasul, borçlarına ve vaatlerine kefil olacak bir kişiyi talep etmiştir. Bunun karşılığı ise cennette onunla birlikte olmak ve ehlinde halifesi olmaktır. Bunun üzerine Ali, "ben" demıştır. Bu iki nassta "vâsim" ve "halifem" kelimeleri mutlak olarak geçmemektedir. Bilakis "halifem" kelimesi, "ehl" kelimesi ile mukayyed bir halde geçmiştir. Ehl içerisinde halife olmak ise yönetim ve imamet makamında halife olmaktan başka bir şeydir ve bununla alakası yoktur. Sahih kitaplarda geçen nasslar işte bunlardır. Bu nassların aynısı, birbirine yakın lafızlarla ve aynı manada farklı rivayetlerle de geçmiştir. Bunların hepsinde de "vâsim" ve "halifem" kelimeleri mutlak olarak geçmemiştir. Tamamı olmak üzere sahih sahiplerinden hiçbir kimse, güvenilir kanallardan bir kanalla Ali veya bir başkası açısından içerisinde "vâsim" ve "halifem" kelimelerinin mutlak olarak geçtiği bir hadis rivayet etmemiştir. Dolayısıyla sahihlerde hakkında delil olmamasından dolayı delil düşer/geçersiz olur.

Ali'nin halef bırakıldığını delil getirenlerin rivayet ettiği ve ed-Dâr hadisi dedikleri nassa gelince: Bu nass, bu rivayetle reddedilir. Bir hadis, mana bakımından dirayeten ve senet bakımından rivayeten rededilir. Rivayeten veya dirayeten reddedildiği zaman da ona itibar edilmez ve onunla delil getirilmez. Bu nassın dirayeten reddedilmesi ise birkaç husustan dolayıdır:

Birincisi: Bu hadiste Rasulün, Abdulmuttalib oğullarından kendisine davetinde yardımcı olmalarını talep ettiği ve yönetimin kendisinden sonra onların olmasını şart koştuğu görülmektedir. Bu şu iki yönden batıldır: Birincisi: Bu, Rasulün Beni Amir kabilesinin

Müslüman olması halinde yönetimin kendilerine ait olması talebini reddettiği olaydaki kavli ve fiili ile çelişmektedir. Zira Rasul, şöyle demiştir: *الأمر لله يضعه حيث يشاء* "**Yönetim Allah'a aittir. Onu dilediğine verir.**" Nitekim İbn-u Hişam, Sîret-un Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem] adlı kitabında şunu rivayet etmiştir: İbn-u İshak, dedi ki: Zuhri bana tahdis etti ki; Rasul, Âmir Bin Sa'sa'ya gelerek onları Allah [Azze ve Celle]'ye davet etti ve onlara kendisini takdim etti. Bunun üzerine onlardan Bîcretu Bin Faris denilen bir adam şöyle dedi: "Vallahi bu genci Kureyş'ten alırsam onunla Arapları bitiririm." Sonra da Rasule şöyle dedi: "Eğer biz emrinde/davanda sana tabi olursak, sonra Allah, sana muhalif olanlara karışı seni üstün kılsa senden sonra yönetim bizim olacak mı?" Bunun üzerine Rasul dedi ki: "Yönetim Allah'ındır. Onu dilediğine verir." Adam kendisine dedi ki: "Biz senin için boyunlarımızı Araplara hedef yapacağız ve Allah, seni üstün kılınca yönetim başkasının olacak ha? Senin emrine/davana ihtiyacımız yoktur." Böylece karşı çıktılar." O halde Rasul, "Yönetim Allah'ındır. Onu dilediğine verir" -yani kendisinden sonra hilafet ve yönetim işi demektir- derken nasıl olur da Abdulmuttalib Oğullarına şöyle diyebilir: "O halde, içinizden hanginiz benim kardeşim, vâsim ve halifem olması karşılığında bu işte bana yardımcı olur?" Bu açık bir çelişki değil midir? Dolayısıyla bu iki sözden birinin kesinlikle reddedilmesi kaçınılmazdır. Yine ed-Dâr hadisi, "Yakın akrabalarını uyar" ayeti indiğinde yani bi'setin üçüncü senesinde söylendiğine ve "Yönetim Allah'ındır. Onu dilediğine verir" hadisi ise Rasulün kendisini kabilelere takdim ettiğinde yani bi'setin onuncu senesinde yani ed-Dâr hadisinden sonra olduğuna göre ed-Dâr hadisi reddedilir. İkinci yöne gelince: Rasul, bu hadiste Müslüman olmaları için kâfirlere bir şey vermektedir. Hatta onlara, İslam'a girmelerinin bedeli olarak kendisinden sonra tüm Müslümanların başında hilafet gibi işlerin en büyüğünü vermektedir. Bu ise Rasulün davetindeki amelleri ve şer'î hükümlerle çelişmektedir. Zira Rasul, hak bir din olmasından dolayı insanları İslam'a davet ediyordu. İslam'a girmeleri karşılığında az ya da çok kâfirlere bir şey verdiğine dair ondan zayıf bir hadis bile rivayet edilmemiştir. Müellefetülkulûbe (kalpleri ısındırılanlara) gelince: Onlar, kendileriyle devletin güçlenmesi için kendilerine zekâttan verilen Müslümanlardır. Onlar, İslam'a girmeleri için kendilerine mal verilen

kâfirler değildirler. İslam'a girmelerine karşılık kâfirlere bir şey verilmesi caiz değildir.

İkincisi: Hadiste Rasulün bir yemek verdiği ve İslam'a girmeleri için onları yemekte bir araya topladığı zikredilmektedir. Müslüman olan Ali için yemek hazırlanmamıştır. Onlar, İslam'ı reddedince Müslüman olmaları karşılığında yönetimin kendilerine ait olmasını reddetmiş oldular. Dolayısıyla Ali'nin bu hususla hiçbir ilgisi yoktur ki cevap verme girişiminde bulunsun. Çünkü o, İslam'a çağrılan değildi. Zira o Müslüman idi. Hitap ona yönelik değildi. Dolayısıyla bu toplantının onunla bir ilgisi yoktu ki Rasul ona, *"Bu, benim kardeşim, vâsim ve aranızda halifemdir. Onu dinleyin ve itaat edin"* desin. Zira o, hitabın ve görüşmenin mevzuu değildir.

Üçüncüsü: Hadiste topluluğun İslam'ı reddettiği, Rasulün onlara teklifini tekrar etmesine rağmen küfürlerinde ve İslam'a girmeleri karşılığında kendisinden sonra yönetimin kendilerine ait olmasını da reddettikleri ve kâfir olarak kaldıkları zikredilmektedir. O halde Rasul, onların İslam'ı reddetmiş birer kâfir olduğunu bildiği halde nasıl olur da onlara hitaben, هذا خليفتي فيكم *"Bu, aranızda benim halifemdir"* der ve onlara onu dinleyip itaat etmelerini emreder? Onlar kâfir oldukları halde o, aralarında nasıl bir halife olur?

Dördüncüsü: Onların rivayet ettiğinde deniliyor ki: *"Bu, benim kardeşim, vâsim ve aranızda halifemdir. Onu dinleyin, itaat edin."* Dolayısıyla bu, Abdulmuttalib Oğullarına bir hitaptır.

Zira kelam, "Ey Abdulmuttalib Oğulları" diye başlayarak sadır olmuştur. O halde bu, onlara hastır. Zira Ali'yi onlar arasında yani Abdulmuttalib Oğulları arasında bir halife yapmıştır, Müslümanlar için değil. Çünkü خليفتي فيكم *"aranızda benim halifemdir"* demiştir. Üstelik lafız da özeldir, genel değil: يا بني عبدالمطلب *"Ey Abdulmuttalib Oğulları!"* خليفتي فيكم *"aranızda benim halifemdir."* Dolayısıyla olayın sebep değil vakianın kendisi olmasından ve lafzın genel olmaması bakımından hususiliğe bağlı kalınılmalıdır.

Bu dört husustan tek biri dahi bu hadisin yalanını, çelişkisini ve dirayeten reddedilmesi gerekliliğini ortaya koymaya yeterlidir. Böylece ortaya çıkmaktadır ki Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], Ali'yi kendisinden sonra halife olarak atamamıştır. Bütün bunlar-

dan da ortaya çıkmaktadır ki Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in kendisinden sonra bir şahsı halife olarak atadığını delil getirenlerin rivayet ettiği hadisler, reddedilir ve delil getirmeye uygun değildir. Dolayısıyla bunlar düşer/geçersiz olur. Böylece Rasulün, kendisinden sonra hilafeti üstlenecek bir kişi tayin ettiğine dair herhangi bir delil kalmamaktadır. Bilakis bunun tersine yani Rasulün, yönetim işini, istediklerini seçmeleri bakımından Müslümanlara terk ettiğine, fakat onlar için halifeyi nasbetme metodunu tayin ettiğine dair delil getirilir.

Rasulün, kendisinden sonra halife olmaları için birtakım kişileri tayin ettiğine dair söylenen sözün yanlışlığına gelince: Bu, Ali'nin tayin edildiğini söyleyenlerin ileri sürdükleri hadislerde buna dair delaletin olmayışından açığa çıkmaktadır. Hilafetin onlara ait olduğunu söyleyenler, bunu ancak onlar Ali'nin oğulları oldukları için söylüyorlar. Onların delilleri, Ali bakımından düşünce/ geçersiz olunca, doğal olarak onun çocukları bakımından da düşer. Ayrıca, Allah ve Rasulünden nassla Ali'nin çocuklarının halife olmalarına dair delil olarak itibar edip rivayet ettikleri hadisler Âl-i Beyt'le ilgili hadislerdir. Bunların hepsi, sadece methi içermektedir. Sakaleyn/iki değer hadisi yani Gadir Hum hadisi bu hadislerle bir örnek sayılırlar. Bu hadis ile delil getirmenin geçersizliği gayet açık bir şekilde ortaya konmuştur. Diğer hadisler de buna tâbi olurlar.

GENEL SORUMLULUKLAR

Şâri, yöneticiye vacip olan genel sorumlulukları herhangi bir belirsizliğe ve karışıklığa mahal bırakmaksızın gayet açık bir şekilde belirledi. Zira yönetici olması vasfı ile üzerinde olması gereken durum açısından yöneticinin sorumluluğunu açıkladığı gibi tebaa ile olan ilişkisi açısından da sorumluluğunu açıklamıştır.

Yönetici olması vasfı ile üzerinde olması gerekenler açısından yöneticinin sorumluluğuna gelince: Bu, Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in yöneticinin bazı sıfatlarını açıkladığı hadislerde açıktır. Bunların en belirgin olanları kuvvet, takva, rıfk/tebaaya güzel davranma ve nefret ettirici olmamaktır. Rasul, yöneticinin güçlü olması gerektiğini ve zayıf bir kimsenin yönetici olmaya uygun olmadığını gösterdi. Nitekim Muslim, Ebu Zer'den Rasullullah'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: *يا أبا ذر إني أراك ضعيفاً وإني أحب لك ما أحب لنفسي، لا تأمرن*

“Ey Ebu Zer! Görüyorum ki sen zayıfsın. Ben kendi nefsim için istediğimi senin için de istiyorum: İki kişi üzerine emir olma, yetim malını üstlenme.” Yine Muslim, Ebu Zer'den

şöyle dediğini rivayet etti: *قلت: يا رسول الله ألا تستعملني قال: فضرب بيده على*

منكبي ثم قال: يا أبا ذر إنك ضعيف وإنها أمانة وإنها يوم القيامة خزي وندامة إلا من أخذها

“Ey Allah'ın Rasul'ü! Beni memur tayin etmez misin?” dedim. Bu sözüm üzerine, elini omuzuma vurdu ve sonra da;

“Ey Eba Zerr! Sen zayıfsın, memurluk ise bir emanettir. (Hakkını veremediğin takdirde) Kıyamet günü rüsvaylık ve pişmanlıktır.

Ancak kim onu hakederek alır ve onun sebebiyle üzerine düşen vazifeleri eksiksiz eda ederse o hariç.” buyurdu. ” Burada güçten

kasıt, şahsiyet/kişilik gücüdür. Yani akliyet gücü ve nefsiyet gücüdür. Zira yöneticinin akliyeti ve düşünüşü, mutlaka işleri ve ilişkilerini,

kendisi ile idrak ettiği “yönetim akliyeti”ne sahip olması gerektiği gibi, kendisinin emir olduğunu idrak edip meyillerini ve temayüllerini de emir yönlendirmesi ile yönlendiren bir yönetici nefsi-

yetine sahip olmalıdır. Kişilik gücünde tahakküm edebilirlik olacağından yöneticinin kendisini tahakküm şerrinden koruyacak bir sıfata sahip olması kaçınılmazdır. Dolayısıyla kendi özelliğinde ve

ümmeti gözetmesinde takva ile vasıflanmış olması kaçınılmazdır. Nitekim Muslim ve Ahmed, Süleyman İbn-u Burayde'den o da baba-

sından şöyle dediğini rivayet etmişlerdir: كان رسول الله إذا أمر أميراً على جيش أو سرية أوصاه في خاصته بتقوى الله ومن معه من المسلمين خيراً **Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem] bir orduya yahut bir seriyyeye emir tayin ettiği zaman, hassaten ona Allah'a karşı takvalı olmasını ve beraberindeki Müslümanlara da hayır tavsiye ederdi.** Yönetici, Allah'a karşı takvalı olur, O'ndan korkar, açıkta ve gizlide O'nu gözetirse bu onu tebaasına despotluk yapmaktan alıkoyar. Ancak yalnız başına takva, onu sertlikten ve şiddetten alıkoymaz. Çünkü o, Allah'ı gözetirken emir ve nehiyelerine de bağlı kalmalıdır. Yönetici olmasından dolayı sert ve şiddetli olması işinin tabiatı gereğidir. Bundan dolayı Şâri, tebaasına karşı yumuşak olmasını ve onları sıkımmasını emretmiştir. Nitekim Aişe'den şu rivayet edilmiştir: Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'i şu evimde şöyle derken işittim: اللهم من ولي من أمر أمتي شيئاً فشق عليهم، فاشقق عليهم، ومن ولي من أمر أمتي شيئاً فرفق بهم فرفق به **Allah'ım! Kim ümmetimin işinden bir şey üstlenir sonra da onlara sıkıntı verirse, ona sıkıntı ver. Kim de ümmetimin işinden bir şey üstlenir sonra da onlara nazik ve yumuşak davranırsa, ona yumuşak davran.** [Muslim] Aynı şekilde müjdeleyen olmasını, nefret ettiren olmamasını da emretmiştir. Nitekim Ebu Musa'dan şöyle dediği rivayet edilmiştir: Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], ashabından birini bazı işleri için gönderdiğinde şöyle derdi: بشروا ولا تنفروا ويسروا ولا تعسروا **Müjdeleyin, nefret ettirmeyin. Kolaylaştırın, zorlaştırmayın.** [Muslim]

Yöneticinin, üzerinde olması gereken durum açısından özelliği böyledir. Tebaa ile olan ilişkisi açısından olana gelince: Şâri, yöneticiye tebaayı nasıhhatla kuşatmasını emretmiş, kamu mallarına bir şekilde dokunmaktan sakındırmış ve tebaaya sadece İslam'la hükmetmesini zorunlu kılmıştır. Nitekim Allah, tebaasını nasıhhatla kuşatmayan ve onları bir şeyle aldatan yöneticiye cenneti haram kılmıştır. Ma'kel İbn-u Yesar'dan şu rivayet edilmiştir: Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'i şöyle derken işittim: ما من عبد استرعاه الله رعية فلم يحطها بنصحه إلا لم يجد رائحة الجنة **Allah'ın bir tebaaya çoban kılıp onu nasıhhati ile kuşatmayan hiçbir kimse yoktur ki cennetin kokusunu almış olsun.** [el-Buhari] Yine Ma'kel İbn-u Yesar'dan şöyle dediği rivayet edilmiştir: Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'i

şöyle derken işittim: *ما من وال يلي رعية من المسلمين فيموت وهو غاش لهم إلا حرم الله عليه الجنة* **“Müslümanların çobanlığını üstlenen hiçbir vali yoktur ki onları aldattığı halde ölüp de Allah cenneti ona haram kılmış olmasın.”** Yine Muslim, Ma’kel’den şöyle dediğini rivayet etmiştir: Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]’i şöyle derken işittim: *ما من أمير يلي أمر المسلمين ثم لا يجهد لهم وينصح إلا لم يدخل معهم الجنة* **“Müslümanların emrini [yönetimini] üstlenen hiçbir emir yoktur ki onlar için çalışmadığı ve onlara nasıhhat etmediği halde onlarla birlikte cennete girmiş olsun.”** Yine Ebu Saîd’den şöyle dediği rivayet edilmiştir: Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem] şöyle buyurdu: *لكل غادر لواء يوم القيامة يرفع له بقدر غدره ألا ولا غادر أعظم غدرًا من أمير عامة* **“Kıyamet günü, her bir vefasız için vefasızlığı nisbetinde bir bayrak dikilecektir. Haberiniz olsun! Genel bir emîrin vefasızlığından daha büyük bir vefasızlık olmayacaktır.”** [Muslim] Böylece Rasul, tebaa uğrunda çaba harcanması ve nasıhhatla kuşatılması hususunda açık ve şiddetli bir vurgu yapmıştır. Bundan da bu husustaki sorumluluğun ne kadar büyük olduğu görülmektedir. Kamu mallarına dokunulmasına gelince: Bundan sakındırmış ve buna vurgu yapmıştır. Nitekim valilerinden bir valiyi görünce ona kızmış ve onun durumu hakkında insanlara hitapta bulunmuştur. Ebu Humeydi es-Sa’îd’den şöyle dediği rivayet edilmiştir: *أن النبي استعمل وحاسبه قال: هذا الذي لكم وهذه ابن اللتيبة على صدقات بني سليم فلما جاء إلى رسول الله هدية أهديت لي. فقال رسول الله: «فهيلا جلست في بيت أبيك وبيت أمك حتى تأتيتك هديتك إن كنت صادقاً؟» ثم قام رسول الله فخطب الناس وحمد الله وأثنى عليه ثم قال: «أما بعد فإني استعمل رجالاً منكم على أمور مما ولّاني الله فيأتي أحدكم فيقول هذا لكم وهذه هدية أهديت لي، فهيلا جلس في بيت أبيه وبيت أمه حتى تأتيتك هديته إن كان صادقاً؟ فوالله لا يأخذ* **“Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], İbn-ul Lutbiyye’yi Benî Suleym sadakaları (zekâtları) üzerine görevlendirdi. Rasulullah’a geldiğinde onu muhasebe etti. O dedi ki: “Sizin için olan budur, bu da bana hediye edilen hediyedir.” Bunun üzerine Rasulullah ona şöyle dedi: “Babanın evinde ve ananın evinde otursaydın da hediye sana gelseydi ya?! Doğruysan eğer!”** Sonra ayağa kalktı, insanlara hitapta bulundu, Allah’a hamdu senada bulunduktan sonra şöyle dedi: **“Emma ba’d; Ben sizden bir adamı, Allah’ın bana yüklediği bazı işlerin üzerine görevlendirir-**

yorum. Sonra biriniz bana gelip, sizin için olan budur, bu da bana hediye edilendir diyor. Babanın evinde ve ananın evinde otursaydın da hediyen sana gelseydi ya?! Doğruysan eğer! Allah'a yemin olsun ki; sizden birisi hakkı olmaksızın ondan bir şey alırsa, Kıyamet günü Allah'a onun sorumluluğunu taşıyarak gelir." [el-Buhari] Bu, Allah'ın onu muhasebe edeceğine ve amelinden dolayı cezalandıracağına dair bir kinayedir. Bu da yöneticiyi kamu mallarına herhangi bir şekilde, yorum ve fetva almadan dokunmaktan şiddetli bir şekilde sakındırmaktır.

Yöneticinin, onunla hükmetmesi gereken hükümler açısından olana gelince: Şâri, yöneticinin hükmedeceği hükümleri belirlemiştir. Zira onun, Allah'ın kitabı ve Rasulünün sünneti ile hükmetmesini zorunlu kılmış, kitap ve sünnette içtihad yapma hakkı vermiş, İslam'dan başka bir şeyi arzu etmesini veya İslam'dan başkasından bir şey almasını kesinlikle yasaklamıştır. Kitap ve sünnetle hükmedilmesinin belirlenmesine gelince: Bu, Kur'an ayetlerinde açık olan bir husustur. Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: وَمَنْ لَمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْكَافِرُونَ

"Her kim Allah'ın indirdikleri ile hükmetmezse, işte onlar kâfirlerin ta kendileridir." [el-Mâide 44] Ve şöyle buyurdu: وَمَنْ لَمْ

يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ **"Her kim Allah'ın indirdikleri ile hükmetmezse işte onlar zâlimleri n ta kendileridir."** [el-Mâide 45]

Ve şöyle buyurdu: وَمَنْ لَمْ يَحْكَمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ فَأُولَئِكَ هُمُ الْفَاسِقُونَ **"Her kim Allah'ın indirdikleri ile hükmetmezse işte onlar fasıkların ta kendileridir."** [el-Mâide 47] Bu, hükmetmenin Allah'ın indirdiği ile sınırlandırılması demektir. Allah'ın, Rasulü efendimiz Muhammed [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'e indirdiği ise lafız ve mana olarak Kur'an-il Kerim ile lafız değil de mana olarak sünnettir. Dolayısıyla yönetici, hükmederken kitabın ve sünnetin sınırları ile mukayyed olmaktadır. Şâri, yöneticinin kitap ve sünnette içtihad etmesini yani kitap ve sünneti anlamakta ve onlardan hükümler çıkarmakta çaba harcamasını caiz kılmıştır. Nitekim Ebu Davud ve Tirmizi, Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], 'in Muaz İbn-u Cebel'i Yemen'e gönderdiğini ve ona şöyle dediğini rivayet etmişlerdir: كيف تقضي إذا عرض لك قضاء؟ قال أقضي بكتاب الله، قال: فإن لم تجد في كتاب الله؟ قال فبسنة رسول الله، قال: فإن لم تجد في سنة رسول الله ولا في كتاب الله؟ قال أجتهد رأيي ولا آلو، فضرب رسول الله صدره وقال: الحمد لله الذي وفق رسول رسول الله لما يرضي رسول الله

"Sana bir me-

sele getirildiğinde nasıl hükmedeceksin? Dedi ki: “Allah’ın kitabı ile hükmederim.” **Dedi ki: “Ya Allah’ın kitabında yoksa?”** Dedi ki: “Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]’in sünneti ile (hükmederim).” **“Rasulullah’ın sünnetinde de yoksa?”** Dedi ki: “Kendi görüşümle içtihad etmeden bırakmam.” **“Göğsüme vurdu ve dedi ki: “Allah’ın Rasulünün elçisini Rasulünün razı olduğuna muvaffak kılan Allah’a hamdolsun.”** Şâri, içtihadında hata ettiği zaman yöneticiye ecir vererek onu içtihadta teşvik etmiş ve nasların zahirinde donukluktan uzaklaştırmıştır. Nitekim el-Buhari, Amr İbn-ul Âs’tan Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]’i şöyle derken işittiğini rivayet etmiştir: *إذا حكم الحاكم فاجتهد ثم أصاب فله أجران وإذا حكم فاجتهد ثم أخطأ فله أجر* **“Yönetici hükmettiği zaman içtihad edip isabet ederse ona iki ecir/sevap vardır. Hükmettiğinde içtihad edip hata ederse ona bir ecir/sevap vardır.”** Şeriat, yöneticinin hükmedeceği hükümleri sınırlandırırken bunun sadece İslam olduğu noktasında mübalâğa yapmıştır. Hata etse dahi yöneticiye içtihad hakkı vermesine rağmen hükmetmeyi İslam’la sınırlandırırken vurgu yapmış, İslam’dan başkası ile hükmedilmesini hatta İslam’ın dışında bir yönetimin talep edilmesini veya İslam’dan olmayan bir şeyin İslam’a ortak olmasını nehyetmiştir. Nitekim Allahu Teâlâ, Rasulüne hitaben şöyle demiştir: *وَأَن احْكُم بَيْنَهُم بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ وَاحْذَرْهُمْ أَن يَفْتِنُوكَ* **“Aralarında Allah’ın indirdikleri ile hükmet ve onların arzularına uyma! Allah’ın sana indirdiklerinin bir kısmından seni saptırmalarından sakın!”** [el-Mâide 49] Ve şöyle buyurmuştur: *وَاحْكُم بَيْنَهُم بِمَا أَنزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ عَمَّا جَاءَكَ مِنَ الْحَقِّ* **“Aralarında Allah’ın indirdikleri ile hükmet! Sana gelen haktan (yüz çevirip de) sakın onların hevalarına tabi olma!”** [el-Mâide 48] Rasule hitap, ümmeti için de bir hitaptır. Dolayısıyla bu, her yönetici için bir hitaptır. Muslim, Aişe’den şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], şöyle buyurdu: *ومن أحدث في أمرنا هذا ما ليس منه فهو رد* **“Her kim bu işimizde (dinimizde), ondan olmayan bir şeyi ihdas ederse, merduttur.”** Yine Aişe’den yapılan başka bir rivayette ise şöyle geçmiştir: *من عمل عملاً ليس عليه أمرنا فهو رد* **“Her kim hakkında emrimiz olmayan bir amel işlerse o merduttur.”** El-Buhari, Ubeydullah İbn-u Abdullah’tan İbn-u Abbas [Radiyahallahu Anhuma]’nın şöyle dediğini rivayet etmiştir: “Rasulullah [SallAllahu

Aleyhi ve Sellem]'e indirilen kitabınız, daha yeni olduğu ve içine hiçbir şeyin karışmadığı saf haliyle okumakta olduğunuz halde nasıl olur da Ehl-i Kitaba bir şey hakkında sorarsınız? Oysa Allah, Ehl-i Kitabın Allah'ın kitabını değiştirip dönüştürerek kendi elleriyle yazıp sonra da az bir menfaati satın almak için "Bu, Allah katındandır" dediklerini size haber vermiştir. Bilesiniz ki size gelen ilim, onlara soru sormanızı nehyetmiştir." Böylece kendisi ile hükmedilmesi gerekenin sınırlandırılması ile yöneticinin hükümlerde yükümlülüğünün Allah'ın indirdiği ile hükmetmekle sınırlandırıldığı ortaya çıkmaktadır.

Yöneticiye vacip olan bu sorumluluklar, Şâri'in genel sorumlulukları net bir şekilde belirlediğini göstermektedir. Yönetici üzerindeki bu sorumluluklar, onun halife veya muavin veya vali veya âmil olmasına bakılmaksızın bir yönetici olması bakımındandır. Zira bu kişilerin hepsi de bir yöneticidir ve bu sorumluluklarla mukayyeddirler. Çünkü bunlar, valilerin, emîrlerin ve diğer yöneticilerin sorumlulukları olduğuna göre aynı zamanda halifenin de sorumluluklarıdır. Çünkü bunlar, emîre vacip olduğu gibi genel sorumluluk üstlenen bir kimseye de evla babından vacip olur. Ayrıca halife veya vali olsun Müslümanların işlerinden bir işi üstlenen herkesi kapsayıp genel olarak gelen hadisler vardır. Rasulün şu kavilleri gibi: ما

عبد استرعاہ اللہ رعیتہ "Allah'ın bir tebaaya çoban kılıp... hiçbir kimse yoktur ki..." من ولی من أمر امتی شیئاً، "Ümmetimin işinden/yönetiminden bir şey üstlenen kimse." اعظم غدرًا من أمير عامة، "Genel bir emîrin vefasızlığından daha büyük..." Ve Allahu Teâlâ'nın şu kavli: وَمَنْ لَّمْ يَحْكَمْ "Her kim hükmetmezse." Bunların hepsi, genel bir lafızla gelmiş olup hem vâliyi hem de halifeyi kapsamaktadır. Rasulün hitabı, halife ya da vâli olsun her yönetici için hitaptır. Ayrıca Rasul, halifenin tebaası karşısındaki sorumluluğunu, içerisinde genel sorumlulukları mücmel bir şekilde açıkladığı hadiste nass olarak açıklamıştır. El-Buhari, Abdullah İbn-u Amr'dan Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: *ألا كلکم راع وكلکم مسؤول عن رعیتہ، فالإمام الذی علی الناس راع وهو مسؤول عن رعیتہ، والرجل راع علی أهل بیته وهو مسؤول عن رعیتہ، والمرأة راعیة علی أهل بیت زوجها وولده وهي مسؤولة عنهم، وعبد الرجل راع علی مال سیدہ وهو مسؤول عنه، ألا فکلکم راع وكلکم مسؤول عن رعیتہ* "Dikkat edin! Hepiniz çobansınız ve güttü-

günüzden sorumlusunuz. İnsanlar üzerinde olan imam çobandır, tebaasından sorumludur. Erkek, evinin halkına çobandır, güttüğünden sorumludur. Kadın, evinin ev halkı ve çocuklarına çobandır, onlardan sorumludur. Dikkat edin! Hepiniz çobansınız ve güttüğünüzden sorumlusunuz.” Dolayısıyla halife, tebaasından genel bir şekilde sorumlu kılınmıştır. Dolayısıyla da yönetici üzerindeki genel sorumluluk, emîr üzerinde olduğu gibi halife üzerinde de olmaktadır.

Şâri, yöneticinin bu genel sorumlulukların yükünü taşıyışını, yönlendirme ve yasama ile tam bir şekilde garanti altına almıştır. Yönlendirmeye gelince; yöneticiyi, bu sorumlulukları ihmal ettiğinde ve yükünü taşımadığında Allah'ın azabından sakındırmıştır. Zira bu sorumlulukları, bunlar hususunda üzerine düşeni yerine getiremeyecek zayıf birisi aldığı anda bunun Kıyamet gününde rüsvaylık ve pişmanlık olduğunu açıklamıştır. Rasul, Allah'tan İslam ümmetine sıkıntı verene sıkıntı vermesini talep etmiştir. Allah, ümmeti nasihatla kuşatmayan kimseye cenneti haram kılmıştır. Bunlar gibi yöneticiye sorumluluklarını yerine getirmemesinin akıbetini -ki Allah'ın azabıdır- açıklayan sakındırmalar vardır. Fakat şeriat, bununla yetinmemiştir. Bilakis ümmeti, sorumluluklarını yerine getirmede yöneticinin başına bekçi yapmıştır. Zira sorumluluklarını ihmal ettiğinde veya kötü tasarruflarda bulunduğu anda ona karşı çıkmasını zorunlu kılmış ve İslam'dan başkasıyla hükmedip küfrü apaçık ortaya çıktığında onunla kılıçla savaşmasını emretmiştir. Yöneticiye karşı çıkarken öldürülen kimseyi de şehitlerin efendisi gibi saymıştır. Nitekim Aleyhi's Salatu ve's Selam, şöyle buyurmuştur: **سَيِّدُ الشُّهَدَاءِ**

“Şehitlerin efendisi

Hamza İbn-u AbdulMuttalib ile zâlim yöneticiye karşı çıkıp ona emredip, nehyettiği için katledilen kimsedir.” [el-Hâkim] Yöneticinin

ihmalkârlığından razı olup onun peşinden giden kimseyi ise Allah'ın huzurunda sorumlu kılmakta ve Allah'ın cezasından kurtulamayacağını bildirmektedir. Nitekim Muslim, Ümmü Seleme'den Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: **سَتَكُونُ أَمْرَاءُ. فَتَعْرِفُونَ وَتُنْكِرُونَ. فَمَنْ عَرَفَ بَرِيءٌ. وَمَنْ أَنْكَرَ سَلِمَ. وَلَكِنْ مَنْ**

“Yöneticiler olacaktır. Onları tanıyacaksınız ve reddedeceksiniz. Her kim onları tanırsa beri

olur. Her kim onlara karşı çıkarsa selamette olur. Ancak her kim razı olur ve tabii olursa (o başka)! Dediler ki: “Onlarla savaşmayâlim mi?” Dedi ki: **Salatı ikame ettikleri (İslam ile yönettikleri) **sürece, hayır!”** Başka bir rivayette ise şöyle geçmiştir: **فَمَنْ كَرِهَ فَقَدْ بَرِيَ، وَمَنْ أَنْكَرَ فَقَدْ سَلِمَ، وَلَكِنَّ مَنْ رَضِيَ وَتَابَعَ** **Her kim onları kerih görürse beri olur. Her kim onlara karşı çıkarsa selamette olur. Ancak her kim razı olur ve tabii olursa (o başka)!”** Bu rivayet yani ikinci rivayet, birinci rivayeti tefsir etmektedir. Zira **فَمَنْ عَرَفَ بَرِيًّا** **Her kim onları tanırrsa beri olur”** sözü hakkında bu hadisi şerh ederken Nebevî şöyle demiştir: “Manasını Allah en iyi bilendir: Kim, hakkında şüpheye düşmeksizin münkeri tanırssa, onun günahı ve cezasından beri olmaya götüren yol onun için belli olur. O yol ise, o münkeri eliyle veya dili ile değiştirmesidir. Buna güç yetiremezse onu kalbiyle kerih görmesidir.” Hadiste geçen, **وَمَنْ أَنْكَرَ سَلِمَ** **Her kim onlara karşı çıkarsa selamette olur.”** sözü; o münkeri eli ve dili ile değiştirmeye gücü yetmeyen kimse, onu kalbi ile inkâr eder demektir. Onu kerih görmesi, onu günaha girmekte onlara ortak olmaktan emin kılar. Fakat kim razı olup peşinden giderse yani onların fiillerine kalbi ile razı olup amelde onarın peşinden giderse, beri ve emin olmaz. Rasul, bu hadiste yöneticiye karşı çıkmayı emretmiştir. Bu karşı çıkışı ise halifenin apaçık küfür izhar etmesi müstesna, savaş yani kılıç olmamak şartı ile mümkün olan her türlü vesile ile vacip kılmıştır. Mutlak olarak dille yani herhangi bir söz ile veya elle veya dille güç yetirilememesi halinde kalp ile vacip kılmıştır. Karşı çıkmayan kimseyi ise günahıta yöneticiye ortak saymıştır. Zira yöneticinin yaptıklarına razı olan ve peşinden giden kimsenin beri olmayacağını ve günahıtan kurtulmayacağını söylemiştir. Ancak bu karşı çıkış, yöneticiler İslam’la hükmederlerken kötü davrandıklarında olur. İslam’ın tatbikinden çıkarlar ve küfür hükümlerini tatbik ederlerse şeriat, el, dil ve kalple karşı çıkılması ile yetinmemiştir. Bilakis onlara karşı çıkmanın veya onların değiştirilmesinin yolunu, kılıç ve savaş olarak belirtmiştir. Zira Muslim’in rivayet ettiği Ümmü Seleme hadisinde şöyle geçmiştir: **قَالُوا: أَفَلَا نُقَاتِلُهُمْ؟ قَالَ: لَا، مَا صَلُّوا** **Dediler ki: “Onlarla savaşmayâlim mi?” Dedi ki: **Namazı ikame ettikleri** (İslam ile yönettikleri) **sürece, hayır!”** Başka bir rivayette ise şöyle geçmiştir: **قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَلَا نُقَاتِلُهُمْ؟ قَالَ: لَا، مَا صَلُّوا** **Dediler ki: “Ey Al-******

İslam Devleti Beşerî Bir Devlettir İlahi Bir Devlet Değildir

İslam Devleti hilafettir. Çünkü hilafet, istisnasız olarak yönetim, otorite ve hükümleri benimseme yetkilerinin tamamını üstlenen kimsenin sahip olduğu makamdır. Hilafet; İslam'ın getirdiği fikirler ve koyduğu hükümlerle İslam şeriatının hükümlerini uygulamak, İslam'ı öğretmek, ona davet etmek ve Allah yolunda cihad etmekle İslam davetini taşımak için dünya daki tüm Müslümanların genel başkanlığıdır. Hilafete imamet ve mü'minlerin emirliği de denilir. Hilafet, beşerî bir makamdır, ilahi bir makam değildir. Hilafet, İslam dinini insanlara tatbik etmek ve İslam'ı insanlar arasında yaymak için vardır. Hilafet, kesinlikle nübüvvetten farklıdır. Çünkü nübüvvet ve risalet, nebi veya Rasulün Allah'ın şeriatını insanlara tebliği etmek üzere vahiy yoluyla aldığı bir makamdır. Bu hususta şeriatın tatbikine bakılmaz. Nitekim Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: وَمَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ الْمُبِينُ **“Rasule düşen ancak apaçık tebliğ etmektir.”** [en-Nûr 54] Ve şöyle buyurmuştur: فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ **“Sana düşen ancak tebliğ etmektir.”** [Âl-i İmrân 20] Ve şöyle buyurmuştur: مَا عَلَى الرَّسُولِ إِلَّا الْبَلَاغُ **“Rasule düşen ancak tebliğ etmektir.”** [el-Mâide 99] Hilafet ise bundan farklıdır. Zira hilafet, Allah'ın şeriatını insanlara tatbik etmektir. Nebinin ve Rasulün, Rasul olabilmesi için Allah'ın kendisine vahyettiğini tatbik etmesi şart değildir. Bilakis Rasul ve nebi olabilmesi için Allah'ın kendisine şeriat vahyetmesi ve bu şeriatı tebliğ etmesi şarttır. Bundan dolayı efendimiz Musa, İsa ve İbrahim [Aleyhi's Selam], nebi ve Rasul idiler, getirdikleri şeriatı tatbik etmediler ve yönetici değildiler.

Buna göre nübüvvet ve risalet makamı hilafet makamından farklıdır. Zira nübüvvet, Allah'ın dilediği kimseye verdiği ilahi bir makamdır. Hilafet ise Müslümanların dilediği kimseye beyat ettiği ve Müslümanlardan diledikleri kimseyi başlarına halife yaptıkları beşerî bir makamdır. Efendimiz [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], getirdiği şeriatı tatbik eden bir yönetici idi. Nübüvvet ve risaleti üstlenirken aynı zamanda İslam hükümlerini ikame etmede Müslümanların başkanlık makamını üstleniyordu. Allah, ona hükmetmekle emrettiği gibi risaleti tebliğ etmesini de emretmiştir, Allah, ona şöyle de-

miştir: **“Aralarında Allah’ın indirdikleri ile hükmet!”** [el-Mâide 49] Ve şöyle demiştir: **“Şüphesiz biz sana kitabı insanlar arasında Allah’ın sana gösterdikleri ile hükmedesin diye hak ile indirdik.”** [en-Nîsâ 105] Aynı zamanda şöyle demiştir: **“Ey Rasül! Rabbinden indirilene tebliğ et.”** [Mâide 67] Ve şöyle demiştir: **“Bu Kur’an bana, onunla sizleri ve kendilerine ulaştığı kimseleri uyarayım diye vahyolundu.”** [En’am 19] Ve şöyle demiştir: **“Ey bürünüp sarınan kalk ve uyar.”** [Müddesir 1-2] Ancak Rasul Allahu Teâlâ’nın, وَأَحَلَّ لِلَّهِ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا "Allah alış-veriş helal, ribâyı (faizi) haram kılmıştır." [el-Bakara 275] kavlinin tebliği gibi risaleti sözlü olarak veya Hudeybiye anlaşması gibi ameli olarak risaletin tebliğini üstlenirken tebliğe kesin olarak bağlı kalıyor ve amel edilmesi için kesin emir veriyordu. Vahyin getirdiğinin dışında işaret edilen görüş hususunda istişare etmiyor hatta onu reddediyordu. Henüz vahyin indirmediği bir hüküm hakkında sorulduğunda susuyor ve vahiy gelinceye kadar cevap vermiyordu. Fakat amellerin yerine getirilmesini üstlenirken insanlarla istişare eder ve insanlar arasında hükmederken verdiği hükmün olayın hakikati ile kesin uyumlu olduğunu söylemez, aksine işittiği deliller çerçevesinde yani zahirine göre hükmettiğini söylerdi.

Fakat indirilen hükümleri uygulamakla, insanlara tebliğ etmekle karşı karşıya kaldığında, insanlarla istişarelerde bulunur, kendi görüşüne ters düşse bile bazen uzmanların bazen çoğunluğun görüşüne göre hareket ederdi. Verdiği hükmün olaya tıpatıp uygun olduğunu kesin olarak söylemez, aksine verdiği hükmün konu ile ilgili delillere uygun olduğunu söylerdi. Mesela Aleyhi’s Salatu ve’s Selam, Tevbe Sûresi nazil olunca Ebu Bekir’e yetişmek üzere Ali Bin Ebu Talib’i arkasından gönderdi ve Hac mevsiminde insanlara tebliği etmek üzere Tevbe Sûresini insanların içinde ilan etmesini emretti. Ali de onlara Arafe’de bu sureyi onlara okudu ve ulaştırıncaya kadar onların etrafında dolaştı. Yine Hudeybiye anlaşmasını yaptığında sahabenin hepsinin görüşünü reddetti ve onları kendi görüşüne icbar etti. Çünkü bu, Allah’ın bir vahyi idi. Yine Cabir, “Mâlim

hakkında nasıl hüküm vereyim?” diye sorunca hükme dair vahiy nazil oluncaya kadar ona cevap vermedi. Nitekim el-Buhari, İbn-ul Munkedir'den şöyle dediğini tahrîç etti: “Cabir İbn-u Abdullah'ı şöyle derken işittim: “Hastalandım. Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem] ile Ebu Bekir, yürüyerek beni ziyarete geldiler. Yanıma geldiklerinde baygın düştüm. Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem] abdest aldı ve abdest suyunu üzerime döktü, kendime geldim. Dedim ki: “Ey Allah'ın Rasulü! Mâlim hakkında nasıl hüküm vereyim? Mâlim hakkında ne yapayım?” Dedi ki: “Miras ayeti ininceye kadar bana cevap vermedi.”

Nübüvvetin ve risaletin yükünü kaldırma ve insanlara tebliği hususunda böyleydi. Yönetimin yükünü üstlenirken ise bundan farklı hareket ederdi. Mesela Uhud savaşında Müslümanları mes-cidde toplayarak Medine'nin içinde mi yoksa dışında mı savaşılmaması hususunda onlarla istişare etti. Çoğunluk Medine dışına çıkılması görüşünde idi. Aleyhi's Selam ise Medine dışına çıkılmaması görüşünde idi. Bunun üzerine çoğunluğun görüşü ile amel ederek Medine'nin dışına çıktı ve savaştı. Aynı şekilde insanlar arasında hüküm verirken onları, başkalarının hakkında kendi lehlerine hüküm vermiş olmaya karşı uyarırdı. Nitekim el-Buhari'nin Ümmü Seleme'den tahrîç ettiğine göre Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], odasının kapısında hasımların davalıştığını işitince onların yanına çıktı ve şöyle dedi: *إنما أنا بشر وإنه يأتييني الخصم فلعل بعضهم أن يكون أبلغ من بعض فأحسب أنه صادق فأقضي له بذلك، فمن قضيت له بحق مسلم فإنما هي قطعة من النار* ***Ben ancak bir beşerim. Hasım bana gelir ve olur ki sizden biriniz diğerinden daha belîğ konuşabilir. Ben de onun doğru sözlü olduğunu sanırım da buna göre onun lehine hüküm veririm. Her kime bir Müslümanın hakkını verecek olursam aldığı şey ancak ateşten bir parçadır. Bunu ister alsın isterse bıraksın.*** Aynı şekilde Tirmizi, Aleyhi's Salatu ve's Selam'dan şunu tahrîç etmiştir: *واني لأرجو أن ألقى ربي وليس أحد منكم يظلمني بمظلمة في دم ولا مال* ***Ben, ne kan ne de mal hususunda herhangi bir kimseye yaptığım herhangi bir mazlime benden talep edilmeksizin Allah ile karşılaşmayı umarım.***

İşte bütün bunlar, Rasulün iki makamı üstlendiğini göstermektedir: Nübüvvet ve risalet makamı ile Allah'ın kendisine vahyettiği

şeriatı ikame etmek için dünya da Müslümanların başkanlığı makamıdır. Her iki makamın yükünü üstlenirken, o makamın gerektirdiği şekilde ve birinde diğerinden farklı olarak hareket ederdi. İnsanlardan yönetim hususunda beyat aldı. Bu beyatı kadınlardan da aldı ve ergenlik çağına ulaşmamış çocuklardan beyat almadı. Bu da bu beyatin yönetim üzerine alınan bir beyat olup nübüvvet üzerine alınan bir beyat olmadığını teyid etmektedir. Bundan dolayıdır ki Allahu Teâlâ'nın, risaletin tebliği ve yükünü üstlenme hususunda herhangi bir şeyden dolayı ona kızmadığını görürüz. Aksine insanların kendisine icabet etmemesinden dolayı canını sıkıkmamasını talep etmiştir. Çünkü risaletin yükünü üstlenmek yalnızca tebliğden ibarettir ve ona düşen sadece tebliğ etmektir. Nitekim Allahu Teâlâ, şöyle buyurmuştur: **“O halde nefsin onlar hakkında birtakım üzüntülere dalmasın.”** [Fatır 8] Ve şöyle buyurmuştur: **“Onlar için üzülme ve kurmuş oldukları tuzaklardan dolayı kendini sıkıntıya koyma.”** [Nahl 127] Ve şöyle buyurmuştur: **“Sana düşen ancak tebliğdir.”** [Sura 48] Ancak Allahu Teâlâ, daha önce nazil olmuş ve tebliğ etmiş olduğu hükümleri tatbik üzere yaptığı fillere hükmetme yükünü üstlenmede Alayhi's Selama kızmıştır. Allah, bunları evla olanın tersine yaptığı için ona kızmıştır. Nitekim Allahu Teâlâ, şöyle buyurmuştur: **“Hiçbir nebiye yeryüzünde ağır basıp zaferler elde edinceye (düşmanı iyice ezinceye) kadar esirler alması olacak bir şey değildir.”** [Enfal 67] Ve şöyle buyurmuştur: **“Allah seni affetti. Onlara niçin izin verdin?”** [et-Tevbe 43] İşte bütün bunlar, yönetimde Müslümanların başkanlık makamının nübüvvet makamından farklı olduğu hususunda açıktır. Tüm bunlardan da ortaya çıkmaktadır ki hilafet, dünya daki tüm Müslümanların genel başkanlığı olup beşerî bir makamdır ve ilahi bir makam değildir. Çünkü hilafet, Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in üstlendiği yönetim makamıdır. Bu makamı terk etmiş ve bu hususta Müslümanlardan bir Müslümanın kendisine halef olmasını farz kılmıştır. Dolayısıyla hilafet, nübüvvette değil yönetimde halifesi olmak üzere Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in yerine geçmektir. Dolayısıyla da hilafet, Allah'tan vahiy ve şeriat almakla beraber İslam hükümlerini

tatbik etmek ve İslam davetini taşımak için, Müslümanların başkanlığı hususunda Rasule ait bir hilafettir.

Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in masumiyetine gelince; Onun masumiyeti, yönetici oluşu bakımından değil nebi oluşu bakımındandır. Çünkü masumiyet, insanlara şeriatları ile hükmedip etmediklerine veya şeriatlarını tebliğ etmekle sınırlı kalıp kalmadıklarına bakılmaksızın bütün nebilerin ve Rasullerin taşınması gereken sıfatlardandır. Efendimiz Muhammed [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], masum olduğu gibi efendimiz Musa, İsa ve İbrahim de masumdur. Dolayısıyla masumiyet, yönetim için değil nübüvvet ve risalet içindir. SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in yönetimin yükünü üstlenirken haram bir fiili işlememesi ve farz olan bir fiili terk etmemesine gelince; bu, yönetici oluşu bakımından değil nübüvvet ve risalet açısından masum olması bakımından gelmektedir. Dolayısıyla Aleyhi's Salatu ve's Selam'ın yönetimle kaim olması masumiyet sıfatına sahip olmasını gerektirmez. Ancak Aleyhi's Selam, aslen nebi ve Rasul oluşu bakımından masumdur. Buna göre yönetimi, insanlara hükmetmek üzere bir beşer olması vasfı ile üstlenirdi. Nitekim onun bir beşer olduğu Kur'an'da açıkça geçmektedir. Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: **“De ki; ben, ancak sizin gibi bir beşer'im.”** [Kefn 110] Ardından onun diğer insanlardan farklılık yönünü açıklamaktadır: **“Bana vahyediliyor.”** Dolayısıyla onu diğer insanlardan ayıran özellik, kendisine vahyediliyor yani nübüvvetin içinde olmasıdır. Bunun dışında ise o, diğer insanlar gibi bir beşerdir. Dolayısıyla Rasul, yönetim hususunda diğer insanlar gibi bir beşerdir. Dolayısıyla da onun halifesi olacak olanın da diğer insanlar gibi bir beşer olacağına şüphe yoktur. Çünkü o, nübüvvet ve risalette değil ancak yönetim hususunda onun halifesi olur. Bunun içindir ki halifenin masum olması şart değildir. Çünkü masumiyet, yönetimin gerektirdiği bir şey değildir. Masumiyet sadece nübüvvetin gerektirdiği bir şeydir. Halife ise sadece bir yöneticidir. Dolayısıyla hilafeti üstlenecek kimse için masumiyetin şart koşulması söz konusu değildir. Hatta hilafeti üstlenecek kimse için masumiyetin şart koşulması caiz değildir. Çünkü masumiyet, nebilere hastır. Dolayısıyla nebilerden başkasına ait olması caiz değildir. Zira tebliğ nebi ve Rasulde masumiyetin bulunmasını gerektirmektedir ki o, tebliğde masum olmaktır. Haramların işlenmemesi ile orta-

ya çıkması ise ancak tebliğde masumiyete bağlıdır. Çünkü tebliğde masumiyet, ancak haramları işlemekten masum olmakla gerçekleşir. Dolayısıyla masumiyeti gerektiren şey, risaletin tebliği olup ne insanların tasdik edip etmemesi ne de amellerde hata edilip edilmemesi değildir. Bilakis masumiyeti gerektiren şey, sadece risaletin tebliğ edilmesidir. Zira Rasul, Allah tarafından korunmuş olmasaydı risaleti gizlemesi veya risalete bir şey eklemesi veya ondan bir şey eksiltmesi veya söylemediği bir şey hususunda Allah'a karşı yalan söylemesi veya hata ederek tebliğ etmesini emretmediği bir şeyi tebliğ etmesi mümkün olurdu. Bütün bunlar ise hem Allah tarafından risalete hem de tasdik edilmesi farz olan bir Rasul olmasına aykırıdır. Dolayısıyla Rasulün risaletin tebliğinde, masumiyet sıfatına sahip olması kaçınılmazdır. Buna bağlı olarak haram işlemekten masum olmuştur. Bunun içindir ki âlimler, nebilerin günah işlemekten masum olması hususunda ihtilaf etmişlerdir. Bazıları sadece büyük günahları işlemekten masum olduklarını ve küçük günahları işlemleri, caiz olduğunu derken, bazıları da büyük küçük her türlü günahı işlemekten masumdur demişlerdir. Ancak onlar bunu, fiillerin tebliğinin tamamlayıcısı olup olmamalarına bağlı olarak demişlerdir. Eğer fiiller tebliğinin tamamlayıcısı iseler tebliğde masumiyet bunları da kapsar ve nebi bunlardan masum olur. Zira bu fiillerde masum olmadıkça tebliğ tamamlanmaz. Yok eğer fiiller, tebliğin tamamlayıcısı değil iseler masumiyet bunları kapsamaz ve bu fiillerde masum olmaz. Çünkü o zaman bu fiiller olmadan da tebliği tamamlanır. Bundan dolayı Rasullerin, kesinlikle tebliğin tamamlayıcısı olmayan, evla olana aykırı olan fiilleri işlemekten masum olmadıkları hususunda bütün Müslümanlar arasında ihtilaf yoktur. Binaenaleyh masumiyet, tebliğe hastır. Bunun içindir ki masumiyet sadece nebi ve Rasullere ait olup onların dışında mutlak olarak bir kimse için olması caiz değildir.

Ayrıca masumiyetin delili, aklidir. Allahu Teâlâ'nın şu kavline gelince; **“Ey Ehl-i Beyt, Allah sizden ancak kiri giderip tam anlamıyla sizi temizlemek ister.”** [Ahzâb 33] Bu ayetin manası, “sizden şüphe ve töhmeti gidermek ister” demektir. Bu ayet, şu üç ayetin bir parçasıdır. Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: **يَا نِسَاءَ النَّبِيِّ لَسُنَّ كَأَحَدٍ مِنَ النِّسَاءِ إِنْ اتَّقَيْتُنَّ فَلَا تَحْضَعْنَ**

بِأَقْوَالٍ فَیَطْمَعُ الَّذِی فِی قَلْبِهِ مَرَضٌ وَقُلْنَ قَوْلًا مَعْرُوفًا (32) وَقَرْنَ فِی بُیُوتِكُنَّ وَلَا تَبَرَّجْنَ تَبَرُّجَ الْجَاهِلِیَّةِ الْأُولَى وَأَقِمْنَ الصَّلَاةَ وَآتِیْنَ الزَّكَاةَ وَأَطِعْنَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ إِنَّمَا یُرِیدُ اللَّهُ لِنُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبُیُوتِ وَیُطَهِّرَكُمُ تَطْهِیرًا (33) وَأَذْكَرُنَّ مَا یُتْلَى فِی بُیُوتِكُنَّ مِنْ آیَاتِ اللَّهِ وَالْحِكْمَةِ إِنَّ اللَّهَ كَانَ لَطِیفًا خَبِیرًا

“Ey Nebi hanımları! Siz diğer kadınlardan herhangi biri gibi değilsiniz. Eğer takvalı kimseler iseniz, edalı ve yumuşak söylemeyin. O takdirde kalbinde hastalık bulunan kimseler umutlanır. Siz hep uygun söz söyleyin. Evlerinizde oturun, ilk cahiliyyede olduğu gibi açılıp saçılarak salınp yürümeyin. Namazı da dosdoğru kılın, zekâtı verin. Allah ve Rasulüne itaat edin. Ey Ehl-i Beyt, Allah sizden ancak kiri giderip tam anlamı ile sizi temizlemek ister. Evlerinizde okunan, Allah’ın ayetlerini ve hikmeti hatırlayın. Muhakkak Allah, her şeyin inceliklerini bilir, her şeyden haberdardır.” [Ahzâb 32-34] Bu ayetin masumiyet ile uzaktan yakından bir alakası yoktur. Allah’ın, **“...sizden kiri gidermek...”** kavlinin “sizi masum kılmak” şeklinde anlaşılması mümkün değildir. Bilakis kirin giderilmesi, pisliğin giderilmesidir. Burada kastolunan ise manevi pisliktir ki o, bu cümleden önceki iki ayetin cümlesinde açıkça görüldüğü üzere şüphe ve töhmettir. Burada taharet/temizlik, şüphe ve töhmetten arınmaktır. Çünkü [الرجس] “rics” kelimesinin manası, maddi kirlilik, manevi kirlilik ve aynı zamanda azaptır. Nitekim Kur’an’da bu manalarda gelmiştir. Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: فَاجْتَنِبُوا الرِّجْسَ مِنَ الْأَوْثَانِ **“Şu halde pisliğin ta kendisi olan putlardan uzak durun.”** [Hac 30] Ve şöyle buyurdu: كَذَلِكَ یَجْعَلُ اللَّهُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لَا **“Allah, iman etmeyenlerin üzerine işte böyle kirlilik/pislik çökertir.”** [En’am 125] Bu iki ayette [الرجس] “rics” kelimesi, manevi pisliktir. Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: أَوْ لَحْمَ خِنزِيرٍ فَإِنَّهُ رِجْسٌ **“Domuz eti -ki o pisliktir...”** [En’am145] Yani necis demektir. Yani o, maddi pisliktir. Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: وَیَجْعَلُ الرِّجْسَ عَلَى الَّذِينَ لَا **“O, akıllarını kullanmayanları murdar (inkârcı) kılar.”** [Yunus 100] Dolayısıyla ayette geçen, **“...sizden kiri gidermek...”** kavli, sizden manevi pisliği giderir demektir ki töhmettir. Şu kavline gelince; **“...tam anlamıyla sizi temizlemek...”** Ne [یُطَهِّرَكُم] kelimesi ne de [تَطْهِیرًا] kelimesi, lügatte veya

Kur'an'da veya sünnette kesinlikle masumiyet manasında geçmemiştir. Zira lügatte [طهر الشيء] "O şeyi temizledi", onu necasetten temizledi demektir. Yine kadın, hayızdan, necasetten ve kusurdan temizlendi denilir. Taharet, şeriatta pisliği kaldırmaktır. Nitekim Aleyhi's Selam, şöyle demiştir: **Allah, temizliğin olmadığı bir namazı kabul etmez.**" Kur'an'da da bu manalarda geçmiştir. Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: **Elbiseni temizle.**" [Müddesir 4] Ve şöyle buyurdu: **"... onunla sizi temizlemek için su (indirdi)."** [Enfal 11] Ve şöyle buyurdu: **Temizleninceye kadar onlara yaklaşmayın.**" [el-Bakara 222] Bu ayetlerden kastolunan necasetten ve hayızdan temizlenmektir. Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: **(Allah) seni seçti ve seni arındırdı.**" [Âl-i İmran 42] Yani kusurlardan demektir. Ve şöyle buyurdu: **Eğer cünüb iseniz, temizleniniz.**" [Mâide 6] Yani pislikten demektir. Yine mü'minler için de temizlemek geçmiştir. Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: **Allah size herhangi bir güçlük çıkarmaz, fakat sizi tertemiz kılmak/arındırmak size nimetini tamamlamak ister.**" [Mâide 6] İşte bu nassların hepsi, kastolunanın, Allah'ın onları şüphe ve töhmetten arındırması olduğunu belirlemekte ve onların masumiyeti olduğunu nefyetmektedir. Dolayısıyla ayet, masumiyete delalet etmemektedir.

Binaenaleyh tebliğde nebi ve Rasulün masum olmasını kaçınılmaz kılan akıldır. Zira nebi ve Rasul olması masum olmasını gerektirmektedir. Aksi takdirde nebi ve Rasul değildir. Yine Allah'tan risaleti tebliğ etmekle mükellef olmayan bir kimsenin masum olmasını caiz olmamasının kaçınılmaz kılan da akıldır. Bunun sebebi ise onun bir beşer olup Allah'ın üzerine yarattığı fitratı gereği hata etmesi ve unutmasıdır. Allah'ın risaleti ile mükellef olmamasından dolayı onda masum olmasını gerektirecek husus bulunmamaktadır. Kendisinin masum olduğunu iddia ederse bunun manası, onun Allah'ın risaleti ile mükellef olması demektir ki bu caiz değildir. Çünkü Allah'ın Rasulü Muhammed [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'den sonra nebi yoktur. Nitekim Allahu Teâlâ, şöyle buyurmuştur: **Fakat o Allah'ın Rasulü ve nebilerin sonuncu-**

sudur.” [Ahzâb 40] Dolayısıyla masumiyet iddiasında bulunmak, risalet iddiasında bulunmayı gerektirir. Çünkü Rasul, Allah’tan tebliğ eden olmasından ve beşer olması vasfı ile Allah’tan tebliğ ederken kendisinde hata ve sapma ihtimalinin olmasından dolayı Allah’ın risaleti tebliğ edilirken değiştirme ve değişiklikten korunması, Rasulün hata ve sapmadan masum olmasını gerektirir. İşte sadece bu sebepten dolayı masumiyet, Rasulün sıfatlarından bir sıfattır ve masumiyeti gerektiren sadece budur. Rasulün dışında bir kimse için masumiyet iddiasında bulunulduğu zaman -ki bilindiği üzere masumiyeti gerektiren ancak Allah’ın risaletini tebliğ etmektir- bu kimse için masumiyetin gerektirdiği ve masumiyetin sebebi iddiasında bulunulmuş olunur ki o, risaletin tebliğidir. Dolayısıyla o, kendisinin Allah’ın risaletini tebliğ etmekle mükellef olduğunu iddia etmiş olur. Binaenaleyh halifede masumiyetin olmasının şart koşulması caiz değildir. Çünkü bunun şart koşulması, onun Allah’ın risaleti tebliği etmekle mükellef olması demektir. Dolayısıyla bu da masum olmasını gerektirir. Bu ise caiz değildir.

Tüm bunlardan da ortaya çıkmaktadır ki halife, bir beşerdir. Hata yapması ve isabet etmesi caiz olduğu gibi herhangi bir beşerden hâsıl olan yanılma, unutmama, yalan, hıyanet ve masiyet gibi şeylerin ondan da hâsıl olması caizdir. Çünkü o, bir beşer olup nebi veya Rasul değildir. Nitekim Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], imamdan zulüm ve masiyet gibi insanların kendisine buğz edecekleri ve lanet okuyacakları benzeri şeylerin hâsıl olabileceğini haber verdiği gibi hata edebileceğini de haber vermiştir. Hatta ondan açık küfrün hâsıl olabileceğini haber vermiştir. Muslim, şöyle dediğini rivayet etmiştir: Bana Züheyr İbn-u Harb, bize Şebabe, bana Veraka, o Ebu Zinad’dan, o A’rac’tan, o da Ebu Hurayra’dan Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]’in şöyle dediğini tahdis etti: *إنما الإمام جنة يُقاتل من ورائه ويبتقى به، فإن أمر بتقوى الله عز وجل وعدل كان له بذلك أجر وإن يأمر بغيره كان عليه منه* **“İmam [halife] bir kalkandır. Onun arkasında savaşılar ve onunla korunulur Eğer Allah [Azze ve Celle]’den ittika etmeyi emreder ve adil olursa bundan dolayı onun için bir ecir vardır. Eğer başkasıyla emrederse bundan dolayı onun aleyhine (günah kazanmak) vardır.”** Bu da imamın masum olmaması ve Allah’a ittikadan başkasını emretmesinin mümkün olabileceği demektir. Yine Muslim, şöyle dediğini rivayet etmiştir: Bize Osman İbn-u Ebu Şeybe,

bize Cerir A'maş'an, o da Zeyd İbn-u Vehb'ten o da Abdullah'tan Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediğini tahdis etti: *إنها ستكون بعدي أثرة وأمور تتكرونها، قالوا يا رسول الله: كيف تأمر من أدرك منا ذلك؟ قال: "Benden sonra, başkalarının size tercih edildiği ve uygun görmeyeceğiniz işler olacaktır." Ashap: "Ey Allah'ın Rasulü! Böylelerine bizden kavuşanlara ne emrederirsiniz?" Şöyle buyurdu: "Üzerinizdeki hakkı tastamam yerine getirirsiniz ve kendi lehinize olanları da Allah'tan istersiniz."* Yine Muslim, şöyle dediğini rivayet etti: Bize İshak İbn-u İbrahim el-Hanzalî, bize İsa İbn-u Yunus, bize el-Evzai, Zeyd İbn-u Yezid İbn-u Cabir'den, o da Zerik İbn-u Hayyân'dan, o da Muslim İbn-u Kartâ'dan, o da Avf Bin Malik'tan Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediğini tahdis etti: *خيار أئمتكم الذين تحبونهم ويحبونكم، ويصلون عليكم وتصلون عليهم، وشرار أئمتكم الذين ت بغضونهم ويبغضونكم، وتلعنونهم ويلعنونكم، قيل يا رسول الله: أفلا نناذبهم بالسيف فقال: لا، ما أقاموا فيكم الصلاة، وإذا رأيتم من ولاتكم شيئاً سراً فاكروهوا فاكروهوا عمله، ولا تنزعوا يداً من طاعة* **Sizin en hayırlı imamlarınız onlardır ki; siz onları seversiniz onlar da sizi severler, siz onlara dua edersiniz onlar da size dua ederler. İmamlarınızın şerileri de onlardır ki siz onlara buğzedersiniz, onlar da size buğzederler, siz onlara lânet edersiniz onlar da size lânet ederler. Dedik ki: Ey Allah'ın Rasulü! Kılıçlarımızla onlara karşı koymayâlim mi? Dedi ki: Aranızda salatı ikame ettikleri müddetçe hayır! Eğer vâlilerinizden kerih gördüğünüz bir şey görürseniz amelini kerih görün ve itaatten el çekmeyin.** Yine el-Buhari, şöyle dediğini rivayet etti: Bize İsmail, bana İbn-u Vehb Amr'dan, o da Bukeyr'dan, o da Busr İbn-u Saîd'den, o da Cunâde İbn-u Ebu Ümeyye'den şöyle dediğini tahdis etti: Ubade Bin es-Samit'tin yanına hasta olduğu halde girdik ve dedik ki: "Allah sana afiyet versin. Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'den dinlediğin ve Allah'ın kendisiyle sana fayda vereceği bir hadisi bize tahdis et: *دعانا النبي فبايعناه، فقال فيما أخذ علينا أن بايعنا على السمع والطاعة في منشطنا ومكرهنا وعسرنا ويسرنا وأثرة علينا، وأن لا ننازع الأمر* *نبي [SallAllahu Aleyhi ve Sellem] bizi davet etti ve biz de ona bey'at ettik. Dedi ki: Yanınızda Allah katından, hakkında burhanın olduğu apaçık bir küfür görmediğiniz müddetçe sevinçte ve kederde, zorlukta ve kolay-*

lıkta işitip ve itaat etmeye, kendi nefsimize tercih etmeye ve emir sahipleri ile çekişmeyeceğimize dair bizden aldıkları hakkında beyat ettik.” Yine Aişe’den Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]’in şöyle dediği rivayet edilmiştir: *ادرؤا الحدود عن المسلمين ما استطعتم، فإن كان له مخرج فخلوا سببه، فإن الإمام أن يخطئ في العفو خير من أن يخطئ في العقوبة* “**Gücünüz yettiğince Müslümanlardan hadleri uzaklaştırmaya çalışınız. Eğer onun için bir çıkar yol varsa, onu serbest bırakınız. Çünkü imamın affetmek hususunda hata etmesi, cezalandırmakta hata yapmasından daha hayırlıdır.**” [Tirmizi]

İşte bu hadisler, imamın hata etmesinin, unutmasının ve masiyet işlemesinin mümkün olduğu hususunda açıktır. Buna rağmen Rasul, İslam ile hükmettiği, açık küfür hâsıl olmadığı ve masiyeti emretmediği sürece ona itaat etmeye bağlı kalınmasını emretmiştir. Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]’in halifelerden Müslümanların karşı çıkacağı şeylerin hâsıl olacağını ve buna rağmen onlara itaat edilmesini haber vermesinden sonra halifenin masum olması gerekir ve insanlara caiz olan şeyler ona caiz değildir denilmesi mümkün müdür?

Hilafetin vakıası açısından ve masumiyetin şart koşulmaması hatta masumiyetin şart koşulmasının caiz olmaması açısından böyledir. Ancak halifenin masum olması şarttır diyenler bu sözlerine dair birtakım deliller getirdiler. Dolayısıyla bunların ortaya konulması ve bu delillerde ne olduğunun açıklanması kaçınılmazdır. Bu deliller, şu dört delilde özetlenir:

1- İmam/halife, şeriatın korunmasında, tebliğinde ve öğretiminde, tebaanın işlerinin üstlenilmesinde, aralarında adaletin tesis edilmesinde, mazluma insaf edilmesinde, hadlerin ve tazirin ikame edilmesinde, İslam’ın tatbikinde, bütün bunların şer’î şekilde yerine getirilmesinde nebinin yerini almaktadır. Dolayısıyla hayatının başından sonuna kadar kasten veya sehven olsun küçük-büyük günahlardan ve kubuhlardan masum ve münezzeh olması kaçınılmazdır.

2- İmamın masiyet işlemesi caiz olsaydı kesinlikle kendisini masiyet işlemekten ve hataya düşmekten alıkoyacak masum bir imama ihtiyaç duyulurdu. Eğer ikinci imamın da hata etmesi ve masiyet işlemesi caiz olursa kendisini bundan alıkoyacak masum bir

imama ihtiyaç duyulur. İşte mesele, silsile şeklinde devam eder veya masiyet işlemesi ve hata etmesi caiz olmayan masum bir imamda son bulur. Bunun içindir ki imamın masum olması kaçınılmazdır.

3- İmamet, kendisine teslim olmak ve kendisi ile amel etmek üzere konulmuş olan ilahi kanunun korunması için var olan ilahi bir makamdır. İnsanların emirliklerinden bir emirlik olmadığı gibi hükümetlerin anayasalarından kanun ve anayasa şeklinde bir şeriat da değildir ki onunla oynamak mümkün olsun. Zira kulların şâni yüce olan Rabbi, şeriatının üzerine masum olmayan bir kimseyi veli yapmaz. Ta ki insanlar, ona güven duysunlar, ondan hükümleri Allahu Teâlâ'nın hükümleri diye alsınlar, hükümlere kendileri ile amel etmeye ve teslim olmaya mani olacak herhangi bir şüphe sızmasın. Bu ise ancak şeriatı korumakla kaim olan velinin masumiyeti ile olur. Zira masum olmayan bir kimsenin masiyet işlemesi ve hata etmesi mümkün olmasından dolayı ona güvenilmez ve insanlara götürdüğü şeyin onlar nezdinde Allah'ın hükmü olduğu kesinlik kazanmaz. Onun koruyucu olarak dikilmesinden maksat, hükümlerin bir kısmı için değildir. Bilakis Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in getirdiği her şey içindir. Dolayısıyla bütün hükümleri bilen olması ve dünya var oldukça kendileriyle amel edilmesi için hepsini koruyan olması kaçınılmazdır. Bazı hükümleri bilen veya masiyet işlemesi ve hata yapması mümkün olan bir kimse nasbedilirse onun nasbı teklifin maksadı ile çelişen bir nasb olur. Teklifin maksadı ise teslim olmak ve şeriatın getirdiği her şey ile amel etmektir. Şeriatın getirdiklerinin Kıyamet gününe kadar baki olduğu ise bilinen bir husustur ve maksadın bozulması, el-Hâkim için imkânsızdır. Dolayısıyla masum olmayan veya bazı hükümleri bilen bir kimsenin nasbedilmesi imkânsızdır.

4- Nasslar, halifenin masum olmasının vacip olduğuna delalet ederek gelmişlerdir. Zira Kur'an'dan bazı ayetler bunu beyan ederek gelmişlerdir. Bu, şu üç ayette gayet açıktır:

a-Allahu Teâlâ şöyle buyurmaktadır: **“Ahdim zâlimlere erişmez.”** [el-Bakara 124] Allah'ın bu kavli, şeriatın koruyucusu imamın masumiyetinin vacip oluşunun delilidir. Zira ayet, Bakara Sûresindedir. Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: **“Hani** وَإِذْ ابْتَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ قَالَ لَا يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ

Rabbi İbrahim'i birtakım kelimelerle imtihan etmişti. O da bunları eksiksiz yerine getirmişti. (Allah) 'Ben seni insanlara imam yapacağım' demişti. O, 'zürriyetimden de' demişti. Allah: 'ahdim zâlimlere erişmez' demişti." [el-Bakara 124] Bu ayetten sonra geçen ayetlerin ifade ettiği gibi onu imam yapan kelimelerdir. İbrahim, Allahu Teâlâ'nın şu, **إِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا** **"Ben seni insanlara imam yapacağım"** kavlini işitince ve bu şerefli makamın büyüklüğünü görünce bu makamdan zürriyeti için de bir pay olmasını temenni etti. Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: **لَا يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ** **"Ahdim zâlimlere erişmez."** Bunun manası şudur ki bu makam, hayatında kısa bir zaman da olsa kendisine veya başkalarına zâlim olup zulümle kirlenmiş veya kirlenen kimselerden birine verilmez. Bilakis hayatında herhangi bir zulüm işlemeyen kimseye verilir.

b-Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: **أَفَمَنْ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ أَحَقُّ أَنْ يُتَّبَعَ أَمْ مَنْ لَا يَهْدِي إِلَّا أَنْ يُهْدَىٰ** **"Acaba hakka ileten mi uyulmaya daha layıktır, yoksa hidayet verilmedikçe, kendi kendine doğru yolu bulamayan mı?"** [Yunus 35] Bu ayet, imamın masum oluşunun vacip olduğuna dair bir delildir. Çünkü o, hakka iletmektedir. Hata yapması mümkün olan bir kimse ise hakka isabet etmesi tesadüf etse de hakka iletemez.

c- Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: **يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ** **"Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, Rasule ve sizden olan emir sahiplerine itaat edin."** [en-Nisâ 59] Bu ayet, emir sahiplerinin yani imamın masum olduğuna dair bir delildir. Çünkü Allahu Teâlâ, özel bir yer ve zaman tahsisi olmaksızın emir sahibine mutlak olarak itaat edilmesini emretmiştir. Bu da itaat edilen kimsenin masum olmasını gerektirir. Çünkü başkası, masiyeti emredebilir ve hata yapabilir. Zemden dolayı haram olmasına rağmen bu halde ona itaat etmek vacip olsaydı şanı yüce olan el-Mevla, iki zıttın veya iki çelişkinin birleştirilmesini emretmiş oldurdu ki bu, muhaldir/imkânsızdır. Dolayısıyla itaat edilen kimsenin masum olması kaçınılmazdır. Ayrıca Allahu Teâlâ, emir sahibine itaat etmeyi; kendisine itaat etmeyi Allah'a itaat etmeye eş kılan Rasule itaat etmekle eş kılmıştır. Bu da tazimi gerektirir. Emir sahibinden maksat, masum imamlardır.

İmamın masum olması şarttır diyenlerin delilleri işte bunlardır. Bunlardan her birinin cevabının özeti aşağıdaki şekildedir:

Birincisi: Halife, yönetimde Rasulün yerini şeriatı Allah'tan tebliğ ederek değil onu tatbik ederek almaktadır. Dolayısıyla halife, Allah'tan tebliğde değil yönetimde O'nun halifesidir. Bu da masum olmasını gerektirmez. Çünkü yönetim görevi, ne aklen ne de şeran masumiyeti gerektirir. Halifenin, müslüman, erkek, özgür, baliğ, akıllı, adil ve kudretli olması gibi halifenin birtakım sıfatlara sahip olmasının şart koşulduğu doğrudur. Bu sıfatlardan her biri, hakkında varit olan şer'î delile binaen şart koşulmuştur. Ancak bu sıfatların şart koşulması, halife olacak kimsenin bu sıfatlara muhalefet etmekten masum olması demek değildir. Bilakis bunun manası, insanlardan bu makamı üstlenecek kimsenin bu makamı üstlendiğinde bu sıfatlara sahip olması demektir. Yoksa bunun manası, bu sıfatların dışına çıkmaktan masum olması demek değildir. Bilakis onun bu sıfatların dışına çıkması mümkündür. Bu durumda ise ya azledilmeyi hak eder ya da hilafetten dışarı çıkar. Bu sıfatların halifede şart koşulması, şahitliğinin kabul edilmesi için şahitte adalet vasfının şart koşulması gibidir. Bunun şart koşulması, onun buna muhalefet etmesi demek değildir. Binaenaleyh halifenin yönetimde nebinin yerini alması masum olması gerektiğine dair bir delil olmaz.

Şeriatın Müslümanlar tarafından tebliğ edilmesine gelince; bu, şeriatın Allah'tan tebliğ edilmesi demek değildir. Bu ancak daveti insanlara taşımak, onlara İslam'ın fikirlerini ve hükümlerini öğretmek gibi Allah'ın Müslümanlara vacip kıldığı hususları yerine getirmektir. Kesinlikle bunun dışında bir şey demek değildir. Bu ise Allah'tan tebliğ etmek değildir. Bilakis bu, Rasul [Aleyhi's Selam]'ın getirdiği tekliflerden bir tekliftir. Bu Rasulün Allah'tan tebliğ etmesinden farklıdır. Bunun içindir ki masumiyeti gerektirmez ve bunun için masumiyete gerek de yoktur. Tebliği yerine getirmek, diğer şer'î teklifleri yerine getirmek gibidir. Tebliğ, halife olması vasfı ile yalnız halifeye vacip değildir. Bilakis tebliğ, şeriatı bilen her Müslümana vaciptir. Halife, Müslüman olması vasfı ile şeriatı tebliğ etmekle emrolunmuştur. Dolayısı ile bu, onun âlim olması itibarı ile dir. Çünkü şeriatı bilen Müslümana bildiği hususta tebliğ yapması farzdır. Tebliğ edenlerin masum olması farz olmadığı gibi halifeler

için de şart değildir. Halife olması vasfı ile halifeye vacip olan İslam davetinin taşınmasına gelince; bu, hem otoritenin elinde olduğu bir yönetici olması vasfı ile ona vaciptir hem de onu belli bir metotla - ki o cihaddır- taşıması vaciptir. Bu amel için de masumiyet şart değildir. Hatta şart koşulması söz konusu olmaz.

İkincisi: Halife isyan ettiğinde onun masiyet işlemesine mani olacak bir imama gerek yoktur. Sadece onu muhasebe ederek, karşı çıkacak veya onu değiştirecek bir ümmete gerek vardır. Nitekim Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], ümmetin onu muhasebe etmesini açıklamış, ümmetten ona karşı çıkmasını talep etmiş, ondan razı olan ve masiyetinde ona tabi olan herkesi Allah'ın önünde sorumlu kılmıştır. Muslim, şöyle dediğini rivayet etmiştir: Bana Ebu Gassan el-Mesmaî ve Muhammed İbn-u Beşşar hep birlikte Muaz'dan (lafız Ebu Gassan'a aittir), bize Muaz (o, İbn-u Hişam ed-Destevî'dir), bana babam Katade'den, bize el-Hasan Dabbe İbn-u Muhassan el-Anzi'den, o da Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in eşi Ümmü Seleme'den Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediğini nakletti: *إنه يستعمل عليكم أمراء فتعرفون وتنكرون، فمن كره فقد برئ، ومن أنكر* **"Başınıza emirler atanacak. Onları tanıyacaksınız ve reddedeceksiniz. Her kim onları tanırsa beri olur. Her kim onlara karşı çıkar sa selamette olur. Ancak her kim razı olur ve tâbi olursa (o başka)! Dediler ki: "Onlarla savaşmayâlim mi?" Dedi ki: *Salatı ikame ettikleri (İslam ile yönettikleri) sürece, hayır!"* Böylece şeriat, halifenin masiyet işlemesine mani olunacak metodu açıklamıştır. Bu metot ise ona mani olacak bir imamın olması değil bilakis ümmettir. Halife, kendisinin masiyet işlemesine mani olacak bir halifeye gerek duymaktadır diyen bir kimse, yönetimin ne olduğunu idrak etmemekte ve onu tasavvur edememektedir. Çünkü halife, başka bir halifeye mani olmaz. Bilakis yönetim için onunla savaşır veya onu tabi kılar. Böylece halife değil isyan etmesinden dolayı vali ile savaşılır. Dolayısıyla bir halifenin başka bir halifenin masiyet işlemesine mani olması nasıl düşünülür?**

Üçüncüsü: İmamet, ilahi bir makam değil beşerî bir makamdır. İmamet varlık amacı, ilahi bir kanunu korumak değildir. O, ancak Allah'ın, efendimiz Muhammed Aleyhi's Selam'a indirdiği şeriatı

tatbik etmek için vardır. Şeriatın korunmasına gelince; Allah, Kur'an'ın korunmasını garanti ederken şeriatın korunmasını da garanti etmiştir. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: **إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ** “Zikri kesinlikle Biz indirdik. Elbette onu yine Biz koruyacağız.” [Hicr 9]

Halifenin çıkarılmasında ki maksat, Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in getirdiği her şeyi koruyucu olmak değildir. Ki hükümlerin hepsini bilen ve koruyan olmalıdır denilsin. Onun çıkarılmasından maksat, sadece kitabın ve sünnetin hükümlerini ikame etmek yani İslam'ı tatbik etmek ve İslam davetini dünyaya taşımaktır. Bu, onun bütün hükümleri bilen ve koruyan olmasını gerektirmez. Bunun içindir ki masum olmasını da gerektirmez. Dolayısıyla onun nasbının uğruna, nasbedildiği gayeyi geçersiz kılmak gerekmez. Hükümleri, amel etmeye ve teslim olmaya mani olacak herhangi bir şüphenin sızmadığı, Allahu Teâlâ'nın gerçek hükümleri diyerek kendisinden almaları için insanların ona güvenmesine gelince; Bu, halifenin masum olup olmaması ile gerçekleşmez. Bu ancak bizzat hükmün delili ile gerçekleşir. Eğer delil, şer'î bir delil olup şer'î bir şekilde istinbat edilmişse insanlar, bu hükmün şer'î bir hüküm olduğuna güvenirler ve bu durumda halifenin kim olduğuna bakmaksızın onlara, bu hükümle amel etmelerine ve ona teslim olmalarına mani olacak herhangi bir şüphe sızmaz. Hatta bu hüküm, kendi istinbatlarına ters düşse bile. Çünkü müçtehitler arasındaki istinbat farklılığı, hükmü bir müçtehit yanında şer'î, diğerinin yanında şer'î olmayan yapmaz. Bilakis o, hükmü istinbat eden nezdinde şer'î delillerden bir delile dayandığı sürece tüm Müslümanlar nezdinde şer'î bir hükümdür. Lügat ve şer'î bilgilere göre bu istinbatın benzerini istinbat etmek mümkündür.

Masum olmayanın masiyet işlemesi ve hata yapması mümkün olup kendisine güvenilmemesi ve eda ettiği şeyin Allahu Teâlâ'nın hükmü olduğunun kesinlik kazanmamasına gelince; bu hususta mesele, sadece hüküm ve yöneticidir. Yani kendisi ile hükmedilen ve eda edilen hüküm ile hükmeden ve eda eden yöneticidir. Talep edilen güven ise sadece Allah'ın hükmü olup olmaması bakımından hükme olan güvendir. Yoksa Allah'ın hükmünü eda edip onunla hükmediyor olup olmaması bakımından yöneticiye olan güven de-

ğildir. Zira önemli olan sadece kendisi ile hükmedilenin, İslamî olup olmaması bakımından alınan hükümdür. Yoksa masum olup olmaması bakımından hüküm veren kişi değildir. İnsanların, kendisi ile amel etmelerine ve kendisine teslim olmalarına mani olacak şüphenin sızmasına engel olacak şekilde hükme güvenmesini sağlayan unsur, sadece şer'î olup olmaması bakımından bizzat hükme olan itibarlarıdır. Yoksa hüküm kendisinden aldıkları halifenin masum olup olmaması değildir.

Ayrıca hilafet makamına ne Âlemlerin Rabbi, Rasulünün yerine bir halife çıkarmakta ne de Rasul kendi yerine bir halife çıkarmaktadır. Onu çıkarıp Allah'ın kitabı ve Rasulünün sünneti üzerine ona beyat edenler ancak Müslümanlardır. Bunun delili, beyat hadislerinin, genel naaslar şeklinde gelmesidir ve belirli bir imama değil mutlak olarak bir imama isnad edilmeleridir. Yine bunun delili, ümmet ile olan alakasında halife üzerindeki genel sorumluluklardır. Binaenaleyh hilafet makamı, hiçbir şekilde masumiyeti gerektirmez.

Dördüncüsü: Masumiyetin şart koşulduğuna dair delil olarak getirilen nasslara gelince; bunların içinde masumiyete delalet eden tek bir nass dahi yoktur. Birinci nassa gelince ki o, şudur: لَا يَنَالُ عَهْدِي لا يَنَالُ عَهْدِي “**Ahdim zâlimlere erişmez.**” Bu ayette geçen "imam" kelimesi, hilafet demek değildir, yönetim demek de değildir. "İmam" kelimesi, Kur'an-il Kerim'de birçok ayette geçmiştir. Allahu Teâlâ şöyle buyurmuştur: “**Ondan önce de bir rahmet ve imam/rehber olarak Musa'nın kitabı vardır.**” [Ahkaf 12] Ve şöyle buyurmuştur: وَالَّذِينَ يَقُولُونَ رَبَّنَا هَبْ لَنَا مِنْ أَزْوَاجِنَا وَذُرِّيَّاتِنَا قُرَّةَ أَعْيُنٍ “**Ve onlar ki: ‘Rabbımız! Bize gözümüzü aydınlatan eşler ve zürriyet bağışla ve bizi takva sahiplerine imam/önder kıl!’ derler.**” [Furkan 74] Bu iki ayetteki "imam" kelimesi, uyulacak örnek demektir. İmam el-Buhari, Allahu Teâlâ'nın, وَأَجْعَلْنَا لِلْمُتَّقِينَ إِمَامًا “**Bizi muttakilere imam kıl**” kavli hakkında şöyle demiştir: "İmamlar; bizden öncekilere uyarız. Bizden sonrakiler de bize uyar." Allahu Teâlâ'nın şu kavlindeki imam kelimesi ise: وَإِذْ ابْتَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ رَبُّهُ بِكَلِمَاتٍ فَأَتَمَّهُنَّ قَالَ إِنِّي جَاعِلُكَ لِلنَّاسِ إِمَامًا قَالَ وَمِنْ ذُرِّيَّتِي قَالَ لَا يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ “**Hani Rabbi İbrahim'i birtakım kelimelerle**

imtihan etmişti. O da bunları eksiksiz yerine getirmişti. (Allah) 'Ben seni insanlara imam yapacağım' demişti. O, 'zürriyetimden de' demişti. Allah: 'ahdim zâlimlere erişmez' demişti." Bu ayette geçen "imam" kelimesinden maksat, nübüvvet ve örnekliktir. Çünkü bu ayetten sonra gelen ayetler, Kâbe'den, İsmail'in kavminde, sonra İbrahim'e nübüvvet verilmesinden bahsetmektedir. Böylece ayetin manası, "Seni, insanlar sana uysun ve sana tabi olsun diye bir imam yaptık" olmaktadır. Bu ayette, imam kelimesinin hilafet veya yönetim manasına gelmesi imkânsızdır. Hele ki İbrahim yönetim üstlenmemiş ve yönetici olmamışken. O sadece bir nebi ve Rasul idi. Zira o, kendisine verilenin zürriyetine de verilmesini isteyince Allahu Teâlâ ona, örneklik ve nübüvvet olan bu makamın zâlimler için olmadığını söyledi. Dolayısıyla ayette halifenin masumiyetine dair bir delalet yoktur. Bunun da ötesinde "zâlimler" kelimesinin mefhumu muhalefeti, "masumlar" değil "adiller" olur. Zira zâlim olmayanlar masumlardır demek değildir. Sadece zulmün yokluğu ile yani adaletle vasıflanmışlar demektir. İkinci nassa gelince; o şu ayettir: **أَقْمَنُ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ "Acaba hakka ileten mi..."** [Yunus 35] Yani Allah Subhânehu demektir. Ayetin tamamı şöyledir: **قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَاتِكُمْ مَنْ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ قُلِ اللَّهُ يَهْدِي لِلْحَقِّ أَقْمَنُ يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ أَحَقُّ أَنْ يُنَبِّعَ أَمَّنْ لَا يَهْدِي إِلَّا أَنْ يُهْدَىٰ فَمَا لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ** **"De ki: Ortak koştuğunuzdan hakka iletecek olan var mı? De ki: "Hakka Allah iletir." Acaba hakka ileten mi uyulmaya daha layıktır, yoksa hidayet verilmedikçe, kendi kendine doğru yolu bulamayan mı?"**

Kurtubi, tefsirinde şöyle demektedir: "Onlara de ki: Hakka Allah iletir. Sonra ayıplayarak ve üstüne bastırarak onlara de ki: Hakka ileten mi yani hakka yönelten mi -ki Allahu Teâlâ'dır- uyulmaya daha layıktır yoksa hidayet verilmedikçe kendi kendine doğru yolu bulamayan mı?' Yani ilah edindikleri putları kastetmektedir. Zira putlar, hiçbir kimseyi hidayete erdiremez. Bilakis onlar, taşınmadıkça kendi kendilerine yollarını bulamazlar, yürüyemezler ve yerlerinden hareket edemezler." Dolayısıyla ayetin bütün konusu, hidayet ve hidayeti gösterene tabi olma hakkında olup yönetim ve hilafetle bir alakası yoktur. İmam ise insanlara hükmeder ve onun işi hidayet değil yönetimdir. O, sapanları ve asileri cezalandırır ve kâfirlerle savaşıır. Burada "hâdi/hidayeti gösteren" kelimesi, ancak

Rasule itlak edilir. Zira bu mana, halifeye intibak etmez ve bu ayet ile halifenin masumiyeti arasında bir alaka yoktur. Yönetim, hidayet midir yoksa şeriatı tatbik mi etmektir?

Üçüncü nassa gelince ki o, şu ayettir: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ **“Ey iman edenler! Allah’a itaat edin, Rasule ve sizden olan emir sahiplerine de itaat edin.”** [en-Nisâ 59]

Bu ayet, emir sahiplerine itaati emretmektedir. Bu itaatin, Allah'a ve Rasule itaate eş kılınması ise sadece bu itaatin hükmünün emir sahipleri Allah'a ve Rasulüne itaate bağlı kaldıkları sürece Allah Teâlâ'ya ve Rasule itaatin hükmü gibi olduğuna delalet içindir, başka bir şey için değil. Bu itaat, aynı ayette tahsis edilmeksizin bilfiil genel olarak varit olmuştur. Ancak bu itaat, başka ayetler ve birçok hadislerle tahsis edilmiştir. Zira itaatle alakalı o ayetler ve hadisler bu itaati, masiyet ve küfür olmayan hususla tahsis etmişlerdir. Masiyette itaat etmemeyi emretmişlerdir. Bununla yetinmeyip aynı zamanda imama karşı çıkmayı emretmişlerdir. Yine küfürde itaat etmemeyi emretmişlerdir. Bununla yetinmeyip aynı zamanda imamla savaşmayı emretmişlerdir. Bu hususta tahsis edici ayet ve hadisler gayet açıktırlar.

Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: **“Kalbini zikrimizden gafil kıldığımız kimseye itaat etme!”** [Kefh 28] Ve şöyle buyurdu: **“Kâfirlere itaat etme.”** [Furkan 52] Ve şöyle buyurdu: **“Yalanlayıcılara itaat etme.”** [Kalem 8] **“Alabildiğine yemin edene ... itaat etme.”** [Kalem 10] Ve şöyle buyurdu: **“Onlardan hiçbir günahkâra yahut hiçbir nanköre itaat etme.”** [İnsan 24] Rasule hitap, ona has ve onun hususiyetlerinden olduğuna dair bir delil varit olmadıkça ümmetine de hitaptır. Burada bu hitabın ona has olduğuna dair bir delil varit olmamıştır. Dolayısıyla ümmeti için de bir hitap olmaktadır. El-Buhari, Nafi'den, o da Abdullah [Radiyallahu Anh]'den Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: **السَّمْعُ وَالطَّاعَةُ عَلَى الْمَرْءِ الْمُسْلِمِ فِيمَا أَحَبَّ وَكَرِهَ مَا لَمْ يُؤْمَرْ بِمَعْصِيَةٍ فَإِذَا أُمِرَ بِمَعْصِيَةٍ فَلَا سَمْعَ وَلَا طَاعَةَ** **“Masiyetle emrolunmadığı sürece, Müslüman kişiye, hoşlandığı ve hoşlanmadığı hususlarda dinleyip itaat etmesi vaciptir. Masiyetle emrolunduğunda ise dinlemek ve itaat etmek**

yoktur." Muslim, İbn-u Ömer'den Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: *عَلَى الْمَرْءِ الْمُسْلِمِ السَّمْعُ وَالطَّاعَةُ فِيمَا أَحَبَّ وَكَرِهَ إِلَّا أَنْ يُؤْمَرَ بِمَعْصِيَةٍ فَإِنْ أَمَرَ بِمَعْصِيَةٍ فَلَا سَمْعَ وَلَا طَاعَةَ* **"Müslüman kişiye, masiyetle emredilmedikçe hoşuna giden ve gitmeyen hususta dinlemek ve itaat etmek vaciptir. Eğer masiyetle emrolunursa, dinlemek ve itaat etmek yoktur."** Muslim'in rivayet ettiğine göre Aleyhi's Salatu ve's Selam, halifelere ve emîrlere itaat edilmesi hususunda şöyle demiştir: *قَالُوا: أَفَلَا تُقَاتِلُهُمْ؟ قَالَ: لَا، مَا صَلَّوْا* **"Dediler ki: "Onlarla savaşmayâlim mi?" Dedi ki: **Namazı ikame ettikleri** (İslam ile yönettikleri) **sürece, hayır!**"** Yine şöyle rivayet etmiştir: *يَا قَيْلَ: دُنِيَ رَسُولَ اللَّهِ، أَفَلَا تُنَابِذُهُمْ بِالسَّيْفِ؟ فَقَالَ: لَا، مَا أَقَامُوا فِيكُمْ الصَّلَاةَ* **"Denildi ki: Ey Allah'ın Rasulü! Kılıçlarımızla onlara karşı koymayâlim mi? Dedi ki: "Aranızda namazı ikame ettikleri müddetçe hayır."** Yine el-Buhari ve Muslim, şöyle rivayet etmişlerdir: *إِلَّا أَنْ تَرَوْا كُفْرًا بَوَاحًا* **"Apaçık bir küfür görmedikçe."** Yine Muslim, şöyle rivayet etmiştir: *فَمَنْ كَرِهَ قَعْدُ نَبِيِّ، وَمَنْ أَنْكَرَ قَعْدُ سَلَمٍ، وَلَكِنْ مَنْ رَضِيَ وَتَابَعَ* **"Her kim onları kerih görürse beri olur. Her kim onlara karşı çıkarsa selamette olur. Ancak her kim razı olur ve tabii olursa (o başka)!"** İşte bu ayetler ve hadisler, halifeye itaati masiyet ve küfür olmayan hususlarla tahsis etmektedirler. Dolayısıyla bu durumda masum olmayan, masiyeti emredebilir ve hata yapabilir demek mümkün değildir. Zem ile beraber bu kimseye itaat vacip olursa Allah, halifeye itaati emretmek ve masiyeti haram kılmakla iki zıttı bir araya getirmeyi emretmiş olmaktadır. Böyle bir şey söylemek imkânsızdır. Çünkü iki zıttı birleştirme diye bir şey yoktur. Zira Allah, masiyet ve küfür olmayan hususlarda itaati, masiyet ve küfür olan hususlarda ise itaat etmemeyi ve masiyetin yasaklanmasını emrediyor. Bu konuda Allah'ın emirleri arasında bir tezat/zıtlık ve tenâkuz/çelişki yoktur. Böylece bu ayet, masumiyetin şart koşulmasına dair delil olmaya uygun değildir. Böylelikle de onunla delil getirmek düşmüş olur.

Masumiyetin şart olduğunu söyleyenlerin delilleri işte bunlardır. Bunların hepsi, delil getirme konumundan düşmüşlerdir ve delil olmaya uygun değildirler. Bütün bunlardan da ortaya çıkmaktadır ki halifenin masum olması şart değildir. Hatta bunun şart koşulması caiz bile değildir. Hilafet, ilahi bir makam değil beşerî bir makam-

dır. Böylece İslam Devleti, ilahi bir devlet değil beşerî bir devlet olmaktadır.

Halifenin Azli

Halifenin durumunda onu hilafetten çıkaracak şekilde bir değişiklik olduğunda azledilir. Halifenin durumunda onu hilafetten çıkarmayan fakat halifelikte kalması şeran caiz olmayacak şekilde bir değişiklik olduğunda halifenin azli vacip hale gelir. Halifeyi hilafetten dışarı çıkaran durum ile halifenin azlinin vacip hale geldiği durum arasındaki fark ise şudur: Halifeyi hilafetten çıkaran birinci durumda, bu durum hâsıl olur olmaz ona itaat etmek gerekmez. Azlinin vacip hale geldiği ikinci durumda ise azl işlemi bilfiil tamamlana kadar ona itaat etmek farz olarak devam eder. Halifenin durumunu değiştirip onu hilafetten çıkaran durum, şu üç husustur:

Birincisi: Halife İslam'dan çıktığında (mürted olduğunda).

İkincisi: İyileşme ümidi olmayan sürekli deliliğe tutulduğunda.

Üçüncüsü: Kurtulmaya güç yetiremediği güçlü bir düşmanın eline esir düştüğünde ve esaretten kurtulma ümidi olmadığında.

Halife, bu üç durumda hilafetten dışarı çıkar ve azline hükmedilmemiş olsa bile hemen azledilir. Halifede bu üç vasıftan birinin bulunması halinde ona itaat etmek gerekmez ve emirleri infaz edilmez. Ancak onda bu durumların hâsıl olduğunun ispat edilmesi gerekir. Bu ispatın ise Mezâlim Mahkemesi önünde olması gerekir. Böylece onun hilafetin dışına çıktığına ve azline hükümlerini ki Müslümanlar da başka biri ile hilafet akdi yapsınlar.

Halifenin durumunda onu hilafetten çıkarmayan fakat halifelikte kalması şeran caiz olmayacak şekilde bir değişikliğin olması durumuna gelince; şu beş husustur:

Birincisi: Halifenin açık fıska sebebi ile adaletinin zedelenmesi.

İkincisi: Halifenin kadınsallaşması veya cinsiyetinin belirsiz bir hal alması.

Üçüncüsü: Bazen akli başında ve bazen de delirme gibi sürekli olmayan bir deliliğe tutulması. Bu durumda başına bir vasi tayin edilmesi veya bir vekilinin olması caiz değildir. Çünkü hilafet akdi, onun şahsı üzerinde gerçekleşmiştir. Dolayısıyla başkasının onun

yerine geçmesi caiz değildir.

Dördüncüsü: İster uzuvlarından birinin eksilmesi ister işini yapmasına engel olacak tedavisi imkânsız bir hastalık olsun herhangi bir sebepten dolayı hilafetin yükünü üstlenmekten aciz duruma düşmesi. Zira önemli olan iş yapmaktan aciz duruma düşmesidir. Şöyle ki halife olarak nasbedildiği işi yapmaktan aciz duruma düşmesi, dinle ilgili işleri ve Müslümanların maslahatlarını sekteye uğratar. Bu ise ortadan kaldırılması gereken bir münkerdir ve bunun ortadan kaldırılması ise ancak onun azledilmesi ile mümkündür. Ta ki başka bir halifenin çıkarılması mümkün olsun. Böylece bu durumda onun azli vacip hale gelir.

Beşincisi: Halifeyi, şeriata göre kendi görüşü ile Müslümanların maslahatlarında tasarrufta bulunmaktan, acze düşüren baskı. Eğer halifenin üzerindeki baskı, Müslümanların maslahatlarını şer'î hükümlere göre sadece kendi görüşü ile gözetmekten acze düşürecek bir boyutta ise hükmen hilafetin yükünü üstlenmekten aciz olduğu kabul edilir. Dolayısıyla azledilmesi gerekir. Bu durum şu iki halde tezahür eder:

Birinci Hal: Halifenin çevresinden bir ya da birkaç kişinin ona musallat olarak işlerin yürütülmesine hükmetmeleri, ona baskı yapmaları ve kendi görüşlerin göre hareket etmeleridir. Şöyle ki halifenin, onlara karşı çıkmaktan aciz hale gelmesi ve onların görüşüne göre hareket etmek zorunda kalması. Bu durumda bakılır; eğer halifenin kısa bir süre içinde onların tasallutundan kurtulma ümidi varsa onları uzaklaştırması ve onlardan kurtulması için ona bu kısa süre verilir. Eğer bunu yaparsa engel ortadan kalkmış ve acziyet gitmiş olur. Aksi takdirde azledilmesi gerekir.

İkinci Hal: Düşmanın tasallutu ve nüfuzu altına girerek onun isteğine göre hareket etmesi ve Müslümanların maslahatlarını idarede, iradesini kaybetmesi sonucunda halifenin durumunun esirliğe benzer bir durum almasıdır. Bu durumda bakılır; eğer içine düştüğü bu tasallut durumundan kısa sürede kurtulma ümidi varsa ona bu kısa süre verilir. Eğer kurtulma imkânı bulur ve düşman tasallutundan kurtulmayı başarırsa engel ortadan kalkmış ve acziyet gitmiş olur. Aksi durumda azledilmesi gerekir.

Bu beş halden herhangi birisinin hâsıl olması durumunda hali-

fenin azledilmesi gerekir. Ancak bunun hâsıl olduğu ispata muhtaçtır. Bunun ispatı ise Mezâlim Mahkemesi önünde olur. Böylece mahkeme hilafet akdinin feshedilmesine ve halifenin azledilmesine hükmeder. Böylelikle de halife azledilir ve Müslümanlar üç gün içerisinde başka birisi ile hilafet akdi yapar.

Emirlik

Emirlik, başkanlık ve liderlik, aynı anlamdadır. Başkan, lider ve emir, aynı anlamdadır. Hilafet ise dünya daki tüm Müslümanların başkanlığıdır. Hilafet, emirliktendir ve emirlik kavramı altına girer. Dolayısıyla halife, bir emirdir ve mü'minlerin emîri diye isimlendirilir. Emirlik geneldir, hilafet özeldir, her ikisi de başkanlıktır. Hilafet kelimesi, bilinen bir makama hastır ve emirlik kelimesi, her emîr için geneldir. Müslümanlar, bir halife nasbetmekle emroldukları gibi başlarına bir emîr nasbetmekle de emrolunmuşlardır. Çünkü emirlik, yönetim çeşitlerindedir. Zira emirlik, kendisi ile görevlendirilen hususta emir sahipliğidir. Emirlik ile hilafet arasındaki fark ise şudur: Hilafet, dünya daki bütün Müslümanlar üzerindedir. Emirlik ise görevlendirilen kimseler ve görevlendirildikleri husus hakkında özel olup görevlendirilen kimseleri aşmayacağı gibi görevlendirildikleri hususu da aşmaz. Başkanlık, liderlik ve emirlik şer'î bir hükümdür, üslup değildir. Müslümanlar, Allah'ın emrettiği ve şeriatta geçen husus çerçevesinde onun hükümleri ile mukayyetirler.

Aralarında müşterek bir iş yürüten Müslümanlardan her cemaatin, başlarına bir emir seçmeleri farzdır. Fakat iş, her birisi için özel ve diğerinden farklı ise bu durumda onlardan başlarına bir emir seçmeleri talep edilmez. Zira emir, ancak aralarındaki müşterek işte cemaatin başına seçilir. Ta ki otorite ve son söz emire ait olsun. Herhangi bir cemaatin arasında müşterek bir işin bulunması vakıası, başlarına bir amir seçmelerini zorunlu kılar. Aksi durumda bu iş, aralarında huzursuzluk çıkartır ve o iş hakkında fesat çıkar.

Aralarında müşterek bir iş yürüten cemaat için bir başkan seçilmesinin Müslümanlara farz olmasına gelince; çünkü İbn-u Hanbel, Abdullah İbn-u Amr'dan Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: لَا يَجُلُ لَا يَجُلُ لِثَلَاثَةِ نَفَرٍ يَكُونُونَ بِأَرْضٍ فَلَاةٍ إِلَّا أَمَرُوا عَلَيْهِمْ أَحَدَهُمْ **"Üç kişinin aralarından birisini başlarına emir tayin etmeksizin durmaları helal değildir."** Yine el-Bezzar, sahih bir isnadla Ömer İbn-ul Hattab'tan şöyle dediğini tahric etmiştir: "Üç kişi olarak bir yolculukta olduğunuzda birinizi başınıza emîr tayin edin. Bu, Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in bir emridir."

Yine el-Bezzar, İbn-u Ömer hadisinden sahih bir isnadla Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediğini tahric etmiştir: *إِذَا كَانُوا* [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediğini tahric etmiştir: *إِذَا كَانُوا* **"Üç kişi yolculukta olduğunda aralarından birini emir seçsinler."** Yine Ebu Davud, Ebu Saîd el-Hudri'den şu hadisi rivayet etmiştir: *إِذَا خَرَجَ ثَلَاثَةٌ فِي سَفَرٍ فَلْيُؤَمِّرُوا أَحَدَهُمْ* **"Üç kişi yolculuğa çıktıkları taktirde, mutlaka başlarına birilerini emir tayin etmelidirler."** İşte bu hadisler, sayıları en az üç olan her grubun aralarından birini başlarına emir tayin etmelerini zorunlu kılma hususunda gayet açıktırlar. Ancak hadislerde geçen [في فلاة] "bir açık alanda" ve [في سفر] "bir yolculukta" kavilleri, onların aralarında müşterek bir iş üzerinde açık bir alanda bir araya geldiklerine veya bir yolculukta seyrettiklerine veya buna benzer müşterek bir iş üzere olduklarına delalet etmektedir. Buna parti veya cemiyet, serriyye, ordu, mahalle, şehir, bölge ve benzerleri de girer. Bu, açık bir alanda olan veya yolculuk yapan üç kişi için zorunlu kılındıysa sayıları daha büyük olan gruplar veya daha büyük işler için zorunlu kılınması evla ve uygun babındandır. Zira hadisler, açık bir alan, yolculuk ve bunlardan daha büyük ve daha önemli olan şeyler için geneldirler. Çünkü mefhumu muvafaka, buna delalet etmektedir. Usul kaidesi şöyledir: [فحوى الخطاب معمول به] "Hitabın içeriği kendisi ile amel edilendir." Zira bir şey emredilir veya nehyedildiğinde emredilenden ve nehyedilenden anlaşılın, mantukla birlikte emredilen veya nehyedilen şeye dâhil edilir ve mantuka tahsis edilmez. Yani bir şey emredilir veya nehyedildiğinde emir ve nehy, kendilerinden daha çok ve daha büyük olan şeyleri öncelikten dolayı kapsar. Buna örnek anne ve babaya sövmenin ve vurmanın haram oluşu, Allahu Teâlâ'nın şu kavlinin delaletinden dolayıdır: **"O ikisine (anne ve babaya) öf bile deme."** [İsra 23] Yine yetimlerin mallarını telef etmenin haram oluşu, Allahu Teâlâ'nın şu kavlinin delaletinden dolayıdır: **"Şüphe yok ki, zulümle yetimlerin mallarını yiyenler..."** [en-Nisâ 10] Yine kantardan daha aşağısını ödeyip dinardan daha üstününü ödememek Allahu Teâlâ'nın şu kavlinin delaletinden dolayıdır: **"Ehl-i Kitaptan öylesi vardır ki, ona yüklerle mal emanet bırakırsan, onu sana nok-**

sansız iade eder. Fakat onlardan öylesi de vardır ki, ona bir dinar emanet bırakırsan, tepesine dikilip durmazsan onu sana iade etmez." [Âl-i İmrân 75] Aynı şekilde Rasul, yolculukta ve açık alanda bir emir tayin edilmesini emretmiştir. Dolayısıyla bu emir, yolculuktan daha hassas ve açık alanda bulunmaktan daha önemli hususlara da uygulanır ve bunları evla babından kapsar. Zira hitabın içeriğinin delalet ettiği her husus, emre dâhil olur. Nitekim yukarıda geçen hadislerde açıklanan bu mefhumu muvafakatı, Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in ameli de teyid etmektedir. Zira Rasul, yolculuktan daha hassas olan hususlarda emir tayin etmiştir. Nitekim hacda, gazvede ve vilayette emir tayin etmiştir.

Bir mekân veya aralarında ortak bir işte her cemaatin bir emir seçmesinin vacip oluşu açısından da böyledir. Bu emire gelince; şeriat, tek kişinin olmasını kaçınılmaz kılmış olup birden fazla olması caiz değildir. Zira İslam'da kolektif liderlik veya kolektif başkanlık diye bir şey yoktur. İslam'da liderlik ancak ve sadece ferdidir. Dolayısıyla lider, başkan ve emirin tek kişi olması gerekir ve birden fazla olması caiz değildir. Bunun delili ise yukarıda geçen hadislerin metinlerinde ve Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in fiillerinde açıktır. Zira hadislerin hepsinde şöyle geçmektedir: [أحدهم] "Aralarından birini", [أحکم] "Sizden birinizi." [أحد] "Ehad" kelimesi, bir kelimesi birden fazla sayıya delalet etmez. Bu, mefhumu muhalefetten de anlaşılır. Sayıda, sıfatta, gayede ve şartta nass olmadan da mefhumu muhalefetle amel edilir.

Mefhumu muhalefet, tek bir halde iptal edilir ki o da onu iptal eden bir nassın varit olması halidir. Allahu Teâlâ'nın şu kavli gibi: وَلَا تُكْرَهُوا فَتَيَاتِكُمْ عَلَى الْبِغَاءِ إِنْ أَرَدْنَ تَحَصُّنًا **"Cariyeleriniz kendilerini korumak isterse onları zinaya zorlamayın."** [en-Nûr 33] Bu ayetin mefhumu muhalifi, kendilerini korumak istemezlerse onları zinaya zorlayın demektir. Ancak bu mefhumu muhalefet, Allahu Teâlâ'nın şu kavli ile geçersiz kılınmıştır: وَلَا تَقْرُبُوا الزَّوْجَىٰ إِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةً وَسَاءَ سَبِيلًا **"Zinaya yaklaşmayın. Çünkü o hayasızlıktır ve kötü bir yoldur."** [İsra 32] Eğer mefhumu muhalefeti geçersiz kılan bir nass varit olmamışsa o zaman onunla amel edilir. Allahu Teâlâ'nın şu kavli gibi: وَالزَّوْجَىٰ فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا مِئَةَ جَلْدَةٍ **"Zina eden kadın ve zina eden er-**

kekten her birisine yüz sopa vurun." [en-Nûr 2] Ve SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in şu kavli gibi: **"Su iki kille-teyne ulaştığında pislik taşımaz."** Bu iki nass hakkındaki hüküm, özel bir sayı ile kayıt altına alınmıştır. Bu şekilde kayıt altına alınması ise bunun dışındaki sayıların buna muhalefet ettiğine delalet etmektedir. Dolayısıyla bu, yüz sopadan fazlasının caiz olmadığına ve iki killeden az olduğunda pislik taşıyacağına delalet etmektedir. Buna göre Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in, [فليؤمروا أحدهم] "**Aralarından birini emir tayin etsinler**", [إلا أمروا أحدهم] "**Aralarından birini emir tayin etmeleri**" ve [فأمروا أحدكم] "**Sizden birinizi emir tayin edin**" kavilleri, bu hadislerdeki mefhumu muhalefetin birden fazla kişiyi emir tayin etmelerinin caiz olmadığına delalet etmektedir. Bundan dolayı gerek mantuken gerekse mefhumen hadislerin nassına binaen emirlik tek bir kişiye aittir ve birden fazla kişinin olması kesinlikle caiz değildir. Nitekim Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in ameli de bunu teyid etmektedir. Zira Rasul, emir tayin ettiği olayların hepsinde sadece bir kişiyi emir tayin ederdi. O, bir yerde birden fazla kişiyi kesinlikle emir tayin etmiş değildir.

Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in Muaz ve Ebu Musa'yı Yemen'e gönderdiğinde ve onlara şöyle dediğine dair rivayet edilen şu hadise gelince: **"Kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız, müjdeleyiniz, nefret ettirmeyiniz ve birbirinize gönüllü olarak muamele ediniz."** Bu hadis, Rasulun bir mekânda iki kişiyi emir tayin ettiğine delalet etmez. Zira bu hadis, el-Buhari'de şu metinle geçmiştir: Bize Muslim, bize Şube, bize Saîd İbn-u Ebu Burde babasından şöyle dediğini nakletti: Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], Ebu Musa ve Muaz'ı Yemen'e gönderdi ve şöyle dedi: **يسر ولا تعسروا وبشروا ولا تنفروا وتطاوعا** "**Kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız, müjdeleyiniz, nefret ettirmeyiniz ve birbirinize gönüllü olarak muamele ediniz."** Yine aynı hadis, Gazveler Babında şu metinle geçmiştir: "Bize Musa, bize Ebu Avane, bize Abdulmelik Ebu Burde'den şöyle dediğini nakletti: Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], Ebu Musa ve Muaz İbn-u Cebel'i Yemen'e gönderdi. Onlardan her birini ayrı mihlafa/bölgeye gönderdi. Yemen iki mihlaptır/bölgedir. Sonra şöyle dedi: **يسر ولا تعسروا وبشروا ولا تنفروا** "**Kolaylaştırın, zorlaştı-**

mayın. Müjdeleyin, nefret ettirmeyin.” Daha sonra onların her birisi kendi işine gitmek üzere yola koyuldu.” Bu rivayet, Yemen'e iki kişi gönderdiğine ve onlardan her birini Yemen'in bir yönüne ait kıldığına dair başka bir rivayeti tefsir etmektedir. Dolayısıyla ikisi tek bir mekânda emir olmamışlardır. Onlardan her birisi, diğerinin emir olduğu mekândan başka bir mekânda emir idi. Buna göre aynı işin iki tane başkanının olması, aynı yerin iki tane reisinin olması caiz değildir. Bilakis başkanın sadece bir tek kişi olması gerekir ve bundan fazla olması haramdır. Ancak şu bilinmelidir ki; İslam'da başkanlık, emirlik ve komutanlık, liderlik değildir. Çünkü liderlik, lidere tabi olmayı gerektirir. İslam'da başkanlık ise başkana, işleri gözetme, başkan olduğu hususta otorite, uğruna emir nasbedildiği yetkilere göre başkanlığı altına giren her şeyi, şeriatın üzerine başkan nasbedildiği husus açısından kendisine verdiği çerçevede infaz etme hakkı verir.

İslam beldelerinde yaygın bir şekilde görülen meclis, konsey, yönetim kurulu veya benzeri isimler altında faaliyet gösteren ve başkanlık yetkilerine sahip olan kolektif başkanlık uygulaması, şeriatı aykırıdır. Zira başkanlık, bu kurula veya parlamentoya veya konseye verilmiştir. Çünkü bunlar, emirliği cemaate vermiş olmaktadır ve bu, hadislerin nasslarına binaen haramdır. Fakat konsey, meclis veya kurul, yükü üstlenmek, işler hakkında tartışmak ve şurayı yerine getirmek içinse bu caizdir ve İslam'dandır. Çünkü Müslümanların işlerini aralarında şura ile görmeleri övülmüştür. Bu durumda itibar bakımından şuranın görüşü, işlerin yapılması ile alakalı hususlarda çoğunluk ile bağlayıcı olur. Belli bir görüşe götürülen teknik görüşler veya tanımlamalar ile ilgili hükümlerle alakalı hususlarda ise sadece şûra/danışma olur. Başkan karar kıldığında işlerin yapılmasından başka bir şeyle alakalı hususlarda uygun gördüğünü infaz eder. Komünist düşünürlerin liderliğin cemaî veya ferdi olması hususunda ihtilaf etmelerine gelince; bunun incelenmesine İslam'da yer yoktur. Çünkü İslam, gerek nass gerekse amel ile liderliğin ferdi oluşunu belirlemiş, bunun üzerinde sahabe icâmî gerçekleşmiş ve bütün asırlarda ümmet buna bağlı kalmıştır.

İtaat

İtaat, devlette disiplinin olması için siyasî bir husustur. İtaat, devlet ve ümmette genel disiplini gösteren en önemli görüntülerdendir. Bundan dolayı vahiy, mucizeler, risalet ve Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in şahsiyetinin varlığına ve bütün bunların itaatin oluşması için yeterli olmasına rağmen Kur'an, bir çok ayette itaate teşvik ederek gelmiştir. Kur'an'ın getirdiği itaat, devletin ve ümmetin varlığının üzerine kurulduğu itaattir. O, aynı zamanda itaat ahlakı için bir açıklamadır. Nitekim ayetler, -olması gerektiğinde- itaati, kendisine bağlanmayı zorunlu kılan ve onu Müslümanların karakterlerinden bir karakter yapan, bir emir gibi emreder şekilde gelmişlerdir. Yine ayetler, -olması caiz olmadığında ise- itaati, yapılmamasını zorunlu kılan ve onu Müslümanın kendisini uzak tuttuğu hususlardan sayan biçimde nehyeder şekilde gelmişlerdir.

İtaat karakterini oluştururken Kur'an'ın şöyle dediğini görürüz: **“Allah’a itaat edin, Rasul’e de itaat edin.”** [en-Nûr 54], وَأَطِيعُوا اللَّهَ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ **“O halde bana uyun ve emrime itaat edin.”** [Tâha 90], وَأَسْمَعُوا وَأَطِيعُوا **“Dinleyin, itaat edin.”** [Tegabun 16], وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَالرَّسُولَ **“Kim Allah’a ve Rasulüne itaat ederse, onu orada ebedi kalmak üzere altından ırmaklar akan cennetlere sokar.”** [en-Nisâ 13], مَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَالرَّسُولَ **“Rasule itaat edenler, Allah’a itaat etmiş olur.”** [en-Nisâ 80], وَمَنْ يُطِيعِ اللَّهَ وَالرَّسُولَ **“Kim Allah’a ve Rasule itaat ederse, işte onlar, Allah’ın kendilerine nimetler verdiği ... kimselerle beraberdirler.”** [en-Nisâ 69]

Bu ayetlerde Allah, itaati mutlak olarak emretmiştir. Dolayısıyla itaat, sınırlandırılmamış bir şekilde gelmiştir. Yine Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in masiyetle emredilmekçe herhangi bir halde yöneticilere ve valilere itaat etmeyi emrettiğini görürüz. İbn-u Abbas'tan Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediği rivayet edilmiştir: **“Her kim emirinden kerih olan bir şey görürse sabretsin. Çünkü cemaatten bir karış bile ayrılan kişi ölürse ancak câhiliyye ölümü ile ölmüş olur.”** [Muslim] Rasul, emire

itaat etmemeyi cemaatten ayrılmak olarak saymıştır. Ebu Atârdî, şöyle dediğini anlattı: İbn-u Abbas'ın [Radiyahallahu Anhum]dan Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediğini işittim: مَنْ رَأَى مِنْ أَمِيرِهِ شَيْئاً فَكَرِهَهُ فَلْيَصْبِرْ، فَإِنَّهُ لَيْسَ أَحَدٌ يُفَارِقُ الْجَمَاعَةَ شِبْرًا فَيَمُوتُ إِلَّا مَاتَ مِيتَةً جَاهِلِيَّةً

“Her kim emirinden kerih olan bir şey görürse sabretsin. Çünkü cemaatten bir karış bile ayrılan kişi ölürse ancak câhiliyye ölümlü ile ölmüş olur.” [Muslim] Müslümanların Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'e beyat ettikleri husustan biri de itaattir. Cunâde İbn-u Ebu Ümeyye'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: Ubade İbn-u es-Samit'tin yanına hasta olduğu halde girdik ve dedik ki: "Allah sana afiyet versin. Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'den dinlediğin ve Allah'ın kendisiyle sana fayda vereceği bir hadisi bize naklet: دعانا النبي فبايعناه، فقال فيما أخذ علينا أن بايعنا على السمع والطاعة في منشطنا ومكرهنا وعسرنا ويسرنا وأثرة علينا، وأن لا ننازع الأمر أهله قال: إلا أن تروا كفراً بواحاً عندكم من الله فيه برهان” *Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] bizi davet etti ve biz de ona bey'at ettik. Dedi ki: Yanınızda Allah katından, hakkında burhanın olduğu apaçık bir küfür görmediğiniz müddetçe; sevinçte ve kederde, zorlukta ve kolaylıkta işitip ve itaat etmeye, kendi nefsimize tercih etmeye ve emir sahipleri ile çekişmeyeceğimize dair bizden aldıkları hakkında beyat ettik.*” [el-Buhari] Böylece ayet ve hadisler, itaati emreder bir şekilde gelmiştir. Ancak bu itaat, İslam'ın sınırları ile sınırlıdır. Bunun içindir ki Allah'a masiyette itaati nehyeden başka hadisler gelmiştir. Nitekim Sallallahu Aleyhi ve Sellem, şöyle buyurmuştur: لا طاعة لمخلوق في معصية الله عز وجل **“Haluka (yaratıcıya) isyanda mahlûka (yaratılmışı) itaat yoktur.”** [Ahmed] Nâfi, Abdullah [Radiyahallahu Anh]'den Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: السَّمْعُ وَالطَّاعَةُ عَلَى الْمَرْءِ الْمُسْلِمِ فِيمَا أَحَبَّ وَكَرِهَ مَا لَمْ يُؤْمَرْ بِمَعْصِيَةٍ، فَإِذَا أُمِرَ بِمَعْصِيَةٍ فَلَا سَمْعَ وَلَا طَاعَةَ **“Müslüman olan kişiye düşen, masiyetle emrolunmadığı müddetçe sevdiği ve kerih gördüğü şeyde işitip itaat etmektir. Ancak masiyetle emrolunursa işitmek de itaat etmek de yoktur.”** [el-Buhârî]

Ancak Allah, bu itaati genel disiplin için olduğunda emretmiştir. Fakat bu itaat, İslam'ın zıddına veya Allah'ın yolundan başka bir yol için olduğunda İslam ondan nehyederek gelmiştir. Bunun içindir ki Allahu Teâlâ bizi, bazı itaatlerden açıkça nehyetmiştir. Şöyle bu-

yurmuştur: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ نُطِيعُوا فَرِيقًا مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ يَرُدُّوكُمْ بَعْدَ إِيمَانِكُمْ كَافِرِينَ “Ey iman edenler! Kendilerine kitap verilenlerden bir gruba itaat ederseniz, imanınızdan sonra sizi çevirip kâfirler haline getirirler.” [Âl-i İmrân 100] Ve şöyle buyurmuştur: وَلَا تُطِيعْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَن ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ وَكَانَ أَمْرُهُ فُرُطًا “Kalbini zikrimizden gâfil kıldığı-mız, hevasına uymuş ve işi gücü aşırılık olan kimseye itaat et-me.” [Kefh 28] Ve şöyle buyurmuştur: وَإِنْ تُطِيعْ أَكْثَرَ مَنْ فِي الْأَرْضِ يُضِلُّوكَ عَن سَبِيلِ اللَّهِ “Yeryüzünde bulunanların çoğuna itaat edersen, seni Allah’ın yolundan saptırırlar.” [En’am 116] Ve şöyle buyurmuştur: فَلَا تُطِيعُوا الْكَافِرِينَ “Kâfirlere itaat etme.” [Furkan 52] Ve şöyle buyurmuştur: وَلَا تُطِيعُوا الْكٰذِبِينَ “Yalanlayıcılara itaat etme.” [Kalem 8] Ve şöyle buyurmuştur: وَلَا تُطِيعُوا كٰفِرًا وَلَا تُطِيعُوا كٰفِرًا وَلَا تُطِيعُوا كٰفِرًا وَلَا تُطِيعُوا كٰفِرًا “Onlardan hiçbir günahkâra yahut hiçbir nanköre itaat etme.” [İnsan 24] Ve şöyle buyurmuştur: وَلَا تُطِيعُوا كٰفِرًا وَلَا تُطِيعُوا كٰفِرًا وَلَا تُطِيعُوا كٰفِرًا وَلَا تُطِيعُوا كٰفِرًا “Alabildiğine yemin edene.... itaat etme.” [Kalem 10] Bu ayetlerin hepsi, sıfatları ile belirlenmiş bazı şahıslara itaati nehyet-mektedir. Bu ayetlerin incelenmesi sonucunda bu itaatsizlik, İslam’ın zıddına ve İslam’ın yolundan başka bir yol için olduğu durumda ortaya çıkmaktadır. Allah bunu bize açıklamıştır ki nefislerimizde itaatin oluşması, genel disiplini oluşturmaya yöneltici bir şekilde oluşsun. Ta ki bu disiplini, itaat bulunduğunda varlığa karşı zararlı hale gelecek noktalardan uzak tutâlim. Bunun içindir ki Müslüman, Allah’ın itaat emrine uyarken Allah’ın kendilerine itaati nehyettiği kimselere itaat etmeyi de terk etmelidir.

Halifenin Hükümler ve Üsluplar Benimsemesi Yani Kanunları Koyması

Kavânîn kelimesinin Arap lügatindeki manası, usul demektir. Tekili kanundur. Kanun kelimesi, Arapçalaştırılmış yabancı bir kelimedir. Yabancı ıstılahta kanunun manası, insanların gereğince hareket etmeleri için sultanın çıkardığı emirdir. Kanun şöyle tarif edilmiştir: "Sultanın, insanları ilişkilerinde uyamaya zorladığı kaideler toplamıdır." Aslı bakımından kanun iki kısımdır: Birinci Kısım: Aslen ilişkileri düzenleyen hükümler. Bu da iki çeşittir: 1- Kanun-i esasi yani anayasadır. 2- Anayasadan başka diğer kanunlardır. İkinci Kısım: Asıllarına ait genel bir hükmün olduğu fer'î/detay fiilleri tanzim eden kanunlardır. Bunlara has bir hüküm yoktur ve bunlar, vesileleri tanzim eder. Yani bunlar, kendileri ile genel bir hükmü olan aslî fiillerin yerine getirildiği üsluplardır. Bunların fer'îlerine ait özel bir hüküm yoktur. Bunlar, araçları tanzim ederler. Bunlara idarî kanunlar veya idarî düzenlemeler veya benzeri şeyler denilir. Madem ki kulların fiilleri ile alakalı Şâri'in hitabı, kendisine bağlanma zorunluluğu ile gelmiştir o halde kulların fiilleri Allah tarafından tanzim edilmelidir. İslam Şeriatı insanların bütün fiilleri ve bütün ilişkiler ile alakalı olarak gelmiştir. İster bu ilişkiler; Allah ile ilişkileri olsun ister kendi nefisleriyle ilişkileri olsun ister insanların birbirleri ile ilişkileri olsun fark etmez. Bunun içindir ki ilişkilerini tanziminde insanlar tarafından kanunların konulmasına İslam'da yer yoktur. Zira insanlar şer'î hükümler ile mukayyedirler/sınırlıdır. Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَآوَلَيْكَ هُمْ الظَّالِمُونَ **"Kim Allah'ın sınırlarını aşarsa, işte onlar zâlimleri dir."** [el-Bakara 229] Ve şöyle buyurdu: وَمَا آتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمُ عَنْهُ فَانْتَهُوا **"Rasul size neyi getirdiyse onu alın, sizi neden nehyettiyse ondan kaçının."** [Haşır 71] Ve şöyle buyurdu: وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا لِمُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ **"Allah ve Rasulü bir işe hükmettiği zaman, ne mü'min bir erkek ne de mü'mine bir hanım için o işlerinde herhangi bir serbestlik olur."** [el-Ahzâb 36] Muslim, Aişe'den Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediğini rivayet etti: **"Her kim hakkında emrimiz olmayan bir amel işlerse o merduttur."** Dolayısıyla insanlar

için hükümler koyan, sultan değil Allah'tır. İnsanları ve sultanı, ilişkilerinde bu hükümlere uymaya icbar eden, onları bu hükümlerle sınırlandıran ve onları başka hükümlere uymaktan men eden O'dur. Bundan dolayı insanların ilişkilerini tanzim etmek için hükümler koyma hususunda insana yer olmadığı gibi ilişkilerini tanzim etmede beşer ürünü olan hükümlere ve kurallara uymada insanları icbar etme veya serbest bırakma hususunda da sultana yer yoktur. Ancak Şâri'in kulların fiillerine müteallik olan şer'î hükümleri, Kur'an ve hadiste gelmiş olup Arap lügatına ve şeriata göre birkaç mana taşıyanları da vardır. Dolayısıyla insanların bunları anlamakta ihtilaf etmeleri ve anlamadaki bu ihtilafın kast edilen manada farklılık boyutuna ulaşması doğal ve bundan dolayı farklı ve çeşitli anlayışların olması kaçınılmazdır. Bunun içindir ki bir tek hüküm hakkında farklı ve çeşitli görüşler olabilir.

El-Buhari'nin rivayet ettiği üzere Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Ahzab Gazvesinden döndükten sonra: لَا يُصَلِّيَنَّ أَحَدُ الظُّمَرِ إِلَّا فِي بَنِي **“Kimse Beni Kurayza mahalline varmadan ikinci namazını kılmasın.”** dediğinde birtakım kişiler, Rasulün acele edilmesini kast ettiğini anlayıp ikinci namazını yolda kılarken diğer bir takım kişiler ise cümlenin manasını kastettiğini anlayarak ikinci namazını kılmayıp ertelediler ve Beni Kurayza mahallinde kıldılar. Bu durum, Rasule iletilince her iki grubun da anlayışını kabul etti.

Yine Rasul, şöyle dediğinde: لَا صَلَاةَ إِلَّا بِفَاتِحَةِ الْكِتَابِ **“Kitabın fatıhası ile olmadıkça namaz yoktur.”** [el-Buhari] Bir kısım insanlar Rasulün, bu kavli ile sahih namaz yoktuğu kast ettiğini anlayıp "Fatihanın okunması, namazın rükünlerinden bir rükündür, onu okumayanın namazı batıldır" derken diğer bir kısım insanlar da, bu kavli ile kamil namaz yoktuğu kast ettiğini anlayıp "Fatihanın okunması namazın rükünlerinden bir rükün değildir, bilakis Kur'an'ın okunması bir rükündür, onun için Kur'andan herhangi bir ayet okunup Fatiha okunmadığında namaz sahih olur" dediler.

Aynı şekilde Nesai'nin rivayet ettiği Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şu sözünde de ihtilaf ettiler: لَا يُقْتَلُ مُؤْمِنٌ بِكَافِرٍ وَلَا نُوَ عَهْدٍ فِي عَهْدِهِ **“Bir mü'min bir kâfirden dolayı öldürülmez. Ahdinde duran ahit sahibi de öldürülmez.”** Bir grup bunu şöyle anladı: "Bir Müslüman, bir kâfiri öldürdüğünde bundan dolayı öldürülmeyip sadece

hapsetmek gibi tazir cezası ile cezalandırılır. Çünkü Rasulün, لَا يُقْتَلُ 'Bir mü'min bir kâfirden dolayı öldürülmez' kavli, mü'minin öldürülmemesi hususunda gayet açıktır. Başka bir grup ise bunu şöyle anladı: "Harbi kâfir ile zimmi kâfir birbirinden ayırt edilir. Zira bir Müslüman, zimmi kâfir öldürdüğünde bundan dolayı öldürülür. Anlaşmalı kâfir ve eman verilen kâfir de böyledir. Fakat bir Müslüman, harbi kâfiri öldürdüğünde bundan dolayı öldürülmez. Çünkü Rasulün aynı hadisteki şu sözü buna delalet etmektedir: وَلَا تُؤْ عَهْدٌ فِي عَهْدِهِ 'Ahidinde duran ahit sahibi de öldürülmez.' Bunun manası, bir Müslüman bir kâfirden dolayı öldürülmeyeceği gibi ahid sahibi olan bir kimse de bir kâfirden dolayı öldürülmez demektir. Ahid sahibi kâfir olduğuna göre 'kâfir' kelimesinin 'harbi' manasında olması kaçınılmaz olur. Yani ahid sahibi kâfir, harbi kâfirden dolayı öldürülmez demektir. Dolayısıyla hadisin manası şöyle olmaktadır: Hem Müslüman hem de ahid sahibi, harbi kâfirden dolayı öldürülmez. Bunun mefhumu şudur: Hem Müslüman hem de ahid sahibi, harbi olmayan kâfirden dolayı öldürülür. Ahid sahibinin, bir kâfirden dolayı öldürülmeyen Müslüman gibi olması, hadiste geçen 'kâfir' kelimesinden kast olunanın, zimmi değil harbi kâfir olduğuna delalet etmektedir." Nitekim Rasulullah'a bir Yahudiyi öldüren bir Müslümanın getirildiği ve onu öldürttüğünün rivayet edilmesi bunu teyit etmektedir.

İşte anlayıştaki bu farklılık, bir tek hükümdeki görüş farklılığıdır. Birçok ayet ve hadis bu şekildedir. Bir tek hüküm hakkında görüşlerin farklılığı, Müslümanın bunlardan bir görüşü almasını kaçınılmaz kılmaktadır. Çünkü bunların hepsi, birer şer'î hükümdür ve bir tek şahıs hakkında Allah'ın hükmü birden fazla olmaz. Bunun içindir ki benimsemek için bunlardan bir tek hükmün belirlenmesi kaçınılmazdır. Bundan dolayı Müslümanın bir amel yapmaya başladığında şer'î bir hüküm benimsemesi, hiçbir şekilde kaçınılmaz olan zorunlu bir husustur. İster farz ister mendub ister haram ister mekruh isterse mübah olsun sadece bir tek hükümle amel etmenin vacip olması, belirli bir hükmün benimsenmesinin vacip olmasını kaçınılmaz kılmaktadır. Bunun için her Müslümana, ister müçtehit, ister mukallit, ister halife olsun ister halife olmasın, amel yapmak için şer'î hükümleri alırken belirli bir şer'î hükümü benimsemesi va-

cip olmaktadır. Belirli bir hükmü benimsediğinde bu şer'î hüküm onun hakkında Allah'ın hükmü olur. Sadece onun gereğine göre amel etmesi, onu insanlara öğretmesi, İslam'a ona göre davet etmesi zorunlu olur. Çünkü Müslümanın hükmü benimsemesinin manası; onunla amel etmesi, başkasına onu öğretmesi, İslam'ın hükümlerine ve fikirlerine davet ederken ona davet etmesi demektir. Müslüman belirli bir hüküm benimsediğinde, bu hükmün bizzat kendisi o Müslümanın hakkında Allah'ın hükmü olur.

Şu dört durum dışında bu hükmü terk etmesi caiz olmaz:

Birincisi: Bu hükmün delilinden daha kuvvetli bir delilin ortaya çıkması ile benimsediği hükmün delilinin zayıf olduğunu görmesi. Bu durumda Allah'ın hükmü, kuvvetli delilin delalet ettiği hüküm olur. İşte o zaman benimsemiş olduğu hükmü terk etmesi ve yeni görüşü benimsemesi vacip olur. Çünkü kendisi hakkında Allah'ın hükmü, bu yeni görüştür.

İkincisi: Yeni görüşü istinbat eden kimsenin istinbat ilminde kendisinden daha âlim olduğu, delil getirmede daha dakik/titiz olduğu veya şeriatı daha çok kavradığına dair kendisinde bir zannı galibin oluşmasıdır. İşte o zaman benimsemiş olduğu görüşü terk etmesi ve başka bir görüşü benimsemesi caiz olur. Çünkü sahabelelerin ileri gelenlerinin kendi görüşlerini terk edip başkalarının görüşlerini aldıkları sabit olmuştur. Nitekim Ebu Bekir, kendi görüşünü terk ederek Ali'nin görüşünü almıştır. Ömer de kendi görüşünü terk ederek Ali'nin görüşünü almıştır.

Üçüncüsü: Müslümanların sözlerinin bir tek görüşte birleştirilmesinin kast edilmiş olmasıdır. Bu durumda Müslümana, benimsemiş olduğu görüşü terk edip Müslümanların sözlerinin üzerinde birleştirilmesi istenilen görüşü benimsemesi caiz olur. Zira Osman, insanların kendisine, Allah'ın kitabı, Rasulünün sünneti, Ebu Bekir ve Ömer'in görüşleri üzere hükmetmesi şartıyla beyat etmelerini kabul ettiği ve sahabebinin de bunu ikrar ettiği sabit olmuştur. Bu ise, benimsediğini terk etmesi ve daha önce Ebu Bekir ve Ömer'in benimsediklerini benimsemesi demektir.

Dördüncüsü: Halifenin, kendisinin içtihadı sonucunda ulaştığı hükme muhalif olan bir hüküm benimsemesi. Bu durumda Müslümanın, içdihadı sonucunda ulaştığı hükme göre amel etmeyi terk

etmesi ve imamın benimsediği hükme göre amel etmesi gerekir. Çünkü [أمر الإمام يرفع الخلاف] "İmamın emri, ihtilafı kaldırır" ve imamın emri tüm Müslümanlar üzerinde nafızdır (şer'î kaideleri) üzerinde sahabe icmâi gerçekleşmiştir. İşte bu dört durumda Müslüman, benimsediği hükmü terk etmeli ve başka bir hükmü benimsemelidir. Bunların dışında benimsemiş olduğu hükmü, terk etmesi kesinlikle caiz olmaz. Çünkü her fert, şeriatla muhataptır ve her Müslüman, içtihadı veya taklidi sonucunda ulaştığı hükmü benimseme hakkına sahiptir. Bir hükmü benimsediği zaman şer'î delille istina edilen durumlar dışında benimsediği hükme bağlı kalmalıdır.

Her ferdin kendi ilişkisini kendi başına tanzim etmesi bakımından böyledir. Ümmetin işlerinin halife tarafından güdülmesi, otoritenin yükünü üstlenmesi ve Allah'ın hükümlerini insanlara ikame etmesi bakımından ise şöyledir: İnsanların işlerini gereğince gütmek üzere belirli hükümlerin benimsenmesinin kaçınılmaz olduğunda şüphe yoktur. Yine zekât, vergi, haraç ve dış ilişkiler, yönetim ve otorite işleri gibi tüm Müslümanlar için genel olan hususlarda, devletin ve yönetimin birliği ile alakalı her hususta belirli hükümlerin benimsenmesi de kaçınılmazdır. Bu durumlarda halife tarafından benimseme yapılması caiz değil vacip olur. Çünkü yapmaya başladığı amel bakımından bütün amellerini kendi hakkında Allah'ın hükmü olan belirli bir hükme göre yürütmesi, Müslüman olması itibarı ile kaçınılmaz bir husustur. Bu hususta özel amellerle genel ameller arasında bir fark yoktur. Yönetim ve otorite işlerinden olması bakımından işlerin güdülmesi de aslî amellere dâhildir ve bunların, belirli bir hükme göre yürütülmesi kaçınılmazdır. Devletin birliği ile alakalı olan hususa gelince; bunun da belirli bir hükme göre yürütülmesi gerekir. Çünkü devletin birliği farzdır ve buna götüren her amel de farzdır. Bunun içindir ki devletin birliği ile alakalı her husus için bir hüküm benimsemek caiz değil farzdır. Bunların dışında ise halifenin, insanları amel etmeye zorlamak üzere belirli hükümler benimseyip benimsememesi caiz olur. Bu hususta Müslümanların menfaati için en yararlı, İslam'ın yayılması ve hükümlerinin öğretilmesi için en kuvvetli, yönetimin adaleti ve otoritenin kuvveti için en uygun gördüğünü yapar.

Nitekim Ebu Bekir, birtakım şer'î hükümler benimseyip insanların onlara uymasını zorunlu kılmıştır. Ondan sonra Ömer, Osman ve

Ali de birtakım hükümler benimseyip insanların onlarla amel etmesini zorunlu kılmışlardır. Sahabeler bütün dönemleri boyunca buna sükût etmişlerdir. Hükümlerin benimsenip insanları onlarla zorunlu kılınmasına ve benimsedikleri hükümlerle amel etmeyi terk etmeye zorlanmaları hakkında sahabelerden herhangi birinin karşı çıktığı duyulmamıştır. Hâlbuki bu husus yani kendi haklarında Allah'ın hükümleri olduğu halde insanları benimsedikleri hükümleri terk etmeye zorlamak, karşı çıkılması gereken hususlardandır. Bunun içindir ki bu, halifenin belirli hükümler benimsemesi ve insanları bu hükümlerle amel etmeye zorlaması hakkının olduğuna dair bir sahabe icmâdır. Bundan dolayı ister benimsemenin kendisine vacip olduğu hususta olsun isterse caiz olduğu hususta olsun halife, belirli hükümler benimsediğinde tebaasından her Müslümana, bu hükümle amel etmesi, daha önce benimsemiş olduğu hükümle amel etmeyi terk etmesi vacip olur. Çünkü halifenin benimsediği hüküm, amel etmesi bakımından onun hakkında Allah'ın hükmü olur ve bu hükmün aksi ile amel etmesi Müslümana helal olmaz. Bilakis halifenin benimsediği hüküm, kendisinin uygun gördüğüne ters de olsa, kendi nazarında delili zayıf olsa da, Müslümanın sadece bu hükümle amel etmesi vacip olur. Çünkü bu, sahabenin bu husustaki icmâından dolayıdır. Zira imamın belirli hükümler benimseyip onlarla amel etmeyi emretmesi hakkının olduğu ve Müslümanların, içtihatlarına ters düşse de bu hükümlere itaat etmeleri gerektiği hususunda sahabeler icmâ etmişlerdir. Bu husustaki meşhur şer'î kaide-ler şunlardır: [للسلطان أن يحدث من الأقضية بقدر ما يحدث من مشكلات] **“Sultanın ortaya çıkan sorunlar miktarınca kadâda bulunma hakkı vardır.”** [أمر الإمام يرفع الخلاف] **“İmamın emri ihtilafları ortadan kaldırır.”** [أمر الإمام نافذ] **“İmamın emri nafizdir.”** Yani halife ile insanlar arasında ve halife ile Allah arasında devlete itaat vardır. Çünkü imamın benimsediği hüküm, amel etmek bakımından onun hakkında Allah'ın hükmü olur. Ancak insanların imamın emrine teslim olmaları, imamın benimsediği hükümlere göre amel etmelerinin zorunluluğu, kendi görüşleri ve benimsedikleri hükümle amel etmeyi terk etmeleri, imamın benimsediğini benimsemek sayılmaz. Bu sadece, imamın emrine teslim olmak ve amel etmek yönünden imamın benimsediğini uygulamak olup onun benimsediğini benimsemek değildir.

Bunun içindir ki herhangi bir Müslümanın, halifenin benimsediğine aykırı olsa da, kendi benimsediği hükümleri öğretmesi, İslam'a davet ederken bu hükümlere davet etmesi caizdir. Çünkü sahabele-
rin icmâî, halifenin benimsediğine göre amel etme gerekliliği hak-
kında olup onu öğretmek ve ona davet etmek gerekliliği hakkında
değildir. Zira o, amele hastır. Bunun içindir ki Ebu Bekir'in, kişinin
İslam'a girmedeki önceliğine ve başka bir şeye bakmaksızın Müs-
lümanlar arasında malî eşit şekilde dağıtırken Ömer'in ise, kişi ve
İslam'daki kıdemi/önceliğine, kişi ve kahramanlığına baktığını gö-
rürüz. Nitekim Ömer, bu hususta Ebu Bekir ile tartışmıştır. Fakat
Ebu Bekir'in benimsediğine teslim oldu ve kendi görüşünü benim-
semeye devam etti. Hilafet görevini üstlendiğinde, Ebu Bekir'in gö-
rüşü ile amel etmeyi ilga etti/geçersiz kıldı ve kendi görüşü ile amel
etti. Bunun içindir ki Müslümanın görüş benimsemesi ile halifenin
benimsediğine teslim olması arasında fark vardır. Zira halifenin
benimsediğine teslim olmak, sadece onunla amel etmek zorunlulu-
ğudur, ona davet etmek ve onu öğretmek değildir. Görüş benimse-
mek ise, onu öğretmek, ona davet etmek ve onunla amel etmektir.
Bunun içindir ki halifenin benimsediğine aykırı görüşler benimse-
yen siyasi kitlelerin varlığına yani siyasi partilerin varlığına izin ve-
rilir. Fakat bunların hepsi de diğer Müslümanlar gibi sadece amel
etmek yönünden başkasına değil halifenin benimsediğine göre
amel etmeye zorlanırlar.

Ayrıca halife şer'î hükümleri benimserken sadece şer'î içtihat ile
istinbat edilmiş şer'î bir hüküm vasfı ile belirli bir görüşü seçmek-
tedir. Halife, kendi katından bir hüküm koymamaktadır. Zira hü-
küm koyucu olan sadece Allah'tır. Bundan dolayı halife, şeriat ve
şer'î hükümlerle mukayyedir. Çünkü ona kitap ve sünnet ile amel
etmesi şartı ile beyat edilmiştir. Çünkü o, halife olsa da, Müslüman
olması vasfı ile Allah'ın emirleri ve nehiyleri ile mukayyed olup,
şer'î hükümlerin sınırında durmak zorundadır. Bu sınırı aşması
hiçbir şekilde caiz değildir. Bir tek hüküm dahi olsa İslam şeriatın-
dan olmayan bir hükmü getirmesi helal olmaz. Zira Rasul [SallAlla-
hu Aleyhi ve Sellem]'in şu kavli gayet açıktır: *من عمل عملاً ليس عليه أمرنا فهو رذ*
“**Her kim hakkında emrimiz olmayan bir amel işlerse o
merduttur.**” [Muslim] Bundan dolayı imama, bir helalı haram kılması,
bir haramı helal kılması, bir hükmü ilga etmesi veya bir hükümle

amel etmeyi durdurması helal olmaz. Çünkü bu, her Müslümana haram olduğu gibi halifeye de haramdır. Şöyle denilmez: "Müslümanların maslahatı, filan şeyi haram kılmayı, falan şeyi mübah kılmayı gerektirdi." Böyle denilmez: Çünkü Allah, müslümanların maslahatını belirli hükümler ile belirlemiştir. Halife gelip bu hükümlerden başkasında bir maslahat gördüğünde, o hükümleri nesh etmiş olur ki bu da kesinlikle caiz değildir. Bunun içindir ki şöyle de denilmez: "Müslümanların işlerinin gözetilmesi, ona o işleri kendi içtihiyle uygun gördüğüne göre yürütmesi hakkını vermiştir." Böyle denilmez: Çünkü, Allah ona Müslümanların işlerini kitap ve sünnete göre yani şer'î hükümlerle gözetmesi hakkını vermiştir ve ona bu çerçevede içtihat hakkı tanımıştır. Böylece o, kendileri hakkında bir nassın gelmediği, asılları hakkında nassın genel olarak geldiği fer'î ameller hakkında içtihat eder. Zira o, en yararlı ve en uygun gördüğü hususların seçiminde içtihat eder. Hakkında Allah'ın hükmünün geldiği hususlarda ise, halifenin içtihadına yer yoktur. Bilakis o, herhangi bir değiştirme ve tahrif olmaksızın şer'î hükmü olduğu gibi uygulamakla yükümlüdür. Evet, halife, şeriatın haram kıldığı bir harama kesin bir şekilde götüren bir ameli mübah görebilir. Mesela kesin olarak insanların dinlerinde fitneye düşmesine ya da insanlar arasında fiske yayılmasına yol açan bir kitabın piyasalarda dolaştığını görebilir. Bu durumda onun yasaklanmasını emreder. Kesin şekilde şeriatın ortadan kaldırılmasını vacip kıldığı bir eziyet/sıkıntıya götüren bir mübah amel görebilir. Mesela yoldan geçmeyi engelleyecek ya da yoldan geçenlere sıkıntı verecek şekilde deponun önüne malın konulmasını görebilir. İşte o zaman o mübah yasaklanır ve bunu yapan herkes cezalandırılır. Ancak bu, helalı haram kılmak değildir. Bilakis o, istinbat ettiği bir şer'î hükmü uygulamaktadır. Bu hükmü ise şu şer'î kaidelerden istinbat etmiştir: [الوسيلة إلى الحرام محرمة] "Harama vesile olan şey de haramdır", [كل فرد من أفراد المباح، إذا كان ضاراً أو مؤدياً إلى ضرر، حرم ذلك الفرد، وظل الأمر مباحاً] "Mübahın kollarından her bir kol, zararlı veya zarara götürüyorsa, bu kol haram kılınır ama o şey mübah olarak kalır." Veya başka birisinin istinbat ettiği hükmü benimsemiş ve uygulamıştır. Bu durumda ona bunu yapması vaciptir. Çünkü o, uygulanması vacip olan şer'î bir hükümdür. Böylece haramı yasaklamış olmakla mübahı yasaklamış olmaz. Aynı şekilde asıllarının delilinin genel olarak geldi-

ği, kendilerine has özel bir delillerinin olmadığı birçok fer'î amel ile yapılabilen bir hüküm ya da husus var olduğunda, bu durumda o hüküm ve hususun vasıtaları ile yapılabildiği bütün ameller mübahlardan olur. Mesela bu, insanların halife veya Şura Meclisinde kendilerine vekil olacaklar hakkındaki görüşlerini öğrenebilmek için bugün “seçim kanunu” dedikleri bir uygulama gibi. Bütün bu fer'î ameller mübahdır. Halifenin bunlardan birisini emretmesi caizdir. Emrettiği zaman da ona itaat edilmesi vacip olur. Bu durumda da bir mübahı vacip kılıp bir başka mübahı yasaklamış olmaz. Bilakis bir hükmü benimsemek ve o hükmü yapmaya ulaştırın vesileyi benimsemek olur. O zaman onun hükmünden benimsediği ve o hükme ulaştırın amellerden benimsediği hususta halifeye itaat etmek vacip olur. Çünkü bu ameller ve vesileler hükme tabidirler. Tabi olan ise, tabi olunanın hükmünü alır. Bütün idari kanunlar ve düzenlemeler bu kabildendir. Zira bunlar, bir mübahı zorunlu kılmaktır. Çünkü bu, halifenin benimsediği bir hükme tabi olanları zorunlu kılmaktır. Bunu zorunlu kılmak, onun dışındakileri terk etmeyi yani yasaklanmasını gerektirmektedir. Halife, aynen hükümleri benimsemiş gibidir. Bu hususta şer'î hükümlerin dışına çıkmış, mübahı vacip kılmış, başka bir mübahı da haram kılmış olmaz. Bilakis şeriatın kendisine verdiği, hükümler ve hükümleri yapmaya ulaştırın hususları benimseme hakkını kullanmıştır. Dolayısıyla bu üç durumda: Harama veya eziyete götüren şeyleri yasaklaması ve çeşitli üsluplardan belirli bir üslubu zorunlu kılması durumunda halife, şer'î hükümlerden dışarı çıkmış olmaz. Bunlardan her birisinin şer'î delili vardır. Binaenaleyh halife için maslahat gerekçesine binaen herhangi bir şer'î hükmü değiştirmeyi caiz kılan herhangi bir haklı neden yoktur. Bilakis halifenin her hususta bütün şer'î hükümlerle tamamen kayıtlı/sınırlı olması vaciptir.

Şöyle denilmesine gelince: “Rasul, Müslümanların işlerini gütme kabilinden bir takım mübahları haram kılmış ve yasaklamıştır.” Bunda, imamın Müslümanların işlerini gütme kabilinden bunu yapmasının caiz olmasına dair bir delil yoktur. Çünkü Rasul, kanun koyucudur. Dolayısıyla mübah bir hükmü haram kıldığında veya haram olan bir hükmü mübah kıldığında bu hükmü nehetmiş olur. Neshetmek ise, kitap ve sünnete yani Kur'an ve hadise hastır. Rasulün dışında bir kimsenin ise kesinlikle buna hakkı yoktur. Rasulün

mübah olan belirli şeyleri yasaklaması, ya Allah'ın haram kıldığı bir eziyete götüren ya da Allah'ın haram kıldığı bir harama götüren şey olur. Bu ise bizim için bir teşriidir, işlerin güdülmesi cinsinden değildir. Dolayısıyla bu, imama; işlerin güdülmesi ya da maslahat gerekçesi ile hükümleri değiştirme yetkisi vermeye dair delil olarak alınmaz. Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in bazı fiilleri incelendiğinde bu gayet açık bir şekilde ortaya çıkar. Bu örneklerden bazıları şunlardır:

Tebük Gazvesi hakkında rivayet edildiğine göre Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Hicr mevkiinden geçerken konakladı. İnsanlar oradaki bir kuyudan su aldılar ve yola düştüklerinde Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], şöyle dedi: *لَا تَشْرَبُوا مِنْ مَائِهَا شَيْئًا، وَلَا تَتَوَضَّؤُوا مِنْهُ لِالصَّلَاةِ، وَمَا كَانَ مِنْ عَجَبِينَ عَجَبْتُمْوهُ فَاغْلِقُوهُ الْإِبِلَ وَلَا تَأْكُلُوا مِنْهُ شَيْئًا، وَلَا* ***Onun suyundan bir damla dahi içmeyin, salâh için ondan abdest almayın, onun suyu ile yoğurduğunuz bir hamur varsa develere yem olarak verin ve ondan hiçbir şey yemeyin, sizden biriniz yanında bir arkadaşı olmadan gece dışarı çıkmasın.*** [Taberi, Tarihinde rivayet etti] Bu örnekten Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in, mübah olan bir şeyin kullanılmasını nehyettiği, dolayısıyla bir mübahı haram kıldığı görülmektedir. Hâlbuki olayın vakıası öyle değildir. Bilakis olayın vakıası şudur: Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], mübah olan bir hükmü veya mübah olan bir şeyi değil mübah olan bir şeyin belirli bir şeyini nehyetmiştir. Bu belirli şey ise içine düşülmesinin haram olduğuna dair nassın varit olduğu bir zarara kesinlikle götürmektedir. Zira bu kuyunun suyundan içilmesinin, kesin bir zarara götüreceğini Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] öğrenmiştir. Dolayısıyla Rasulün yaptığı, bir mübahı haram kılmak değildir. Bilakis şeriatın haram kıldığı bir zarara götüren şeyi haram kılmaktır. Bu zarar ise, ordunun eziyete maruz kalmasıdır. Aynı şekilde yanında birisi olmaksızın bir kişinin dışarı çıkmasını yasaklaması, mübah fiilden belirli bir fiili yasaklamaktır. Bu belirli fiil, şeriatın haram kıldığı bir zarara kesin olarak götürmektedir. Bunun delili ise şudur: Beni Saide'den iki kişinin dışında Rasulun emrettiği insanların, kendilerine emredileni yapmalarıdır. Bu iki kişiden birisi ihtiyaç gidermek, diğeri de kendisine ait deveyi aramak için çıktı. İhtiyaç gidermek için çıkan gidis

yolunda cinnet geçirdi. Devesini aramak için çıkan kişiyi ise, rüzgar ıssız bir tepeye kadar sürükleyip attı. Bu durum Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'e bildirildiğinde şöyle dedi: *ألم أنهكم أن يخرج منكم أحد إلا ومعته صاحبه* **“Ben sizden birinizin yanında birisi olmadan dışarı çıkmasını nehyetmedim mi?”** Sonra Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] gidiş yolunda o kişilerden birisi için dua etti ve o iyileşti. İssız bir tepeye düşen diğer kişiyi ise, Medine'ye geldiğinde bir tay onu Rasule götürdü. Yine bunun delili şudur: Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Hicr mevkiinden geçerken elbisesi ile yüzünü kapattı, bineğini hızlandırdı ve sonra da şöyle dedi: *لا تدخلوا بيوت الذين ظلموا إلا وأنتم باكون خوفاً أن يصيبكم مثل ما أصابهم* **“Zulmedenlerin evlerine girmeyin. Aksi halde onlara isabet edenin size isabet etmesinden korkarak ağlarsınız.”**

Burada şu mülahaza edilmelidir ki; mübah bir fiilden belirli bir fiilin haram kılınması ile mübah fiilin haram kılınması arasında ya da mübah bir şeyden belirli bir şeyin haram kılınması ile mübah şeyin haram kılınması arasında fark vardır. Zira mübah bir fiilin haram kılınması şudur ki; şeriatın bu fiili mübah kılmış olması ve yöneticinin gelerek onda eziyetin olması gerekçesi ile bu fiili haram kılmasıdır. Mesala dışarıdan mal ithal edilmesi gibi. Şeriat bunu mübah kılmıştır. Yönetici, ithalatın mübah oluşunun fabrikaların zarar etmesine neden olduğunu görüp ithalatı haram kılsa bu, mübah bir fiili haram kılmaktır. Yöneticinin bunu yapması, kesinlikle caiz değildir. Çünkü şeriat, onu mübah kıldığında faydalı veya zararlı olduğunu bilir. Ona mübah hükmünü vermiştir, dolayısıyla haram kılınması doğru olmaz. Çünkü bu, şeriatın hükmünü nesh etmek olur. Bu ise kesin olarak batıldır. Mübah fiilden belirli bir fiili haram kılmak ise şöyledir: Mübahla ilgili hususlarının bir kısmında şeriatın haram kılmış olduğu bir zarara götüren bir şeyin arız olmasıdır. Yönetici, bu zararı ortadan kaldırmak için bu hususu haram kılmayı uygun görür. Mesela yönetici, şeker ithalatının ülkede şeker fabrikalarının kapanmasına, iflas etmelerine ve şeker ithalatının kâfirlere muhtaç edeceğini görmesi gibi... Bu durumda yöneticinin, ümmetin toplamından zararı defetmek için şeker ithalatını yasaklaması caiz olur. Bu zarar ise, zaruri ihtiyaçlarında kâfirlere muhtaç olması ve zaruri ihtiyaçlarını temin edememesidir. Bu durumda bu

mübah olan hususu yasaklaması cazi olur. Ve bu, bir mübahı haram kılmak olmaz. Bilakis mübah -ki o ithalattır- olduğu gibi devam eder. Ancak bu, mübaha ait bir hususun haram kılınmasıdır ki o, şeker ithal etmektir. Bu da Rasulün, içerisinde zararın olduğunu bildiği belirli bir kuyudan su içmeyi haram kılması gibidir. Zira Rasul, bunu haram kılması ile mübahı yani suyu haram kılmadı. O, sadece mübahtan belirli bir hususu yani o kuyudan su içmeyi haram kıldı. Bunun içindir ki mübah fiilden belirli bir fiili haram kılmak caizdir, fakat mübah fiili haram kılmak kesinlikle caiz olmaz.

2- Rivayet edildiğine göre Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Tebük'ten geri dönerken kendisinden önce yoldaki bir suya varanların ondan içmesini yasakladı. Münafıklardan bir topluluk oraya önceden varıp o sudan içtiler. Bunun üzerine Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] geldiğinde oraya önceden varanların suyu içtiklerini ve su kalmadığını görünce önce vararak o sudan içenlere lanet etti. Bu da mübah bir şeyden belirli bir şeyi yasaklamaktır. Fakat bu şey, zarara götüren bir şeydir. Bu ise, çölde kendisine şiddetli ihtiyaç olmasına rağmen suyun, bir kısmının askerlerin bekası için ayrılmasıdır. Bunun içindir ki bu, işlerin güdülmesi gerekçesi ile mübah olan bir şeyi haram kılmak olmaz.

3- Muslim, Amr İbn-u Şerid'den, o da babasından şöyle dediğini rivayet etti: Sakif heyetinde cüzzamlı bir adam vardı. Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], ona şu haberi gönderdi: **"Biz senin beyatını aldık. O halde geri dön."** Böylece onun insanlara karışmasını yasakladı. Dolayısıyla bu, mübahı haram kılmak değildir. Sadece zarar götüren bir fiili haram kılmaktır. Bundan dolayı başka bir hadiste şöyle geçmiştir: **"Cüzzam-ıdan arslandan kaçır gibi kaç."** [Ahmed, Ebu Hurayra kanalı ile rivayet etti]

Böylece bu hususta Rasulün hadisinden delil olarak getirilen hususların incelenmesi sonucunda bunlarda mübah olan bir şeyin haram kılınmadığı, sadece mübah olan şeyden belirli bir şeyin haram kıldığı ve bu belirli şeyin, şeriatın haram kıldığı bir zarara yol açan bir şey olduğu görülmektedir. Bundan dolayı bu, şeriatın haram kıldığı bir zarara yol açması durumunda mübah şeylerden belirli şeyleri ve mübah fillerden belirli fiilleri yasaklama hakkının olduğun dair bir delil ve teşriidir. Sahabelerden rivayet edilen

olaylara gelince; bunların incelenmesi sonucunda hespsinin bir harama veya şeriatın haram kıldığı bir zara götüren mübahı haram kılmak olduğu görülür. Bunlardan bir kısmı, şeri bir hükmü veya şeriatın emrettiği bir hususu yapmak için mübah bir fiili zorunlu kılmak ve üsluplarda benimseme kabilinden olan diğer fiilleri yasaklamaktır. Bu ise imam için caizdir. Ömer tarafından divanların oluşturulması ve Osman tarafından bir tek mushafın zorunlu kılınıp diğer bütün mushafların yakılması gibi. Ömerin Kur'an'la meşgul olmalarından dolayı sahabeleri hadislerle fazla meşgul olmamaya zorlaması, insanların kendileri yüzünden ve kendilerinin de dünya da fitneye düşmemeleri için sahabenin ileri gelenlerinin fethedilen beldelere gitmek üzere Medine dışına çıkmalarını yasaklaması da bu kabildendir. Aynı şekilde, halifelerin, valilerin, yöneticilerin hamur yoğuranlara terlerinin hamura akmaması için alın bağı takmalarını, burunlarından hamura bir şey akmaması için burunlarına bir kumaş parçası koymalarını zorunlu kılmaları, koltuk altlarından hamura bir şey düşmemesi için koltuk altı kıllarını tıraş etmeye zorunlu kılmaları v.b. fıkıh kitaplarında geçen hususların hepsi, [محرمة الوسيلة إلى الحرام] “Harama vesile olan şey de haramdır” ve [كل شيء معين يؤدي إلى الضرر المحقق فهو حرام] “Kesin olarak zarara yol açan belirli her şey haramdır” kaideleri kapsamına girer. Bunlarda, halifenin maslahat gerekçesi veya işleri gütmeye gerekçesi ile bir mübahı haram kılması veya bir haramı mübah kılmasının caiz olduğuna delalet eden bir şey yoktur. Buna binaen, otorite sahibinin mutlak emri olsa da yabancıların anlayışları ile oluşan kanunlara itaat vacip değildir. Ancak halifenin şer'î bir hükmü benimsemek ve hükme bağlanmak hususunda bir emri olduğunda itaat vacip olur. Dolayısıyla kanunlar, halifenin şer'î hükümlerden benimsediği hususlardır. Ancak halifenin, şer'î hükümleri ya da şeriata göre istenilen/gerekli ameller ve hususları uygulamak için bir takım kurallardan uygun gördüğünü emretme hakkı vardır. Bunlar idari kanunlar ve idari düzenlemeler gibi hususlardır. Bu, üslupları benimsemek sayılır. Bu da hükümleri benimsemeye tabidir. Bu kanunlara itaat da vacip olur. Çünkü bunları halife benimsemiştir ve Allahu Teâlâ'nın şu kavlinin kapsamına girerler: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا أَطِيعُوا

Ey iman edenler! Allah'a itaat edin, وَاللَّهِ وَأَطِيعُوا الرَّسُولَ وَأُولِي الْأَمْرِ مِنْكُمْ

Rasule ve sizden olan emir sahiplerine itaat edin.” [en-Nisâ 59]
Çünkü itaat, genel olarak gelmiştir. Dolayısıyla şeriatın yasaklamadığı her şeyi kapsar.

Cihad

Cihad, doğrudan veya mal, görüş, sayıyı arttırmak ya da benzeri şeyler ile yardım ederek Allah'ın yolunda çaba sarf etmektir. Zira Allah'ın kelimesini/dinini yüceltmek için savaşmak cihaddır. Allah yolunda görüş ile cihada gelince; eğer Allah yolunda savaşla doğrudan alakalı bir görüşse, bu cihaddır. Yok, eğer doğrudan bununla alakalı değilse onda meşakkat olup Allah'ın kelimesini/dinini yüceltmeye yönelik bir takım faydaları olsa da şeran cihad değildir. Çünkü şeran cihad, savaşa hastır ve doğrudan savaşla alakalı olan her şey cihada dâhil olur. Mesela savaşa başlaması için orduya tahrik edici, coşturucu hitapta bulunmak, düşmanlarla savaşa teşvik edici makale yazmak gibi doğrudan savaşla alakalı ise yazılı ve sözlü görüş cihaddır, aksi halde cihad değildir. Buna göre büyük sevabı ve Müslümanlara çok büyük faydaları olsa da siyasi mücadele veya zâlim Müslüman yöneticilerle çekişme, cihad olarak isimlendirilmezler. Zira mesele, meşakkat veya fayda değildir. Mesele sadece bu kelimenin içinde geçtiği şer'î manadır. Şer'î mana ise savaş ve savaşla alakalı görüş, konuşma, yazma, tuzak ve benzeri şeylerdir.

Cihadın sebebi, cizye değildir. Her ne kadar biz, cizye kabul edildiğinde cihadı durdursak da sebep cizye değildir. Cihadın sebebi sadece, kendileri ile savaştığımız kimselerin davetin kabulünü red eden kâfirler olmasıdır. Zira Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَن يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ **“Kendilerine kitap verilenlerden, Allah’a ve ahiret gününe iman etmeyen, Allah’ın ve Rasulünün haram kıldıklarını haram saymayan ve hak dini (İslam’ı) din edinmeyen kimseler ile, küçülmüş oldukları halde kendi elleri ile cizye verinceye kadar savaşın!”** [et-Tevbe 29] Dolayısıyla onlarla savaşmanın emredilmesi küfür vasfından dolayıdır. Yani Allah’a ve ahiret gününe inanmadıkları, Allah’ın haram kıldığını haram saymadıkları ve hak dini din edinmedikleri için onlarla savaşın demektir. Dolayısıyla bu vasıf, savaşmak için bir kayıt olmaktadır. Bu durumda da sebep olmaktadır. Dolayısıyla savaşın sebebi, küfür olmaktadır. Başka bir ayette ise şöyle geçmektedir: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قَاتِلُوا الَّذِينَ يَلُونَكُمْ مِنَ الْكُفَّارِ وَلِيَجِدُوا فِيكُمْ غِلْظَةً **“Ey iman edenler!**

Kâfirlerden yakınınızda olanlarla savaşın ve onlar sizde bir sertlik bulsunlar..” [et-Tevbe 123] Dolayısıyla onlarla savaşılması emri, küfür vasfından dolayıdır. Bunun gibi birçok ayet vardır. Şu ayet gibi: **“O halde şeytanın dostları ile savaşın.”** [en-Nisa 76] Ve şu ayet gibi: **“Küfrün önderlerine karşı savaşın.”** [et-Tevbe 12] Ve şu ayet gibi: **“Müşrikler nasıl sizinle topyekün savaşıyorlarsa siz de onlara karşı topyekün savaşın.”** [et-Tevbe 36]

Bu ayetlerin hepsinde Allah, belirli bir vasıftan dolayı savaşı emretti. Bu vasıf ise savaşın sebebi olan küfür vasfıdır. Cizye verilmesine gelince; Kur'an cizyeyi, “küçülmüşlükle” birlikte savaşın sebebi değil savaşın durdurulmasının sebebi kıldı. Bundan dolayı cihadın sebebi, küfürdür. Dolayısıyla kendileri ile savaştığımız kimseler, daveti kabul ettiklerinde Müslüman olurlar. İslam'ı kabul etmeyi reddedip cizye vermeyi ve İslam ile yönetilmeyi kabul ettiklerinde, bu onlardan kabul edilir ve onlarla savaşmaktan geri durulur. Çünkü onları, İslam'ı kabul etmeye zorlamak caiz değildir. İslam'la yönetilmeyi ve cizye ödemeyi kabul ettikleri sürece İslam'ı kabul etmemiş olsalar bile davete boyun bükmüşlerdir. Bunun içindir ki İslam'la yönetilmeyi ve cizye ödemeyi kabul etmelerinden sonra onlarla savaşmak caiz olmaz. Fakat cizye vermeyi kabul edip ve İslam'la yönetilmeyi reddederlerse halifenin bunu onlardan kabul etmesi caiz olmaz. Çünkü bu durumda savaşın sebebi -ki o, daveti kabul etmeyi reddeden kâfirler olmalarıdır-, halen devam etmektedir. Dolayısıyla onlarla savaşmak, farz olarak devam etmekte olup savaş farziyeti Müslümanların üzerinden düşmemiştir. İç ve dış durumların elverişli olmamasından dolayı halifenin cizyeyi kabul ettiği ve küfür nizamı ile yönetilmelerine bir şey demediği zorunlu anlaşmalara gelince; bu, şeriatın zaruret hallerinde izin verdiği zorunlu bir haldir. Dolayısıyla bu anlaşmalara kıyas yapılmaz. Buna binaen cihadın sebebi, kendileriyle savaştığımız kimselerin daveti kabul etmeyi reddeden kâfirler oluşlarıdır. Cihad için bundan başka herhangi bir sebep yoktur. Ayrıca “küçülmüşlükle” birlikte cizyenin savaşın durdurulmasının sebebi olması sadece Arap müşriklerinden olmayanlar içindir. Arap müşriklerinden ise sadece İslam'a girmeleri kabul edilir ya da öldürülürler. Bu da Allahu Teâlâ'nın şu

kavlından dolayıdır: **“Onlarla savaşacaksınız ya da Müslüman olacaksınız.”** [Feth 16]

Cihad, Kur'an'ın ve hadisin nassı ile farzdır. Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: **“Fitne ortadan kalkıncaya ve din tamamen Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın.”** [Enfal 39] Ve şöyle buyurdu: **“Kendilerine Kitâb verilenlerden, Allah'a ve ahiret gününe iman etmeyen, Allah'ın ve Rasulünün haram kıldıklarını haram saymayan ve hak dini (İslam'ı) din edinmeyen kimseler ile, küçülmüş oldukları halde kendi elleri ile cizye verinceye kadar savaşın!”** [et-Tevbe 29] Ve şöyle buyurdu: **“Savaş size farz kılındı.”** [el-Bakara 216] Ve şöyle buyurdu: **“Eğer (savaşa) çıkmazsanız, (Allah) sizi pek elem verici bir azap ile cezalandırır”** [et-Tevbe 39] Ve şöyle buyurdu: **“Ey iman edenler! Kâfirlerden yakınınızda olanlarla savaşın ve onlar sizde bir sertlik bulsunlar..”** [et-Tevbe 123]

Enes'ten Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediği rivayet edildi: **“Müşriklerle mallarınızla, ellerinizle ve dillerinizle savaşın.”** [Nesai] Yine Enes'ten Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediği rivayet edildi: **“Şüphesiz ki Allah yolunda gidiş ve geliş dünya ve içindekilerden daha hayırlıdır.”** [el-Buhari] Yine Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in şöyle dediği rivayet edildi: **“Lâ ilahe illallah diyeyişe kadar insanlarla savaşmakla emrolundum.”** İmam Ahmed ve Ebu Davud, Enes'ten Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediğini rivayet ettiler: **“...والجهاد ماضٍ منذ بعثني الله إلى أن يقاتل آخر أمتي الدجال، لا يبطله جور جائر، ولا عدل عادل، ümmetimin sonuncusu deccal ile savaşasıya kadar devam edecektir. Zâlimin zulmü ve âdilînin adaleti bunu geçersiz kılmaz.”** Zeyd İbn-u Halid'den Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in

şöyle dediği rivayet edildi: *مَنْ جَهَرَ غَارِيًّا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَقَدْ غَرَا وَمَنْ خَلَفَهُ فِي أَهْلِهِ بِخَيْرٍ فَقَدْ غَرَا* “**Kim Allah yolunda bir gaziyi donatırsa, gaza etmiş olur. Kim de o gazinin ehline iyilikle bakarsa, gaza etmiş olur.**” [Ebu Davud] Ata İbn-u Yezid el-Leysi’den Ebu Said el-Hudri [Radiyallahu Anh]’ın kendisine şöyle naklettiği rivayet edildi: Rasulullah’a hangi insan daha faziletlidir diye sorulduğunda şöyle dedi: *مُؤْمِنٌ يَجَاهِدُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ بِنَفْسِهِ وَمَالِهِ مِنْ مَاتَ وَأَلَمَ* “**Allah yolunda canı ve malı ile cihad eden mü’min.**” [el-Buhari] Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle dedi: *يَغْزُرُ وَأَلَمَ يُحَدِّثُ نَفْسَهُ بِالْعَزْوِ مَاتَ عَلَى شُعْبَةٍ مِنْ نَفَاقٍ* “**Kim Allah yolunda gaza etmez ve içinden Allah yolunda gaza etmeyi istemez olduğu halde ölürse, nifaktan bir bölüm üzerine ölmüş olur.**” [Muslim] İbn-u Ebu Evfa’dan Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in şöyle dediği rivayet edildi: *وَاعْلَمُوا أَنَّ الْجَنَّةَ تَحْتَ ظِلِّ السُّيُوفِ* “**Biliniz ki, cennet kılıçların gölgesi altındadır.**” [el-Buhari] Ebu Hurayra’dan şöyle dediği rivayet edildi: “Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in ashabından bir adam, içinde bir tatlı su pınarının olduğu bir dağ yolundan geçerken onun lezzeti hoşuna gitti ve kendi kendine şöyle dedi: “İnsanları terk edip buraya yerleşsem. Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’den izin almadan bunu yapmayacağım.” Sonra bunu Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’e zikredince o da şöyle dedi: *يَا بِنَا يَا بِنَا قَاتِلْ مَنْ قَاتَلَكَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَفْضَلُ مِنْ صَلَاتِهِ فِي بَيْتِهِ سَبْعِينَ عَامًا* “**Yapma. Zira birinizin Allah yolundaki makamı, evinde yetmiş yıl namaz kılmasından daha hayırlıdır.**” [Tirmizi]

Cihad başlangıç itibarı ile farz-ı kifayedir. Düşmanın kendilerine saldırdığı kimselere farzı ayındır, başkalarına farz-ı kifayedir. Düşman kovuluncaya ve İslam toprağı düşmanın pisliğinden temizleninceye kadar bu farz düşmez. Cihadın başlangıç itibarı ile farz-ı kifaye oluşunun anlamı, düşman başlamasa da bizim düşmanla savaş ilk başlayan olmamızdır. Herhangi bir zamanda Müslümanlardan ilk başlayan olarak savaşan kimse olmazsa, savaşın terk edilmesinden dolayı bütün Müslümanlar günahkâr olur. Mesela ilk başlayan şeklinde savaş Mısır halkı yaparsa Endonezya halkından farz düşer. Zira Müslümanlar tarafından harbî kâfirlere karşı savaş fiilen var olmuştur, dolayısıyla cihad farzı hâsıl olmuştur. Fakat Müslümanlar ile kâfirler arasında savaş çıkar ve sadece Mısır halkının

kâfirlerle savaşması ile yeterlilik hâsıl olmazsa Mısır ve Irak halkının savaşması ile Hindistan ve Enodonezya halkı üzerinden farz düşmez. Bilakis yeterlilik hâsıl oluncaya kadar düşmana yakınlığa göre farz olur. Eğer bütün Müslümanlar katılmadıkça yeterlilik hâsıl olmuyorsa cihad, düşmana galip gelinceye kadar bütün Müslümanlara farz olur.

Cihadın farz-ı kifaye oluşu, halife cihada çağırmadığı zaman söz konusudur. Fakat halifenin cihada çağırdığı kişiye cihad farz olur. Bu da Allahu Teâlâ'nın şu kavlinden dolayıdır: **يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمْ أَنْفِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ إِنَّا قَاتَلْنَاكُمْ إِلَى الْأَرْضِ** **“Ey iman edenler! Size ne oldu da “Allah yolunda savaşa çıkın!” denildiğinde yere çakılıp kalıyorsunuz?”** [et-Tevbe 38] Ve Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in şu kavlinden dolayıdır: **وَإِذَا اسْتُنْفِرْتُمْ فَانْفِرُوا** **“Allah yolunda savaşa çağırıldığınız zaman, savaşa çıkın.”** [Şeyhân]

İslam Devleti'nde cihadda yeterliliğin manası, savaşlarında yeterli olan bir topluluğun cihada kalkışmasıdır. Bu topluluk ya bu uğurda divanları olan bir ordu olur, Ömer zamanındaki halde olduğu gibi, ya da kendilerini gönüllü olarak cihada hazırlamış olurlar, Ebu Bekir zamanındaki halde olduğu gibi. İster onlar ister şunlar ister hepsi olsun, düşman kendilerine yöneldiğinde kendileri ile dayanma gücü hâsıl olduğunda, savaş onlara farz-ı kifaye olur. Eğer kendileri ile dayanma gücü hâsıl olmazsa, halife onlardan başkalarını cihada hazırlar. Cihadın ilk başlayan olmasının manası, hemen doğrudan düşmana savaşı başlatmamız demek değildir. Bilakis düşmanı önce İslam'a davet etmek kaçınılmazdır. Müslümanlara, İslam davetinin kendilerine tebliğ edilmediği kimselerle savaşmaları helal olmaz. Bilakis kâfirlerin İslam'a davet edilmeleri kaçınılmazdır. Eğer İslam'ı redederlerse cizye ödemeleri istenir. Cizyeyi de reddederlerse onlarla savaşırız. Yine Muslim, Suleymân İbn-u Burayde'den, o da babasından şöyle tahric etti: « **كَانَ رَسُولُ اللَّهِ إِذَا أَمَرَ أَمِيرًا عَلَى حَيْشٍ أَوْ سَرِيَّةٍ أَوْصَاهُ فِي خَاصَّتِهِ بِتَقْوَى اللَّهِ وَمَنْ مَعَهُ مِنَ الْمُسْلِمِينَ خَيْرًا ثُمَّ قَالَ: إِعْزُوا بِاسْمِ اللَّهِ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، قَاتِلُوا مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ، اِعْزُوا وَلَا تَغْلُوا، وَلَا تَغْلُوا وَلَا تَعْدُوا وَلَا تَمْتَلُوا، وَلَا تَقْتُلُوا وَلِيدًا، وَإِذَا تَقَبَلْتُمْ عَدُوَّكَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ فَادْعُهُمْ إِلَى ثَلَاثِ خِصَالٍ (أَوْ خِلَالٍ) فَأَيُّهُنَّ مَا أَجَابُوكَ فَاقْبَلْ مِنْهُمْ وَكُفَّ عَنْهُمْ، ثُمَّ ادْعُهُمْ إِلَى الْإِسْلَامِ فَإِنْ أَجَابُوكَ فَاقْبَلْ مِنْهُمْ وَكُفَّ عَنْهُمْ، ثُمَّ ادْعُهُمْ إِلَى التَّحُولِ مِنْ دَارِهِمْ إِلَى دَارِ الْمُهَاجِرِينَ وَأَخْبِرْهُمْ إِنَّهُمْ إِنْ فَعَلُوا ذَلِكَ فَلَهُمْ مَا لِلْمُهَاجِرِينَ**

وَعَلَيْهِمْ مَا عَلَى الْمُهَاجِرِينَ، فَإِنْ أَبَوْا أَنْ يَتَحَوَّلُوا مِنْهَا فَأَخْبِرْهُمْ أَنَّهُمْ يَكُونُونَ كَأَعْرَابِ الْمُسْلِمِينَ يَجْرِي عَلَيْهِمْ حُكْمُ اللَّهِ الَّذِي يَجْرِي عَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَلَا يَكُونُ لَهُمْ فِي الْغَنِيمَةِ وَالْفَيْءِ شَيْءٌ إِلَّا أَنْ يَجَاهِدُوا مَعَ الْمُسْلِمِينَ، فَإِنْ هُمْ أَبَوْا فَسَلِّهُمُ الْجَزِيَّةَ، فَإِنْ هُمْ أَجَابُوكَ فَأَقْبَلْ مِنْهُمْ وَكُفَّ عَنْهُمْ، «فَإِنْ هُمْ أَبَوْا فَاسْتَعِزْ بِاللَّهِ عَلَيْهِمْ وَقَاتِلْهُمْ» "Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem] bir orduya yahut bir seriyeye emîr tayin ettiği zaman, hassaten ona Allah'a karşı takvalı olmasını ve beraberindeki Müslümanlara da hayır tavsiye eder, sonra şöyle derdi: "**Allah'ın adıyla, Allah yolunda gazveye çıkın. Allah'ı inkâr edenler ile savaşın! Gazveye çıkın, ama haddi aşmayın, (ganimete) hıyanet etmeyin, ğadr (haksızlık) etmeyin, müsle (hakaret için cesetler üzerinde tahribat) yapmayın, çocukları öldürmeyin! Müşrik düşmanlarınızla karşılaştığınız zaman, onları üç haslete (yahut sıfata) davet et. Eğer sana icabet ederlerse, onlardan kabul et ve artık onlara dokunma! Önce İslam'a davet et, eğer sana icabet ederlerse, onlardan kabul et ve artık olarak dokunma! Sonra kendi darlarından (beldelerinden) Dâr-ul Muhâcîrûn'a (Dâr-ul İslam'a) ayrılmaya (hicrete) davet et ve onlara haber ver ki bunu yapmaları halinde muhâcirlerin lehine olan onların da lehine olur, muhâcirlerin aleyhine olan onların da aleyhine olur. Eğer ondan (beldelerinden) ayrılmayı reddederlerse, onlara haber ver ki Müslüman Arabiler (bedeviler) gibi olurlar; Mü'minler üzerine icra edilen Allah'ın hükmü onların da üzerine icra edilir, ama onların ganimette [savaş yoluyla düşmandan alınan mal] ve feyde [savaş olmadan düşmandan alınan mal] hiçbir hakkı olmaz, Müslümanlar ile birlikte cihad etmeleri müstesna. Eğer (böyle Müslüman olmayı) reddederlerse, onlardan cizye iste. Eğer sana icabet ederlerse, onlardan kabul et ve artık onlara dokunma! (Bunu da) reddederlerse, onlara karşı Allah'tan yardım iste ve onlarla savaş!"** İbn-u Abbas'tan şöyle dediği rivayet edildi: "Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], (İslam'a) davet etmedikçe kesinlikle hiçbir kavimle savaşmazdı." [Ahmed] Ferve İbn-u Museyk'ten şöyle dediği rivayet edildi: "Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'e geldim ve dedim ki: "Ey Allah'ın Rasulü! Kavimimden (İslam'ı) kabul edenlerle birlikte (İslam'dan) yüz çevirenlerle savaşayım mı? İzin verdi ve beni bu hususta emir tayin etti. Yanından ayrıldığımda: "Gutayfi ne yaptı? diye sormuş. Gittiğim söylenince hemen peşimden birini göndererek beni geri çağırdı.

Geldiğimde bir grup ashabı bile beraberdi ve dedi ki: ادْعُ الْقَوْمَ فَمَنْ أَسْلَمَ: "Kavmini (İslam)'a davet et. Onlardan İslam'a girenlerin Müslümanlığını kabul et..." [Tirmizi]

Cihad ve Halife

Cihad, mutlak olarak farzdır. Bir şeyle kayıtlı ve bir şarta bağlı değildir. Zira cihad hakkındaki şu ayet mutlak olarak gelmiştir: كُتِبَ عَلَيْكُمُ الْقِتَالُ **"Savaş size farz kılındı."** [el-Bakara 216] Dolayısıyla cihadın farz olması ile halifenin varlığının bir ilgisi yoktur. Bilakis cihad, Müslümanlar için bir halife olsa da olmasa da farzdır. Ancak şeran hilafet inikadi gerçekleşmiş ve çıkış sebeplerinden bir sebeple hilafetin dışına çıkmamış Müslümanlar için bir halife olduğunda cihad işi, facir olsa dahi halife olarak kaldığı sürece halifeye devdedilmiştir. Hilafet merkezinde kaldığı sürece uygun gördüğü hususta tebaanın ona itaat etmesi gerekir. Tebaadan birine facir bir emir ile savaşmasını emretse dahi ona itaat etmesi gerekir. Çünkü Ebu Davud, Ebu Hurayra'ya dayandırarak yaptığı rivayette Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] şöyle demiştir: **"Cihat, birr veya fâcir olsun, her emirle birlikte üzerinize vaciptir."**

Müslümanların halifesine, her zaman bizzat kendisinin cihada çıkmak hususunda çaba sarf etmesi ya da Müslümanlardan ordular ve seriyeler göndermesi sonra da Allah'ın nusreti/yardıımı hakkındaki şu kavli ile yapmış olduğu güzel vaadine güvenmesi vaciptir: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَتَصَرُّوا لِلَّهِ يَتَصَرُّكُمْ **"Ey iman edenler! Eğer Allah'a/dinine yardım ederseniz Allah da size yardım eder."** Hali fenin ülkenin her tarafında kâfirlere karşı yeterli dirence sahip bir ordu hazırlamaya başlaması gerekir. Halifeye, ülkenin geçitlerinden herhangi bir geçidini düşmanla savaşmaya yeterliliği olan Müslümanlardan bir gruptan yoksun bırakması caiz olmaz. Bilakis bütün geçitlerin daima İslamî ordu ile dolu olması kaçınılmazdır. Müslümanları ve ülkelerini düşmanın zararından koruyacak kaleler, hendekler ve her ne gerekli ise onu yapması vaciptir. İslam Devletini ve İslam ülkesini kâfirlere ve hilelerinden koruyacak her çeşit kuvveti gücü nispetinde hazırlaması vaciptir.

Halifenin, ordunun siyaseti ve idaresinde komutanlığı fiilen üstlenmesi vaciptir. Halife, ordunun başına askeri deneyimi olan bir komutan tayin ederken onu sadece kendisine vekil olarak tayin eder. Çünkü halife ordunun başkomutanı değil, bilakis fiili komutanıdır. Nitekim Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem] ordunun komutanlığını bizzat kendisi üstlenmiştir. O, seriyeler gönderirken ordunun komutanı olması itibarı ile onları gönderirdi. Yine Ömer, Şam ve Fars'taki ordu komutanlarına detaylı tâlimatlar gönderirdi. Bu da halifenin ordunun fiili komutanı olduğuna gösterir. Tebanın her ferdinin halifeye itaat etmesi farz olduğu gibi, ister er ister komutan olsun ordunun her ferdinin halifeye itaat etmesi farzdır. Nitekim Muslim, Ebu Hurayra kanalı ile Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediğini rivayet etti: مَنْ أَطَاعَنِي فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ وَمَنْ يَعُصَنِي فَقَدْ عَصَى اللَّهَ **Kim bana itaat ederse Allah'a itaat etmiş olur. Kim bana isyan ederse Allah'a isyan etmiş olur. Kim emire itaat ederse bana itaat etmiş olur.**” Yine Muslim, Ebu Hurayra kanalı ile Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in şu kavlini rivayet etti: **İmam [halife] ancak bir kalkandır. Onun arkasında savaşırsınız ve onunla korunulursunuz.**” İmamın “kalkan” olmasının manası, “örtü” olması demektir. Çünkü o, düşmanın Müslümanlara zarar vermesine engel olur. Ancak halife, sadece insanların gücünün yettiği hususta tereddütsüz kesin emir vermelidir. Dolayısıyla insanların güçlerinin yetmediğini bildiğinde onlara zorlayıcı emir vermemelidir. Aynı şekilde Müslümanları helaka sürüklememeli ve onlara onları hıyanete sevk etmesinden korkulan hususları emretmemelidir.

Bir halifenin var olması halinde böyledir. Halife olmadığı zaman cihat, hiçbir şekilde ertelenemez. Çünkü cihad ertelendiğinde onun maslahatı elden kaçır. Halife, başına bir emir tayin edip bir ordu gönderdiğinde emir öldürülür veya ölürse ordunun içlerinden birini emir tayin etme hakkı vardır. Aynen Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in ashabının Mute ordusunda yaptığı ve Rasulün de bunu onaylamasında olduğu gibi. Ordunun bir emiri olduğunda, ordudan hiçbir kimsenin emirin izni olmadan herhangi bir maksatla kampın dışına çıkma hakkı yoktur. Emir, bir şeyin yapılmasını veya terk edilmesini emrettiğinde bu hususta ona itaat etmek vaciptir ve ona

karşı gelmek haramdır. Bu da Allahu Teâlâ'nın şu kavlından dolayıdır: **إِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ آمَنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِذَا كَانُوا مَعَهُ عَلَى أَمْرٍ جَامِعٍ لَمْ يَذْهَبُوا حَتَّىٰ يَسْتَأْذِنُوهُ** “Mü'minler ancak Allah'a ve Rasulüne inanmış kimselerdir. Onlar onunla ortak bir iş üzerindeyken ondan izin istemedikçe bırakıp gitmezler.” ^[en-Nûr 62] Burada nebiye intibak eden halifeye de intibak eder ve emir, halifeye kıyas edilir. Yine bu, Aleyhi's Selam'ın şu kavlından dolayıdır: **وَمَنْ يُطِيعِ الْأَمِيرَ فَقَدْ أَطَاعَنِي وَمَنْ يَعْصِ الْأَمِيرَ فَقَدْ عَصَانِي** “Kim emire itaat ederse bana itaat etmiş olur. Kim emire isyan ederse bana isyan etmiş olur.”

Halifenin Ordunun Komutasını Üstlenmesinin Manası

Hilafet, İslam şeriatının hükümlerini ikame etmek ve İslam davetini dünyaya taşımak için tüm Müslümanların genel başkanlığıdır. Şeriatın hükümlerinin ikame edilmesi ve davetin dünyaya taşınması, hilafet makamının uğruna var olduğu iki husustur ve bu iki husus, hilafet makamının işidir. Dolayısıyla halifeden başka birisinin bu iki hususu üstlenmesi doğru olmayacağı gibi bu iki hususu üstlenmesi için kendi yerine birini tayin etmesi de caiz değildir. Çünkü bu iki husus üzerine beyat edilmiştir ve beyat akdi bu iki husus hakkında kendi şahsına yapılmıştır. Dolayısıyla halifenin bu iki husus hakkında kendisine vekil tayin etmesi caiz olmaz. Çünkü her akid, ücretli, vekil ve ortak gibi akdi yapan şahsın üzerinde gerçekleşir ve akdi yapan kimsenin, üzerinde akdin yapıldığı işin yapılması hususunda başkasını vekil tayin etmesi caiz değildir. Hilafet akdi, belirli bir şahıs üzerine yapıldığı zaman bu şahsın, hilafet akdinin şahsı üzerinde yapıldığı hususta yerine geçmesi için başkasını vekil tayin etmesi caiz değildir. Hilafet akdinin hakkında yapıldığı husus ise şeriatın hükümlerini ikame etmek ve daveti taşımak için Müslümanların genel başkanlığıdır.

Bundan da ortaya çıkmaktadır ki; davetin taşınması hilafetin, uğruna kurulduğu hususlardandır. Yani aslen hilafet, daveti taşımak için vardır. Dolayısıyla Müslümanlardan her şahsın daveti taşınması doğru olsa da, onu halifeden başkasının üstlenmesi caiz olmaz. Binaenaleyh davetin taşınması, her ne kadar bütün Müslümanlara farz olsa da Müslümanlardan her ferdin onu yapma hakkı olsa da, halifeden başka birisinin onu üstlenmesi caiz olmaz.

Halifenin davetin taşınmasını üstlenmesinin belirli bir metodu vardır ki o da cihaddır. Cihad ise ancak mücahitlerle, savaş için hazırlanan kuvvetle ve savaşın kendisi ile olur. Bunun içindir ki ordunun varlığı, ordunun teçhizi ve yaptığı iş, davetin dünyaya taşınmasının metodudur. Bundan dolayı ordunun komutasını üstlenecek olan halifedir. Çünkü davetin taşınmasını üstlenecek olan odur. Dolayısıyla cihadı üstlenecek olan da odur. Dolayısıyla ordunun komutasını başkası değil o üstlenir. Şöyle ki; ordunun komutasını üstlenmek, ordunun idaresini yürütmek, ordunun eğitimini yaptırmak ve ordu ile ilgili teknik işleri yapmak değildir. Zira bunların hepsi, birer üslup ve vesiledir. Her ne kadar halife, genel olarak ordunun işlerini üstlenmiş olsa da bunları o yapmaz. Ancak ordunun üstlenmesi demek, ordunun oluşturulmasını, teçhiz edilmesini ve işlerini yerine getirmesi hususunu üstlenmek demektir. Şöyle ki; cihada yoğunlaşmış asker mücahiddir ve düşmanı korkutmak ve savaş için hazırlanan kuvvet, cihad işlerinden sayılır. Bunun içindir ki Allah, cihadı emrederken bunları da emeretmiştir. Savaşın ise kendisi cihaddır. Bundan dolayı mücahidlerin durumunu, onları hazırlama durumunu ve savaşmaları durumunu üstlenmek, sadece halifenin hakkıdır. Dolayısıyla halifenin ordunun komutasını üstlenmesinin manası, ordunun oluşturulması ile alakalı siyasetin, teçhiz edilmesi ve hazırlanması ile alakalı siyasetin ve işini yani savaş yapması siyasetinin belirlenmesini sadece onun üstlenmesi demektir. Yine bu siyasetin uygulanmasının doğrudan denetimini sadece o üstlenmelidir. Bunun içindir ki; dâhili ve harici olmak üzere hem askeri siyasetin hem de savaş siyasetinin tamamının belirlenmesini üstlenecek olan halifedir. Bunları onun dışında bir başkasının üstlenmesi kesinlikle doğru olmaz. Bu siyaseti belirlerken ve uygulanmasının denetimini yaparken halifenin bu hususta istediği kimseden yardım almasının caiz olduğu doğrudur. Fakat bu işleri, mutlak olarak üstlenmesi için başkasına terk etmesi caiz olmaz. Halifenin ordunun komutasını üstlenmesinin manası işte budur. Bundan dolayı, bu komutayı halifeden başkasının üstlenmesi hiçbir şekilde caiz olmaz.

Gerek halifenin daveti taşımayı üstlenmesinin yegane metodu olması vasfı ile cihadı yapan kuvvet olması bakımından, gerekse halifenin yani içeride ve dışarıda devletin otoritesini koruyan kuvvet olması bakımından bizzat ordunun konumundan kaynaklanan iki

mesele vardır. Halifenin daveti taşımaya üstlenmesinin yegane metodu olması vasfı ile cihadı yapan kuvvet olması bakımından kaynaklanan meseleye gelince; bu, devletin dış siyaseti ile alakalı bir meseledir. Ordunun ve askeri değerlendirmelerin burada yeri yoktur. Çünkü İslam Devleti'nin dış siyaseti, sadece daveti dünyaya taşıma üzerine kuruludur. Halifenin daveti üstlenmesinin metodu, sadece cihad olduğuna göre İslam Devleti, daima cihad halinde olur. Buna göre İslam ümmetinin tamamı, kendisi ile diğer devletler arasında her an harbin muhtemel olduğuna ve devletin siyasetinin cihad için sürekli hazırlanma esası üzerine bina edilmesi gerektiğine inanmalıdır. Düşmanla savaş, fiili bir savaş olduğuna göre kendilerine İslam daveti dikkat çekici bir şekilde tebliğ edilmedikçe savaşa başlamak caiz olmaz. Bunun içindir ki İslam Devleti'nin siyaseti, kendisi ile diğer devletler arasında İslam'ın dikkat çekici bir şekilde halklara ve milletlere tebliğ edilmesine imkân verecek bir ortamı oluşturmayı amaçlamalı ve bunu, davetin taşınmasının gerektirmesi halinde, her an savaşa girme hazırlığı üzerine bina etmelidir. Dolayısıyla İslam fikrilerinin ve hükümlerinin dikkat çekici bir şekilde tebliğ edilmesine imkân sağlayacak bir ortam oluşturulması kaçınılmaz bir durumdur. Çünkü bu, cihad hükümlerinden bir hükümdür ve fiili olarak savaşa başlamanın temel şartıdır. Bunun içindir ki halifenin bu ortamı oluşturması zorunludur. Halifenin bu ortamı oluşturması yolunda gücü yettiğince çaba sarf etmesi ve gerektiği kadar para harcaması vaciptir. Fetih uğruna ya da İslam topraklarını savunma uğruna ya da Müslümanların şerefini ve mukaddesatını koruma uğruna tehlikelere korkusuzca dalması gerektiği gibi tamamen bu ortamın oluşması uğruna da bazı tehlikelere korkusuzca dalması da vacip olur. Bunun içindir ki askeri kuvvetin temin edilmesi, askeri hazırlığa önem verilmesi ve askeri tahminleri kavramak, bu ortamın oluşturulması ve korunmasında temel bir parçadır. Çünkü askeri kuvvet, küfür güçlerine ve küfür devletlerine karşı yegane zırhtır. Bu, halifenin davetin taşınmasını üstlenmesinde ordu ve askerî kuvvetleri etki sahibi yapar. Bu da dış siyasetin direği olmalarından dolayı ordunun ve silahlı kuvvetlerin dış siyasette etkisi olduğu demektir. Buradan da dış siyaset üzerinde yani halifenin davetin taşınmasını üstlenmesinde tehlike oluşmaktadır. Bunun içindir ki ordunun davetin taşınmasını üstlenmesinin üzerindeki

etkisi bakımından yani bunun devletin dış politikası üzerindeki tehlikesi bakımından bu meselenin gerçeği üzerine idrak edilmesi kaçınılmazdır. Eğer bu mesele, gerçeği üzerine idrak edilmezse ya davetin dünyaya taşınmasının durmasına ya da dış siyasette karışıklığa ve çökmesine neden olur.

İslam Devleti için askeri bir kuvvetin inşa edilmesi, sadece savunma donanımı amaçlı değildir. Bilakis askeri bir kuvvetin inşa edilmesi, halifenin Müslümanların kendisine beyat ettiği hususu gerçekleştirebilmesi yani devletin Allah'ın kendisine farz kıldığı hususu -daveti taşımaktır- yapabilmesi için kaçınılmaz olan zorunlu bir husustur. Veya diğer bir ifade ile devletin dış siyasetini Allah'ın farz kıldığı şekilde yürütmesi ve bu siyasetin doğru ve üretken bir şekilde yürütmesinin bekasını koruması için askerî bir kuvvet inşa edilmesi kaçınılmaz olan zorunlu bir husustur. Bunun içindir ki askeri bir kuvvetin inşası, ümmetin harbi kâfirlerini korkutmasına ve saladırı ihtimallerine karşı sahip olduğu yegane zırh olmasının ötesinde devletin dış siyasetini İslami bir siyasete çevirmenin yegane metodudur.

Ancak İslam Devleti'nin, güçlü askeri bir organla askeri bir kuvvet bina etmesinin kaçınılmaz olarak zorunlu olması, askeri değerlendirmelerin devletin dış siyasetine hâkim olması ve askeri organın az ya da çok dış siyasette etkisinin olması demek değildir. Çünkü askeri görüş, belirli bir mesleğe ait uzmanların görüşüdür. Devlet ile diğer devletler arasında savaş çıktığında devlete askeri avantajlar kazandırmak için görevlerinden dolayı bu kişilerden çıkan görüştür. Onların görüşlerinin bütün tedbirleri kapsamaması, doğal ve muhtemel bir durumdur. Ancak bu görüşe sadece bir nasihat olmasından öte itibar edilmesi doğru olmayacağı gibi belirli bir mesleğe ait uzman insanların nasıhhati olmasının ve konu hakkındaki düşüncelerin bu belirli yönün ötesine geçmesi caiz de değildir. Bunun içindir ki küçük büyük her hususta bu nasıhhata tabi olmak doğru olmayacağı gibi dış siyasete ilişkin genel araştırmada işgal ettiği yerin dışında ele alınması da doğru olmaz. Dolayısıyla bu nasıhhat, sadece kendi sanatında ve dış siyasetteki yeri noktasında dikkate alınır. Zira bu bir nasihat olup şura değildir. Yani halife, dış siyaseti ele alırken onu talep edebilir ve kendisine söylendiğinde onu sadece dinlemesi caizdir. Ancak bunu yaparken hem dış siyaset

karşısında hem de bu nasihatın dış siyaset planlamalarındaki yeri karşısında uyanık olmalıdır ve ona bundan fazla değer vermesi doğru olmaz. Çünkü böyle yapmayı ona bir nasihat olmasından daha büyük değer verdiğinde, dış siyasette tehlike meydana geleceğinden kuşku yoktur. Bu tehlike ise ya dış siyasette karışıklık ve çökme şeklinde ya da davetin taşınmasının durması şeklinde ortaya çıkar. Hatta bundan daha fazlası ortaya çıkabilir. Zira devlette çökme ve otoritesini yadığı alanda gerileme meydana gelebilir. Bunun içindir ki askeri görüşe sadece bir nasihat olmasından fazla değer vermesi caiz olmaz.

Askerler, işlerini asker sıfat ile yaparlarken uzmanlık sahibi kimseler gibi yaparlar. Onlar, değerlendirmelerinde dünya kamuoyundan faydalanılmasına karışmazlar. İslam'a davetin dikkat çekiçi bir boyuta ulaşmış olmadığını ve bunun düşmanla karşılaşma üzerindeki etkisini düşünmezler. Onlar, ruhi ve manevi kuvvetteki muazzam potansiyeli dikkate almaya çalışmazlar. Onlar, düşman ülkesinde yaşayan veya davet için oraya giden davet taşıyıcılarının çalışmalarını anlamaya önem vermezler. Onlar, diplomatik araçları ve siyasi çalışmaların büyük etki boyutunu idrak etmezler. Bunun içindir ki askerler kapsamlı siyasi bir şekilde değil objektif bir şekilde düşünürler. Dolayısıyla onların nasihatları alındığında kendi konusunda değerli bir nasihatıdır. Ancak onlara çalışma ve rapor yetkisi verilip görüşleri için herhangi bir bağlayıcılık olduğunda siyasi kararlara ve siyasi gidişata zarar vermeye neden olacağında şüphe yoktur. Bundan dolayı askeri organın dış siyasette etkili olmasına izin verilmesi caiz olmayacağı gibi askerlerin görüşlerinin sadece teknik nasihat olmanın ötesinde bir yere sahip olması da caiz olmaz.

Ancak askerlerin görüşlerinin sadece teknik bir nasihat olmaları konumuna hasredilmesi, askeri değerlendirmelerin ihmal edilmesi demek değildir. Bilakis bunun manası, sadece halifenin kendi değerlendirmelerini askeri değerlendirmelere hâkim kılması, bazı zamanlarda askeri değerlendirmelerin es geçilmesi durumunda sorumluluğu üstlenmeye hazır olması için niha planları kendisinin hazırlaması, muavin, vali ve Ehl-il Hal ve'l Akd gibi askerlerin dışındaki kimselerin değerlendirmelerine askerlerin değerlendirmelerinden daha fazla yer vermesi gerekir demektir. Ancak halife-

nin, ister ülkeyi savunma ister kâfirlerle cihada başlama bakımından olsun askerlerin devletteki yüksek konumlarını takdir etmesi gerekir. Bunun içindir ki halifeye ve ümmetin tamamına askeri kuvveti, kişinin göz bebeğini koruduğu gibi korumaları gerekir. Ancak dış siyaseti belirlemede egemen olan, harp tehliklerine karşı koymak için hazırlanma keyfiyetini, harbe ne zaman girileceğini ve hangi süratle ne zaman olacağını belirleyecek olan, askerler değil siyasiler olmalıdır. Yine halifenin, askeri kuvvetten sürekli siyasete tabi olan bir idare oluşturmasına, askeri organa ve herhangi bir ferдинin siyasete tabi olma rolünü aşmasına ve siyaseti belirleme rolüne soyunmasına asla izin vermemesi gerekir.

Onlar, dış siyaseti belirlerken halifeye etki etmekten uzak durmaları bakımından sadece askeri değerlendirmeler olarak kalmalıdır.

Askeri organın rolü ve görüşleri bakımından bu böyledir. Halifenin askeri değerlendirmelere itibar etmesine gelince; askeri görüşleri sadece teknik bir nasıhhat olarak alması yeterli değildir. Yoksa askeri değerlendirmelerin, dış siyasi kararına etki etmesini sağlamış olur. Bilakis askeri değerlendirmelerin sadece bir nasıhhat olarak alınması kaçınılmaz olduğu gibi askeri görüşlerin dış siyasete etkisi olmasının önüne bir engel konulması da kaçınılmazdır. Yani dış siyasetin askeri görüşlerin üzerine bina edilmesi veya dış siyasette etkin bir faktör olması caiz değildir. Askeri değerlendirmelerin dış siyasete hâkim olması tehlikelidir. Bilakis askeri değerlendirmeler, devletin dış siyasetinin gerisinde kalmalıdır. İster askerlerden sadır olsun isterse askerlerden sadır olmasın dış siyaseti belirlerken halifeye etki etmekten uzak kalması için, askeri değerlendirmeler askeri değerlendirmeler olarak kalmalıdır.

Askeri hususlar, somut detaylı bir şekil almaktadır. Zira topları, savaş gemilerini, uçakları, üsleri, nükleer bombaları ve füzeleri görebilirsiniz. Bunların fetih, kuşatma, ilerleme ve gerileme hususunda zafer elde etme veya hezimete uğrama üzerindeki etkilerine kolaylıkla kanaat getirebilirsiniz. Zira bunlar, boyutlarının ölçülmesi mümkün olan maddi şeyler olup sonuçları hissedilebilir maddi etkileri vardır. Bunun aksine ruhi ve manevi güçler, siyasi manevralar, yerel kamuoyu ve dünya kamuoyu, böyle değildir. Zira bunlar, maddi hususlar değildir. Bunların etkilerini idrak etmek ve sonuç-

larını hissetmek kolay değildir. Çünkü bunlar, dış siyasette hatta harp ve fetihde çok önemli olmalarına ve daha çok hayati olmalarına rağmen görülemez ve hissedilmez somut olmayan şeylerdir. Bunun içindir ki askeri değerlendirmeler, dış siyasetin gerisinde kalmalı, ruhi kuvvetler önce olmalı, sonra manevi güçler hâkim olmalıdır. Siyasi manevraların ve siyasi dehanın itibar bakımından ayrıcalıklı bir konumu olmalıdır. Bu da sadece halifenin üstlendiği parçalanma kabul etmeyen tek siyasi bir kuvvette birleşmiş olmalıdır. Buradan da halifenin tek başına ordu komutasını fiili olarak üstlenmesinin manasını, ordunun komutasının ona şekli olarak veya bazı ifadelerle göre başkomutan şeklinde verilmesinin tehlikesini idrak edebiliriz.

Nitekim Abbasiler döneminin ikinci asrında ve Osmanlılar döneminin son zamanındaki bazı halifeler nezdinde askeri değerlendirmelerin dış siyasete hâkim kılınmasının, davetin dünyaya taşınmasının durmasına yol açan korkunç bir etkisi olmuştur. Zira ruhi güç hala güçlü olmasına, İslami fikirler kökleşme ve yerleşme rolü almasına rağmen İslami fetihler, Rum beldesinde Şam beldesi yönünden Türkiye sınırında ve Batı Avrupa beldesinde Fransa'nın gerisinde kalıp İspanya sınırında durmuştur. Fakat askerler, kendi kuvvetleri ve düşmanın kuvveti hakkında görüşlerini ortaya koyup bu görüşlere harbe girilip girilmeme hususunda birinci derecede itibar edilince siyasi çalışmalara ve siyasi değerlendirmelere taşmaksızın cihadın şer'î hükümlere göre pratikte kalması için yaz ve kış saldırıları ile sınırlı kalınma kararı alındı. Osmanlılar zamanında İslam orduları, Avrupayı Yunanistan, Bulgaristan, Romanya, Arnavutluk ve Yugoslavya'dan süpürüp attıktan sonra Avusturya'nın Viyana surlarına ulaştı ve İslam'ın otoritesini bu bölgenin tamamına yaydı. Hatta Avrupa'da İslam ordusunun yenilmez olduğuna dair kamuoyu oluşmuştu. Miladi 18. yüzyılda Avrupa'da ortaya çıkan sanayi devriminin üzerine, askeri değerlendirmeler de dış siyasete hâkim olunca İslami yayılım durdu ve İslam'ın otoritesinin tamamen yıkılmasına yol açan gerileme başladı.

Bu izahat, ordunun cihadı yapan kuvvet olması bakımından idi. Ordunun içeride ve dışarıda otoriteyi koruyan kuvvet olması bakımından izahata gelince; bu, otoritenin yani yönetimin hayatı olması bakımından maddi kuvvet ile alakalıdır. Zira yönetimi koruyan

odur. Yönetimi geçici bir şekilde de olsa kurma ve devirme imkânına sahip olan odur. Bundan dolayı ordunun ve silahlı kuvvetlerin otorite olması bakımından otoritede çok büyük yeri ve konumu vardır. Bu da ordunun otoritede çok büyük etkisi olduğuna işaret eder. Ancak gerçek şudur ki askeri değerlendirmelerin, askerin nasihatının alınması bakımından dış siyasette bir varlığı olması caiz olsa da hiçbir durumda askeri organın ve herhangi bir ferdinin asker olması bakımından otoritede herhangi bir varlığının olması caiz olmaz. Çünkü her ne kadar otorite askeri organla korunmuş olsa da onda askerin varlığına yer yoktur. Zira otorite, hissedilir maddi bir kuvvet değildir, maddi kuvvetten alınmış da değildir. Otorite sadece toplumda ilişkilerin tanziminin uygulanmasıdır. O, ümmetten ya da halktan alınmıştır. Çünkü o, gerçekte halkta ya da ondan daha kuvvetli toplulukta saklı olup askeriye ve askeri organla bir alakası yoktur. Evet uygulamayı ancak askerler yaparlar ve maddi kuvvet yani askerler olmadan uygulamanın var olması imkânsızdır. Fakat askerlerin uygulamadaki rolünün, askerin düşmana ateş ettiği, fakat ateş ederken iradesinin ve görüşünün olmadığı elindeki silahın rolünün ötesine geçmesi caiz değildir. Otoritede yani yönetimde herhangi bir durumda askerlere ait herhangi bir varlığın olması yönetim üzerinde tehlike teşkil eden hususlardandır. Zira ne kadar az olursa olsun yönetimde onlara ait herhangi bir rolün varlığı, ilişkilerin tanzimini yürüten otorite yerine hapsedilenler için bir polis yönetimi yapar.

Şüphesiz ki, ne kadar az olursa olsun askerlerin otoritede herhangi bir rolünün olması, yönetim üzerinde, yönetici üzerinde ve ülkenin varlığı üzerinde bir tehlike oluşturur. Çünkü yönetimde hak aramak vardır, şeriatla mukayyet olmak vardır, adaleti gerçekleştirmek vardır. Hükmedilirken hem yöneticiye hem de yönetilenlere göre maddi kuvvete herhangi bir itibar verilmez. Yönetimin gücü, sahip olduğu uygulama araçlarında insanların işlerine ve işlerinin güdülmesine karşı duyarlılıkta yatmaktadır. Zira yönetimde maddi kuvvet esas alındığında yönetim bozulup sadece hâkim olma ve tahakküme dönüşür. Ve o zaman onda yönetimin ve otoritenin gerçeği kaybolup gider. Bunun içindir ki yönetimde askerlere ve askeri organa ait herhangi bir varlığın olması doğru olmaz. Bilakis askerler, yönetim hakkında kesinlikle hiç bir irade ve görüşe sahip olma-

yan yöneticinin elindeki bir araç olarak kalmalıdır. Hatta irade, görüş ve benzeri şeylerle alakası olan her şeyden hali olan sadece sağır bir araç olarak kalmalıdır. Bu izahat, askerlerin yönetimin kendisi üzerindeki tehlikesi bakımından idi. Askerlerin yöneticinin üzerindeki tehlikesi bakımından olana gelince; askeri organ veya askerler, birer beşer olup onlarda beka içgüdüğü vardır ve bunun en önemli tezahürü ise egemenliktir. Dolayısıyla yönetimde varlık sahibi olmaları onlara bırakılır, kendilerinin yöneticiyi devirmeye muktedir olduklarını, yöneticiyi ve otoritesini koruyanların kendileri olduğunu gördükleri zaman kendilerinin otoritenin kaynağı ve yöneticinin otoritesinin kendilerinden beslendiği vehmine kapılırlar. Böylece içlerindeki egemenlik duyguları harekete geçerek -maddi kuvvet ellerinde diye- yöneticinin üzerine çullanırlar ve yönetimi ondan gaspedirler. Bundan dolayı askeri organa veya askerlere otoritede herhangi bir varlık vermesi, yönetici için bir tehliktir. Nitekim bu, Abbasiler döneminde ve Osmanlılar dönemindeki İslam Devleti'nde meydana gelmiştir. Zira bazı halifeler, askerler önünde zafiyet gösterdiler. Böylece askerler, onlara galebe çaldı veya onları ellerindeki bir oyuncuğa çevirdiler. Bu da o halifeler döneminde İslam Devleti yönetiminde meydana gelen inhitata/çöküntüye neden oldu.

Yönetimde askerlerin herhangi bir rolünün bulunmasının, ümmetin varlığı ve devletin varlığı üzerindeki tehlikesine gelince; İslam Devleti, taşıdığı firkin tabiatı gereği düşmanlarla çevrilidir. Devletin ve ümmetin mukayyet kalması gereken şer'î hüküm şudur ki dünyanın tamamı, Dâr-ul İslam ve Dâr-ul Küfür olmak üzere ikiye ayrılır. İslam ile yönetilen ve İslam râyesinin gölgesi altında olan belde, İslam beldesidir. Bu beldenin dışında kalan dünyanın tüm bölgesi ise Dâr-ul Küfür'dür, yani Dâr-ul Harp'tir. Bunun içindir ki İslam Devleti, bütün asırlarda kendisini gözetleyeduran düşmanlarla çevrili idi. Dolayısıyla, rolleri ne kar az olursa olsun, askerlerin yönetimde bulunmasına izin verildiği zaman onların düşmanlar tarafından ayartılmaları, siyasilerin ayartılmasından daha kolay olur. Çünkü onların işlerinde aslanan, işlerinin maddi ve askeri bir iş olmasıdır. Dolayısıyla uzun vadeli manevraları ve gizli siyasi ayrıntıları idrak etmeleri zordur. Bunun içindir ki kendi anlayışlarına göre ülkenin kazanımları veya kendi kişisel kazanımları karşılığında yö-

netimi almak veya yöneticileri değiştirmekle ayartılmaları mümkündür. Burada yönetici kişilerin ve yönetimin ötesinde ümmetin varlığı ve devletin varlığı için bir tehlike oluşur. Çünkü ümmetin varlığı, mefhumlar, ölçüler ve kanaatler toplamı ile birlikte insanlar toplamıdır. Devletin varlığı ise ölçüler, mefhumlar ve kanaatler toplamı ile birlikte hükmetme yetikisine sahip olan insanlar toplamıdır. Dolayısıyla askerler, dış ayartma ile yönetimi ele geçirdiklerinde onlara yani askerlere devlette olmayan mefhumlar, ölçüler ve kanaatler sızar. Dolayısıyla da önce devletin varlığına sonra da ümmetin varlığına kargaşa sızar. Hatta bunun da ötesinde belkide küfür devletlerinin nüfuzu sızar. Buradan da bozulma ve yok oluş meydana gelir. Bundan dolayı askeri organın veya askerlerin otoritede yani yönetimde herhangi bir varlıklarının olmasına izin vermek korkunç bir tehlikedir.

İslam ümmeti, askerlerin otoritede bir rolünün olması tehlikesinden, devletin ve ümmetin varlığına zafiyet ve kargaşa sızmasından sonra da İslam devletinin ve ümmetinin varlığının ortadan kalkmasından dolayı çok çekmiştir. Zira Osmanlıların son zamanlarında İstanbul'daki kâfir devletlerin elçileri, askerlere etki etmeye başladılar. Öyle ki devlet organına İslam dışı mefhumlar, ölçüler ve kanaatler sızmaya başladı. Mithat Paşa ve onunla birlikte olan subaylar, bu mefhumların, kanaatlerin ve ölçülerin oluşturulmasında en bariz rolü oynadılar. Özellikle Abdulhamid'in yönetime halife olarak geldiği inkılapta ve Abdulhamid'in hilafetten uzaklaştırılıp Sultan Reşad'ın halife olarak getirildiği inkılapta bu etkiyi görmek mümkündür. Bunlardan önce Mısır'da Büyük Mehmet Ali Paşa'nın, İstanbul'daki İslami Hilafete darbe vurmak için kendisini Fransa'nın ajanı yaparak Mısır'da oynadığı rol vardır. Sonra Mustafa Kemal'in, Osmanlı Devletinin birinci dünya savaşında hezimete uğramasının akabinde müttefiklerin İstanbul'dan çekilmesi ve kendisine Barış Konferansında yardım etmeleri karşılığında hilafeti ortadan kaldırmak için İngiltere ile birlikte kurduğu komploda oynadığı rol vardır. İşte askerlerin oynadığı bu roller, önce İslam Devleti'nin varlığını sarsmış ardından da onu ortadan kaldırmıştır. Bundan dolayı askeri organın veya askerlerin otoritede herhangi bir varlıklarının bulunmasına izin verilmesi cazi değildir.

Şehit

Şehitler üç kısımdır: Dünya hükümleri olmaksızın ahiret şehidi, sadece dünya şehidi, dünya ve ahiret şehidir.

Dünya hükümleri olmaksızın sadece ahiret şehidler; onlar bazı hadislerde yedi, bazı hadislerde sekiz, bazı hadislerde dokuz, bazı hadislerde on bir kısım olarak zikredilen kimselerdir. Muslim'de geçtiği üzere sahih olan ise onlar, şu beş kısım insanlardır: Veba olarak bilinen taun hastalığından ölenler, ishal hastalığından ölenler, suda boğularak ölenler, enkaz altında ölenler ve savaş olmaksızın Allah'ın kelimesini (dinini) yüceltmek için Allah yolunda ölenler. Muslim, Ebu Hurayra'dan Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediğini rivayet etti: *بَيْنَمَا رَجُلٌ يَمْشِي بِطَرِيقٍ وَجَدَ عُصْنَ شَوْكٍ عَلَى الطَّرِيقِ فَأَحْرَهُ فَشَكَرَ اللَّهَ لَهُ فَغَفَرَ لَهُ وَقَالَ الشَّهَادَةُ حَمْسَةٌ الْمَطْعُونُ وَالْمَنْبُوتُ وَالْعَرِيقُ*

“Kim yolda yürürken yol üstünde dikenli bir dal görür de onu yoldan alırsa, Allah onu ödüllendirir. Dedi ki: Şehitler şu beş kişidirler: Taun/veba hastalığından ölen, ishal hastalığından ölen, boğularak ölen, enkaz altında ölen, Allah Azze ve Celle yolunda şehit olan.” Yine Muslim, Ebu Hurayra'dan Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediğini rivayet etti: *مَا تَعُدُّونَ الشَّهِيدَ فَيُكْرَمُ قَالُوا يَا رَسُولَ اللَّهِ مَنْ قُتِلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَهُوَ شَهِيدٌ قَالَ إِنَّ شُهَدَاءَ أُمَّتِي إِذَا لَقِيَهُ قَالُوا قَمَنْ هُمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ مَنْ قُتِلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَهُوَ شَهِيدٌ وَمَنْ مَاتَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَهُوَ شَهِيدٌ وَمَنْ مَاتَ فِي الطَّاعُونَ فَهُوَ شَهِيدٌ وَمَنْ مَاتَ فِي الْبَطْنِ فَهُوَ شَهِيدٌ قَالَ ابْنُ مِقْسَمٍ أَشْهَدُ عَلَى أَبِيكَ فِي هَذَا الْحَدِيثِ أَنَّهُ قَالَ وَالْعَرِيقُ شَهِيدٌ*

“Aranızda kimi şehitten sayıyorsunuz. Dediler ki: "Ey Allah'ın Rasulü! Allah yolunda öldürülen şehittir." Dedi ki: "O zaman ümmetimin şehitleri az demektir." Dediler ki: "O halde onlar kimdir, ey Allah'ın Rasulü?" Dedi ki: "Kim Allah yolunda öldürülürse şehittir. Kim Allah yolunda ölürse şehittir. Kim taun/veba hastalığında ölürse şehittir. Kim ishalden ölürse şehittir. (İbn-u Muksim dedi ki: Bu Hadis ile ilgili olarak babamın şöyle dediğine şahit oldum: Kim boğularak ölürse şehittir.” Bütün bu kişilerin şehitliğinden kast edilen, onlar için ahirette şehit sevabının olmasıdır. Dünya da ise gasledilip cenaze namazları kılınır. "Şehit" kelimesi, sevap bağlamında söylenip bundan bahsedildiğinde bu kişilere şehit de-

nilmesi doğru olur. Fakat beraberinde herhangi bir karine olmaksızın konuşmada şehit kelimesi geçtiğinde bu, sadece Allah yolunda öldürülenlere hamledilip bu kişilere hamledilmez.

Ahiret olmaksızın dünya şehidine gelince; ona, yıkanmadan, cenaze namazı kılınmadan elbisesi ile defnedilmesi bakımından dünya şehidi ile ilgili hükümler uygulanır. Ancak o, Allah'ın kelimesinin yüce olması için savaşılan şehitlerin ahiretteki sevabını alamaz. O, nam için veya sadece ganimet için veya planlı olarak savaşmak gibi Allah'ın yolundan başka bir gaye için savaşılan kimsedir. Çünkü hadisler, şehit sevabını Allah yolunda savaşılan şehide has kılmıştır. O, geriye dönmeden ilerleyerek savaşmıştır. Muslim, Ebu Musa el-Eşari kanalı ile şunu rivayet etti: Bir adam Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'e gelerek dedi ki: "Ey Allah'ın Rasulü! Bir kişi ganimet için savaşıyor, bir kişi anılmak için savaşıyor, bir kişi yerini görmek için savaşıyor. Kim Allah yolundadır?" Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], dedi ki: **"Kim Allah'ın kelimesinin (dininin) yüce olması için savaşırsa, o Allah yolundadır."** Yine Muslim, Ebu Musa'dan şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'e yiğitlik için savaşılan, hamiyet için savaşılan ve riya için savaşılan kişiler hakkında hangisinin Allah yolunda olduğu soruldu. Bunun üzerine Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], dedi ki: **مَنْ قَاتَلَ لِكَلِمَةِ اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا فَهُوَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ "Kim Allah'ın kelimesinin (dininin) yüce olması için savaşırsa, o Allah yolundadır."** Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], şehidin günahının affedilmesi için geriye dönmeden ileriye doğru giderek savaşmayı şart koşturmuştur. Nitekim Muslim, Abdullah İbn-u Katâde'den, o da Katâde'den Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'den şunu anlatırken işittiğini rivayet etmiştir: "Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], insanlar arasında ayağa kalkıp onlara, Allah'a iman ederek, Allah yolunda cihad etmenin en faziletli amel olduğunu hatırlattı. Bunun üzerine bir adam ayağa kalkıp ona şöyle dedi: Ey Allah'ın Rasulü! Ben Allah yolunda öldürülürsem günahlarım benden silinir mi, ne dersin? Bunun üzerine Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] ona şöyle dedi: **نَعَمْ إِنْ قُتِلْتَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ وَأَنْتَ صَابِرٌ مُحْتَسِبٌ مُقْبِلٌ غَيْرٌ مُدْبِرٌ ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَيْفَ قُلْتَ قَالَ أَرَأَيْتَ إِنْ قُتِلْتَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَتُكْفَرُ عَنِّي خَطَايَايَ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَعَمْ وَأَنْتَ**

“Evet, sen ahirette sevabını bekleyerek geriye dönmeden ileriye doğru gitmekte sabrederek Allah yolunda öldürülürsen.” Sonra Rasullullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] şöyle dedi: **“Nasıl dedin?”** O da dedi ki: “Ben Allah yolunda öldürülürsem günahlarım benden silinir mi, ne dersin?” Rasullullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] dedi ki: **“Sen geriye dönmeden ahiret sevabını bekleyerek ilerlemekte sabredersen, borç hariç evet. Zira Cebrail [Aleyh's Selam] bana bunu dedi.”** Bunun mefhumu şudur ki; geriye dönerek savaşırsa onun günahları silinmez ve şehit sevabı alamaz. Ayrıca Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], nam için savaşan kimsenin azap göreceğini ve şehit olarak isimlendirileceğini açıklamıştır. Muslim, Süleyman İbn-u Yesar'dan şöyle dediğini rivayet etti: *إِنَّ أَوَّلَ النَّاسِ يُقْضَىٰ يَوْمَ الْقِيَامَةِ عَلَيْهِ رَجُلٌ اسْتُشْهِدَ فَأُتِيَ بِهِ فَعَرَفَهُ نِعْمَةً فَعَرَفَهَا قَالَ فَمَا عَمِلْتُ فِيهَا قَالَ قَاتَلْتُ فِيكَ حَتَّى اسْتُشْهِدْتُ قَالَ كَذَّبْتَ وَلَكَ أَنَّكَ قَاتَلْتَ لِأَنَّ يُقَالَ جَرِيءٌ فَقَدْ قِيلَ ثُمَّ أُمِرَ بِهِ فَسُحِبَ عَلَىٰ وَجْهِهِ* **“Muhakkak ki, Kıyamet gününde hakkında hüküm verilen ilk insan, şehit edilen bir adamdır. O adam getirilip kendisine nimet tanıtılır. O da onu tanımış olur. Allah ona, 'Bunun için ne yaptın?' der. O da; 'Şehit olasıya kadar Senin için savaştım' der. Allah da; 'Yalan söyledin, sen cesur desinler diye savaştın, nitekim öyle denildi' der. Sonra onun ateşe atılmasıya kadar yüzüstü sürüklenmesini emreder.”** Bu, nam için savaşan kimseye dünya şehidi ile ilgili hükümler uygulansa da onun Kıyamet gününde şehit sevabını alamayacağına bilakis azap göreceğine delalet etmektedir.

Dünya ve ahiret şehidine gelince; o, Allah'ın kelimesini (dinini) yüceltmek için kâfirlerle savaşan ve Müslümanlar ile kâfirler arasındaki muarekede öldürülen kimsedir. İster savaş, harp beldesinde olsun isterse İslam beldesinde olsun fark etmez. Allahu Teâlâ, şöyle buyurdu: *وَلَا تَحْسِبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ* **“Allah yolunda öldürülenleri sakın ölü sanmayın. Bilakis onlar diridirler, Rableri yanında rızıklara mazhar olmaktadır.”** [Âl-i İmrân 169-171] İşte bu şehit, hakkında şer'î hükümlerin geldiği şehittir. Bu şehitlik, kâfirlerle savaşta öldürülen kimseye hastır. Aynı şekilde savaşta yaralanan sonra bu yarasından dolayı ölen kimse de savaşta öldürülen kimse gibi sayılır. Fakat bunun dışında kalan kimseler

şehit sayılmaz. Bineanaleyh bâgilere karşı savaşta öldürülen ve savaşta yaralanan sonra yarası iyileşen daha sonra ölen kimse de şehit sayılmaz. Dolayısıyla hakkında özel hükümler olan ve Allahu Teâlâ'nın canlı olduğunu haber verdiği şehit, Allah'ın kelimesini yüceltmek için kâfirlerle savaşta öldürülen ve savaşta yaralanıp bu yarısından dolayı ölen kimseye hastır.

Zikredilen şehidin hükmü şudur ki; o, yıkanmaz, kefenlenmez, kanı ve elbisesi ile defnedilir. Çünkü şehit, Kıyamet gününde kanının kokusu çok güzel misk kokusu olduğu halde haşrolunur. Şehidin yıkanmamasına gelince; çünkü el-Buhari, Cabir'den şöyle dediğini rivayet etti: "Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Uhud'da öldürülenlerden iki kişiyi bir tek elbise içine koyuyordu. Sonra, 'Bunlardan hangisi daha çok Kur'an okuyor' diyordu. Ona birisi gösterildiğinde onu mezara yerleştiriyordu. Sonra da 'Ben bunlara şahidim' diyordu. Onların yıkanmaksızın ve cenaze namazı kılınmaksızın kanları ile defnedilmesini emrediyordu."

Yine Ahmed İbn-u Hanbel, Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in Uhud'da öldürülenler hakkında şöyle dediğini rivayet etti: لَا تُعَسَّلُوهُمْ "Onları yıkamayın. Zira her yara ya da her kan Kıyamet günü etrafına misk kokusu yayar. Onlara cenaze namazı kılmadı." Yine Nesai, Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in Uhud şehitleri hakkında şöyle dediğini rivayet etti: زَمَلُوهُمْ بِدِمَائِهِمْ، فَإِنَّهُ لَيْسَ كَلِمٌ يَكْلَمُ فِي اللَّهِ إِلَّا يَأْتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِدِمَى، لَوْنُهُ لَوْنُ الدَّمِ، "Onları yıkamaksızın kanları ile gömün. Zira Allah yolunda yaralanan hiç bir kimse yoktur ki Kıyamet günü şah damarı, rengi kan ve kokusu misk kokusu olan bir kan fışkırtır olduğu halde getirilmiş olmasın." Enes'ten şu rivayet edildi: "Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Uhud'da öldürülenler için cenaze namazı kılmadı ve onları yıkamadı." [eş-Şafi Musnedinde rivayet etti] Uhud şehitleri yıkanmadığı gibi, Bedir şehitleri de yıkanmadı. Aynı şekilde Hendek ve Hayber şehitleri de yıkanmadı. Bu da gösteriyor ki şehit yıkanmaz. Aynı şekilde şehit, ölünün kefenlendiği gibi kefenlenmez. O sadece, üzerindeki elbise ile kefenlenir. Bunun delili ise Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in Uhud şehitleri hakkındaki şu kavlidir: زَمَلُوهُمْ بِكُلُومِهِمْ وَدِمَائِهِمْ "Onları yaraları ve kanları ile gömün." [Ahmed] Ve çünkü İbn-u Abbas'tan şu rivayet edildi: " Rasul [Sallallahu

Aleyhi ve Sellem], Uhud'da öldürülenlerin üzerinden deri ve demir parçalarının çekilip alınmasını ve elbiseleri ile defnedilmesini emretti." [Ebu Davud] Şehidin cenaze namazının kılınmasına gelince; onun için cenaze namazı kılınması caizdir, kılınmaması da caizdir. Şehit için cenaze namazının caiz olması, Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in Uhud'da öldürülenler için defnedildikten sonra, Hamza için ve savaşta öldürülen bir adam için cenaze namazı kıldığına dair rivayetlerden dolayıdır.

El-Buhari, Ukbe İbn-u Âmir'den şunu rivayet ett: "Nebi [Sallallahu Aleyhi Sellem], Uhud'da öldürülenler için sekiz sene sonra, ölenlere ve dirilere veda eden kimse gibi cenaze namazı kıldı." Yine Tahavi, Şerh-ul Meani'de İbn-u Zubeyr'den hasen isnad ile şunu tahrîç etti: "Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'e dokuz kişi getirildi ve Hamza, onların onuncusu idi. Onlar için cenaze namazı kıldı." Yine Ebu Davud, Ebu Selam'dan, o da Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in ashabından bir adamdan şöyle dediğini rivayet etti: "Biz Cüheyne'nin bir bölgesine saldırdık. Müslümanlardan bir adam, onlardan bir adamı seçti. Ona darbe vurdu ve yanlışlıkla kendisini yaraladı. Bunun üzerine Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], şöyle dedi: **أخوكم يا معشر المسلمين "Ey Müslümanlar topluluğu! Kardeşinize bakın."** İnsanlar hemen onun yanına gittiler ve onu ölmüş olarak buldular. Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] onu, elbisesi ve kanı ile sarmalayıp cenaze namazını kıldı ve defnetti. Bunun üzerine dediler ki: 'Ey Allah'ın Rasulü! O şehit mi?' Dedi ki: **نعم، وأنا له شهيد "Evet ve ona şahidim."** Bu üç hadis, sabit hadislerdir ve şehidin cenaze namazının kılınacağına dair açıkça delalet etmektedirler.

Şehit için cenaze namazı kılmamanın caiz olmasına gelince; Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şehit için cenaze namazı kılmadığına dair başka rivayetler de gelmiştir. Ebu Davud ve Tirmizi, Enes'ten şunu rivayet ettiler: "Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Uhud'da öldürülenler için cenaze namazı kılmadı ve onları yıkamadı." Yine Ahmed, Enes'ten şunu rivayet etti: Uhud şehitleri yıkanmadan kanları ile defnedildiler ve onlar için cenaze namazı kılınmadı." El-Buhari, Cabir İbn-u Abdullah [Radiyahallahu Anhum]dan şöyle dediğini rivayet etti: "Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem],

Uhud'da öldürülenlerden iki kişiyi bir tek elbise içine koyuyordu. Sonra, 'Bunlardan hangisi daha çok Kur'an okuyor' diyordu. Ona birisi gösterildiğinde onu mezara yerleştiriyordu. Sonra da 'Ben bunlara şahidim' diyordu. Onları yıkamaksızın ve cenaze namazı kılmaksızın kanları ile defnedilmesini emrediyordu." Bu hadisler, sabittir ve şehit için cenaze namazı kılınmadığına dair delaleti açıktır. Nitekim Şafi; İbn-u Abbas hadisi hakkında, Uhud şehitleri için defnedilmelerinden önce namaz kılınmamasının manası hakkında sorulduğunda şöyle cevap vermiştir: "Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in, Uhud'da ölenler için cenaze namazı kılmadığına dair haberler mütevatir şeklinde gelmiştir."

İster Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şehit için cenaze namazı kıldığı varit olsun, ister ise kılmadığı varit olsun bu hadislerin tamamı sabittir. Hem sabit olmalarından hem de rivayeten ve dirayeten delil getirilmesinden dolayı bu hadislerden herhangi birisinin reddedilmesi mümkün değildir. Bunlardan birisini diğerine tercih etmek de mümkün değildir. Çünkü Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in o şehitler için cenaze namazı kıldırıldığından sahabelerin gafil olması ihtimal dışı olduğu gibi ölenler için cenaze namazı kıldırıldığı sabit olduğu halde, bunun tersine cenaze namazının terk edilmesinden de gafil olmaları ihtimal dışıdır. Şu halde iki hadisten birisi diğerine nasıl tercih edilir? Şöyle denilmez: "Şehit için namaz kıldığının sabit olduğu hadislerdeki [الصلاة] 'salâttan' maksat duadır. Böylece [صلى] sözü, "dua etti" manasında olur." Böyle denilmez: Çünkü bir karine gelmedikçe şer'î hakikatler lügavî hakikatlerin önüne geçer. Burada ise bir karine gelmemiştir. Dolayısıyla salâttan maksat, ölü için kılınan şer'î salâttır (yani cenaze namazıdır).

Şöyle de denilmez: "Ölü için namaz kılınmasıyla ilgili hadisler, namaz kılınmamasıyla ilgili hadisleri neshederler. Çünkü bu hadislerden birisi, Uhud şehitleri için sekiz sene sonra namaz kılındığına dairdir. Bu hadisin bu konuyla ilgili bütün hadislerin sonuncusu olduğu sabit olmuştur. Çünkü İbn-u Habbân'ın rivayetinde şöyle geçmektedir: "Sonra evine girdi ve Allah ruhunu alıncaya kadar dışarı çıkmadı." Böyle denilmez: Çünkü hadisin sadece sonra gelmiş olması neshe delalet etmesi için yeterli değildir. Bilakis kendisinden neshin anlaşıldığı başka bir karinenin olması kaçınılmazdır.

Burada ise bir karine yoktur. Dolayısıyla bu hadiste nesh yoktur. Böylece rivayetlerin hepsi muteber olarak kalır ve şehit için cenaze namazı kılınmamasının caiz olduğuna hamledilir. Nitekim Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in Bedir'de öldürülenler, Hendek'te öldürülenler ve Hayber'de öldürülenler için cenaze namazı kıldığı rivayet edilmemiştir. Aynı şekilde şehitler için cenaze namazı kılındığında bunda bir beis olmayacağına ve insanların şehitler için cenaze namazı kılmalarının engellenmeyeceğine hamledilir.

Şehidin “şehit” olarak isimlendirilmesi, kendisine cennetlik olduğuna dair Kur’an’ın nassı ile şahitlik edilmesinden dolayıdır. Allah Teâlâ şöyle buyurdu: **“Allah, mü’minlerden mallarını ve canlarını cennet karşılığında satın almıştır. Çünkü onlar, Allah yolunda savaşır, öldürürler, öldürülürler.”** [et-Tevbe 111]

Muslim, Cabir'den şöyle dediğini rivayet etti: **“قَالَ رَجُلٌ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَوْمَ أُحُدٍ: أَرَأَيْتَ إِنْ قُتِلْتُ فَأَيْنَ أَنَا؟ قَالَ: فِي الْجَنَّةِ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ وَتُفْتَلُونَ”** Bir adam Uhud Günü Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'e dedi ki: **“Eğer katledilirim, nerede olurum?”** Dedi ki: **“Cennette!”** Böylece adam elindeki hurmaları attı ve sonra katledilinceye kadar savaştı. Suyeyd'in hadisinde ise şöyle geçti: "Bir adam, Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]' Uhud günü dedi ki: "Enes İbn-u Malik'ten şu rivayet edildi: **“فَانطَلَقَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَصْحَابُهُ حَتَّى سَبَقُوا الْمُشْرِكِينَ إِلَى بَدْرٍ، وَجَاءَ الْمُشْرِكُونَ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: قُومُوا إِلَيَّ جَنَّةَ عَرْضِهَا السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ، قَالَ: يَقُولُ عُمَيْرُ بْنُ الْحُمَامِ الْأَنْصَارِيُّ: يَا رَسُولَ اللَّهِ جَنَّةَ عَرْضِهَا السَّمَاوَاتُ وَالْأَرْضُ؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: بَخٍ بَخٍ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: مَا يَحْمِلُكَ عَلَى قَوْلِ بَخٍ بَخٍ، قَالَ: لَا وَاللَّهِ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِلَّا رَجَاءَ أَنْ أَكُونَ مِنْ أَهْلِهَا، قَالَ: فَأَيْنَكَ مِنْ أَهْلِهَا، فَأَخْرَجَ تَمْرَاتٍ مِنْ قَرْنِهِ، فَجَعَلَ يَأْكُلُ مِنْهُنَّ، ثُمَّ قَالَ: لَنْزِ أَنَا حَبِيبٌ حَتَّى أَكُلَ تَمْرَاتِي هَذِهِ، إِنَّهَا لِحَيَاةٌ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: فَرَمَى بِمَا كَانَ مَعَهُ مِنَ التَّمْرِ، ثُمَّ قَاتَلَهُمْ حَتَّى قُتِلَ”** [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] ve ashabi hareket ettiler ve nihayet Bedir'e müşriklerden önce vardılar. Daha sonra müşrikler geldi. Bunun üzerine Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] şöyle dedi: **“Genişliği semavat ve arz kadar olan cennete koşun!”** Umeyr İbn-u Humâm el-Ensârî: **“Ey Allah'ın Rasulü! Semavat ve arz genişliğinde mi?”** diye şaşkınlık içinde sorunca Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] **“Evet!”** cevabını verdi. Umeyr (hayretinden): **“Bak, bak”** dedi. Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sel-

lem] **“Niye (şaşkınlıkla) bak bak dedin?”** diye sorunca; **“Hayır Vallahi ya Rasul Allah, o cennet ehlinde biri olmak ümidiyle”** deyince Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem] **“Sen Cennet ehliyorsun”** müjdesini ona verdi. Bunun üzerine Umeyr yanında taşıyıp yediği hurmaları çıkardı ve **“Eğer şu hurmaları yiyecek kadar yaşarsam muhakkak bu çok uzun bir hayat olur”** diyerek onları yere fırlattı. Sonra onlarla savaşıma daldı ve nihayet katledildi.” [Muslim] Böylece Allahu Teâlâ ve Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], şehidin cennetlik olduğuna şahitlik ettiler. Şehidin diri olmasına gelince, bu Kur’an’ın nassı ile sabittir. Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: **وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ** (169) **فَرِحِينَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ وَيَسْتَبْشِرُونَ بِالَّذِينَ لَمْ يَلْمُوهُمْ فِي شَيْءٍ يَلْحَقُوا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ** (170) **يَسْتَبْشِرُونَ بِنِعْمَةِ مِنَ اللَّهِ وَقَضَلِ يَلْحَقُوا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ** (170) **يَسْتَبْشِرُونَ بِنِعْمَةِ مِنَ اللَّهِ وَقَضَلِ يَلْحَقُوا بِهِمْ مِنْ خَلْفِهِمْ أَلَّا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ** **“Allah yolunda öldürülenleri sakın ölü sanmayın. Bilakis onlar diridirler, Rableri yanında rızıklara mazhar olmaktadır. Arkalarından gelecek ve henüz kendilerine katılmamış olan şehit kardeşlerine de hiçbir keder ve korku bulunmadığı müjdesini duyurmaktadırlar. Onlar Allah’tan gelen nimet ve keremin Allah’ın mü’minlerin ecrini zayi etmeyeceği müjdesinin sevinci içindirler.”** [Â-i İmrân 169-171] Şehitlere ait bu hayat/diri oluş, bizim idrak edemediğimiz ve algılayamadığımız gaybî bir hayattır. Çünkü o hayat, ebediyet aleminde bir hayattır. Biz her ne kadar şehitlere ait bu hayatı idrak edemeyizsek algılayamazsak da onun varlığına inanmamız kesin zorunlu bir husustur. Çünkü Kur’an’ın kesin nassı ile sabittir. Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: **وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتٌ بَلْ أَحْيَاءٌ وَلَكِنْ لَا تَشْعُرُونَ** **“Allah yolunda öldürülenlere ölüler, demeyin. Bilakis onlar diridirler. Fakat siz algılayamazsınız.”** [el-Bakara 154] Şehitlerin diri oluşu, iman edilmesi vacip olan mugayyebattan/gayıpla ilgili hususlardandır. Şehitlerin faziletine gelince; bu dengi olmayan büyük bir fazilettir. Bunu Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem] birçok hadiste açıklamıştır. El-Buhari, Katâde’den şöyle dediğini rivayet etti: Enas İbn-u Malik [Radiyahallahu Anh]’ı Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]’i şöyle dediğini rivayet ederken işittim: **مَا أَحَدٌ يَدْخُلُ الْجَنَّةَ يُحِبُّ أَنْ يَرْجِعَ إِلَيَّ** **الدُّنْيَا وَلَهُ مَا عَلَى الْأَرْضِ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا الشَّهِيدُ يَتَمَنَّى أَنْ يَرْجِعَ إِلَى الدُّنْيَا فَيَقْتَلَ عَشْرَ مَرَّاتٍ** **“Şehitten başka cennete girip de dünya yüzünde hiçbir şeyi olmadığı halde, dünyaya dönmeyi arzu eden bir kim-**

se yoktur. Zira yalnız şehit, gördüğü şeref ve itibardan dolayı dünyaya dönüp on defa öldürülmeyi arzu eder.” El-Buhari'de şöyle geçti: " Mugire Bin Şube şöyle dedi: Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'imiz bize Rabbimizden, bizden kim öldürülürse cennete gideceği mesajını bildirdi." Ömer, Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'e şöyle dedi: " Bizim öldürülenlerimiz cennette, onların öldürülenleri ise cehennemde, değil mi? O da: بلى **"Evet, gerçekten öyle"** dedi."

Abdullah İbn-u Amr İbn-ul Âs'tan Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediği rivayet edildi: **"Şehidin kul borcu hariç her günahı affolunur."** [Muslim] Yine Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediği rivayet edildi: **"Allah yolunda öldürülenlerin kul borcu hariç her şeyi bağışlanır."** El-Buhari ve Muslim, Ebu Hurayra'dan Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediğini rivayet ettiler:

تكفل الله لمن جاهد في سبيله لا يخرجه من بيته إلا جهاد في سبيله وتصديق كلمته بأن يدخله الجنة أو يرجعه إلى مسكنه الذي خرج منه مع ما نال من أجر وغنيمة. والذي نفس محمد بيده ما من كلم يكلم في سبيل الله إلا جاء يوم القيامة كهيئته حين كلم لونه لون دم، وريحه ریح مسك. والذي نفس محمد بيده لولا أن رجالاً من المؤمنين لا تطيب نفوسهم أن يتخلفوا عني، ولا أجد ما أحملهم عليه، ما تخلفت عن سرية تغدو في سبيل الله. والذي نفس محمد بيده لوددت أن أقتل في سبيل الله، ثم أحيأ ثم أقتل، ثم أحيأ ثم أقتل، ثم أحيأ ثم أقتل ثم أقتل

"Allah, evinden ancak Allah yolunda cihad için çıkan kimseye kefil olmuştur. O kimse evinden Allah'ın; yolunda cihad edenleri cennete koyacağına ya da sevap ve ganimetten elde ettiğini elde etmiş olduğu halde evine döndüreceğine dair sözünü tasdik ederek çıkmıştır. Muhammed'in canı elinde olan yemin olsun ki; Allah yolunda alınan bir yara yoktur ki, ilk meydana geldiği şekli ile, rengi kan rengi, kokusu da misk kokusu olduğu halde Kiyamet gününde çıkıp gelmesin. Yine Muhammed'in canı elinde olana yemin olsun ki, mü'minlerden bir takım erkekler, ben savaşa çıktığım halde kendileri istemeyerek benden geride kalmalardı ve ben onları taşıyacak binek bulamıyor olmasaydım, Allah yolunda savaşan hiçbir seriyeden geri kalmazdım. Muhammed'in canı elinde olana yemin olsun ki, Allah yolunda öldürülmemi, sonra dirilmemi, sonra yine öldürülmemi, sonra dirilmemi, sonra yine öldürülmemi arzularım."

Ribât

Cihada bağlı olan hususlardan birisi de ribât'tır. Ribât, Müslümanlara destek için sugrede bulunmaktır. Sugre ise, düşmanın ve halkının korktuğu, düşman sınırındaki her yerdir. Başka bir ifade ile ardında İslam'ın olmadığı yerdir. Ribât'tan maksat; dini güçlendirmek ve kâfirlerin şerrini Müslümanlardan def etmek için sugrelerde durmaktır. Def etmek maksadı ile düşmanın saldırısının beklediği herhangi bir yerde bulunmak/beklemek ribât sayılır. Çünkü ribâtın aslı, şu ayette geçen atların ribatından gelmektedir: وَأَعِدُّوا لَهُمْ

"Onlara karşı gücünüz yettiğince kuvvetten ve (cihad için bağlanıp beslenen) savaş atlarından hazırlayın ki hem Allah'ın düşmanlarını, hem kendi düşmanlarınızı korkutasınız." [el-Enfâl 60] Çünkü onlar, atlarını bağlayıp besliyorlar. Onlar, atlarını bağlayıp besliyorlar ki hepsi, sahibi için hazır olsun. Dolayısıyla sugrede at olmamış olsa da sugrede beklemek ve orada ikamet etmek ribât olarak isimlendirilmiştir. Buna göre kim düşmanı defetmek niyeti ile sugrede beklerse murâbit sayılır. İster o yer vatanı olsun yani normalinde ikamet ettiği yer olsun isterse olmasın fark etmez. Çünkü önemli olan, yerin vatanı olup olmaması değil, düşmanı defetmek ve korkutmak niyeti ile olmasıdır. Ribâtın fazileti çok büyüktür, sevabı da büyüktür. Çünkü ribât, Müslümanları ve kutsallarını savunmaktır, sugre halkı ve saldırı halkı için bir kuvvettir. Ribât, cihadın aslı ve fer'îdir. Ribâtın fazileti hakkında birçok nass gelmiştir. Sahih-i Muslim'de Selmân [Radiyallahu Anh]'ın hadisinde şöyle dediği geçti: "Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'i şöyle darken işitti: رِبَاطٌ يَوْمٍ وَلَيْلَةٍ خَيْرٌ مِنْ صِيَامِ شَهْرٍ وَقِيَامِهِ وَإِنْ مَاتَ جَزَى عَلَيْهِ عَمَلُهُ الَّذِي كَانَ يَعْمَلُهُ وَأُجْرِي عَلَيْهِ رِزْقُهُ وَأَمِنْ أَنْفَتَانِ (Allah yolunda) bir gün ve bir gece ribâtta bulunmak, gece namazı ile birlikte bir ay oruç tutmaktan daha hayırlıdır. Eğer ölürse, yapmakta olduğu iş, öldükten sonra da onun için geçerli olur, rızkı kendisine verilir, fitnelerden emin olur." Teberâni bir merfu hadiste güvenilir senedle şunu rivayet etti: ... ومن مات مرابطاً في ... Kim Allah yolunda murabit iken ölürse, en büyük korkudan emin olur." Ebu Umâme'den, Rasul [Sallallahu

Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediği rivayet edildi: *إن صلاة المرابط تعدل خمسمائة صلاة، ونفقة الدينار والدرهم فيه أفضل من سبعمائة دينار ينفقه في غيره* **“Muhakkak ki, murabıtın namazı, beş yüz namaza denktir, ribât için harcanan dinar ve dirhem başka şey için harcanan yedi yüz dinardan daha efdaldır.”** [el-Beyhaki, İmanın Şublerinde rivayet etti] Feddala İbn-u Ubeyd'den Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'i şöyle derken işittiği rivayet edilmiştir: *كُلُّ مَيِّتٍ يُحْتَمُ عَلَى عَمَلِهِ إِلَّا الَّذِي مَاتَ مُرَابِطًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَإِنَّهُ يَنْمُو عَمَلُهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَيَأْمَنُ فِتْنَةَ الْقَبْرِ* **“Her ölenin ameli biter. Allah yolunda murâbit hariç. Zira onun ameli onun için Kıyamet gününe kadar artar ve o, kabir fitnesinden emin olur.”** [Tirmizi]

Ribât, az olabileceği gibi çok da olabilir. Ribât niyeti ile beklenen her süre, az olsun çok olsun ribâttir. Bundan dolayı Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], **“Bir gün ve bir gece ribatta bulunmak”** demiştir. Efdal olanı, murâbit olması için Müslümanın ikamet etmek üzere sugralara (sınıra yakın yerlere) göç etmesidir. Ayrıca seleflerden birçoğu murâbit olabilmek için sugrelerde ikamet etmeyi seçmiştir. Eğer sugrada (sınıra yakın yerlerde) ikamet etme niyetleri düşmanı defetmek ve korkutmak olup sadece onlarla düşmanı defetme kifayeti oluşuyorsa sadece o sugra halkı murâbit sayılır. Onların gerisinde kalan bir sugra olmadıkça yeterlilik oluşmadığında ise o iki bölge halkı da murabıt sayılırlar. Defetmek ve korkutmak yeterliliği, Müslümanların ülkelerinde ikamet etmesiyle oluşuyorsa onların bu ikameti, ribât sayılır ve onlar murâbit olurlar.

Allah yolunda nöbet tutmak, Allah yolunda murâbit olmak gibidir. Zira onda büyük fazilet vardır. İbn-u Abbas'tan, Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'i şöyle derken işittiği rivayet edilmiştir: *عَيْنَانِ لَا تَمْسُهُمَا النَّارُ: عَيْنٌ بَكَتْ مِنْ خَشْيَةِ اللَّهِ، وَعَيْنٌ بَاتَتْ تَحْرُسُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ* **“İki göz vardır ki onlara ateş dokunmaz: Allah korkusuyla ağlayan göz ve Allah yolunda nöbet tutan göz.”** [Tirmizi] Osman [Radiyahallahu Anh]'den, Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'i şöyle derken işittiği rivayet edilmiştir: *حَرَسَ لَيْلَةً فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَفْضَلُ مِنْ أَلْفِ لَيْلَةٍ يُقَامُ لَيْلُهَا وَيُصَامُ نَهَارُهَا* **“Allah yolunda bir gece nöbet tutmak, gündüzü oruçla ve gecesi ibadetle geçirilen bin geceden hayırlıdır.”** [Ahmed]

İslamî Ordu

Cihad, muttakî ile fasık, imanında sadık ile münafık arasında fark olmaksızın Müslümanlara farzdır. Savaşla ilgili ayetler gelirken genel olarak gelmiştir. Nasslar genel olarak geldiğinde, onları tahsis eden bir delil geçmedikçe genel olarak kalır. Müslümanlardan biri olmaksızın diğerine cihadı tahsis eden herhangi bir delil geçmemiştir. Dolayısıyla nasslar genel olarak kalır. Buna göre İslam ordusunda münafıkların, fasıkların ve hamiyetle savaşanların asker olması caizdir. Onların sadık mü'minlerle birlikte düşmanla savaşta ve İslam ordusunda yer almalarının caiz oluşu, cihad ayetlerinin genel oluşundan ve Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in, münafıkların başı Abdullah Bin Ubeyye'den savaşta yardım almasından, bazı gazvelere onunla beraber katılmasından ve Uhud günü savaşta önce savaşla ilgili istişarelerde onun da hazır olmasından dolayıdır. Nitekim Tebuk savaşına katılmamaları hususunda münafıklara izin verdiğinde Allah, Rasulünü şöyle azarlamıştı: **عَفَا اللَّهُ عَنْكَ لِمَ أَذْنَبْتَ لَهُمْ حَتَّى يَتَّبِعَنَّ لَكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَتَعْلَمَ الْكَافِرِينَ** “Allah seni affetti. Fakat doğru söyleyenler sana iyice belli olup, sen yalancıları bilinceye kadar onlara niçin izin verdin?” [et-Tevbe 43] Fasıklara gelince; ayetlerin genelliğinden ve Saîd İbn-u el-Museyyeb'den, onun da Ebu Hurayra'dan yaptığı şu rivayetten dolayıdır: “Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Bilal'e insanlara şunu duyurmasını emretti: **AncaK Müslüman nefis/can cennete girer. Allah bu dini, facir adamla da destekler.**” [el-Buhari] Ayrıca cihad, halifenin uyguladığı farzlardan bir farzdır. Müslümanlardan olduğu halde fasıka o hüküm uygulanmadığında bu, Allah'ın hükümlerinden bir hükmün uygulanmasının terki olur. Bu ise haramdır, caiz değildir. Bundan dolayı cihad, müttakiler üzerine uygulandığı gibi aynen fasıklar üzerine de uygulanması gerekir.

Savaşta Kâfirlerden Yardım Almak

Zimmi olup olmamalarına bakmaksızın yani ister İslam Devleti tebasından olsunlar ister olmasınlar, İslam râyesi altında olmaları şartı ile, fertler halinde kâfirlerden yardım almak caizdir. Ancak İslam Devleti'nden bağımsız varlıkları olan belirli bir grup halinde

kâfirlerden yardım almak kesinlikle caiz değildir. Bağımsız bir devlet vasfı ile onlardan yardım almak haram olur. Savaşta fertler halinde kâfirlerden yardım almanın caiz olduğuna dair delil şu rivayetlerdir: "Kuzman bir müşrik olduğu halde Uhud günü Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in ashâbı ile birlikte müşriklere karşı savaşmak için yola çıktı ve müşriklerin sancaklarını taşıyan Abdudâr oğullarından üç kişiyi öldürdü. Öyle ki SallAllahu Aleyhi ve Sellem, şöyle dedi: *إن الله ليأزر هذا الدين بالرجل الفاجر* "**Şüphesiz ki Allah, bu dini facir bir adamla da destekler.**" [Taberi Tarihi] Hazâ'a kabilesi, fetih yılında Kureyş ile savaşmak için Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem] ile birlikte yola çıktı. O zaman Hazâ'a kabilesi henüz müşrik idi. Hatta Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem] onlara şöyle dedi: *يا معشر خزاعة، وارفعوا أيديكم عن القتل، فقد كثر أن يقع* "**Ey Hazâ'a topluluğu! Öldürmekten elinizi çekin, öldürme işi çok oldu.**" [Ahmed] Bu hadislerin tamamı, fertler halinde kâfirlerden yardım almanın caiz olduğuna, yani kâfirin İslam ordusunda düşmana karşı Müslümanlarla birlikte savaşmasının caiz olduğuna açıkça delalet eden sahih hadislerdir. Ancak kâfir, orduda olmaya ve savaşmaya zorlanmaz. Çünkü ona cihad farz değildir ve ona ganimetten verilmez, fakat bahşiş verilir yani ona bir miktar mal verilir. Eğer kâfir bir kimse, Müslümanlarla birlikte savaşmak yani Müslümanların ordusuna katılmak isterse hainliğinden korkulmayan güvenilir birisi ise onun ordudaki her hizmette istihdam edilmesi caiz olur.

Aişe'den rivayet olunan şu rivayete gelince: "Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], Bedir'den önce sefere çıktı. Hurret el-Vebre denilen yere geldiğinde, ona gücü ve cesareti ile bilinen bir adam yetiştirdi. Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in ashâbı onu görünce sevindiler. O geldiğinde Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'e dedi ki: 'Ben sana tabi olup seninle birlikte pay almak için geldim.' Bunun üzerine Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem] dedi ki: *تؤمن بالله ورسوله* "**Allah ve Rasulüne inanıyor musun?**" O: 'Hayır', dedi. Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem] dedi ki: *فارجع، فلن أستعين بمشرك* "**Geri dön, ben müşrikten asla yardım almam.**" Aişe dedi ki; Sonra o gitti. Biz bir ağaçlı bölgeye geldiğimizde o adam yine Rasule yetiştirdi ve ona önce dediği gibi dedi. Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem] de, ona önce dediği gibi dedi: *فارجع فلن أستعين بمشرك* "**Geri dön, ben müşrikten**

asla yardım almam." O, geri döndü. Sonra Beyda denilen yerde yine Rasule yetişti. Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], ona önce dediği gibi; **"Allah ve Rasulüne inanıyor musun?"** dedi. O da; 'Evet', dedi. Bunun üzerine Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] ona; **"Haydi gel!"** dedi." [Muslim] Bu hadis, Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in müşriklerden yardım almasının sabit oluşuyla çelişmez. Çünkü bu adam, savaşıma karşılığında ganimet almayı şart koşmuştur. Zira o, şöyle demiştir; **جئت لأتبعك وأصيب معك "Sana tabi olup seninle birlikte pay almak için geldim."** Ganimet ise, ancak Müslümanlara verilir. Dolayısıyla Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in ondan yardım almayı reddetmesi, buna hamledilir. Aynı şekilde kâfirlerden fertler halinde yardım alması da halifenin emrine terk edilmiş bir husus olarak yorumlanır. Halife dilerse yardım alır, dilerse reddeder.

Hubeyb İbn-u Abdurrahman'dan, o da babasından, o da dedesinden şöyle dediği rivayet edildi: "Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], bir gazveye çıkmak isterken Müslüman olmadığımız halde kavmimden bir adam ile birlikte ona gelip şöyle dedik: Biz kendileri ile birlikte şahit olmadığımız bir hususa kavmimizin şahit olmasından mahçup oluyoruz. Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] şöyle dedi ki: **"Siz ikiniz Müslüman oldunuz mu?"** Biz, 'Hayır' dedik. Dedi ki: **"Biz müşriklere karşı müşriklerden yardım almamız."** Bunun üzerine biz Müslüman olup onunla birlikte savaşa çıktık." [Ahmed] Bu hadis, kâfirlerden fertler halinde yardım almanın, halifenin görüşüne terk edildiğine hamledilir. Dilerse yardım alır, dilerse reddeder. Zira Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Uhud'da ve Mekke'nin fethinde yardım alırken Bedir'de, Hubeyb ve onun beraberindeki adam Müslüman olasıya kadar onlardan yardım almayı reddetmiştir. Dolayısıyla Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in hem küfürleri üzerinde iken kâfirlerden fertler halinde yardım aldığı sabit olması hem de Müslüman oluncaya kadar kâfirlerden fertler halinde yardım almayı reddetmesinin sabit olması, savaşta kâfirlerden fertler halinde yardım almanın caiz olduğuna, yardım alma işinin halifenin görüşüne terk edildiğine, dilerse alacağına ve dilerse reddedeceğine dair bir delildir. Nitekim Beyhaki, Şafi'nin şu ifadesini zikretmiştir: "Nebi [Sallallahu

Aleyhi ve Sellem], reddettiği kişilerde Müslüman olma isteği olduğunu keşfedip onların Müslüman olmalarını umarak onları reddetti. Böylece Allah da onun zannını doğruladı."

Kâfirlerden müstakil bir devlet vasfıyla yardım almanın caiz olmadığına dair delile gelince; çünkü Ahmed ve Nesai, Enes'ten Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediğini rivayet ettiler: لا تَسْتَضِيئُوا بِنَارِ الْمُشْرِكِينَ **"Müşriklerin ateşi ile aydınlanmayınız."** Bir topluluğun ateşi, bağımsız bir kabile ya da devlet olarak harpteki varlığına kinayedir. Beyhaki dedi ki: "Hafız Ebu Abdullah Fesak'ın kendi senedi Ebu Hamîd es-Sa'îdi'ye dayanarak bize bildirdiği husus doğrudur: "Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem] sefer için yola çıkıp Seniyetü'l Vedâ'yı arkada bıraktığında birden bir süvari birliği görüldü. Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], من هؤلاء **"Onlar kimdir?"** diye sordu. Dediler ki; "Benü Kaynuka'dan Abdullah Bin Selâm'ın grubudur." Dedi ki: **"Müslüman mı oldular?"** Dediler ki: "Hayır, bilakis onlar dinleri üzeredirler." Dedi ki: قولوا لهم **"Onlara geri dönmelerini, zira bizim müşriklerden yardım almadığımızı söyleyin."**

Böylece Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], Benü Kaynuka'dan Abdullah Bin Selâm'ın grubunu reddetti. Çünkü onlar, bir kâfir suvari birliğinde toplanmış bir halde Rasul ile kendileri arasında anlaşmaların olduğu bir devlet gibi olan Benü Kaynuka'dan olmaları itibarı ile kendi râyeleri altında geldiler. Bundan dolayı onları reddetti. Dolayısıyla onları reddetmesi, onların kendi râyeleri ve devletleri altında gelmiş olmalarından dolayıdır. Bunun delili ise SallAllahu Aleyhi ve Sellem'in fertler halinde geldiklerinde Hayber'de Yahudilerden yardım almayı kabul etmesidir. Ebu Hamîd'in bu hadisi, var olduğunda hükmün var olduğu ve var olmadığına hükmün de var olmadığı şer'î bir illet içermektedir. Hadisteki illet, hadisin metninde açıktır. Zira hadiste şöyle geçmektedir: "Birden bir süvari birliği görüldü. Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]; "Onlar kimdir?" diye sordu. Dediler ki: Benü Kaynuka'dan Abdullah Bin Selâm'ın grubudur." Onların bir süvari birliği olmalarının manası, müstakil bir râyeleri olan müstakil bir ordu olmaları demektir. Çünkü her süvari birliğinin bir râyesi olur. Dolayısıyla kendileri ile resülün arasında anlaşmaların olduğu bir devlet konumundaki Be-

nu Kaynuka Yahudilerinden olup müstakil bir râyeleri olan kâfir bir süvari birliği olmaları, onların reddedilmesinin illeti olmaktadır. İlet, sadece onların kâfir olmaları değildir.

Bunun delili ise, Rasulün buna ve İslam'ı reddetmelerine binaen onların geri dönmelerini emeretmesidir, onların sadece İslâm'ı reddetmesine binaen değil. Nitekim bunu, Enes'in şu hadisi de teyit etmektedir: لَا تَسْتَضِيئُوا بِنَارِ الْمُشْرِكِينَ **"Müşriklerin ateşi ile aydınlanmayınız."** Bu hadis, siyasi varlığa odaklıdır. Aynı şekilde, Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in müşrik olduğu halde Kuzma'nın yardımını aynı Uhud savaşı yerinde kabul etmesi de bunu teyit etmektedir. Bunun manası şudur ki Rasul, kâfirden yardım almayı bir varlık vasfı ile reddetmiş ve kâfirden yardım almayı bir fert vasfı ile kabul etmiştir. Buna binaen, kendi bayrakları altında bir kâfir devlet veya bir kâfir kabile veya bir kâfir grup ya da devletlerinden bir cüz olduklarında kâfirlerin yardımını kabul etmek hiçbir şekilde caiz olmaz. Buna göre kendi râyeleri altında ve devletlerinin bir parçası olarak kâfir bir grup veya kâfir bir kabile veya kâfir bir devlet olarak kâfirlerden yardım almak hiçbir şekilde caiz değildir. Hazâ'a kabilesinin, müstakil bir kabile oldukları halde Fetih yılında Kureyş'e karşı Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] ile birlikte yola çıkmış olmasına gelince; bu, bağımsız bir varlığı olan bir gruptan yardım almanın caiz olduğuna delalet etmez. Çünkü Hazâ'a, Hudeybiye yılında, Müslümanlar ile Kureyş arasındaki sulh anlaşması yazılırken ve anlaşma metninde şu ifade geçerken oradaydı: "Kim Muhammed'in sözleşmesine ve ahdine katılmak isterse ona dâhil olur. Kim de Kureyş'in sözleşmesine ve ahdinde katılmak isterse ona dâhil olur." [Ahmed] Bu metne binaen Hazâ'a kabilesi ileri atlayarak: "Biz Muhammed'in sözleşmesi ve ahdine dâhiliz" dediler. Benu Biker de atlayarak dediler ki: "Biz Kureyş'in sözleşmesi ve ahdine dâhiliz" dediler. Böylece Hazâ'a kabilesi, Müslümanlar ile Kureyş arasında olan bu anlaşmada Müslümanlarla birlikte oldular ve Rasul de onları, anlaşmaya göre devletinden bir cemaat gibi himayesine dâhil etti. Bunun içindir ki onlar, bağımsız bir grup olarak değil İslam Devleti'nin bir parçası olarak Müslümanların râyesi altında bir kabile olarak savaşmış olmaktadır. Dolayısıyla onlar, bir varlık gibi değil de fertler gibi olmaktadır. Hazâ'a ile Rasul arasında bir ittifak ya da sözleşmenin olduğuna dair vehim doğru değildir. Zira anlaş-

ma, Rasul ile Kureyş arasında idi, Rasul ile Hazâ'a arasında değil. Bu anlaşmaya binaen Benu Bıkr kabilesi Kureyşlilerin bir parçası olarak onlara dâhil olurlarken Hazâ'a kabilesi ise Müslümanların varlığının bir parçası olarak onlara dâhil oldular. Bineanaleyh Huzâ'a kabilesinin Rasul ile birlikte savaşı, Müslümanlarla birlikte kâfir bir grubun savaşı değildir. Bilakis Müslümanların râyesi altında Müslümanlarla birlikte kâfir bir kabilenin içinde fertlerin savaşıdır. Bu ise caiz olup bir beis yoktur.

Ahmed ve Ebu Davud'un Zi Mihmer'den yaptıkları şu rivayete gelince: Mihmer, Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'i şöyle derken işittiğini söyledi: *سُتْصَالِحُونَ الرُّومَ صَلْحًا آمِنًا وَتَغْزُونَ أَنْتُمْ وَهُمْ عَدُوًّا مِنْ وَرَائِكُمْ* **“Rumlarla güvenli bir barış anlaşması yapacaksınız.** (Sonra) **Siz ve onlar (birleşip) arkanızdan (saldıran başka) bir düşmanla savaşacaksınız.”** Bu kavli yani *سُتْصَالِحُونَ الرُّومَ صَلْحًا آمِنًا وَتَغْزُونَ أَنْتُمْ وَهُمْ عَدُوًّا مِنْ وَرَائِكُمْ* **“(Sonra) Siz ve onlar (birleşip) arkanızdan (saldıran başka) bir düşmanla savaşacaksınız”** kavli, Rumların devletine değil Rumun fertlerine hamledilir. Çünkü Rasul, şöyle demiştir: *سُتْصَالِحُونَ الرُّومَ صَلْحًا آمِنًا* **“Rumlarla güvenli bir barış anlaşması yapacaksınız.”** Müslümanlar ile kâfirler arasında barış, ancak kâfirler cizye vermeyi kabul edip Müslümanların yönetimi altına girmeyi kabul ettiklerinde olur. Çünkü İslam Müslümanlara, kendileri ile savaşan kâfirleri şu üç şey arasında serbest bırakmalarını emretmiştir: Ya Müslüman olmaları ya cizye vermeleri ya da savaşmaları.

Onlar kâfir oldukları halde sulhun meydana gelmesi, ancak İslam râyesi altına girerek cizye ödemeleri halinde olur. Dolayısıyla [ستصالحونهم] **“Onlarla sulh yapacaksınız”** sözü, onların Müslümanların râyesi altında olduklarına, o zaman da fertler halinde olduklarına dair karine olmaktadır. Nitekim bunu Rumlar ile yaşanan olayların vakıası da teyit etmektedir. Zira Müslümanlar, Rumlar ile savaştilar, onları hezimete uğrattılar ve ülkelerini ele geçirdiler. Rumlar fertler halinde Müslümanlar ile birlikte savaştilar. Rumlar, devlet vasıflarıyla İslam Devleti ile birlikte arkalarındaki düşmanla hiç savaşmadılar. Böyle bir şey hiçbir zaman meydana gelmemiştir. Bu da Rumlarla ilgili hadisten kast edilenin, devlet değil fertler olduğunu teyit etmektedir ve buna hamledilmelidir. Böylece müşriklerden devlet olarak yardım almanın caiz olduğuna delalet eden bir

delilin bulunmadığı açığa çıkmaktadır. Bilakis bunun kesinlikle caiz olmadığı hususunda deliller gayet açıktır.

Bu izahatların hepsi, Müslümanlarla birlikte savaşmak üzere kâfirden yardım almakla ilgili idi. Kendisinden silah alarak kâfirden yardım almaya gelince; garantili ödünç olması şartı ile ister fertten olsun isterse devletten olsun kâfirden silah alarak yardım almak caizdir. Çünkü rivayet edildiğine göre Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Hevâzin kabilesi üzerine sefere çıkma kararı alınca kendisine Savfân İbn-u Ümeyye'de zırh ve silah olduğu hatırlatıldı. Bunun üzerine Rasul, henüz müşrik olduğu halde ona haber gönderdi ve şöyle dedi: يا أبا أمية أعرنا سلاحك هذا نلق فيه عدونا غداً فقال صفوان: أغضباً يا محمد! قال: بل عارية ومضمونة حتى نؤديها إليك. فقال: ليس بهذا بأس، فأعطاه مائة درع **"Ey Ebu Ümeyye! Silahını bize ödünç ver de yarın düşmanı onunla karşılayâlim."** O da; "Gasp olarak mı ey Muhammed!" dedi. Rasul; "Hayır, bilakis sana onları geri verinceye kadar ödünç ve garantili olarak" dedi. Bunun üzerine o, "Bunda bir sakınca yoktur" deyip Rasule yüz zırh ve yeterince silah verdi. Bunun üzerine Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], ondan kendisine yeterince nakliye de vermesini istediği onun da bunu yaptığı iddia edildi." [en-Nesai ve Ebu Davud] Bu, Rasulün kendisinden silah alarak kâfirden yardım aldığı hususunda gayet açıktır. O müşrik her ne kadar fert olsa da kabile reisidir. Ancak sadece kâfirden silah almak, savaşa bizzat katılmak şeklinde yardım almak gibi devlet olarak kâfirden yardım almanın olmadığı tahsis eden bir delil gelmediği sürece, kâfirden silah alarak yardım almanın caiz olduğuna dair delil olur. Ancak bir devletten silah almayı yasaklayan bir delil gelmemiştir. Dolayısıyla kâfirden ister ödünç isterse satın alma şeklinde olsun silah almanın caiz oluşu mutlak/kayıtsız olarak kalır. Ayrıca devletin silah alması, genellikle bir devletten alması şeklinde gerçekleşir. Buna göre kâfir bir devletten silah alarak yardım almak caiz olur.

İslam Ordusunun Donatımı

İslam ordusunun donatımı, Beyt-ul Mâl tarafından gerçekleştirilir. Çünkü Beyt-ul Mâl, Müslümanların maslahatları için tahsis edilmiştir. Onun tahsis edildiği hususlardan birisi de gazile-

rin/savaşçıların donatılmasıdır. Bundan dolayı bölümleri ve düzenleme yönleri ne kadar çok olursa olsun savaşçıların halifenin komutasında tek bir İslami ordu altında düzenlenmesi kaçınılmaz olduğu gibi râyeleri ne kadar çok olursa olsun bunların hepsi tek bir sancak altında olmalıdır. Ordunun teçhizinin tamamı sadece Beyt-ul Mâl'den karşılanır. Eğer bir kimse, Beyt-ul Mâl olduğu halde mücahitlerden birini donatmak isterse o bunu Beyt-ul Mâle verir ve ordunun küçük büyük her şeyi Beyt-ul Mâl'den karşılanır. Eğer Beyt-ul Mâlde mal yoksa ve Müslümanları korumak için ordunun donatımına ihtiyaç varsa halifenin, bunun için gerekli olan miktarı Müslümanlara zorunlu kılma hakkı vardır. Çünkü bu, bütün Müslümanlara vacip olan hususlardandır. Dolayısıyla Beyt-ul Mâlin daimi gelirlerinden ordunun donatımı için mal varsa bundan karşılanır. Aksi halde bunun vacip oluşu ümmet üzerinde kalır ve Müslümanların halifesi de orduya ve donatımına harcamak üzere bunu ümmetten tahsil eder. Ordunun donatımı için harcanan mallar, Allah yolunda harcanan maldan sayılır. Ordu ister harp halinde olsun ister olmasın fark etmez. Çünkü cihad, Kıyamet gününe kadar devam edecektir ve ordunun donatımı, savaş için gerekli olan her şey ile Kıyamet gününe kadar devam edecektir.

Livalar ve Râyeler

Ordunun livaları ve râyeleri olması kaçınılmazdır. Liva ve râye arasındaki fark şudur ki; liva, mızrağın ucuna bağlanır ve mızrağa sarılır. Ona (alem) de denir. Liva olarak isimlendirilmiştir. Çünkü büyüklüğünden dolayı sarılır ve gerekmedikçe açılmaz. Liva, büyük bir alemdir ve ordu emirinin yeri için bir alamettir. Emir nereye giderse o da oraya götürülür. Râye ise orduya verilen bir alemdir ve ona (ümmül harp) lakabı verilir. Râyenin çoğulu [رَايَاتٍ] "Râyâtîr." Râye, mızrağa veya seriyyeye bağlanır ve rüzgarın dalgalandırmasına terk edilir.

Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem] zamanında İslam ordusunun râyeleri ve livaları vardı. El-Buhari, Enes'ten şunu rivayet etti: Daha haberi ulaşmadan Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem] insanlara Zeyd'in, Ca'fer'in ve İbn-u Ravâha'nın ölümünü duyuruyordu. Zira şöyle demiştir: *أَخَذَ الرَّايَةَ زَيْدٌ فَأَصِيبَ ثُمَّ أَخَذَ جَعْفَرٌ فَأَصِيبَ ثُمَّ أَخَذَ ابْنُ رَوَاحَةَ فَأَصِيبَ*

" Zeyd Râyeyi aldı ve vuruldu, sonra Ca'fer onu aldı ve o da vuruldu, sonra İbn-u Ravâha onu aldı ve o da vuruldu." İbn-u Hişam, Siretinde şunu rivayet etti: "Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], Safer ayının sonunda Rumlarla savaşmaları için insanlara elçiler gönderdi ve Usâme'yi çağırıp şöyle dedi: *سِرْ إِلَى مَوْضِعِ مَقْتَلِ أَبِيكَ، فَأَوْطِئْهُمْ، وَأَسْرِعِ السَّبِيرَ، فَتَقْدِرُ وَلَيْتُكَ هَذَا الْجَيْشَ، فَأَغْرِ صَبَاحًا عَلَى أَهْلِ (أَبْنِي) وَحَرِّقْ عَلَيْهِمْ، وَأَسْرِعِ السَّبِيرَ* **Babanın öldürüldüğü yere git.**

Onlara at hazırla. Seni bu orduya komutan tayin ettim. (Ubanna) halkına sabahtan saldır ve onların üzerine ateş yak. Yolculukta acele et ki (düşmana) haber varmadan önce sen oraya var. Allah sana zafer verirse, onların içinde fazla oyalanma." Derken Çarşamba günü Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in ağrısı başladı. Usâme'nin eline livayı verdi. Usâme de onu alıp postasına verdi ve bir kayalıkta kamp kurdular. Yine Tirmizi, el-Harîs İbn-u Hassan el-Bekrî'den şöyle dediğini rivayet etti: *قَدِمْنَا الْمَدِينَةَ فَإِذَا صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى الْمَنْبَرِ وَبَلَالَ قَائِمٍ بَيْنَ يَدَيْهِ مَتَقَلَدِ السَّيْفِ بَيْنَ يَدَيْ الرَّسُولِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَإِذَا مَدِينَةَ يَوْمَ فَسَأَلْتُ مَا هَذِهِ الرَّايَاتِ فَقَالُوا عَمْرُو بْنُ الْعَاصِ قَدِمَ مِنْ غَزَاةِ* **Medine'ye geldiğimizde Rasulallah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'i minber üzerinde ve Bilal'i de Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in karşısında kılıcı kendi önünde tuttuğunu ve derken siyah râyeler görüldü. Böylece bu râyelerin ne olduğunu sordum. Dediler ki, Amr-u İbn-ul Âss gazveden döndü.**

Yine Sahîheyn'de şöyle geçmiştir: Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem] şöyle dedi: *لَأُعْطِيَنَّ الرَّايَةَ رَجُلًا يُحِبُّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ، وَيُحِبُّهُ اللَّهُ وَرَسُولَهُ، فَأَعْطَاهَا عَلِيًّا* **"Yarın râyeyi Allah ve Rasulünü seven ve Allah ve Rasulünün de kendisini sevdiği bir adama vereceğim. Böylece Ali'ye verdi."**

Yine Nesai, Enes'ten şunu rivayet etti: "Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in katıldığı bazı savaşlarda, İbn-u Ummu Mektum'un beraberinde siyah râyeler vardı."

Yukarıda geçenlerden açığa çıkmaktadır ki Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], zamanında ordunun râyeleri ve livaları vardı. Bu nasslar dikkatle incelendiğinde râyenin livadan küçük olduğu, livanın râyeden büyük olduğu, livanın ordu komutanına bağlandığı, râyenin orduya verildiği, livanın ordu komutanının alameti olarak karrargahta olduğu ve farklı ordu birlikleri ile birlikte râyelerin tabur ve bölük komutanlarında olduğu görülür. Dolayısıyla ordunun tek

bir livası olurken orduda birçok râye vardır. Bu, birinin diğerine olan oranı bakımındandır.

Livaların ve râyelerin rengine gelince; Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in râyesinin siyah, livasının beyaz olduğu sabit olmuştur. Tirmizi, İbn-u Abbas'tan şöyle dediğini rivayet etmiştir: *كانت راية رسول الله سوداء ولواؤه أبيض* "Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in râyesi siyah ve livası beyaz idi." Aynı şekilde Câbir'den şu rivayet edilmiştir: *أن النبي صلى الله عليه وسلم دخل مكة يوم الفتح ولواؤه أبيض* "Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem] **fetih günü Mekke'ye beyaz bir liva ile girdi.**" Yukarıda geçen el-Harîs İbn-u Hassan'ın hadisinde ise şöyle geçmiştir: *وإنما رايات سود* "Derken siyah râyeler görüldü." Bu hadisler, râyenin siyah ve livanın beyaz olduğuna delalet etmektedir.

Livaların ve râyelerin şekline gelince; râyenin dörtgen ve yünden olduğu geçmiştir. Berâ Bin Âzîb'ten, kendisine "Resul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in râyesi ne idi" diye sorulduğunda şöyle dediği rivayet edilmiştir: "O, basmadan yapılmış dörtgen şeklinde idi." [Tirmizi ve Ahmed] "Basmadan" demek, yani ipekten kumaş yani yünden kumaş demektir. Üzerinde ise [لا إله إلا الله محمد رسول الله] yazılı olduğu geçmiştir. Râye hakkında söylenenler liva hakkında da söylenir. Dolayısıyla liva da dörtgen ve kumaştan yapılmış olup üzerine [لا إله إلا الله محمد رسول الله] yazılır. Ancak liva, râyeden büyüktür ve râyenin üzerine siyah hat ile yazılırken onun üzerine beyaz hat ile yazılır.

Nasslarda geçtiği şekle ve bayrakların vakıasına göre hem râyenin hem de livanın açıkça dörtgen olmasına, eni ve boyu olup uzun olmasına, eninin ölçüsünün boyunun ölçüsünün üçte ikisi (2/3) olmasına, livanın boyunun 120 cm, eninin 80 cm, râyenin boyunun 90 cm ve eninin 60 cm olmasına dikkat edilir. Bunlardan daha büyük ve daha küçük ölçülerde râye ve liva kullanılması caizdir. En güzeli her tümenin ve her birliğin kendisine ait şekil ve renkte râyesinin ve livasının olması ve bunların tümen ve birliklere ait alamet olması için devletin râyesi ile birlikte çekilmesidir.

Liva ve râyeler ordu için kullanıldığı gibi devletin organları, daireleri ve bölümleri için de kullanılır. Mesela Hilafet Merkezinde halifenin makamının üstüne liva çekilir, devletin bütün kurumları, dairleri, idareleri ve bölümlerine râyeler çekilir. Aynı şekilde fertlerin kendi

kurumlarına, projelerine ve evlerine râye çekmelerine de izin verilir.

Esirler

Müslümanlar düşmanlarından esir aldıklarında, bu esirlerin durumu doğrudan halifenin emrine terk edilmiştir. Onları esir alanların veya savaş komutanının veya ordu emirinin bu hususta herhangi bir görüş hakkı yoktur. Çünkü savaşçı esir olduğunda onun hakkındaki durum halifenin görüşüne aittir. Halife bu hususta esirlerle ilgili şer'î hükme tabi olur. Kur'an'ın katî nassı ile sabit olan esirlerle ilgili hüküm halifenin esirleri fidye karşılığı ya da karşılıksız olarak serbest bırakma arasında serbest olmasıdır. Bu da Allahu Teâlâ'nın şu kavlden dolayıdır: **فَإِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّىٰ إِذَا أَثْبَتْتُمُوهُمْ فَشُدُّوا الْوَتَاقَ فَإِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً حَتَّىٰ تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا** **"Kâfirlerle karşılaştığınız zaman boyunlarını vurun. Nihayet onlara iyice vurup sindirince bağı sıkıca bağlayın (esir alın). Savaş sona erince de artık ya karşılıksız veya fidye karşılığı salverin."** [Muhammed 4] Bu ayet, esirlerle ilgili hüküm hakkında açıktır. Bu hüküm, birkaç yönden dolayı belirlenmiş bir hükümdür: Bu yönlerden biri, gayet açık olan bu nass, Muhammed Sûresinde geçmektedir ve Muhammed Sûresi, savaş hakkında inen ilk suredir. Bu sure, Rasulün Mekke'den Medine'ye varmasından sonra inmiştir. "Kital" Sûresi olarak da isimlendirilmiştir. Hadid Sûresinden sonra ve Bedir savaşından önce inmiştir. Dolayısıyla bu sure, "savaş ve esirler olmadan önce esirlerle ilgili hükmü açıklamıştır. Buna bir de esirlere ne yapılacağını gayet açık bir şekilde beyan eden tek ayet olmasını eklediğimizde bu, onun esirlerle ilgili hüküm hakkında bir nass olduğu, bu hususta asıl olduğu ve esirlerle ilgili diğer bütün nassların ona bağlı olduğu görülür. Bu hükmün esirler hakkında olduğunu belirleyen yönlerden birisi de şudur: İçerisinde esirlerle ilgili hükmün geçtiği ayet, üçüncüsü olmayan iki şey arasında seçeneğe delalet eden [إمَّا] sigası ile gelmiştir. Zira ayette şöyle geçmektedir: **فَشُدُّوا الْوَتَاقَ فَشُدُّوا الْوَتَاقَ فَإِمَّا مَنًّا بَعْدُ وَإِمَّا فِدَاءً حَتَّىٰ تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا** **"Bağı sıkıca bağlayın (esir alın). Savaş sona erince de artık ya karşılıksız veya fidye karşılığı salverin."** [إمَّا] edatı iki şey arasında geldiği zaman, seçenek bu iki şeye hasredilir ve ikisinden başkasının olması men

edilir. Dolayısıyla iki şey arasındaki [إِذَا] edatı ile seçeneğin sınırlandırılmasından, esirlerin hükmünde Kur'an'ın serbest bıraktığı husustan başkasının olmasının caiz olmadığı açığa çıkmıştır. Bunu Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in Yemâme halkının lideri Sumâme İbn-u Usâl'ı, Ebu İzzet Eşşâir, Ebu el-Âs Bin Rebi'i karşılıksız serbest bırakması ve Bedir esirleri hakkındaki şu sözü teyit etmektedir: **"Mut'im** لَوْ كَانَ الْمُطْعِمُ بُنْ عَدِيٍّ حَيًّا ثُمَّ كَلَّمَنِي فِي هَؤُلَاءِ النَّتْنَى لَتَرَكْتُهُمْ لَهُ **Bin Adiy sağ olup o pis kokulu kişiler hakkında benimle konuşsaydı, onları onun için serbest bırakırdım."** [el-Buhari] Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], yetmiş üç kişi olan Bedir esirlerini bir adama iki adam karşılığı serbest bıraktı. Aişe'den şöyle dediği rivayet edildi: "Mekke halkı, esirlerinin fidyesi hakkında haber gönderdiklerinde Zeynep, Ebu el-Âs'ın fidyesi için bir mal gönderdi. Hatice'nin yanında duran kendisine ait gerdanlığı da Ebu el-Âs'a karşılık bu mala dâhil etti. Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], gerdanlığı görünce kızına çok acıdı ve dedi ki: **Onun esirini serbest bıraksanız ve fidyesini de geri iade etmeniz olmaz mı? Onlar da; Evet, dediler."** [Ebu Davud]

Umrân İbn-u Husayn'dan şu rivayet edildi: **أن النبي فدى رجلين من** *Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Benu Akil müşriklerinden bir adam karşılığı iki Müslümanı fidye karşılığı kurtardı.* [Muslim] İb-nu Abbas'tan şöyle dediği rivayet edildi: **كان** *Nasrîler, Bedir günü fidyeleri olmayan bir takım esirler vardı. Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] onları Ensar'ın çocuklarına okumaz yazma öğretmeleri karşılığında serbest bıraktı.* Ayet ile birlikte bu hadisler, esirlerle ilgili hükmün ya karşılıksız serbest bırakmak ya da fidye karşılığı serbest bırakmak olduğuna açık bir şekilde delâlet etmektedirler. Hasan, Atâ ve Saîd İbn-u Cubeyr'den esirlerin öldürülmesinin mekruh olduğu rivayet edilmiştir. Dediler ki; Keşke, onu Bedir esirlerine yapıldığı gibi ya karşılıksız bıraksaydı ya da fidye karşılığı bıraksaydı. Çünkü Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: **فَشُدُّوا** *Bağı sıkıca bağlayın (esir alın). Ya karşılıksız veya fidye karşılığı salıverin.* Böylece Allah, esir aldıktan sonra

sadece bu ikisi arasında serbest bırakmıştır. Bunların hepsi, halifenin esirler hakkında sadece iki husus arasında serbest kılındığına dair gayet açıktırlar. O iki husus ise ya karşılıksız serbest bırakmak, ya da fidye karşılığı serbest bırakmaktır. Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in Benu Kurayza'nın erkeklerini öldürdüğü rivayetine gelince; Onlar savaş esiri oldukları için değil hakem kararına binen öldürülmüşlerdir. Rasul [Aleyhi's Selam]'ın Bedir günü, en-Nadr İbn-u el-Hâris ve Ukbe Bin Mu'it'i hapsederek öldürttüğü ve Ebu İzzet'i Uhud günü öldürtmesi esirlerle ilgili hüküm oluşuna delalet etmez. Çünkü bunu bütün esirler hakkında yapmadığı gibi her savaşta da yapmamıştır. Sadece bazı savaşlarda bazı şahıslara yapmıştır. Bunun aksine karşılıksız ve fidye karşılığı serbest bırakmayı, her savaşta bütün esirler hakkında yapmıştır. O şahısların özel olarak öldürülmelerinin sebebi ise, Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in onlarda kişilikleriyle Müslümanlara kesin tehlike teşkil ettiklerini görmesidir. Dolayısıyla bu, belirli şahısların özel bir sebepten dolayı öldürülmesi olup esirlerin öldürülmesi değildir. Böylece halifenin belirlediği bazı şahısların öldürülmesi şeriata göre caizdir. Nitekim Ahmed ve el-Buhari, Ebu Hurayra'dan şöyle dediğini rivayet ettiler: Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem] bizi bir heyetle gönderdi ve şöyle dedi: *إن وجدتم فلاناً وفلاناً لرجلين من قريش فاحرقوهما بالنار، ثم قال رسول الله حين أردنا الخروج: إني كنت أمرتكم أن تحرقوا فلاناً وفلاناً. وإن النار لا يعذب بها إلا الله عز وجل فإن وجدتموهما فاقتلوهما* **"Kureyş'ten iki adam, filan ve filanı bulursanız, o ikisini ateşle yakınız."** Sonra biz yola çıkarken şöyle dedi: **"Ben size filan ve filanı yakmanızı emretmiştim. Ateşle ile ancak Allah Azze ve Celle azap eder. O ikisini bulursanız öldürün."** Böylece öldürmenin esirler hakkındaki şeriatın hükümlerinden olmadığı ortaya çıkmaktadır. Ancak öldürmek, halifenin kendilerinde tehlike gördüğü belirli şahıslar hakkında şeriatın hükmüdür. Dolayısıyla esir olsalar da halife onların öldürülmesini emredebilir.

Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in bu ayetin inmesinden sonra köleleştirme yaptığına dair rivayete gelince; Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], esirleri değil tutsakları köleleştiriyordu. Yani savaşta ordu ile birlikte olan kadın ve çocukları köleleştiriyordu, savaşan erkekleri değil. Savaşan erkeklerin köleleştirilmesi sabit olsa

idi bu, Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'den vukuu bulurdu. Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] zamanında Araplardan birçok esir olmasına rağmen, bunun vukuu bulduğuna dair hiç bir şey gelmemiştir. Bazı tarih kitaplarının Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in Kureys'ten Benu Naciye'nin erkeklerini ve dişilerini köleleştirip sattığını rivayet etmelerine gelince; bunu, hadis kitapları ve hatta İb-u Hişam Sireti gibi bazı siyer kitapları dahi rivayet etmemiştir. Dolayısıyla bu rivayet ile delil getirilmez. Ayrıca bu sahih olsa dahi rivayet, şu lafızla gelmiştir: “O, Benu Naciyenin erkek ve dişilerini köleleştirmiştir.” Rivayet, “erkekleri ve kadınları” demeyip “erkekleri ve dişileri” demiştir. Bu, tutsaklara yani erkek ve dişi olmak üzere çocuklara hamledilir ki bu da caizdir. Binaenaleyh Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] esir erkekleri köleleştirmemiştir. Sadece erkek ve dişi tutsakları köleleştirmiştir. Nitekim delil kabul edilen hadislerdeki sabit vakıalar bunu teyit etmektedir. Zira Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in fiillerini inceleyen onun ne Araplardan ne de başkalarından esir erkekleri kesinlikle köleleştirmedeğini görür. Bilakis ondan rivayet olunan, onun tutsakları köleleştirdiğidir. Bedir savaşında düşmanlarla birlikte kadınlar yoktu. Bunun içindir ki bu savaşta tutsak edinme gerçekleşmeyip sadece esir edinme gerçekleşmiştir. Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in onlar hakkındaki hükmü ise fidye karşılığı serbest bırakılmaları idi. Huneyn savaşında Havâzin kabilesi, Rasul ile savaşmak üzere çıktı. Onlarla birlikte kadınlar da çıktı. Müslümanlar zafer elde edince, Havâzin kabilesi arkalarında kadınları bırakıp kaçtılar. Dolayısıyla tutsak edinme gerçekleşti ve ganimet olarak mallarının yanına kondu.

Benu Mustalık'ta düşman, kadınları arkasında bıraktı. Dolayısıyla tutsak edinme gerçekleşti. Hayber'de savaşlar, kaleleri fethettiler, savaşçılarla beraber olan kadınları tutsak olarak aldılar ve erkekler bırakıldığı gibi diğer insanlar da bırakıldı. Bu olayların hepsi, Rasulün savaşan erkekleri esir aldığı ve savaşçılarla birlikte olan kadınları ve aynı zamanda çocukları tutsak edindiğini göstermektedir. Savaşta olmayan bunların dışındaki erkekler ve kadınların esir veya tutsak edinilmeleri vaki olmamıştır. Bu da Rasulün esirleri köleleştirmedeğini göstermektedir. Böylece ortaya çıkmaktadır ki Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in esirler açısından ameli, ayetin mantukuna göre olmuştur. Zira o, bazen esirleri karşılıksız serbest

bırakmış, bazen de fidye almıştır. Esirleri ne köleleştirmiştir ne de öldürmüştür. Sadece kadınları ve çocukları tutsak edinmiş ve Müslümanlara karşı tehlike arz etmelerinden dolayı özel olarak bazı kişileri öldürmüştür.

İnsanların esirlerle karıştırdığı tutsak meselesine gelince; o sırada insanlar, savaşçılarla birlikte çıkan kadınları ve çocukları, harp ıstılahındaki mallar gibi görüyorlardı. Bu hususta Araplar ile Arap olmayanlar arasında bir fark yoktu. Dolayısıyla harp ıstılahına göre gerek mallar gerekse tutsaklar ganimet sayılmakta idi. Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] gelip bu ıstılahı kabul ederek savaşçılarla birlikte çıkan kadınları ve çocukları, mallar gibi ganimetten saydı. Dolayısıyla bunlar köleleştirilir ve esir hükmü değil ganimet hükmü uygulanır. Bundan dolayı tutsakları köleleştirilmek, esirleri köleleştirmek değildir. Bilakis Müslümanlara ait savaş ganimetlerinden bir ganimet olurlar. Böylece esirlerin hükmü, halifenin onları sadece karşılıksız ya da fidye karşılığı serbest bırakmak arasında serbest olması şeklinde kalmaktadır. Bu hüküm Kıyamet gününe kadar bakidir. Dolayısıyla İslam Devleti, düşmanları ile savaştığında esirlere, karşılıksız veya fidye karşılığında serbest bırakmak arasında birisini seçerek muamele eder. Düşmanlar beraberlerinde savaşa kadınları da çıkarırlarsa savaş alanı boşaltılırken kadınlar tutsak edilip köleleştirilirler ve mallar gibi ganimet olurlar.

Esirler ve tutsaklar hakkındaki bu hüküm Arap ile Arap olmayan arasında fark olmaksızın bütün insanlar için genel olup, sadece Araplara has değildir. Çünkü ayet ve hadisler geneldir. Bunları Arap olmayanlara tahsis eden ya da Arapları istisna kılan bir şey gelmemiştir. Dolayısıyla genelliği üzerine kalarak Arapları ve Arap olmayanları da kapsar. Şâfi'nin ve Beyhaki'nin tahric ettiği Muâz hadisine gelince: "Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] Huneyn günü şöyle demiştir: **"Arapları köleleştirmek caiz olsaydı bugün olurdu."** Bu zayıf bir hadistir. Zira onun isnadında el-Vâkıdî vardır ki, o çok zayıftır. Taberâni de onu başka bir yoldan rivayet etmiştir, onda da Yezid İbn İyâd vardır. O da el-Vâkıdîden daha çok zayıftır. Böylesi bir hadis ile delil getirilmez. Zira böylesi bir hadisin şer'î delil olması caiz olmaz. Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in Arapların kadınlarını ve çocuklarını köleleştirip erkeklerini köleleştirmemesine dair rivayetlere gelince; bu doğrudur. Fakat bu, Arapların erkekle-

rinin köleleştirilmesinin caiz olmayıp başkaların köleleştirilmesinin caiz olduğuna delalet etmez. Bilakis Arap olanı da olmayanı da kapsayan genel bir hükümdür. Olayın Araplarla birlikte meydana gelmiş olmasına gelince; bu, bir halin vakıası olup bunun bir mefhumu yoktur. Yani meydana gelen durumun Araplardan olması, bunun sadece Araplara has olduğu anlamına gelmez. Ayrıca şer'î kaide şöyledir: [العبرة بعموم اللفظ، لا بخصوص السبب] **“Önemli olan lafzın umumiliğidir, sebebin hususiliği değildir.”** Dolayısıyla olay, bir şahıs ya da topluluk ile birlikte meydana gelmiş olsa da, o şahıs ya da topluluğa has kılınmaz. Bilakis hükmü genel olur. Aynı şekilde erkeklerin köleleştirilmesinin Araplarda meydana gelmiş olması, Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]’in Araplar ile savaşıyor olması vakıasından dolayıdır. Dolayısıyla hüküm onlara has olmaz. Bilakis bütün insanlar için genel olur. Bu, Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]’in mesela Kureyş gibi belirli bir kabile ile savaşıyor olmasının hükmü o kabileye has kılmaması gibidir. Ancak bütün bunlar yani esirler ile tutsaklar hükmü, Arap müşrikleri dışında tüm insanlar hakkında geneldir.

Bu genel hükümden Arap müşrikleri, Hicri 9. senenin Zilhicce ayının 9. gününden dört ay sonrasında itibaren Kıyamet gününe kadar istisna edilirler. Zira onlardan ya Müslüman olmaları ya da savaşmaları dışında bir şey kabul edilmez. Onlar ne esir alınır ne de tutsak edinilir. Bu tarihten önceki Arap müşrikler bu hükmün kapsamına girerler. Aynı şekilde Arap müşrikleri dışındaki Yahudiler ve Hıristiyanlar da bu ayetin inişinden itibaren Kıyamet gününe kadar bu hükmün kapsamına girerler. Zira istisna, Ali’nin Arap müşriklerine aşağıda geçen ayetleri tebliğ ettiği günden Arap müşriklerine hastır. O gün ise Zilhicce’nin 9. günü ve ondan 4 ay sonrasıdır. Bu istisnaya, onlardan başkası ve bu tarihten önceki müşrik Araplar dâhil olmazlar. Araplardan o müşriklerin zikredilen tarihten itibaren istisna edilmeleri Kur’an nassı ile sabittir. Allahu Teâlâ, şöyle buyurdu: **“Siz yakında çok kuvvetli bir kavme karşı savaşmaya çağrılacaksınız ya da Müslüman olacaksınız.”** [Fetih 16] Ve şöyle buyurdu: **“Haram aylar çıkınca**

müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün, onları yakalayın, onları hapsedin ve onları her gözetleme yerinde oturup bekleyin. Eğer tevbe eder, namazı dosdoğru kılar ve zekâtı verirlerse, artık yollarını serbest bırakın.” [et-Tevbe 5] Ve şöyle buyurdu: فَسَيُحُوا فِي الْأَرْضِ أَرْبَعَةَ أَشْهُرٍ وَعَلِمُوا أَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِي اللَّهِ **“Yeryüzünde dört ay dolaşın. İyi bilin ki, siz Allah’ı aciz bırakacak değilsiniz.”** [et-Tevbe 2] Bu, Arap müşriklerinin ayetlerin genelliğinden istisna edildikleri hususunda gayet açıktır. Zira bu ayetler indirildikten ve dört aylık süre bittikten sonra, Arap müşriklerden Müslüman olmaları ya da savaşmaları dışında bir şey kabul edilmedi. Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in Araplardan köleleştirme yaptığının rivayet edilmesine gelince; bu, ayetler indirilmeden önce Arap müşriklerden köleleştirmedir. Bu ayetlerden sonra ise, Arap müşriklerden Müslüman olmaları veya savaşmaları dışında bir şey kabul edilmedi.

Harp Siyaseti

Harp siyaseti, Müslümanların zafer elde etmesini ve düşmanlarının hezimete uğramasını sağlayacak şekilde harp işlerinin güdüldüğüdür. Bu siyasette anlık pratik yön açığa çıkmaktadır. Şeriat başka yerlerde haram kıldığı bazı şeyleri savaşta caiz kılarken başka yerlerde caiz kıldığı bazı şeyleri de savaşta haram kılmıştır. Zira savaş dışında yalan söylemek haram olduğu halde savaşta düşmana yalan söylemeyi caiz kılmıştır. Savaş dışında esnek ve yumuşak davranmak mendup olduğu halde orduda esnek ve yumuşak davranmayı haram kılmıştır. İşte böylece harp siyaseti, hükümlere harpte özel bir itibar kazandırmıştır. Bu itibarlardan bir kısmı düşmana muamele edilmesi, bir kısmı bizzat harp işleri, bir kısmı İslam ordusu ve bir kısmı da bunların dışındaki şeylerle alakalıdır.

Düşmana muamele edilmesi ile ilgili olan hususa gelince: İslam, halifeye ve Müslümanlara, düşmanın kendisine yaptığı gibi misli ya da aynısı ile muamele etmeleri hakkını vermiştir. Düşmanın Müslümanlardan zorla aldığı gibi aynısını haramlardan da olsa, düşmandan zorla almaları hakkını vermiştir. Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: **“Eğer ceza verecekseniz, size yapılan işkencenin misli ile ceza verin. Ama sabrederseniz, elbette o sabredenler için daha hayırlıdır.”** [en-Nahl 126]

Bu ayetin nüzul sebebi hakkında şu rivayet edilmiştir: “Müşrikler, Uhud günü Müslümanlara işkence ederek onlara kötü davrandılar: Karınlarını yardılar, cinsel organlarını kestiler, burunlarını kopardılar. Hanzala İbn-u Rehâb dışında bu şekilde işkence yapmadıkları bir kişi bırakmadılar. Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] Hamza'nın başında durdu. Ona da böyle işkence etmişlerdi. Onu çok kötü bir şekilde gördü. Karnı yarılmış ve burnu koparılmış durumda idi. Bunun üzerine dedi ki: **“And olsun ki, kendisine yemin ettiğim eğer beni onlarla karşılaştırırsa, senin yerine onlardan yetmiş kişiye işkence edeceğim.”** [Taberâni el-Kebîr'de rivayet etti] Bunun üzerine bu ayet indirildi.” Dolayısıyla bu ayet, savaş hakkında inmiştir. Her ne kadar yapılan işkenceden fazlası yasaklanmış olsa da, kâfirlerin Müslümanlara yaptığı gibi aynısını Müslümanların

onlara yapmasının mubah olduğu hususunda bu ayet gayet açıktır. Hatta ayetten, Müslümanlara işkence yapan kâfirlerin öldürülenlerine ibret olsun diye kesmek ve koparmak gibi muamele yapmanın, onların yaptığından fazlasına kaçmamak şartı ile mübah olduğu anlaşılmaktadır. Hâlbuki bu tür işler haramdır. Zira bunun yasaklandığına dair Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'den haberler gelmiştir. Ancak bu yasak, düşmanın Müslümanların ölümlerine o şekilde muamele etmedikleri durumla ilgilidir. Aksi halde düşman, Müslümanların ölümlerine kötü muamelede bulunduğu zaman Müslümanların da onların ölümlerine onların yaptıklarının mislini yapmaları hakkı vardır.

İhanet etmek ve ahdi bozmak da bunun gibidir. Düşman bunu yaptığında ya da yapmasından endişe edildiğinde, bizim de yapmamız caiz olur. Aksi halde bizim yapmamız caiz olmaz. İhanet etmek ve ahdi bozmanın yasaklanmış olmasına rağmen, bunu yapmamızın caiz olması ancak harp siyaseti ile amel etmek olduğu içindir. Zira bunların yasaklanması ancak düşmanın bunları yapmadığı durumlarda olur. Bunları yaptıkları zaman Müslümanların da yapması caiz olur. Zira Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: **وَأَمَّا تَخَافَنَّ مِنْ قَوْمٍ خِيَانَةً فَانْبِذْ إِلَيْهِمْ عَلَى سَوَاءٍ** **“Bir topluluğun ihanetinden korkarsan, sen de aynı şekilde ahdi bozduğunu onlara bildir.”** [Enfâl 58] Buna göre Müslümanların düşmanla savaşırken nükleer silah kullanmaları caiz olmaktadır. Düşman Müslümanlara karşı bu silahları kullanmadan önce de olsa caizdir. Çünkü devletlerin tamamı, savaşta bu silahları kullanmayı meşru görmektedir. Dolayısıyla bu silahları kullanmak caiz olmaktadır. Hâlbuki beşeri helak etmesinden dolayı nükleer silahları kullanmak haram kılınmıştır. Cihadın varlık amacı, beşeri İslam ile ihya etmek olup insanlığı yok etmek değildir!

Harp işleriyle ilgili olan hususa gelince; Müslümanların kâfirlerin ağaçlarını, yiyeceklerini, ekinlerini ve evlerini yakmaya ve yıkmaya hakları vardır. Zira Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: **مَا قَطَعْتُمْ مِنْ لَيْتَةٍ أَوْ تَرَكْتُمْوهَا قَائِمَةً عَلَى أُصُولِهَا فَبِإِذْنِ اللَّهِ وَلِيُخْرِجَ الْفَاسِقِينَ** **“Hurma ağaçlarından herhangi birini kesmeniz veya olduğu gibi bırakmanız hep Allah'ın izniyledir ve O'nun fasıkları rezil etmesi içindir.”** [Haşr 5] İleride açıklanacağı üzere Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] Nadir oğullarının hurma ağaçlarını yaktırmıştır.

Yahya İbn-u Sa'îd el-Ensâri'den rivayet edilen hususa gelince: "Ebu Bekir Sıddîk [Radiyahallahu Anh], Şam'a gönderdiği ordunun komutanına şöyle demiştir: "Yemek maksadı dışında bir koyun ve ya deve dahi kesmeyin. Hurmalıkları yakmayın ve onların içine dalmayın." [Malik Muvatta'da rivayet etti] Sahabelerin tamamı ona itiraz etmeyerek, bu emrini ikrar etmiştir. Zira savaşta asıl olan, ekime el-verişli arazilerin tahrip edilmemesi ve ağaçların kesilmemesidir. Fakat halife ya da ordu komutanı savaşın kazanılması için arazilerin tahrip edilmesinin ve ağaçların kesilmesinin zorunlu olduğunu gördüğünde ya da savaşın kazanılmasını hızlandırmak bunu gerektirdiğinde, harp siyasetinde ağaçları kesmek ve ekim arazilerini tahrip etmek, Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in yaptığı gibi caizdir. Her ne kadar hayvanları ve düşmanın sahip olduğu her şeyi öldürmek haram olsa da harp siyaseti gerektirdiğinde bunları yapmak caizdir. Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: وَلَا يَطْنُونَ مَوْطِنًا يَغِيظُ الْكُفَّارَ وَلَا يَتَأَلُونَ مِنْ عَدُوِّ نَيْلًا إِلَّا كُتِبَ لَهُمْ بِهِ عَمَلٌ صَالِحٌ "Kâfirleri öfkeliendirecek bir yere (ayak) basmaları ve düşmana karşı bir başarı kazanmaları, ancak bunların karşılığında kendilerine salih bir amel yazılması içindir." [et-Tevbe 120] Bu ayet, her şey hakkında genel olup bu ayeti tahsis eden başka bir ayet ve bir hadis varit olmamıştır. Dolayısıyla bu ayet genelliği üzere kalır. Nitekim evlerin yakılmasının, ağaçların kesilmesi ve yakılmasının caiz olduğuna dair bir takım sahih hadisler geçmiştir. Muslim, İb-nu Ömer'den şunu rivayet etmiştir: "Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Nadiroğullarının hurma ağaçlarını kestirdi ve yaktırdı. Bunun hakkında da şu ayet indirilmiştir: مَا قَطَعْتُمْ مِنْ لَيْتَةٍ أَوْ تَرَكْتُمْوهَا قَائِمَةً عَلَىٰ أُصُولِهَا فَبِإِذْنِ اللَّهِ وَلِيُخْزِيَ الْفَاسِقِينَ "Hurma ağaçlarından herhangi birini kesmeniz veya olduğu gibi bırakmanız hep Allah'ın izni iledir ve O'nun fasıkları rezil etmesi içindir." [Haşr 5]

El- Buhari, Cerir İbn-u Abdullah'tan Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in kendisine şöyle dediğini rivayet etti: "Zülhalasa'dan bana haber vererek beni sevindirmeyecek misin?" Dedi ki; Ben, Ahmus'dan yüz elli süvariyle yola devam ettim. Onlar at yetiştirici bir halktır. Zülhalasa ise, Yemen'de Hase'm'a ve Becîtün'e ait içinde kendisine tapılan bir putun olduğu ve kendisine "Kâ'bet'ül Yemâni/ Yemenlilerin Kâbesi" denilen bir evdir. Dedi ki; Ona gitti, onu ateşle

yaktı ve parçaladı. Sonra Ahmus'tan kendisine lakap olarak Ebu Erta'na denilen bir adamı Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'e, bunu ona müjdelemesi için gönderdi. O, Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'e geldiğinde Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'e dedi ki: Seni hak ile gönderene yemin olsun ki, o yeri ancak pis bir deveye dönüşmüş halde terk ettim. Dedi ki; Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], Ahmus atlarına ve adamlarına beş defa hayır duada bulundu.”

Ahmed ve İbn-u Mâce, Usame İbn-u Zeyd'den şöyle dediğini rivayet ettiler: “Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], beni kendisine “Ubnâ” denilen bir köye gönderdi ve şöyle dedi: **“Git ve orayı yak.”** Bu Ubnâ Filistin'deki Yubna köyüdür. Malik'in Muvatta'da rivayet ettiği Ebu Bekir'in vasiyetinden ve bu hadislerle muakeyese edilmesinden açığa çıkıyor ki; ağaçların kesilmeleri ve yakılmaları, evlerin yıkılmaları ancak savaşın ya da harbin kazanılması gerektirdiğinde olmaktadır. Dolayısıyla bu, harp siyasetine dâhildir.

İslam ordusu ile ilgili olan hususa gelince; imamın ya da ordu komutanının; münafıkların ya da fasıkların ya da savaş esnasında orduyu terk edenlerin ve terk edilmesine teşvik edenlerin, bozguncu haber yayanların ve benzerlerinin savaşa katılmalarını engellemesi hakkı vardır. Bunun delili de Allahu Teâlâ'nın şu kavlidir: **وَلَكِنَّ كَرِهَ اللَّهُ انبِعَاثَهُمْ فَثَبَّطَهُمْ وَقِيلَ اقْعُدُوا مَعَ الْقَاعِدِينَ** (46) **لَوْ خَرَجُوا فِيكُمْ مَا زَادُوكُمْ إِلَّا خَبَالًا لَا أُفِيحُ إِلَيْكُمْ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّبِعُوا هَذِهِمْ هُمْ لَا يُفِيحُونَ** **“Fakat Allah onların davranışlarını çirkin gördü ve onları geri koydu. Oturanlarla beraber oturun! dendir. Eğer içinizde onlar da savaşa çıksalardı size bozgunculuktan başka bir katkıları olmazdı ve mutlaka fitne çıkarmak isteyerek aranıza koşarlardı.”** [et-Tevbe 46-47] Hâlbuki İslam ordusuna fasık ve münafiğin katılmasına mani olunmaz. Fakat harp siyaseti bunların savaşa katılmasına, belirli bir işi yapmasına veya belirli bir işi üstlenmesine engel olunmasını gerektirdiğinde halifenin ve ordu komutanının bunu yapması caiz olur.

Düşmana muamele, harp işleri ve İslam ordusu ile ilgili hususların dışındaki hususlara gelince; Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in Beni Mustalık gazvesi dönüşünde hâsıl olan husus buna örnektir. Zira Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem] anormal bir süratle Müslümanlara döndü. O Medine'ye varasıya kadar gece gündüz gü-

cünün yettiğince çok çaba sarf ederek yürüyordu. Ordu yorgunluktan bitkin düşmüştü. Hâlbuki hüküm, orduya nazik davranmaktı. Zira Câbir'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] yolculukta geriden gelirdi. Zayıfların ardından gelir, onları terekesine alır ve onlara dua ederdi." [Ebu Davud] Ancak Abdullah Bin Ubeyye Bin Selül'ün Müslümanlar arasında fitne çıkarması ile ilgili olarak harp siyaseti, ordunun zayıflarının yürüyüşü ile yürümeyi, kuvvetlilerin yürüyüşü ile yürümeyi gerektiriyordu. Ta ki meydan o fitne konusunu konuşmaya ve tartışmaya terk edilmesin.

Hakeza harp siyaseti, savaşı veya harbi kazanmak, düşmanı bozguna uğratarak ona galip gelmek için harp işlerinin gözetilmesinin gerektirdiği işleri imamın yapmasını gerektirmektedir. Ancak bunların tamamı belirli bir amel hakkında bir nassın gelmemesi veya tahsis olmaksızın savaş ve savaş dışında genel bir tahrim ile haramlığına ilişkin bir nass gelmesi ile kayıtlıdır. Mesela zina gibi. Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: **"Zinaya yaklaşmayın. Zira o, bir hayâsızlıktır ve çok kötü bir yoldur."** [İsra 32]

Özel bir nass geçmişse, harp siyaseti gerkeçesi ile o ameli yapmak caiz olmaz. Bilakis hakkında geldiği konuma göre nass ile sınırlı kalmak vacip olur. Nass, illetsiz kesin olarak geçmişse, o zaman da o fiili yapmak caiz olmaz. Nass bir illetle illetli olduğunda, o zaman da illetin gereği olan hükme tabi olunur. Nass yasaklamayı/engellemeyi getirmişse, Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] de belirli hallerde onu yapmışsa, o hallerin dışında o fiil yapılmaz. Şeriatın yasakladığı bir takım fiiller hakkında bir takım nasslar geçmiştir. O fiillerde yasağa bağlı kalınılmalıdır. Bunlarda harp siyaseti vardır denilmez. El-Buhari, İbn-u Ömer'den şöyle dediğini rivayet etti: "Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in bazı gazvelerinde öldürülmüş bir kadın bulundu. Bunun üzerine Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], kadınların ve çocukların öldürülmesini yasakladı." Ahmed, el-Esved İbn-u Seri'den Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediğini rivayet etti: مَا بَالُ أَقْوَامٍ جَاوَزَهُمُ الْقَتْلُ الْيَوْمَ حَتَّى قَتَلُوا الذَّرِّيَّةَ فَقَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّمَا هُمْ أَوْلَادُ الْمُشْرِكِينَ فَقَالَ أَلَا إِنَّ خِيَارَكُمْ أَنْبَاءُ الْمُشْرِكِينَ

"Bazı gruplara ne oluyor ki, bugün soy kırımı yapacak kadar savaşa taşkınlık yaptılar. Bir adam dedi ki; Ey Allah'ın Rasulü! On-

lar sadece müşriklerin çocuklarıdır. Bunun üzerine dedi ki: "**Dikkat edin! Sizin seçkinleriniz de müşriklerin çocuklarıdır.**" Ebu Davud, Enes'ten Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediğini rivayet etti: *انْظُرُوا بِاسْمِ اللَّهِ وَيَا لِلَّهِ وَعَلَى مَلَّةِ رَسُولِ اللَّهِ وَلَا تَقْتُلُوا شَيْخًا فَإِنِّي وَلَا طِفْلًا وَلَا صَغِيرًا وَلَا امْرَأَةً وَلَا تَعْلُوا وَضُمُوا غَنَائِمَكُمْ وَأَصْلِحُوا وَأَحْسِنُوا إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ*

"Allah'ın adıyla, Allah'ın yardımını dileyerek ve Rasulullah'ın milleti/dini üzerine gidin. İhtiyarları, küçük çocukları, kadınları öldürmeyin. İhanet etmeyin. Ganimetlerinizi toplayın, ıslah edin ve her şeyi ihsan ile yapın. Allah ihsan edenleri sever." Bu hadisler, harpte belirli fiilleri yasakladı. Bunların harp siyaseti gerekçesi ile harpte yapılması doğru olmaz. Ancak o fiiller nassların getirdiği biçimde yapılırlar. Nitekim bu hususların tamamının top, bomba ve ağır bir şey ile uzaktan atılan her şeyin atılması ile yapılmasının caiz olduğuna, aralarına karışmalarından dolayı öldürülmedikleri sürece düşman kâfirlere ulaşmak mümkün olmadığında çocukların ve kadınların öldürülmesinin caiz olduğuna dair nasslar geçmiştir.

El-Buhari, el-Sa'ab Bin Cesâme'den şunu rivayet etti: "Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'e, müşriklerden bazılarını evinde barındırdığı için kadın ve çocukların öldürüldüğü ev halkı hakkında soruldu. Bunun üzerine Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] dedi ki: "**Onlar onlardandır.**" İbn-u Hıbbân'ın sahihinde el-Sa'ab'dan şöyle dediği rivayet edildi: "Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'e müşriklerin çocuklarını onlarla birlikte öldürelim mi? diye sordum. Bunun üzerine dedi ki: "**Evet, onlar onlardandır.**" Tirmizi, Sevr İbn-u Yezid'den şunu tahric etti: "Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Taif halkına karşı mancınık kurdurdu." Mancınık ile atılan şey düştüğü yerde, çocuk, kadın, ağaç ve başkası arasında bir ayırım yapmaz. Böylece top ve bombalar gibi ağır silahlar harpte kullanıldığında, onunla öldürmek, her şeyin yıkılması ve tahrip edilmesi caiz olur. Aynı şekilde kadınlar ve çocuklar öldürülmeden kâfirlere ulaşmak mümkün olmadığında birbirlerine karışmış olduklarından dolayı, onların öldürülmeleri caiz olur. Bu hususlardan her bir hususun bu iki halin dışında tek başına yapılmasına yani mancınıkla ateş hali ve kendileriyle savaştığımız kâfirler ile kadın ve çocuklar arasında ayırım yapma imkânının olmaması hali dışında tek başına yapılmasına gelince; nasslarda geçen hususa göre ayırımı vardır: Küçük çocuklara gelince: Bu iki halin dışında öldürül-

meleri kesinlikle haram kılınmıştır. Irgatlar da aynı şekildedir. Yani zayıf kılınmış olanlardan olması nedeni ile zorunlu olarak o toplumda ücretle çalışan olanlar da aynı şekildedir. Zira bu ikisinin öldürülmesi, herhangi bir illet ile illetlendirilmeksizin kesin olarak nehyedildi. Kadınlara gelince: Onlara bakılır: Savaşıyorlarsa, öldürülmeleri caizdir. Savaşmıyorlarsa, öldürülmeleri caiz olmaz. Çünkü Ebu Davud, Ribâh İbn-u Rebi'den şunu rivayet ettiler: "O, Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] ile birlikte Halid İbn-u Velid'in öncülüğünde bir gazveye katıldı. Ribâh ve Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in ashâbı önceden öldürülmüş bir kadının önünden geçtiler. Durup ona baktılar ve onun durumunu garipsediler. Öyle ki Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], bineği ile onlara yetişti. Bunun üzerine onlar oradan ayrıldılar. Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], o kadının yanında durup şöyle dedi: مَا كَانَتْ هَذِهِ لِيُقَاتِلَ فَقَالَ لِأَحَدِهِمُ الْحَقُّ كَالِدًا فَقُلْ لَهُ لَا تَقْتُلُونَ ذُرِّيَّتَهُ وَلَا عَسِيْبَهَا **"Bu kadın savaşmıyordu."** Sonra onlardan birisine dedi ki: **"Halid'e yetiş ve ona de ki: Çocuk veren kadınları ve irgatları öldürmeyin!"**

Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in "Bu kadın savaşmıyordu" sözü, eğer savaşsaydı öldürülmesinin caiz olduğuna delalet etmektedir. Böylece hadis, kadının öldürülmesini yasaklamayı, savaşmaması illeti ile illetlendirmiş olmaktadır. Bunu, Ebu Davud'un İkrime'den yaptığı şu rivayet teyit etmektedir: "Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Huneyn günü öldürülmüş bir kadının önünden geçerken; **"Bunu kim öldürdü?"** dedi. Bir adam dedi ki: "Ben öldürdüm ey Allah'ın Rasulü! Onu ganimet aldım. Terkeme yerleştirdim. Bizdeki bozgunu görünce, beni öldürmek için kılıcıma el uzattı. Ben de onu öldürdüm. Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], onu kınamadı." Böylelikle açığa çıkıyor ki; kadın savaşırsa öldürülmesi caiz olur. Savaşmıyorsa öldürülmesi caiz olmaz. İhtiyar kişiye gelince: Eğer o, kendisinde kâfirler için bir fayda Müslümanlar için bir zarar olmayan fani/çok yaşlı ise, öldürülmesinin yasaklanmasından dolayı onun öldürülmesi caiz olmaz. Eğer onda kâfirler için bir fayda Müslümanlar için bir zarar varsa, öldürülmesi caiz olur. Çünkü Ahmed ve Tirmizi, Samra'dan Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediğini rivayet ettiler: **"Müşriklerin yaşlılarını öldürün, gençliğin baharında olanlarını sağ bırakın."**

Yine el-Buhari, Ebu Musa Hadisinden şunu rivayet etti: “Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] Huneyn’de işi bitince Ebu Âmir’i Evtas ordusunun başında gönderdi. Derken Derid İbn-u el-Samme ile karşılaştı. Onun yaşı yüzün üzerindeydi. Onu, onlara bir savaş tertip etmesi için getirmişlerdi. Ebu Âmir onu öldürdü. Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] onu bu fiilinden dolayı kınamadı.” Buna göre Enes hadisi, kendisinden bir fayda ve zararın beklenmediği yaşlıya hamledilir ki o, aynı hadiste geçtiği üzere fani/çok yaşlı olan kimsedir.

Yapılması yasaklanan bu hususlar, ancak nassta geçtiği şekilde yapılırlar. Harp dışında ister helal olsun ister haram olsun, harp halinde meydana gelen herhangi bir ameli Müslümanların düşmanlarına yapması kötü görülmez. Bundan ancak zina gibi tahsis olmaksızın savaşta ve savaş dışında genel olarak haram olduğuna dair hakkında nassın geldiği fiil, istisna edilir.

Savaşta Yalan Söylemek

Yalan söylemenin hepsi Kur’an’ın katî nassı ile kesin olarak haramdır. Haram kılınması, dinen bilinmesi zorunlu olan hükümlerdendir. Müslümanların menfaati için ya da dinin maslahatı için olması ile bunların aksi olması arasında bir fark yoktur. Yalan söylemenin haram kılınması hakkındaki nasslar, genel, mutlak ve kesinlikle illetsiz olarak gelmişlerdir. Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: **إِنَّمَا يَفْتَرِي** **“Allah’ın ayetlerine inanmayanlar, ancak yalan uydurur.”** [en-Nahl 105] Ve şöyle buyurdu: **ثُمَّ نَبَّهْتُمْ فَتَجْعَلْ لَعْنَةَ اللَّهِ** **“Sonra da dua edelim de Allah’tan yalancılar üzerine lanet dileyelim.”** [Âl-i İmrân 61] Bu kesinlik, mutlaklık ve genellik, başka bir nass olmadıkça illetlendirilmez, sınırlandırılmaz ve tahsis edilmez. Nassı anlama dışında bu hususta aklın müdahale hakkı yoktur. Kitap ve sünnette herhangi bir illetlendirmeyi ya da takyidi/sınırlandırmayı ifade eden herhangi bir nass geçmedi. Nassın tahsisine gelince: Onun hakkında, yalan söylemenin haram kılınmasından belirli şeyleri istisna eden ve bu istisnayı da sadece o şeylerle sınırlandıran bir nass geçmiştir. Herhangi bir durumda bu istisna edilen şeylerin aşılması caiz olmaz. Dolayısıyla hadislerde zikredilen hususlardan delilin tahsis ettiği husus dışında bir şey yalanın haram kılınmasından istisna edilmez. O hususlar şunlardır: **1-** Harp

hali, 2- Kadına karşı, 3- İki kişinin arasını düzeltmek için.

Bunlar hakkında şu nasslar geçmiştir: Ahmed, Müslim ve Ebu Davud, Ummu Kulsûm Bintu Ukbe'den şöyle dediğini rivayet ettiler: “Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in şu üç durum dışında insanlara söylediği bir şeyde ruhsat verdiğini işitmedim: Harpte, insanların arasını düzeltmede, erkeğin kadınına, kadının erkeğine konuşmasında.” Esmâ Bintu Yezid’den Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in şöyle dediği rivayet edildi: *أَيُّهَا النَّاسُ مَا يَحْمِلُكُمْ عَلَى أَنْ تَتَابَعُوا فِي الْكَذِبِ كَمَا يَتَتَابِعُ الْفَرَّاشُ فِي النَّارِ كُلُّ الْكَذِبِ يُكْتَبُ عَلَى ابْنِ آدَمَ إِلَّا ثَلَاثَ خِصَالٍ رَجُلٌ كَذَبَ عَلَى امْرَأَتِهِ لِيُرِضِيَهَا أَوْ رَجُلٌ كَذَبَ فِي خَدِيعَةٍ حَزْبٍ أَوْ رَجُلٌ كَذَبَ بَيْنَ امْرَأَتَيْنِ مُسْلِمَتَيْنِ لِيُصْلِحَ بَيْنَهُمَا* **“Ey insanlar! Sizi, kelebeğin ateşe tabi olması gibi yalana tabi olmanıza iten nedir? Şu üç durum dışında, yalan söylemenin hepsi Ademoğluna haramdır: 1-Hoşnut etmek için adamın kadınına yalan söylemesi, 2-Harpte yalan söylenmesi, zira harp hiledir, 3-İki Müslümanın arasını düzeltmek için kişinin yalan söylemesi.”** [Ahmed ve Taberâni el-Kebîr’de rivayet ettiler] Bu üç durum, yalanın haram olmasından sahih bir nassla istisna kılınanlardandır. Bunların dışında yalanın söylenmesi helal olmaz. Zira nassın genelliğinden sadece delilin tahsis ettikleri istisna kılınır. Hadiste geçen *في الحرب* “harpte” kelimesinin sadece tek bir manası vardır. O da harp hususunda fiili harp halidir. Dolayısıyla harp hali dışında yalan söylemek kesinlikle caiz olmaz.

Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in bir gazveye çıkmak istediğinde, tevriye yaparak hedef saptırdığının sabit olmasına gelince: Bundan maksat, bir hususu kast ettiğinde bunu açığa vurmazdı. Mesela doğu yönüne gazveye çıkmayı kast ettiğinde, batı yönünde bir husus hakkında sorar ve sefer/yolculuk için hazırlık yapardı. Böylece onu gören ve işiten batı yönünü kast ettiğini sanırdı. Ancak, kastı doğu olduğu halde batıyı kast ettiğini açıkça ortaya koyduğu hâsıl olmamıştır. Dolayısıyla vakıanın hilafına haber vermek caiz olmaz. Bu sadece “tevriye” kabilindedir. Ayrıca fiili harp haline ve harp konumuna dâhildir. Çünkü o, düşman ile fiilen savaşmak için savaş alanına gitmektedir. Bu Muslim’in rivayet ettiği Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in, *الحرب خدعة* **“Harp hiledir.”** kavlinde geçen “hile” dendir. Câbir’den rivayet edilen şu hususa gelince: “Rasulullah

[Sallallahu Aleyhi ve Sellem] dedi ki: "***Ka'ab el-Eşref için kim var? Zira o Allah ve Rasulüne hakaret etmiştir.***" Muhammed İbn-u Müselleme, "Onu öldürmemi ister misin ya Rasulullah?" dedi. Dedi ki: "***Evet.***" Dedi ki; Bana izin ver de ona bazı şeyler söyleyeyim. O da; "***Verdim***" dedi. (Râvi) dedi ki; (Müselleme) ona gidip şöyle dedi: Bu, yani Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] bizden sadaka isteyerek bizi sıkıntıya düşürdü. Dedi ki; "Vallahi" de biz ona tabi olduk, fakat onun işinin nereye ulaştığına bakarak kalmamızdan hoşlanmıyoruz. Dedi ki; Onun yanında imkân elde edesiye kadar konuşmaya devam etti. Sonra onu öldürdü." ^[Muslim] Bu da harp halindedir. Muhammed Bin Müselleme'nin söylediği lafızları belirleyen hadisin lafızları, her ne kadar doğru olup yalan olmayıp sadece ta'riz/üstü kapalı söylemek olsa da Muhammed Bin Müselleme, her şeyi söyleme izni istedi ve her şey hakkında ona izin verildi. Bunda açıkça ima ederek yalan söylemek hususunda izin vermek de dâhildir. Bu ise harp haline dâhildir.

Ahmed ve Nesai'nin, Enes hadisinden el-Haccac Bin Alât'ın kısası hakkında tahriç ettikleri şu hususa gelince: O, Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'den Mekke halkının malını kurtarmak hususunda maslahatı için onun hakkında istediğini söyleme izni istedi. Bunun üzerine Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], ona bu hususta ve Mekke halkına Hayber halkının Müslümanları bozguna uğrattığı haberini vermesine izin verdi. Bu da aynı şekilde harp haline dâhil olmaktadır. Çünkü Mekke halkı, Müslümanlar ile fiili savaş halinde idiler. El-Haccac Bin Alât da Müslümanlardandır. O, fiili bir savaş halinde olan düşman kâfirlerin yanına gitmekteydi. Dolayısıyla onlara karşı yalan söylemek caiz olmaktadır. Özellikle Hudeybiye anlaşması, Müslümanların Mekke'deki mallarını fiili savaş halinden istisna etmemiştir. Bunun içindir ki onun yalan söylemesi caizdir. Zira yalan söylemenin caiz oluşu sadece savaş alanı ile ve savaşçılar ile sınırlı değildir. Bilakis Müslümanların kendisiyle fiili harp hali olduğunda düşman kâfirlere karşı yalan söylemeleri caizdir. Bezâr'da şu lafızla geçmektedir: "Müslümanın kendisi ile yararlanması ya da bir şeyi kendisinden def etmesi olmadıkça yalan söylemek kesin olarak haram kılınmıştır." Mecmu'u el-Zevâid'de şöyle denilmektedir: "Bu rivayetin senedinde iki erişkin ve Abdurrahman Bin Ziyâd Bin En'am vardır. O ikisi zayıftırlar. Buna binaen bu, zayıf ha-

distir. Dolayısıyla red olunur, kendisi ile delil getirilmez. Zira o delil olmaya uygun değildir.”

Buna göre yalan söylemenin hepsi de haramdır. Sadece şu üç durumda yalan söylemek helal olmaktadır: **1-Harpte, 2- İnsanların arasını düzeltmekte, 3- Erkeğin kadınına ve kadının erkeğine konuşmasında.** Bunların dışında yalan söylemek kesin olarak haramdır. Çünkü yalan söylemenin haram kılınması Kur’an-il Kerim’de genel olarak gelmiştir ve her yalanı kapsamaktadır. Hadis gelip bu hükmü; savaş, insanlar arasını düzeltmek, erkeğin kadınına, kadının erkeğine söylemesi dışına tahsis etti. Bu üç durumu haram kılmaktan istisna etti. Dolayısıyla sadece bu üç durumda yalan söylemek helal olmaktadır, bunların dışında haramdır. Özellikle hadis, helal oluşu bu üç durumla sınırlandırmıştır. Zira şöyle demiştir: **يُكْتَبُ عَلَى ابْنِ آدَمَ إِلَّا ثَلَاثَ خِصَالٍ “Yalan söylemek, şu üç durumun dışında Ademoğluna haramdır.”** Ve Ummu Kulsûm Bintu Ukbe şöyle demiştir: “Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’i şu üç durum dışında insanlara söylediği her şeyde ruhsat verdiğini işitmedim.” Bu sınırlandırma, başka durumlarda haram olması demektir. Hadislerin tamamı fiili harp hali hakkında geçmiştir. Bunların dışındakiler zayıf hadistirler, red olunurlar ve kendileri için delil getirilmezler.

Harp dışında ki tevriyeye gelince: İşiten kimsenin bundan, vakıanın hilafını anlamasıdır. Bu da lafzın dil ve genel ıstılah olarak konuşan ve işiten yanında vakıaya ve başkasına delalet etmemesi ile olursa yalan olur, helal olmaz. Mesela özel bir cemaatin bir kelimeyi ıstılah olarak kullanması ve onu bu ıstılahı bilmeyen kimseye söylemesi gibi, ya da konuşana ait bir ıstılah olup işitenin onu bilmesi gibidir. Bunların hepsi yalan olup helal değildir. Bu her ne kadar konuşan katında tevriye olsa da, işiten o lafızdan vakıanın hilafını anlamaktadır. Dolayısıyla bu tevriye türünden sayılmaz ve helal olmaz. Fakat lafızdan vakıa ve başka bir şey anlaşılırsa, o belâgat çeşidinden olur. Bu gerçeği söylemek olup yalan söylemek değil. Mesela tek gözü olanlar için; **لَيْتَ عَيْنُهُ سِوَاءٍ “keşke iki gözü bir olsaydı”** demek gibi. Bu kişinin lehinde ve aleyhinde dua olarak kullanılır. Tevriye, biri yakın ve diğeri uzak olmak üzere söylenen sözün iki manasının olmasıdır. Böylece konuşan uzak manayı kast ettiği halde işiten kimse yakın manayı anlamaktadır. Bunun gibi durumlarda

her ne kadar işiten konuşanın kast ettiğinin hilafını anlıyor olsa da cümlelerin delâlet ettiği vakıanın hilafını anlamıyor. Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] tevriyeyi ikrar etmiştir. El-Buhari'nin sahihinde, Enes İbn-u Mâlik [Radiyahallahu Anh]'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Medine'ye yöneldi. Ona Ebu Bekir eşlik ediyordu. Ebu Bekir, tanınan yaşlı biriydi. Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] ise tanınmayan genç birisiydi. Dedi ki: Bir adam Ebu Bekir ile karşılaşsın ona; "Ey Ebu Bekir, bu önünde giden adam kimdir?" dedi. Ebu Bekir ise ona; Bu adam bana yol göstermektedir, dedi. Böylece o, yolu anladı. Hâlbuki kast edilen, hayrın yolu idi."

Casusluk

Casusluk, haberleri araştırmaktır. Lügatte haberleri araştırmaya, soruşturmaya casusluk yapıldığı denir. Casus da bu işi yapandır. Zira bir kişi haberleri araştırırsa o, casustur. O haberler ister açık ister gizli olsun fark etmez. Casusluk olması için haberleri araştırmada, haberlerin gizli yani sır olması şart değildir. Bilakis gizli olsun açık olsun yani sır olsun ya da olmasın haberleri araştırmak casusluktur. Fakat, işi haberleri araştırmak veya yayınlamak için haber toplamak veya haberlerle ilgilenmek olan bir kimse haberleri araştırmadığı ve işi haber araştırmak olmadığı sürece bazı şeyleridoğal olarak gördüğünde bunların hiç biri casusluk olmaz. Hatta bu gibi durumlarda haberleri takip etse de casusluk olmaz. Çünkü casusluk olan haber araştırması, haberleri öğrenmek için onları izlemek ve iyice incelemekle olur. Ancak toplamak için haberleri takip eden kimse onları, onların içyüzüne vakıf olmak maksadı için incelemiyor, bilakis onları insanlara yaymak için topluyor. Buna göre gazetelerin ve haber ajanslarının muhabirleri gibi haberleri takip eden ve toplayanlara casus denilmez. Ancak işi casusluk olup da gazete ve ajans muhabirliğini vesile edinenler hariç. Zira bu durumda, haber takip eden bir muhabir olduğundan değil, fakat işi casusluk olduğundan dolayı casus olmaktadır. Zira o, harbî kâfirlerden birçok muhabirin yaptığı gibi muhabirliği bir kamuflaj olarak kullanmaktadır. Ancak sivil soruşturma bölümü memurları ve istihbarat elemanları gibi haberleri araştıranlar, işleri casusluk olduğu için casusturlar.

Casusluğun ve casusların vakıası işte budur. Casusluğun hükümüne gelince: Haklarında casusluk yapılanların değişmesi ile hükümü de değişir. Eğer casusluk, Müslümanlara karşı ya da Müslümanlar gibi tebaadan olan zımmilere karşı olursa haramdır, caiz olmaz. Eğer casusluk, ister gerçek ister hükmen harbî olsunlar, harbî kâfirlere karşı olursa, Müslümanlar için caiz, halife için vacip olur. Müslümanlara ve İslam Devleti tebaasına karşı casusluğun haram olması, Kur'an ayetinin açıklığı ile sabittir.

Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ

“Ey iman edenler! Zannın çoğundan kaçının.

Çünkü zannın bir kısmı günahtır. Casusluk yapmayın.” [Hucurat 12]

Böylece Allah, ayette casusluğu yasaklamıştır. Bu genel bir yasaklamadır. Zira her casusluğu kapsamaktadır. İster kendisi, ister başkası, ister devlet, ister fertler ya da kitleler için casusluk olsun, casusluğu yapan ister yönetici, isterse yönetilen olsun fark etmez. Zira ifade, casusluğa uygun düşen her şeyi kapsayan genel bir ifadedir. Dolayısıyla bunların hepsi de haramdır. Yine Ahmed ve Ebu Davud, kendi isnadı ile Mikdad ve Ebu Umame'den Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediğini rivayet ettiler: *إن الأمير إذا ابتغى الريبة في الناس أفسدهم* **“Emir, insanlar hakkındaki şüphenin peşine düşerse onları ifsat eder.”**

Burada bir soru gelmektedir: “Müslümanların işi casusluk veya işlerinden biri de casusluk olan soruşturma, araştırma ve benzeri dairelerde memur olarak çalışması caiz midir? Buna cevapta bakılır: Eğer yapılan iş, Müslümanlara karşı ya da Müslümanlar gibi tebaadan olan zımmilere karşı casusluk ise caiz olmaz. Zira bu casusluk Kur'an'ın açık ayeti ile haramdır. Bu işi yapmak Müslümana yasak olduğu gibi, zımmiye de yasaktır. Çünkü Dâr-ul İslam'da zımmi, İslam hükümlerinin kendisine tatbik edilmesi ile muhataptır. Bu hükümlerden inanç ve ibadetler ile alakalı olanlar müstesnadır. Ancak görev, emanlı ya da anlaşmalılardan ülkemize giren harbî kâfirlere karşı yapılan bir casusluk ise caiz olur. Zira ister gerçekten harbî ister hükmen harbî, ister ülkelerinde, ister ülkemizde olsunlar harbî kâfirler aleyhinde casusluk yapmak caiz olur. Buna göre soruşturma, araştırma ve benzeri dairelerin bulunması haram değildir, bilakis vaciptir. Bunlarda haram olan, Müslümanlara karşı ve

Müslümanlar gibi tebaadan zımmilere karşı casusluk yapmaktır. Dolayısıyla devletin, Müslümanlara ve tebaadan diğer kimselere karşı casusluk yapmak için dairelerinin ve bürolarının olması caiz olmaz. Bilakis bunlar devlete haram olur. Şöyle denilmez: “Devletin maslahatı, komploları tespit edebilmesi ve suçlulara ulaşabilmesi için tebaanın haberlerini bilmesini gerektirmektedir.” Böyle denilmez: Çünkü devletin bunu casusluk yoluyla değil polis ve gece devriyesi yolu ile bilmesi mümkündür. Ayrıca aklın o şeyi maslahat olduğunu ya da maslahat olmadığını görmesi, haram ya da mübah kılmanın illeti olmaz. Sadece şeriatın maslahat olarak gördüğü husus maslahattır. Ayrıca Kur’an ayetleri, bir şeyin haram kılınması hususunda açıkça geldiğinde, onu helal kılmayı illetlendirmek için onda maslahat olduğu hususunda konuşmaya bir yer kalmaz. Zira Kur’an’ın açık nassı karşısında onun bir kıymeti yoktur. Kur’an diyor ki: *ولا تجسسوا* “casusluk yapmayın!” Yani casusluğu yasaklıyor. Ayetin kendisine delâlet ettiği husustan ve lafzındaki açıklıktan başkasını anlamaya bir yol yoktur. Bu ayetin genelliğini tahsis eden ya da ondan bir şeyi istisna eden herhangi bir delil de geçmemiştir. Dolayısıyla ayet, her casusluğu kapsayan genelliği üzere kalır. Böylece tebaanın tamamına karşı casusluk yapmak haram olmaktadır.

Bu açıklama, Müslümanlara ya da Müslümanlar gibi tebaadan olan zımmilere karşı casusluk yapma ile ilgilidir. Müslümanların ve zımmilerin ise ister gerçekten fiili, ister hükmen harbî olsunlar harbî kâfirlere karşı casusluk yapmalarına gelince: Bu ayetin genelliğinden istisna edilmiştir. Çünkü casusluğun haram kılınmasını, harbî kâfir olmayanlara tahsis eden bir takım hadisler geçmiştir. Müslümanların harbi kâfirlere karşı casusluk yapması caiz ve Müslümanların halifesine yani devlete ise vaciptir. Nitekim İbn-u Hişam siretinde şu geçmektedir: “Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Abdullah Bin Cahş’ı beraberinde muhacirlerden sekiz kişilik bir grup olduğu halde gönderdi. Ona bir yazı yazıp ancak iki gün yürüdüktan sonra bakmasını emretti. O da kendisine emredilene uyguluyor, arkadaşlarından kimseyi zorlamıyordu. Abdullah Bin Cahş iki gün yoluna devam ettikten sonra yazıyı açıp baktı. Onda şunun yazılı olduğunu gördü: **“Bu yazıma baktığında, Mekke ile Taif arasındaki hurma ağaçlığında konaklayasıya kadar yürü. Oradan Kureyş’i gözetle. Onlar hakkında elde ettiğin haberleri bize bildir.”** Bu

yazıda Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Abdullah Bin Cahş'a kendisi için Kureyş hakkında casusluk yapmasını ve Kureyş'in haberlerini kendisine bildirmesini emretmektedir. Fakat arkadaşlarını kendisi ile beraber yürümeleri ya da yürümemeleri hususunda serbest bırakmakta, ancak ondan istenileni yapmasını talep etmektedir. Böylece Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], casusluk yapmayı o grubun hepsinden talep etmiş oluyor. Fakat Abdullah'ı zorunlu kılarlarken diğerlerini bunu yapıp yapmamakta serbest bırakıyor. Bu, talebin grubun emiri için kesin, kendisi ile beraber olanlar için kesin olmadığına dair delildir. Dolayısıyla bu, düşmana karşı Müslümanların casusluk yapmasının haram değil de caiz, casusluk yapmanın devlete ise vacip olduğuna dair delil olmaktadır. Ayrıca düşmana karşı casusluk yapmak, Müslümanların ordusunun zorunlu olduğu işlerdendir. Zira düşmana karşı casusluk olmadan savaş için ordunun oluşturulması tamamlanmaz. Böylece orduda casusluk biriminin varlığı, "Vacipin kendisi ile tamamlandığı şey de vaciptir" şer'î kaidesi babından devlete vaciptir.

Bu haram, caiz ve vacip olması bakımından casusluğun hükmüdür. Harbî kâfirlerden casusluk yapanın cezalandırılması hükmüne gelince: Casusun tabiiyeti ve dinine göre bu hüküm farklılık arz eder. Harbî kâfirler casus olduğunda, onun hükmü öldürülmesidir. Bu konuda bir ihtilaf ve başka bir hüküm yoktur. O, casus olduğunun bilinmesiyle birlikte yani casus oluşunun sabit olmasıyla birlikte öldürülür. Bunun delili, el-Buhari'nin Seleme Bin el-Kev'i'den yaptığı şu rivayettir: "Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'e bir yolculuk esnasında müşriklerden bir casus gelip ashabının yanına oturdu. Konuşuyordu. Sonra sıvıştı. Bunun üzerine Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]; **"Onu arayın ve öldürün"** dedi. Bunun üzerine ben onları geçtim ve onu yakalayıp öldürdüm. Bana onun kuşak ipini verdi." Muslim de ise İkrime'nin rivayetinden şu lafızla geçmiştir: "Kuşağından bir ip çıkartıp onunla deveyi bağladı. Sonra topluluğa doğru ilerledi. Onlarla birlikte yemek yiyordu. Öğle vaktinde bizde bir cıızlık, zaafılık olduğuna, bazılarımızın da yaya olduğuna, öğle vakti çıkınca ise canlılık ve kuvvetliliğin arttığına bakıyordu." Ebu el-Âmi'den Yahya el-Hamânî kanalıyla tahriç ettiği Ebu Na'im rivayetinde şu geçmektedir: "Onun bir casus olduğunu anladılar." Bu açıktır ki, onun casus olduğunu anlar anlamaz Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], **"Onu arayın"**

ve öldürün” demiştir. Bu talebin kesin talep olduğuna dair bir karine olmaktadır. Böylece onun hükmü, tek kelime ile öldürmek olmaktadır. Bu hüküm ister anlaşmalı ister eman verilmiş olsun, ister ise anlaşmalı olmayan ve eman verilmiş olmayan olsun her harbî kâfir hakkında geneldir. Dolayısıyla her harbî kâfirin hükmü, casus olduğunda öldürülmek olmaktadır.

Zımmi kâfir, casus olduğunda bakılır: Zimmet akdine dâhil olurken casusluk yapmaması şart koşulmuş ve casusluk yapmışsa öldürülür. Zira şarta göre amel edilir. Dolayısıyla casus olduğunda şarta göre öldürülür. Fakat böyle bir şart koşulmamışsa, onu öldürmek imama vacip olmadıkça, ağır bir tazir cezası verilir. Çünkü o, devletin tebaasındandır ve ona, daha önce zimmet akdinde bu şart koşulmamıştır.

Müslümanlar ve zımmilere karşı düşman için casusluk yapan Müslüman casusa gelince, o öldürülmez. Çünkü Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], müşriklerin casusu olan Fırât İbn-u Hiyân'ın öldürülmesini emretti. Ne zaman ki; "Ey Allah'ın Rasulü! O, Müslüman olduğunu iddia ediyor" dediklerinde onu öldürmekten vazgeçti ve şöyle dedi: ***"Sizden bir takım insanlar vardır ki, biz onları imanlarına terk ediyoruz. Onlardan birisi de Fırât İbn-u Hiyân'dır."*** [Ebu Davud] Böylece onu öldürmekten vazgeçmesinin illeti, müslüman olmasıdır. El-Buhari, Ali İbn-u Ebu Talib [Radiyahun Anh]'den şöyle dediğini rivayet etti: Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], beni, Zubeyr'i ve Mikdad İbn-u El-Esved'i bir yere gönderirken şöyle dedi: ***انْطَلِقُوا حَتَّى تَأْتُوا رَوْضَةَ خَاخِ فَإِنَّ فِيهَا ظَعِينَةً وَمَعَهَا كِتَابٌ فَخُذُوهُ مِنْهَا*** ***"Acele yola çıkın, Hâc otlığına varasıya kadar gidin. Zira orada mahfe içinde bir kadın vardır. Onun yanında bir yazı vardır. O yazıyı ondan alın."*** Bunun üzerine biz atlarımızı hemen o otlığa varasıya kadar koşuşturduk. O mahfedeki kadının yanına vardık ve ona; "Yazıyı bize ver" dedik. O, "Bende bir yazı yoktur" dedi. Biz ona; "Ya o yazıyı çıkartıp bize verirsin, ya da elbiseni çıkarırsın" dedik. Bunun üzerine o saç topuzu içinden o yazıyı çıkarıp bize verdi. Biz de onu Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'e getirdik. Onda şu yazılı idi: ***"Hâtib İbn-u Ebu Belte'a'dan Kureyş halkının insanlarına."*** O, onlara Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in bazı işlerini haber vermektedir. Bu-

nun üzerine Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]; **“Bu nedir, ya Hâtıb”** dedi. O dedi ki; *“Ey Allah'ın Rasulü! Benim hakkımda acele etme! Benim Kureyş'te bağlantılarım vardı. Muhacirlerden bir kısmı Mekke'de ki akrabaları ile ev halkını ve mallarını koruyorlardı. Bunun üzerine ben de kendisi ile akrabalarımı korumaları için onların yanında bir güç edinmek onlar içindeki bağlantılarım aklıma geldi ve onu kullanmak istedim. Bunun küfür, dinden dönme ve İslam'dan sonra küfürden razı olma olarak yapmadım.”* Bunu üzerine Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem] dedi ki: *إِنَّهُ قَدْ شَهِدَ بَدْرًا وَمَا يُدْرِيكَ لَعَلَّ اللَّهَ أَنْ يَكُونَ قَدْ أَطَّلَعَ عَلَى أَهْلِ بَدْرٍ فَقَالَ اْعْمَلُوا مَا شِئْتُمْ فَقَدْ غَفَرْتُ لَكُمْ* **“O Bedir'e katılmıştır. Nereden bileceksin? Belki Allah Bedir ehline şöyle dediğini duyurmuştur: İstedığınızı yapın. Ben sizi affettim.”** Bu hadiste, Hâtıb'ın Müslümanlara karşı casusluk yaptığı ve Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in onu öldürmediği sabit olmuştur. Dolayısıyla bu, Müslüman casusun öldürülmediğine delalet eder.

Şöyle denilmez: *“Bu Bedir ehline hastır. Çünkü hadis, onun Bedir ehlinden olması ile illetlendirilmiştir.”* Böyle denilmez: Çünkü her ne kadar nass illetlendirmeyi ifade eden ibare ile gelmiş ve illetin olduğu anlaşılır bir şekilde geçmiş olsa da Ahmed'in Fırât Bin Hıyân hakkındaki hadisi, onun zimmi iken sonra Müslüman olduğu için ondan ölüm cezasını kaldırmıştır. Dolayısıyla yukarıda geçen hadisteki illetliği nefyedip onu vakıanın vasfı yapmaktadır. Çünkü Fırât Bin Hıyân Bedir ehlinden değildir. Şöyle denilmez: *“Ebu Davud'da geçen Fırât Bin Hıyân ile ilgili o hadisin isnadında, Ebu Hammâm el-Dellâl Muhammed İbn-u Muhabbebe vardır ve o, Sufyan el-Sevrî'den rivayet etmektedir.”* Böyle denilmez: Çünkü bu hadisi; Ahmed, Sufyân Beşir Bin el-Sırrî el-Basrî'den rivayet etmiştir. Bu kişi ise, el-Buhari ve Muslim'in hadisi ile delil getirmekte ittifak ettikleri kişilerdendir. Dolayısıyla hadis sabittir ve bu hadisle delil getirilir. Böylece bu hadis, Müslüman casusun öldürülmeyeceğine dair bir delildir. Ancak hapis cezası veya halife ya da kâdinin uygun gördüğü başka bir ceza ile cezalandırılır.

Bu açıklamanın tamamı, harbî kâfir olan düşman ile ilgili Müslümanlara ve zımmilere karşı yaptığı casusluk hakkında idi. Müslümanlara karşı, düşman için yani harbî kâfir için değil de sadece casusluk için ya da Müslümanlar için ya da devlet için yapılan ca-

susluğa gelince; bu haram olmakla birlikte şeriat bu günah/suç için belirli bir ceza düzenlememiştir. Dolayısıyla onun cezası ta'zir cezası olmaktadır.

Ateşkes

Müslümanlar ile kâfirler arasında ateşkes anlaşması yapmak caizdir. Çünkü Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Hudeybiye yılında Kureyş ile ateşkes/sulh anlaşması yapmıştır. Fakat sulh anlaşmasının caiz oluşu, cihadın ya da davetin yayılmasının gerektirdiği bir maslahatın varlığı ile sınırlıdır. Çünkü Hudeybiye'ye doğru yola çıkmadan önce Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'e, Hayber halkı ile Mekke halkının Müslümanlara saldırı yapmak hususunda gizli bir ittifak kurdukları bildirildi. Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Hudeybiye'den dönüşünden hemen sonra, acele olarak Hayber'e saldırdığı gibi krallara ve emirlere kendilerini İslam'a davet eden elçiler gönderdi. Bu da Hudeybiye Ateşkes anlaşmasının, cihad ve davetin yayılması ile alakalı bir maslahat için olduğuna delalet etmektedir. Zira Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Kureyş ile ateşkes anlaşması yapmakla bütün yoğunluğunu, Hayber savaşına, kralları ve emirleri İslam'a davetiye verme imkânı buldu. Bir maslahat olmadığında ateşkes/sulh anlaşması yapmak caiz olmaz. Zira ateşkes anlaşması, farz olan savaşı terk etmektir. Bu ise ancak savaş vesile olan bir başka durum için caiz olur. Çünkü bu anlaşmada, mana olarak savaş sayılır. Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: **فَلَا تَهِنُوا وَتَدْعُوا إِلَى السَّلْمِ وَأَنْتُمْ الْأَعْلَوْنَ وَاللَّهُ مَعَكُمْ وَلَنْ يَبْرِكُمْ أَعْمَالَكُمْ** “**Üstün durumda iken, gevşeyip barışa çağırmayın. Allah sizinle beraberdir. O amellerinizi asla eksiltmeyecektir.**” [Muhammed 35]

Ateşkes yapmak için maslahat gerçekleştiğinde, bu ateşkes anlaşması için belli muayyen bir süre takdir edilmesi gerekir. Çünkü belirli bir süre takdiri yapılmadan ateşkes yapmak caiz değildir. Onun için belirli bir sürenin zikredilmemesi, ateşkes anlaşmasını geçersiz kılar. Çünkü bu durum, ateşkes sözleşmesinde yasak olan süresizliği gerektirir. Süre zikredilmelidir ki cihadın yapılması devam etsin. Çünkü süresizlik, farz olduğu halde cihada engel teşkil eder. Ateşkes sözleşmesinde belirli bir sürenin takdir edilmesi, onun sıhhatinin şartlarından. Onda belirli bir süre takdir edilmediğinde, ateşkes sözleşmesi geçersiz olur. Çünkü Hudeybiye Ateşkes sözleşmesinde belirli bir süre takdir edilmişti.

Ateşkes sözleşmesi yapılıp gerçekleştiğinde süresi bitesiyeye ka-

dar ya da onlar onu bozmasıya kadar onlardan el çekmek ve ateşkes sözleşmesine riayet etmek gerekir. Ateşkesin bozulması, onların bir açıklama yapması veya bize savaş açmaları veya ülkemizde bir Müslümanı veya zimmiyi öldürmeleri veya ateşkes şartlarına muhalif bir şey yapıp bunu söz veya fiili olarak inkâr etmemeleri ile olur. Bunlar meydana geldiğinde onların hepsi hakkında ateşkes bozulmuş olur. Aynı şekilde ortaya çıkması ile ateşkes sözleşmesini bozan bir emarenin görünmesi şöyle devlet onların ihanet etmesinden korktuğunda da ateşkes sözleşmesi bozulur. Bu durumda, gece veya gündüz her vakit onlara saldırmak caiz olur. Çünkü onların ateşkes sözleşmesini bozmaları, onlarla birlikte ateşkesi bozmasını onlarla savaşmalarını, Müslümanlara mübah kılar.

Çünkü Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Kureyş ile ateşkes anlaşması yaptığı ve daha sonra Kureyş ahdini bozduğunda kendisine haram olan, helal oldu. Sonra onlarla savaştı ve Mekke'yi fethetti. Çünkü ateşkes/sulh sözleşmesi, sürenin geçmesi ya da bozulması ile sona eren geçici bir sözleşmedir. Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: **فَمَا اسْتَقَامُوا لَكُمْ فَاسْتَقِيمُوا لَهُمْ** “Onlar size karşı dürüst/dostdoğru davranışları müddetçe siz de onlara dürüst davranın.” [Tevbe 7] Ve şöyle buyurdu: **حِيَانَةٌ فَأَنْبِذْ إِلَيْهِمْ عَلَى سَوَاءٍ** “Bir topluluğun hainlik yapmasından korkarsan sen de aynı şekilde (ahdi) bozduğunu onlara bildir.” [Enfal 58] Ve şöyle buyurdu: **وَإِنْ نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ مِنْ بَعْدِ عَهْدِهِمْ وَطَعَنُوا فِي دِينِكُمْ فَقَاتِلُوا أُمَّةَ الْكُفْرِ إِنَّهُمْ لَا أَيْمَانَ لَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَنْتَهُونَ** “Eğer anlaşmalarından sonra yeminlerini bozarlar ve dininize saldırırlarsa küfrün önderlerine karşı savaşın. Çünkü onlar yeminleri olmayan adamlardır. Umulur ki küfre son verirler.” [Tevbe 12] Düşman bizimle ilişkilerinde ateşkes sözleşmesine riayet etmeyerek ateşkes şartlarını bozduğunda bizi ahdimizden kurtarmış olurlar. Böylelikle onların kanları ve malları bize helal olup onlarla savaşmamız bize vacip olur. Dolayısıyla onlar bize savaş açtıklarında bizim onlarla savaşmamız, onlar ateşkesi bozduklarında bizim de onu bozmamız bize vacip olur.

Askerî İttifaklar

İttifak, lügatte ahit ve sadakat demektir. Ancak ittifak kelmesi özellikle daha çok askerî anlaşmalar için kullanılır oldu. Askerî ittifaklar, iki ya da daha çok devlet arasında yapılan ittifaklardır. Bu ittifak anlaşması, ittifaka katılan devletlerin ordularını, ortak düşmanlarına karşı birlikte savaşmalarını, ya da askerî bilgileri ve harp aletlerinin aralarında karşılıklı değişimini, ya da içlerinden birisi bir savaşa girdiğinde diğerlerinin onunla birlikte o savaşa girip girmemeleri hususunda gördükleri maslahat doğrultusunda istişarelerde bulunmalarını sağlar. Bu ittifaklar, iki devlet arasında yapılan ikili olabildiği gibi, üç ve daha fazla devlet arasında da olabilir. Fakat bu ittifaklarda, ittifak devletlerinden birisine bir saldırı yapıldığında bu saldırı, ittifak devletlerin hepsine yapılan bir saldırı sayılmayabilir. Bu durumda ittifak devletlerinden birisine saldırı olduğunda, saldırıya uğrayan devlet, kendisi ile aralarında askerî ittifak anlaşması olan devletler ile görüş alış-verişinde bulunur, maslahatlarının ışığında o devletler saldırıya uğrayan devlet ile birlikte saldırı yapan devlete karşı savaş ilan eder ya da etmezler. Bazen de bu ittifaklar, toplu anlaşmalar/paktlar şeklinde olur. Bunlarda ittifak devletlerinden birisine yapılan saldırı, hepsine yapılmış bir saldırı sayılır. Onlardan birisi herhangi bir devletle savaşa girdiğinde ittifak devletlerin hepsi o devlete karşı savaş haline girmiş olurlar. Bu ittifakların hepsi, ister ikili anlaşmalar ister toplu anlaşmalar isterse başka şekilde olsun ordunun, müttefikini ile onu ve siyasi varlığını korumak için, savaşmasını zorunlu kılar.

Bu ittifaklar, esasından batıldır. Şeriata göre böyle ittifaklar oluşturulmaz. Müslümanların halifesi böylesi ittifaklar yapmış olsa da, ümmet bunlara bağlı kalmaz. Çünkü bu ittifaklar şeriata muhaliftirler. Zira bunlar, kâfirin emri ve küfür râyesi altında savaştırdığı gibi Müslümanı, küfrün varlığının bekası için de savaştırmaktadır. Bunların hepsi de haramdır. Zira Müslümanın ancak Müslümanın emri ve İslam râyesi altında savaşması helaldir. Nitekim sahih hadiste kâfirlerin bayrağı ve emri altında savaşılması yasaklanmıştır. Zira Ahmed ve Nesai, Enes'ten Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediğini rivayet ettiler: **"Müşrik-**

lerin ateşi ile aydınlanmayınız." Yani müşriklerin ateşini kendiniz için ışık yapmayın demektir. Ateş, harbe kinayedir. "Harp ateşi yak-tı" denilir. Yani savaşın şerrini ortaya çıkardı ve savaşı tahrik etti demektir. Cahiliyye döneminde korkutma ateşi Arapların anlaşma esnasında yaktıkları ateştir. Hadis, müşrikler ile beraber savaşa ve onların görüşlerini almaya kinayedir. Dolayısıyla hadisten, müşriklerle birlikte savaşmanın yasaklandığı anlaşılmaktadır.

Yine askerî ittifaklar, varlıklarını korumakla birlikte kâfirlerin Müslümanlar ile birlikte savaşmasına neden olmaktadır. Yani fertler olarak değil de devlet olarak savaşmalarına neden olmaktadır. Hâlbuki Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], bir varlık olarak kâfirlerden yardım almayı yasaklamıştır. Zira el-Dahhâk [Radiyahallahu Anh]'ın hadisinde şu geçmiştir: "Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], Uhud günü sefer için yola çıktı. Birden çok iyi bir süvari birliği göründü. Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]; **"Onlar kimdir?"** dedi. Onlar; "Filanca yahudiler" dediler. Bunun üzerine Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]; **"Biz müşriklerden yardım almayız"** dedi. [Taberani, el-Kebîr ve el-Evsat'ta rivayet etti] Böylece Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], "kâfirlerden yardım almayız" ve "müşriklerden yardım almayız" diyerek umum sigası ile Yahudilerden yardım almayı reddetmiştir. Şöyle denilmez: "Biz düşmanımıza karşı Yahudilerden yardım alırız. Kâfirlerden yardım almak caizdir. Çünkü Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], kâfir olduğu halde Uhud'da Kuzman'ın kendisi ile birlikte savaşmasını onaylamış ve Hayber savaşında Yahudilerden bir takım kişilerden yardım almıştır." Böyle denilmez: Çünkü kâfirlerden yardım almak, Müslümanların râyeleri altında fertler halinde oldukları zaman caizdir. Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in yardım aldığı o kişiler, fertler konumundaydılar. Onun için kendilerine ait birliklerinin başkanı olan, daha önceden Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem] ile anlaşma yapmış bir devlet konumunda olan Kaynuka oğulları bir kabile iken, Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem] ile birlikte savaşmaya geldiklerinde Rasule, "Onlar Abdullah Bin Selâm'ın grubudur" denildiğinde, o bu durumda onlardan yardım almayı kabul etmedi. Buna binaen bir kâfirin ordusundan kendi kâfir devleti bayrağı altında iken yardım almak caiz olmaz.

El-İmam el-Sarahsî, Mebcut'da Siyer kitabında şöyle dedi: "el-

Dahhâk [Radiyahallahu Anh]'ın hadisinde şu geçmiştir: “Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Uhud günü sefer için yola çıktı. Birden çok iyi bir süvari birliği görüldü. Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]; **“Onlar kimdir?”** dedi. Onlar; “Filanca yahudiler” dediler. Bunun üzerine Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]; **“Biz müşriklerden yardım almayız”** dedi. [Taberani, el-Kebîr ve el-Evsat'ta rivayet etti] Bunun te'vili şudur ki; o Yahudiler, gururlu oldukları için Müslümanların râyesi altında savaşmıyorlardı. Bize göre ise, biz ancak onlar Müslümanların bayrağı altında savaşta onlardan yardım alırız. Onlar kendi bayrakları ile ayrı bir grup oluşturduklarında onlardan yardım almayız. Bu Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'den rivayet edilen şu hadisin de te'vilidir: **“Müşriklerin ateşi ile aydınlanmayınız.”** [Ahmede ve Nesai, Enes kanlı ile rivayet ettiler] Ve şu hadisinin: **“Ben, müşrikle birlikte olan her Müslümandan beriyim.”** Yani Müslüman müşriklerin bayrağı altında olduğu zaman demektir.

Bunlardan ortaya çıkmaktadır ki kâfir devletlerle askerî ittifaklar yapmak şeran haramdır ve yapılmaz. Ayrıca Müslümanın, harbi kâfiri savunmak için kan akıtması helal değildir. Müslüman, ancak küfürden İslam'a girmeleri için insanlarla savaşır. Fakat küfürden tekrar küfre girmeleri için kâfirlerle savaşması ve bunun için kan akıtması haramdır.

Caiz Olan Anlaşmalar

İslam Devleti'nin, onaylaması şartı ile İslam davetinin maslahatının gerektirdiği barış, ateşkes, iyi komşuluk, kültür, ticaret ve benzeri anlaşmaları yapma hakkı vardır. Bu anlaşmalar, İslam'ın onaylamadığı şartlar içerdiğinde, o şartlar iptal edilip diğer şartlar içinde geçerliliğini devam ettirir. Çünkü şeriata aykırı olan her şart, Müslümanların halifesi onaylasa ve kabul etse da batıldır. İslam Devleti ile düşmanı arasında harp hali olduğunda, davetin maslahatının gerektirmesine ve o zamanki duruma göre İslam Devleti'nin düşmanla ateşkes anlaşması ve sulh anlaşması yapması caiz olur. Davetin maslahatının gerektirdiği bir husustan dolayı İslam Devleti, komşu bir devlet ile iyi ilişkiler ve dostluk anlaşması yapmayı uygun gördüğünde bunu yapması ona caiz olur. Devlet ve kâfirlere daveti götürmek ve İslam hakkında bir kamuoyu oluşturmak için bazen kâfirlerle sulh anlaşmalar yapmayı bir araç olarak kullanmayı düşünebilir. Bazen de anlaşmalar ile büyük bir şerri defetmeyi ya da başka bir düşmana ulaşmayı düşünebilir. Bunun içindir ki İslam Devleti'nin komşu devletlerle iyi komşuluk anlaşması yapması caiz olduğu gibi İslam daveti için bir yol ya da Müslümanları savunmak ya da İslam ve Müslümanlar veya İslam davetinin seyri için herhangi bir maslahat olduğunu gördüğünde kendisinden uzak devletlerle de belirli bir süre için saldırmazlık anlaşması yapması caizdir.

Nitekim Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], düşmanla savaşmak maksadı ile ordusunun geçeceği yolları güvenli kılmak için Benu Medlec ve Benu Damre ile anlaşmalar yapmıştır. Yine Şam beldesi sınırı üzerinde devletin Rumların tarafındaki sınırını güvence altına almak için Tebük'de Yuhannâ Bin Ru'be ile anlaşma yapmıştır. Harp ehlinden bir topluluk, bir şey olmaksızın belirli sene sulh anlaşması yapmayı talep ettiğinde, halife bu talebe bakıp onların çok güçlü oluşlarından dolayı ya da başka bir nedenden dolayı Müslümanlar için hayır görürse onu yapar. Çünkü Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: **“Eğer barışa yanaşırlarsa sen de ona yanaş.”** [Enfal 61] Yine Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Hudeybiye yılında Mekke halkı ile belirli bir süre aralarında savaşı durdurmak üzere sulh anlaşması yapmıştır. Zira Rasule Hay-

ber halkı ile Mekke halkının Müslümanlara saldırmak üzer gizli bir ittifak kurdukları haberi ulaşmıştı. Bunun üzerine Kureyş ile aralarında düşmanlığı durdurup barış anlaşması yaptı, sonra da Hayber ile savaşmaya gitti.

Caiz olan anlaşmaların tamamında, anlaşmanın yapılıp yapılmaması durumu halifenin görüş ve içtihadına terk edilmiştir. Çünkü halife gözetleyici olarak nasbedilmiştir. Bu gözetleyiciliğin gereklerinden birisi de evvela Müslümanların kuvvetini korumaktır. Kâfirler güçlü olduklarında ya da çok kuvvetli bir topluluğa ulaşmak için Dâr-ul Harpte yoğunlaşmaya ihtiyaç olduğunda sulh anlaşması yapmakta Müslümanlar için bir maslahat olduğunu görebilir. O zaman yolu üzerinde olan kimse ile sulh anlaşması kaçınılmaz olur. Zira mesele halifenin görüşüne terk edilmiştir. Onu halife, Müslümanlar için hayırlı gördüğü hususa göre değerlendirir. Eğer anlaşma Müslümanlar için hayırlı değilse, onlarla anlaşma yapması gerekmez. Bunun delili Allahu Teâlâ'nın şu kavlidir: *فَلَا تَهِنُوا وَتَدْعُوا إِلَى*

"Üstün durumda iken, gevşeyip barışa çağırmanın." [Muhammed 35] Ayrıca kâfirler ile savaş farzdır. Bir özür olmaksızın farz olan bir şeyi terk etmek ise caiz değildir. Harp ehlinden bir kral veya emir veya bir devlet, kendi ülkesinde öldürmek, çarımha

germek veya Dâr-ul İslam'da olması uygun olmayan hususlarda dilediğine göre hükmetmeye terk edilmesi şartı ile Müslümanlardan zımmet/himaye koruma anlaşması yapmak istediğinde, bu isteğe olumlu cevap verilmez. Çünkü engelleme imkânı varken zulme onay vermek haramdır. Ayrıca zımmi, muamelata ait hususlarda İslam hükümleriyle sorumlu olan kimsedir. O kral ya da emir ya da devletin talep ettiği bu şart ise sözleşme gereğine aykırıdır. Dolayısıyla bu, batıl bir şarttır. Böylece sulh ve zımmet anlaşması bu şarta binaen yapılırsa, İslam'da uygun görülmeyen şartlarından dolayı batıl olur. Çünkü Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] şöyle demiştir:

أَيُّمَا شَرَطٍ لَيْسَ فِي كِتَابِ اللَّهِ فَهُوَ بَاطِلٌ **"Allah'ın kitabından olmayan herhangi bir şart batıldır."** [el-Buhari] Eğer o, İslam'ın yönetimine razı olarak zımmet ve sulh anlaşması yapmayı isterse, o Müslümanların zımmeti altına girmiş olur. Böylece İslam ile yönetilir, yönettiği ülke İslam ülkesine dâhil olup, onu savunmak, İslam ülkesini savunmak, onlara yardım etmek de Müslümanlara yardım etmek gibidir.

Zorunlu Anlaşmalar

Bazen Müslümanlar çok zor durumlara düşüp caiz olmayan bir takım hususlara teslim olmak zorunda kalabilirler. Fakat zaruret bu hususları kaçınılmaz kılar. İslam Devleti, doğrudan daveti taşımaya ve Allah yolunda savaşmaya götürmeyen, fakat ileride daveti taşımaya veya davetin durması şerrini def etmesine veya Müslümanların varlığını korumasına imkân verecek şartların oluşmasını kolaylaştıracak bir takım anlaşmalar yapmaya zorlanabilir. İç veya dış krizlerin içine düşebileceği durumlarda zaruret, bu tür anlaşmaları yapmaya zorlar. Bunun içindir ki halifenin, bu anlaşmaları yapması caizdir ve Müslümanlar için geçerli sayılır. Bu anlaşmalar, fakihlerin belirlediği şu iki halde vukuu bulur:

Birinci Hal: Harp ehlinden bir topluluk, ülkelerinde kendilerine İslam hükümlerinin uygulanmaması şartı ile Müslümanlara her sene belirli bir haraç vermeleri karşılığında belirli birkaç sene sulh anlaşması yapmayı Müslümanlardan istediğinde bu yapılmaz. Çünkü bu küfrü ikrardır/onaylamaktır. Ancak devlet, zulmü engellemeye güç yetiremiyorsa ve bu anlaşmanın da Müslümanların hayrına olduğunu görüyorsa o zaman zorunlu olarak bu anlaşmanın yapılması caiz olur. Bu durumda devletin onlara yardım etme yükümlülüğü olmaz. Çünkü onlar bu anlaşma ile İslam'ın hükümlerine bağlı kalmamakta, İslam'ın hükümlerine boyun eğmediklerinden dolayı harp ehli olmaktan dışarı çıkmamaktadırlar. Dolayısıyla Müslümanların onlara yardım etmesi gerekmez.

Nitekim Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Yuhannâ Bin Ru'be ile Tebuk'de, Şam beldelerinin sınırında sulh anlaşması yaparak O'nu kendi bölgesinde dini üzere terk etti. O, Müslümanların râyesi ve yönetimi altına girmedi. Belirli bir süre ile sınırlı olan bu anlaşma, İslam Devleti tarafından kendisine eman garantisi vermektedir. Dolayısıyla Müslümanlardan o devlete dâhil olan kimse, ayrı bir eman olmaksızın o anlaşmanın emanına dâhil olur ve o devletin halkına karşı çıkması caiz olmaz. O devletin tebaasından Müslümanların ülkesine giren kimse de o anlaşmanın emanına dâhil olur. Anlaşma dışında yeni bir emana gerek kalmaz. Onun Müslümanlardan birisine karşı gelmesi caiz olmaz. Harpte kullanılan si-

lah, harp malzemeleri v.b. gibi malzemeler hariç bu devlete ait ticaret malzemeleri taşıyan tüccarlar engellenmezler. Onlar anlaşmalı kimseler olsalar da, harp ehlidirler.

İkinci Hal: Birinci halin aksidir. Bu, kendilerine ses çıkarmamaları karşılığında Müslümanların düşmanlarına mal/para ödemeleridir. Nitekim fakihler şunu zikretmişlerdir: Düşman, Müslümanları kuşatıp onlardan kendilerine her sene belirli bir şey vermeleri karşılığında belirli seneler sulh anlaşması yapmayı talep ederlerse halifenin, zaruret olmadıkça Müslümanların aşağılmasından ve zelil düşürmesinden dolayı bu talebi yerine getirmesi uygun düşmez. Zaruret hali ise Müslümanların helak olmaktan korkmaları ve halifenin de bu sulhun onlar için hayırlı olduğunu düşünmesidir. O zaman halifenin onu yapmasında bir sakınca yoktur.

Taberâni şunu rivayet etmiştir: Müşrikler, Hendek günü Müslümanları kuşatmışlardı. Böylece Müslümanlar, Allahu Teâlâ'nın ifade ettiği üzere bir belanın içine düşmüşlerdi: هُنَالِكَ ابْتُلِيَ الْمُؤْمِنُونَ وَزُلْزِلُوا زِلْزَالًا شَدِيدًا **“İşte orada iman edenler imtihandan geçirilmiş ve şiddetli bir sarsıntıya uğratılmışlardır.”** [Ahzab 11] Bunun üzerine Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Guyyine Bin Husan'a bir mesaj gönderip ondan, her sene Medine'nin meyvelerinin üçte birinin kendilerine verilmek karşılığında, adamları ile birlikte ittifakından ayrılıp geri dönmesini talep etti. O, meyvelerin yarısı kendisine verilmedikçe geri dönmeyi kabul etmediğini bildirdi. Ne zaman ki onun elçileri Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in önünde sulh anlaşmasını imzalamak için hazır oldular, Ensar'ın efendileri Sa'd Bin Muaz ve Sa'd Bin Ubâde [Radiyah Anhum] ayağa kalkıp şöyle dediler: “Ya Rasulullah! Eğer bu vahiyle belirlenmişse emrolunduğun şeyi uygula, eğer senin kendi görüşün ise; biz ve onlar cahiliyyedeyken bizim üzerimizde onların bir yaptırımını yoktu. Onlar, Medine'nin meyveleri için satın almak ya da misafirlere sunulan ikram dışında hiç bir şey yapmaya cesaret edemezlerdi. O halde Allah bizi Rasulünü göndererek dini ile aziz kıldıktan sonra mı onlara karşı düşüklük göstereceğiz? Biz onlara ancak kılıçla karşı dururuz.” Bunun üzerine Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] şöyle dedi: **“Ben Arapların bir tek yaydan çıkan oklar gibi üzerinize çullandıklarını gördüm ve onları üzerinizden savmak istedim. Eğer bunu kabul etmez-**

seniz, işte siz ve işte onlar. (O elçilere dönüp) **Haydi gidin. Biz size sadece kılıç gösteririz.**” Bu, Müslümanların zayıf olduğunu hissettiğinde Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in başlangıçta sulh yapmaya meylettiğine delalet etmektedir. Sonra Sa'd Bin Muaz ve Sa'd Bin Ubâde [Radiyahallahu Anhumâ]'nın sözleriyle onlarda kuvvet olduğunu görünce bunu yapmaktan vaz geçti. Bu, zarar görme korkusu olduğunda mal vermek üzere kâfirler ile sulh anlaşması yapmakta bir sakınca olmadığına delalet etmektedir. Zira eğer onlar Müslümanlara galip gelirlerse bütün malları alırlar ve nesillerini esir edinirler. Dolayısıyla Müslümanların mallarını ve nesillerini kurtarmak için biraz mal vermek ehvendir ve daha faydalıdır.

Anlaşmaların Bozulması

İslam Devletinin yapmış olduğu tüm anlaşmaların belirli bir müddetle sınırlı olması gerekir. Anlaşma yapmanın manası, o anlaşmaya Müslümanların bütün hallerde uyması zorunluluğu olmadığı gibi, anlaşmaya ihanet etmenin ve anlaşmayı bozmanın caiz olması da değildir. Bilakis şeriatın belirlediği belirli hallerde anlaşmayı bozmak caiz olduğu gibi ve şeriatın belirlediği hallerin dışında anlaşmayı bozmak da caiz değildir. Şeriatın belirlediği, düşmanla yapılan anlaşmanın bozulmasının caiz olduğu haller şunlardır:

Birincisi: Anlaşma yapan tarafın, Müslümanların düşmanlarından birisini Müslümanlara karşı desteklemesidir. Bu da İslam Devleti ile başka bir devlet arasında fiili harp halinin olması ve bizimle kendisi arasında anlaşmanın olduğu devletin, bu düşmanı silah veya mal veya adam ile destekleyip bize karşı ona yardım etmesidir. İşte bu halde İslam Devleti'nin o anlaşmayı bozması caiz olur. Çünkü Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: **إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ثُمَّ لَمْ يَنْفُسُوكُمْ** “Ancak kendileriyle anlaşma yaptığınız müşriklerden, anlaşma şartlarına uyan ve sizin aleyhinize kimseye arka çıkmayanlar bu hükmün dışındadır. Onların anlaşmalarını süreleri bitinceye kadar tamamlayınız.” [et-Tevbe 4] Bunun mefhumu şudur: Müslümanlara karşı birisine arka çıktıklarında, Müslümanların onlarla olan anlaşmayı bozmaları caiz olur.

İkincisi: Anlaşma yapan tarafın, anlaşma şartlarından bir şartı bozmasıdır. Bu da Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in Hudeybiye

sulh anlaşmasında başına gelen durumda olduğu gibidir. Zira Haza'a kabilesi, Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] himayesine girdi ve onunla ittifak kurdu. Bunun üzerine Kureyş, bu şartı bozdu. Zira Benu Bekr kabilesini Haza'a kabilesine karşı kışkırttı. Sonra da pişman olup anlaşmanın devam etmesi için uğraştı. Fakat Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] bunu, kendisi için anlaşmayı meşru kılan bir durum saydı. Sonra da o anlaşmayı bozdu, onlarla savaştı ve Mekke'yi fethetti.

Üçüncüsü: Anlaşma yapan tarafın, ihanetinden korkulması halinde anlaşmayı bozmak caizdir. Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: **وَأَمَّا** **Bir topluluğun hainlik yapmasından korkarsan sen de aynı şekilde (ahdi) bozduğunu onlara bildir.”** [Enfal 58] Bu durumda, düşmana kendisiyle olan anlaşmanın bozulduğunun bildirilmesi gerekir. Anlaşmanın bozulması hususunda ihanetin bilfiil meydana gelmesi şart koşulmaz. Bilakis düşmandan sadece korkunun olması, anlaşmayı bozmak için gerekçe olmaya yeterlidir. İki tarafın da anlaşmanın bozulduğunu aynı anda bilmesi için duyurulması yeterlidir.

Dördüncüsü: Anlaşma yapan tarafın, İslam Devleti ile olan anlaşmayı tamamen bozmasıdır. Bu durumda onlarla olan anlaşmanın bozulması ve Müslümanlara böyle davranmaya cesaret etmemeleri için başkalarına ibret ve ders olması için onlara şiddetli darbeler vurulması vacip olur. Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: **إِنَّ شَرَّ الدَّوَابِّ عِنْدَ اللَّهِ** **الَّذِينَ كَفَرُوا فَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ** (55) **الَّذِينَ عَاهَدْتَ مِنْهُمْ ثُمَّ يَنْقُضُونَ عَهْدَهُمْ فِي كُلِّ مَرَّةٍ وَهُمْ لَا يَتَّقُونَ** (56) **فَأَمَّا تَتَّقَهُمْ فِي الْحَرْبِ فَشَرُّ بِهِمْ مَنْ خَلَفَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَدْكُرُونَ** **Allah katında yürüyen canlıların en kötüsü kâfir olanlardır. Çünkü onlar iman etmezler, onlar kendileri ile anlaşma yaptığın, sonra her defasında hiç çekinmeden ahidlerini bozan kimselerdir. Eğer savaşta onları yakalarsan ibret olmaları için onlar ile arkalarında bulunan kimseleri de dağıt.”** [Enfal 55-57]

İşte Müslümanların düşmanları ile yapmış oldukları anlaşmaları bozmalarının ve o düşman ile savaşmalarının caiz olduğu dört hal bunlardır. Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: **فَإِذَا أَنْسَلَخَ الْأَشْهُرَ الْحُرْمَ فَاقْتُلُوا** **Haram aylar çıkınca müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün.”** [et-Tevbe 5]

ay dolaşın.” [et-Tevbe 2] Ve Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: **أَلَا تَقَاتِلُونَ قَوْمًا** **ay dolaşın.”** [et-Tevbe 2] Ve Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: **أَلَا تَقَاتِلُونَ قَوْمًا نَكَثُوا أَيْمَانَهُمْ** **“Verdikleri sözü bozan bir kavme karşı savaşmaya-
cak mısınız?”** [et-Tevbe 13] Ancak anlaşma bozulduğunda aynı şekilde onlara da anlaşmanın bozulduğunun bildirilmesidir. Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: **فَأَنْبِذُوا إِلَيْهِمْ عَلَى سَوَاءٍ** **“Sen de aynı şekilde ahdi bozdu-
ğunu onlara bildir.”** Bu, bütün anlaşmalar hakkında geneldir. Yani bunun bilinmesi hususunda sizin ve onların aynı seviyede olması gerekir demektir. Anlaşmanın bozulduğunun bildirilmesinden ve kendilerini tekrar korumaya almaları için onların bunu öğrenmesinden önce düşmanla savaşmak helal olmaz. Bu ihanetten sakınmak içindir. Bunların hepsi, ahidlerine vefalı olmayan kimseler hakkındadır. Ahidlerine vefalı olan ve İslam Devleti'ne karşı dürüst olanlara gelince: Müslümanların onlarla olan ahidlerine vefalı olmaları ve onların dürüst oldukları gibi Müslümanların da onlara karşı dürüst olması gerekir. Zira Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: **إِلَّا الَّذِينَ** **عَاهَدْتُمْ مِّنَ الْمُشْرِكِينَ ثُمَّ لَمْ يَنْفُسُوكُمْ شَيْئًا وَلَمْ يُظَاهِرُوا عَلَيْكُمْ أَحَدًا فَأَتِمُوا إِلَيْهِمْ عَهْدَهُمْ إِلَىٰ** **أَنْ يَأْتِيَهُمُ الْيَوْمَ الْمَوْتُ** **“Ancak kendileriyle anlaşma yaptığınız müşriklerden, anlaşma şartlarına uyan ve sizin aleyhinize kimseye arka çıkmayanlar bu hükmün dışındadır. Onların anlaşmalarını süreleri bitinceye kadar tamamlayınız.”** [et-Tevbe 4] Bunun mefhumu şudur: Onlar, yukarıda geçen ikinci haldeki gibi anlaşma şartlarına uymadıklarında veya yukarıda geçen birinci haldeki gibi Müslümanlara karşı birisine arka çıktıklarında onların anlaşmalarını süreleri bitinceye kadar tamamlamayınız, fakat bunu yapmadıklarında anlaşmalarını süreleri bitinceye kadar tamamlayınız demektir. Dolayısıyla Müslümanların, onların anlaşmalarını anlaşmanın sonuna kadar tamamlamaları gerekir. Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: **كَيْفَ يَكُونُ** **لِلْمُشْرِكِينَ عَهْدٌ عِنْدَ اللَّهِ وَعِنْدَ رَسُولِهِ إِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ فَمَا اسْتَقَامُوا لَكُمْ** **فَأَسْتَقِيمُوا لَهُمْ** **“Mescid-i Haram’ın yanında kendileriyle anlaşma yaptıklarınızın dışında müşriklerin Allah ve Rasulü yanında nasıl bir ahdi olabilir? Onlar size karşı dürüst davrandıkları sürece siz de onlara dürüst davranın.”** [et-Tevbe 7] Bunun mefhumu şudur: Onlar size dürüst davranmadıklarında siz de onlara dürüst davranmayın, fakat onlar dürüst davrandıklarında ahitlerinde onlara vefalı olun demektir.

Bunlardan açığa çıkıyor ki; anlaşmalara vefalı olmak vacip oldu-

ğu gibi anlaşma belirli bir süreliğine yapılmışsa, sürenin sonuna kadar ona vefalı olmak da vaciptir. Anlaşmanın süresi bittiğinde ise anlaşmanın yenilenmemesi ve sona erdirilmesi caizdir. Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: **فَاتِّمُوا إِلَيْهِمْ عَهْدَهُمْ إِلَىٰ مُدَّتِهِمْ** "**Onların anlaşmalarını süreleri bitinceye kadar tamamlayınız.**" Aynı şekilde anlaşmaları bozanlara karşı sert davranmanın da vacip bir husus olduğu açığa çıkmaktadır. Düşman anlaşma şartlarından birisini yerine getirmezse veya tamamını bozarsa veya düşmanın Müslümanlarına karşı Müslümanların düşmanına arka çıktığı ortaya çıkarsa veya onun ihanet etmesinden korkulursa, bütün bunlar Müslümanlara düşmanlarıyla yaptığı anlaşmayı bozmalarını mübah kılar ve anlaşmayı bu şekilde bozmaları ihanet değildir. Binaenaleyh Şâri, devletlerarası anlaşmaların türlerini, anlaşmayı bozan veya geçerliliğini sona erdiren halleri belirlemiştir. Dolayısıyla üslup ve seçim hususu halifenin görüş ve içtihadına terk edilmiş olmakla birlikte anlaşmalarda sadece Şâir'in açıkladığı hususa bağlı kalmak ve anlaşmalar hakkında şeriatın belirlediği sınırdan durmak vaciptir.

Harbî Kâfir

Müslümanların zimmetine girmeyen kâfirlerin tamamı harbî kâfirdir. İster anlaşmalı olsun ister emanlı olsun, ister anlaşmalı ve emanlı olmasın fark etmez. İslam Devleti ile herhangi bir kâfir devlet arasında bir anlaşma yapıldığında, bu devletin tebaası anlaşmalı olup, onlara aramızdaki anlaşmanın belirlemiş olduğu hususa göre muamele edilir. Bu anlaşmanın belirlediği her husus uygulanır. Ancak anlaşmanın varlığına rağmen anlaşmalı kâfirler, hükmen harbî kâfir olmaları konumundan dışarı çıkmazlar. Çünkü anlaşma biter bitmez veya onlar tarafından veya bizim tarafımızdan bozulur bozulmaz onların hükmü diğer harbî kâfirlerin hükmüne döner. Bundan dolayı Müslümanlara karşı onları güçlendirme söz konusu olursa onlara silah ve savaş malzemelerinin satışı engellenir. Fakat Müslümanlara karşı onları güçlendirme söz konusu değilse onlara silah ve savaş malzemesi satışı engellenmez. Özellikle İslam Devleti bugünkü büyük devletlerde olduğu gibi silah imal edip sattığında engellenmez. Onlarla yapılan anlaşmada onlara silah ve savaş malzemeleri satışının caiz olduğu belirtilir ve bu da onları Müslümanlara karşı güçlendiriyorsa bu şarta bağlı kalınmaz. Çünkü bu şart şeriata muhaliftir. Şeriata muhalif/aykırı olan her şart batıldır, bağlayıcı olmaz.

İster aramızda bilfiil harp olsun isterse olmasın kendileriyle aramızda anlaşmanın olmadığı kimseler harbî kâfirlerdir. Dolayısıyla her sefer için özel eman olmadıkça onlar Müslümanların beldelelerine giremezler. Onlara ancak belirli sınırlı bir süre ile ikamet izni verilir. Ancak bilfiil savaşan harbî kâfir devlet ile bilfiil savaşmayan harbî kâfir devlet arasında fark vardır. Bu fark ise şudur: Bilfiil savaşan harbî devletle barış yapılmadan önce onunla herhangi bir anlaşma yapılmaz. Harbî devletin tebaasından olan bir kişiye ancak Allah'ın kelamını dinlemek veya Müslümanların ülkesinde yaşayan bir zimmi olmak için gelmişse eman verilir. Bilfiil savaşmayan harbî devlet ise böyle değildir. Zira onunla ticaret anlaşmaları, iyi komşuluk ve diğer anlaşmalar yapılır. Onun tebaasına ticaret veya gezinti veya seyahat veya benzeri şeyler için İslam beldelelerine girmesine eman verilir.

Müstemin

-Kesralı mimle- müstemin, eman isteyen kimse, başkasının evine eman ile giren kimse, yani başkasının ülkesine eman ile giren kimse. İster Müslüman ister harbî olsun fark etmez. Müslümanın, Dâr-ul Harbe eman ile girdiğinde onların bir şeyine dokunması haramdır. Zira Müslümanlar, şartları üzeredirler. Gasp ederek veya gizliden veya çalarak onların mallarından bir şey alırsa o malı haram bir şekilde sahiplenmiş olur ve onlara geri iade etmelidir. Çünkü gasbedilen mal kendisinden gasb edilene garantilidir. Hırsızlık de böyledir. İster kâfir ister Müslüman olsun bunların hepsi sahibine iade edilir. Müslümanın eman ile küfür beldesine girmesi caiz olduğu gibi harbî kâfirin de eman ile Müslümanların beldesine girmesi caizdir. Nitekim Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], Mekke fethedildiği gün kâfirlere eman vermiştir. Zira şöyle demiştir: **“Kim kapısını kapatırsa emin olur.”** [Muslim]

Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], müşriklerin elçilerine eman verirdi ve kendisine eman verilen kimseye ihanet edilmesini haram kılmıştı. Ebu Sad'den Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediği rivayet edildi: **“Kiyamet günü, her bir vefasız için vefasızlığı nisbetinde bir bayrak dikilecektir. Haberiniz olsun! Genel bir emîrin vefasızlığından daha büyük bir vefasızlık olmayacaktır.”** [Muslim]

Ancak harbî olan müstemin, Müslümanların beldesinde sadece bir sene kalabilir. Zira ona bir aylık ve iki aylık veya biraz daha fazla eman verilir, fakat bir seneden fazla verilmez. Bir süre ile sınırlanmaksızın ona sınırsız bir eman verildiğinde, muteber olan tam bir yılın dolmasıdır. Çünkü ona Dâr-ul İslam'da cizye olmaksızın verilen ikamet etme izni bir senedir. Bir seneyi geçtiğinde, cizye zorunluluğu ile birlikte ikamet etmek ile İslam ülkesinden dışarı çıkmak arasında serbest bırakılır. Bir seneden fazla kalırsa, cizye vermeyi kabul ediyor sayılır. Ona zımmet hükmü vurulup zımmi olur, ondan cizye alınır. Çünkü bir kâfirin İslam ülkesinde cizye vermeksizin kalması caiz olmaz. Cizye senede bir defa alınır. Bir seneden fazla kaldığında ona cizye vermesi zorunluluğu doğar ve o zorunlu ola-

rak zımmi olur. Senenin sonunda ya da sene dolmadan önce İslam ülkesi dışına çıktığında ona cizye gerekmez. Dışarı çıkarsa önceki emanı da iptal olur. İkinci defa İslam ülkesine girmek istediğinde yeni bir eman alması gerekir.

İslam ülkesinde oldukları sürece müstemine yardım etmesi halifeye vacip olur. Zira onların hükmü zimmet ehli gibidir. Müstemine, cezayı gerektiren bir suç işlediğinde, içki haddi hariç zimmet ehlinde olduğu gibi ona her ceza uygulanır. Çünkü Dâr-ul İslam, şer'î hükümlerin uygulanma yeridir. Dolayısıyla Müslüman, zımmi veya müstemine olsun Dâr-ul İslam'da bulunan herkese şer'î hükümler uygulanır. Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Hıristiyan oldukları halde Necran ehline şunu yazdı: **“Sizden kim faiz ile alış-veriş yaparsa, ona zimmet yoktur.”** [İbn-u Ebu Şeybde, Musannaf'ında rivayet etti] Faiz hükmü, İslam'ın hükümlerindedir. Dolayısıyla zimmet ehline faiz ile alış-veriş yapılmamasını tatbik etmesi, onları İslam'ın hükümleriyle sorumlu kılmasına dair bir delildir ve müstemine zimmiye muamele edildiği gibi muamele edilir.

Müstemin, kendisi için eman alındığında onun bu emanı bir eman almamış olsa da beraberinde ona ait olan mallarına da eman olur. Onun kendisi korunduğu gibi malları da korunur. Dolayısıyla Müslüman onun şarabını ve domuzunu telef ettiğinde, değerini tazmin eder, hata ile öldürdüğünde diyetini öder, kasten öldürdüğünde ise öldürülür. Müstemine eziyet etmekten kaçınılması vaciptir ve Müslümanda olduğu gibi onun gıybetini yapmak haramdır. Çünkü ona zımmi muamelesi yapılır. Müstemine, varisleri Dâr-ul Harpteyken Dâr-ul İslam'da öldüğünde malı korunur, varisleri onun varisi olduğunu belgelediklerinde o malı alırlar. O mal ister Müslümanlarda olsun ister ise zimmet ehlinde olsun fark etmez. Çünkü onun malı da emandadır, onun varisi olan ehline teslim edilir.

Kısacası Müslümanlardan eman talep eden herkese eman vermeleri Allahu Teâlâ'nın şu kavlından dolayı caizdir: **وَإِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ حَتَّى يَسْمَعَ كَلَامَ اللَّهِ ثُمَّ أَبْلِغْهُ مَأْمَنَهُ** **“Eğer müşriklerden biri senden eman dilerse, Allah'ın Kelamını işitip dinleyinceye kadar ona eman ver, sonra onu güven içinde bulunacağı bir yere ulaştır.”** [et-Tevbe 6] Çünkü eman, zimmet ve söz vermektir. Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], şöyle buyurmaktadır: **الْمُسْلِمُونَ تَتَكَافَأُ دِيْمَاؤُهُمْ**

وَهُمْ يَدُّ عَلَى مَنْ سِوَاهُمْ يَسْعَى بِنَمَتِهِمْ أَنْتَاهُمْ **“Müslümanların kanları eşittir. Onlar kendileri dışındakilere karşı tek yumrukturlar. Onların en düşükleri onların zimmeti ile hareket eder.”** [İbn-u Mace] Ancak bu eman, müsteminlerin İslam’ın hükümlerine boyun eğmeleri ve cizye vermeleri ile sınırlıdır. Bu da Allahu Teâlâ’nın şu kavlından dolayıcıdır: **“Kendi güçleri nispetinde, küçülmüşler olarak, cizye verinceye kadar onlar ile savaşın.”** [et-Tevbe 29]

Yani onlar, İslam’ın hükümlerine boyun büküp cizye vermedikçe onlardan savaş kaldırılmaz ve onlara savaştan eman verilmez. Dolayısıyla Dâr-ül İslam’da ikamet ettikleri sürece, İslam’ın hükümlerine boyun bükmeyi kabul etmeleri, kendilerine eman verilmesi için yeterlidir. Onlar, içerisinde üzerlerine cizye vermenin tahakkuk ettiği süre olan bir sene süreyle Dar’ül İslam’da ikamet ettiğinde, ondan dışarı çıkması talep edilir. Dışarı çıkmayı kabul etmediklerinde ise onlar zimmi sayılarak kendilerine cizye konulur.

Zımmi Hükümleri

Zımmi, İslam'ın dışında bir dini din edinip bu din üzere kalarak İslam Devleti'nin tebaası olan herkestir. "Zımmi" kelimesi, ahd/sorumluluk olan "zımmet" kelimesinden alınmıştır. Zira bizim zimmetimizde onlara kendilerine onlarla yaptığımız anlaşmaya göre muamele edeceğimize, onlara muamele ederken ve işlerini güderken İslam'ın hükümlerine göre hareket edeceğimize dair söz verilmiştir. Nitekim İslam, zimmet ehli için birçok hüküm getirmiştir. Dinlerini terk etmeye zorlanmamaları, sadece cizye vermeleri ve sulh anlaşması şartlarından bir şart olmadıkça onlardan başka bir mal alınmaması bu hükümlerden bazılarıdır. Urve İbn-u Zübeyr'den Rasullullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in Yemen halkına şöyle yazdığı rivayet edildi: *إنه من كان على يهوديته أو نصرانيتها فإنه لا يفتن وعليه الجزية* "Yahudi ve Hristiyanlık dini üzere olan kimse dinini terk etmeye zorlanmaz. Ona cizye gerekir." [Abu Ubeyd] Müşrik ve diğer kâfirler de Yahudi ve Hristiyanlar gibidir. Nitekim Hasan İbn-u Muhammed İbn-u Ali İbn-u Ebu Talib'ten şu rivayet edilmiştir: *كتب رسول الله إلى مجوس هجر يدعوهم إلى الإسلام، فمن أسلم قُبل منه، ومن لا،* "Rasullullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Hacer Mecusilerine onları İslam'a davet eden bir mektup yazdı ki; kim Müslüman olursa ondan kabul edilecek aksi takdirde kestiklerinin yenilmemesi ve kadınları ile nikahlanılmamasından dolayı ona cizye konulacaktır." [Ebu Ubeyd] Bu, Hacer Mecusilerine has değil, bilakis geneldir. Hadisin mefhumu yoktur. Çünkü lakabın mefhumu delil değildir, ona itibar edilmez. Cizye, sadece buluğa ermiş erkeklerden alınır.

Nafi'den, o da Ömer'in azadlı kölesi Eslem'den şu rivayet edildi: "Ömer, orduların komutanlarına; cizye koymalarını fakat onu kadınlara, çocuklara ve sakalı gelmemiş olanlara koymamalarını yazdı." [Ebu Ubeyd] Ömer'in bu yazısına kimse karşı çıkmadı. Bilakis Ebu Ubeyd dedi ki: "Bu hadis, cizyenin kime gerektiği ve kime gerekmediği hususunda asıldır." Cizye, ancak ödemeye gücü yetenden alınır. Bu da Allahu Teâlâ'nın şu kavlından dolayıdır: *عَنْ يَدٍ* "Güçleri nispetinde..." [et-Tevbe 29] Yani gücüne göre demektir. Dolayısıyla zımmi, cizye ödemekten aciz olduğunda ondan cizye alınmaz. Hatta ka-

zanmaktan aciz olup fakir düştüğünde, cizye almamakla yetinilmez, bilakis Beyt-ul Mâldan Müslümanlara nafaka verildiği gibi ona da verilir. Cizye alırken, cizyenin şiddetle ve eziyet ederek değil de güzellikle ve kaldırılabilecek miktarda alınmalıdır. Dolayısıyla onlara zulmedilmez ve onlardan güçlerini aşan miktarda alınmaz.

Hişam Bin Hâkim Bin Hazzâm'dan şu rivayet edildi: "O, Filistin'de cizye hususunda eziyet veren bir topluluğa rastladı. Bunun üzerine Hişam dedi ki; Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'i şöyle derken işittim: *إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ يُعَذِّبُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ الَّذِينَ يُعَذِّبُونَ النَّاسَ فِي الدُّنْيَا* **"Allah, dünya da insanlara eziyet edenleri Kıyamet Günü cezalandıracaktır."** Yine Abdurrahman İbn-u Cubeyr İbn-u Nefir'den, o da babasından şunu rivayet etti: "Ömer İbn-ul Hattab'a çok mal getirildi. Ebu Ubeyd, "Onu hesap etmeyecek misin?" Ömer dedi ki: "Cizyedendir. Ben zannettim ki siz insanları helak ettiniz." Dediler ki: "Allah'a yemin olsun ki gönül rızası dışında hiçbir şey almadık." Ömer dedi ki: "Kamçı yok değil mi?" Dediler ki: "Evet." Ömer dedi ki: "Bunu bana ve otoriteme ait kılmayan Allah'a hamdolsun." [Ebu Ubeyd]

Cizye almak için kıymeti ne olursa olsun zımminin geçim vasıtalarının satılması caiz değildir. Nitekim Sufyân Bin Ebu Hamza'dan şöyle dediği rivayet edildi: "Ömer İbn-u Abdulaziz şunu yazdı: "Zimmet ehline ait bir alet dahi satılmasın." Ebu Ubeyd dedi ki: Haraçtan dolayı diyorlar. Çünkü ziraat aleti satılırsa ziraat yapamaz ve haracı düşer. Ziraat aletine diğer geçim aletleri kıyas edilir." Zımmi, Müslüman olduğunda ondan cizye düşer. Ubeydullah İbn-u Revâha'dan şöyle dediği rivayet edildi: "Ben sürekli Mesruk ile beraberdim. Bana şunu anlattı: Vadiden bir adam Müslüman oldu, ondan cizye alınıyordu. Ömer'e gelip şöyle dedi: Ey mü'minlerin emiri! Ben Müslüman oldum. Dedi ki; Belki sen korunmak için Müslüman oldun!? Bunun üzerine o dedi ki; İslam'da beni koruyan ne var ki? Dedi ki: Bilakis vardır. Bunun üzerine Ömer, ondan cizye alınmamasını yazdı." [Ebu Ubeyd]

Kâbus İbn-i Ebu Zıbyân'dan o da babasından Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediği rivayet edildi: *وَلَيْسَ عَلَى مُسْلِمٍ جُزْيَةٌ* **"Müslümana cizye yoktur."** [Ebu Ubeyd] İbn-u Abbas'tan da Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediği rivayet edildi: *لَا تَصْلُحُ*

Bir yerde iki kiblenin olması uygun değildir. Müslümana cizye yoktur.” [Ahmed ve Ebu Davud] Ömer İbn-u Abdulaziz, cizyeden kaçarak Müslüman olanlara düşen cizyeden arta kalanlara bakan âmiline şunu yazdı: “Allah, Muhammed'i vergi tahsildarı olarak değil hidayet rehberi olarak gönderdi.”

İslam, zımmiye güzel muamele edilmesini emretmiştir. Dolayısıyla ona kibar davranılır ve işine yardımcı olunur. Müslümanlara, onun canını, malını ve ırzını korumaları, yiyeceğini, evini ve elbisesini garanti etmeleri vaciptir. El-Buhari, Ebu Vail'den, o da Ebu Musa'dan Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediğini rivayet etti: **“Aç olanı doyurun, hasta olanı ziyaret edin ve esir olanı kurtarın.”** Ebû Ubeyd şöyle demiştir: “Zimmet ehli de böyledir. Onlar olmadan cihat edilir ve esirleri kurtarılır. Kurtarılırlarsa zimmetlerine ve ahitlerine serbest olarak geri dönerler. Bu hususta hadisler vardır.” El-Buhari, Amr İbn-u Meymun'dan Ömer İbn-ul Hattab'ın ölümü sırasındaki vasiyetinde şöyle geçtiğini tahric etmiştir: “Benden sonraki halifeye keza ve keza tavsiyede bulunuyorum. Ona Allah'ın ve Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in zimmetine göre ahitlerinde onlara vefalı olmasını, onların arkasından savaşmasını ve onları takatlerinin üstünde şeylerle mükellef kılmamasını tavsiye ediyorum.” Zimmiler itikatlarında ve ibadetlerinde serbest bırakılırlar. Bu da Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şu kavlından dolayıdır: مَنْ كَانَ عَلَى

Yahudi ve hıristiyan olan kimse, dininde fitneye düşürülmez.” [Ebu Ubeyd] Dininde fitneye düşürülmez demek, dinini terk etmeye zorlanmaz, bilakis dini üzere bırakılır demektir. Onun dini üzere terk edilmesinin manası, onun inancı ve ibadetleri üzere terk edilmesidir. Bu, Ehl-i Kitaba has bir şey değildir. Bilakis diğer din mensupları da bu konuda onlara kıyas edilirler. Bu da Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in Mecusiler hakkındaki şu kavlından dolayıdır: **“Onlara (Mecusilere) Ehl-i Kitaba uyguladığınızı uygulayın.”** [Mâlik, Abdurrahman İbn-u Avf kanalıyla rivayet etti] Diğer müşrikler de mecusiler gibidirler. Zimmilerin kestiklerinin yenilmesi ve kadınları ile evlenilmesi hususuna gelince; buna bakılır: Ehl-i Kitaptan iseler yani Yahudi veya Hıristiyan iseler, Müslümanlara onların kestiklerini yemeleri ve kadınlarıyla

evlenmeleri caiz olur. Bu da Allahu Teâlâ'nın şu kavlından dolayıdır: **وَطَعَامُ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَلٌّ لَكُمْ وَطَعَامُكُمْ حَلٌّ لَهُمْ وَالْمُحْصَنَاتُ مِنَ الْمُؤْمِنَاتِ** وَأُوتُوا الْكِتَابَ مِنْ قَبْلِكُمْ **“Kendilerine Kitap verilenlerin yiyeceği size helaldir, sizin yiyeceğiniz de onlara helaldir. Mü'min kadınlardan iffetli olanlar ile daha önce kendilerine Kitap verilenlerden iffetli kadınlar da ... size helaldir.”** [el-Mâide 5]

Fakat Ehl-i Kitaptan olmayan zımmilerin kestiklerini yemek ve kadınları ile evlenmek caiz değildir. Bu da Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in Hacer Mecusileri hakkındaki şu kavlından dolayıdır: **فِي أَنْ لَا تَوَكَّلَ لَهُ ذَبِيحَةٌ، وَلَا تَتَّكِحَ لَهُ امْرَأَةٌ...kestiklerinin yenilmemesi ve kadınları ile nikahlanılmamasından dolayı...** Kâfirlerin Müslümanların kadınları ile evlenmesine gelince; kesinlikle caiz değildir. İster Ehl-i Kitaptan olsunlar isterse başkasından olsunlar Müslüman bir kadının bir kâfirle evlenmesi kesinlikle haramdır. Bu da Allahu Teâlâ'nın şu kavlından dolayıdır: **فَإِنْ عَلِمْتُمُوهُنَّ مُؤْمِنَاتٍ فَلَا تَرْجِعُوهُنَّ إِلَى الْكُفَّارِ لَا هُنَّ حَلٌّ لَّهُمْ وَلَا هُمْ يَحِلُّونَ** **“Eğer siz de onların inanmış kadınlar olduklarını öğrenirseniz onları kâfirlere geri göndermeyin. Bunlar onlara helal değildirler. Onlar da bunlara helal olmazlar.”**

[Mumtehine 10]

Zımmiler ile Müslümanlar arasında alış-veriş, kira, ortaklık, rehin/ipotek ve benzeri ilişkilerin yapılması caizdir. Bu hususta onlar ile Müslümanlar arasında bir fark yoktur. Nitekim Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Yahudi olan Hayber halkı ile o bölgenin arazisinin ürünlerinin yarısını kendisine verilmesi karşılığında o araziyi kendi malları ve insanlarıyla işletmeleri hususunda anlaşma yapmış, Medine'de bir Yahudiden ona zırhını rehin vererek yiyecek satın almış ve Bir Yahudiden bolluk vaktinde ödenmesi kaydıyla iki elbise istemiştir. Bunların hepsi, zımmilerle bütün ilişkilerin yapılmasının caiz olduğuna dair birer delildir. Ancak onlarla alış-veriş veya kira veya ortaklık veya rehin/ipotek ilişkisi kurulduğunda sadece İslam'ın hükümlerinin tatbik edilmesi gerekir, başka hükümlerle işlem yapılması kesinlikle caiz değildir. Hakeza zımmiler, diğer tebaa gibi İslam Devleti'nin tebaasıdır. Onların tebaalık hakkı, himaye hakkı, yaşam güvencesi hakkı, güzel muamele hakkı, kibar ve nazik muamele görme hakkı vardır. Onların Müslümanların ordusuna katılma ve onlarla beraber savaşma hakkı vardır. Fakat sa-

vaşmak onlara vacip değildir. Hak ve sorumluluklar bakımından Müslümanlarla aynı konumdadırlar. Yöneticilerin önünde, kâdinin önünde, işlerin gözetiminde, muamelât ve ceza hükümlerinin tatbiğinde herhangi bir ayırım olmaksızın onlara Müslümanlara bakıldığı gibi bakılır. Adalet, Müslümanlar için vacip olduğu gibi onlar için de vaciptir.

Ömer zamanında, Ömer'in onlarla yapmış olduğu ahidde/anlaşmada, bir takım şartlar koymuş olmasına gelince; onlar o şartları içeren anlaşmayı kabul ettiler ve o şartlar anlaşma kapsamına girmiş oldu, onlar da buna razı oldular. Dolayısıyla anlaşmanın olduğu gibi uygulanması zorunlu olmaktadır. Ancak onlarla yapılan anlaşma, belirli hususlarda kendilerine belirli muamele yapılmasını içermediğinde, Müslümanlara yapılan muameleden farklı muamele yapılması doğru olmaz. Ancak Müslüman kadınlarla evlenmelerinin caiz olmaması gibi onlara Müslümanlara yapılan muameleden farklı şekilde muamele edileceğine dair bir nass gelmesi müstesnadır. Ömer'in yaptıklarının anlaşmanın içeriğine binaen olduğunun delili, bizzat Ömer'in ticaret vergisi hakkında yaptığıdır. Zira Ömer [Radiyallahu Anh], Müslümanlardan 1/4 ve zımmilerden 1/2 öşür almıştır. Oysa şer'î hükme göre ticaretinden dolayı ne Müslümanlardan ne de zımmiden vergi diye bir şey alınmaz. Ebu Hurayra'dan şöyle dediği rivayet edildi: "Ben Rûveyfa Bin Sâbit'ten Rasullullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'i şöyle derken işittim: *إِنَّ صَاحِبَ الْمَكْسِ فِي النَّارِ* **"Muhakkak ki meks/gümrük vergisi alan -yani öşür vergisi alan- cehennemdedir."** Aleyhi's Selam şöyle dedi: *إِذَا تَقِيْتُمْ عَاشِرًا فَأَقْتُلُوهُ* **"Öşür vergisi alan ile karışlaştığınızda onu öldürün."**

[Ebu Ubeyd] İbrahim İbn-u Muhacir'den şöyle dediği rivayet edildi: Ziyâd İbn-u Hudayr'ı şöyle derken işittim: İslam'da ilk öşür vergisi alan benim." Dedim ki; Siz kimden öşür vergisi alıyordunuz? Dedi ki: "Biz Müslümanlardan ve zımmilerden öşür vergisi alıyorduk. Biz Tagallub oğulları hıristiyanlarından öşür vergisi alıyorduk." [Ebu Ubeyd] Dolayısıyla ticaret vergisi ne Müslümandan ne de zımmiden alınmaktadır. Ömer'in aldığı şey ise; Müslümandan aldığı zekât, zımmiden aldığı ise, kabul ederek zımmi oldukları anlaşma şartlarına göre alınandır. Düşüş dönemlerinde zımmiler hakkında yapılanlar ise, anlayıştaki ve Ömer'in zımmet anlaşmalarındaki şartla-

rında geçenlerin bazısını taklitteki hatadan kaynaklanmaktadır. Doğru idrak edilseydi, Ömer'in sadece onların kabul ettikleri anlaşma şartlarının kapsamını uyguladığı anlaşılırdı. Ayrıca Ömer'in zımmiler hakkında iyi muameleyi tavsiye ettiği anlaşılırdı. Binaenaleyh zımmilere en iyi şekilde muamele edilir ve onlara şeriatta geçen hususlar tatbik edilir. Ancak kabul ettikleri anlaşma bir takım şartlar içeriyorsa bu şartlar, geçtiği gibi onlara uygulanır.

İslâm'ın Kâfirlere Tatbik Edilmesi Vaciptir

Dâr-ul İslâm'da İslam Devleti yönetimi altında olan herkes İslam'ın hükümlerinin aynen Müslümanlara tatbik edildiği gibi tatbik edilmesi gerekir. İster zimmi ister anlaşmalı ister müstemin olsun bu hususta yönetici serbest değildir. Bilakis İslam'ın hükümleri, tereddüt edilmeksizin tatbik edilmelidir. Çünkü Allahu Teâlâ Ehl-i Kitap açısından şöyle buyurmaktadır: **فَاَحْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ** “**Aralarında Allah'ın indirdikleri ile hükmet! Sana gelen haktan (yüz çevirip de) sakın onların hevâlarına tâbi olma!**” [el-Mâide 48] Ve şöyle demektedir: **وَأَنْ أَحْكُمْ بَيْنَهُمْ بِمَا أَنْزَلَ اللَّهُ وَلَا تَتَّبِعْ أَهْوَاءَهُمْ** “**Aralarında Allah'ın indirdikleri ile hükmet ve onların arzularına uyma! Allah'ın sana indirdiklerinin bir kısmından seni saptırmalarından sakın!**” [el-Mâide 49] Ve şöyle buyurmaktadır: **إِنَّا أَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الْكِتَابَ بِالْحَقِّ لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ بِمَا أَرَاكَ اللَّهُ** “**Allah'ın sana gösterdiği şekilde insanlar arasında hükmedesin diye sana Kitabı hak ile indirdik.**” [Nisa 105] Bu, genel olup hem Müslümanları hem de gayrimüslimleri kapsar. Çünkü **لِتَحْكُمَ بَيْنَ النَّاسِ** “**insanlar arasında hükmedesin diye**” ifadesindeki insanlar kelimesi geneldir.

Allahu Teâlâ'nın şu kavline gelince; **سَمَاعُونَ لِلْكَذِبِ أَكَّالُونَ لِلسُّحْتِ فَإِنْ جَاءُوكَ فَاحْكُم بَيْنَهُمْ أَوْ أَعْرِضْ عَنْهُمْ** “**Hep yalana kulak verirler, durmadan haram yerler. Sana gelirlerse ister aralarında hükmet, ister onlardan yüz çevir.**” [el-Mâide 42] Bundan maksat, İslam Devleti'nin dışında olup da kendisi ile başka bir kâfir veya kâfirler arasındaki husumet hususunda Müslümanları hakem kılmak için gelen kimsedir. Müslümanlar onların arasında hükmedip hükmetmemekte serbesttirler. Zira ayet, Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem] ile sulh anlaşması yapmış olan Medine Yahudileri hakkında inmiştir ve onlar, başka bir devlet olarak kabul edilen kabilelerdi. Dolayısıyla onlar, İslam'ın yönetimine teslim olmamışlardı. Bilakis başka bir devlet idiler. Bunun içindir ki Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem] ile onlar arasında bir takım anlaşmalar vardı. Fakat kâfirler, zimmi olmaları veya İslam'ın yönetimine teslim olmak üzere eman istemeye gelmeleri yani anlaşmalılar ve müsteminler gibi İslam'ın yö-

netimine teslim olmakla birlikte Dâr-ul İslam'a girmeye razı olmaları gibi kâfirler İslam'ın yönetimine teslim olmuş iseler, onların arasında İslam'dan başkası ile hükmetmek caiz değildir. Onlardan İslam hükmüne başvurmaktan kaçınan kimseyi yönetici, onu buna ve o hükmü almaya zorlar. Çünkü o, anlaşma kapsamına İslam'ın hükümlerine bağlı kalmak şartı ile girmiştir. O anlaşma Dâr-ul İslam'da olduğu sürece ister zımmi anlaşması, ister sulh anlaşması, isterse eman anlaşması olsun aralarında bir fark yoktur.

Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], Hıristiyan olan Necran halkına şunu yazdı: *“İن من بايع منكم بالريا فلا ذمة له”* ***“Sizden kim riba/faiz ile alış-veriş yaparsa, ona zımmet yoktur.”*** [İbn-u Ebu Şeybe] İbn-u Ömer, şunu rivayet etti: “Yahudiler, Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'e zina eden bir erkek ve bir kadın getirdiler. O da onların recmedilmesini emretti.” [el-Buhari] Yine el-Buhari, Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in mücevharatı için öldürdüğü bir cariye yüzünden bir Yahudiyi öldürttüğünü rivayet etti. İşte bu Yahudiler, Müslümanların tebaasından idiler ve görünen o ki bu da Yahudilerin siyasi varlıklarının sona erip kimilerinin Müslümanların otoritesi altında tebaa olarak kalmalarından sonra idi.

Ancak işlenen fiil onlara göre inançlar kapsamına giriyorsa, bize göre inançlar kapsamına girmiyor olsa bile, bu hususta onlara müdahale etmeyiz. Bu hususta onları inançları ile baş başa bırakırız. Zira onlar, şarap içmek gibi mubah olduğuna inandıkları hususta cezalandırılmazlar. Çünkü onlar şarabın haram oluşuna inanmamaktadırlar. Dolayısıyla küfür gibi olup cezası onları bağlamaz. Biz onlara, inançla alakalı hususları tatbik etmeyiz. Çünkü bu, o zaman dinde zorlama olur. Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: **“Dinde zorlama yoktur.”** Ve çünkü Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], şöyle buyurdu: **“Yahudi İنه من كان على يهوديته أو نصرانيته فإنه لا يفتن عنها،”** ***“Yahudi ve Hıristiyanlık dini üzere olan kimse dinini terk etmeye zorlanmaz.”*** [Ebu Ubeyd]

İnançlarıyla çelişen hususların onlara rağmen zorla tatbik edilmesi, dinlerinde fitneye düşürmek olur. Bunun içindir ki onlar inançlar ve ibadetler hususunda zorlanmazlar. Zira onlar cizye vermeyi kabul ettiklerinde, inançları itibari ile küfür üzere kabul edildiler, küfür yönetimi üzerinde kalmaları kabul edilmedi. Dolay-

sıyla inançlara dâhil olan husustan dolayı cezalandırılmaları, inandıkları küfürden dolayı cezalandırma olur. Bu ise caiz olmaz. Binaenaleyh İslamî hükümlerin, Müslümanlara tatbik edildiği gibi Dâr-ul İslam'daki kâfirlere de tatbik edilmesi gerekir.

Cizye

Cizye, zimmet ehlinde olan gayrimüslimlerden alınan özel bir maldır. Zimmet ehli ise; mutlak olarak Ehl-i Kitap, Arap olmayan müşrikler ve diğer kâfirlerdir. Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْآخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ وَلَا يَدِينُونَ بَيْنَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ **Kendilerine Kitâb verilenlerden, Allah'a ve ahiret gününe iman etmeyen, Allah'ın ve Rasulünün haram kıldıklarını haram saymayan ve hak dini (İslam'ı) din edinmeyen kimseler ile, küçülmüş oldukları halde kendi elleri ile cizye verinceye kadar savaşın!**" [et-Tevbe 29] Kays İbn-u Muslim'den, onun da Hasan İbn-u Muhammed'den şöyle dediği rivayet edildi: كَتَبَ رَسُولُ اللَّهِ إِلَىٰ مَجُوسِ هَجَرَ يَدْعُوهُمْ إِلَىٰ الْإِسْلَامِ، فَمَنْ أَسْلَمَ مِنْ لَاءِ، وَضُرِبَتْ عَلَيْهِ الْجِزْيَةُ، فِي أَنْ لَا تَوَكَّلَ لَهُ نَبِيْحَةٌ، وَلَا تُنْكَحَ لَهُ امْرَأَةٌ **Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Hacer Mecusilerine onları İslam'a davet eden bir mektup yazdı ki; kim Müslüman olursa ondan kabul edilecek aksi takdirde kestiklerinin yenilmemesi ve kadınları ile nikahlanılmamasından dolayı ona cizye konulacaktır.**" [Ebu Ubeyd]

Ca'fer İbn-u Muhammed'den, onun da babasından şöyle dediği rivayet edildi: Ömer dedi ki: "Mecusiler hakkında ne yapacağımı bilmiyorum? Onlar Ehl-i Kitap değiller." Bunun üzerine Abdurrahman İbn-u Avf, Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'i şöyle derken işittim dedi: سُنُّوا بِهِمْ سُنَّةَ أَهْلِ الْكِتَابِ **Onlara (Mecusilere) Ehl-i Kitaba uyguladığınızı uygulayın.**" [Ebu Ubeyd] İbn-u Şihâb kanalı ile şu rivayet edildi: "Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Hacer Mecusilerinden cizye aldı." Ömer, Fars Mecusilerinden cizye aldı ve sahabelerden hiçbir kimse ona karşı çıkmadı. Osman, Berberilerden cizye aldı ve sahabelerden hiçbir kimse ona karşı çıkmadı. Müşrik Araplardan ise, sulh ve zimmet anlaşması kabul edilmez. Fakat onlar İslam'a davet edilirler. Müslüman olurlarsa serbest bırakılırlar, İslam'ı kabul etmezlerse öldürülürler. Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: سَنُدْعُوْنَ إِلَىٰ قَوْمٍ أُولِي بَأْسٍ شَدِيدٍ تُقَاتِلُونَهُمْ أَوْ يُسَلِّمُونَ **Siz yakında çok kuvvetli bir kavme karşı savaşmaya çağrılacaksınız ya da Müslüman olacaksınız.**" [Feth 16] Ayetin manası, "Müslüman oluncaya kadar"

demektir. Ayet Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in kendileriyle savaştığı Arapların puta tapanları hakkındadır. Dolayısıyla Müslüman olmazlarsa onların öldürüleceğine delalet etmektedir.

Yine Hasan kanalı ile şöyle dediği rivayet edildi: “Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Müslüman olmazlarsa Araplarla savaşmayı, onlardan İslam’dan başkasını kabul etmemeyi emretti. Ehl-i Kitap ise, küçülmüşler olarak güçleri nispetince cizye verinceye kadar savaşmayı emretti.” Ebu Ubeyd dedi ki: “Burada Hasan’ın, “Araplardan” kastının, onlardan Ehl-i Kitap olmayıp da put ehli olanları olduğunu düşünüyoruz.” Fakat Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Arapların Ehl-i Kitap olanlarından cizye kabul etmiş ve bunu birçok hadiste açıklamıştır. Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in Arapların puta tapanlarından bir kişiden dahi cizye aldığı sabit olmamıştır. Fetih ayetinin ve Tevbe Sûresinin inmesinden sonra onlardan Müslüman olmaları ya da savaşmak dışında bir şeyi kabul etmemiştir. Necran halkı, Yemen halkı gibi Araplardan cizye aldığına dair rivayetlere gelince; bu cizyeyi ancak Hıristiyan ve Yahudi olan Ehl-i Kitaptan almıştır, Arapların putperestlerinden almamıştır. Halifenin, kimden cizye almayı kabul ettiğini, cizyenin miktarını ve cizyenin gerektiği zamanı açıklaması gerekir. Yine onlara cizyeyi senede sadece bir kere aldığını, zenginden şu kadar, az zenginden bu kadar aldığını, Allahu Teâlâ'nın, عَنْ يَدٍ **“Güçleri nispetinde...”** kavlinden dolayı fakirlerden almadığını, kadınlardan ve çocuklardan cizye alınmayacağını ve cizyenin ödemeye muktedir buluşa ermiş erkeklerden alacağını bildirmelidir.

Nafi'den o da Ömer'in azadlı kölesi Eslime'den şu rivayet edildi: “Ömer, ordu komutanlarına Allah yolunda savaşmalarını, sadece kendileri ile savaşanlarla savaşmalarını, kadınları ve çocukları öldürmemelerini, sadece sakalı çıkanları öldürmelerini, cizye almalarını, kadın ve çocuklardan cizye almamalarını ve buluşa ermiş çocuklardan cizye almamalarını yazdı. Ebu Ubeyd şöyle dedi: “Bu hadis, kimden cizye alınacağı kimden cizye alınmayacağı hususunda asıl konumdur. Ömer'in cizyeyi sadece çocuk ve kadınların dışında gücü yeten erkeklere yüklediğini görmez misiniz?” Ömer'e bu hususta hiçbir sahabe karşı çıkmadığı için bu, sahabelerin icmâi olmaktadır. Nitekim Nebi [Aleyhi's Selam]'ın Yemen'deki Muaz'a

yazdığı mektupta geçen şu ifadesi bunu teyit etmektedir: *إن على كل* **"Her ergenlik çağına gelmiş erkek için bir dinar."** Dolayısıyla kadın ve çocuk olmaksızın cizyeyi ergenlik çağına gelmiş erkeklere has kıldı. "Ergenlik çağına gelmiş erkek ve kadın" şeklinde geçen rivayete gelince, Muhaddisler nezdinde hıfzedilmemiştir. Bu hususta sabit olan hıfzedilmiş hadis, ergenlik çağına gelmemiş kadının zikredilmediği hadistir. Bu rivayetin sahih olduğu farzedilse bile bu, İslam'ın ilk günlerindedir. Zira müşriklerin kadınları ve çocukları, erkeklerle birlikte öldürülüyorlardı. Cizye böyleydi. Daha sonra Rasulün kadınlardan ve çocuklardan cizye almaması ile nesh edildi. Rasulden sonra Ömer de buna göre hareket etti. Alınan cizyenin İslam hükümlerine boyun bükmele birlikte olması gerekir. Ayette geçen, *حَتَّى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ وَهُمْ صَاغِرُونَ* **"Kendi güçleri nispetinde küçülmüşler olarak cizye verinceye kadar onlar ile savaşın"** "küçülmüşlük", İslam'ın hükmünün onlara uygulanması, küfürlerinden bir şeyi ve İslam dininde haram olan bir şeyi açığa vurmamaları ve İslam'ın beldede üstün olarak kalmaya devam etmesidir ki bu da Aleyhi's Selam'ın şu kavlından dolayıdır: *الإسلام يعطو ولا* **"İslam üstün olandır, ondan üstün olamaz."**

Öşür, Haraç ve Sulh Arazileri

Ebu Ubeyd şöyle dedi: “Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] ve ondan sonra halifelerden rivayet edilen eserlerin, arazilerin fethedilmesi hakkında şu üç hükmü getirdiğini gördük: Üzerinde halkın Müslüman olduğu araziler. Bu arazilerin mülkü onlara aittir. Bunlar öşür arazisi olup, onlara öşürden başka bir şey gerekmez. Belirli bir haraç karşılığı sulh/anlaşma yoluyla fethedilen arazilerdir. O arazi üzerinde bulunanlar, hakkında anlaşmaları miktardan fazlasını ödemeye zorlanmazlar. Kuvvet yoluyla alınan araziler. Hakkında Müslümanlar ihtilaf ettiler.

Bazıları, “bunlar hakkında takip edilen yol ganimetler hakkında takip edilen yoldur. Beşe bölünüp paylaşılır. Beşte dördü, o araziye fethedenler arasında taksim edilir. Beşte biri de Allahu Teâlâ'nın belirlediği kimselere ait olur” dediler. Bazıları da “onun hakkında hüküm ve görüş imama aittir, eğer imam o araziye ganimet yapmayı uygun görürse, Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in Hayber'de yaptığı gibi onu beşe bölüp paylaşır. Eğer onun fey almasını uygun görürse ne beşe böler ne de paylaşır. Fakat o arazi var oldukları sürece Müslümanların geneline vakfedilir. Ömer'in Sevad arazisinde yaptığı gibi. İşte fethedilen arazilerin hükümleri bunlardır” dediler.

Allah'ın Rasulü Muhammed [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'i göndermesinden yeryüzünü ve üzerindikileri kendisine döndürünceye kadar İslam'da arazi, ya öşür, ya haraç, ya da sulh arazisidir.

Öşür arazisine gelince; kendisinden elde edilen üründen zekât olarak öşür ya da öşrün yarısı alınan arazidir. Dolayısıyla o öşrî arazidir. Bu arazinin böyle isimlendirilmesi, arazinin ürününden zekât olarak alınan öşre nispetle olmuştur.

Öşür arazisi, Medine-i Münevvera ve Endonezya arazisi gibi üzerindeki halkın başlangıçta (savaş olmaksızın) Müslüman olduğu tüm arazileri kapsar. Zira Medine halkı, Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] ve ondan sonraki halifeler döneminde sadece arazilerinin ürünlerinden zekât olarak öşür ödüyorlardı.

Aynı şekilde öşür arazisi, ister Medine gibi üzerindeki halkı Müslüman olsun isterse Mekke gibi kuvvet yoluyla fethedilmiş olsun

Arap Yarımadasının tamamını kapsar. Zira Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], Mekke arazisini halkından almayıp onlara bırakmıştır. Arap Yarımadasının geri kalan kısmı da böyledir. Çünkü Allah, müşrik Araplardan Müslüman olmaları ya da onlarla savaşılması dışında başka bir şey kabul etmemiştir. Zira Allah, Rasulü [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'i onların arasından seçti ve Kur'an'ı onların dili ile indirdi. Bunun içindir ki onlar, Kur'an'ı anlamaya ve idrak etmeye daha muktedirler. Bunun içindir ki hepsinin Müslüman olmasını emretti. Müslüman olmayanlar ise öldürülür ve dinleri üzerine kalmaları ile birlikte onlardan cizye kabul edilmez. Dolayısıyla onlara lütufta bulunarak bu küçülmüşlükten kurtardı. Onlardan adam başı cizye kabul etmedi ve arazilerine harac koymadı. Bilakis ister halkı üzerinde Müslüman olsun isterse kuvvet yoluyla fethedilsin Arap Yarımadasının tamamını öşür arazisi kıldı, sakinlerini Müslüman yaptı ve Rasule İslam dininden başka bir şey kalmayınca kadar yahudileri çıkarmasını emretti. Nitekim ed-Darimi, Ebu Ubeyde İbn-u Cerrah kanalıyla şöyle dediğini tahriç etti: Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], sözlerinin sonunda şöyle dedi: *أخرجوا اليهود من جزيرة العرب* "Yahudileri Hicaz'dan ve Necran halkını Arap Yarımadasından çıkarın." Ömer [Radiyahallahu Anh], onları çıkardı. Bunun içindir ki Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'den bugüne kadar ürünün zekâtı olarak öşür dışında bu araziden bir şey alınmamıştır.

Hayber arazisi gibi Müslümanların silah gücü ile fethedip imamın savaşçılar arasında paylaştığı veya Şam ve Humus'da Müslüman askerlerle yaşanan olayda olduğu gibi imamın bir kısmında kalmalarını kabul ettiği her arazi öşür arazisine katılıp öşür arazi olur. Nitekim el-Ahves Bin Hâkim, şunu rivayet etmiştir: "Humus'u fetheden Müslümanlar oraya girmediler. Bilakis askerler, el-Erbed nehri üzerinde ordugah kurdular ve orayı ihya ettiler. Ömer ve Osman'ın zamanını da böyle geçirdiler." Rivayet edildiğine göre; Allah Müslümanları Şam beldesine karşı üstün kıldığında, onlar Allah düşmanlarını kırıp geçirmeden ve zaferlerini tamamlamadan fethettikleri şehirlere girmeyi kerih görüp o fethedilen Humus ve Şam halkı ile anlaşma yaptılar. Bunun üzerine Müslüman askerler el'Mezze'den Şa'bân otağı arasındaki Berdî otağında toplandılar. Berdî'nin kenar otlakları, Şam ve köyleri arasında serbest bölge idi.

Onlardan bir kişiye ait değildi. Dolayısıyla askerler oraya yerleştiler. Bu Ömer'e haber verildiğinde, Ömer onu onayladı. Ondan sonra da Osman imzaladı. Bu arazi üzerindeki, ehlienden haraç alınmadı. Bilakis onlar öşür ödediler. Çünkü o arazi ilk defa Müslümanlara mülk oldu, bu arazilere haraç konulmadı.

Aynı şekilde kuvvet yoluyla fethedilen ama halkının Müslümanlardan kaçarak terk ettiği veya fethedilen devletin mülkü olan veya yöneticilere, onların aileleri ya da akrabalarına ait olan arazilerden imamın insanlara ikta ettiği araziler de öşür arazisinin katılıp öşür arazi olurlar. Nitekim Medine'nin ileri gelen yaşlılarının bazılarının rivayet edildiğine göre, divanda Ömer İbn-ul Hattab [Radiyallahu Anh]'ın, Kısra'nın, Kısranın ailesinin, arazisinden kaçan, savaşta öldürülen herkesin malına, her su gölüne veya ormana el koyduğu görülmüştür. Ömer, bu arazilerden ikta ediyor ve öşür alıyordu. Böylece bu araziler devlet gücü ile fethedilmiş olsa da öşür arazisi oldular. Çünkü o araziler sahiplerinin elinde kalmadı ve üzerlerine haraç konulmadı. Bilakis imamın kendilerine ikta etmesi ile Müslümanlar bu arazilere sahip oldu.

Aynı şekilde imamın, -Allah'ın daha sonra müminlere fethetmeyi nasip ettiği- henüz fethedilmemiş araziden ikta ettiği ve ikta edilen kimseye ait hibe olan araziler de böyledir. Bu da Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in Halil'deki Habri, Habrun ve Merhun arazilerini Temim ed-Dâri'ye ikta etmesi gibi. Zira Temim ed-Dâri, cemaati ile birlikte Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in huzuruna çıkarak Allah Müslümanlara fethetmeyi nasip ederse bu yerleri kendilerine ikta etmesini talep etti. Bunun üzerine Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], bu yerleri ona ikta etti ve buna dair bir yazı verdi. Ömer de bu yazıya şahit olan iki şahidin birisi idi. Allah, Ömer zamanında oraları Müslümanlara fethetmeyi nasip ettiğinde, Temim oraları Ömer'den talep etti. Ömer de Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in vermesine bağlı kalarak oraları ona teslim etti. Ebu Ubeyd, bunun bir benzerini el-Emval'da rivayet etti. İmamın, devletin mülkü olan öşür arazilerinden ikta ettiği araziler de böyledir. Bu da Ebu Ubeyd'in rivayet ettiği üzere Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in, öşür arazisi olan Medin'e yakınındaki Akik denilen arazinin tamamını Bilal İbn-u el-Haris el-Mezni'ye ikta etmesi gibi.

Aynı şekilde insanların, ihya çeşitlerinden birisi ile ihya ettiği

her ölü arazi de öşür arazisine katılıp öşrî arazi olur. Bu ihya edilen arazi, ister öşür arazisinden yani Arap Yarımadasından, Endonezya'dan ve halkının üzerinde Müslüman olduğu herhangi bir arazi olsun olsun ister Irak, Şam, Mısır ve kuvvet yoluyla fethedilen diğer beldeler olsun fark etmez. Câbir İbn-u Abdullah'tan, Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediği rivayet edildi: *مَنْ أَحْيَا مِنْ أَرْضَا مَيْتَةً فَهِيَ لَهُ* **"Kim ölü bir araziyi ihya ederse, o onundur."** [Tirmizi]

Yine Saîd İbn-u Zeyd kanalı ile Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediği rivayet edildi: *مَنْ أَحْيَى أَرْضًا مَيْتَةً فَهِيَ لَهُ وَلَيْسَ لِعِزْقِ ظَالِمٍ حَقٌّ* **"Kim bir ölü araziyi ihya ederse, o onundur. Bir zâlimin terine bir hak yoktur."**

Bu arazi çeşitlerinin hepsi, öşrî arazi olup yağmur suyu ile sulanmışsalar çıkan ürün için öşür, kuyu, nehir ve sulama kanalları ile sulanmışsalar yarı öşür gerekir. Bu araziler el değiştirip sahipleri değişse bile konumları değişmez. Çünkü bu arazilerin vasıfları asla değişmez. Zira bunlar, başlangıçta halkının üzerinde Müslüman olduğu veya Müslümanların sahiplendiği veya Arap Yarımadasından olan arazilerdir. Bu vasıflar, ebediyen baki kalır ve Müslümanların mülkiyetinden bir kâfirin mülkiyetine geçse dahi bu vasıflar devam eder. Çünkü vasıf ondan ayrılmaz olarak kalır. Üründen zekât olarak öşrün ödenmesi de o arazi hakkında vacip olarak kalır. O arazi-den ürün elde edilmez ise, onun hakkında zekât olmaz. Onun için ziraat yapılmadıkça ve ticaret için kullanılmadıkça iskan arazisine zekât yoktur. Ziraat, ticaret için kullanıldığında ticaret mallarından bir mal olur ve o zaman onun hakkında ticaret mallarıyla ilgili zekât vacip olur.

Öşür arazisi, sahiplerinin mülkü olup rakabesine ve menfaatine sahip olacakları gibi satmak, ticaret, rehin, hibe etmek ve vakfetmek gibi ondaki tasarruf çeşitlerinin hepsine sahip olurlar. Öşür arazisi aynı şekilde sahiplerinden miras olarak varislerine geçer, rızaları olmadıkça sahiplerinden alınmaz. Eğer devlet onu sahiplerinden almak istiyorsa, arazinin mülk ve menfaat değerini ona öder. Ancak arazi sahibi, araziyi üç sene atıl bırakırsa arazi ondan alınır ve başkasına verilir. Satın almak, miras, ikta veya ihya gibi araziyi mülk edinme sebebi her ne olursa olsun fark etmez. Çünkü önemli olan atıl bırakılması olup onu mülk edinme sebebi değildir. Bunun

içindir ki Ömer İbn-ul Hattab, Bilal İbn-u el-Haris el-Mezni'den Akik arazisinin imar edemediği kısmını geri almıştır. Zira Ömer, ona "Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem] sana onu, insanlardan engellemesin diye değil işletesin diye ikta etti. Ondan imar edebileceğin kadarını al geri kalanını iade et" dedi. Bunun üzerine Bilal ise ona şöyle dedi: "Vallahi hiç bir şey yapmayacağım. Onu bana Rasulallah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem] ikta etti." Ömer ise şöyle dedi: "Allah'a yemin olsun ki yapacaksın." Böylece ondan işletmekten aciz olduğu bölümü, ona kesinlikle bir şey vermeksizin geri alıp Müslümanlar arasında paylaştırdı. Aynı şekilde Ömer'in minberden şöyle dediği rivayet edildi: "Kim bir araziye ihya ederse, o onundur. Araziyi taşla çevirerek sahip olanın, işletmeksizin üç yıl bekletmesinden sonra bir hakkı yoktur." Ve şöyle dedi: "Kim işletmeksizin üç sene araziye atıl/boş bırakırsa, sonra da başkası gelip onu imar ederse/işletirse o, onundur." Böylece işletmeksizin üç yıl terk eden kimseden arazinin alınıp başkasına verilmesi hususunda sahabenin icmâi hâsıl oldu.

Haraç arazisine gelince; haraç arazisi, Müslümanların ve ordularının gücü ile zor kullanarak fethedilen fakat savaşanlar arasında paylaştırılmayıp imamın/halifenin sahiplerinin elinde bıraktığı ve üzerine haraç koyduğu arazidir. Bunda asıl olan şudur ki Irak, Şam ve Mısır Ömer İbn-u el-Hattab zamanında fethedildiğinde Müslümanlar ondan, Rasulallah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in Hayber'i paylaştırdığı gibi oraları aralarında paylaşmasını talep ettiler. Bu arazilerin paylaşılmasını talep edenlerin başında Bilal, Abdurrahman ve Zübeyr vardı. Fakat Ali ve Muaz, Ömer'den o arazileri paylaşmamasını talep ettiler.

Ebu Ubeyd'in el-Emval'de rivayet ettiğine göre Ömer [Radiyallahu Anh] el-Cabiye'ye geldi. O fethedilen arazileri Müslümanlar arasında paylaşmak istedi. Bunun üzerine Muaz ona şöyle dedi: "Allah'a yemin olsun ki, hoşlanmadığın şey kesinlikle olacak. Sen bugün o araziye paylaştırsan, gelirin büyük bir kısmı o paylaştırdığın kişilerin elinde olur. Sonra onlar ölüp giderler. Daha sonra o bir tek adama ve kadına ait olur. Ondan sonra da başka bir toplum gelir, İslam'da dosdoğru olurlar. Onlar bir şey bulamazlar. Şu halde, onların öncesi ve sonrasını kuşatan bir hususa bak." Bilal ve arkadaşları arazinin paylaşılmasında Ömer'e karşı ısrarda dayanılmaz oldu-

lar. Öyle ki Ömer şöyle dedi: “Allahım beni Bilal ve arkadaşlarından kurtar.” Ömer, bu hususta Muhacirler ve Ensar ile istişare etti. Onlara söylediklerinden bir kısmı şöyledir: *“Ben demirbaşlarıyla birlikte arazilere el koymayı, ödemeleri için arazilere harac ve boyunlarına cizye koymayı düşündüm ki böylece savaştan Müslümanlar, onların nesilleri ve onlardan sonra gelenler için bir fey olsun. Şu geçitleri görüyor musunuz? Onları bekleyecek adamlara ihtiyaç vardır. Şam, Cezire, Basra, Kûfe, Mısır gibi büyük şehirleri görüyor musunuz? Bu yerlere asker sevk edilmesi ve onlara maaş verilmesi lazım. Arazileri demirbaşlarıyla birlikte taksim edersem bu kişilere nereden ne vereceğim?”* Bunun üzerine onların hepsi de dediler ki: “Görüş sana aittir. Yaptığın ve uygun gördüğün husus ne güzeldir.” Ömer onlara görüşü ile ilgili olarak Haşr Sûresinde geçen fey ayetlerini delil gösterdi. Onlardan bir kısmı şudur: *وَالَّذِينَ جَاءُوا مِنْ بَعْدِهِمْ يَقُولُونَ رَبَّنَا اغْفِرْ لَنَا وَلِإِخْوَانِنَا الَّذِينَ سَبَقُونَا بِالْإِيمَانِ* **“Bunların arkalarından gelenler şöyle derler: Rabbımız! Bizi ve bizden önce gelip geçmiş kardeşlerimizi bağışla.”** [Haşr 10] Bu ayetten, sahabelerin, tabiinlerin, tebeutabiiinlerin çocuklarından daha sonra Kıyamet gününe kadar gelecek olanların bu feyden hakkı olduğuna delil getirdi.

Bunun içindir ki Ömer’in düşüncesi şuydu ki, kendisinden, askerlere harcama yapılacağı, maaşların ödeneceği, devletin dairelerinin idaresine harcama yapılacağı ve Kıyamet gününe kadar muhtaçlara (mal) verilecek daimi bir bankanın oluşturulmasına gerek vardı. Bu harcamalar kesintiye uğramayan daimi bir bankayı gerektirmektedir. Ömer’in düşüncesi ve Haşr Sûresinde geçen fey ayetlerini anlayışı onu, fethedilen arazileri Müslümanlar arasında paylaştırmaktan sakınmaya, onları sahiplerinin elinde bırakmaya, Müslümanların maslahatları ve ordularına kendisinden harcama yapılan daimi fey olması için o arazilere haraç koymaya götürdü. Ömer’i fethedilen arazileri paylaştırmamaya sevk eden gerçek mana işte budur. Bu manayı, Ömer’in şu sözü ifade etmektedir: “Nefsim elinde olana yemin olsun ki insanların sonuncusunu hiç bir şeyi olmayanlar gibi bırakmayacak olsaydım, Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in Hayber’i paylaştırdığı gibi o arazileri paylaştırmadıkça bir köyü bile fethetmezdim. Ancak ben, paylaşsınlar diye o arazileri onlara bir hazine olarak bırakıyorum.” [el-Buhari]

Bundan da anlaşılıyor ki haraç arazisinin rakabesi Müslümanların tamamının mülkü olup onlar için alıkonulmuştur. Haraç arazileri, sahiplerinin elinde, ancak onları Müslümanların yerine işletmeleri ve imar etmeleri için bırakılırlar. Fakat o arazilerden yararlanmaları ve işletmelerinin kendilerinde kalmasına karşılık onlar haraç öderler. Zira onlar haraç arazilerinin rakabesine sahip değildir. Ancak menfaatini sahiplenmeleri ikrar edilmiştir. Bunun içindir ki bazı sahabeler ve ilim ehlerinden birçok kişi, bu arazilerin satın alınmayacağı görüşündeler. Bunların arasında Ömer, Ali, İbn-u Abbas, Abdullah İbn-u Ömer, Evzâi ve Mâlik vardır. Evzâi şöyle dedi: “Müslümanların imamaları halen cizye arazisinin satın alınmasını yasaklıyor ve âlimleri de bunu kerih görüyorlar.”

El-Şi'bî şunu rivayet etmiştir: “Utbe Bin Fırkad, Fırat kenarından bir araziye şeker kamışı yetiştirmek için satın aldı. Bunu Ömer'e bildirdiğinde şöyle dedi: “Onu kimden aldın?” O dedi ki; “Onu sahiplerinden aldım.” Muhacirler ve Ensarlar toplandığında dedi ki: “Onların sahipleri işte bunlardır. Onlardan bir şey satın aldın mı?” O, “Hayır,” dedi. Bunun üzerine Ömer şöyle dedi: “Onu kendisinden satın aldığın kişiye iade et ve sana ait olanı al.”

Cizye arazisinin zimmet ehli tarafından satın alınmasını kerih görmüşlerdir: Çünkü bu arazilerin kendileri Müslümanlar için alıkonulmuştur. Dolayısıyla vâkıfa benzemektedir ki o da satılmaz. Ayrıca bu arazilerin zimmet ehlerinden satın alınması, Müslümanı haraç ödeyen konumuna düşürür. Hâlbuki Müslümanlar haracı “küçülmüşlük” sayarlar. Müslümanların ondan uzak olmaları gerekir. Hatta şöyle demiştirler: “Kim haraç kabul ederse, küçülmüşlüğü ve zilleti kabul etmiştir.” Ancak bu görüşe sahip olanlardan başka sahabe ve fakihlerden o arazilerin satın alınmasında bir sakınca görmeyenler de vardır. Aynı şekilde bazı sahabeler cizye arazisinden satın almıştır. Nitekim İbn-u Mesud'un Dehkan'dan bir arazi satın aldığı rivayet edilmiştir. Sevri şöyle demiştir: “Zor kullanarak feth olunan ülke halkının arazilerinde kalmasını imam onayladığında, onlar o araziye miras bırakırlar ve satarlar.” İbn-u Seyr'in ve Kurtubî'den de bu doğrultuda görüş rivayet edilmiştir. Ahmed'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Satın almak daha kolaysa, kişi ihtiyacını karşılayacak ve insanlara muhtaç olmayacak miktarda satın alır.”

Kuvvet kullanılarak fethedilen ve haraç vermeleri karşılığında

halkının üzerinde kalmasına izin verilen arazinin vakiasına dakik bir şekilde bakıldığında bu arazinin babalardan oğullarına miras bırakıldığı, nesilden nesile böyle devam ettiği halde hiçbir sahabe ve Müslümanın buna karşı çıkmadığı görülür. Bu da haraç arazisinin öşrî arazi gibi miras bırakıldığına dair kesin delildir. Ancak haraç arazisinde miras bırakılan şey onun daimi/sürekli menfaatıdır, arazinin bizzat rakabesi miras bırakılmaz. Çünkü o arazi bütün Müslümanlara ait bir mülktür. Menfaatine gelince; Ömer İbn-u el-Hattab, sahiplerinin onun daimi menfaatini Kıyamet gününe kadar sahiplenmelerini ikrar etmiştir. Menfaat ise mülk edinilir ve miras bırakılır. Menfaatin sahibi, sahip olduğu menfaatte satma, rehin/hipotek verme, vasiyette bulunma, hibe etme gibi bütün tasarruf çeşitleri ile tasarrufta bulunma hakkına sahiptir.

Bu bir yöndür. İkincisine gelince; küçülmüşlük, haraçta gerçekleşmez. Zira o, sadece kelle başına cizyede olur. Çünkü arazinin haracını; kendisine onu işletip ondan yararlanma imkânı sağlayan arazinin menfaat mülkiyetinin elinde bırakılmasına karşılık olarak, arazinin sahibi öder. Onun için haraçta küçülmüşlük ve zillet manaları ortaya çıkmaz. Zira o, bir menfaat karşılığı ödenmektedir. Menfaat karşılığı ödenen herhangi bir malda, küçülmüşlük olmaz. Nitekim insanın evde oturması veya dükkânda ticaret yapması menfaatine karşılık kira ücreti ödediği ve bunda herhangi bir küçülmüşlüğü olmadığı açıktır. Onun için arazinin haracı, ancak arazinin menfaatine sahip olmaya karşılıktır, dolayısıyla küçülmüşlük sayılmaz. Böylelikle haraç arazisini satın alan kimseye herhangi bir küçülmüşlük atfedilmez.

Üçüncüsüne gelince; haraç ödediği fethedilen arazide kalmasına izin verilen kâfirin kendisinin ve neslinin Müslüman olması mümkündür. Onun Müslüman olması ile arazinin menfaatinin mülkiyeti kâfirden Müslümana geçmiş olur. Böylelikle haracın ödenmesi de kâfirden Müslümana geçer. Bu bilfiil meydana gelmiştir. Zira Irak, Şam, Fars, Mısır ve diğer fethedilen ülkelerin halkları Müslüman olmuştur. Böylece de Müslüman haraç ödeyen olmuştur. Haraç arazinin satım, alım, hibe veya mirasla bir Müslümandan başka bir Müslümana intikal etmesinde de fark yoktur. Zira Müslümanlar eşit olup bir Müslümanın mülkiyeti ile başka bir Müslümanın mülkiyeti arasında bir fark yoktur. Böylelikle haraç arazisinin miras veya sa-

tın alma veya hibe etme veya vasiyet gibi yollarla bir Müslümandan başka bir Müslümana geçişinde bir sakınca olmadığı ortaya çıkmaktadır. Arazinin vasfı ve ona düşen şey zamanın sonuna kadar devam eder. Arazi sahibinin, çeşidi ne olursa olsun, mülk ne kadar çok el değiştirirse değiştirsin bu durum değişmez. Çünkü onun vasfı, zor ve kuvvet kullanılarak fethedilmiş olmasındandır. Bu vasf, zamanın sonuna kadar devam eder ve değişmez. Bu arazinin menfaatinin mülkiyetinin kâfirden Müslümana geçmesi de bu vasfı değiştirmez. Aynı şekilde arazi için gereken haracı da değiştirmez. Çünkü haraç; halkına üzerinde kalmasına izin verilen fethedilmiş arazi ile alakalıdır, mülkle alakalı değil.

Arazinin menfaatine sahip olan kimse, bu menfaati satma ve değerini isteme hakkına sahiptir. Çünkü menfaatler satılırlar ve değerleri de hak edilir. Hiçbir kimsenin hatta Müslümanların halifesinin dahi bunu sahibinden çekip almaya hakkı yoktur. Ebu Yusuf şöyle dedi: “İmamın kuvvet yoluyla fethedip paylaşmasını uygun görmediği ve Ömer İbn-ul Hattab [Radiyahallahu Anh]'ın Sevad'dan yaptığı gibi halkının elinde kalmasında fayda gördüğünde, bunu yapmaya hakkı vardır. O haraç arazisidir ve bundan sonra onu onlardan alma hakkı yoktur. O arazi, onların miras bıraktıkları, sattıkları mülk olur. İmam onlara haraç koyar. Valilerin Sevad arazisinden ikta ettiği her araziye, daha sonra gelen halifelerin geri alması helal olmayacağı gibi varis veya müşteri olsun elinde olan kimsenin elinden de çıkaramaz. Vali, bir kimsenin elinden bir araziye alır ve başkasına ikta ederse, gasp eden konumunda olur. Birisinden gasp edip başkasına vermiş olmaktadır. İmamın bir Müslümanın veya anlaşmalıının hakkını, onun üzerinde kendisine ait vacip olan hakkın dışında insanlardan birisine ikta etmesi helal olmaz ve bunu yapamaz. O, onun üzerinde kendisine ait vacip olanı alır.”

Buna göre devlet, Müslümanların vazgeçemediği bir maslahattan dolayı haraç arazisinden bir araziye almaya ihtiyaç duyduğunda, araziden elde edilen menfaatin mülkiyet değerini o arazinin sahibine ödemesi gerekir, arazinin rakabesini ödemesi gerekmez. Çünkü haraç arazisinin sahibi sadece arazinin menfaatine sahiptir, rakabesine değil. Zira arazinin rakabesi Müslümanlara aittir. Bunun içindir ki devlet, arazinin değerini ödemelidir. Arazinin değeri ise ne kadar büyük ya da küçük olursa olsun hâsıl olan menfaattir. O,

arazi üzerine yapılmış bina ve dikilmiş ağacın değerini ödememezlik yapmaz. Çünkü aksi halde sahip olunan hakkı gasb etmiş sayılır. Zira o, o arazinin üzerine yaptığı bina ve diktiği ağaçların, üretim için yerleştirdiği teknik cihazların, daimi menfaatlerin sahibi olmaktadır. Dolayısıyla bütün bunların değerinin takdir edilmesi gerekir. Özellikle; sahibi o araziye on binlerce dinara satın almış olabilir. Üzerinde olan bina ve ağaçlar o değerinde olmadığı durumlarda, sadece o bina ve ağaçların değerinin ödenmesi ile yetinilmesi, mal sahibine zülm ve hakkının kaybedilmesi olur. Devlet, sahibinin arazisinde bulunan bütün menfaati ödemez ise, gasb eden olur. Zira herhangi bir menfaat satıldığında değerinin tamamen ödenmesi gerekir.

Yukarıda geçen haraç arazisi ile ilgili hükümlerin hepsi, ziraat için hazırlanmış arazi hakkındadır. Fethedilen beldelerdeki yerleşim arazilerine gelince; bunların hükümleri ziraat arazisi hükümlerinden farklıdır. Zira yerleşim arazilerine haraç yoktur. Yerleşim arazilerinin rakabesi de menfaati de de mülk edinilir. Bu da sahabenin icmaından dolayıdır. Zira Müslümanlar Irak'ı fethettiklerinde Küfe ve Basra'ya ilerleyip oraları yerleşim birimine çevirdiler. Orayı aralarında paylaştırdılar ve oralar onların bizzat mülkü oldu. Ömer İbn-ul Hattab zamanında onun izniyle oraların hem menfaatine hem de rakabesine sahip oldular. Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in ashabı oraları iskan edindiler. Şam, Mısır ve diğer fethedilen ülkeler de aynı şekildedirler. Buralar için herhangi bir haraç ödemediler. Bu yerleşim arazileri herhangi bir mülk gibi alınıp satılıyordu. Aynı şekilde onlar hakkında zekât da yoktur. Ancak o araziler ticaret malı haline getirilirse o zaman, ticaret malı zekâtı onlar için de geçerli olur.

Hakeza kuvvet yoluyla fethedilen arazilerin durumu imama aittir. Dilerse Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in Hayber'i paylaştırdığı gibi paylaşır, dilerse sahiplerinin elinde hapsedilmiş olarak terk edip, üzerine Müslümanlara ait fey olarak haraç koyar. Aynen Ömer'in Sevad, Şam ve Mısır arazileri hakkında yaptığı gibi. İmam, bu hususta Müslümanların maslahatına uygun gördüğünü yapar.

Sulh arazisine gelince; halkı ile üzerinde belirli şartlarla anlaşma yapılan her arazidir. Müslümanların, Allah'ın kitabı ve Rasulünün

Sünnetinde geçen ve anlaşmalara bağlı kalmayı ve vefalı olmayı gerektiren ayet ve sahih hadislere uygun olarak her ne olursa olsun sulh şartlarına vefalı olmaları ve bağlı kalmaları gerekir.

Sulh arazisi, sulh yapılırken üzerinde ittifak edilen türlerine göre çeşitlilik arz eder. Mesela Beni Nadir Yahudilerinde olduğu gibi sulh şartlarına göre Müslümanlara teslim edilen ve halkının tahliye edildiği arazi vardır. Zira Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Medine'den tahliye etmek ve silah dışında devenin taşıdığı mallar kendilerine ait olmak şartı ile onlarla sulh yaptı. Böylece bu arazi, Allah'ın Rasulüne fey olarak verdiği araziden oldu. Bu tür arazinin durumu imama ait olup Müslümanların maslahatına uygun gördüğü şekilde onda tasarrufta bulunur.

Yine belli bir haraç ödemeleri karşılığında, mülkiyeti kendilerine ait olmak ve üzerinde kalmalarını kabul etmemiz üzerine, halkı ile sulh yapılan arazi vardır. Bu arazinin rakabesi ve menfaati sulh şartlarına göre sahiplerine ait mülk olarak kalır. Onlar o araziye, sahip oldukları herhangi bir mal gibi aralarında el değiştirirler. Onun âlim-satımı, vakfedilmesi, hibe edilmesi, miras bırakılması sahiplerine ait bir haktır. O arazi için, hakkında anlaşılan haraçtan başka bir şey konulmaz ve artırılmaz. Bu haraç cizye konumundadır. Onun için eğer onların arazisi bir Müslümanın eline geçerse, o Müslüman o arazi için haraç ödemez. Çünkü arazi, haraç arazisi değildir. Aynı şekilde o arazinin sahipleri Müslüman olduklarında, Müslüman olan kimseden cizyenin düşmesi gibi, onlardan da haraç düşer. Bu da Hacer ve Bahreyn arazisi gibidir. Çünkü Hacer ve Bahreyn, Eyletül Akabe, Dumetul Cendele ve Ezrûh gibi sulh yoluyla feth olunmuştur. Bu köyler, Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'e cizye ödüyorlardı. Kayseriyye hariç, Şam şehirleri de böyledir. Arap Yarımadası beldeleri, Horasan beldelerinin tamamı ve daha bir çoğu sulh yoluyla feth olunmuştur. Onun için onlar hakkındaki hüküm sulh/anlaşma arazisi hükmüdür.

Yine arazinin bize ait olması, belirli bir haraç karşılığında üzerinde kalmaları ve işletmeleri karşılığında üzerinde kâfirlerle sulh yapılan arazi vardır. Bu arazinin hükmü, kuvvet yoluyla fethedilen arazinin hükmü gibidir ve haracı da kuvvet yoluyla fethedilen arazinin haracı gibidir.

Dâr-ul Küfür ve Dâr-ul İslam

“Dâr”, lügatte mahal, mesken, belde demektir. Lügatte kabileye de dâr denilir. Dâr-ul Harp, düşman arazisidir, kâfirlerin ikamet edip içinde küfürle hükmettikleri kâfirlere ait beldelerin bir harp ülkesi ve küfür ülkesi olduğu hususunda ihtilaf yoktur. Aynı şekilde Müslümanların ganimet olarak elde edip henüz içinde İslam’ın hükümlerini uygulamadıkları savaş arazisinin –Müslümanların eli altında olsa da- Dâr-ul Harp ve Dâr-ul Küfür ülkesi olduğu hususunda da ihtilaf yoktur. Bunun içindir ki fakihler şöyle derler: “Dâr-ul Harpte ganimetler paylaştırıldığında payını alan kimseye o payından satmak ve diğer tasarruflarda bulunması caiz olur.” Dâr-ul Harp ve Dâr-ul Küfür kelimeleri, düşman beldelerine ve savaş arazilerine ortak bir mana ile verilen isimlerdir. Aynı şekilde içerisinde yaşayan insanlar ister Müslüman ister zımmi olsunlar, Müslümanların yönettikleri ve İslam’ın yönetimi altında olan beldelerin Dâr-ul İslam olduğu hususunda da ihtilaf yoktur. Yine fakihler şöyle demişlerdir: “Dâr-ul Küfür, içerisinde İslam’ın hükümlerinin zuhur etmesi ile Dâr-ul İslam’a dönüşür.” Ancak fakihler, Dâr-ul İslam’ın ne zaman Dâr-ul Küfüre dönüşeceği hususunda ihtilaf etmişlerdir. Bazı müçtehitler şöyle demişlerdir: “Dâr-ul İslam ancak şu üç şartla Dâr-ul Küfür olur: Birincisi onda küfür hükümlerinin zuhur etmesi, ikincisi Dâr-ul Küfre bitişik olması ve üçüncüsü içerisinde müslümanların emanı olan ile emin olan bir müslüman ve zımminin kalmasıdır. Bu söz, bir delile dayanmamaktadır. Bu, sadece dâr vakıasının vasfıdır. Görünen o ki; Müslümanlarla kâfirler arasında savaş olduğunda, kâfirler Müslümanlara ait araziye aldıklarında, o arazi üzerinde savaş devam ettiği sürece, Dâr-ul İslam, Dâr-ul Küfre dönüşmüş sayılır ve bununla yetinilir. Bazı müçtehitler de şöyle dediler: “Dâr-ul İslam, içerisinde küfür hükümlerinin zuhur etmesi ile Dâr-ul Küfre dönüşür.”

Bu sözün manası şudur: “Dâr-ul İslam” ve “Dâr-ul Küfür” sözlerimiz, “dâr” kelimesinin “İslam” ve “küfür” kelimelerine izafe edilmesidir. “Dar” kelimesi “İslam’a” veya “küfre” ancak onda İslam ya da küfrün zuhur etmesi ile izafe edilir. Bu da, cennette “selam” olduğu için ona “Dâr-us Selam” ve cehennemde bevâr olduğu için “Dâr-ul Bevar” denilmesi gibi. İslam’ın ve küfrün zuhur etmesi ise,

hükümlerinin zuhur etmesi ile olur. Dolayısıyla bir dârda küfür hükümleri zuhur edince Dâr-ul Küfre dönmüş olur ve izafet doğru olur. Bundan dolayı, başka bir şart olmaksızın içerisinde İslam'ın hükümlerinin zuhur etmesi ile ülke Dâr-ul İslam'a döndüğü gibi, içerisinde küfür hükümlerinin zuhur etmesi ile de Dâr-ul Küfure dönüşür.

Mademki mesele, dârın/ülkenin vakıası ile alakalıdır, o halde ülkenin Dâr-ul Küfre veya Dâr-ul Harbe bitişik olması veya bitişik olmamasının itibarda bir yeri yoktur. Çünkü İslamî beldelerdeki geçitlerin hepsi de Dâr-ul Küfre veya Dâr-ul Harbe bitişiktir. Bununla birlikte oralar sahabelerin icmâi ile Dâr-ul İslam'dır. Eğer bu şart olsaydı, Dâr-ul İslam'ın bütün geçitleri Dâr-ul Küfür olurdu. Aynı şekilde, dârı Dâr-ul İslam yapma hususunda emanın, Müslümanların emanının şart sayılmaması, kâfirlerin nüfuzu ve emanına boyun bükmüş İslam beldeleri, İslam ile yönetildiğinde Dâr-ul İslam sayılmalarına yol açar. Hâlbuki orada Müslümanlar, Müslümanların emanında değil de kâfirlerin emanındadırlar. Gerçek ise, dârın Dâr-ul İslam veya Dâr-ul Küfür sayılmasında şu iki hususa bakılması kaçınılmazdır: Birincisi İslam ile yönetilmesi ve ikincisi emanın Müslümanların emanı yani otoriteleri ile sağlanmasıdır. Dârda bu iki unsur yani İslam ile yönetilme ve emanın Müslümanların emanı yani otoriteleri ile sağlanması gerçekleştiğinde o Dâr-ul İslam'dır. Bu iki unsurun oluşması ile Dâr-ul Küfür Dâr-ul İslam'a dönüşür. Ancak bu iki unsurdan birisi olmadığında dâr, Dâr-ul İslam'a dönüşmez. Dâr-ul İslam, İslam ile yönetilmediğinde Dâr-ul Küfür olur, İslam ile yönetildiği halde emanı/güvenliği Müslümanların emanı yani otoritesi ile değil de kâfirlerin emanı yani otoritesi ile sağlandığında da Dâr-ul Küfür olur. Buna göre bugün Müslümanların bütün ülkeleri, Dâr-ul Küfürdür. Çünkü İslam ile yönetilmiyorlar. Aynı şekilde oraları kâfirler, bir Müslümana verdikleri eman ve otorite altında İslam ile yönetseler dahi oralar yine Dâr-ul Küfür olarak kalır. Bugün Müslümanların ülkelerinin Dâr-ul İslam'a dönebilmesi için orada İslam'ın yönetiminin kurulması ve emanının Müslümanların emanı yani otoritesi ile olması gerekir. Buna göre dârın/ülkenin vakıası, ülkenin yönetim ve yönetiminin gereklerinden bir parça olduğu için emana/güvenliğe bakarak da vasıflandırıldığına delalet etmektedir. Dolayısıyla Dâr-ul İslam, İslam yöneti-

mi veya Müslümanların emanı ile sağlanan emanı kaybettiğinde Dâr-ul Küfre dönüşür. Ülkenin Dâr-ul İslam olarak kalmasının şartı, İslam ile yönetilmesi ve emanının Müslümanların emanı ile olmasıdır. Dâr-ul Küfre gelince; o, İslam ile yönetilmedikçe ve emanı da Müslümanların emanı ile olmadıkça Dâr-ul İslam'a dönüşmez. Zira bu iki husus gerçekleşmedikçe ülke Dâr-ul Küfür olarak kalır. Şu halde İslam ile yönetim ve emanın Müslümanların emanı ile olması, ülkenin Dâr-ul İslam olarak vasıflandırılması bakımından gerekli iki husustur.

Velhâsıl dârın Dâr-ul İslam veya Dâr-ul Küfür olması, “dâr”ın vakıası ile alakalıdır. Lügatte kabileyeye “dâr” ismi verilir. Dâr-ul Harp, düşman arazisidir. Dâr-ul Harp ve Dâr-ul İslam, Dâr-ul Küfür ve Dâr-ul İslam deriz ve bunların her ikisi de aynı manadadır. Zira Müslümanlar, insanlar Lâ ilahe illallah diyesiye kadar ya da İslam hükümlerine boyun bükesiye kadar harp etmekle yani savaşmakla emrolunmuşlardır. Kâfir olarak kalsalar da İslam’ın hükümlerine boyun bükürlerse, onlara karşı savaş durdurulur, İslam’ın yönetimi altına girmezlerse onlarla savaşılır. Zira onlarla savaşmanın sebebi, davete icabet etmeyen kâfirler oluşlarıdır. Savaşın durdurulmasının sebebi de İslam ile yönetilmeyi kabul etmeleridir. Kâfirler olarak kalsalar da İslam ile yönetildiklerinde, savaşın durdurulmasının ve savaşın sona erdirilmesinin vacip oluşunun sebebi oluşmuş olur. Bu da ülkelerini Dâr-ul Harpten Dâr-ul İslam'a dönüştürenin onların İslam ile yönetilmeleri olduğuna delâlet etmektedir. Zira savaşın devam etmesi ya da durdurulmasının kendisine bağlı olduğu husus, İslam ile yönetim olmaktadır. Bu da ülkenin Dâr-ul İslam ya da Dâr-ul Küfür olmasını belirleyen vasfın İslam ile yönetim olduğuna delâlet etmektedir. Onun yönetim yani otorite olmasının manası, iç ve dış emanın onunla yani İslam’ın otorites ile sağlanmasıdır. Aksi halde, yönetim olarak ayırt edici vasfını kaybetmiş olur. Binaenaleyh İslam ile yönetim ve onun gereklerinden bir gerek olan eman, bu ikisi, ülkenin Dâr-ul İslam ve Dâr-ul Küfür olma vasfını belirlemektedir. Buna başka bir delil de; halife yani devlet başkanı, küfür hükümleri ile yöneterek İslam ile yönetmediğinde, İslam ile yönetisiye kadar onunla savaşmaları Müslümanlara farz olmaktadır. Aynı şekilde Müslümanlar İslam’ın hükümlerini terk ettiklerinde, İslam’ın hükümlerine tekrar dönesiye kadar onlarla savaşması ima-

ma farz olur. Bu da İslam ile yönetmenin Müslümanlar da olsa, İslam'la yönetmeyenlerle savaşmayı gerekli kılan olduğu hususunda gayet açık bir husustur. Bu da bir ülkenin Dâr-ul Harp olduğunun kendisi ile bilindiği alamete delalet etmektedir. Dâr-ul Küfür ve Dâr-ul Harp aynı manaya gelmektedir. Ancak dârın, belirli bir tamlama ile tamlanması, onun vasfını oluşturmaktadır. O vasıf da yönetimin vasfıdır. Aynı şekilde Dâr-ul İslam da ancak ülkenin yönetimi ile vasıflanır. Ayrıca fethedilen ülkeler, halkları kâfir olarak kalsalar da İslam ile yönetildiklerinde, kesinlikle Dâr-ul İslam olurlar.

Müminlerin Kâfirleri Dost Edinmeleri

Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: **لا يَتَّخِذُ الْمُؤْمِنُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَلَيْسَ مِنَ اللَّهِ فِي شَيْءٍ إِلَّا أَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقَاةً وَيُحَذِّرْكُمْ اللَّهُ نَفْسَهُ** **“Müminler müminler dışında kâfirleri veli/dost ve yardımcı edinmesinler. Kim böyle yaparsa, Allah katında bir değeri yoktur. Ancak onlardan sakınmanız müstesnadır. Allah sizi kendisiyle sakındırır. Dönüş Allah’adır.”** [Âl-i İmran 28] Yakub ve Sehl, تقية kelimesini, hemzesiz تَقِيَةً “takıyyeten” şeklinde okumuştur. Bu, Hasan'ın okuyuşudur. Mücahid ve diğerleri تَقَاةً “tukâtan” şeklinde okumuştur. El-Kâmus el-Muhit'te تقية kelimesinin “korunma, sakınma” manası olduğu bildirilmiştir. Ayetteki bu nass, ayetin konusunu belirlemektedir. تقية kelimesinin lügat manası, bu kelimenin ayetteki anlamını belirlemektedir. Çünkü bu kelime için şer’î bir mana tespit edilmemiştir. Dolayısıyla onun tefsirinin lügat manası ile olması gerekmektedir. Ayet, cümleten ve tafsilen sadece bu esasa göre anlaşılır. Ayetin nüzul sebebi hakkında varit olan hadisler gelince; eğer bu hadisler sahih iseler, ayette geçen detaylara işaret etmektedir, fakat ayetin konusunu ve ayetin dil ve şeriatın delaletlerine göre cümlelerin manalarını değiştirmezler. Ayetin cümlelerindeki açık konusu, müminlerin kâfirleri dost edinmesidir, yani dostluklarıdır. Zira nass şudur: **“Müminler müminler dışında kâfirleri veli/dost ve yardımcı edinmesinler.”**

Bir ayet veya bir hadis, belirli bir konu hakkında geldiğinde bu konuya has olur, başkasını kapsamaz. Dolayısıyla konu, ayetin kendisini kesin bir şekilde nehyederek hakkında gelmiş olduğu, müminlerin kâfirleri dost edinmeleri meselesidir. Bu konu hakkında gelmiş olan tek ayet te bu değildir. Bu konu hakkında birkaç ayet daha gelmiştir. Allahu Teâlâ'nın şu kavli gibi: **بَشِّرِ الْمُنَافِقِينَ بِأَنَّ لَهُمْ عَذَابًا أَلِيمًا** (138) **“Münafıklara, kendilerine elem verici bir azap olduğunu müjdele. Onlar iman edenleri bırakıp da kâfirleri dost ve yardımcı edinirler.”** [en-Nisâ 138-139] Ve şu kavli gibi: **يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ** (139) **“Ey iman edenler! Müminleri bırakıp da kâfirleri dost ve yardımcı edinme-**

“yin.” [en-Nisâ 144] Ve şu kavli gibi: **لَا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ يُوَادُّونَ** **“Allah ve Ahiret gününe iman eden bir topluluğun Allah ve Rasulüne karşı gelenlere sevgi beslediğini görmezsin.”** [Mücadele 22] **يَأْتِيهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَىٰ أَوْلِيَاءَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ** **“Yahudi ve Hıristiyanları dost ve yardımcı edinmeyin.”** [el-Mâide 51] Ve şu kavli gibi: **يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي وَعَدُوَّكُمْ أَوْلِيَاءَ** **“Ey iman edenler! Benim de düşmanım sizin de düşmanınız olanları dost ve yardımcı edinmeyin.”** [Mümtehine 1] Benzeri ayetler vardır.

Dolayısıyla ana konu, müminlerin kâfirleri dost edinmesi konusudur. Ayetin diğer kısımları konuya ait ayrıntıdır. Zira Allahu Teâlâ, müminlerin, kâfirleri kendilerine dost ve yardımcı edinmelerini nehyetmiştir. Bu nehye kesinlik ifade eden ibareler eşlik etmiştir. Kim onu yaparsa yani kâfirleri dost edirse Allah’ın ondan uzak olduğu bildirilmiştir. Sonra bu kesin yasaktan bir tek durumu istisna kılınmıştır. O da, müminin kâfirden eziyet görmekten kaygı duymasıdır. Bu durumda, eziyeti defetmek için kâfiri dost edinmesi caiz olmaktadır. Bu, eli kolu bağlı şekilde kâfirin otoritesi altında olduğunda söz konusudur. Yani kâfirden çekinmek, onu dost edinmeyi caiz kılmaktadır. Çekinme ortadan kalktığında dost edinmek haram olur. Buna göre mesele, asıl olanı gizleyerek dost edinir görüntüsü vermek değildir. Bilakis mesele, kâfiri kendisine dost ve yardımcı edinmenin haramlığının genel oluşundan dolayı, müminin eli kolu bağlı olduğunda kâfirden çekinmesi halinin istisna edilmesidir. Ayetin manası şudur: Kâfirleri kendilerine dost edinmekten, onlardan yardım istemekten, onlara sığınmaktan, onlarla kendileri arasında bir muhabbet olacak şekilde onları dost edinmekten müminlerin kesin olarak nehyedilmeleridir. Dolayısıyla müminleri bırakıp kâfirleri dost edinmeleri müminlere haram kılınmıştır. Sonra bundan bir tek durum istisna edilmiştir ki o da, onların otoriteleri altında olup onlardan korkmalarının var olması halinde söz konusudur. Zira o zaman onların kötülüğünü ve eziyetini uzaklaştırmak için onlara sevgi ve dostluk görüntüsü vermek caiz olur. Yani onların yönetimi altında olup onlardan korkunun var olması halinde kâfirleri veli yani dost edinmeleri Müslümanlara caiz olur. Bu halin dışında kesinlikle caiz olmaz. Bu, sadece müminlerle birlikte olan kâfirlerle ilgilidir. Zira ayet, Mekke’deki

müşriklerle alakaları olan mü'minlerin durumu hakkında inmiştir. Zira ayet, Medine Müslümanlarına Mekke'deki müşrikleri dost edinmeyi yasaklarken ve bütün mü'minleri de nehyetmektedir. Bu nehyiden Mekke'deki mü'minleri istisna etmektedir. Zira onlar, elleri kolları bağlı idiler yani o müşriklerin otoriteleri altında idiler. Dolayısıyla ayet, onları kâfirlerin eziyetinden korkmaları durumundan dolayı istisna etmiştir. İşte ayetin konusu budur, manası budur ve ondan istinbat edilen şer'î hükümde budur. O da yardım, dostluk, yardım istemek gibi şekillerle kâfirleri dost edinmenin haram kılınmasıdır. Çünkü ayetteki اولياء veliler kelimesi, genel olarak gelmiştir. Dolayısıyla bütün manalarını kapsamaktadır. Onları dost edinmenin caiz oluşu ise, onlardan sakınmaları halindedir. Yani kâfirler mü'minlere galip geldiğinde, Mekke'de müşriklerle birlikte yaşayan Müslümanların durumu gibi Müslümanların tamamen elleri kolları bağlı oldukları, kâfirlerin eziyet ve şiddetli zulmünden korkulduğu durumdadır. Ayetin başka bir manası yoktur. Ondan bu hükümden başka herhangi bir hüküm de istinbat edilmez.

Bazılarının şu sözüne gelince: "التقية" Takıyye, Müslümanın kendisine eziyet etmesinden çekindiği ya da kendisinde olan hakikatinin bilinmesinden korktuğu herhangi bir insanın önünde gizlediğine zıttı görüntü vermesidir. O kendisinden sakınılan ve korkulan kâfir veya müslüman olsun fark etmez." Bu söz, kesinlikle yanlıştır. Ayet hiçbir şekilde buna delalet etmemektedir. Çünkü إِلَّا أَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقَاءً "Ancak onlardan sakınmanız müstesnadır." kavlinin manası, kendisinden sakınılan bir şeyden dolayı onlardan sakınmanız hali müstesna demektir. Zira التقية التيء تقية "Bir şeyden takıyye ederek sakındım" sözünün manası; o şeyden sakındım demektir. التقاء "Tukâte" ve التقية "Takıyyete" aynı anlamdadır. Bu, mü'minlerin mü'minleri bırakıp kâfirleri dost edinmelerinin nehyedilmesinden istisna edilen haldir ve bu istisna, istisna edilen hususa hastır.

Buna göre Müslümanın, küfürle yöneten fasık zâlim yöneticiye, eziyetinden korkarak ona sevgi göstermesi haramdır. Aynı şekilde, görüşte kendisine muhalif olan Müslümana buğzunu gizleyerek sevgi göstermesi de Müslümana haramdır. Kâfir ya da zâlim fasık birisi önünde İslam'a bağlı olmama, ona özen göstermeme görüntüsü vermek de caiz olmaz. Zira bunların hepsi ve benzeri şeyler, şe-

riatin Müslümanlara haram kılınmış olduğu nifaktır/ikiyüzlülüktür. Zira **“Ancak onlardan sakınmanız müstesnadır.”** İla أَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقَاةً kavlinin konusu, Mekke’de müşriklerin arasındaki Müslümanların halinin vakası ile sınırlıdır. Yani Müslümanların kâfirlerin otoritesi altında olup onların otoritelerini ortadan kaldırmaya güçlerinin yetmediği hal ile yani çaresiz oldukları hal ile sınırlıdır. Dolayısıyla sakınılan bir hususun kendilerine gelmesinden çekinerek kâfirleri dost edinmeleri, Müslümanlara caiz olmaktadır. Bu kendisinden sakınılan husus ister canlarına, ister mallarına, ister ırzlarına/namuslarına isterse maslahatlarına gelmesi söz konusu olsun fark etmez. Sadece bu halde mü’minlerin dışında kâfirleri dost edinmek caiz olur. Bu halin içine giren her hususta kâfirleri dost edinmeleri Müslümanlara caiz olur. Bunun dışında caiz olmaz. Şu halde mesele, içerisinde kâfirleri dost edinmelerinin Müslümanlara caiz olduğu halin açıklanması meselesidir. O hal ise; Müslümanların, kâfirlerin otoritesi veya yönetimi altında olmalarından dolayı kâfirlerin önünde elleri kolları bağlı/çaresiz olmalarıdır, kesinlikle başka bir şey değildir.

Muhammed İbn-u Cerir el-Taberi tefsirinde şöyle dedi: “ لَا يَتَّخِذُ الْمُؤْمِنُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَلَيْسَ مِنَ اللَّهِ فِي شَيْءٍ إِلَّا أَنْ يَتَّخِذُوا مِنْهُمْ تَقَاةً ” **“Mü’minler mü’minler dışında kâfirleri veli/dost ve yardımcı edinmesinler. Kim böyle yaparsa, Allah katında bir değeri yoktur. Ancak onlardan sakınmanız müstesnadır.”** Bu ayetin te’vili hakkında şunlar söylenmiştir: Ebu Ca’fer şöyle demiştir: Bu, Allah Azze ve Celle tarafından mü’minlere kâfirleri, destekçi, yardımcı ve koruyucu edinmeyi nehyetmesidir. Bunun içindir ki nehyde kesinlik konumunda olmasından dolayı يتخذ kelimesi kesralıdır. Çünkü ذ zel harfinin harekesi aslında cezimdir/sükündür. Cezim ise geçiş halinde kesralı okunur. Bunun manası şudur ki: “Ey mü’minler! Kâfirleri destekçi, yardımcı, koruyucu edinmeyin, dinlerine rağmen onları dost edinmeyin, mü’minlerin dışında onlara Müslümanlara karşı destek vermeyin. Bunu kim yaparsa, o Allah’tan bir şey üzere değildir. Yani bunu yapmasıyla Allah’tan uzaklaşmış olur. Dininden çıkıp küfre girmesinden dolayı Allah ondan uzaktır.” **“Ancak onlardan sakınmanız müstesnadır.”** Yani onların yönetimi altında olup canlarınız ile ilgili olarak

onlardan korkmanız hali müstesnadır. Bu durumda onlara karşı içinizde düşmanlık besleyerek dillerinizle dostluk görüntüsü verin, küfür bir hususta onları izlemeyin/onlara uymayın. Bir Müslümana karşı şunları yaparak onlara destek vermeyin:

Bana el-Müsni anlattı. Dedi ki: Abdullah İbn-u Sâlih dedi ki: Bana Muaviye İbn-u Sâlih Ali'den o da İbn-u Abbas'tan şu sözünü rivayet ederek anlattı: لَا يَتَّخِذُ الْمُؤْمِنُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ “**Mü'minler mü'minler dışında kâfirleri veli/dost ve yardımcı edinmesinler.**” Ancak kâfirler galip/hâkim olmaları hali müstesnadır. Bu durumda mü'minler onlara nezaket gösterirler, fakat dinde onlara muhalefet ederler. Bu, إِلَّا أَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقَاةً “**Ancak onlardan sakınmanız müstesnadır.**” kavlinin manasıdır. Sonra şöyle diyordu: Hasan İbn-u Yahya bize anlattı. Dedi ki: Abdurrezzak bize haber verdi. Dedi ki: Bize, Muammer Katâde'den; لَا يَتَّخِذُ الْمُؤْمِنُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ “**Mü'minler mü'minler dışında kâfirleri veli/dost ve yardımcı edinmesinler.**” kavli hakkında rivayetle şöyle dediğini haber verdi: “Mü'mine, dini hakkında kâfiri dost edinmesi helal olmaz.” إِلَّا أَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقَاةً “**Ancak onlardan sakınmanız müstesnadır**” sözü hakkında da şöyle dedi: “Onunla senin aranda akrabalığın olmasından, dolayı alaka kurmandır.” Ebu Câ'fer şöyle dedi: Katâde'nin sadece kendisine ait te'vilinde söylediği budur. Ayetin zâhirine sadece kâfirlerden sakınmalarının istisna kılınması vardır. Bu sözün baskın manası, mü'minlerin kâfirlerden korkması” manasıdır. Dolayısıyla Allah'ın bu ayette zikrettiği “takıyye” sadece kâfirlere karşı takıyyedir/sakınmadır, başkalarına karşı değil. Katâde bunda şu manaya yönelmiştir: “Onlarla sizin aranızda akrabalığın olması halinde onlarla akrabalık bağı hususunda Allah'tan sakının. Dolayısıyla onlarla akrabalık bağını kurun.” Bu, o sözün baskın manası değildir. Kur'an'da te'vil, Arapların aralarında kullanılan sözün bilinen zâhir manasındaki baskın manaya binaen olur.” Taberi'nin sözü burada sona erdi.

Ebu Ali el-Fadl İbn-u el-Hasan el-Tabrasî, Mecmu'ul Beyân Fi Tefsir il-Kur'an isimli kitabında Allahu Teâlâ'nın, لَا يَتَّخِذُ الْمُؤْمِنُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ فَلَيْسَ مِنَ اللَّهِ فِي شَيْءٍ إِلَّا أَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقَاةً “**Mü'minler mü'minler dışında kâfirleri veli/dost ve yardımcı edinmesinler. Kim böyle yaparsa, Allah katında bir değeri yok-**

tur. Ancak onlardan sakınmanız müstesnadır.” kavli hakkında şöyle dedi: Yakub ve Sehl, تقاة kelimesini, hemzesiz تَقِيَةً “takıyyeten” şeklinde okumuştur. Bu, Hasan’ın okuyuşudur. Mücahid ve diğerleri تقاة “tukâtan” şeklinde okumuştur... Allahu Subhânehu, kendisinin dünyanın ve ahiretin sahibi olup aziz ve zelil kılmaya kadir olduğunu açıklayınca mü'minleri, izzete sahip olmayan ve düşmanlarını zelil kılamayan kimseleri dost edinmekten nehyetti. Ki böylece kâfir düşmanlarının dışında, kendi katındaki mü'min dostlarına rağbet edilsin. Zira şöyle dedi: لا يَتَّخِذُ الْمُؤْمِنُونَ الْكَافِرِينَ أَوْلِيَاءَ “**Mü'minler mü'minler dışında kâfirleri dost ve yardımcı edinmesinler.**” Yani mü'minlere kâfirleri kendilerine dost edinmeleri, onlardan yardım istemeleri, onlara sığınmaları ve onlara muhabbet gösterisinde bulunmaları yakışık almaz. Bunu ise Kur'an'da birkaç yerde ifade etmiştir. Şu ayetlerde olduğu gibi: لا تَجِدُ قَوْمًا يُؤْمِنُونَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ: “**Allah ve ahiret gününe iman eden bir topluluğun Allah ve Rasulüne karşı gelenlere sevgi beslediğini görmezsin.**” [Mücadele 22] لا تَتَّخِذُوا الْيَهُودَ وَالنَّصَارَى أَوْلِيَاءَ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ 22] “**Yahudi ve Hıristiyanları dost ve yardımcı edinmeyin.**” [el-Mâide 51] يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا عَدُوِّي “**Ey iman edenler! Benim de düşmanım sizin de düşmanınız olanları dost ve yardımcı edinmeyin.**” [Mümtehine 1] مِنْ دُونِ “**Mü'minlerin dışında.**” [el-Bakara 257] Bunun manası, dost edinmenin mü'minlerle sınırlı olması demektir. Bu ise, kâfirleri dost edinmekten ve mü'minlere karşı onlara yardımcı olmaktan nehyedir. Denildi ki; kâfirlere karşı nazik olmaktan nehyedir.

İbni Abbas'tan şu rivayet edildi: “evliyâ” kelimesi، الولي “ve-li” kelimesinin çoğuludur. O ise, işinden hoşnut olduğu kimseye yardım ve destek verilmesini emreden kimsedir. Bu ise iki yönde cereyan eder. Birisi; destekle yardım eden, diğeri ise, yardım alanıdır. Zira Allahu Teâlâ'nın، وَلِيُّ الَّذِينَ آمَنُوا “**İman edenlerin velisi Allah'tır**” kavlinin manası, nusreti ile onlara yardım eden ve destek veren demektir. Denilir ki; mü'minler de Allah'ın velisidir. Yani Allah'ın yardımı ile yardım görendir demektir. وَمَنْ يَفْعَلْ ذَلِكَ “**Kim onu yaparsa.**” kavlinin manası ise, kim mü'minlerin dışında kâfirleri dost edinirse فَلَيْسَ مِنَ اللَّهِ فِي شَيْءٍ “**Allah katında bir değeri yoktur.**”

demektir. Yani o, Allah'ın dostlarından değildir ve Allah da ondan uzaktır demektir. Denildi ki; "O Allah'ın velayetinden bir şey üzere değildir." Daha sonra istisna edip şöyle dedi: **إِلَّا أَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقَاةً** "**Onlardan sakınmanız hali müstesna.**" Bunun manası, kâfirlerin galip ve mü'minlerin mağlup olması müstesna. Zira mü'min, onlara muvafakat etmez ve onlarla iyi geçinmezse onlardan korkar. O zaman sakınarak onlara itikat etmeksizin kendisinden onların şerrini defedecek sevgi ve sıcakkanlılık göstermesi ona caiz olur. Bu ayette, can hakkında korku olduğunda dinde takıyye yapmanın caiz olduğuna dair delalet vardır. Dostlarımız, "zaruret durumunda her husta takıyye caizdir" dediler. Bazen nezaket ve iyi davranış gösterisinde bulunmak vacip olur. Zanni galibin dinde fesad çıkarmak olduğunu bilmediği ya da zannı galibinin olmadığı halde mü'minin öldürülmesi hakkındaki fiillerden yapması caiz olmaz. El-Mufid şöyle dedi: "O bazen farz olduğu halde vacip olur, bazen farz olduğu halde caiz olur, bazen de vacip olmadığı halde caiz olur. Bir zaman terk edilmesinden efdal, bazen de terk edilmesi efdal olur. Bu, faili mazeretli, affedilmiş ve kınanan terk etmesi ile ödüllendirilmiş olması halinde söz konusudur." Şeyh Ebu Ca'fer el-Tûsî şöyle dedi: "Rivayetlerin zahiri, takıyyenin can korkusu olduğunda vacip olduğuna delalet etmektedir." Rivayet edilmiştir ki o, mü'min kişinin bildiği hakkı açıkça söylemesinin caizliği hakkında ruhsattır.

Hasan şunu rivayet etti: "Museylemet ul-Kezzâb, Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in sahabelerinden iki adamı ele geçirdi. Onlardan birisine; Muhammed'in Allah'ın Rasulü olduğuna şahitlik eder misin? dedi. O dedi ki: Evet. O da dedi ki: O halde şimdi benim Allah'ın Rasulü olduğuma şahitlik eder misin? O dedi ki: Evet. Sonra Museylemet ul-Kezzâb diğerini çağırttı. Ona da; Muhammed'in Allah'ın Rasulü olduğuna şahitlik eder misin? dedi. O; Evet, dedi. Sonra; Benim Allah'ın Rasulü olduğuma şahitlik eder misin? dedi. O ise; Ben sağırım, dedi. Museylemet ul-Kezzâb üç kere aynı soruyu sordu. O her seferinde ilk cevap verdiği gibi aynı cevabı verdi. Bunun üzerine boynu vuruldu. Bu haber Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'e ulaştığında şöyle dedi: **"O öldürülene gelince, o içtenlik ve kesinlik üzerinde faziletli alarak gitti. Ne mutlu ona. Ötekine gelince, o da Allah'ın ruhsatını kabul etti. Dolayısıyla ona bir sorumluluk yoktur."** Buna binaen takıyye, ruhsat, hakkı açığa vur-

mak ise, fazilet olmaktadır.” El-Tabrasi’nin sözü burada sona erdi.

Buna göre yukarıda zikredilen iki müfessirin yani farklı iki mezhepten olan el-Taberi ve el-Tabrasi’nin sözlerinden o ikisinin ayetin manasının şerhinde ittifak ettikleri açığa çıkmaktadır. Yukarıda da geçtiği gibi, onların ittifak ettikleri mana şudur: Ayet, mü’minlerin kâfirleri dost edinmelerini yasaklamaktadır. Mü’minlerin kâfirlerin eziyetlerinden korkmaları halini bu yasaktan istisna kılmaktadır. El-Taberi’nin şu sözüne bakın: “Onlardan sakınmanız hali müstesnadır. Yani onların otoritesi altında olmanız, onlardan canlarınız hususunda korkmanız dolayısıyla onlara dillerinizle dostluk görüntüsü vermeniz hali müstesnadır.” El-Tabrasi’nin şu sözüne bakın: “Sonra da, “Onlardan sakınmanız hali müstesna” diyerek istisna etmiştir. Bu, şu demektir: Kâfirlerin galip, mü’minlerin mağlup olmaları hali müstesnadır. Zira o durumda mü’min onlara uyum ve onlarla birlikte yaşamda iyi davranışta bulunmazsa onları ürkütür. O zaman can korkusundan ve onlardan sakındığından dolayı onlara dili ile sevgi ve uyum göstermesi mü’mine caiz olur.”

Dolayısıyla iki müfessir, mü’minlere kâfirleri dost edinmelerinin yasaklanmasından istisna edilen konu ve konunun sınırları hususunda ittifak etmişlerdir. Ancak el-Tabrasi, bunun hemen ardından o konunun dışına çıkıp ayeti can korkusu durumunda din hakkında takıyyenin caiz olduğuna delil yapmıştır. Bu ise ayette yoktur. Çünkü ayetin konusu, mü’minlerin kâfirleri dost edinmekten nehyedilmeleri ve kaifirlerin mü’minlere galip olduklarında mü’minlerin kâfirlerden korkmaları halinin, bu halde onları dost edinmelerini caiz kılarak istisna edilmesidir. Din hakkında takıyye konusu değildir. Ve bu can korkusuna da has değildir. Çünkü buradaki söz konusu istisna geneldir. **“Onlardan sakınmanız hali müstesna.”** Yani, “Kendisinden sakınılan bir hususta onlardan sakınmanız hali müstesna” demektir. El-Keşşâf isimli kitabında el-Zamahşerî şöyle dedi: “Kendisinden sakınılması vacip olan bir hususta onlardan korkmanız hali müstesna.” Dolayısıyla, sakınılması gereken her hususta yani kendisinden çekinilen her hususta onları dost edinmek caiz olur. Bu ise; can, mal, namus ve maslahat hususundaki her konuyu kapsayan genel bir sakınmadır. Onun için bu ayetin din hakkında takıyyeye delil yapılması, konunun dışına çıkmak olur. Ayeti, sadece can korkusu haline has kılmakta, tahsis

eden olmaksızın, tahsis yapmak olur. Ayrıca bu, sadece iman ve küfürle alakalı başka bir konu olmaktadır. O da bu ayetle değil başka bir ayetle alakalıdır. El-Tabrasi'nin şu sözüne gelince: "Dostlarımız zaruret halindeki her meselede takıyye caizdir" dediler. Sonra da, bazen vacip olan bazen de vacip olmayan hususlarla ilgili olarak söylemiş olduğu sözleri el-Mufid'den nakletti. El-Tabrasi'nin bu sözü, delilden yoksun bir sözdür. Çünkü ayet kesinlikle buna delalet etmemektedir. Hatta el-Tabrasi'nin kendi tefsirine göre de delalet etmemektedir. O, bu sözüne o ayetten başka ne Kitap ne Sünnet ne de Sahabelerin icmâından bir delil getirmiştir. Onun için bu söz red olunur ve itibar derecesinden düşer. Şöyle denilmez: "Kendisinden çekinilmesi, korkulması halinde kâfirin dost edinilmesi caiz olduğuna göre, kuvvet sahibi zâlim ya da fasık yöneticiyi hoşnut etmek evlâ babından olur." Böyle denilmez: Çünkü evlâ babından olan, hitabın içeriğidir. Bu ise ondan değildir ve onunla hiç bir alakası yoktur. Zira o, Allahu Teâlâ'nın şu kavli kabilinden değildir: وَمِنْ أَهْلِ "Ehl-i ki-taptan öylesi vardır ki, ona yüklerle mal emanet bırakırsan, onu sana noksansız iade eder. Fakat onlardan öylesi de vardır ki, ona bir dinar emanet bırakırsan, tepesine dikilip durmazsan onu sana iade etmez." [Âl-i İmrân 75] Çünkü fasık, ne kâfir babından ne de cinsindedir. Çünkü bu ayette yasaklanan dost edinme, mü'minlerin dışında kâfirleri dost edinmektir. Kuvvet sahibi zâlim ve fasık yönetici ise mü'minlerdendir. Onun tarafından yapılan zulüm ve onun büründüğü fiske, kendisinden iman sıfatını ortadan kaldırmaz. Bunun için bu konu, evlâ babından bir bahse dâhil olmaz. Bundan dolayı kendisi ile delil getirilmesi için ona evlâ babı öne sürülmez.

Ayrıca, kuvvet sahibi zâlim ve fasık yöneticiyi güven halinde de korku halinde de, fark etmeksizin, dost ve yardımcı edinmek caizdir. Çünkü o mü'mindir. Mü'minlerin dost edinilmesi ise kesinlikle caizdir. Çünkü مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِينَ "Mü'minlerin dışında" kavlindeki "mü'minler" sözü, bütün mü'minleri kapsayan genel bir sözdür. Zâlim ya da fasık yöneticiyi dost edinmenin yasaklanması ya da fasıkları ve facirleri dost edinmeyi yasaklayan bir nass gelmedi. Bilakis nasslar, kâfirleri dost edinmeyi yasaklamaya hastır. Üstelik

zâlim yöneticiye ma'siyet/Allah'a isyan dışında itaat etmek ve onun bayrağı altında cihad etmek vaciptir. Namaz imamı fasık da olsa, arkasında bütün namazları kılmak caizdir. Bu, onları dost edinmenin caiz oluşuna delalet eden hususların en önemlilerindedir. Bu yöneticiler hakkında nehyedilen sadece yöneticinin zulmüne ve fiske rıza göstermektir. Binaenaleyh onların "takiyye" olarak isimlendirdikleri şey ortadan kalkmaktadır ki o, kuvvet sahibi fasık ya da zâlim yönetici önünde mü'minin gizlediğinin aksini göstermesi ya da düşüncenin aksini ve benzerlerini göstermesidir. Bunu yapmak haramdır. Çünkü bu, nifaktır/ikiyüzlülüktür. İkiyüzlülük ise tamamen haramdır.

Buna ilave olarak zulmü hakkında zâlim yöneticinin muhasebe edilmesi farzdır. Mal veya maslahatlar hususunda ya da eziyet görmek hususunda yöneticiden korkarak bu farzın terk edilmesi helal olmaz. Bu hususta takiyye yapmak helal değildir. İslam ile hükmediyorken kendisinde açık küfür görüldüğünde o yöneticiye savaş ilan etmek farz olup bu farzı yerine getirmekten geri kalmak haramdır. Allah, Müslümanlara zulüm ve fiske ehlinde olan yöneticiye veya başkalarına marufu emretmeyi ve münkeri nehyetmeyi farz kılmıştır.

Bu da takiyye sözünü ortadan kaldırmaktadır ve takiye sözü ile tamamen çelişmektedir. Çünkü zâlim yöneticiye ve fasıka karşı susmak kesinlikle haramdır. Takiyye ise buna susmayı, bazı zamanlar vacip, bazı zamanlar mendub bir başka zamanlarda caiz kılmaktadır. Bu da hem marufu emretmek ve münkeri nehyetmek ayetleri ile çelişmekte hem zâlim veya fasık olduklarında yöneticilere, emirlere ve imamlara kırışı çıkmak hakkında gelen sahih hadislerle hem onları işlerinde muhasebe etmenin vacip oluşu hakkında gelen hadislerle hem de kınayanın kınamasına aldırmaksızın hakkı bütün çıplaklığı ile söylemenin vacip oluşu ile ters düşmektedir. Onun için zâlim ya da fasık yöneticiye veya facirlerden tasallutta bulunan güçlü kişilere veya düşüncede size ters düşen kimseye karşı takiyye yapmakla çelişen ve aksi ile amel etmeyi vacip kılan ayetlerin ve sahih hadislerin gelmiş olması da takiyyenin, nifak olmanın ötesinde haram oluşunu te'kid etmektedir. Dolayısıyla bir Müslümanın onu yapması helal değildir.

Geriyeye şu ayetle ilgili mesele kaldı: **إِلَّا مَنْ أَكْرَهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ** [en-Nahl 106] **“Kalbi iman ile dolu olduğu halde zorlanan başka.”** Bazı müfessirler, bu ayeti, **إِلَّا أَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقَاةً** **“Onlardan sakınmanız hali müstesna.”** ayeti ile irtibatlandırıp onun babından saymaktadırlar. Bunu da imanın gizlenip küfür görüntüsü verilmesini dost edinme babına dâhil etmeye delil getirmektedirler. Dolayısıyla bu ayeti “takıyye” olarak isimlendirdikleri hususa dâhil ederler. Bazıları da bu ayeti, dost edinmenin sadece ölüm korkusu halinde caiz olduğuna, onun dışında caiz olmadığına delil getirmektedirler. Bu açık bir hatadır. Çünkü **إِلَّا مَنْ أَكْرَهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ** **“Kalbi iman ile dolu olduğu halde zorlanan başka.”** ayeti başka bir haldir ve başka bir konudur. Çünkü bu ayetin konusu, zanni olarak değil de kesin olarak ölümden korkmanın varlığı halinde İslam’dan irtidat/dışarı çıkmadır. Oysa **إِلَّا أَنْ تَتَّقُوا مِنْهُمْ تُقَاةً** **“Onlardan sakınmanız hali müstesna.”** ayetinin konusu, kâfirleri dost edinmenin bütün çeşitleri ile yasaklanmasıdır. Bu veli edinmenin, kendisinden çekinilen bir durumun varlığı halinde, caiz oluşunun istisna kılınmasıdır. Bu ister can korkusu ister mal korkusu isterse maslahat hakkında korku olsun ya da herhangi bir eziyetin varlığı söz konusu olsun fark etmez. Bu iki hal ve konu arasında fark vardır. Dolayısıyla birisi diğerine dâhil edilmez. Konu ve halin farklı olmasından dolayı bu iki ayet birbiri ile ilişkilendirilemez. Zira Müslümana, eli kolu bağlı/çaresiz olarak kâfirlerin otoritesi altındayken, onları kandırarak görünüşte İslam’dan irtidat etmesi/çıkması caiz olmaz. Bilakis dininin hükümlerini yapamadığında hicret etmesi ona vacip olur. Bu, kâfirleri dost edinmekten başkadır. Zira bu caizdir. Fakat Müslüman, kesin bir ölümden dolayı can korkusuna düştüğünde, küfre zorlanırsa, bu durumda imanı gizleyerek küfür görüntüsü vermesi ona caiz olur. Onun dışında caiz olmaz. Çünkü ayetin nassı şöyledir: **“Kim iman ettikten sonra Allah’ı inkâr ederse, -kalbi iman ile dolu olduğu halde zorlanan başka-.”** [en-Nahl 106] Dolayısıyla konu, imandan sonra küfür konusudur. Yani İslam’dan irtidat/dışarı çıkma konusudur. Hal ise, ölümden korkma halidir. Fakihler ise buna “ikrah-ul mulcî/çaresiz bırakan zorlama” derler. Zorlanan kimse hakkında, hükmün kapsadığı bütün hallerde, şeriata göre muteber ikrah/zorlama sadece bu

zorlamadır. Dolayısıyla şeriata göre istisna edilen ikrah/zorlama ikrah-ul mulcîdir. O da kesin olarak ölüm korkusunun olduğu haldir. Ayetin ölüm korkusu ile irtidad eden/dinden dışarı çıkan Müslümanlar hakkında inmiş olması da bunu teyid etmektedir. Nitekim bu ayetin Ammar İbn-u Yasir hakkında indirildiği rivayet edilmiştir.

El-Taberi şöyle dedi: “Muhammed Bin Sa’ad bana anlattı. Dedi ki: Bana babam anlattı. Dedi ki: Bana amcam anlattı. Dedi ki: Bana babam babasından o da İbn-u Abbas’tan Allah’ın şu kavli, مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِهِ إِلَّا مَنْ أَكْرَهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ **“Kim iman ettikten sonra Allah’ı inkâr ederse, -kalbi iman ile dolu olduğu halde zorlanan başka-.”** hakkında şöyle dediğini anlattı: Müşrikler, Ammar İbn-u Yasir’i ele geçirip ona işkence ettiler. Sonra onu terk ettiler. Daha sonra da Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]’e başvurup Kureyş’ten gördüğü işkenceyi ve ne söylediğini ona anlattı. Bunun üzerine Allah, iman ettikten sonra Allah’ı inkâr edenin özrünü zikrettiği sözü; “Onlar için büyük bir azap vardır” sözünün sonuna kadar indirdi.” Bize Beşir anlattı. Dedi ki: Bize Yezid anlattı. Dedi ki: Bize Sa’id Katâde’den rivayetle anlattı: Bu ayetin Ammar İbn-u Yasir hakkında indirildiği bize zikredildi. El-Muğire oğulları onu ele geçirip bir maymun kuyusuna kapatarak şöyle demişler: Muhammed’i inkâr et. O da kalbi kerih gördüğü halde onların dediğini yapmış. Bunun üzerine Allah şu sözünü indirdi: مَنْ كَفَرَ بِاللَّهِ مِنْ بَعْدِ إِيمَانِهِ إِلَّا مَنْ أَكْرَهَ وَقَلْبُهُ مُطْمَئِنٌّ بِالْإِيمَانِ **“Kim iman ettikten sonra Allah’ı inkâr ederse, -kalbi iman ile dolu olduğu halde zorlanan başka-.”** El-Taberi şöyle dedi: Bize İbn-u Abdula’la anlattı. Dedi ki: Bize Muhammed Bin Süver, Muammer’den o da Abdulkarim el-Cezrî’den o da Ebu Ubeyd Bin Muhammed Bin Ammar Bin Yasir’den rivayetle anlattı. Dedi ki: “Müşrikler Ammar İbn-u Yasir’i ele geçirdiler. Onların istediklerinden bazısında onlara uyasıya kadar kendisine işkence ettiler. Daha sonra Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]’e bunu anlattı. Bunun üzerine Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem] ona şöyle dedi: Kalbini nasıl buluyorsun? O da dedi ki: İman ile mutmain/dolu. Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem] de şöyle dedi: Onlar tekrar yaparlarsa, sen de aynısını yine yap.” Bu hadisler, ayetin nüzul sebebinin Ammar olayı olduğuna, ayetin konusunun da İslam’dan irtidad/dışarı çıkmak olduğuna delalet etmektedir. Bu

ayetle ilgili özel durum, kesin olarak ölüm korkusudur. Tek başına bu bile bu ayetin, **“Onlardan sakınmanız hali müstesna.”** ayeti ile alakası olmadığını tekid etmek için yeterlidir. Ayrıca; **“Kalbi iman ile dolu olduğu halde zorlanan başka.”** ayeti iman konusunda Mekke’de inmiş bir ayettir. Şu ayet yanısıra **“Onlardan sakınmanız hali müstesna.”** ayeti ise, mü’minlerin kâfirleri dost edinmelerinin haram kılınmasından, kendisinden çekinilen bir husustan dolayı çekinme halinin istisna edilmesi konusu hakkında Medine’de inmiş bir ayettir. Bunun içindir ki bu iki ayet birbirinden farklıdır.

Geriye kesin ölümle tehdit edilen kimsenin hükmü kaldı: Kesin ölümle tehdit edilen kimsenin ölümden kurtulması için imanını gizlemesi ve küfrü açığa vurması mı efdal yoksa ölümüne neden olsa da imanından sebat etmesi mi efdal? Bu sorunun cevabı şöyledir: Muhakkak ki, ölüme neden olsa da imanda sebat etmek efdaldır. Çünkü küfür görüntüsü vermenin caiz oluşu ruhsattır ve günahın kaldırılmasıdır. İmanda sebat etmek ise, azimettir, asıl olandır. Bundan dolayı efdal olan budur.

Rivayet edildi ki; Museylemet ul-Kezzâb iki adamı ele geçirdi. Onlardan birisine; “Muhammed hakkında ne dersin?” dedi. O da; “Allah’ın Rasulüdür” dedi. O; “Benim hakkımda ne dersin?” dedi. O da; “Sen de” dedi. Bunun üzerine onu serbest bıraktı. İkinci adama; “Muhammed hakkında ne dersin?” dedi. O da; “Allah’ın Rasulüdür” dedi. O da; “Benim hakkımda ne dersin?” dedi. O da; “Ben sağırım” dedi. O bu soruyu üç defa sordu. O adam da her seferinde aynı cevabı verdi. Bu durum Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’e ulaşınca şöyle dedi: **“Birincisine gelince, Allah’ın ruhsatını aldı. İkincisine gelince, o hakkı açıkça söyledi. Ne mutlu ona.”** Bu, imanda sabredip sebat edenin Allah’ın ruhsatını kullanıp kesin olarak öldürülmekten korkarak küfür görüntüsü veren kimseden daha efdal olduğu hususunda gayet açık bir delildir.

Bu, kendisinden küfür talep edilen kimse hakkındadır. Kendisinden İslam davetini terk etmesi veya bir masiyeti işlemesi veya benzeri şeyleri yapması gibi bunun dışında başka bir şey talep edilen kimseye gelince; bu ayetten bunların cazi olduğu çıkartılmaz. Bunun içindir ki şöyle denilmez: “Allah küfür görüntüsü vermeyi

Müslümana caiz kıldığına göre, küfrün altında olan bir husus evlâ babından caiz olur.” Böyle denilmez: Çünkü ma’siyet/günah işlemek, küfür cinsinden değildir. Dolayısıyla evlâ babına girmez. Aynı şekilde, küfre de kıyas edilmez. Çünkü illet yoktur ki kıyas olsun. Ancak, kesin olarak öldürülmekten korkan kimseden bir ma’siyet işlemesi veya küfürden başka bir şeyi yapması istenildiğinde, canını öldürülmekten kurtarmak için onu yapması kendisine caiz olur ve ona günah yoktur. Bunun delili ise Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem] şu kavlidir: *“رُفِعَ عَنِ أُمَّتِي الْخَطَأَ وَالنَّسِيَانَ وَمَا اسْتَكْرَهُوا عَلَيْهِ”* **“Ümmetimin üzerinden hata, unutmak ve zorlandığı şeyler kaldırılmıştır.”** [Tebarani el-Kebir’de rivayet etti] Yani günah ve hüküm demektir. Bu da onun yapılması caiz olması demektir. Fakat bu, bir tek halde geçerlidir. O da kesin olarak öldürülmekten korkmaktır. Bu, fakihlerin “ikrah-ul mülcî” dedikleri haldir. İçerisinde zorlanan kişi hakkında hükmün kaldırıldığı bütün hallerde şeriata göre muteber olan tek hal zorlanmadır. Talak/boşama, evlenme v.b. ameller ve sözleşmelerden diğerleri buna örnektirler. Dolayısıyla Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]; *“رُفِعَ عَنِ أُمَّتِي الْخَطَأَ وَالنَّسِيَانَ وَمَا اسْتَكْرَهُوا عَلَيْهِ”* “zorlandığı şeyler” sözü, ikrah ul-mülcî/çaresiz bırakan zorlama demektir.

Dâr-ul Küfürden Dâr-ul İslam'a Hicret

Hicret, Dâr-ul Küfürden Dâr-ul İslam'a göç etmektir. Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: *إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ قَالُوا فِيمَ كُنْتُمْ قَالُوا كُنَّا نَسْتَضْعِفُ فِي الْأَرْضِ قَالُوا أَلَمْ نَكُنْ أَرْضَ اللَّهِ وَأَسِعَةَ فَتُهَاجِرُوا فِيهَا فَأُولَئِكَ مَاوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَسَاعَتْ مَصِيرًا (97) إِلَّا الْمُسْتَضْعَفِينَ مِنَ الرِّجَالِ وَالنِّسَاءِ وَالْوِلْدَانَ لَا يَسْتَطِيعُونَ حِيلَةً وَلَا يَهْتَدُونَ سَبِيلًا (98) فَأُولَئِكَ عَسَى اللَّهُ أَنْ يَعْفُوَ عَنْهُمْ وَكَانَ اللَّهُ غَفُورًا* **“Kendilerine zulmedenlerin canlarını aldıklarında melekler onlara; Ne yaptınız bakâlim? Deyince; Biz yeryüzünde zavallı kimselerdik, diyecekler. Melekler de; Allah’ın arzı geniş değil miydi, hicret etseydiniz ya? Diye cevap verecekler. Onların varacakları yer cehennemdir. Orası ne kötü dönülecek yerdir. Çaresiz kalan ve yol bulamayan erkek, kadın ve çocuklar müstesnadır. İşte Allah’ın bunları affetmesi umulur. Allah affedendir, bağışlayandır.”** Ebu Davud, Cerir İbn-u Abdullah kanalıyla Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]’in şöyle dediğini rivayet etti: *أَنَا بَرِيءٌ مِنْ كُلِّ مُسْلِمٍ يُقِيمُ*

Ben, iki müşrikin arasında ikamet eden her Müslümandan uzağım. Dediler ki: Niçin ey Allah'ın Rasulü? Dedi ki: İkinin ateşi birbirini göremez." Dolayısıyla Dâr-ul Küfürden Dâr-ul İslam'a hicret etmek, durmaksızın devam eden bir hükümdür. El-Buhari'nin rivayet ettiği Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in şu kavillerine gelince: لَا هِجْرَةَ بَعْدَ فَتْحِ مَكَّةَ "Mekke'nin fethedilmesinden sonra hicret yoktur." لَا هِجْرَةَ بَعْدَ فَتْحِ مَكَّةَ "Hicret durdurulmuştur. Fakat cihat ve niyet vardır." Yine rivayet edildi ki: "Safvân İbn-u Umeyye Müslüman olduğunda kendisine denildi ki: "Hicret etmeyenin dini yoktur." O da bunun üzerine Medine'ye geldi. Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem] ona dedi ki: "Seni getiren nedir, ey Ebu Veheb? Dedi ki; Hicret etmeyenin dini yoktur diyorlar. Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem] dedi ki: **Ey Ebu Veheb, Mekke'nin geniş yataklı vadilerine geri dön. Evlerinizde oturun. Zira hicret artık durdurulmuştur. Fakat cihat ve niyet süreklidir. Savaşa çağrıldığımızda, acele edin.**" [İbn-u Asakir] Bunların tamamı, Mekke'nin fethedilmesinden sonra hicreti ortadan kaldırmaktadır. Ancak bu ortadan kaldırma, aynı hadisten istinbat edilen şer'î bir illet ile illetlidir. Zira, بعد فتح مكة "Mekke'nin fethinden sonra" kavli, illeti içerir şekilde gelmiştir. Bu, Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in şu kavlinin bir benzeridir: لَا تَتَّبِعُوا النَّمْرَ وَالْبَيْسَرَ جَمِيعًا "Kuru hurma ve kuru üzümü tamamen şıra yapmayın." [İbn-u Hibban] Zira جميعا "tamamen" kavli, illetlik içerir bir şekilde gelmiştir, dolayısıyla şıra yapmanın yasaklanması hükmünün illetidir. Buna göre Mekke'nin fethedilmesi, hicretin ortadan kaldırılmasının illeti demektir.

Bu demektir ki; bu illet, var olması ve yok olması bakımından illetlendirilen ile birlikte döner. Mekke'ye has kılınmaz. Bilakis herhangi bir ülkenin fethi olur. Bunun delili de başka bir rivayet olan şu rivayettir: لَا هِجْرَةَ بَعْدَ فَتْحِ مَكَّةَ "Fetihten sonra hicret yoktur." Bunu, el-Buhari'nin Aişe'den rivayet ettiği şu husus teyid etmektedir: "Ona hicret hakkında sorulduğunda şöyle dedi: Bugün hicret yoktur. Mü'min, fitneye düşmek korkusuyla diniyle birlikte Allah ve Rasulüne kaçıyordu. Fakat bugün, Allah İslam'ı hâkim kıldı. Mü'min de Rabbine istediği yerde ibadet etmektedir." Bu da, hicretin fetih-

ten önce Müslüman tarafından, fitneye düşmek korkusu ile dini ile kaçarak olduğuna, fetihten sonra ise, dinini açığa vurmaya ve İslam'ın hükümlerin yapmaya güç yetirir hale geldiği için ortadan kaldırıldığına delalet etmektedir. Dolayısıyla fetih doğurduğu sonuç, hicretin ortadan kaldırılmasının illeti olmaktadır, sadece Mekkelî'nin fethedilmesi değil. Bineanaleyh لا هجرة بعد الفتح “Fetihten sonra hicret yoktur” sözüyle kast olunan, fethedilmiş bir ülkeden hicret yoktur olmaktadır. Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in Safvân'a söylemiş olduğu, قد انقطعت “artık durdurulmuştur” sözü, “fethedilmesinden sonra Mekke'den hicret durdurulmuştur” demektir. Çünkü hicret, kâfirlerin ülkesinden, Dâr-ul Küfürden göçtür. O ülke fethedildiğinde, Dâr-ul İslam'a dönüşür, kâfirlerin ülkesi ve Dâr-ul Küfür konumu sona ererse, oradan hicret kalmaz. Aynı şekilde, fethedilen her ülkede hicret gereği kalmaz. Bunu, Ahmed'in Muaviye kanalı ile rivayet ettiği husus da teyid etmektedir. “Dedi ki; Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'i şöyle derken işittim: وَلَا تَنْقَطِعُ الْهَجْرَةُ مَا نَقَبْتِ وَلَا تَنْقَطِعُ الْتَّوْبَةُ وَلَا تَنْزَالُ التَّوْبَةُ مَقْبُولَةً حَتَّى تَطْلُعَ الشَّمْسُ مِنَ الْمَغْرِبِ **“Tevbe kabul edildiği sürece hicret durmaz. Güneş batıdan doğasıya kadar tevbe makbul olacaktır.”** Bir başka rivayette ise şöyle geçmiştir: لَا تَنْقَطِعُ الْهَجْرَةُ مَا قُوتِلَ الْكُفَّارُ **“Kâfirler savaştıkça hicret durdurulmaz.”** Bunlar da Dâr-ul Küfürden Dâr-ul İslam'a hicretin, durdurulmaksızın devam eden bir hüküm olduğuna delalet etmektedir. Hicretin hükmüne gelince: Hicret yapmaya gücü yeten bakımından bazı hallerde farz olur, bazı hallerde mendub olur. Hicret yapmaya gücü yetmeyen kişiyi ise Allah affetmiştir, o hicretten sorumlu değildir. Bu onun, bir hastalıktan veya ikame etmeye zorlanmasından veya hicret ayetinin sonunda geçtiği gibi kadınlar, çocuklar v.b. gibi zayıflıktan dolayı hicret etmekten aciz olduğu içindir.

Hicret yapmaya gücü yetip de dinini açığa vuramayan ve kendisinden talep edilen İslam'ın hükümlerini yerine getiremeyen kimseye hicret etmesi farzdır. Çünkü hicret ayetinde Allahu Teâlâ, şöyle buyurmuştur: إِنَّ الَّذِينَ تَوَفَّاهُمُ الْمَلَائِكَةُ ظَالِمِي أَنْفُسِهِمْ قَالُوا فِيمَ كُنْتُمْ قَالُوا كُنَّا مُسْتَضْعَفِينَ فِي الْأَرْضِ قَالُوا أَلَمْ تَكُنْ أَرْضَ اللَّهِ وَاسِعَةً فَتُهَاجِرُوا فِيهَا فَأُولَئِكَ مَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَسَاءَتْ مَصِيرًا **“Kendilerine zulmedenlerin canlarını aldıklarında melekler onlara; Ne yaptınız bakalım? Deyince; Biz yeryüzünde zavallı**

kimselerdik, diyecekler. Melekler de; Allah'ın arzı geniş değil miydi? Hicret etseydiniz ya? Diye cevap verecekler. Onların varacakları yer cehennemdir. Orası dönülecek ne kötü yerdir.”

[en-Nisâ 97] Bu ayetteki haber, emir demektir. O da talep sigasındandır. Sanki, “Allah'ın arzında hicret edin” dedi. Burada ayetteki talep, hem te'kid hem de hicretin terk edilmesine şiddetli tehditle birlikte gelmiştir. Dolayısıyla bu, kesin bir taleptir. Bu da, bu halde hicret etmenin Müslümana farz olduğuna, hicret etmediğinde günahkâr olduğuna delalet etmektedir. Hicretin mendub olmasına gelince; Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], fetihten önce Dâr-ul Küfür olan Mekke'den hicret edilmesini istiyordu. Bu hususta sarîh ayetler gelmiştir. Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: **“İman edip hicret edenler ve Allah yolunda cihat edenler Allah'ın rahmetini umarlar. Allah bağışlar ve merhamet eder.”** [el-Bajara 218] Ve şöyle buyurdu: **“İman edip hicret edenlere, Allah yolunda malları ve canlarıyla cihat edenlere Allah katında en büyük dereceler vardır. İşte kurtuluşa erenler onlardır.”** [et-Tevbe 20] Ve şöyle buyurdu: **“Doğrusu inanıp hicret edenler ve Allah yolunda malları ve canları ile cihat edenler, muhacirleri barındırıp onlara yardım edenler, işte bunlar birbirinin velisidirler.”** [Enfal 72] Ve şöyle buyurdu: **“Sonra iman edip hicret eden ve sizinle beraber cihat edenler, işte onlar sizendir.”** [Enfal 75]

Bütün bunlar, hicretin talep edilmesi hususunda sarîh-tirler/açığırlar. Hicretin farz olmayışına gelince: Çünkü Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Müslümanlardan Mekke'de kalanlara rıza gösterdi. Nitekim rivayet edilmiştir ki: Nu'min el-Nehhâm hicret etmek istediğinde, kavmi Adiyogulları ona gelip dediler ki: “Dinin üzere olsan da yanımızda kal. Biz seni, sana eziyet etmek isteyenlerden koruruz. Sen de bizi korumakta olduğun hususta bizi koru.” O, Adiyogullarının dul kadınları ve yetimlerini gözetip kolluyordu. Bunun üzerine bir müddet hicretten vazgeçti, daha sonra hicret etti. Bunun üzerine Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] ona şöyle dedi:

“Kavmin sana, benim kavmimin bana yaptığından daha hayırlı davranıyordu. Benim kavmim, beni öldürmek isteyerek sürgüne yolladı. Senin kavmin seni korudu, himaye etti.” [İbn-u Hacer, el-İsâbe'de zikretti]

Bunun üzerine o şöyle dedi: “Ey Allah'ın Rasulü! Bilakis senin kavmin seni Allah'a itaata ve düşmanı ile cihada sürdü. Benim kavmim ise beni hicretten ve Allah'a itaatten alıkoydu.” Bütün bunlar, sakinlerinin Müslüman ya da kâfir olmasına bakılmaksızın Dâr-ul Küfür yani Dâr-ul Harp hakkındadır. Çünkü dârın/ülkenin hükmü, sâkinlerine göre değil bilakis yönetildiği nizama ve halkının güvenliğinin kendisiyle sağlandığı emana göre değişmektedir. Buna binaen, Endonezya ve Kafkasya arasında, Somali ve Yunanistan arasında bir fark yoktur.

Ancak dinini açığa vurabilen ve istenilen şer'î hükümleri yerine getirebilen kimse, içinde ikamet ettiği Dâr-ul Küfrü Dâr-ul İslam'a dönüştürme gücüne sahipse bu durumda Dâr-ul Küfrüden Dâr-ul İslam'a hicret etmesi haram olur. İster o kişi bu güce bizzat kendisi sahip olsun, ister ülkesindeki Müslümanlarla kitleleşerek sahip olsun, ister ülkesi dışındaki Müslümanlardan yardım alarak sahip olsun, ister İslam Devleti ile yardımlaşarak ya da herhangi bir vesile ile sahip olsun fark etmez. Zira onun, Dâr-ul Küfrü Dâr-ul İslam'a çevirmek için çalışması üzerine vaciptir ve o zaman oradan hicret etmesi ona haram olur. Bunun delili şudur ki içinde yaşadığı ülke sakinleri kâfir olup küfürle yönetiliyorsa; o ülke halkı Müslüman olasıya ya da İslam ile yönetilerek cizye veresiye kadar, onlarla savaşmaları Müslümanlara vacip olmuştur. Hem Müslümanlardan bir Müslüman olması hem de kâfirlere yakın ve düşmana en yakın kimselerden olması itibarı ile savaşmak onun üzerine de vacip olur. Onun içinde yaşadığı ülke, eğer sakinleri Müslümanlar olup İslam dışı bir yönetimle yani küfür sistemi ile yönetiliyorsa, İslam ile yönetilesiye kadar ülkenin yöneticileri ile savaşmaları Müslümanlara vacip olmuştur. O küfürle yönetilen Müslümanlardan birisi olması itibarı ile ona da vacip olmuştur.

Dolayısıyla gücü yetiyorsa her halükarda ona savaşması ve savaş hazırlıklı olması vacip olmuştur. Durumu bu iki halin dışına çıkmayan Dâr-ul Küfürde yaşayan Müslüman, ya kendisine yakın olan kâfirlere cihat etmesi vacip olan kimselerdendir ya da küfür ile yönetilen yöneticiyle savaşması vacip olan kimselerdendir. Bu iki hal-

de; Müslümanın İslam dışı sistemle yani küfürle yönetilen Dâr-ul Küfürden dışarı çıkması; ya içerisinde kendisine cihadın vacip olduğu yerde cihattan kaçış sayılır ya da küfürle yönetilenle savaştan kaçış sayılır. Her ikisi de Allah'ın katında büyük günahdır. Onun için Dâr-ul Küfrü Dâr-ul İslam'a dönüştürmeye gücü yeten kimseye orayı Dâr-u İslam'a çevirme gücüne sahip olduğu sürece, Dâr-ul Küfürden hicret etmesi caiz olmaz. Bu hususta, küfür nizamı ile yönetildikleri sürece Türkiye, İspanya, Mısır ve Arnavutluk arasında bir fark yoktur. Hepsi de aynı konumdadır.

İslam'ın Kölelik ve Köleliğe İlişkin Tutumu

İslam geldiğinde dünyanın her yerinde köle vardı ve kölelik bütün halklar ve ümmetlerde yaygın bir sistemdi. Dünya da içerisinde köle ticareti yapılmayan ve hür kişilerin köleleştirilmediği bir yerin varlığı bilinmiyordu. Köleleştirmenin olmadığı bir ülkenin varlığına dair bir haber gelmedi.

İslam, bu sorunun şu iki yönle alakalı olduğunu gördü: Birincisi: Bilfiil köleleştirilen kölelelerle alakalıdır. Bu kişilerin saygınlıkları diğer hür kimselerin saygınlık seviyesinden aşağıya düşmekte, alınıp-satılan ve hakkında pazarlık yapılan diğer ticaret malları gibi ticari mal sayılmaktaydılar. Dolayısıyla bu köleleri kölelikten kurtarıp hür kimseler olmasını sağlayan bir çözümün olması kaçınılmaz idi. İkincisi: Köleleştirme ile alakalıdır. Köleleştirmenin köleleştirmeye bir sınır getirecek bir çözümle çözülmesi kaçınılmazdır. Bunun içindir ki bu iki yöne çözüm getiren ayetler ve hadisler gelmiştir. Bu çözüm, insanın vakıasına, fertler ve ümmetler arasındaki ilişkilerin vakıasına dayalı köklü bir çözümdür.

Köleliğin Çözümü

İslam, hem kölenin konumunun hafifletilmesini hem de zorla ya da isteyerek kölelikten kurtulmasını sağlayacak şekilde köleliği çözmüştür. Bu konu hakkında bir çok hüküm koymuştur. Fakihler, bunları bütün detaylarıyla açıklamışlardır. Bu hükümler, aşağıdaki meselelerde özetlenir:

1- İslam, insanları kölelere sahip olur bir şekilde buldu. Kölenin sahipleri arasındaki kölelerle ilgili sorunları, köleye haklar veren, insanda yaratılmış fitri sıfatları bakımından hür kimseler gibi onun insan olması saygınlığını koruyan bir şekilde çözmüştür. Nitekim Allah, Kur'an-ı Kerim'de ve Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] hadis-i şerifte kölelere ihsanda bulunmayı ve onlara iyi muamele etmeyi tavsiye etmiştir. Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: **وَأَعْبُدُوا اللَّهَ وَلَا تُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا وَبِذِي الْقُرْبَىٰ وَالْيَتَامَىٰ وَالْمَسَاكِينِ وَالْجَارِ ذِي الْقُرْبَىٰ وَالْجَارِ الْجُنُبِ وَالصَّاحِبِ بِالْجَنبِ وَابْنِ السَّبِيلِ وَمَا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ** **“Allah'a kulluk edin. O'na bir şeyi ortak koşmayın. Ana babaya, yakınlara, yetimlere, düş-**

[Ahmed ve Ebu Davud, Semre İbn-u Cendeb kanalıyla rivayet ettiler] Yine İslam; köleye, evlenme, boşanma, öğrenme, hür olsun köle olsun başkası hakkında şahitlik yapma hakkı vermiştir. İslam, kadın kölenin sahibine, ondan cinsî tatminde bulunma hakkını verse de o kölenin konumunu yükseltip kölelikten kurtulmasına yol açmaktadır. Çünkü sahibinin kadın kölesinden cinsi tatminde bulunması, kocanın karısı ile cinsi tatminde bulunması gibidir. Bu ise kadın köleyi, hür eşin seviyesine yükseltir, ona sahibinin yanında bir seviye kazandırır. Ayrıca bu cinsî tatmin sonunda hamile kalış ve doğum, bu köle kadına, sahibinin ölümünden sonra zorunlu olarak kölelikten kurtulma fırsatı verir.

2- İslam, köleyi azat etmeye teşvik etmiştir. Zira köle azat etmeyi, insana, Allah'ın yüce nimetine şükretmesine ve o zor geçidi geçmesine yardımcı kılmıştır. Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: **فَلَا افْتَحَمَ الْعَقَبَةَ** “**Ama o zor geçidi aşmaya girişmedi. O zor geçidin ne olduğunu sen bilir misin? O zor geçit, bir köle azad etmektir...**” [Beled 11-13] Ayette geçen **الافتحام** kelimesi, zorluğu ve meşakkati geçmektir ve aşmaktır. **العقبة** kelimesi ise güçlüktür. Dolayısıyla salih amelleri, zorluk kılmış ve salih amelleri yapmayı, zorluktan ve nefisle mücadeleden dolayı bunları aşmak saymıştır. Köleyi serbest bırakmak, onu kölelikten kurtarmaktır. Böylece Allah, bu ayette köleleri azat etmeye teşvik etmiştir. Aynı şekilde Rasul [Salallahu Aleyhi ve Sellem] de köleleri azat etmeye teşvik etmiştir. Şöyle demiştir: **“أَيُّمَا رَجُلٍ أَعْتَقَ امْرَأً مُسْلِمًا اسْتَتَفَدَ اللَّهُ بِكُلِّ عَضْوٍ مِنْهُ عَضْوًا**” **“Ne zaman ki bir adam, Müslüman bir köleyi kölelikten kurtarırsa, Allahutela da onun her organını cehennemden parçalamasından kurtarır.”** [el-Buhari ve Muslim] Böylelikle İslam'ın, köleleri azat etmeye teşvik ettiği ve bunun için büyük sevap verdiği açığa çıkmaktadır.

3- İslam, köleleri azat etmeyi vacip, zorunlu kılan pratik hükümler koymuştur.

Zira İslam, mahrem akraba sahibi olan kölenin, mülkün oluşmasıyla birlikte otomatikmen azat edilmesini sağlamıştır. Mülkün sahibi ister razı olsun ister razı olmasın, ister azad etsin ister etmesin fark etmez. Satın alma ya da miras yoluyla mahrem akrabalığı olan bir köleye sahip olan her insana, onun mülkiyetine geçmesi ile birlikte hemen kölelikten kurtulmasını/serbest olmasını, azad etmesi-

ne gerek olmaksızın, zorunlu kılmıştır. Ebu Davud, Hasan'dan o da Samra'dan Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediğini rivayet etmiştir: *“Kim mahrem bir akrabasına sahip olursa o, hürdür.”* Yakmak, bir organını kesmek, ifsat etmek veya çok acıtıcı şekilde vurmak gibi köleye işkence etmeyi, kölenin azat edilmesini zorunlu kılan sebep kılmıştır. Eğer efendisi onu azat etmezse hâkim, efendisine rağmen onu azat eder. Zira Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] şöyle demiştir: *“Kim sahibi olduğu kölesini döverse ya da ona vurursa, bunun kefareti, o köleyi azat etmesidir.”* [Muslim, İbn-u Ömer kanalıyla rivayet etti]

Vurmaktan maksat, çok acı verici bir şiddetle vurmaktır. Çünkü efendinin kölesine terbiye için vurmasını caiz kılan hadisler geçmiştir. İslam, köle azat etmeyi, birçok günah için gerekli kefareti kılmıştır. Mesela kim bir mü'mini yanlışlıkla öldürürse, bunun kefareti, bir mü'min köleyi azat etmektir. Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: *“وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ أَنْ يَقْتُلَ مُؤْمِنًا إِلَّا خَطَأً وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِنًا خَطَأً فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ إِلَىٰ أَهْلِهِ إِلَّا أَنْ يَصَدَّقُوا فَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ عَدُوٍّ لَكُمْ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَإِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ فَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ إِلَىٰ أَهْلِهِ وَتَمْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ”* **“Bir mü'minin bir mü'mini yanlışlıkla öldürmesi asla caiz değildir. Bir mü'mini yanlışlıkla öldürürse, bir mü'min köleyi azad etmesi ve öldürülenin ailesi bağışlamadıkça, onlara diyet ödemesi gerekir. Eğer öldürülen, size düşman bir topluluktan ve mü'min idiyse, öldürenin bir mü'min köle azad etmesi gerekir. Eğer aranızda anlaşma olan bir topluluktan ise ailesine diyet ödemesi ve bir mü'min köle azad etmesi gerekir.”** [en-Nisa 92] Kim yeminini bozarsa, hatasının kefareti olan hususlardan birisi, bir köle azat etmesidir. Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: *“لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللَّهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ لَا يُوَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَدْتُمُ الْأَيْمَانَ فَكَفَّارَتُهُ إِطْعَامُ عَشْرَةِ مَسَاكِينَ مِنْ أَوْسَطِ مَا تُطْعَمُونَ أَهْلِيكُمْ وَلَكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَدْتُمْ الْأَيْمَانَ فَكَفَّارَتُهُ إِطْعَامُ عَشْرَةِ مَسَاكِينَ مِنْ أَوْسَطِ مَا تُطْعَمُونَ أَهْلِيكُمْ أَوْ كِسْوَتُهُمْ أَوْ تَحْرِيرُ رَقَبَةٍ”* **“Allah sizi yeminlerinizdeki lağvden (kasıtsız yeminden) dolayı sorumlu tutmaz. Fakat bağlanmış olduğunuz (yemin kastı ile yaptığınız) yeminden dolayı sizi sorumlu tutar. (Bu tür yeminlerinizi bozarsanız) onun kefareti ailenize yedirdiğiniz orta yollusundan on fakiri doyurmak yahut onları giydirmek ya da bir köle azad etmektir.”** [el-Mâide 89] Eşine, “Sen bana annemin sırtı gibisin” diyerek “zihar” edip sonra tekrar eşine dönen

kimsenin kefareti, bir köle azat etmektir. Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: **وَالَّذِينَ يُظَاهِرُونَ مِنْ نِسَائِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَتَمَاسَا** **“Karılarından zihar yoluyla bazılarını boşayıp sonra söylediklerinden geri dönenlerin, birbirlerine temastan önce bir köle azat etmeleri gerekir.”** [Mücadele 3]

Kim Ramazan orucunu cima/cinsi münasebet yoluyla bozarsa, bir köle azat etmesi gerekir. Ebu Hurayra’dan şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Bir adam Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’e gelip; “Helak oldum ya Rasulullah!” dedi. Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] de ona; **“Seni helak eden nedir?”** dedi. O da; “Ramazanda eşimle cinsi münasebette bulundum” dedi. Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]; **“Bir köle azad edebilir misin?”** dedi. Adam; “Hayır” dedi. Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]; **“Ard arda kesintisiz iki ay oruç tutabilir misin?”** dedi. Adam; “Hayır” dedi. Sonra oturdu. Daha sonra Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] ona bir sepet hurma getirdi ve ona verip; **“Bunu sadaka olarak dağıt”** dedi. Adam; “Benden daha fakir/muhtaç kimse var mı? Ona benim ev halkımdan daha muhtaç olan var mı?” dedi. Bunun üzerine Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], yan dişleri görülesiye kadar gülüp ona şöyle dedi: **“Haydi git ve onu ehline/ev halkına yedir.”** [Muslim] Dolayısıyla Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in ilk emrettiği şey, köle azat etmek olmuştur. Onun bunu yapmaktan aciz olduğu açığa çıkmadıkça diğerlerine geçmemiştir. Bütün bu kefaretle ilgili hükümler, kefaretle yükümlü olana köle azat etmeyi zorunlu kılmaktadırlar.

İslam bununla yetinmemiştir. Bilakis köleye kendisini kölelikten kurtarmak üzere çalışmak için bir yol göstermiştir. Aynı şekilde sahibine de kölenin ücretini telafi etme yolu göstermiştir. Bu konu mükatebe bahsinde izah edilir. İslam buna teşvik etmiştir. Allahu Teâlâ, Kur’an’da bunu emretmiştir. Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: **وَالَّذِينَ يَبْتَغُونَ الْكِتَابَ مِمَّا مَلَكَتْ أَيْمَانُكُمْ فَكَاتِبُوهُمْ إِنْ عَلِمْتُمْ فِيهِمْ خَيْرًا وَآتُوهُمْ مِنْ مَالِ اللَّهِ** **“Kölelerinizden hür olmak için bedel vermek isteyenlerin onlardan bir iyilik görürseniz bedel vermelerini kabul edin, onlara Allah’ın size verdiği maldan verin.”** [en-Nûr 33] Sahibi, kölesine; “Bana şu süre içerisinde şu kadar para verirsen hürsün” diyerek “mükatebe” yaptığında, üzerinde mükatebe yaptığı parayı elde edinceye kadar efendinin kölesini mükatebe söylediği malı ka-

zanasıya kadar çalışması için serbest bırakması vacip olur. İstenilen parayı getirdiğinde onu azat etmesi de vacip olur. Onun bu mükatebeden cayması da doğru olmaz. Fakihler mükatebeyi şöyle tarif etmişlerdir: “Kölesinin malı ile sahibinin onu derhal serbest bırakmasıdır. Mükatebe anlaşması sahih olduğunda, köle efendisinin elinden, ücreti ödediğinde ise efendisinin mülkiyetinden dışarı çıkar.”

Bu hükümlerin hepsi, kölelerin azat edilmesi içindir. Bu hükümlerde teşvik ile yönlendirme yolunun ve ferdin Allah takvası dürtüsü ile uygulaması halinde devletin kuvvet yoluyla uygulayacağı hükümler koyma yolunun izlendiği mülhaza edilir. Bunların hepsi, köle sahiplerinde köleleri azat etmeyi düşünme ve çalışmaya yol açacağı gibi kölelerde de kendilerini kölelikten kurtarmak için düşünme ve çalışmaya yol açmaktadır. Bu, toplumda köleliliği sona erdirmeye doğru gidilmesini sağlar.

4- İslam, köleyi azat etmeye teşvik etmek ve azat etmeyi zorunlu kılan hükümler ortaya çıkarmakla yetinmemiştir. Bilakis Müslümanların Beyt-ul Mâlinden kölelerin azat edilmesi için özel bir bölüm ayırmıştır. Zira zekâtın harcadığı sekiz sınıftan birisi de kölelerin azat edilmesi için ayrılmıştır. Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: **إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسْكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمَوْلَةَ قُلُوبُهُمْ وَفِي الرِّقَابِ وَالْعَارِمِينَ وَفِي سَبِيلِ اللَّهِ وَأَبْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِّنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ** “Zekâtlar, Allah’tan bir farz olarak yoksullara, düşkünlere, onu toplayan memurlara, kalpleri imana ısındırılacaklara verilir. Kölelerin, borçluların, Allah yolunda olanların ve o yolda kalanların uğrunda sarf edilir. Allah bilendir, hâkimdir.” [et-Tevbe 60] Ayette geçen **وفي الرقاب** “ve köleler hakkında” sözü, kölelerin azat edilmesi demektir. İslam bu bölüm için belirli bir miktar tayin etmemiştir. Devlete, zekât mallarından kölelerin azat edilmesi için bir miktar ayırması caizdir. Hatta zekâtın harcadığı diğer bölümlerden birisine harcama zorunluluğu olmadığına, zekât mallarının tamamını kölelerin azat edilmesine ayırması da caizdir. Zira zekâtın sekiz sınıfa harcanması gerekmez. Bilakis Müslümanların halifesinin uygun gördüğünde zekât mallarını, bu sekiz sınıftan birine ayırması caizdir.

Köleleştirmenin Çözümü

İslam geldiğinde, dünya da yürürlükte olan eski sistemlerde köleleştirmenin kapıları çok idi. İflas eden borçlunun köleleştirilmesine hükmediliyordu. Zira borçlu, dara düşüp iflas edince, alacaklının onu köleleştirme hakkı oluyordu. Bazı suçlar ve hataların işlenmesinde insanların köleleştirilmesine hükmediliyordu. Hür kimseye, kendisini köleleştirme hakkı veriliyordu. Zira o, aralarında anlaşmaları belirli bir zaman sonra azat etmesi şartı ile kendisini başkasına köle olarak satıyordu. Güçlü kabileler, zayıf kabilenin fertlerini köleleştirmeyi kendilerine bir hak görüyorlardı. Genel bir şekilde, harpler ve savaşlar esirlerin köleleştirilmelerini gerektiriyordu. Bir ülke işgal edildiğinde, halkının tamamının köleleştirilmesi yasal görülüyordu. Bazı ülkeler, sadece savaşta esir olarak ele geçirilen erkekler, kadınlar ve çocukların köleleştirilmesini yasal görüyordu. Dolayısıyla savaşta esir olarak ele geçirilen kimse köleleştirilince, o yasal olarak köle sayılmaktaydı ve köle olduğu itiraf ettiriliyordu.

İslam gelince köleleştirmenin meydana geldiği hallere ilişkin köleleştirme dışında bir takım şer'î hükümler koydu ve savaş halindeki durumu açıkladı. İflas eden borçlu ile ilgili olarak; borç verenin, borçlunun işi yoluna giresiye kadar beklemesini açıkladı. Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: **“Eğer (borçlu) darda ise, eli bollaşincaya kadar bekleyin.”** [el-Bakara 280] Suçların cezalarını özellikle de cezası köleleştirmek olan hırsızlığın cezasını tafsilatlı bir şekilde açıkladı. Özellikle cezası köleleştirmek olan hırsızlık cezasını açıklamıştır. Buna Allahu Teâlâ Kur'an'da şöyle işaret etmiştir: **“Dediler ki; Onun cezası; kayıp eşya kimin yükünde bulunursa işte o (şahsa el koymak) onun cezasıdır.”** [Yusuf 75] İslam onun cezasını yani hırsızlığın cezasını, elin kesilmesi olarak açıkladı. Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: **“Hırsızlık yapan erkek ile hırsızlık yapan kadının ellerini kesin.”** [el-Mâide 38] Köle ile efendisi arasında, kölelikten kurtarma hakkında anlaşma getirdi, köleleştirme hakkında değil. Hür olan kimselerin köleleştirilmesini kesin olarak haram kıldı. Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Allah Azze ve Celle'nin şöyle dediğini söyledi: **“Kiyamet günü** *ثَلَاثَةٌ أَنَا حَصْنَمُهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ رَجُلٌ أُعْطِيَ بِي ثُمَّ عَدَرَ وَرَجُلٌ بَاعَ حُرًّا فَأَكَلَ ثَمَنَهُ وَرَجُلٌ اسْتَأْجَرَ أَجِيرًا فَاسْتَوْفَى مِنْهُ وَلَمْ يُعْطِ أَجْرَهُ*

nü şu üç kişinin hasmıyım: Benim (adım) ile söz verip sonra vefasızlık eden kişi, hür bir kimseyi köle olarak satıp bedelini yiyen kişi, bir kişiyi ücretle çalıştırıp ondan faydalandıktan sonra ücretini vermeyen kişi." [el-Buhari] Dolayısıyla Allahu Teâlâ, hür kimseyi satana düşman olmaktadır.

Harp haline gelince; İslam o konuda ayrıntılı açıklama yapmıştır. Esirlerin köleleştirilmesini kesin olarak yasaklamıştır. Hicretin ikinci senesinde esirlerle ilgili hükmü açıklamıştır ki o, ya onları karşılıksız serbest bırakmak ya da bir mal veya Müslümanlardan veya zimmilerden onun dengi bir esir ile fidye karşılığı serbest bırakmaktır. Böylelikle esirlerin köleleştirilmesi engellenmiş olur. Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: **فَإِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّىٰ إِذَا أَتَّخَذْتُمُوهُمْ** **فَإِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا فَضَرْبَ الرِّقَابِ حَتَّىٰ إِذَا أَتَّخَذْتُمُوهُمْ كَمَا أَتَّخَذُوا الْوَتَاقَ فَإِمَّا مَأْمُورًا فِدَاءً حَتَّىٰ تَضَعَ الْحَرْبُ أَوْزَارَهَا** **“Savaşta kâfirlerle karşılaştığınızda boyunlarını vurun. Sonunda onlara üstün geldiğinizde onları esir alın. Savaş sona erince, onları ya karşılıksız ya da fidye ile salverin.”** [Muhammed 4] Ayet şu manada gayet açıktır: Ya karşılıksız ya da fidye ile salıvermek. Bu manadan başkasına kesinlikle yorumlanmaz. Arap dili, esirlerle ilgili hükmü, ya karşılıksız ya da fidye ile serbest bırakmaktan birisi ile sınırlandırmayı gerektirmektedir. Çünkü إما “ya”, edatı iki şey arasında serbest oluşa ve bu iki şeyde hasredilmeyi/sınırlı oluşu ifade eder. Burada ayet, karşılıksız serbest bırakmak ile fidye ile serbest bırakmak arasında bırakarak ve hükmü bu ikisi ile sınırlandırarak gelmiştir. Sınırlandırmayı da; **فَإِمَّا مَأْمُورًا فِدَاءً** “ya karşılıksız ya da fidye ile serbest bırakın” derken seçenekli kılma ve o seçeneklerle sınırlı kılma edatı olan إما “ya”, edatını ifade ederek yapmıştır. Burada bazı fakihlerde oluşan şüphe konusu bir soru ileri sürülebilir. Zira fakihler, bundan halifenin uygun gördüğünde esirleri köleleştirme hakkının olduğu görüşünü almışlardır. O soru ise şudur: “Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], bu ayetin indirilmesinden sonra köleleştirme yapmıştır. Zira bu ayet, hicretten sonra Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] ile Kureys’in kâfirleri arasında savaşın başlaması esnasında indirilmiştir. Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] ise Huneyn savaşında köleleştirme yapmıştır. Rasulün ameli Allah’ın ayetleri için tefsir sayıldığı gibi, teşrî kaynağı da sayılmaktadır. O halde Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], bu ayetin indirilmesinden sonra

Huneyn savaşında köleleştirme yapmış olduğu halde, bu ayet ile esirlerin köleleştirilmesi nasıl yasaklanır?" Buna cevap şudur: Rasulün ameli ve sözü, Kur'an ayetleri için ya bir mücmelin açıklaması ya mutlakin sınırlandırılması ya da bir genelin tahsisidir. Rasulün ameli ve sözü Kur'an için nesh edici olmaz. Esirlerle ilgili o ayet, mücmel değildir ki açıklaması, lafızları genellik tahsisi, mutlak değildir ki sınırlandırması olsun. Rasulün bu ayetin indirilmesinden sonra köleleştirme yaptığı rivayeti sahih olduğunda, bu ayeti nesh eden olur ki bu caiz değildir. Buna ilaveten, Rasulün esirleri köleleştirmiş olması, bu haber ile çelişen bir ahad haberidir. Ahad haber, ayetlerden ve hadislerden kati olan ile çeliştiğinde, ahad haber dirayet/anlam bakımından reddolunur. Buna binaen esirlerle ilgili bu ayetin indirilmesinden sonra Rasulün esirleri köleleştirdiğine dair rivayetin bir itibarı olmaz. Ayrıca Rasulden hâsıl olanın vakiası şudur ki Huneyn Gazvesinde, müşrik savaşçıları, beraberlerinde kadınları ve çocukları da savaş alanına getirmişlerdi. Bunu da sayılarını çok göstermek ve erkeklerini savaşa teşvik etmek için yapmışlardı. Müşrik savaşçıları savaş alanında bozguna uğradıklarında kadınlar ve çocuklar tutsak oldular. Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem] de onları Müslümanların savaşçıları arasında paylaştırdı. Bu tutsakların durumu tekrar gözden geçirildiğinde, onların sebi hakkında iyi muamele ve sebiyelerin kendilerine lütfederek ehline geri verilmesini Müslümanlardan istedikleri görülür. Bu da sebiyi köleleştirmenin caiz olduğuna delâlet etmektedir. Sebiy ise, sayıyı çok göstermek ve savaşçıları coşturmak için savaş meydanına savaşçılarla birlikte gelmiş olan kadınlar ve çocuklardır. Sebiy olmayanlara gelince: Onlar esir alınmaları durumunda savaştan erkeklerdir. Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem] onlardan kimseyi kesinlikle köleleştirmedir. Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem] savaştan erkeklerden esir olanları köleleştirdiğine dair rivayet sahih değildir. Ne Araplardan, ne Yahudilerden ne de Hıristiyanlardan savaştan erkeklerden esir olanı hiç köleleştirmedir. Esir kelimesi, kullanıldığında savaştan erkeğe hamledilir. Kadın ve çocuklara içinse esir değil sebiy denilir. Buradan da açığa çıkıyor ki İslam, savaştan erkeklerden esir olanların köleleştirilmesini yasaklamış ve sebiy hakkında ise onları köleleştirme ve serbest bırakma hususunda halifeyi serbest bırakmıştır. Onlar hakkında fidye ile serbest bırakmak yoktur. Rasul

[Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in Huneyn sebiyelerine yaptığı gibi yapılır. Zira o, onları köleleştirdi ve sonra da serbest bıraktı. Hayber sebiyeleri hakkında yaptığı gibi yapılır. Onlar hakkında da onları köleleştirmeyip hür kimseler olarak terk etti. Bu, kadınların ve çocukların savaşta orduya eşlik etmesi halindedir. Fakat evlerinde kaldıklarında onlara bir şey olmaz, ne esir olurlar ne de sebiy olurlar. Halifenin, sebiyleri köleleştirmesi meselesindeki işi, düşmanla muamele hususunda dış siyasetin gerektirdiği hususa göre şekillenir. Bundan maksat köleleştirmek değildir. Zira o sadece, hakkında takdirin sadece halifeye terk edildiği harp muamelelerinden bir muameledir. Bu hususta halife düşman ile ilgili konunun gerektirdiği hususa ve kendisinin uygun gördüğü hususa göre amel eder.

Bundan açığa çıkıyor ki İslam, köleleştirmeyi çözmüştür. Zira köleleştirmenin meydana geldiği bütün halleri yasaklamış ve sebiy durumunda ise düşmanın tutumuna bağlı olarak halifeyi serbest bırakmıştır. Böylelikle köleleştirmeye son verilebilir. Özellikle de son asırlardan bugüne kadar modern savaşlarda olduğu gibi insanlar, artık savaşçıları çoşturmak ve sayılarını çoğaltmak için kadınları ve çocukları orduyla birlikte savaş alanına çıkarmayı bıraktıklarından, köleleştirmeye son verilebilir. Zira köleleştirmenin meydana geldiği bir tek hal dahi kesinlikle kalmamaktadır. Böylelikle de İslam köleleştirmeyi önlemiş oluyor.

FERTLER ARASI İLİŞKİLER

Yukarıda açıklanan hükümler, İslam Devleti ve onun diğer devletler, halklar ve ümmetlerle olan ilişkisi ile alakalı şer'î hükümlerden örneklerdir. Bazı hükümler diğer hükümlere örnek olarak açıklanmıştır. Ta ki onlardan Müslümana bu genel ilişkilerin üzerine kurulu olduğu esas ve o ilişkilerin sorunlarını çözen hükümlerin türü açığa çıksın. Fertlerin arasındaki maslahatlarının üzerine kurulu olduğu ilişkiler vardır. İslam gelip fertler arasındaki bu ilişkileri, ferdî ilişkilere has ve insan olması bakımından insana ait genel şer'î hükümler ile çözmüştür.

İslam, bütün hükümlerini koyarken belirli fertler için değil örnek insan için hüküm koyar. O fertler için, bir cemaatı oluşturan insanlardan bir topluluk olmaları itibarı ile insanî vasıfları bakımından hüküm koyar. O fert ve cemaat ilişkilerden, varlıkları ile toplumu oluşturan fertlerarası ilişkilerden, ihtiyaç duydukları hususla ilgili hüküm koyar. İnsandan maksat, Halit veya Muhammed olması bakılmaksızın insan cinsi olduğuna göre hüküm koyma fert için değil insan için gelmiştir. Fertten maksat, Halit veya Muhammed olması bakımından belirli bir kişi olduğuna göre İslam, teşrî yükümlülüklerin yerine getirilmesini, fert olması itibarı ile fertten talep edilen ve kendisi ile herhangi bir ferdin sorunlarının çözümü kast edilen, İslam'da gelen her hususa bağlanmakla emrolunan kılmaştır. Zira hükümler her ne kadar insan için konulmuş olsa da yükümlülüklerini yapmasını talep edilen, belirli bir ferttir yani Halit ve Mahmud'dur. Fakat bu, boyu, yeşilliği ve eti sevmemesi gibi başkasının kendisine ortak olmadığı ferdî özelliği itibarı ile değil de, insanın fitrî sıfatlarının kendisine tatbik edildiği bir insan olması itibarı ile ferdin fiillerinden açığa çıkan dinamik enerjinin tezahürlerinden bir görüntü olan hususlardandır. İslam, genel ve özel yaşamlarda fertler arasındaki ilişkileri düzenlemek için hükümler getirmiştir. İnsanların birbirleriyle ilişkilerini düzenlemek için hükümler getirdiği gibi insanın devlet ile ilişkilerini ve devletin diğer devletlerle ilişkilerini düzenlemek için veya cemaat olması bakımından cemaatı tanzim için konulmuş hükümler getirdi. Bütün bunlar, Mahmud, Halit ve Hasan gibi fertlerin mükellef kıldığı hükümlerdir. Fakat o fert, insan olması bakımından mükellef olmaktadır.

Şer'î hükümlerin bütünlük içinde incelenmesi sonucunda, İslam'ın hükümler koyarken özel kişisel özellikleriyle ferdin maslahatını gözettiği gibi fertler arasındaki ilişkiler bakımından değil de cemaat olması bakımından, fertlerden oluşan bir cemaat açısından içerisinde yaşadığı cemaatin maslahatını da gözettiğini görürüz. Aralarındaki ilişkilerle ilgili hususlarda cemaat için hüküm koyarken ferdin maslahatını ve ferdin başkasıyla arasındaki ilişkilerle ilgili hususlarda fert için hüküm koyarken de cemaatin maslahatını gözetmektedir.

Bunun içindir ki Beyt-ul Mâlin belirtilen gelirleri yetmediğinde devlete, tebaanın işlerinin idaresi için Müslümanların malından alma hakkı verirken bunu, devleti ancak cihad, açların doyurulması için mal almak gibi Allah'ın cemaata farz kıldığı hususlarla sınırlandırdığını, bunu da ancak zenginlerin mallarının ihtiyaç fazlasından yani onların yiyecek, giyecek ve mesken gibi temel ihtiyaçlarından ve marufa göre evlenmek, uzak ihtiyaçlarını gidermek için gerekli araba, hizmetçi ve benzeri lüks ihtiyaçlarından arta kalandan almakla devleti sınırlandırdığını görürsünüz. Dolayısıyla cemaatı korumaya yönelik bu teşrîde de ferdin maslahatı gözetilmiştir. Yine şeriatın ferde bir ev yapmasına ya da bir bahçe dikmesine izin verirken insanlara yol hakkı vermesini zorunlu kıлып, onu yol ya da kamu mülkiyetine tecavüz eden herhangi bir şekilde ziraat yapmak, dikim yapmak, bina yapmaktan da yasaklamış olduğunu görürsünüz. Ferde, sahip olduğu malları ticarî maksat ile Dâr-ul İslam dışına satmasına izin verirken, silah satmakla düşmanın Müslümanlara karşı güçlü olmasını sağlayan hususları yasaklamıştır. Dolayısıyla ferde yönelik bu teşri ile de cemaatin maslahatı gözetilmiştir.

Bineanaleyh fertler arası ilişkileri düzenleyen teşrî/hüküm koyma, her ne kadar ferdî ilişkiler için hüküm koyma olsa da bu hem insan hem cemaat hem de toplum için yani bu cemaatin fertleri arasındaki ilişkiler için hüküm koyma oluşundan kopuk, ayrı olmaz.

Buna göre fertlerin ilişkileriyle alakalı şer'î hükümleri, her ne kadar fertlerin ilişkilerini çöze ve bunları yerine getiren belirli fertlere intibak etse de genel olarak insanoglu için şer'î hükümlerdir. Mesela alış-veriş hükümleri, İslam Devleti'nin râyesi altında İslam'ın hükümlerinin tatbik edildiği fertler arasındaki ilişkilerin dü-

zenlenmesine yönelik şer'î hükümlerdir. Zira bu hükümleri yerine getirenler belirli fertler olsalar da insanoğlunun tüm fertlerine intibak eder. Mahmud ve Halit alış-verişe koyulurlarken alış-verişe girişmelerinden dolayı alış-veriş hükümlerini uygulamakla muhatap olmaktadırlar. Alış-verişe girişmeyen Salih ve Hasan bu hükümlerden sorumlu olmazlar. Zira alış-veriş hükümleri, genel olarak fertlerin tatbik etmeleri için konulmuştur. Fakat o hükümler fertlerin insanoğullarından oluşan, bir cemaatte yaşıyor olmaları, o hükümleri tatbik ediyor olmaları ve o hükümlerle doğrudan ilgili olmaları itibarı ile konulmuştur. Müslümanın, ferdî amellerine İslam'ın hükümlerini tatbik etmesi kaçınılmaz olduğuna göre yapmak istediği her işte şeriatın hükmünü bilmesi ona farz-ı ayındır. Dolayısıyla fertlerin birbirleri ile olan ilişkileriyle alakalı hükümlerden örnekler sunulması, Müslümanların onları bilmeleri ve ihtiyaç duyduklarını öğrenmeleri amacıyla şer'î kitaplara başvurmaları faydalıdır.

Alış-Veriş

Lügatte satmak, mutlak mübadele demektir. Satmak, almanın zıttıdır. Satmak, almak aynı şekilde almak ta, satmak olarak isimlendirilir. Dolayısıyla her biri diğerine itlak edilir. Bunlardan hangisinin kast edildiğini karine belirler. Şeran alış-veriş, karşılıklı rıza yoluyla mülkiyet hakkını devretme ve devir alma şeklinde bir malın bir mal ile mübadele edilmesidir. Alış-veriş, kitap ve sünnetle caizdir. Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ **“Allah, alış-verişi helâl kıldı.”** [el-Bakara 275] Ve şöyle buyurdu: وَأَشْهَدُوا إِذَا تَبَايَعْتُمْ **“Alış-veriş yaptığınızda şahit tutun.”** [el-Bakara 282] Ve şöyle buyurdu: إِلَّا أَنْ تَكُونَ تِجَارَةً **“Ancak, karşılıklı rıza ile yapılan ticaret ile olması müstesna.”** [en-Nisa 29] Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle buyurdu: **“Alıcı ile satıcı birbirinden ayrılmadıkça muhapyerdiler (serbesttirler).”** [el-Buhari]

Rifa’a, Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] ile namaz kılma yerine gittiğinde insanların alış-veriş yapmakta olduklarını görünce, "Ey tüccarlar topluluğu!" dediğini, bunun üzerine onların Allah'ın Rasülüne icabet ettiklerini, başlarını kaldırarak gözlerini ona diktiklerini ve onun da şöyle dediğini rivaye etti: إِنَّ التُّجَّارَ يُبْعَثُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فُجَّارًا إِلَّا مَنْ **“Muhakkak ki tüccarlar Kıyamet günü fâcirler olarak dirileceklerdir. Sadece Allah'tan korkup iyilik yapan ve sadaka verenler hariç.”** [Tirmizi] Yine Ebu Saîd kanalıyla Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediği rivayet edildi: **“Güvenilir dürüst tüccarlar, Nebiler, sıddıklar ve şehitler ile beraberdirler.”** Alış-verişte tarafların her birisine delalet eden bir lafızla ya da ahrazların/işitme engellilerin işareti gibi lafzın yerini tutan bir şeyle icap ve kabulün bulunması şarttır. Yazı da lafızdan sayılır.

Müşterinin ekmek, gazete, posta pulu v.b. bir şeyi satın alması gibi bir malı alıp bedelini ödemesi şeklindeki pratik alış-verişe gelince; buna bakılır: Eğer mal, piyasada fiyatı belirli, hakkında pazarlık yapılmayan bir mal ise, o zaman amel icap ve kabule delalet eder ve bu alış-veriş sayılır. Fakihler, bunu “muatat” (söz söylemeden yapılan) alış-veriş olarak isimlendirmektedirler. Fakat malın fiyatı

piyasada belirlenmemiş ve pazarlığa gerek duyuluyorsa, onda muat tat alış-verişi doğru olmaz. Çünkü amel, icap ve kabule delalet etmez. Zira ona anlaşmazlığın dâhil olması mümkündür. Bu ise muamelatin üzerinde olması gerektiği hususa aykırıdır. Zira muamelatin anlaşmazlıkları önleyen bir biçimde olması gerekmektedir. Bu durumda, muat alış-veriş, icap ve kabule delalet eden ifadeden yoksun olmasından dolayı alış-veriş sayılmaz. Bundan açığa çıkıyor ki icap ve kabul, alış-verişin sıhhati için şart olduğuna göre alış-verişin, icap ve kabule delalet eden bir lafız veya işaret veya çekişme olmaksızın başkasına delalet etmeyen kesin delaletle bu ikisine delalet eden bir lafızla meydana gelmesi kaçınılmazdır.

Alış-veriş; ölçülme, tartılma veya sayılmadan sonra akdin bitmesi ile gerçekleşir. Bunda alış-verişin tamamlanması için teslim almak şart değildir. Dolayısıyla ölçülen, tartılan, sayılanlardan olmayan ev, araba, hayvan ve benzeri şeylerin alış-verişi gibi satılan şey teslim alınmadan telef olursa onun tazmini satıcıya değil müşteriye aittir. Çünkü Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem] şöyle demiştir: *الْخَرَجُ بِالضَّمَانِ "Harac (menfaat), zâmin (kefil) olana aittir"* [Ebu Davud]

Bu alış-verişin menfati müşteriye aittir. Dolayısıyla tazmini de ona aittir. Zira müşteri bir hayvan satın alsa ve teslim almadan hayvan yavrulasa, o hayvanın yavrusu müşteriye aittir, satıcıya değil. İbn-u Ömer'in rivayetine göre; "O, Ömer'e ait bir genç deve üzerinde olmayı sıkıcı buluyordu. Bunun üzerine Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem] Ömer'e; "**Onu bana sat**" dedi. Ömer de; "O senin ya Rasulullah!" dedi. Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem] de onu satın alıp; "**O senin ya İbn-u Ömer, onunla istediğini yap**" dedi." [el-Buhari]

Bunda teslim almadan önce, alış-veriş tasarrufu hâsıl olmuştur. Bu ise müstesnadır. Çünkü bu ölçülmeyen, tartılmayan ve sayılmayan bir maldır. Fakat alış-veriş, ölçülen, tartılan ve sayılan bir şey üzerinde gerçekleştiğinde, satılan şey teslim alınmadan alış-veriş tamamlanmaz. Dolayısıyla satılan mal teslim alınmadan önce telef olursa o, malı satanın malından tazmin edilir. Çünkü Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], teslim alınmadan önce, yiyeceğin satılmasını yasakladı. Bu da Aleyhi's Selam'ın şu kavlından dolayıdır: *مَنْ ابْتَاَعَ*

طَعَامًا فَلَا يَبِيعُهُ حَتَّى يَسْتَوْفِيَهُ "Kim bir yiyecek satın alırsa, onu tamamen teslim almadan satmasın." [el-Buhari] Muslim, İbn-u Abbas'tan şöyle

dediğini rivayet etti: “Biz seyyar satıcılardan rastgele yiyecek alıyorduk. Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem] o yiyeceği yerinden nakletmedikçe satmamızı bize nehyetti.” Bu hadis, satılan malın, satanın sorumluluğunda olduğuna delalet etmektedir. Müşterinin sorumluluğunda olsaydı, onu satması ve teslim almasından sonrasında olduğu gibi onda tasarrufta bulunması ona caiz olurdu. Teslim almadan önce satılması yasaklanınca, onda tasarruf yasaklanmış olur. Bunun manası ona sahiplenmesi gerçekleşmemiş demektir. Zira o satanın sorumluluğundadır, satın alanın sorumluluğunda değil. Her ne kadar yasaklama yiyecek hakkında geçmiş olsa da yiyecek, ya ölçülmüş ya tartılmış ya da sayılmış olur. Dolayısıyla yasaklama hem ölçülen hem tartılan hem de sayılan yiyeceğe yönelik olmaktadır. Dolayısıyla yasak, ister yiyecek olsun ister başkası olsun, teslim alınmadıkça her ölçülen, tartılan ve sayılanın satılmasını kapsamaktadır. Çünkü bazı hadislerde ölçü-tartı belirtilmiş, bazılarında ticari mallar belirtilmiş, bazılarında eşya/şey belirtilmiştir. Muslim, Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]’in şöyle dediğini rivayet etti: **“Kim bir yiyecek satın alırsa, onu tartmadıkça satmasın.”** Hâkim İbn-u Hazzam’dan şu rivayet edilmiştir: “Dedim ki; Ya Rasulullah, ben alıp satıyorum, bu hususta bana helal olan ve haram olan nedir? Dedi ki: **فَإِذَا اشْتَرَيْتَ بَيْعًا فَلَا تَبِعْهُ حَتَّىٰ تَقْبِضَهُ** **“Bir şey satın aldığında onu teslim almadıkça satma.”** [Ahmed] Zeyd İbn-u Sâbit’ten şu rivayet edildi: “Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], tüccarlar onları konaklama yerlerine götürmedikçe, ticari malların satıldıkları yerde satılmasını yasakladı.” [Ebu Davud] Ahmed de Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]’in şöyle dediğini rivayet etti: **“Kim bir ölçü ya da tartı ile bir yiyecek satın alırsa onu teslim almadıkça satmasın.”**

Bu hadislerin tamamı; ölçülen, tartılan ve sayılan eşyaya genel olarak delalet etmektedirler. Bunun delili ise ölçülmeyen, tartılmayan ve sayılmayan şeylerin İbn-u Ömer hadisi ile istisna edilmesidir. Bu hadiste Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]’in Ömer’den bir deve satın aldığı ve onu teslim almadan İbn-u Ömer’e hibe ettiği zikredilmiştir. Dolayısıyla ölçülen, tartılan ve sayılan şeylerin aksine onda teslim almak şart değildir. Zira şeran muteber olan teslim

alma, teslim alınan şeyşerin farklılığına göre farklılık arz eder. Eğer o şey, tartılan veya ölçülen bir şey ise teslim alınışı ölçü ve tartı ile olur. Çünkü el-Buhari, Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediğini rivayet etti: *إِذَا بَعْتَ فَكَيْلٌ وَإِذَا ابْتَعْتَ فَأَكْتَلٌ* “**Sattığında tart, satın aldığıında tarttır.**” Osman’dan da şu rivayet edildi: “Ben, kendilerine Kaynukaoğulları denilen Yahudilerin içinden kuru hurma satın alıp onu kar ile satıyordum. Bu Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]’e haber verildiğinde şöyle dedi: *يَا عُثْمَانُ إِذَا اشْتَرَيْتَ* “**Ya Osman, satın aldığıında tarttır, sattığında tart.**” Satılan şey, dirhem ve dinar ise, bunların teslim alınışı peşin olur. Satılan şey, elbise ise, bunun teslim alınışı nakille olur, hayvan ise onun teslim alınışı bir yerden yürütülmesidir. Satılan şey, ev ve arsa gibi taşınmayan ve nakledilmeyen bir şeyse, onun teslim alınışı, satın alan ile satılan şeyin arasını boşaltmakla olur. Çünkü *قبض* “teslim alma” kelimesi, ıstilahî manası olan bir lafızdır. Hakkında şer’î bir nass geçmediğinde, toplumda kendisine delalet edilen hususun vakıasına itibar edilir. Teslim alınışının, bedelin ödenmesinden önce ve sonra olması caizdir. Çünkü teslim etmek sözleşmenin gereklerindedir. Teslim alma, fiyat ödenmeden de ödendikten sonra da caizdir. Çünkü teslim, akdin gereklerindedir. Akitten sonra ne zaman olursa olsun bu gereklilik gerçekleşmiştir. Bedelin teslim alınması da böyledir. Zira birinin teslim alınması diğerine bağlı değildir.

Kullara Haram Olan Her Şeyin Alış-verişi Haramdır

Bazı şeyler vardır ki Allah bunların yenilmesini haram kılmıştır, ölmüş hayvan eti gibi. Bazı şeylerin içilmesini haram kılmıştır, şarap gibi. Bazı şeylerin alınmasını haram kılmıştır, putlar gibi. Bazı şeylerin elde edilmesini haram kılmıştır, heykeller gibi. Bazı şeylerin yapılmasını haram kılmıştır, canlı resmi çizmek gibi. Bu şeylerin haram kılınması hakkında ayetler ve hadislerden şer'î nasslar gelmiştir. İster yenilmesini ister içilmesini isterse başka bir şeyini haram kılsın haram kılınması hakkında şer'î bir nassın varit olduğu şeylerden Allah'ın, kullara haram kıldığı ne varsa bunların bedelleri haram olmasından dolayı alış-verişi de haramdır.

Câbir'den Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'i şöyle derken işitiği rivayet edildi: *إِنَّ اللَّهَ وَرَسُولَهُ حَرَّمَ بَيْعَ الْخَمْرِ وَالْمَيْتَةِ وَالْخَنْزِيرِ وَالْأَصْنَامِ قَفِيلَ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَرَأَيْتَ شُحُومَ الْمَيْتَةِ فَإِنَّهَا يُطْلَى بِهَا السُّقُنُ وَيُدْهَنُ بِهَا الْجُلُودُ وَيَسْتَصْبِحُ بِهَا النَّاسُ فَقَالَ لَا هُوَ حَرَامٌ ثُمَّ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عِنْدَ ذَلِكَ قَاتِلِ اللَّهُ الْيَهُودَ إِنَّ اللَّهَ لَمَّا حَرَّمَ شُحُومَهَا جَمَلُوهُ ثُمَّ بَاعُوهُ فَأَكَلُوا ثَمَنَهُ* **“Allah ve Rasulü şarabın, ölü hayvanın, domuzun ve putların alış-verişini haram kıldı** .Denildi ki; Ya Rasulullah! Ölü hayvanın iç yağına ne dersiniz? Zira onlar gemilere sürülmekte, onlarla deriler yağlanmakta, insanlar aydınlanmaktadır. Bunun üzerine Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] şöyle dedi: **Hayır, o haramdır**. Sonra da şöyle dedi: **Allah yahudileri kahretsin! Allah onlara iç yağını haram kılınca onlar, onu süsleyip satılar ve bedelini yediler.**” [el-Buhari] İbn-u Abbas'tan Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediği rivayet edildi: *قَاتِلِ اللَّهُ الْيَهُودَ ثَلَاثًا، إِنْ اللَّهُ حَرَّمَ عَلَيْهِمُ الشُّحُومَ فَبَاعُوهَا وَأَكَلُوا أَثْمَانَهَا، وَإِنْ اللَّهُ إِذَا حَرَّمَ عَلَى قَوْمٍ أَكَلَ شَيْءٌ حَرَّمَ عَلَيْهِمْ* **“Allah Yahudileri üç defa katletsin. Allah onlara iç yağını haram kıldı. Onlar onu satıp bedelini yediler. Allah bir topluluğa bir şeyin yenilmesini haram kıldığında o şeyin bedelini de haram kılmıştır.**” [el-Buhari]

Haram kılma hususundaki bu şer'î nass illetli değildir ve onu illetlendiren başka bir şer'î nass da yoktur. Bunun içindir ki illetli olmaksızın mutlak olarak kalır. Şöyle denilmez: “Bunların haram kılınışındaki illet, mubah menfaatin olmayışıdır ki mubah bir menfaat olsaydı caiz olurdu.” Böyle denilmez: Çünkü bu, illetlendirmenin

yokluğu hususunda açık bir nasıdır. Onun illeti olduğunun anlaşılmasına ihtimal verilmez. Bunun içindir ki kullara haram kılınan şeyin alış-verişi de haramdır. İster bu şeyde mubah bir menfaat olsun ister olmasın fark etmez. Bundan dolayı putların ve haçların alış-verişi haram kılındı. İnsan ve hayvan gibi ruh taşıyan heykellerin alış-verişi haram kılındı. Yine insan ve hayvan gibi ruh taşıyan elle çizilen resimlerin alış-verişi de haram kılındı.

Sana Ait Olmayan Şeylerin Satılması Caiz Değildir

Sahiplenme gerçekleşmedikçe malın alış-verişi caiz değildir. Malın bu şekilde satılması halinde alış-veriş batıl olur. Bu, şu iki duruma uyar: Birincisi; mala sahiplenme gerçekleşmeden satılması. İkincisi; malın, satın alınmasından sonra satılması. Fakat o mala, mülkiyet hakkının oluşmasının tamamlanması hususunda şart koşulan teslim alma ile sahip olmadan önce satılması. Çünkü alış-veriş akdi, ancak mülk üzerinde olur. Henüz sahiplenilmemiş veya satın alınmış ama teslim alınmadığı için henüz sahiplenilmesi gerçekleşmemiş bir şey üzerinde alış-veriş akdi gerçekleşmez. Çünkü şeran üzerinde akdin gerçekleşeceği bir mahal bulunmamaktadır. Zira Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], satıcıya sahip olmadığı şeyi satmasını yasaklamıştır. Hâkim Bin Hazzam'dan şöyle dediği rivayet edildi: "Dedim ki: "Ya Rasulallah! Bir adam gelip satmakta olduğum şeyden yanımda olmayanı satmamı benden istedi. Sonra onu pazarda sattım. Bunun üzerine Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] dedi ki: **“Yanında olmayan şeyi satma.”** [Ahmed] Amr İbn-u Şauyb'dan o da babasından o da dedesinden Rasulallah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediğini rivayet etti: **“Alış-veriş yaparken selef (paranın peşin malın sonradan verilmesi) helal olmaz. Alış-verişte iki şart olmaz. Tazmin etmedikçe kazanç olmaz. Yanında olmayanın satışı olmaz.”** [Ebu Davud] Rasulün **“ما ليس عندك** “Yanında olmayan” ifadesi genel olup buna “mülkünde olmayan”, “teslim etme gücünde olmayan” ve “sahiplenmen gerçekleşmediği” manaları da dâhil olur. Bunu, sahiplenmenin gerçekleşmesinde teslim almanın şart koşulduğu hususlardan teslim alınmayan şeyin alış-verişini yasaklama hakkında geçen hadisler de teyid etmektedir. Zira bu hadisler, satın almanın tamamlanması için teslim alınmasının gerektiği şeyi satın alan kişi, onu teslim almadıkça satmasının caiz olmadığına delalet etmektedir. Böylece onun hükmü, sahip olmadığı şeyin satılması hükmü olmaktadır. Bu da Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şu kavlından dolayıdır: **“Kim bir yiyecek satın alırsa, teslim almadan satmasın.”** [el-Buhari] Çünkü Ebu Davud da şunu rivayet etti: “Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sel-

lem], tüccarlar onları konaklama yerlerine götürmedikçe, ticari malların satıldığı yerde satılmasını yasakladı." İbn-u Mâce, şunu rivayet etti: "Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], teslim alınasıya kadar sadakaların satılmasını yasakladı." El-Beyhaki, İbn-u Abbas'tan şöyle dediğini rivayet etti: "Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], Attâb Bin Useyd'i Mekke'ye gönderirken şöyle dedi: **"Ben seni Allah'ın ehline ve Mekke ehline gönderdim. Onlara teslim almadıkları şeyi satmalarını yasakladım."** Bu hadisler, teslim almadıkları şeyin satılmasının yasaklanması hakkında açıklarlar. Çünkü satıcının bu mala sahiplenmesi gerçekleşmemiştir. Zira teslim alınması gereken bir malın sahiplenilmesi, müşteri teslim alıncaya kadar gerçekleşmez. Çünkü o malın sorumluluğu satıcıya aittir.

Bundan da açığa çıkıyor ki; alış-verişin sıhhati için satıcının mala sahip olması ve mala sahiplenmesinin gerçekleşmiş olması şarttır. Fakat mala sahip olmamışsa veya sahip olmuş ama sahipliği gerçekleşmemişse bu malı satması kesinlikle caiz olmaz. Bu, alış-verişin tamamlanması için teslim almanın şart koşulduğu sayılan, tartılan ve ölçülen şeylerden sahip olunup da teslim alınmayan şeyleri kapsar. Çünkü teslim alsın ya da almasın alış-veriş akdinin icap ve kabul gerçekleşmesi ile alış-veriş gerçekleşmiş olur. Dolayısıyla satıcı, kendisi için mülkiyeti gerçekleşmiş olduğu şeyi satmış olur. Yani alış-veriş olmaması meselesi, teslim almak veya almamakla alakalı değildir. Mesele sadece alış-veriş mülkiyetiyle ve bu mülkiyetin onun için tamamlanmış olması ile alakalıdır. Ölçülmeyen, tartılmayan ve sayılmayan şeylerin teslim alınmadan alış-verişinin caiz olmasına gelince; bu, sahih hadis ile sabittir.

El-Buhari, İbn-u Ömer'den şunu rivayet etti: "O, Ömer'e ait bir genç deve üzerinde olmayı sıkıcı buluyordu. Bunun üzerine Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem] Ömer'e; **"Onu bana sat"** dedi. Ömer de; "O senin ya Rasulullah!" dedi. Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem] de onu satın alıp; **"O senin ya İbn-u Ömer, onunla istediğini yap"** dedi." [el-Buhari] Bu, teslim almadan önce alış-verişte hibe ile tasarrufta bulunmaktır. Bu da hem teslim almadan önce satılan malın mülkiyetinin tamamlandığına hem de satıcının ona sahiplenmesinin gerçekleşmesinden dolayı onu satmasının caiz olduğuna delalet etmektedir. Binaenaleyh mülkiyet hakkı tamamlanmış satıcıya, sahip olduğu şeyi satması caiz olmaktadır. Sahip olmadığı veya hak-

kında mülkiyet hakkı tamamlanmamış olanı satması ise caiz değildir. Binaenaleyh küçük tüccarların mal üzerinde müşteri ile pazarlık yapmaları, sonra bedel üzerinde müşteri ile anlaşmaları, o malı müşteriye satması, sonra da kendisine sattığı kimse için o malı satın almak maksadı ile başka bir tüccara gitmesi, o malı getirip müşteriye teslim etmesi caiz olmaz. Çünkü bu sahip olmadığı şeyi satmaktır. O tüccara maldan sorulduğunda, mal yanında değildir ve o mala sahip de değildir. Fakat o malın pazarda başkasında mevcut olduğunu bilmektedir. Müşteriye o malın var olduğunu bildirerek yalan söylemektedir ve ona satmaktadır. Sonra da onu sattıktan sonra satın almak için gitmektedir. İşte bu henüz sahip olmadığı bir malın satılması olduğu için caiz değildir, haramdır. Sebze ve hububat pazarındaki dükkânların sahiplerinin, mülkiyet hakkı tamamlanmadan önce sebze ve buğday satmaları da aynı şekildedir. Zira bazı tüccarlar, çiftçilerden sebze ya da buğday satın alıyorlar, onları teslim almadan satıyorlar. Bu ise caiz değildir. Çünkü bu, teslim almadan önce mülkiyet hakkının tamamlanmadığı yiyecektendir. Başka ülkelerden mal ithal eden ithalatçıların yaptığı da aynı şekildedir. Zira onların bazıları malı satın alıyor ülkeye teslim edilmesini şart koşuyorlar. Sonra da o malı; ülkeye ulaşmadan önce yani o mal hakkında mülkiyet hakkı oluşmadan önce satıyorlar. Bu ise henüz sahiplenilmemiş bir malın satılması olduğu için haram bir alış-veriştir.

Selem Satışı

Sahip olunmayan ve henüz sahiplenilmesi gerçekleşmemiş malın satılması haramdır. Çünkü bu hususta hadisler geçmiştir. Hadisler genel olarak gelmiş olup sahip olunmayan ve sahiplenilmesi gerçekleşmemiş her şeyi kapsar. Aleyhi's Sealam şöyle buyurdu: ۷

تَبِعَ مَا لَيْسَ عِنْدَكَ **"Yanında olmayan şeyi satma."** [Ahmed] Attâb Bin

Useyd'e de şöyle dedi: **"Onlara teslim almadıkları şeyi satmayı yasakla."** Ancak bu genel deliller, selem satışının dışındaki hususlara tahsis edilmiştir. Selem satışına gelince: Şeriat onu yasaktan istisna etmiş ve caiz kılmıştır. Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]

şöyle dedi: من أسلف في شيء ففي كيل معلوم ووزن معلوم إلى أجل معلوم **"Her kim bir şeyde selef muamelesi yaparsa ölçeği belli, ağırlığı belli ve belli bir zamana kadar olan bir selef muamelesi yapar."**

[el-Buhari] السَّلْمُ – "selem", iki fetha/üstünle kalıp ve mana bakımından

"selef" demektir. Selem ise vadeli şekilde zimmette özelliği

belli olan bir mal karşılığında bir malın peşin olarak teslim alınmasıdır. Yani bedel malı, belirli bir süre sonra teslim alınacak olunan mal için önceden ödemektir. Selem, bir tür alış-veriş olup alış-verişin kendisi ile gerçekleştiği şeyler ve selem lafzı ile gerçekleşir. Selem, bir alış-veriş türü olup "selem" ve "selef" lafzı ile alış-veriş sözleşmesinin kendisi ile gerçekleştiği şeylerle gerçekleşir. Alışverişte muteber olan şartlar onda da muteber olur.

İnsanlar, selem ve selef muamelesinde bulunmuşlardır. Çünkü insanların özellikle de çiftçiler ve tüccarların buna ihtiyacı vardı. Zira ekin ve meyve sahipleri, bu ekinlerin ve meyvelerin gereksinim duyduğu işleri tamamlayabilmek için kendilerine ve bakmakla yükümlü oldukları kimselere harcama yapmaya ihtiyaç duymaktadırlar. Bazen paraya ihtiyaç duyuyorlar ve bulamıyorlar. Dolayısıyla hasatlarını kaldırmadan önce malın kararlaştırılan vakitte müşteriye teslim edilmesi koşulu ile akit yerinde hemen teslim alacakları peşin fiyatla satmaktadırlar. Tüccarlar bazen belirledikleri bir zamana kadar yanlarında olmayan malları satıp malı, belirlenen vakit girdiğinde teslim etmek koşulu ile bedelini akit yerinde peşin olarak hemen almaktadırlar.

Selemin caiz oluşu Sünnet ile sabittir. İbn-u Abbas'tan şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] Medine'ye geldiğinde, Medineliler bir sene ve iki senenin meyvesi/ ürünü hakkında selem alış-verişi yapıyorlardı. Bunun üzerine Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] şöyle dedi: *من أسلف في شيء ففي كيل معلوم ووزن*

معلوم إلى أجل معلوم "Her kim bir şeyde selef muamelesi yaparsa ölçüğü belli, ağırlığı belli ve belli bir zamana kadar olan bir selef muamelesi yapar." [Muslim]

Abdurrahman İbn-u Ebezî ve Abdullah İbn-u Ebu Evfa'dan şöyle dedikleri rivayet edildi: “Biz Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] ile ganimetlerden pay alıyorduk. Bize Şam nebatilerinden bir takım nebatî geliyordu. Biz onlarla buğday, arpa ve kuru üzüm hakkında belirli bir zamana kadar selef/peşin ödeme yapıyorduk. Dedi ki: Dedim ki; Onların bir ekimi var mıydı, yoksa yok muydu? O ikisi dedi ki: Biz onun hakkında onlara sormuyorduk.” [el-Buhari] Bir rivayette ise şöyle geçmiştir: “Biz Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Ebu Bekir ve Ömer zamanında buğday, arpa, hurma ve kuru üzüm hakkında yanlarında olmadığı halde selef/peşin ödeme yapıyorduk.” [Ebu Davud] Bu hadislerin hepsi, selemin caiz olduğuna dair birer açık delildir. Haklarında selemin caiz olduğu ve caiz olmadığı şeylere gelince; bu, hadis ve icmaada açık bir husustur. Şöyle ki: Selem, sahip olunmayan ve sahiplenilmesi gerçekleşmeyen şeyin satılmasıdır. Bunların ikisi de yasaklanmıştır. Selem, bu ikisinden nass ile istisna edilmiştir. Yasak, ondan başkasına tahsis edilmiştir. Onun için hakkında selemin sahih olduğu şeyin nassla belirlenmiş olması zorunludur. Nasslara başvurulduğunda, selemin tartılan, ölçülen ve sayılan her şeyde caiz olduğunu görürüz. Selemin ölçülen ve tartılan şeylerde caiz olmasına gelince: Çünkü İbn-u Abbas hadisi ile Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediği sabit olmuştur: İbn-u Abbâs dedi ki: - قَدِمَ النَّبِيُّ -

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - الْمَدِينَةَ وَهُمْ يُسَلِّمُونَ فِي التَّمْرِ السَّنَتَيْنِ وَالثَّلَاثِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ -
صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ -: مَنْ أَسْلَفَ فَلْيُسَلِّفْ فِي ثَمَنِ مَعْلُومٍ، وَوَزْنِ مَعْلُومٍ إِلَى أَجَلٍ مَعْلُومٍ

“Nebi -Sallallahu Aleyhi ve Sellem-, Medine ahalisi hurmada iki ve üç seneliğine selem yaparlarken Medine'ye geldi. Bunun üzerine Rasûl -Sallallahu Aleyhi ve Sellem- şöyle buyurdu: “Her kim selem yaparsa, malum fiyatta, malum ölçüde, malum zamana kadar selem yapar.” (Bidâyet'ul Muctehid ve Nihâyet'ul Muktesid, Torun İbn-u Rüşd). Yine İbn-u Abbas'ın

başka bir rivayetinde Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], şöyle buyurmuştur: **“Kim bir şeyde selef/selem yaparsa, belirli bir tartıda, belirli bir ölçüde, belirli bir zamana kadar yapsın.”** [el-Buhari] Bu da, hakkında selem yapılan malın tartılan ve ölçülen mal olduğuna delalet etmektedir.

Selemin sayılan her şeyde caiz olmasına gelince: Sahabeler yiyecekte selemin caiz olduğu üzerinde icma etmişlerdir. Bu icmaı İbn-u Munzir nakletmiştir. El-Buhari rivayet etti. Dedi ki: “Şi’be bize anlattı, o da dedi ki: Bana Muhammed ya da Abdullah İbn-u Şidâd İbn-u el-Hâd ve Ebu Burde selef hakkında ihtilafa düştüler. Bunun üzerine beni İbn-u Ebu Evfâ [Radiyallahu Anhumâ]’a gönderdiler. Ona bu hususu sordum. Dedi ki: Biz Rasulullah, Ebu Bekir ve Ömer zamanında buğday, arpa, kuru üzüm ve hurmada selef/selem yapıyorduk. “Bu, selemin yiyecekte caiz olduğuna delalet etmektedir. Yiyecek ise ya tartılmış ya ölçülmüş ya da sayılmış şekilde olur. Böylece hüküm, yiyeceğin kendisi ile ölçüldüğü tartmaya, ölçmeye ve saymaya bağlı olur. Teslim alışın, teslim almaya ihtiyaç duyulan husustan olmasından dolayı bunlara bağlı olması gibi ve riba-i fadlın, ölçü, tartı ya da sayı fazla olunca faiz olmasından dolayı bu husustaki fazlalığa bağlı olması gibi. Hadiste ölçülen ve tartılan şeylerde selemin caiz olduğu belirtilmiş ve sayılan şeyler zikredilmiştir. Yiyeceklerde selemin caiz olduğu üzerinde icmanın olması, sayılan şeyleri seleme dâhil etmiştir.

Ancak selem yapılan şeylerin sıfatlarının tam olarak belirtilmiş olması kaçınılmazdır. Mesela Havran buğdayı, Burni hurması, Mısır pamuğu, Hint ipeği, Türk inciri gibi. Tartı ya da ölçünün de tam olarak belirlenmiş olması kaçınılmazdır. Mesela Şam sa’sı, Irak ratlı, kilo ve litre gibi. Yani ölçü ve tartının vasfı belli olması kaçınılmazdır.

Aynı şekilde hem selem yapılan malın cinsinin hem de tartılan ve ölçülen ölçü biriminin bilinmesi gerekir. Yine alış-verişin bir süre için olması ve o sürenin belli olması gerekir. Selemin hemen olması doğru olmaz. Bilakis sürenin şart koşulması zorunludur. Bu da Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]’in şu kavlından dolayıdır: **من أسلف**

Her kim bir şeyde selef muamelesi yaparsa ölçeği belli, ağırlığı belli ve belli bir zamana kadar olan bir selef muamelesi yapsın." Bu da sürenin, selem sikhati için şart olduğuna delalet etmektedir. Ayrıca alış-veriş, hemen olup belirli bir süre tayin edilmemişse, selef/selem olarak isimlendirilmez. Çünkü onu selef/selem yapan iki bedelin/mal ve paranın birisinin önceden verilmesi, diğer bedelin sonraya bırakılmasıdır. Sürenin belli olması kaçınılmazdır. Bu da Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şu kavlından olayıdır: *“Belirli bir süreye kadar.”* Sürenin belirlenmesi ise ancak farklılaşmayan bir zaman için olur. Mesela bir aya, bir yıla, altı aya kadar veya içerisinde çok fazla farklılığın olmadığı bir şekilde filanca tarihe kadar gibi. Kurban bayramına ve Ramazana kadar. Yine Hıristiyanların paskalya yortusuna kadar, onların oruçlarına kadar selem yapılması da sahih olur. Çünkü bu tarihler bilinmektedir, değişmezler. Küçük ihtilaflar muaf tutulmuştur. Her belirli süreye kadar selem yapmak sahihtir. Belirlenen sürenin kısa ya da uzun olması fark etmez. Ancak ecel/belirli süre kelimesi, bir manası olan lafızdır. Toplumun üzerinde ittifak ettiği manaya göre amel edilir. Eğer toplum bu hususta bir saate bir mühlet/ecel olarak itibar etmiyor da o süre içinde yapılan alış-verişe peşin alış-veriş gözüyle bakıyorsa, bir saat ecel/mühlet sayılmaz. Eğer bir saat, bir mühlet olarak telakki ediliyorsa o zaman, saat de bir senenin mühlet sayılması gibi mühlet sayılır.

Aynı şekilde fiyatın da belli olması kaçınılmazdır. Bu da Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şu kavlından dolayıdır: *قليلسلف في ثمن معلوم* *“Belli bir fiyatta selef/selem yapsın.”* Fiyat/bedel, akit yerinde hemen peşin olarak ödenmedikçe ve teslim alınmadıkça alış-veriş caiz olmaz. Alış-veriş yapanlar, bedelin tamamını teslim almadan önce ayrılırlarsa, alış-veriş anlaşmasının tamamı batıl olur. Çünkü Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in kendisi ile bize hitapta bulunduğu Arap dilinde selef, bir şey için bir şey vermektir. Yani daha sonra alacağı bir mal hakkında, önceden/peşin olarak bir mal ödemesidir. Kim önceden ödeneni ödemezse, selef/selem yapmış olmaz. Sadece önceden ödeyeceğine dair vaadde bulunmuş olur. Az olsun çok olsun fiyatın/bedelin bir kısmını ödemişse, bedelden tes-

lim alınan hakkında selem sahih olur, teslim alınmayan hakkında iptal olur. Zira satıcının müşteriden bedeli teslim alması, selem sühhatinin şartıdır, fakat alış-veriş esnasında satılan malın varlığı şart değildir. Zira selem, selem akdinin yapıldığı esnada var olan ve olmayan şeyde, yanında bir şey olan kimse ile yapılması caizdir. Çünkü Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] Medine'ye geldiğinde, onlar bir senelik ve iki senelik ürün üzerine selem yapıyorlardı. Meyvenin/ürünün bu süre boyunca kalmadığı bilinen bir husustur. Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], onları bu iki sene ve bir sene hususunda nehyetmedi. Bilakis onları bu hususta onayladı. Binaenaleyh ister mevcut olsun ister mevcut olmasın, ecel/mühlet olarak itibar edilen belirli bir süre sonra teslim edilen bir malın bedelinin ödenmesi caiz olur.

Ancak fiyatta/bedelde gabn-ı fahiş olmaması şarttır. Bilakis fiyatın alış-veriş akdi yapılırken belirlenen süre benzerindeki fiyata göre olması ve malın teslim esnasındaki fiyata göre olmaması gerekir. Çünkü selem, bir alış-veriştir. Gabn-ı fahiş ise bütün alış-verişlerde haramdır. Buna selem alış-verişi de girer. Dolayısıyla bir malın, peşin olarak teslim alınıp fiyatın/bedelin dolandırıcılıkla ertelenerek ödenmesi şeklinde alış-verişi caiz olmadığı gibi, aynı şekilde bir malın teslim alınması ertelenip bedelinin gabn-ı fahiş ile peşin olarak ödenmesi şeklinde alış-veriş de caiz değildir. Gabn-ı fahiş alış-verişte haramdır. Selem de gabn-ı fahiş olduğu açığa çıktığında, selem hükümü alış-verişte gabn-ı fahişin hükümü gibi olur. O hüküm de şudur: Gabn-ı fahişe maruz kalan kimse ister alış-verişi fesh eder, isterse devam ettirir. O malın gerçek değeri ile satıldığı değeri arasındaki farkı alamaz. Ancak bu serbestlik, şu iki şart ile sabit olur. Birincisi; akit vaktinde bilgisinin olmaması. İkincisi; fahiş fazlalık ya da noksanlığın benzerleri ile insanların birbirlerini kandırmamaları. Gabn-ı fahiş, tüccarların takdiri ile belirlenir. Dolayısıyla onların gabn-ı fahiş saydıkları gabn-ı fahiş olur ve saymadıkları gabn-ı fahiş olmaz.

Dalındayken Meyvenin Satışı

İnsanların yapmayı alışkanlık edindikleri muamelelerden birisi de ağacındaki meyvenin kefaletidir. Turunçgil meyvelerin kefaleti, zeytin kefaleti, acur kefaleti, üzüm kefaleti, hurma kefaleti v.b. gibi. İnsanlardan kimileri, zeytin bağlarına iki veya üç veya daha fazla seneliğine kefil olmaktadır. O, bağı her sene özenle sürmek, bakmak ve meyvesini yemektir. Bu kefaletin bir seneden fazla olmasının sebeplerinden birisi, mesela zeytin, her sene iyi meyve vermez, bilakis genellikle bir sene iyi meyve verir, bir sene az meyve verir. Zira bir sene dal sürer, diğer sene ise meyve verir. İyi meyve vermesi, sürmek, budamak, gübre vermek gibi gerekli bakımın yapılmasına bağlıdır. Dolayısıyla o bağa kefalet veren kimse, kefaleti birden çok sene için verir. Ta ki iyi ve çok meyve alabilmesi için yeterli bakım ve hizmet yapabilsin. Zeytinde gerçekleşen bu husus, limonda ve diğer benzeri ağaçlarda da gerçekleşmektedir. Bazı insanlar da acura bir seneliğine kefalet vermeleri gibi limona, zeytine, üzüme de bir seneliğine kefalet vermektedirler. Meyvenin kefaleti, az ya da çok, iyi ya da kötü olmasına bakılmaksızın ağaçta bulunan meyvelerin takdiri ile belirlenir.

Kefalet vermek meyveyi satın almak bakımından, ağacı satın almaksızın ağaçta olana olur ya da iki veya üç sene veya daha fazla sene ağacın meyvesini satın almak bakımından olur. İki ya da daha fazla seneliğine ağaca kefalet vermeye gelince; bu mevcut olmayan bir meyvenin satışısıdır. Çünkü henüz mevcut değildir. Olmayan bir şeyi satmak ise caiz değildir. Bu, garar satışına girer. Garar satışısı ise haramdır. Çünkü Muslim Ebu Hurayra'den şöyle dediğini rivayet etti: "Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], çakıl taşı satışını ve garar satışını yasakladı." Garar satışısı, meçhulün/bilinmeyen satışısıdır. Çünkü Ahmed, İbn-u Mesud'tan Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediğini rivayet etti: **"Su-daki balığı satın almayın. Zira o garardır."**

Dolayısıyla garar çeşitlerinden bir çeşit olmasından dolayı ağacın meyvesinin iki seneliğine satışısı caiz olmaz. Ayrıca iki veya üç veya daha fazla seneliğine ağacın meyvesinin satılması yanında olmayanın satışısıdır. Bu da caiz değildir. Üstelik ağacın meyvesinin iki

veya üç veya daha fazla seneliğine satılması olan bu tür bir satış, nehyedilen selemdir, dolayısıyla caiz olmaz. Zira caiz olan selem, belirlenmemiş meyvenin satışdır. Bu ise, belirli bir ağacın meyvesinin satışdır. Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], belirli bir ağacın meyvesinin satışında selemi yasaklamıştır. Zira Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Medine'ye geldiğinde oranın halkı hurma ağaçlarının meyvelerinin aynısında selem yapıyorlardı. Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] bunu onlara yasakladı. Buna göre zeytin ve limon için iki ya da üç sene müddet için ağacın meyvesini satmak hususunda kefalet vermeleri haramdır. Bu, yasaklandığına dair açık şekilde şer'î hükmün varit olduğu satışlardandır.

Meyvesi açığa çıkmış bir ağacın meyvesine, acura ve benzerlerine kefalet vermeye gelince: Bu, ağaç üzerindeki mevcut meyvenin satışdır. Dolayısıyla yanında olmayanın satışına girmez. Çünkü satıcının yanında mevcuttur. Hurma ağacının meyvelerinin aynısında selem yapmaya da dâhil olmaz. Çünkü bu, peşin bir satıştır ve selem değildir. Bunun içindir ki hükmü, iki veya üç veya daha fazla seneliğine kefalet vermenin hükmünden farklı olmaktadır. Bu kefalet vermek yani dalda mevcut olan meyvenin dalındayken satılması hakkındaki şer'î hüküm hakkında ayrıntılı açıklama vardır. Şöyle ki: Meyveye bakılır. Eğer olgunlaşmaya başlamışsa yani yenilecek hale gelmişse, bu durumda meyvenin kefaleti yani satılması caiz olur. Yok eğer meyve, henüz olgunlaşmaya başlamamışsa satışı caiz olmaz. Çünkü Muslim, Cabir [Radiyahallahu Anh]'den şöyle dediğini rivayet etti: "Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], tatlanıncaya kadar meyvenin satışını yasakladı." Yine ondan şöyle dediği rivayet edildi: "Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], olgunlaşmaya başlayıncaya kadar meyvenin satılmasını yasakladı." Yine el-Buhari, ondan şöyle dediğini rivayet etti: "Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], olgunlaşmaya yüz tutuncaya kadar meyvenin satışını yasakladı. 'Olgunlaşmaya yüz tutmak nedir?' denildi. Dedi ki: **"Kızarması, sararması ve ondan yenilmesidir."** El-Buhari, Enes İbn-u Malik'ten, o da Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'den şunu rivayet etti: "Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], olgunlaşmaya başlayıncaya kadar meyvenin satılmasını ve serpilesiye kadar hurmanın satışını yasakladı. 'Serpilmek nedir?' denildi. Dedi ki: **"Kızarması ya da sararmasıdır."** Yine ondan şunu rivayet etti: "Rasul [Sallallahu Aleyhi

ve Sellem], serpilesiye kadar meyvenin satışını yasakladı. Denildi ki; 'Serpilmesi nedir?' Dedi ki; **Kızarasıya kadar.** Sonra Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem] şöyle dedi: **أَرَأَيْتَ إِذَا مَنَّ اللَّهُ الثَّمَرَ بِمَ يَأْخُذُ** **“Birinizin kardeşiniin malını alması ile Allah’ın meyveyi yasakladığında ne dersin?”** Ve çünkü el-Buhari, Abdullah İbn-u Ömer’den şunu rivayet etti: “Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], olgunlaşmaya başlayana kadar meyve satışını yasakladı. Satıcıyı da alıcıyı da yasakladı.” Muslim’in rivayetinde şu lafızla geçti: “Serpilesiye kadar hurma satışını, beyazlaşasıya ve afetten emin olasıya kadar başak satışını yasakladı.” Bu hadislerin tamamı olgunlaşmadan önce meyve satışının yasaklandığı hususunda gayet açıktırlar. Bu hadislerin mantuku ile olgunlaşmaya başlamadan önce meyve satışının caiz olmadığına delil getirilir. Bu hadislerin mefhumu ile de olgunlaşmaya başlayınca meyve satışının caiz olduğuna delil getirilir. Buna göre limon, zeytin, hurma v.b. gibi meyvesi açığa çıkmış ağaca kefalet verilmesi, yenmeye başlandığında caizdir, başlanmadığında caiz değildir.

Meyvede olgunlaşmanın belirtisi, tadına bakılmasıdır. Bu hususta yukarıda geçen hadislerden anlaşılan budur. Zira olgunlaşmaya başlamadan önce meyvenin satışının yasaklanması hakkında geçen hadisler dikkatle incelendiğinde, onlar hakkında birkaç açıklama geçtiğini görürüz. Zira Cabir hadisinde **“حتى يبدو صلاحه”** “olgunlaşmaya başlayıncaya kadar” ve **“حتى يطيب”** “tatlanıncaya kadar” ifadeleri geçmiştir. Enes hadisinde ise şöyle geçmektedir: “Siyahlaşıncaya kadar üzümü satmaktan ve sertleşinceye kadar hububatı satmaktan nehyetti.” [Ebu Davud] Cabir’e ait başka bir hadiste ise şöyle geçmiştir: **حتى تشقق** “olgunlaşmaya yüz tutuncaya kadar.” İbn-u Abbas hadisinde ise şöyle geçmiştir: **حتى يطعم** “yenene kadar” tabiri geçmektedir. Buna göre bu hadislerin tamamı, bir tek mana üzerinde birbirine desteklemektedirki o da “yenmeye başlayıncaya kadardır.” Meyvenin vakıasına bakıldığında görülür ki; meyvelerin yenmeye başlanması meyvesine göre değişir. Bir kısmında renginin hissedilir bir şekilde değişmesiyle yenmeye başlanır. Zira bu olgunlaşmaya delâlet eder. İncir, üzüm, hurma, armut v.b. gibi. Bir kısmının olgunlaşması yakından incelemekle veya bilenler tarafından kendisine bakılmasıyla açığa çıkar. Karpuz gibi. Çünkü olgunlaşma ile renginin değişmesini

idrak etmek zordur. Bazılarının yenmesi, çiçeğin meyveye dönüşmesi ile başlar. Salatalık, acur ve benzerleri gibi... Buna göre her meyvede olgunlaşma başlamasından maksat, yenecek kıvama gelmesidir. Buna İbn-u Abbas hadisi delalet etmektedir. "Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], kendisinden yenilesiye veya yeninceye kadar hurmanın satılmasını yasakladı." Müttefekun Aleyh olan ve "tatlanıncaya kadar" ifadesinin geçtiği Cabir rivayeti de buna delalet etmektedir. Bundan da salatalık, acur ve benzeri ürünlerin satışının caiz olduğu yani sadece meyve vermeye başlamasıyla yani sadece çiçeğin salatalığa dönüşmeye başlamasıyla salatalığa kefalet verilmesinin caiz oluşu açığa çıkmaktadır. Dolayısıyla meyve çiçek iken ve çiçek açmadan önce satılır. Yani meyve bu halde, onda bir şeyin varlığı oluşmaya başlamasıyla birlikte henüz yok iken satılır. Bu mevcut olmayanın satışı babından/konusundan değildir. Çünkü onların meyveleri ardarda gelir, bir kerede var olmazlar. Dolayısıyla acurun meyvesi, bütün mevsimlerinde var olanı henüz var olmayanı ile birlikte satılır. Zira hurma gibi kızarmasıyla ya da üzüm gibi siyahlaşmasıyla ya da armut gibi rengin değişmesiyle meyvenin olgunlaşmaya başlaması ile bir kısmının ortaya çıkması ve diğer kısmının bunların peşi sıra çiçek vererek meyve vermesi gibi olgunlaşmaya başlaması arasında fark yoktur. Ancak çiçeğin meyveye dönüşmeye başlamasına itibar edilmeyen karpuz gibi meyvelerde bu satış caiz olmaz. Dolayısıyla bademin çiçek iken satılması caiz olmaz, incirin olgunlaşması belli olmadan yeşil iken satılması caiz olmaz. Satılmasından maksat, o ağaçtayken satılmasıdır. Yani ağaca kefalet verilmesidir. Çünkü ağaçtayken meyvenin satışı, olgunlaşmaya başlaması yani meyvenin olgunlaşmaya başladığını gösteren işaretlerin açığa çıkması ile sınırlıdır.

Meyvenin olgunlaşmaya başlamasından maksat, her meyvenin olgunlaşmaya başlaması değildir. Zira bu imkânsızdır. Çünkü meyve tane tane ve salkım salkım olgunlaşır, sonra da ardarda diğerleri olgunlaşır. Bundan maksat, tüm bostanın eşit şekile olgunlaşmaya başlaması olmadığı gibi tüm bostanın olgunlaşması da değildir. Bilakis meyvenin olgunlaşmaya başlamasından maksat, zeytin gibi çeşitleri olgunlaşmada farklılık göstermiyorlarsa meyvenin cinsinin olgunlaşmaya başlaması veya incir ve üzüm gibi çeşitleri olgunlaşmada farklılık gösteriyorsa bir çeşidin olgunlaşmaya başlaması-

dır. Mesela bir bahçedeki hurma ağacı meyvelerinin bir kısmı olgunlaşmaya başladığında, bahçelerdeki bütün hurma ağaçlarının meyvesinin satışı caiz olur. Bazı ağaçlardaki bir elma türü olgunlaşmaya başladığında, bütün bahçelerdeki o elma türünün satılması caiz olur. Bir bahçede bir takım ağaçlardaki zeytinler olgunlaşmaya başladığında, bütün bahçedeki zeytinlere kefalet verilmesi caiz olur. Çünkü hadiste şöyle denmektedir: “Serpilesiye kadar hurmanın ve beyazlaşasıya ve afetten emin olasıya kadar başağın satılmasını yasakladı.”, “Siyahlaşincaya kadar üzümün, sertleşesiye kadar hububatın satışını yasakladı.” Dolayısıyla her meyve cinsinin ve çeşidinin hükmünü açıkladı. Zira hububat hakkında “sertleşesiye kadar” ve siyah üzüm hakkında “siyahlaşincaya kadar” dedi. Dolayısıyla da hüküm, diğer cinslere bakmaksızın her cinsin olgunlaşmaya başlaması ve diğer türlere bakmaksızın her türle alakalıdır. Hadiste bir tek cins ve bir tek tür hakkında geçen “olgunlaşmaya başlaması” kelimesi, ne kadar az olursa olsun meyvenin bir kısmına uymaktadır. Ayrıca meyvenin vakıası, onun olgunlaşmasının ardarda geldiğini gösterir. Bundan da açığa çıkmaktadır ki olgunlaşmaya başlamadan önce yani meyvenin olgunlaşmasından önce herhangi bir ağaca kefalet verilmesi yani herhangi bir ağacın meyvesinin satılması caiz olmamaktadır. Allahu Teâlâ'nın şu kavline gelince: وَأَحَلَّ اللَّهُ النَّبِيْعَ **“Allah, alış-verişi helal kıldı.”** Bu geneldir. Fakat bu hadisler, alış-verişi, hakkında yasağın geçtiği hususların dışında helal olduğunu belirterek tahsis etmişlerdir.

Olgunlaşmaya başlamadan önce ağaçtaki meyvenin satışının haram oluşu mutlak olarak gelmiştir. Bunun içindir ki sınırlandırılmamıştır. İster koparma şart koşulsun isterse şart koşulmasın o haramdır. Ancak satıcı, müşteriye meyvenin olgunlaşmadan önce koparılmasını şart koşarsa, akdin maksadını ortadan kaldırdığından dolayı bu şart fasittir. Müşteri koparmayı olgunlaşma vaktinden sonraya ertelediğinde ise bakılır: Eğer ertelenmeden satıcı zarar görüyorsa -portakalda olduğu gibi, zira o gecikme portakalın ikinci sene için çiçeklenmesini etkilemektedir- bu durumda müşteri olgunlaşma vaktinde koparmaya zorlanır. Eğer zeytin ve incir gibi ağaç o gecikmeden dolayı bir zarar görmüyorsa, o zaman müşteri buna zorlanmaz.

Bunun hepsi, ağaç olmaksızın sadece meyvenin satılması durumunda söz konusudur. Ağaç ve meyvesi birlikte satıldığında hurma ağacı ile diğerleri arasında fark vardır. Hurma ağacının üzerinde meyvesi ile satılması caizdir. Hurma ağacı henüz aşılammış ise, zikredilmesine gerek olmaksızın meyve, ağaca tabi olarak alış-verişe dâhil edilir. Fakat hurma ağacı aşılır ve sonra da satılırsa o zaman meyve, alış-veriş akdinde zikredilmedikçe ağaç ile birlikte alış-verişe dâhil olmaz. Zikredilmediğinde meyve satıcıya, hurma ağacı ise alıcıya ait kalır. Satıcının meyveyi olgunlaşmasıya kadar bekletmesi sonra da onu koparması ya da olgunlaşmaya başladıktan sonra satma hakkı vardır. Çünkü o, onun mülküdür. Bunun delili ise Muslim'in, İbn-u Ömer'den rivayet ettiği şu hadistir. Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] şöyle demiştir: *مَنْ ابْتَاعَ نَخْلًا بَعْدَ أَنْ تُؤَيَّرَ فَتَمَرْتُهَا لِلَّذِي* **Aşılıandıktan sonra kim bir hurma ağacı satın alırsa, satın alan şart koşmadıkça onun meyvesi onu satan kimseye aittir.** Ahmed, Ubade İbn-u Samit'ten şunu rivayet etti: "Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], satın alan şart koşmadıkça, hurma ağacının hurmasının aşılıyana ait olduğuna hükmetti." Dolayısıyla hadisin mantuğu ile kim üzerinde aşılammış hurmaları olan ağacı satarsa, meyvenin alış-verişe dâhil olmadığına, bilakis satıcının mülkünde kalmaya devam ettiğine delil getirilir. Bu hadisin mefhumu ile de, ağaç aşılammış ise, meyvesinin alış-verişe dâhil olduğuna ve müşteriye ait olduğuna delil getirilir. Burada mefhumdan maksat, mefhumu muhalefettir. Burada o, şart mefhumudur. Bu mefhumu almak zorunlu olur. Çünkü aşılı olmayanın hükmü aşılı olanın hükmü olsaydı, şart ile sınırlandırılmasının bir anlamı olmazdı. Bineanaleyh hurma ağacının meyvesi, aşılammadan önce ağaca tabidir, aşılıandıktan sonra ise ağaca tabi değildir. Fakat olgunlaşmaya kadar meyvenin satılması caiz değildir. Bu, hurma ağacına hastır. Başkası buna kıyas edilmez. Çünkü aşılama yapmak belirli bir iştir. Kelime her ne kadar vasıf olsa da, hükmün illeti için anlaşılabilir bir vasıf değildir, dolayısıyla illetlendirme içermez. Bunun içindir ki illetlilik yönü olmadığından dolayı ona kıyas yapılmaz ve ona dâhil de edilmez. Çünkü o, ondan bir detay değildir, kendisine kıyas yapılan da değildir. Ayrıca aşılama hurmaya hastır ve hurma ağacından başkası için olmaz. Hurma ağacı, aşılammadığında meyve vermez. Aşılama, yarmak ve döllemektir. Bunun manası, hurma

ağacının dişi meyve tomurcuğunun içerisine erkek meyve tomurcuğunun konulması için yarılmasıdır. Şöyle denilmez: “Burada hüküm meyvenin ortaya çıkması ile alakalıdır. Dolayısıyla diğer meyveler de buna kıyas edilir ve buna dâhil edilir. Çünkü maksat döllemenin varlığı olmayıp bilakis dölleme sonucunda meyvenin ortaya çıkmasıdır.” Böyle denilmez: Çünkü hurma ağacındaki vakıa şudur: Önce dölleme yapılır, ardından takriben bir ay geçtikten sonra meyvenin ortaya çıkması hâsıl olur. Dolayısıyla hurma ağaçları, mesela bir tek gün de olsa aşılama yapıldıktan sonra satıldığında, meyve ortaya çıkmamış olsa da alış-veriş sahih olur. Dolayısıyla hüküm, aşılama ile alakalıdır, meyvenin ortaya çıkması ile alakalı değildir. Dolayısıyla da birleştirenin olmamasından dolayı burada kıyas söz konusu değildir. Bunun içindir ki bu hüküm, hurma ağacına hastır, ona kıyas yapılmaz ve ona dâhil edilmez.

Diğer ağaçların hükmüne gelince; bu hüküm, olgunlaşmaya başlamadan önce meyvenin satılmasının caiz olmaması ve olgunlaşmaya başladıktan sonra satılmasının caiz olması mefhumundan alınır. Zira tek başına meyvenin olgunlaşmaya başlamadan önce satılmasının caiz olmayışı, o zaman meyvenin ağaçtan ayrı olamayıp ona tabi olduğu manasına odaklıdır. Tâbi olan ise alış-verişte belirtilmemiş olsa dahi tâbi olunanla birlikte alış-verişe dâhil edilir. Buna göre hurma ağacının dışındaki ağaçların tamamında meyve, ağacın satışına dâhil edilir ve olgunlaşmaya başlamadığında ağaca tâbi olur. Fakat olgunlaşmaya başladıktan sonra akitte belirtilmedikçe dâhil edilmez. Bunun delili ise, olgunlaşmaya başladıktan sonra meyvenin satışının caiz olduğuna delalet eden hadislerin geçmesidir. Bunun anlamı akitte belirtilmedikçe meyve ağaca tabi değildir demektir. O zaman meyvenin tek başına ve ağacın tek başına satılması caiz olur.

Ancak ağaç satıldığında, sonra da rüzgar gelip onu kökünden söküüp attığında ya da hasar verdiğinde yani o ağaca bir afet geldiğinde, satıcıya bir şey gerekmez. Çünkü alış-veriş tamamlanmıştır. Bu durumda müşteri için fiyat düşürülmesine dair bir nass geçmedi. Meyve ise böyle değildir. Ağaçtayken satıldıktan sonra ona bir afet geldiğinde; satıcının, afetin isabet ettiği meyvenin değerini, meyvenin bedelinden düşürmesi gerekir. Çünkü İbn-u Mace, Cabir'den Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'den şöyle dediğini rivayet

etti: من باع ثمراً فأصابته جائحة فلا يأخذ من مال أخيه شيئاً، علام يأخذ أحدكم مال أخيه المسلم **“Kim bir meyve satarsa, sonra da o meyveye bir afet isabet ederse, kardeşinin malından bir şey almasın. Sizden birisi, Müslüman kardeşinin malını neden alsın?”** Tufandan maksat, meyvelere isabet ederek helak eden afettir. Afetlerden maksat ise don, kuraklık, rüzgâr ve kıtlık gibi tabi afetlerdir. Fakat sulama makinesinin bozulmasından kaynaklanan kuraklık, hırsızlık, yağma ve benzerleri gibi tabiî olmayan bir felaket ise afet sayılmaz. Satıcı da müşteri için bir fiyat indirmez. Zira bu, hadisin anlamının kapsamına girmez.

Borç ve Taksitle Alış-Veriş

Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem] şöyle buyurdu: *إِنَّمَا النَّيْعُ* *عَنْ تَرَاضٍ* **“Alış-veriş ancak karşılıklı rıza iledir.”** [Ahmed ve İbn-u Mace] Mal sahibinin malını razı olduğu fiyatla satma hakkı ve razı olmadığı fiyatla satmaktan vazgeçme hakkı vardır. Bunun içindir ki mal sahibinin peşin fiyat ve belirli bir süreyle vadeli fiyat veya birkaç taksitle olmak üzere iki fiyat biçme hakkı vardır. Bunun içindir ki satıcının, müşteri ile satın almayı kabul edeceği herhangi bir fiyattan pazarlık yapması caiz olduğu gibi müşterinin de satıcı ile satın almayı kabul edeceği herhangi bir fiyattan pazarlık yapması caizdir. Bunların hepsi, fiyat üzerinde pazarlıktır, alış-veriş değildir. Eğer belirli bir fiyat üzerinde anlaşılır ve satıcı müşteriye peşin fiyatına satar, müşteri de kabul ederse ya da vadeli fiyatla satar ve müşteri de kabul ederse bu sahihtir. Çünkü bu, satış üzerinde pazarlık olup satış değildir. Pazarlık yapmak caizdir. Zira Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], pazarlık yapmıştır.

Ahmed, Enes İbn-u Malik'ten şunu rivayet etti: “Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem] fiyatı arttıran bir kimseye ok ve yay sattı.” Müzâyede/açık artırma ile satış, pazarlık yapmaktır. Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in pazarlık yaptığı sabit olmuştur. İbn-u Mace, Süveyd İbn-u Kays'tan şöyle dediğini rivayet etmiştir: “Ben ve Muhammet-ul Abdi birlikte Hicr denilen yerden bez/kumaş getirdik. Rasulallah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], yürüyerek bize geldi. Bir pantolon hakkında bizimle pazarlık yaptı. Onu ona sattık.” Pazarlığın bitmesinden sonra, alış-veriş için belirli bir tek fiyat üzerinde alış-veriş yapanların karşılıklı rızalarıyla alış-veriş akdi yapıldığında alış-veriş sahih olur. Bu, malın fiyatı üzerinde peşin veya vadeli olarak pazarlık yapıldığında sonra da o ikisinden birisi üzerinde akit yapıldığında söz konusu olandır. Aynı şekilde satıcının malını, birisi peşin ve diğeri vadeli olmak üzere iki fiyatla satması da caizdir. Bir kişi, başka birisine “Bu malı sana peşin 50 liraya ve vadeli 60 liraya sattım” derse ve o da, “Onu vadeli 60 liraya satın aldım” veya “Peşin 50 liraya satın aldım” derse, alış-veriş sahih olur. Aynı şekilde satıcı ona, “Bu malı sana, bedelin ödenmesinin gecikmesi nedeni ile peşin olan asıl fiyatı üzerine 10 lira ilave ile vadeli 50 liraya sattım” derse,

müşteri de bunu kabul etse, alış-veriş yine sahih olur. Ona şöyle söyleseydi daha evla olurdu: “Bu malın fiyatı peşin olarak 30 lira, vadeli olarak 40 liradır.” Müşteri de, “Onu senden peşin olarak 30 liraya satın aldım” veya “Vadeli olarak 40 liraya satın aldım” derse bunun üzerine satıcı da, “Onu sana sattım” veya “Onu al” veya “O senin” derse, alış-veriş sahih olur. Çünkü bu son örnekte iki fiyat üzerinde pazarlık ve tek fiyat üzerinde alış-veriş meydana gelmiştir. İlk örneklerde ise, alış-veriş iki fiyat üzerinde yapılmıştır. Alış-veriş akdinde peşin fiyat ve vadeli fiyat yani peşin fiyat ve borca olmak üzere bir tek mal için iki fiyatın biçilmesi caizdir. Bu ise alış-verişin caiz oluşu hakkında geçen delillerin genelliğinden dolayıdır. Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ **“Allah, alış-verişi helâl kıldı.”** Bu geneldir. Dolayısıyla mesela haram kılındığına dair bir nass geçtiği garar alış-verişi gibi belirli bir alış-veriş çeşidinin haram kılınışına dair şer’î bir nass geçmedikçe alış-veriş helal olur. Zira Allahu Teâlâ’nın, وَأَحَلَّ اللَّهُ الْبَيْعَ **“Allah, alış-verişi helâl kıldı”** kavlinin genelliği, helal olan bütün alış-veriş çeşitlerini kapsar. Bundan haram kılınışı hakkında nassın geçtiği alış-veriş çeşitleri istisna kılınmıştır. Zira o zaman bu tür alış-verişler, nassla genellikle müstesna kılınmış olarak haram olur. Mal için iki fiyat konulmasının haram kılınması hakkında bir nass geçmemiştir. Peşin fiyatı, vadeli fiyatı, ayetin genelliğinden alınarak helal olurlar. Ayrıca Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] şöyle buyurdu: **“Alış-veriş ancak karşılıklı rıza iledir.”** Alış-veriş yapan iki taraf burada serbesttirler ve alış-veriş o ikisinin rızası ile gerçekleşmiştir.

Fakihlerin çoğunluğu, bedelin ödenmesinin gecikmesinden yani gecikme vadesinden dolayı bir şeyin satıldığı günkü fiyattan fazlası ile satılmasının caiz oluşunu belirtmişlerdir. Tâvus, El-Hakem ve Hamâd’dan şöyle dedikleri rivayet edilmiştir: “Sana, peşin şu fiyata, vadeli şu fiyata satıyorum demesi ve o ikisinden birisi üzerine satış yapmasında bir sakınca yoktur.” Ali [Radiyahallahu Anh] şöyle demiştir: “Birisi peşin ve diğeri vadeli olan iki fiyattan birisi üzerine pazarlık yapan kimse, anlaşma yapmadan önce o iki fiyattan birisinde karar kılıp belirtsin.” Bundan da açığa çıkıyor ki, bir tek mal için iki fiyat üzerinde pazarlık yapmak sonra da ikisinin rızası ile o iki fiyattan birisi üzerinde alış-veriş akdini yapmak caizdir. Bu şekilde

yapılan alış-veriş sahihtir. Yine açığa çıkıyor ki, iki fiyat üzerine akdi teklif etmek ve müşterinin tamamen açık ve belirlenmiş bir şekilde iki fiyattan birisi ile kabul etmesi de, delillerin genelliğinden dolayı ve bu çeşit alış-verişin haram kılınmasına dair bir nassın geçmemiş olması nedeni ile caizdir. Ahmed'in şu rivayetine gelince: "Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], bir tek anlaşma altında iki anlaşma yapılmasını yasakladı." Bundan maksat, bir tek akitte iki akdin olmasıdır. Şöyle denilmesi gibi: "Bu evimi sana, öteki evimi şu fiyata sana satmama karşın sattım." Veya "Bu evimi sana, evini bana satmana karşın sattım." Veya "Bu evimi sana, kızını benimle evlendirmene karşın sattım." Bu sahih değildir. Çünkü "Bu evimi sana sattım" sözü bir akittir ve "Evini bana satmana karşı" sözü ikinci bir akittir ve ikisi tek bir akitte birleşmiştir. Bu caiz değildir. Yoksa maksat, ödemenin gecikmesi nedeni ile fiyatın artırılmasının yasaklanması olmadığı gibi iki fiyat teklifinde bulunulması ve birisinin belirlenip kabul edilmesinin yasaklanması da değildir.

Ebu Davud'un rivayet ettiği Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şu kavline gelince: *Kim* ***bir alışverişte iki alış-veriş yaparsa, ona ya o ikisinin en azı vardır ya da riba/faiz vardır.***

Bunun manası şudur: Tek bir malda iki alış-verişin meydana gelmesidir. Bu da bir malın vadeli bir fiyatla satılması, sonra vade zamanı geldiğinde bedelin ödenmemesi ve satıcının, belirlenen fiyatı arttırarak fiyatı, başka bir vadeye ertelemesidir. Yani malın fiyatının, başka bir vade için arttırılmış fiyat olarak kabul edilmesidir. Böylece tek bir mal için iki satış yapmış olmaktadır. Veya malı belirli bir fiyatla satar ve müşteri de malı satın aldıktan sonra bedelin ödenmesinin belirli bir vadeye ertlenmesini talep eder. Satıcı bunu kabul edip belirlenen süreye kadar ilk fiyattan fazlasıyla başka bir satışla malı tekrar satar, yani fiyatı artırıp vade verir.

Bu ve benzerleri, bir alış-verişte iki alış-veriş yapmaktır. Onu yapana o ikisinin zararı vardır yani o ikisini noksanlaştırması vardır. O ise ilk fiyattır. İbn-u Rasulân'e ait Sünen Şerhinde bu hadisin tefsirinde şu geçmektedir: "O, bir ölçek buğday hakkında bir ay sonra almak için bir dinarı önceden vermesi, bir ay geçince, buğdayı istediğinde satıcının ona; Sana ait olan bir ölçek buğdayı iki ay

süreliliğine iki ölçek buğdaya bana sat demesidir. Bu bir satışta iki satıştır. Çünkü ikinci satış, birincisine dâhil edilmiştir. Dolayısıyla o ikisi indirilir ki o ilk olandır.” Tefsirinde ne denilirse denilsin hadisin mantuku ve mefhumu, bir alış-verişte iki alış-verişin meydana geldiğini yani tek bir alış-veriş akdinde iki alış-veriş akdinin meydana geldiğini belirlemektedir. Hadis, bir akitte iki fiyat olmadığı gibi iki fiyat üzerinde bir akit hakkında da değildir. Dolayısıyla bu hadis, ne taksitle alış-verişe ne de borçla alış-verişe intibak eder. Zira yasaklanan, tek bir akitte iki akdin meydana gelmesidir. Bu hadis, tek bir akitte veya tek bir anlaşmada meydana gelen her iki alış-veriş akdine intibak eder ve şekli ne kadar çoğalırsa çoğalsın, bu halden başkasına intibak etmez.

Velhâsıl; alış-veriş yapanlardan birisi diğerine, “Evimi sana, evini bana bin liraya satmana karşılık bin liraya sattım” der ve o da, “Kabul ettim” derse bu, içerisinde iki alış-verişin meydana geldiği bir tek alış-veriş akdidir. Dolayısıyla caiz olmaz. Çünkü Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], bir alış-veriş akdinde iki alış-verişin ve bir anlaşmada iki anlaşmanın yapılmasını yasaklamıştır. Alış-veriş yapanlardan birisi diğerine, “Kızınla beni evlendirmene karşın evimi sana sattım” derse bu bir anlaşmada iki anlaşma yapmaktır. Tek bir akit altında birisi alış-veriş anlaşması ve diğeri evlilik anlaşmasıdır. Bu da caiz değildir. Çünkü Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], bir anlaşmada iki anlaşmanın yapılmasını yasaklamıştır. Yine “Bu evi sana bin liraya sattım” der ve o da “Kabul ettim” deyip, “Bedeli ödemek için bana bir ay süre ver” derse, bunun üzerine satıcı, “Fiyatı sana artırıyorum” deyip sonra aynı evi ona, satış için belirlenmiş asıl fiyattan artırılmış fiyat ile bir süreye kadar satarsa, bu caiz olmaz. Çünkü tek bir alış-verişte veya tek bir malda veya tek bir akitte iki alış-veriş meydana gelmiştir ve biri diğerinden fazladır. Bu durumda alış-veriş olmakla birlikte daha az olan fiyat bağlayıcıdır ve fazla olan fiyattan alırsa faiz olur. Çünkü Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], şöyle buyurmuştur: *مَنْ بَاعَ بَيْعَتَيْنِ فِي بَيْعَةٍ فَلَهُ أَوْكُسُهُمَا أَوْ الرِّبَا* “**Kim bir alışverişte iki alış-veriş yaparsa, ona ya o ikisinin en azı vardır ya da riba/faiz vardır.** Yani o ikisinin eksik olanını alır ya da faiz olur demektir. Zira *فله أو كسهما* “ona o ikisinin en az olanı vardır” kavli, alış-verişin sahih olduğuna ve fiyatın en az olanının bağlayıcı olduğuna delalet eder. Zira “en az olana” hükmetmek, alış-

verişin sıhhatini gerektirir.

Bundan da açığa çıkıyor ki: Tüccarların yaptıkları, iki fiyatla –peşin olarak ödendiğinde belirli bir fiyatla, taksitli olarak ödendiğinde artırılmış fiyatla- malları satmaları caiz olmaktadır. Bu konudaki şer'î hüküm onun caiz olduğudur. Bazı çiftçilerin ve bostan sahiplerinin, buğday, elbise, hayvan, alet/teçhizat satın alıp bunların bedellerinin ödenmesini mevsimin sonuna kadar ertelemeyi şart koşmaları, bunun üzerine onların ödemeyi mevsim sonuna kadar geciktirmelerine karşılık aldıkları şeylerin peşin fiyatından fazlasını ödemeleri caiz olmaktadır. Bir tek mal için iki fiyat –peşin fiyatı ve vadeli fiyatı yani borçlu fiyatı- konulmuş olsa da caizdir. Ancak bir tek mal için, vadeli fiyatının peşin fiyatı üzerine artırılmasında, insanlar arasında etkin olan tefecilerin yaptığı gibi gabn-ı fahişin olmaması şart koşulur. Zira bu alış-verişte dolandırıcılık olduğunda, dolandırıcılık haramdır. Bu alış-verişe, alış-veriş ve selem satışındaki gabn hükmü intibak eder. Dolayısıyla haram olan, gabn olup peşin ödenen fiyattan fazla bir fiyatla vadeli satış değildir.

Simsarlık/Komisyonculuk

Hâkim İbn-u Hazzâm'dan o da babasından Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediği rivayet edildi: *دعوا الناس بصيب الله بعضهم من بعض فإذا استتصح الرجل أخاه فلينصح له* **“İnsanları (kendi halleri-ne) bırakın. Allah insanları birbirinden rızıklandırır. Bir kişiden kardeşi nasihat isterse, o ona nasihatte bulunsun.”** [Ahmed] Ticareti ve alış-veriş durumlarını gözden geçirdiğimizde ister büyük ticaret olsun isterse küçük ticaret olsun Allah'ın insanları birbirleri ile rızıklandırıldığını görürüz. Çoğunlukla büyük tüccarların, ticari mallarını küçük tüccarlara kazançlarından yüzde bir gibi belli bir yüzde oranında almaları karşılığı sattıklarını görürüz. Bunu genellikle toptancı tüccarları yaparlar. Bunu da (komisyonculuk) olarak isimlendirirler. Bu bütün mallarda gerçekleşir. Ölçülen, tartılan, kıyaslanan ve benzeri şeylerde gerçekleşir. Kumaş, tatlı, kâğıt veya makine üreten büyük şirketler ile toptan satıcılar arasında gerçekleşmekte ve müteahhitler veya satış acentaları olarak isimlendirilmekteler. Bu kişiler, bu şirketlerin ürettiği şeyleri satmayı taahhüt ederler ve bundan belli bir kar alırlar. Bu sattıklarına karşılık alınan yüzde belli bir orandır. Yine büyük tüccarlar veya fabrikalar ile küçük tüccarlar arasında bunların yanında çalışan kişiler aracılığı ile satışlar gerçekleşir. Belirli bir tacirde veya fabrikada uzmanlaşırlar. Bu kişiler, malları insanlara arz ederler ve onlara satarlar. Onların satışını yaparlar ve yanlarında çalıştıkları büyük tüccarlardan veya fabrikalardan malları arz etmeleri işlemine karşılık belli bir ücret alırlar. Malı satsınlar ya da satmasınlar fark etmez. Yaptıkları her satış anlaşmasına karşılık belli bir ücret hakları vardır ki o, sattıkları fiyatın belli yüzde oranıdır. Böylece fabrikalardaki ve şirketlerdeki satıcı ile alıcı arasında aracılık gerçekleşir. Kumaşta, tatlıda ve benzeri şeylerde gerçekleştiği gibi sebze ve meyvelerde de gerçekleşir. Tüccar, sebze halinde belirli bir komisyon karşılığında çiftçilerin adına sebzelerini satar.

Bu işlerin hepsi de –ister şirketler arasında olsun, ister şirketler veya fabrikalar ile tüccarlar arasında, ister büyük tüccarlar ile küçük tüccarlar arasında, ister ise tüccarlar ile müşteriler arasında olsun fark etmez- simsarlıktır/komisyonculuktur. Bunu yapanlar da

simsarlardır/komisyonculardır. Çünkü simsar, işe kayyumdur/bakandır ve onu koruyandır. Sonra âlim-satım işinin üstlenilmesi hakkında da bu kelime kullanıldı. Fakihler simsarı şöyle tarif ettiler: “Bir ücretle âlim ve satım işinde başkası için çalışan kimseye verilen isimdir.” Simsarlık/komisyonculuk, şeriata göre helal olmaktadır. Ticari işlerden sayılır, şeriata göre kendisi ile mal sahibi olunan iş çeşitlerinden bir çeşittir.

İster şirketler veya fabrikalar arasında olsun ister büyük küçük olmak üzere tüccarlar arasında olsun isterse tüccarlar ve müşteriler arasında olsun bu işlerin hepsi, simsarlıktır/komisyonculuktur. Bunu yapanlar da simsarlardır/komisyonculardır. Çünkü simsar, işle kaim olan ve onu koruyandır. Sonra âlim-satımı üstlenen için kullanıldı. Fakihler simsarı şöyle tarif ettiler: “Bir ücretle âlim ve satım işinde başkası için çalışan kimseye verilen isimdir.” Simsarlık, aracılığa da uygun düşer. Zira o da bir ücretle alım ve satım işinde başkası için çalışmaktadır. Simsarlık ve aracılık, şeran helaldir, ticari işlerden sayılır ve şeran kendisi ile mal sahibi olunan iş çeşitlerinden bir çeşittir. “Biz Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem] zamanında Medine sokaklarında mal satıyor ve kendimizi simsar olarak isimlendiriyorduk. Derken Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem] çıkageldi ve bizi kendimizden daha güzel bir isimle isimlendirdi. Şöyle dedi: *يا معشر التجار إن النبي يحضره اللغو والحلف فشوبوه بالصدقة* **“Ey tacirler topluluğu! Alış-verişe boş laf ve yemin karışabilir. O halde satınıza sadaka karıştırın.”** Bu hadisin manası şudur ki tacir, bazen yalan boyutuna ulaşmayan boş laf edecek derecede malının niteliğinde abartıya kaçabilir, bazen de malına rağbeti arttırmak için yeminde rastgele davranabilir, dolayısıyla bunları ortadan kaldırması için sadakaya başvursun demektir. Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]’in simsarların yaptıkları işi onaylamasından ve onlara “ey tüccarlar topluluğu” demesinden simsarlığın caiz olduğu ve ticaretten olduğu ortaya çıkar. Bu, simsarlığın şeran helal olduğuna dair delildir. Dolayısıyla simsarlık şeriatta caiz olan muameleatlardandır.

Ancak, âlim-satım için ücretle tutulduğu işin, ya mal ya da süre olarak belirli olması kaçınılmaz olduğu gibi kârın veya komisyonun veya ücretin de belli olması gerekir. Dolayısıyla bir tüccar bir kişiyi, kendisine filanca evi veya filanca malı satması ya da satın alması için kiralarsa, alış-veriş sahih olur. Aynı şekilde onu kendisi için

alım-satım yapması maksadı ile gündelik ücret ya da aylık ücretle kiralarsa da sahih olur. Yine o kişiyi, kendisi için alım-satım yapması maksadı ile gündelikçi ya da aylıkçı olarak belirli bir ücretle kiralaması aynı zamanda kendisi için bir malı alması ya da satması maksadı ile her alış-veriş sözleşmesi için belirli bir komisyon karşılığı kiralaması da sahih olur. Çünkü alım-satım için kiralanan iş belirlidir ve ücret belirlidir.

Buna göre Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem] döneminden günümüze kadar tüccarlar ve insanlar arasında bilinen manası ile simsarlık/komisyonculuk helaldir. Bunu yapanların kazançları helaldir. Sahih hadiste geçen ve yasaklanan simsara gelince: Bu, fiyatı bilmemelerinden dolayı veya piyasayı bilmemelerinden dolayı veya malları hakkındaki deneyimsizliklerinden dolayı v.b. nedenlerle insanların gafletinden istifade eden aldatıcı simsara hastır. Zira Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], ticari işlerden bir iş olması itibarı ile genel bir şekilde simsarlığı onayladı ve içerisindeki illetten -ki aldatmadır- dolayı bir takım komisyonculuk çeşitlerini de yasakladı. Aynen alış-verişi, genel şekilde mubah kılıp içerisindeki illetten dolayı belirli alış-veriş türlerini yasaklaması gibi. Simsarlık hakkında geçen hadisler ve onların teşrî/hüküm koyma ile ilgili manaları dikkatle incelendiğinde bu açık olarak anlaşılır. Âlim-satım ile alakalı bir takım işlerin nehyedilmesi hakkında geçen hadisler, simsarlığı ve nehyedilmesini zikretmemişlerdir. Fakat bazı sahabeler ve raviler o işleri simsarlık ve simsar olmanın nehyedilmesi olarak tefsir etmişlerdir. O işlerin vakıalarına bakıldığında onların simsarlık çeşitlerinden olduğu açığa çıkar.

El-Buhari, Abdullah İbn-u Tâvûs'tan, o da babasından, o da İbn-u Abbas'tan Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediğini rivayet etti: **“لا تَلْقُوا الرُّكْبَانَ وَلَا يَبِيعُ حَاضِرٌ لِبَادٍ”** **“Mal getirenleri yolda karşılamayın. Şehirli bedevi için alış-veriş yapmasın.”** Dedi ki; “Ben, İbn -u Abbas’a; **ولا يبيع حاضر لباد** Şehirli, bedevi için alış-veriş yapmasın” sözünün ne olduğunu sordum. Dedi ki; “Ona simsar olmasın.” Tâvûs'tan yapılan bir başka rivayette de dedi ki; “Ben, İbn Abbas’a; **ولا يبيع حاضر لباد** “Şehirli bedevi için alış-veriş yapmasın” sözünün manası nedir diye sordum. Bunun üzerine dedi ki; “Onun için simsar olmasın.” El-Buhari, “Şehirli, Bedevi İçin Simsarlıkla Alış-Veriş

Yapmasın Bâbı” derken nehiy [لا] lâmelifini kullandı. Sonra da bu bâbda iki hadis zikretti. Onlardan birisi, Sa’id İbn-u Museyb’den, onun Ebu Hurayra’dan Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]’in şu sözünü işittiğini rivayet etti: *لا يَبْنَعُ الْمَرْءُ عَلَى بَيْعِ أَخِيهِ وَلَا تَتَّاجَشُوا وَلَا يَبِيعُ حَاضِرٌ لِنَادٍ* “**Kişi, kardeşinin alış-verişi üzerine alış-veriş yapmasın,, alış-verişte artırım yapmayın, şehirli bedevi için alış-veriş yapmasın.**” İkinci hadis ise Enes İbn-u Mâlik [Radiyahallahu Anh]’den şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Bize, şehirlinin bedevi için alış-veriş yapması yasaklandı.” El-Buhari dedi ki; (Artırım Bâbı.) Bu alış-veriş caiz değildir, diyenleri şöyle zikretti: İbn-u Ebu Evfâ dedi ki; “Artırım yapan, faiz yiyen haindir. Bu aldatmadır ve batıldır, helal değildir. Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem] şöyle buyurdu: *الْخَدِيعَةُ فِي النَّارِ وَمَنْ عَمِلَ عَمَلًا لَيْسَ عَلَيْهِ أَمْرُنَا فَهُوَ رَدٌّ* “**Aldatma cehennemdedir. Kim hakkında emrimiz olmayan bir iş yaparsa o red olunur.**” Sonra el-Buhari, bir tek hadis zikretti ki o, İbn-u Ömer [Radiyahallahu Anhumal]’dan şöyle dediğinin rivayet edilmesidir: “Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem] alış-verişte neceşi yasakladı.” Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]’in yasakladığı birçok iş türünü zikreden birçok hadis gelmiştir. Nitekim Ebu Hurayra [Radiyahallahu Anh]’den Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]’in şöyle dediği geçmiştir: *لا تَلْقُوا الرُّكْبَانَ وَلَا يَبِيعُ بَعْضُكُمْ عَلَى بَيْعِ بَعْضٍ وَلَا تَتَّاجَشُوا وَلَا يَبِيعُ حَاضِرٌ لِنَادٍ* “**Mal getirenleri yolda karşılamayın. Bir kısmınız bir kısmınızın alış-verişi üzerine alış-veriş yapmasın. Alışverişte neceş yapmayın. Şehirli bedevi için alış-veriş yapmasın.**” [el-Buhari] Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]’in şöyle dediği rivayet edildi: *لا تَلْقُوا الْجَلَبَ فَمَنْ تَلَّقَى مِنْهُ شَيْئًا فَصَاحِبُهُ بِالْخِيَارِ إِذَا أَتَى السُّوقَ* “**Satmak için malları pazara getirmekte olanları yolda karşılamayın. Kim onlardan yolda bir şey alırsa, o satan kişi pazara girdiğinde serbesttir.**” [Ahmed] Bu ve diğer hadisler incelenmesi sonucunda şehirlinin bedevi için alış-veriş yapmasının yani şehir halkının bedevi halk için -ki köy halkı da onlar gibidir- yasaklandığı, alış-veriş tamamlanmışsa kişinin kardeşinin alış-verişi üzerine alış-veriş yapmasının yasaklandığı yani bir adamın başkasına satılmış bir mala gelip, fiyatı artırarak birinci alış-verişi bozmak için o malı satın almasının yasaklandığı ve neceşin yasaklandığı görülür. Neceş ise bir kimsenin müşteri olmadığı hal-

de malın fiyatını arttırmasıdır. Yani satın alınmasını istemediği malın fiyatını, o mal için pazarlık yapan kimsenin kendisine uyması dolayısıyla o malın fiyatının ancak onun artırdığı kadar artırılacağını sanması için arttırmasıdır. Yine satmak için malları pazara getirmekte olanları yolda karşılamamanın, yani pazara mal getirmekte olan bedeviye fiyatları bilen şehirlinin gidip "malını senin için satayım" demesi ya da o beldenin fiyatları hakkında bedeviye yalan söyleyip onda piyasa fiyatından çok az bir fiyatla satın almasının ya da şehre girmekte çok sıkıntı olduğunu o bedeviye haber vermesi veya kendilerinde olanın piyasada gitmediğini veya piyasanın durgun olduğunu haber vermeleri böylelikle onları kandırıp ellerinden mallarını değerinin çok altında satın almanın da yasaklandığı görülür.

İşte yasaklanan işler bunlardır. Bunların bir kısmı doğrudan simsarlık ve bir kısmı alış-veriş ile ilgilidir. Bu işlerin nehyedilmesi hakkında geçen hadislerin dikkatle incelenmesi ile onlar hakkındaki nehyin anlaşılır bir vasfa bağlı olduğu açığa çıkmaktadır. Yani nehyin, kendisinden dolayı vuku bulduğu kendisinden anlaşılabilir bir vasfa bağlı olduğu anlaşılır. Anlaşılır vasfa bir emir ya da nehyi bağlı kılındığında, o emir ve nehyi illetli olur. Anlaşılır vasfın içerdiği mana, o emrin illetidir ya da o nehyin illetidir. Dolayısıyla o emirdeki vacip oluş ya da o nehyedeki haram oluş, emir veya nehyin kendisine bağlı olduğu illete bağlı olur. İlet var olduğunda hüküm var olur ve illet ortadan kalktığında hüküm de ortadan kalkar. Dolayısıyla hükmün varlığı illetin varlığına bağlıdır. İlet başkasında var olduğunda hüküm de başkasına kıyas yoluyla uygulanır. Dolayısıyla "şehirli", "bedevi", "kardeşinin alış-verişi üzerine alış-veriş", "neceş" ve "mal getirenlerin yolda karşılanması"; bunların hepsi anlaşılır vasıftır. Zira bunlar, kendisinden dolayı nehyin var olduğu şeyin bildirimidirler. Yani bunların manası, hükmün kendisinden dolayı var olduğu şeydir. Zira hüküm "bedeviye" bağlanmıştır, çünkü onda illet vardır, o da fiyatları bilmemektir. Hüküm, "kardeşin alış-verişi üzerine alış-veriş yapmasına" bağlanmıştır, çünkü onda fiyat istikrarının oluşması ve birisinin diğerine güveninin oluşması vardır. Hüküm, "neceş" bağlanmıştır, çünkü o malı almak istemiyor, sadece müşteriye zarar vermek için arttırmaktadır. Hüküm, "pazara satmak için mal getirenlerin yolda karşılanmasına" bağlanmıştır, çünkü onda şehir halkına fiyatların yükseltilmesi ya da

mal sahipleri için ise çok düşürülmesi vardır. Dolayısıyla bu manalar bu alış-verişlerde bulunduğu zaman onlarda alış-veriş yapmak haram kılındı ve simsarlık haram kılındı. Bulunmadıkları zaman ise alış-veriş de haram değildir, simsarlık da haram değildir. Nitekim Ömer İbn-ul Hattab, şehirlinin bedevi için alış-veriş yapmasının nehyedilmesi hakkında illetin fiyat bilgisizliği olduğunu anlamıştır. Şöyle demiştir: “Onlara pazarı gösterin, yolu gösterin ve fiyatları onlara haber verin.”

Buna göre simsarlık, delilin ortaya çıkması nedeni ile alış-verişin helal olması gibi helaldir. Hakkında nehyin geçmiş olduğu bazı simsarlık türleri meydana geldiğinde ya da kendisinden dolayı nehyin var olduğu illetin içinde bulunduğu simsarlık ise haram olur. Simsarlık/komisyonculuk, kendi zatından dolayı haram olmaz, bilakis helal kalır. Simsarın kazancı da helal kazanç olarak kalır.

İcâra/Kiralama

İcâra, bir bedel karşılığı menfaat üzerinde yapılan akittir. İcâra-nın kapsamına şu üç çeşit girer: Birinci Tür: Evin, hayvanın, bineğin ve benzerlerin kiralınması gibi akdin malın menfaati üzerinde gerçekleştiği kiralama türüdür.

İkinci Tür: Belirli işler için meslek erbaplarının ve sanatkarlarının kiralınması gibi akdin işin menfaati üzerinde gerçekleştiği kiralama türüdür. Dolayısıyla akdin üzerinde yapıldığı şey, işten hâsıl olan menfaattir. Boyacının, demircinin, marangozun ve benzerlerinin kiralınması gibi.

Üçüncü Tür: Akdin kişinin sağlayacağı menfaat üzerine gerçekleştiği kiralama türüdür. Hizmetçi, işçi ve benzeri kişilerin kiralınması gibi...

Kiralama, şeran bütün çeşitleri ile caizdir. Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: **“Eğer onlar sizin için emzirirlerse onlara ücretlerini verin.”** [Zuhruf 32] Ve şöyle buyurdu: **“Eğer onlar sizin için emzirirlerse onlara ücretlerini verin.”** [Talâk 6] Beyhakî, Ebu Hurayra kanalıyla Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in şöyle dediğini rivayet etti: *من استأجر أجيراً فليعلمه* **“Kim bir ücretli kiralarsa, ona ücretini bildirsin.”** El-Buhari, şunu rivayet etti: “Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’ve Sıddîk (Ebu Bekir), El-Dîloğullarından bir adamı tecrübeli bir yol rehberi olarak kiraladılar.”

Ücretli

İşin sağladığı menfaat ve kişinin sağladığı menfaat üzerine gerçekleşen kiralama akdi, ücretli ile alakalıdır. Ücretli ise kendisini kiralatan kimsedir. Şeriat, hizmetçi ve benzerleri gibi kendisinden elde edilecek menfaat için veya boyacı, sıvacı, mühendis ve benzerleri gibi işinden elde edilen menfaat için bir insanı ücretle tutmayı caiz kılmıştır. Kiralama akdinin gerçekleşebilmesi için akid taraflarının her birinin akıllı ve mümeyyiz olması gerektiği gibi ehliyete de sahip olmaları şarttır. Delinin ve mümeyyiz olmayan çocuğun kiralama akdi olmaz. Kiralama akdi yapılırsa, sıhhati için akdi yapan

iki tarafın rızasının ve hakkında akdi yapılanın -ki o menfaattir- anlaşmazlığı engelleyen bir şekilde belli olması şarttır. Ücretli açıısından menfaatle ilgili bu bilgi, bazen sürenin açıklanması, bazen menfaatin sınırlandırılması, bazen istenilen işin detaylı bir şekilde vasıflandırılması veya ücretlinin yapacağı şeyin belirlenmesi veya işinin keyfiyetinin belirlenmesi ile olur. Buna göre zorlanan/baskı altında tutulan kişinin kiralınması ve belirsiz menfaatin kiralınması sahih olmaz.

Ücret

Kiralama ücretinin, belirsizliği ortadan kaldıracak şekilde müşahede veya vasıf yoluyla belli olması şarttır. Nesai, Hasan'ın ücreti kendisine bildirilinceye kadar kişinin kiralınmasını kerih gördüğünü rivayet etti. Ancak satılanın fiyatında değer şart koşulmadığı gibi, kiralamada da değer şart koşulmaz. Değer ile fiyat arasındaki fark şudur: Değer, bir şeyin maliyet miktarı ile örtüşen husustur ve değer, değer biçenlerin değerlendirmesine göre dengelenir. Fiyat ise, değere ilaveten, daha fazla ya da daha az bir şekilde üzerinde varılan husustur. Ücretle çalışanın ücretinin işin değeri olması şart koşulmaz. Çünkü değer, kiralamada bedel olmaz. Dolayısıyla ücretin, işin değerinden daha fazla veya daha az olması caizdir. Bir kişi kendisi için belirli bir biçimde altın ya da gümüş parçalarını şekillendirmek için birisini belirli bir ücretle tutsa bu caiz olur. Çünkü onu belirli bir iş için kiraladı. Ücretle, gümüş ya da altından yaptığı işin ölçüde eşit olması şart koşulmaz. Çünkü ücretten şart koşulan husus, işin karşılığı olmasıdır, işin yerine karşılık olarak değil. Ücret ile yaptığı işin yeri/konumu arasında bir alaka yoktur. Para v.b. gibi alış-verişte bedel olmaya uygun olan, kiralamada da bedel olmaya uygun olur. Yani fiyat/bedel olmaya uygun olan, ücret olmaya da uygundur. Fakat alış-verişte fiyat/bedel olmaya uygun olmayanın kiralamada bedel olması caizdir. Mesela bir sene bir evde oturmaya karşılık bir hayvanın satılması caiz olmaz. Fakat bir evde oturmaya karşılık bir bahçenin kiralınması sahih olur. Çünkü alış-veriş, malın mal ile değişimidir. Dolayısıyla malın menfaat ile değişimi alış-veriş sayılmaz. Kiralama ise böyle değildir. Zira o, bir bedel karşılığı menfaat üzerinde yapılan akittir. Bu bedelin, mal olması zaruri değildir, menfaat de olabilir.

Ücretin Belirlenmesi

İcâra, bir bedel karşılığı menfaat üzerinde yapılan akittir şeklinde tarif edilmiştir. Bu akit, şu üç türde gerçekleşir: Birinci Tür: Evin, hayvanın, bineğin ve benzerlerin kiralınması gibi akdin malın menfaati üzerinde gerçekleştiği kiralama değildir. Dolayısıyla üzerinde akdin gerçekleştiği husus, malın menfaatidir.

İkinci Tür: Boyacı, mühendis, inşaatçı ve benzerleri gibi akdin işin menfaati üzerinde gerçekleştiği kiralama değildir. Dolayısıyla üzerinde akdin gerçekleştiği husus işin menfaatidir.

Üçüncü Tür: Hizmetçi, işçi ve benzerleri gibi akdin kişinin sağladığı menfaat üzerinde gerçekleştiği kiralama değildir. Dolayısıyla üzerinde akdin gerçekleştiği husus kişinin emeğinden faydalanmaktır.

Bu üç türde, üzerinde akdin yapıldığı husus, her birisinde var olan menfaattir. Dolayısıyla üzerinde akdin gerçekleştiği şey, menfaat olmaktadır. Belirlenen mal ise bu menfaatin karşılığıdır. Bineanaleyh ücretin belirlenmesinin üzerine bina olduğu esas, malın sağladığı ya da işin sağladığı ya da kişinin sağladığı olmaktadır. Esas, iş bakımından içinde çalışılan şeyin değeri ya da fiyatı değildir. Ücretle çalışan bakımından, ihtiyacının giderilmesi olmadığı gibi ücretle çalışanın ürettiği de değildir. Aynı şekilde ücretin belirlenmesinde, yaşam standardının düşmesi ya da yükselmesinin bir ilgisi de yoktur. Dolayısıyla ücretin belirlenmesinin şeyin değeri ya da fiyatına ya da çalışanın üretimine ve ihtiyacının giderilmesine, yaşam standardının yükselmesine ve düşmesine bağlanması doğru olmaz. Ücretin belirlenmesi sadece bir tek şeye bağlıdır ki o da menfaattir. Çünkü kiralama, bir bedel karşılığı menfaat üzerinde yapılan akittir. Ücret, üzerinde kiralama akdinin yapıldığı menfaatin belirlenmesine göre belirlenir. Ücretin miktarı hakkında ihtilaf olduğunda ücret, ispat ve delille belirlenmez. Zira ispatın bu hususla bir ilgisi yoktur. Çünkü ücretin ispatı istenmez, sadece miktarın bilinmesi istenir. Ücret sadece, kiralama akdinin üzerine yapıldığı menfaat ve bedelin takdiri hususunda uzaman olan kişilerin takdiri ile belirlenir.

Bu, ücretin esası veya diğer bir ifade ile ücretin belirlenmesinin üzerinde gerçekleştiği birim yönündendir. Ücretin farklı olması yönüne gelince: Ücret; şahıslarda, bir tek işte, farklı işlerde, zaman ve

mekânda menfaatin farklı olması ile birlikte farklılık arz eder. Akdin şahısların menfaatleri üzerine yapıldığı amellerin ücretleri, harcadıkları emeklerinin farklılığına göre farklılık arz eder. Ücret, kuvvetli kişi için şöyle belirlenirken zayıf kişi için böyle belirlenir. Ya da şu kadar çalışma süresi için şu kadar ücret, çok çalışma süresine çok ücret, az çalışma süresine az ücret v.b. şekilde farklılık gösterir. İşin menfaati üzerine icâra akdinin gerçekleştiği bir tek iş için ücreti, belirli bir miktara göre belirlenir. Bu işte çalışan kişiler arasında, işi düzgün yapma farklılıklarına göre farklılık olur. Mesela mühendisler şu kadar ücret verilir ve işi düzgün yapma farklılıklarına göre mühendisler arasında da farklılık olur. Aynı şekilde farklı işlerin ücreti, o işlerde çalışanların yani zanaatkârların kiralınması esnasında o işlerdeki kast edilen menfaate göre belirlenir. Bu işlerin ücreti, toplumdaki menfaatlerinin farklılaşması ile farklı olur. Dolayısıyla mühendisin ücreti şu kadar ve inşaatçıların ücreti şu kadar olur. Yine kişilerin, tek bir işin ve farklı işlerin ücretinin belirlenmesi, zamandan zamana farklı olur. Mesela gece çalışan kimseye, aynı işte gündüz çalışan kimseden daha fazla ücret verilir. Yine kişilerin, tek bir işin ve farklı işlerin ücretinin belirlenmesi, mekândan mekâna farklı olur. Mesela çölde çalışan kimseye, aynı işte şehirde çalışan kimseden daha fazla ücret verilir. Ücretin; saat, gün, ay ve sene gibi belirli bir vakitle geçici olarak belirlenmesi caizdir.

Ücretin Miktarı

Ücretlinin ücreti, ecr-i müsemma (belirtilmiş ücret) ve ecr-i misl (piyasa ücreti) olur. Ecr-i müsemmaya (belirtilmiş ücrete) gelince; akit zamanında belirtilen ve belirlenen ücrettir. Belirli derecedeki memurlar gibi veya işçinin ücretinin belli olduğu belirli bir fabrikadaki işçiler gibi her birinin ücretinin belli olduğu işçilerin ücreti, ecr-i müssemmadan sayılır. Bunun içindir ki işçi veya memur kullanılıp ücretleri belirlendiğinde onların ücreti ecr-i müsemma olur. Ücretleri belirlenmemişse bakılır; eğer ücret biliniyorsa onlara bu ücret verilir ve ecr-i müsemma sayılır. Eğer ücret bilinmiyorsa onlara ecr-i misl verilir.

Ecr-i misl, benzer işin ve benzer çalışanın ücretidir veya sadece

benzer işçinin ücretidir. Ecr-i mislin uzman kişiler tarafından belirlenmesi zorunlu olduğu gibi uzman kişilerin de ücreti, ücretli kişiye bakarak belirlemeleri zorunludur. Ecr-i misl belirlenirken şu üç hususa bakılması gerekir:

Birincisi: İcâra/kiralama, menfaat üzerinde yapılmışsa menfaati, ücretle çalışanın sağladığı menfaate denk olan şeye bakılır.

İkincisi: İcâra/kiralama, iş üzerinde yapılmışsa bu işteki ücretlinin benzeri olan kişiye yani işe ve işçiye bakılır.

Üçüncüsü: Kiralamanın yapıldığı zaman ve mekâna bakılır. Çünkü ücret; menfaat, iş, zaman ve mekânın farklılaşması ile farklılaşır.

Ecr-i mislin bilinmesi, uzman kişilere bağlıdır. İddia eden tarafına dair ispat getirmesi caiz değildir. Bilakis ecr-i misli, önyargıdan uzak uzman kişilerin belirlemesi gerekir. Bu uzman kişiler anlaşmazlığa düşen iki taraf ittifak ile seçerler. İttifak edemezlerse uzman kişileri yönetici seçer.

Ücretin Ödenmesi

Ücretin peşin ödenmesi caiz olduğu gibi ertelenmesi de caizdir. Akit tarafları, ücretin peşin ödenmesini ya da ertelenmesini şart koştuklarında o ikisinin şartı dikkate alınır. Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] şöyle buyurdu: *عِنْدَ شُرُوطِهِمْ* “**Müslümanlar şartları yanındadır.**” [el-Buhari] Dolayısıyla ücretin peşin ödenmesi ya da ertelenmesi hakkında akit taraflarının şart koştuğu her husus dikkate alınır ve gözetilir. Fakat akit tarafları, ücretin peşin ödenmesi ya da ertelenmesi hususunda bir şeyi şart koşmamışsalar bakılır: Ücret; aylık ve senelik gibi belirli bir vakit ile tayin edilmiş ise, ödenmesinin o vaktin bitiminde yapılması zorunludur. Aylık ise ayın bitiminde, yıllık ise yılın bitiminde ödenmesidir. Fakat icâra, elbise dikmek veya kuyu kazmak veya araba tamir etmek ve benzeri işler üzerinde olduğunda, ücretin işin bitiminde ödenmesi zorunlu olur. Ücretin; iş, çalışan, mesafe, zaman ve mekân hususunda iki ya da üç şekilde ödenmesi caizdir. Ücretin fiilen ortaya çıkan görüntü gereğince verilmesi zorunlu olur. Mesela terziye elbiseyi dakik bir şekilde dikersen sana şu kadar ücret, kaba biçimde dikersen şu kadar ücret var denildiğinde hangi şekilde yaparsa o şekilde ücret alır.

Ücretle Çalışanların Çeşitleri

Ücretle çalışan, özel ve müşterek olmak üzere iki kısma ayrılır.

Özel ücretli; belirli bir ya da birden çok kişi için tahsis edilerek geçici bir iş yapan kişidir. Yani o, sadece ücretle çalıştırana tahsis edilir. Onun, kiralama süresi boyunca başkası için çalışması engellenir. Dolayısıyla bir ya da daha fazla kişi, süre belirleyerek özel olarak kendilerine yemek pişirmek için bir aşçı kiralarlarsa, o aşçı özel ücretle çalışan olur.

Müşterek ücretli; tahsis şartı olmaksızın geçici veya geçici olmayab bir işi yapmak üzere bir kişi için çalışan kişidir. Yani o, ücretle çalıştırana tahsis edilmeyen kişidir. Bilakis kendisini ücretle tutan kişinin dışında başkası için de çalışması caizdir. Dolayısıyla senden başkasına çalışmamasını şart koşmamaksızın mobilya için bir döşemeci tuttuğunda, ister senin evinde ister kendi yerinde ister çalışma süresi belirlenmiş olsun veya ister olmasın o müşterek ücretle çalışandır.

Özel ücretli, belirlenen süre içerisinde sorumlu kılındığı hususu gücü nispetinde yerine getirmek için kendisini işe vermesi ile birlikte ücreti hak eder. İster o işi yapmış ister yapmamış olsun fark etmez. Onun ücreti hak edişi, işe göre değil süreye göre olur. Bunun içindir ki onun, kiralama süresinde kendisini ücretle çalıştırandan başkasına iş yapması caiz olmaz. Başkasına çalışırsa, çalıştığı kadarı ücretten kesilir. Müşterek ücretli, terzi, marangoz, boyacı ve tuzcu gibi işin kendisine binaen ücreti hak eder. Onun ücreti hak edişi, süreye göre değil işe göre olur.

Ücreti hak etmeleri bakımından özel ücretli ile müşterek ücretli arasındaki fark şudur: Özel ücretli, icâra süresinde iş için hazır olduğunda ücreti almayı hak eder ve fiilen çalışması şart değildir. Müşterek ücretli ise ancak işi yaptığında ücreti almayı hak eder. Özel ücretli için icâra süresi, ya akitte belirtilmiştir ya da belirtilmemiştir. Eğer belirtilmemişse belirsiz olduğu için akit fasit olur. Dolayısıyla akit taraflarından her biri, diledikleri vakitte akdi fesh edebilirler ve ücretliye hizmet verdiği süredeki ücretin misli verilir. Akitte süre belirtilmiş olup ücretle tutan, hasta olması veya işi yapmaktan aciz olması gibi ücretlide feshi gerektiren bir özür ve

kusur olmadığı halde süre dolmadan icâra akdini fesh ederse ücretle çalıştırmanın, ücretle çalışana süresinin tamamının ücretini ödemesi gerekir. Ücretle çalışan ister hizmetçi, isterse çiftçi olsun fark etmez. Fakat kiralama sözleşmesini, fesh etmeyi gerektiren bir kusurun ücretle çalışanda ortaya çıkmasından ya da mazeretten dolayı fesh ederse, ona sadece kiralama sözleşmesinin fesh edildiği vakte kadar ücret öder.

İslam'da İşçi Sorunu Yoktur

Kapitalizm nizamı, Batı dünyasında ve Komünist Parti hâkim olmadan önce Rusya'da tatbik edilmekteydi. Kapitalizm ideolojisinin esaslarından birisi "mülkiyet hürriyetidir". Bundan iş sahiplerinin ücretle çalışanlara yani işçilere istibdatları/keyfi uygulamaları doğdu. Karşılıklı rıza olduğu sürece ve onların aralarında zorunluluk nazariyesi/teorisi hâkim olduğu sürece bu netice doğdu. Ücretle çalışanlar, ücretle çalıştıranlardan baskı, sindirme, zulüm, emeklerini ve terlerini sömürme gördüler. İşçiye insafli davranmayı sevendirerek sosyalizm fikri ortaya çıktığında, icâra akdine çözüm getirme esası üzerine değil işçilerin sorunlarını çözme esası üzerine ortaya çıktı. Bunun içindir ki sosyalizm, iş süresinin ve işçinin ücretinin belirlenmesi ve rahatının güvence altına alınması gibi işçiye insafli davranılmasına ilişkin çözümler getirmiştir. Böylece zorunluluk nazariyesi/teorisi sorunların çözümü için elverişli olmadığı ortaya çıkarak yıkıldı. Batı kanunu hukukçuları, zorunluluk teorisinin sorunlar önünde sağlam durabilmesi için zorunluluk teorisine olan bakışlarını değiştirmek zorunda kaldılar. Bunun içindir ki teorilerini yamamak için değişiklikler yaptılar. Zira iş sözleşmesine bir takım kurallar ve hükümler dâhil ettiler. Bu kural ve hükümler işçileri korumayı, daha önce sahip olmadıkları; toplantı hürriyeti, sendikalar kurma hakkı, grev hakkı, onlara emeklilik, ikramiyeler ve tazminatların verilmesi hakları gibi hakların verilmesini hedefliyordu. Hâlbuki zorunluluk teorisi metni bunun gibi haklara izin vermiyordu. Fakat bu teori, sosyalist fikirlerin işçiler arasında oluşturduğu işçi sorunlarına çözüm için yorumlandı. Sonra mal mülkiyetini yasaklamak ve işçiye ihtiyaç duyduğunu sınırsız olarak vermek için komünizm teorisi geldi. Komünizm ideolojisinin de içinden olduğu Sosyalizm ve kapitalizm ideolojileri arasındaki mülkiye-

te ve ücretle çalışana bakış açılarındaki farklılıktan, onlar nezdindeki işçi sorunu ortaya çıktı. Hayata farklı bakışlarının oluşturduğu bu sorunun çözümü hakkında o iki ideolojinin her birisinin özel metodu oldu.

İslam'da, "işçi sorunu" diye bir sorun yoktur. İslam ümmeti; işçiler, kapitalistler, çiftçiler, toprak sahipleri v.b. sınıflara ayrılmaz. Meselenin hepsi, ücretle çalışanla alakalıdır. Ücretle çalışan, ister uzmanlar, teknik elemanlar gibi iş üzerine ücretle çalıştırılsın, ister diğer çalışanlar gibi emeği üzerine ücretle çalıştırılsın fark etmez. İster, şahısların yanında ücretle çalışan, ister cemaatlar, isterse devlet yanında ücretle çalışan olsun, ister özel ücretle çalışan olsun, ister müşterek ücretle çalışan olsun fark etmez. Zira hepsi de ücretle çalışandır. Bu ücretle çalışana ait hükümler açıklanmış ve beyan edilmiştir. Zira ücretle çalışanlar ecr-i müsemma üzerinde ittifak ettiklerinde icâra akdi süresince o belirlenmiş ücreti hak eder ve icâra süresinin bitmesinden sonra kendilerini ücretle çalıştırana terk etme hakları vardır. Ücretle çalışanlar, kendilerini çalıştıranlarla ihtilafa düşerlerse, ecr-i misli belirlemek üzere uzmanların rolü devreye girer. Bu uzmanları iki taraf seçer, iki taraf uzmanlar hususunda ittifak edemezlerse, onları yönetici seçer. Uzmanların söylediğine her iki tarafın da uyması zorunlu olur. Yönetici tarafından belirli bir ücret belirlenmesi, mallar için fiyat koymanın caiz olmasına kıyas edilerek caiz olmaz. Çünkü ücret, menfaatin bedelidir ve fiyat da malın bedelidir. Malın piyasası, malın fiyatını doğal olarak belirlediği gibi ücretle çalışanların menfaatleri piyasası da işçilere olan ihtiyacı belirler. Ancak devlete düşen, işçiler için işler hazırlamaktır. Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] şöyle buyurdu: *فَالْإِمَامُ رَاعٍ وَهُوَ مَسْئُولٌ عَنْ رَعِيَّتِهِ* "**İmam çobandır ve güttüğünden sorumludur.**" [el-Buhari] Devlete düşen, iş sahiplerinin zulmünü işçiler üzerinden kaldırmaktır. Zira ortadan kaldırılmasına güç yettiği halde zulme sessiz kalmak haramdır ve onda büyük bir günah vardır. Devlet bu zulmü kaldırmakta gevşeklik gösterdiğinde ya da kendisi ücretle çalışanlara zulmettiğinde, ümmetin tamamının üzerine düşen, bu zulüm hakkında devleti hesaba çekmesi ve o zulmü ortadan kaldırmak için uğraşmasıdır. Mezâlim Mahkemesine düşen de bu zulme bakması ve mazlumların üzerinden o zulmü kaldırmasıdır. Mezâlim Mahkemesinin bu husustaki emri, hem yönetici hem de

devlet için geçerlidir. Bu, grevler ve gösterilerle işçi sorunlarının çözümleri hakkında günümüzde olduğu gibi sadece zulüm gören ücretle çalışanlar hakkında değildir. Çünkü tebaadan herhangi bir ferde zulüm ve tebaadan herhangi bir ferdin işlerinin güdülmesinde devletin gevşek davranması, bir tek şahıs ya da bir takım şahıslara özel olsa da, ümmetin tamamının işlerinin güdülmesi ile alakalı bir husustur. Çünkü bu, şer'î hükmün uygulanmasıdır, her ne kadar belirli bir topluluğun üzerine vukuu bulsa da belirli bir grup ile alakalı değildir.

İşçilerin kendileri ve aileleri için ihtiyaç duyduğu sağlık güvencesi, işten çıkmaları veya yaşlanmaları halinde geçim güvencesi, çocuklarının eğitim güvencesi v.b. işçilerin güvencesi için araştırılan güvencelere gelince; İslam'da bunlar, ücretle çalışanlar konusunda incelenmezler. Çünkü bunlar, ücretle çalıştırana develete aittir. Bunlar sadece işçiler için de değildir. Bilakis tebaadaki her aciz kişi içindir. Çünkü devlet tedavi ve öğrenimi topluma bedava temin eder. İster işçi olsun, ister işçi olmasın aciz olan kişiye geçim güvencesi verir/zorunlu ihtiyaçlarını karşılar. Çünkü bu, Beyt-ul Mâl'e ve bütün Müslümanlara farz kılınan hususlardandır.

Binaenaleyh işçi sorunu yoktur. Ümmetten bir kesim ya da gruba has sorun da olmaz. Zira tebaanın işlerini gütmekle alakalı her sorunun çözümünden devlet sorumlu olur. Ümmetin hepsi de sorunun çözümü ve zulmün kaldırılması için devleti hesaba çeker. Sorumlu sadece, o sorunun sahibi ya da zulme maruz kalan kimse değildir.

Malların Kiralanması

Evlerin, hayvanların, arabaların ve benzerlerinin kiralanması gibi akitler, malların menfaatleri üzerine yapıldığında, akdin dayandığı esas malın menfaati olur. Ecr-i mislin belirlenmesi, menfaati kiralananın menfaatine denk olan şeye bakmayı kaçınılmaz kılar. Malın kiralanması ne zaman tamamlanırsa, kiralayan kiraladığı malın menfaatini alma hakkına sahip olur. Bir ev kiralandığında onda oturma, bir hayvan veya bir araba kiralandığında ona binme hakkına sahip olunur. Kiralayanın, kiraladığı malı teslim alınca, kira ücretinin aynısı veya fazlası veya azı ile o malı kiraya verme hakkı var-

dır. Çünkü kiralanan malın teslim alınması, menfaatin teslim alınması yerini alır. Bunun delili ise o menfaatte tasarrufta bulunması caiz olduğuna göre o menfaat üzerine akit yapması da caiz olur. Çünkü bu bir akit olup sermaye ile caiz olduğuna göre fazlası ve eksigi ile de caiz olur. Ancak o, malı bir menfaat için kiraladığında, o menfaatin aynısını kullanma hakkı vardır, ondan başkası zarar vermektir. O menfaatin fazlasını kullanma hakkı yoktur. Çünkü hakkından fazlasını ya da hak etmediği şeyi kullanması/tüketmesi ona caiz olmaz. Dolayısıyla, binmek için bir hayvan kiralarsa, onun o hayvana yük taşıtması caiz olmaz. Çünkü binici yükten daha hafiftir. Yine belirli bir mesafeye gitmek için araba kiraladıysa, arabayı kiraladığı mesafeden ötesine gitmesi ona caiz olmaz. Oturmak için bir ev kiraladıysa, onu odun veya demir gibi evde oturmaktan daha fazla zarar veren bir şey için depo yapması caiz olmaz. Kısacası akit; bir bedel karşılığı mal üzerine olduğunda o, alış-veriş olur, bir bedel karşılığı malın menfaati üzerine olduğunda ise kiralama olur. Buna göre akit, meyvesi olgunlaşmaya başlamış meyveli ağacın, meyvesini satmaksızın sadece ağacı satmak gibi sadece malın üzerine olabileceği gibi olgunlaşmaya başlamış meyvenin satışı gibi sadece meyve üzerine de olabilir. Evde oturulması gibi mal ile cisimleşmemiş belirli bir menfaat üzerine de olabilir. Akit mal sayılmayan herhangi bir menfaat üzerine yapıldığında, o alış-veriş değil kiralama olur. Malı satın alan kimsenin malı mülk edinmesi, onda diğer tasarruflarda bulunması gibi, aynı şekilde kiralama yoluyla sahibi olduğu menfaati kiralayan kimsenin de o menfaatte diğer tasarruflarda bulunması hakkı vardır. Ağacın meyvesini satın alan kimsenin olgunlaştığında o meyveyi ağacıdayken satması hakkı olduğu gibi, aynı şekilde malı kiralayan kimsenin de o malı kiraya vermesi hakkı vardır. Çünkü o da satın alan kimsenin satın aldığı o meyveyi mülk edinmesi gibi, o malın menfaatinin mülk edinir. Buna göre kiralayana kiraladığı malı teslim alınca kiraya vermesi caiz olur. Çünkü kiralandığında malın teslim alınması, menfaatin teslim alınması yerine geçer. Bunun delili ise şudur ki, onda tasarrufta bulunmak caiz olduğuna göre ağacın üzerindeki meyvenin satılması gibi onun üzerinde akit yapmak da caiz olur. Malın kiralınması ve menfaatinin teslim alınması tamamlandığında, kiralayan kimse kiraladığı malın menfaatindeki bütün şer'î tasarruflara sahip olur. Çünkü o menfaat-

ler onun mülküdür. Dolayısıyla onun o malı ne kadar olursa olsun uygun gördüğü bir ücret ile kiraya vermesi hakkı vardır. Mesela elli liraya kiraladıysa beş yüz liraya kiraya vermesi caiz olur. Çünkü o, o menfaate sahiptir, dolayısıyla uygun gördüğü ücretle onu kiraya verme hakkına da sahiptir. Kiraladığı ücretle kiraya vermesi şart değildir. Buna göre depo, ev ve benzeri şeyler için “hava parası” dedikleri –ki bu, ev veya depo için birinci kiralayana belirlenmiş ücretten fazla belirli bir ücretin ondan kiralamak isteyen kimse tarafından ödenmesidir- caizdir, bunda bir mahzur yoktur. Çünkü kiracı, kiraladığı evi veya depoyu başkasına belirli bir ücretle, ona ödediği ücretten fazla bir miktarla kiraya veriyor. Bu, kiraladığı malı, kendisinin kira olarak verdiği ücretten fazlası ile kiraya vermektir. Bu caiz bir husustur. Çünkü o kişiye, kiraladığı şeyi kiraladığından daha fazla ya da daha az bir ücretle kiraya vermesi caiz olmaktadır. Çünkü bu bir akit olup sermaye ile caiz olup teslim aldıktan sonra satılan şeyin alınandan daha fazlası ile satılması gibi fazlası ile de caizdir.

Burada bir mesele var: Kiralayan kimsenin, akit bittiğinde kiraladığı malı mal sahibine teslim etmesi gerekir mi gerekmez mi?

Buna cevap şudur: Kiralanan mal kiralayan kimsenin elinin altında ise kiraladığı malı mal sahibine iade etmesi gerekir. Çünkü Semere'den Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediği rivayet edildi: *“Aldığımı geri veresiye kadar el sorumludur.”*

Eğer kiralanan mal elinin altında değilse bakılır; o, kendisinden gasb edilmişse kiralanan malın sahibine geri verilmesi sorumluluğu gasb edene ait olup kiralayana ait değildir. Çünkü gaspeden, malı geri vermekle emrolunmuştur. Nitekim Ahmed, el-Saib Bin Yezid'den, o da babasından Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediğini tahric etmiştir: *“Sizden birisi, sahibinden malını ciddi olarak ya da oyun ile almasın. Sizden birisi sahibinin bastonunu almışsa onu, ona geri versin.”* Bu, geneldir. İster o malı sahibinden alsın ister başkasından alsın fark etmez. Eğer kiralayan, kiralananı başkasına ödünç vermişse ya da kiraya vermişse kiralayan ile mal sahibi arasındaki akit sona erdikten sonra, kiralayanın,

kiralananı mal sahibine teslim etmesi gerekir. Bu, “**aldığını geri veresiye kadar el sorumludur**” hadisinin genelliğinden dolayıdır. Kiralama ve başkası hakkında, gasp hakkında geçtiği gibi bu hadisi istisna eden başka bir nass geçmedi. Onun için bu hadis, حتى تؤديه “**geri veresiye kadar**” sözündeki genelliği üzere kalır. Şöyle denilmez: “Hadis, ikinci kiralayanı da kapsar. Çünkü onun eli de aldı. Dolayısıyla onun da geri vermesi gerekir. Böylece geri vermek sorumluluğu ikinci kiralayan üzerine de olur.” Böyle denilmez: Çünkü hadis, her ne kadar ikinci kiralayanı kapsıyor olsa da kiralananın geri verilmesi sorumluluğu birinci kiralayandan düşmez. Dolayısıyla birinci kiralayanın üzerine düşen, kiraladığı malı sahibine geri vermektir. İkinci kiralayana düşen de kiralanan malı birinci kiralayana geri vermesidir ki bu birinci kiralayan üzerindeki o malı geri verme sorumluluğunu düşürmez. Aynı şekilde ikinci kiralayan üzerindeki o malın geri verilmesi gerekliliği, birinci kiralayandan o malı geri verme sorumluluğunu düşürmez. Ancak, mal sahibi kiraya verdiği ve malı teslim ettiği kişinin peşine düşer. O kişi de birinci kiralayandır. Buna göre bir kişi bir evi bir başka kişiye kiraya verdiğinde, o kiracı da o evi başka birisine daha fazla ücretle kiraya verdiğinde, yani “hava parası” denileni aldığı anda, birinci kiralayanın kiralama süresi sona erdiğinde akit sona erer ve evi sahibine teslim etmesi birinci kiralayan üzerine zorunlu olur. Ancak, ev sahibi onunla akdi yenilerse, ev onun eli altında olmasa da otoritesi altında kalmaya devam eder. Ya da evin sahibi akdi ikinci kiralayan ile yaparsa, ev sahibi, evi kendisi teslim almış sayılır. O zaman birinci kiralayan, evi teslim etme sorumluluğundan kurtulmuş olup, evi sahibine teslim etmiş sayılır. Evin sahibi ile alaka, ikinci kiralayan ile olur.

Evlerin Oturmak İçin Kiralanması

Kim oturmak için bir evi kiralarsa, onun onda bizzat kendisinin oturması ve yerine geçiyorsa istediği başka birisini oturtması hakkı vardır. Çünkü akdin üzerinde yapıldığı şeyden bizzat kendisinin ve naibinin/temsilcinin faydalanma hakkı vardır. Akdin üzerinde yapıldığı şeyden faydalanma hususunda kendi yerine temsilcisini oturtan kimseye, satın alınan teslim alma hususunda vekil tayin etmesi gibi caizdir. Onun, evin içinde oturan kişilerin normalde

yaptığı gibi mobilya, döşeme, yemek ve benzeri şeyleri yapma hakkı vardır. Ancak kiralayanın kiraladığı eve, kendisinden daha fazla zarar veren birisini oturtma hakkı yoktur. Dolayısıyla evi kiralayan kişi, sıvacı veya demirci değilse, eve sıvacıları ve demircileri oturtmaz. Çünkü onlar eve zarar verirler. Bu, akdin üzerine yapıldığı menfaatten daha büyük bir menfaattir. Zira akit, bu evin benzeri için bilinen bir menfaat üzerine yapılmıştır. Dolayısıyla kiralama akdinin üzerine yapıldığı menfaatten daha fazla bir menfaat sağlanması caiz olmaz.

Evin oturmak için kiralanmasında, oturmak için olduğunun belirtilmesine gerek yoktur. Bilakis akdin mutlak olması caizdir ve oturmak için olduğunun ve sıfatının zikredilmesine gerek yoktur. Çünkü ev ancak oturmak için kiraya verilir. Dolayısıyla zikredilmesine gerek yoktur. Çünkü bu hususta ufak tefek farklılıklar olur ve bunun belirtilmesine gerek yoktur. Evi kiralayanın, kiralama süresince evi başkasına kiraya verme hakkı vardır. Kiralama süresi, akdin metnindeki farklılığa bağlı olarak farklı olur. Kiralama, belirli bir şey karşılığı aylık olduğunda, kiraya veren ve kiralayandan birisinin ancak her ayın sonunda akdi fesh etme hakkı vardır. Ancak ilk ayda, kiralama akdinin mutlaklığına bağlıdır. Çünkü akdin ardından onun belirli bir ücret hakkı olduğu bilinir. Ondaki sonraki aylarda akit, eve girmeye -ki o evde oturmaktır- bağlıdır. Eve girdiğinde ilk akitte geçen sahih olur. Eve girmezse ya da ilk ayın sonunda akdi fesh ederse, fesh olur. Eve girmek ayın içine terk edilirse, onun hakkında akdin olmaması nedeni ile kiralama sabit olmamıştır. “Evimi yirmi aylığına her ay şu kadar ücret karşılığı sana kiraya veriyorum” derse caiz olur. Çünkü süre bellidir, ücreti bellidir. İkisinden birinin hemen akdi fesh etme hakkı yoktur. Çünkü o süre tek bir süredir. Bir evi bir seneliğine kiralar ve sene dolmadan akdi bozarsa kiracının ücretin tamamını ödemesi gerekir.

Bir kişi evini kiraya verdiğiğinde, evin anahtarlarını teslim etmesi, banyonun fayanslanması, kapıların çalışması, suyun akması ve evden yararlanma imkânı sağlayan her şeyin tamir edilmesi veya yapılması gibi kiracının faydalanmasına imkân verecek şeyleri tamamlamalıdır. Fakat portatif merdiven, ip, kova, su saati ve elektrik sayacı gibi menfaatlerin sağlanması için olan şeyler kiracıya aittir. Güzelleştirme ve süsleme için gerekli olan şeyler ise ikisinden biri-

sine zorunlu değildir. Çünkü bunlar olmadan da evden faydalanmak mümkündür. Evin beyaza boyanması, kanalizasyonun ve tuvaletin temizlenmesine gelince; kiralama esnasında bunlara gerek var ise, onu yapmak kiraya verenin üzerinedir. Çünkü bunlar faydalanmayı mümkün kılan hususlardandır. Eğer bunları kiracı doldurmuşsa, bunları boşaltmak kiracıya aittir. Çöplerin atılması, kiracıya aittir. Kiraya veren, faydalanmayı mümkün kılan hususlardan kendisine şeriatın vacip kıldığı hususların masraflarını kiracının ödemesini kira akdinde şart koşarsa o şart, akdin gerektirdiğine ters olduğundan dolayı fasiddir/geçersizdir. Aynı şekilde kiracı, kendisinin yapmak zorunda olduğu şeyleri kiraya verenin ödemesini şart koşarsa, o şart da akdin gerektirdiğine ters düşmesi nedeni ile fasiddir/geçersizdir. Kiraya veren ve kiralayan ya da ikisinden birisi öldüğünde, kiralama aynı şekilde devam eder. Çünkü kiralama, akdin üzerinde yapıldığı şey selamette iken ölüm ile fesh olmayan zorunlu bir akittir.

Rüşvetin Hepsı Haramdır

İnsanların maslahatlarından bir maslahatı yerine getirmeyi kendisine zorunlu kılan bir yetkiye sahip olan herkes tarafından, bu maslahatı yerine getirmek için alınan mal/para rüşvet olur, hiçbir şekilde ücret olmaz. Ücret ile rüşvet arasındaki fark şudur: Ücret, yapmak zorunda olmadığı bir işi yapma karşılığında alınır. Rüşvet ise, karşılıksız olarak yapmak zorunda olduğu bir işi yapması karşılığında ya da yapmak zorunda olduğu işi yapmaması karşılığında, işin kendisi için yapıldığı kişiden alınır. Buna göre rüşvet, alanın yerine getirmesi gereken bir maslahatın yerine getirilmesi veya alanın yapması gereken bir işi yapmaması ile bir maslahatın yerine getirilmesi için verilen paradır. Maslahat, ister bir menfaatin elde edilmesi olsun, ister bir zararın giderilmesi olsun, hak olsun ister batıl olsun fark etmez. Verene, rüşvet veren, alana rüşvetçi, aracı olana da rüşvete yardım eden denir.

Rüşvet, nassların açık ifadesi ile haramdır. Nitekim Ahmed, Ebu Davud, Tirmizi, İbn-u Mâce, Abdullah İbn-u Amr'dan Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediğini rivayet etti: **لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الرَّاشِيِّ وَالْمُرْتَشِيِّ** *“Allah'ın laneti, rüşvet verenin ve rüşvet alanın üzerine olsun.”* Ahmed, Sevbân'dan şöyle dediğini rivayet etti: “Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], rüşvet verene, rüşvet alana ve rüşvete yardım edene yani ikisi arasında gidip gelene lânet etti.” Bu hadisler geneldir, her rüşveti kapsamaktadır. Rüşvet ister hakkın talebi için olsun, ister batılın talebi için olsun, ister bir sıkıntıyı gidermek için olsun, ister bir menfaati elde etmek için olsun, bir zulmü kaldırmak için ya da bir zulmü işlemek için olsun fark etmez. Zira hepsi de haramdır. Şöyle denilmez: “Rüşvet, batılı talep etmek ya da hakkı yok etmek olduğu için haramdır. Böyle olursa rüşvet haramdır. Fakat hakkın talebi için ya da bir zulmün kaldırılması için olursa rüşvet helaldir.” Böyle denilmez: Çünkü bu, rüşvetin haram kılınmasının, var olduğunda hükmün var olduğu ve ortadan kalktığına ise hükmün kalktığı bir illet ile illetli olarak gelmiş olması demektir. Bu doğru değildir. Çünkü rüşvetin haram kılınması hakkında gelmiş olan nassların tamamı, rüşvetin haram kılınmasını bir illet ile illetlendirmemişlerdir. Ne bu nasslarda ne de herhangi bir

nassta, rüşvetin haram kılınması için illet olarak istinbat ettiğimiz bir husus vardır. Bunun içindir ki rüşvetin haram kılınması, illetli olmayan açık nasstan dolaydır. Dolayısıyla kesinlikle illeti yoktur. Şöyle denilmez: “Hakkın yerine getirilmesi, sahibinden rüşvet olarak alındığında caiz olur. Çünkü o helal bir işin yapılması için alınan maldır ki o, hakkın yerine getirilmesidir.” Böyle denilmez: Çünkü rüşveti haram kılan nasslar genel olarak gelmişlerdir. Dolayısıyla rüşvetin bütün çeşitlerini kapsayan genellikleri üzerinde kalırlar. Bu nassların tahsis edilmeleri ya da rüşvetin çeşitlerinin bir kısmı istisna edilmeleri istenildiğinde, onları tahsis eden başka bir nassa ihtiyaç duyulur. Çünkü nassı ancak kitap veya sünnetten olan başka bir nass tahsis edebilir. Öyle bir nass da gelmediğine göre, bu nasslar tahsis olmaksızın genel olarak kalırlar. Binaenaleyh rüşvetin bütün çeşitleri haramdır. Rüşvetin, bir hakkın talebi, bir zulmün kaldırılması ya da bir zulmün işlenmesi, bir sıkıntının giderilmesi ya da bir menfaatin elde edilmesi için olması arasında bir fark yoktur. Dolayısıyla bunların tamamı nassın genelliği altına girmektedirler.

Aynı şekilde rüşvetin haram kılınması hususunda, rüşvetin yöneticiye, memura, başkana veya başkasına verilmesi arasında bir fark yoktur. Zira hepsi de haramdır. Şöyle denilmez: “Ahmed, Ebu Hurayra’dan Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in şöyle dediğini rivayet etmiştir: لعنة الله على الراشي والمرتشي في الحكم **Allah’ın lâneti, yönetimde rüşvet alan ve rüşvet veren üzerine olsun.**” Bu, yönetimle mukayyettir. Dolayısıyla mutlak mukayyet olana hamledilir.” Böyle denilmez: Çünkü kendisi için “mukayyet” olarak vasıf kabul edilen lafız, genel değil mutlak lafızdır. Genel lafızda ise, sınırlandırma tahsisi yapılır. Genel lafız ile birlikte bir kayıd/sınır geçtiğinde o, fertlerinden bir ferde tahsis kabilinden olur, sınırlandırma kabilinden olmaz. Bu hadiste geçen, “rüşvet veren”, “rüşvet alan”, “rüşvete yardım eden” lafızları genel lafızlardır, mutlak lafızlar değil. Bunun içindir ki في الحكم “yönetimde” kavli, bu lafızlara sınır olmaz ki, diğer hadisler ona hamledilsin. Bilakis genel lafzın fertlerinden bir ferdi belirten olur ki, o da “yönetimdir”. Böylece hadislerin tamamı genel olarak kalırlar ve genellikleri üzere devam ederler. Dolayısıyla ister yönetici için olsun, ister memur, isterse başkası için olsun rüşvetin tamamı haramdır. Zira sıkıntıyı gidermek için polise rüşvet vermek, yöneticiye rüşvet vermek gibidir. Şirkette ça-

lıştırması için ya da işten çıkarmaması için şirket müdürüne verilen rüşvet, vergi tahsildarına ya da kendisine tebliğ etmemesi için mahkeme davası tebliğcisine verilen rüşvet gibidir. Kendisine hafif iş vermesi için işçi başına verilen rüşvet, ya da mallar içinde kendisine iyi mallar seçmesi için bir tüccarın yanında çalışan işçiye müşterinin verdiği rüşvet veya matbaa sahibinin haberi olmadan kitabın işini tamamlaması için kitap sahibinin matbaada çalışan bir işçiye verdiği rüşvet; bunların hepsi de rüşvet olup hepsi de haramdır. Çünkü hepsi de, karşılıksız olarak yapmak zorunda olduğu bir işi yapması karşılığı, kendisi için yapılan kişiden alınan maldır/paradır. Bazılarının bir ihtiyacını gidermek maksadı ile yanında nüfuzunu kullanması için memurun nezdinde itibar ve saygınlık sahibi olan kişiye verdiği mal da rüşvete girer. Fakat burada rüşveti alan memur değildir. Rüşveti alan, memur ile konuşandır. O konuşmasına karşılık ona mal/para vermektedir. Bu da rüşvettir. Çünkü bu mal, yerine getirmesi kendisine zorunlu olan kimseden bir maslahatın elde edilmesine karşılık verilmektedir, dolayısıyla rüşvettir. İster o maslahatı yerine getiren o malı alsın, ister almasın fark etmez. Zira malın rüşvet oluşunun gerçekleşmesinde, onun doğrudan maslahatı yerine getiren kimse tarafından alınması şart koşulmaz. Fakat malın rüşvet oluşundaki şart, bu malın işin yapılmasına karşılık alınmasıdır. Onu ister o şahıs alsın, ister arkadaşı alsın, ister onun yanında saygınlığı olan birisi alsın ister bir yakını alsın ister amiri alsın ister başkası alsın fark etmez. Zira malın rüşvet olmasının gerçekleşmesinde önemli olan husus, onun yerine getirilmesi zorunlu olan bir maslahatın yerine getirilmesine karşılık, kendisi için yerine getirilen kimseden alınmasıdır.

Yöneticilere, âmillere ve benzerlerine verilen hediye, haramlılık hususunda rüşvet gibidir. Hatta bazıları, rüşveti hediyeden saydılar. Çünkü hediye, karşılıksız olarak yapılması gereken bir işin yapılması için kişiden alınan mal olması bakımından rüşvete benzemektedir. Rüşvet ile yöneticilere, âmillere ve benzerlerine verilen hediye arasındaki fark şudur: Rüşvette mal, maslahatın yerine getirilmesine karşılık verilir. Yöneticilere, âmillere ve benzerlerine verilen hediyeler ise, bir maslahatın görülmesi karşılığında değil maslahat sahibi tarafından verilir. Çünkü kendisine hediye verilen, bizzat kendisi ya da vasıtası ile maslahatın yerine getirilmesini fiilen

üstlenmektedir. İster belirli bir maslahatın görülmesini umarak hediye edilmiş olsun, ister belirli bir maslahat görüldükten sonra olsun, ister ileride bir maslahatın görülmesini umarak olsun fark etmez. Bundan dolayı rüşvet ile yönetici ve benzerine verilen hediye birbirine benzemektedir ve biri diğerine kıyas edilmektedir. Fakat ikisinin vakıası biraz farklıdır. Yöneticiye, âmile ve benzerlerine hediye vermenin haram oluşu hadislerde açık olarak gelmiştir. Nitekim el-Buhari, Ebu Humeydi es-Sa'idi'den şöyle dediğini rivayet etti: وحاسبه أن النبي استعمل ابن اللثبية على صدقات بني سليم فلما جاء إلى رسول الله قال: هذا الذي لكم وهذه هدية أهديت لي. فقال رسول الله: «فهيلا جلست في بيت أبيك وبيت أمك حتى تأتيك هديتك إن كنت صادقاً؟» ثم قام رسول الله فخطب الناس وحمد الله وأثنى عليه ثم قال: «أما بعد فأني استعمل رجالاً منكم على أمور مما ولّاني الله فيأتي أحدكم فيقول هذا لكم وهذه هدية أهديت لي، فهلا جلس في بيت أبيه وبيت أمه حتى تأتية هديته إن كان صادقاً؟» *Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], İbn-ul Lutbiyye'yi Benî Suleym sadakaları (zekâtları) üzerine görevlendirdi. Rasulullah'a geldiğinde onu muhasebe etti. O dedi ki: "Sizin için olan budur, bu da bana edilen hediyedir." Bunun üzerine Rasulullah ona şöyle dedi: "Babanın evinde ve ananın evinde otursaydın da hediyen sana gelseydi ya?! Doğruysan eğer!"* Sonra ayağa kalktı, insanlara hitapta bulundu, Allah'a hamdu senada bulunduktan sonra şöyle dedi: *"Emma ba'd; Ben sizden bir adamı, Allah'ın bana yüklediği bazı işlerin üzerine görevlendiriyorum. Sonra biriniz bana gelip, sizin için olan budur, bu da bana hediye edilendir diyor. Babanın evinde ve ananın evinde otursaydın da hediyen sana gelseydi ya?! Doğruysan eğer! Allah'a yemin olsun ki; sizden birisi hakkı olmaksızın ondan bir şey alırsa, Kıyamet günü Allah'a onun sorumluluğunu taşıyarak gelir."* Ebu Davud, Burayde'den Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediğini rivayet etti: من استعملناه على عمل *"Biz, kimi bir işe görevlendirip de maişetini temin edersek, onun ondan sonra aldığı hiyanettir."* Ya da Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem] onu suht yani haram mal olarak isimlendirdi. Nitekim Enes'ten, Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediği rivayet edildi: *"Âmillerin hediyeleri suhttur/haram maldır."* Mesruk'tan, o da İbn-u Me-

sud'dan şunu rivayet etti: "Ona, suht rüşvet midir? diye soruldu. Bunun üzerine şöyle dedi: Hayır, fakat suht, bir adamın haksız davranışına karşılık senden yardım istemesi, bunun üzerine sana hediye vermesidir. Onu kabul etme!" Tabiin imamlarından biri olan Ebu Vail Şakik Bin Seleme şöyle dedi: "Kâdi, hediye aldığıında suht/haram mal yemiş olur. Rüşvet aldığıında ise onunla küfür noktasına gelir." Ebu Hamid, Burayde ve Enes hadislerinin tamamı, kamu işlerini üstlenenlerden birisine verilen hediyelerin haram olduğu hususunda gayet açıktır. İster belirli bir iş yapılmasından sonra hediye edilmiş olsun, ister yapılmasından önce olsun, ister ona bir hususta yetki sahibi olduğu için hediye edilsin, ister maslahatın yerine getirilmesi elinde olan kimse yanında saygınlığı olduğu için hediye edilmiş olsun fark etmez. Zira bunların hepsi de haramdır. Şu hadiste هديا العمال سحت **"Âmillerin hediyeleri suhttur/haram maldır"** geçen hediye lafzı, genel olup âmillere verilen bütün hediyeleri kapsar. İnsanlara ait bir maslahatın yerine getirilmesini üstlenmiş olup onu karşılıksız yerine getirmesi zorunlu olan herkes âmillere kıyas edilir. Onun, maslahatın kendisi için yerine getirildiği kimseden aldığı haram olur. Onu ister hediye olarak alsın, isterse hediye bu maslahatın sahibi olan kişiden yerine getirilmesi umudu ile alınsın fark etmez, ona onu alması haram olur. Dolayısıyla insanların polis, şirket müdürü, işçi başı ve bunlar gibi kişilere hediye almaları haram olmaktadır, onların hediyeleri suht/haram mal olmaktadır.

Ancak, onlara verilen hediye, hediye verenin kendilerine hediye vermesi adet olan kimseden olmadığında haramdır. Fakat onun ister maslahatların yerine getirilmesini üstlenenler olsunlar ister olmasınlar kendilerine hediye verilmesi adetinden ise, o hediye onlara caiz olur, bir sakıncası olmaz. Çünkü Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], hadiste şöyle diyor: *فهلا جاست في بيت أبيك وبيت أمك حتى تأتيك* "Babanın evinde ve ananın evinde otursaydın da hediyen sana gelseydi ya?! Doğruysan eğer!"

Bunun mefhumu, âmil olmadan babasının ve annesinin evinde otururken kendisine verilen hediye caizdir. Bu şu demektir: Hediye verenin adeti olarak verilen hediye bir kişiye maslahatı üstlenen olduğu halde vermesi de caizdir, maslahatın yerine getirilmesinin

üstlenilmesi halinde de caizdir. Nehiy hadisleri bu hediye intibak etmez. Zira bu hediye hadisin mefhumu ile onlardan istisna edilmiştir.

Rehin/İpotek

Rehin, lügatte; sabitlilik ve süreklilik demektir. Denildi ki o, hapistendir. Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: **“Herkes, kazandıklarına bir rehindir.”** [Tur 21] Ve şöyle buyurdu: **“Her nefsin kazandığına karşılık bir rehindir.”** [Müddesir 38] Yani kayıtlıdır demektir. Şeran rehin, boçludan borcu alamadığında bedelini alabilmek için borca karşılık güvence yapılan maldır. Bu caizdir ve şeriatın caiz kıldığı muamelelerdendir. Delili ise kitap ve sünnettir. Allahu Teâlâ şöyle buyurdu: **“Yolculukta olur da, yazacak kimse bulamazsanız (borca karşılık) alınmış bir rehin de yeterlidir.”** [el-Bakara 183] El-Buhari, mü'minlerin annesi Aişe [Radiyallahu Anha]'den şunu rivayet etti: “Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], bir yahudiden bir süre vade ile bir yiyecek satın alıp ona demirden bir zırhı rehin verdi.” Tirmizi, İbn-u Abbas'tan şunu rivayet etti: “Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], zırhı ailesi için aldığı yirmi sa'a/ölçek yiyeceğe karşılık rehin olduğu halde vefaatt etti.” El-Buhari, Enes'ten şunu rivayet etti: “Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Medine'de kendisine ait zırhı bir yahudiye rehin vererek, ondan ailesi için arpa aldı.” Rehin, yolculukta da, yerleşik yaşamda da caizdir. Çünkü, **“Yolculukta olur da,”** bir durumun vakıasını açıklama olup bir kayıt/sınırlandırma değildir. Bunun delili, Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in demirden zırhını rehin olarak vererek bir yahudiden yiyecek satın almasıdır. O zaman Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] Medine'de idi ve yolculukta değildi. Rehin, aynı akitte teslim alınmadıkça caiz olmaz. Bu da Allahu Teâlâ'nın şu kavlından dolayıdır: **“alınmış bir rehin.”** Rehinde kabzetme/teslim alma sıfatı, ona el koymaktır. Rehin, taşınabilir şeylerden ise kendisine taşınmasıdır. Ev ve arazi gibi taşınamayan şeylerden ise, onun kontrolüne el koyar. Yani onu teslim alması, rehin verenin kendisi ile rehinle borç verenin arasındaki engeli kaldırmasıdır. Rehinin teslim alınmasında vekil tayin etmek, rehinin gerektiğinde ve diğer hükümlerinde kendisinin teslim alması yerine vekilin teslim alması caizdir. Alış-verişi caiz olan her hususta rehin de caizdir. Alış-verişi

caiz olan her malın rehin verilmesi de caizdir. Çünkü rehinden maksat, rehin verenin zimmetinden borcunun alınmaması durumunda rehinin bedelinden borcun alınabilmesini temin etmek için borca güvence vermektir. İçki, put, vakıf, rehin alınmış mal ve satılması caiz olmayan benzer malların rehin verilmesi caiz değildir.

Rehin Alanın Rehinden Faydalanması

Rehin işlemi tamamlandığında, rehin verilen mal, teslim alındıktan sonra rehin alanın eli altına girmiş olur. Ancak bu, rehin alan kimse rehinden faydalanma hakkına sahiptir demek değildir. Bilakis rehinin, rehin alanın eli altında olması sadece ve sadece o malın, borcuna güvence olması içindir. Rehin verenin borcunu, rehinle borç verene ödeme vakti gelse de, rehin sahibine ait olarak kalır. Cahiliyye döneminde rehin alan kimse, rehin ile borç alan kimse kendisine kararlaştırılan vakitte borcunu ödemediğinde rehini mülk ediniyordu. İslam gelip bunu iptal etti. Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem] şöyle buyurdu: لا يخلق الرهن من صاحبه الذي رهنه، له غنمه وعليه غرمه **“Rehin, rehin veren sahibine tamamen kapatılmaz/geri alması hakkı engellenmez. O rehinin kazancı onun lehinedir. Zararı da onun aleyhinedir.”** [Şâfi, Sa’îd İbn-u Museyyeb kanalıyla rivayet etti]. Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], “Rehin sahibine tamamen kapatılmaz” sözü, sahibi rehini şart koşulan vakitte kurtarmadığında, rehin alan kimse rehini hak edemez demektir. Dolayısıyla hem rehin verilen mal, rehin verenin mülkü olarak kalır hem de malın menfaati onun mülkü olarak kalır. Çünkü o menfaat onun kazancıdır ve Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]’in “kazancı onun lehinedir” sözüne dâhildir. Ayrıca menfaat, rehin verilen malın nemasıdır. Dolayısıyla bu nema, o maldan türemiştir. İster bu nema evde oturmak gibi bir menfaat olsun, isterse ağacın meyvesi ve ineğin yavrusu gibi bir mal olsun fark etmez. Zira bunlar rehin verene ait mülktürler. Rehın akdi bunlara düşmez, dolayısıyla bunlar rehin değildir. Zira akit mal üzerinedir, o malın menfaati üzerine değil. Madem ki menfaat, rehin verenin mülküdür o halde onu alması hakkıdır. Dolayısıyla onun rehin verilmiş evini kiraya vermesi ve ücretini alması hakkı vardır. O evi ister rehin alan kimseye kiraya versin ister başkasına kiraya versin fark etmez, bu ücret rehin olmaz, bilakis rehin

verene ait mülk olur, rehine tabi olmaz. Çünkü o menfaat, evin anahtarı gibi zikredilmeksizin alış-verişe dâhil olan eve bağlı hususlardan değildir. Buna binaen rehin/ipotek alan kimsenin, kendisine rehin verdiği ya da kendi eli altında olduğu gerekçesi/bahanesi ile rehin maldan faydalanma hakkı yoktur. Bilakis rehin malın menfaati sahibine aittir.

Rehin verilen malın menfaati sahibine ait olduğuna göre, malın menfaatini hibe etme hakkına sahiptir. Yine malı hibe etmeye hakkı olduğu gibi dilediği kimseye maldan faydalanmasına izin verme hakkına da sahiptir. Ancak rehin verenin, rehin alana, rehin aldığı maldan faydalanması ile ilgili izninin hükmü başkasına verilen izinden farklıdır. Zira rehin verenin, rehin alandan başka istediği her insana, rehin verdiği maldan faydalanmasına izin vermesi caizdir. Fakat, onun rehin alana izin vermesinde tafsilat vardır. O da şudur: Eğer rehin, alış-verişin bedeli veya bir evin ücreti veya ödünç olmayan herhangi bir borç ise, rehin verenin izni ile rehin alanın rehin verilmiş maldan yararlanması caizdir. Çünkü o, onun mülküdür ve onun o maldan istediğine faydalanma izni vermesi hakkı vardır. Bu, rehin alanı da başkasını da kapsar. Buna engel olan bir nass yoktur. Zira rehin alanı bundan istisna eden herhangi bir nass varit olmamıştır. Dolayısıyla hüküm genel olarak kalır. Çünkü satıcının fiyatı arttırması caiz olduğu gibi kiraya verenin vadeli olduğunda ücreti arttırması da caizdir. Dolayısıyla satılan malın bedeline ilaveten ya da kiralanan malın ücretine ilaveten maldan faydalanmaya izin vermesi de caiz olmaktadır. Bu faiz sayılmaz. Çünkü faizin tarifi ve vakıası buna intibak etmediği gibi nassın belirlediği faizli şeylere de dâhil değildir. Bilakis o, peşin fiyattan daha yüksek olan vadeli fiyattır, peşin olan ücretten daha çok olan vadeli ücretle kiralama değildir. Bunların hepsi de şeriata göre caiz muamelelerdendir.

Fakat borç, bir kişinin başka birisine bir seneliğine bin lira verip evini borç aldığı kişiye rehin vermesi ve onun rehin verdiği evden faydalanmasına izin vermesi gibi ödünç bir borçsa, bu durumda rehin veren kişi izin verse dahi rehin alan kişinin rehin aldığı maldan faydalanması caiz değildir. Bu da bunu yasaklayan nassın varit olmasından dolayıdır. Zira Enes'ten şu rivayet edildi: "Bizden kardeşine borç veren sonra da kendisine hediye verilen adamın durumu

soruldu. Bunun üzerine Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem] şöyle dedi: *إِذَا أَقْرَضَ أَحَدُكُمْ قَرْضًا فَأَهْدَى لَهُ أَوْ حَمَلَهُ عَلَى الدَّائِيَةِ فَلَا يَرْكَبُهَا وَلَا يَقْبَلُهُ إِلَّا* ***Sizden birisi borç verdiğiinde sonra da kendisine hediye verilir ya da hayvana bindirilirse, o hayvana binmesin ve o hediyeyi kabul etmesin. Onunla borç verdiği kişi arasında daha önce geçen bir husus müstesna.*** [İbn-u Mâce] El-Buhari, Tarihinde Enes'ten Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediğini rivayet ett: *إِذَا أَقْرَضَ فَلَا يَأْخُذُ هَدِيَّةً* ***Borç para verdiğiinde hediye kabul etmesin.*** [Şevkani zikretti ve el-Buhari'nin Tarihinde rivayet ettiğini söyledi] El-Buhari, Sahihinde Ebu Burde İbn-u Ebu Musa'dan şöyle dediğini rivayet etti: "Medine'ye geldim. Abdullah İbn-u Seleem ile karşılaştım. Bana dedi ki: "Sen, içerisinde faizin bol olduğu bir topraktasın. Birisinde alacağın olduğunda, o sana bir yük saman, ya da bir yük arpa, ya da bir yük kuru yonca hediye ederse, onu alma. Zira faizdir." Beyhaki, el-Marife'de, Feddâle İbn-u Ubeyde'den şunu tahrîc etti: "Menfaat sağlayan her borç, faiz çeşitlerinden bir çeşittir." Bunu el-Haris İbn-u Ebu Usâme, Ali [Radiyahallahu Anh]'ın hadisinden şu lafızla rivayet etti: "Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], menfaat sağlayan her borcu yasakladı." Başka bir rivayette ise şöyle geçmiştir: "Menfaat sağlayan her borç faizdir."

Ayrıca içerisinde arttırmanın şart koşulduğu her borcun haram olduğu hususunda icmaa oluşmuştur. Nitekim İbn-u Munzir şöyle dedi: "Ödünç veren, ödünç alana bir fazlalığı ya da bir hediyeyi şart koştuğunda ve buna binaen ödünç verdiğiinde, o fazlalığı alırsa, onun faiz olduğu üzerinde icmaa ettiler." Ubey İbn-u Ka'ab, İbn-u Abbas ve İbn-u Mesud'dan, onların menfaat sağlayan borçtan nehyettikleri rivayet edildi. Bu hadisler ve eserlerden fazlalığın şart olması halinde menfaat sağlayan borcun ihtilaf olmaksızın tek kelime ile haram olduğu görülmektedir. Bir kişi, başkasına şart olmaksızın borç para verirse, borç verilen paradan fazlasıyla borç ödenirse, o da haramdır. Fakat o borç verene borç aldığından fazlasını hediye olarak verirse bakılır: Eğer ona hediye vermesi adetinden ise, bunda bir sakınca yoktur ve onun bu hediyeyi kabul etmesi caizdir. Ona hediye etmesi adetinden değilse, Enes hadisinden dolayı bu hediyeyi kabul etmesi caiz değildir. El-Buhari'nin Sahihinde, Ebu Hurayra'dan rivayet ettiği şu hadise gelince: "Bir adam, Rasul

[Sallallahu Aleyhi ve Sellem] ile muhakemeleştii ve ona kaba davrandı. Bunun üzerine Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in ashabı üzölünce şöyle dedi: *دَعُوهُ فَإِنَّ لِصَاحِبِ الْحَقِّ مَقَالًا وَاشْتَرُوا لَهُ بَعِيرًا فَأَعْطُوهُ إِيَّاهُ وَقَالُوا* **“Onu bırakın, hak sahibinin söz söyleme hakkı vardır. Onun için bir deve satın alın ve ona verin ”.**Onlar dediler ki; Onun dışisinden daha iyisini göremiyoruz. Rasul dedi ki: **“Onu alın, ona verin. Zira sizin en hayırlınız (borcunu) en güzel şekilde ödeyendir.”** Ebu Davud, Ebu Rafi'den şunu rivayet etti: “Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], bir genç deve ödünç aldı. Sonra ona zekâtta bir deve geldi. Bana onu erkenden o adama borcun edası olarak teslim etmemi emretti. Bunun üzerine, *“Orada dört yaşında güzel ve kıymetli develerden başka bir şey görmedim” dedi. Bunun üzerine Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] şöyle dedi: “O deveyi ona ver. Zira sizlerin en hayırlısı, borcunu en güzel şekilde ödeyendir.”* Bu, borca fazlalığın şart koşulması babından olmadığı gibi borç alınan miktara veya şeye ziyade yapma babından da değildir. Çünkü fazlalığı şart koşmadığı gibi borç alınan şeye ziyade yapma da yok. O sadece, borç aldığı şeyin benzerini ona verdi. Fakat yaş veya yapıcı daha büyük olanını verdi. Bu, bir hayvana karşılık bir hayvandır. Dolayısıyla bu borcu güzel ödeme kabilindedir, fazlalık kabilinden değildir. Bunun içindir ki Rasul, fazlalığın illetini illetlik ifade eden bir tabirle getirdi. Dedi ki; **“Zira sizin en hayırlınız borcunu en güzel şekilde ödeyendir.” “Zira sizlerin en hayırlısı, borcunu en güzel şekilde ödeyendir.”** Dolayısıyla illetlik burada açıktır. Bu da güzel ödemedir, borç alımandan fazlasını ödemek değildir. Buna binaen sadece borç para verme halinde, rehin alan kimseye rehin edilmiş maldan faydalanması haram olmaktadır. Çünkü bu, güzel ödemedir değil. Bilakis bu, borç alınan şeye ya da miktara ziyade yapma kabilindedir. İster şart koşulsun ister şart koşulmasın fark etmez. Ayrıca bu, ona hediye vermesi âdetinden olan hediye kabilinden de değildir. Ancak bunların hepsi, rehin verilen maldan karşılıksız olarak faydalanması halinde söz konusudur. Fakat rehin verenin evini rehin alana kiraya vermesi gibi bir karşılık ile rehin alınan maldan faydalanırsa, borç ve başka bir şey için rehin verilen maldan faydalanması caizdir. Çünkü bu borçtan faydalanmak değildir. Bilakis iltimas geçmeden ücret olması şartına binaen ücretle faydalanmadır. Bunda ilti-

mas geçilirse, o zaman faydalanmanın hükmü karşılıksız faydalanma hükmü olur. Bu ise borçlanmada caiz olmaz, borçlanma dışında caiz olur.

Müflis/İflas Eden

Müflis, lügatte malı olmayan ve ihtiyacını karşılayacak bir şeyi olmayan kimsedir. Bununla kast edilen, parasız bir hale düşmesidir. İşte o müflistir. Muslim, Ebu Hurayra kanalıyla Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediğini rivayet etti: *أَتَذُرُونَ مَا الْمُفْلِسُ قَالُوا* *الْمُفْلِسُ فِينَا مَنْ لَا دِرْهَمَ لَهُ وَلَا مَتَاعَ فَقَالَ إِنَّ الْمُفْلِسَ مِنْ أُمَّتِي يَأْتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ بِصَلَاةٍ وَصِيَامٍ وَزَكَاةٍ وَيَأْتِي قَدْ شَتَمَ هَذَا وَكَفَرَ هَذَا وَأَكَلَ مَالَ هَذَا وَسَفَكَ دَمَ هَذَا وَضْرَبَ هَذَا فَيُعْطَى هَذَا مِنْ حَسَنَاتِهِ وَهَذَا مِنْ حَسَنَاتِهِ فَإِنْ فَنِيَتْ حَسَنَاتُهُ قَبْلَ أَنْ يُقْضَى مَا عَلَيْهِ أَخَذَ مِنْ خَطَايَاهُمْ فَطُرِحَتْ عَلَيْهِ ثُمَّ طُرِحَ فِي النَّارِ* **"Müflis kimdir, biliyor musunuz?"** Dediler ki: Bizde müflis, bir dirhemi ve malı olmayan kimsedir. Bunun üzerine Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] dedi ki: **"Müflis, ümmetinden bir kişinin Kıyamet günü namazı, orucu ve zekâtı ile gelmesi. Fakat filana sövmüş, filana iftira etmiş, filanın malını yemiş, filanın kanını dökmüş, filana vurmuş olarak gelir. Sonra onun hasenatından filana verir, filana verir. Borcunu ödemedен hasenatı biterse, onların hatalarından/ günahlarından alır, o günahlar ona atılır. Sonra da o ateşe/cehenneme atılır."** Onların o sözleri, müflisin hakikati/gerçeği hakkında haber vermektir. Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in *ليس ذلك المفلس* "müflis o değildir" kavli ise, kendisi ile hakikatin nefyedilmesi, mecaz söylemesidir. Bilakis, ahiret müflisinin, dünya da zengin kimsenin müflis olmasına göre daha şiddetli ve önemli olduğunu kast etmiştir. Fakihlerin örfünde müflis; borcu malından ve gideri gelirinden çok olan kimsedir. Ona, malı olsa da müflis ismi verdiler. Çünkü, malını borcuna harcaması gerekmektedir. Dolayısıyla malı yok gibidir.

Ne zaman ki insan borçları kapatması gerekir ve malı da buna yetmezse alacaklıları, yöneticiden onun hacr altına almasını (tasarruftan men edilmesi) isterler, o zaman yöneticinin onlara olumlu cevap vermesi zorunlu olur ve insanları onunla muameleden uzaklaştırmak için onun hacr altına alındığını ilan etmesi müstahab olur. Onun hacr altına alınması ile şu dört hüküm sabit olur: Birin-

cisi: Alacaklıların onun bizzat malındaki hakları ile alakalıdır. İkincisi: Onun bizzat malında tasarrufta bulunmasının engellenmesi ile alakalıdır. Üçüncüsü: Onun bizzat malından yanında bulunan alacaklı, şartlar bulunduğu bu malda diğer alacaklılardan daha hak sahibi olması ile alakalıdır. Dördüncüsü: Yöneticinin onun malını satıp alacaklılara verme hakkının olması ile alakalıdır. Müflisin hacr altına alınmasının delili, Ka'ab İbn-u Malik'in rivayet ettiği şu husustur: "Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Muaz İbn-u Cebel'in malına hacr koyup, onu onun borçları için sattı." [el-Hâkim] Abdurrahman İbn-u Ka'ab'dan şu rivayet edildi: "Muaz İbn-u Cebel, kavminin en iyi gençlerinden idi. O tutumlu değildi. Çok geçmeden malını borca batırdı. Bunun üzerine Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], alacaklıları ile konuştu. Bir kişi bir kişi için alacağını erteleseydi Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'den dolayı Muaz'ın borcunu ertelerlerdi. Bunun üzerine Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] onlar için malını sattı. Öyle ki, Muaz'ın hiçbir şeyi kalmadı." [el-Hâkim]

İnsanlara mal borcu sabit olduğunda veya adil delil ile ya da kendisinin sahih ikrarı ile mal ödeme zorunlu olduğunda, müflise ait olan her şey onun aleyhine satılır, alacaklılar haklarını alırlar ve zordaki borçlunun kesinlikle hapse konulması helal olmadığı gibi aslen onun da hapsedilmesi helal olmaz. Bu da Allahu Teâlâ'nın şu kavlinden dolayıdır: **"Eğer (borçlu) darlık içinde ise, eli genişleyinceye kadar ona mühlet vermek (gerekir)."** [el-Bakara 280] Ve çünkü Muslim ve Ebu Davud, Ebu Sa'id el-Hudri'den şöyle dediğini rivayet ettiler: "Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] zamanında bir adamın satın aldığı meyvelere hasar isabet etti ve adamın borçları arttı. Bunun üzerine Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], "Ona tasaddukta bulunun" dedi. İnsanlar da ona tasaddukta bulundular. Verilenler, borçlarının ödenmesine yetmedi. Bunun üzerine Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] alacaklarına şöyle dedi: **"Bulduğunuzu alın, size ondan başkası yoktur."** Yine "Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in müflisin malını alacaklılar arasında paylaştığı ve onu kesinlikle hapsettirmedeği" rivayet edilmiştir. [el-Buhari, bunun manasını Sahihindeki tercümelerinde zikretti] Muhammed İbn-u Ali İbn-u Huseyin'den şöyle dediği rivayet edildi: Ali Bin Ebu Talib, şöyle dedi:

“Borcunun olduğu bilindikten sonra kişinin hapse konulması zulümdür.” [Ebu Ubeyd] Saîd İbn-u Museyyeb kanalıyla Ömer’den rivayet edilen şu hususa gelince: “Ömer, çocuğun malından, kadınlara değil de erkeklere veren baba tarafından akrabalarını hapse koydu.” Bu, borçlunun hapsedilmesine delalet etmez. Sadece nafakayı temin etmenin kendisine vacip olduğu kimsenin, çocuğa nafaka vermediğinde hapse konulmasına delalet eder. Nafaka ise, harcamaya gücü yetene zorunlu kılınan mallardandır. Dolayısıyla bu rivayet, özellikle çocuğa nafaka vermeyen kimsenin hapse konulmasına delalet etmektedir.

Müflis hakkındaki hüküm; yöneticinin, borçlunun malını alacaklılar için satıp onlara hisseler şeklinde paylaşmasıdır. Çünkü onların alması için bundan başka bir yol yoktur. Ömer İbn-u Abdurrahman İbn-u Delâf el-Meznî’den o da babasından şu rivayet edildi: “Cüheyneden bir adam, önceden hacca gidiyor binek alıyor ve pahalıya satıyordu. Sonra acele ederek önceden hacca gitti ve iflas etti. Bunun üzerine durumunu, Ömer İbn-ul Hattab’a arz etti. Ömer şöyle dedi: “Emma ba'd; Ey insanlar! Kara boyalı elbise Cüheyne oğullarının kara boyalı elbisesidir. O borcunu ve emanetini kabul ediyor. O belirsiz bir zor duruma düştü. Borçlanmış oldu. Kimin onda alacağı varsa, sabahleyin erkenden koşup gelsin. Zira biz onun malını alacaklılarına paylaşacağız. Borçtan sakınınız. Zira borcun başı derttir, sonu ise harptir.” [İmam Malik, Muvatta'da rivayet etti] Ömer Bin Abdulaziz’den, müflis hakkında, malının alacaklılar arasında paylaşılması sonra da Allah onu rızıklandırması kadar terk edilmesi hükmü verdiği rivayet edildi.

Müflisin yanında bulunan malı, değere göre hisseler şeklinde alacaklılar arasında sadece haklarının vadesi girmiş olup alacağını talep eden mevcut alacaklılara paylaşılır. Alacağını talep etmeyip de orada bulunan kişi onlara dâhil edilmez, vekil tayin etmemiş ve orada bulunmayan alacaklı da dâhil edilmez. Borcunun ödeme süresi henüz gelmemiş, orada hazır bulunan ya da bulunmayan, alacağını talep etse de etmese de dâhil edilmez. Çünkü borcunun ödeme vadesi gelmemiştir. Dolayısıyla onun henüz hakkı yoktur. Alacağını talep etmeyene de istemediği sürece verilmesi gerekmez.

Bu, müflisin yaşaması halinde söz konusudur. Müflis ölmüşse; hazır olan-olmayan, isteyen-istemeyen, belirli bir vadeye kadar ya

da süresiz borcu olan herkese borcu ödenir. Çünkü alacaklı olan için de borçlu olan için de ölümle birlikte bütün vadeler sona erer.

Ölen müflis üzerinde Allah'ın hakları ile kulların hakları birleştiğinde, Allah'ın hakları insanların hakları önüne alınır. Dolayısıyla malından önce zekât ve kefaret gibi ihmal ettiği şeylerin ödenmesinden başlanır. Karmaşık değilse, o mal, bir şeyi diğer bir şeyin önüne geçirmeksizin bu hakların her birisine paylaştırılır. İnsanlara olan borçları da böyledir. Ölen müflisin malı, borçların hepsine yetmezse, alacaklıların her birisi, bulunan malın miktarınca alır. Allah'ın haklarının kulların hakları önüne geçirilmesinin delili, Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şöyle dediğinin sabit olmasıdır: **“Allah'a olan borçlar, ödenmeye daha layıktır.”** **“Allah'a borcunu öde. Zira o borcun ödenmesine daha layıktır.”** [el-Buhari, İbn-u Abbas kanalıyla rivayet etti]

Müflisin malı satılırken, nafakası ve nafakasını temin etmekle yükümlü olduğu kimselerin nafakası göz önünde bulundurulur. Dolayısıyla oturmak zorunda olduğu evi satılmaz. Fakat onun iki evi varsa, oturmak zorunda olmadığı evi satılır. Müflis kendisinin ve bakmakla yükümlü olduğu kimselerin geçimini sağlayacak kazanca sahipse, ya da kendisi ücretle çalışarak onu bilfiil kazanmaya gücü yetiyorsa, oturmak zorunda olduğu evi hariç, malının tamamı satılır. Bir şey kazanmaya gücü yetmiyorsa, malından kendisine ve bakmakla yükümlü olduğu kimselere yetecek kadar bırakılır. O, malı alacakları arasında paylaşırasıya kadar kendi malından kendisine ve bakmakla yükümlü olduğu kişilere ma'ruf bir şekilde harcar.

Havale

“Havale” kelimesi, hakkın bir zimmetten bir zimmete dönüşmesinden alınmıştır. Havale, hakkı olan kimsenin, hakkını kendisinden isteyen kimseyi alacağı olduğu başka birisine göndermesidir. Havale, kitap ve sünnet ile sabittir. El-Buhari, Ebu Hurayra kanalıyla Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in şöyle dediğini rivayet etti: *مَطْلُ زَنْجِيْنٍ ظَلَمَ، وَإِذَا أَتَيْتُمْ عَلَىٰ مَلِيٍّ فَلْيَتَّبِعْ* **“Zengin borcunu ödemeyi ertelemesi zulümdür. Sizden biriniz hali vakti yerinde olan birine havale edildiğinde, buna uysun.”** Başka bir rivayette ise şu lafızla geçmiştir: *وَمَنْ أُحِيلَ عَلَىٰ مَلِيٍّ فَلْيَحْتَلْ* **“Kim hali vakti yerinde olan birine havale edilirse havaleye uysun.”** [Ahmed] Havale, borçta ve malda yani peşin ve vadelide caizdir. Çünkü o, birisine ait bir hakkın başka birisine havale edilmesidir. Bu hüküm genel olup her hakkı kapsar. Çünkü hadisin şu, *فَإِذَا أَتَيْتُمْ عَلَىٰ مَلِيٍّ فَلْيَتَّبِعْ* **“Sizden biriniz hali vakti yerinde olan birine havale edildiğinde, buna uysun.”** lafzı, genel olup hem peşin hakkı olan hali vakti yerinde birisini hem de vadeli hakkı olan hali vaktinde birisini kapsar. Dolayısıyla genelliği üzerinde kalır. Bu ise havale edilenin hali vakti yerinde olana uymaya icbar edilmesinden anlaşılmaktadır. Dolayısıyla hali vakti yerinde olan, inkâr etmeden ve ertelemeyen borcunu ödemeye muktedir olmaktadır. Hali vakti yerinde olan, ödemeye gücü yeten demektir. Ancak Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in hali vakti yerinde olan birine havale edildiğinde buna uymayı emretmesi, borcunu inkâr eden ve erteleyen olmamasını gerektirmektedir. Havalenin vakıası ve hadisin mantuku, havalede havaleyi yapanın, havale edilenin ve kendisine havale edilenin olması kaçınılmazdır. Zira hadiste geçen, “tâbi olunan” kimse havaleyi yapandır. “Sizden birisi” kelimesi, borcu hakkında tâbi olmakla emrolunan alacaklı şahıstır. “Hali vakti yerinde olan” da alacaklı şahsın kendisine tâbi olmakla emrolunduğu havaleyi kabul eden/kendisine havale yapılan kimsedir.

Havalenin sıhhati hakkında şu dört husus şart koşular:

Birincisi: İki hakkın, sürenin bitmesi ya da vadesi ve cinsi bakımından birbirine benzer olmasıdır. Çünkü havale, hakkı nakletmektir. Dolayısıyla hak, sıfatı üzerine nakledilir. Onun için altın borcu olanın altına, gümüş borcu olanın gümüşe havale etmesi sahih olur.

Altın borcu olanın gümüşe, gümüş borcu olanın altına havale etmesi sahih olmaz. Bir ay vadeli borcu olanın bir ay vadeli borca havale etmesi sahih olur. Vadesi gelmiş borcu olanın, vadesi gelmiş borca havale etmesi sahih olur. Zira peşin olanın peşine, vadeli olanın vadeleliye havale edilmesi sahih olur. Fakat iki borçtan birisi vadesi dolmuş diğeri vadeli ise ya da birisi bir ay vadeli diğeri iki ay vadeli ise, havale sahih olmaz.

İkincisi: Havalenin kesinleşmiş bir borç üzerine olmasıdır. Zıffa girmeden önce kadın mihrini kocasına havale ederse, sahih olmaz. Çünkü o mihr henüz kesinleşmiş değildir. Memur, işini bitirmeden önce ya da kiralama süresi bitmeden önce ücretini havale ederse, sahih olmaz. Çünkü o kesinleşmiş bir borç değildir. Borcu olmayan bir kimse, birisini kendisinden alacağı olduğu birisine havale ederse, bu “havale” değil, vekâlet olur. Onun hakkında havale hükümleri değil vekâlet hükümleri sabit olur. Borcu olmayan kimse, borcu olmayan bir kimseye havale ederse, bu da “havale” değildir. Zira havaleyi kabul eden/kendisine havale edilen kimse ödemekle zorunlu değildir, alacaklı olanın da bunu kabul etmesi zorunlu değildir. Çünkü havale takas etmedir/ karşılıklıdır. Burada takas etme yoktur. Zira alacaklı, kendisine havale edilenden borcu teslim alırsa, havale edene döndürülür.

Üçüncüsü: Havalenin bilinen bir mal ile olmasıdır. Bilinmeyen malın havalesi sahih olmaz.

Dördüncüsü: Havalenin, havale edenin rızası ile olması, havale etmeye zorlanmaması. Çünkü borcu onun üzerinedir. O, borcunu bir yönde/şekilde ödemeye zorlanmaz. Zira o, borcunu kendisine havale edilen kimsedeki borç yönünden ödemeye zorlanmaz. Bilakis onun borcunu istediği herhangi bir şekilde ödeme hakkı vardır. Alacaklı olanın ve kendisine havale yapılanın rızası şart koşulmaz. Bilakis o ikisinin rızasına kesinlikle itibar edilmez. Zira alacaklı olan, havaleyi kabul etmeye mecburdur, kendisine havale yapılan da havaleyi kabul etmeye mecburdur. Alacaklı olanın mecbur edilmesi, Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in şu kavlından dolayıdır: *فَإِذَا أَتَيْتُمْ أَحَدَكُمْ عَلَىٰ مَلِيٍّ فَلْيَتَّبِعْ* “**Sizden biriniz hali vakti yerinde olan birine havale edildiğinde, buna uysun.**” Çünkü havale edenin borcunu bizzat kendisi ve vekili ile ödemesi hakkı vardır. Kendisine

havale yapılanı, ödemekte kendi yerine koymuştur. Dolayısıyla alacaklının kabul etmesi gerekir. Kendisine havale yapılanın rızasının olmamasına gelince; havale yapan borç verendir, alacaklıyı hakkını teslim almakta kendi yerine koymuştur. Dolayısıyla vekâlette olduğu gibi, borçlu olanın rızasına ihtiyaç yoktur. Buna göre çekler gibi peşin meblağları ya da vadesinde ödenen vadeli meblağları içeren senetlerdeki havale, sadece havale edenin rızası ile caizdir. Bunlarda alacaklı olanın ve kendisine havale edilenin rızası şart koşulmaz. Alacaklının rızası olsa da olmasa da, kendisine havale yapılanın rızası olsa da olmasa da, borç havalesi denilen kambiolar gibi vadesinde ödenmeyen vadeli meblağları içeren senetlerin havalesi de caizdir. Havale, akid değildir ki, onda rıza aransın. Havaledede icab ve kabul yoktur. O sadece, garanti, kefalet, vasiyet ve benzeri akid sayılmayan tasarruflardan bir şahsın kendisinin yaptığı bir tasarruftur.

Tasvir/Suret Yapmak

Tasvir, bir şeyin suretini/resmini çizmektir. Heykeller yapmak da tasvirdendir. Tasvir, heykeltıraşçılığı da kapsar. Resim ya da heykel surettir. Çoğulu suverdir. Aynı zamanda lügatte tesâvir denir ve heykelleri de kapsar. Lügatte tesâvir ve temâsil de denir. Şeriat; insan, hayvan ve kuş gibi ruh taşıyan şeylerin suretini yapmayı haram kılmıştır. Suret yapmak, ister kâğıt, ister deri, ister elbise, ister kap-kacak, ister dekorasyon ve ziynet, ister para üzerine olsun bunların hepsi haramdır. Zira üzerine suret/resim çizilen ne olursa olsun sadece ruh taşıyan bir şey çizmek haramdır. Ruh taşımayan şeylerin suretini yapmak caiz olup bunda bir sakınca yoktur. Nitekim şeriat, ağaçların, dağların, çiçeklerin ve benzeri ruh taşımayan şeylerin suretlerini yapmayı/resimlerini çizmeyi helal kılmıştır. Ruh taşıyan şeylerin suretini çizmenin haram kılınması şer'î nasslarla sabittir.

El-Buhari, İbn-u Abbas hadisinden şöyle dediğini tahriç etmiştir: “Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], evde resimler olduğunu görünce, onların yok edilmesini emretmedikçe eve girmezdi.” Aişe’den rivayet edildi ki: “İçerisinde resimler olan bir örtüyü/perdeyi asmış. Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] içeri girdiğinde o örtüyü söküp atmış. Aişe dedi ki; Sonra o örtüyü parçaladım, iki yastık yaptım. Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] o iki yastığa yaslanıp dinleniyordu.” [Muslim] Ahmed’in lafzında ise şöyle geçmiştir: “O örtüyü alıp fırlattım. Sonra onu iki yastığa parçaladım. Sonra Rasulü içerisinde resim olduğu halde o iki yastığa yaslanmış gördüm.” El-Buhari ve Muslim, Aişe hadisinden şöyle dediğini tahriç ettiler: “Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] bana geldiğinde, bana ait olan kapı girişini, içerisinde resim olan bir çeşit nakışlı kumaş ile örtmüştüm. Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] onu görünce yüz rengi kızarak onu çekip yırttı ve şöyle dedi: يَا عَائِشَةُ أَشَدُّ النَّاسِ عَذَابًا عِنْدَ اللَّهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ الَّذِينَ يُضَاهَوْنَ بِخَلْقِ اللَّهِ **“Ey Aişe! Kıyamet günü azap bakımından Allah katında insanların en şiddetlisi, yaratmakta Allah’a benzer olmaya çalışanlardır.”** Muslim’in hadisinde, Aişe’den şöyle dediği rivayet edilmiştir: “Rasulullah [Sallallahu Aleyhi ve Sellem] bir seferden geldi. Ben kapımı içerisinde kanatlar olan, at resminin

olduğu bir örtü ile örttüm. Bunun üzerine bana o örtüyü indirmemi emretti.”El-Buhari, İbn-u Abbas hadisinden Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]’in şöyle dediğini tahriç etti: *مَنْ صَوَّرَ صُورَةً فِي الدُّنْيَا كَلَّفَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ أَنْ يَنْفُخَ فِيهَا الرُّوحَ وَلَيْسَ بِنَافِخٍ* **“Kim bir suret yaparsa, Kıyamet günü o yaptığı surete can üfüresiye kadar Allah ona azap eder. Hâlbuki o üfüremez.”** Yine İbn-u Ömer kanalıyla Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]’in şöyle dediğini tahriç etti: *إِنَّ أَصْحَابَ هَذِهِ الصُّورِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ يُعَذَّبُونَ فَيَقَالُ لَهُمْ أَحْيُوا مَا خَلَقْتُمْ* **“Bu suretleri yapanlar Kıyamet günü azap görürler. Onlara; ‘Haydi yarattığınızı canlandırın’ denir.”** İbn-u Abbas’tan şu rivayet edildi: “Ona bir adam gelip dedi ki: “Ben bu suretleri çiziyor ve bu suretleri yapıyorum. Onlar hakkında bana fetva ver. Bunun üzerine o; “Bana yakla” dedi. O, elini başına koyasıya kadar ona yaklaştı. İbn-u Abbas dedi ki: “Sana Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]’den işittiğimi haber veriyorum. Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]’i şöyle derken işittim: *كُلُّ مُصَوِّرٍ فِي النَّارِ يَجْعَلُ لَهُ بِكُلِّ صُورَةٍ صَوَّرَهَا نَفْسًا تُعَذَّبُ فِي جَهَنَّمَ* **“Her suret yapan ateştedir. Yaptığı her surette onun için bir nefis/can verilir. O suret cehennemde ona azap eder.”** Eğer sen mutlaka yapmak zorundaysan ağaç ve canlı olmayan bir şey yap.” Ahmed, Ebu Hurayra’dan Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]’in şöyle dediğini rivayet etti: *أَتَانِي جِبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ فَقَالَ إِنِّي كُنْتُ أَتَيْتُكَ اللَّيْلَةَ فَلَمْ يَمْنَعْنِي أَنْ أُدْخَلَ عَلَيْكَ الْبَيْتَ الَّذِي أَنْتَ فِيهِ إِلَّا أَنَّهُ كَانَ فِي الْبَيْتِ تِمْنَالٌ رَجُلٍ وَكَانَ فِي الْبَيْتِ قِرَامٌ سِتْرٌ فِيهِ تِمَانِيْلٌ فَمُرُّ بِرَأْسِ التَّمْنَالِ يَفْطَعُ فَيَصِيرُ كَهَيْئَةِ الشَّجَرَةِ وَمُرُّ بِالسِّتْرِ يَفْطَعُ فَيَجْعَلُ مِنْهُ* **“Bana Cibril [Aleyhi’s Selam] gelip şöyle dedi: Ben sana gece geldim. Zira içerisinde senin olduğun evde sana gelmeme engel olan bir şey yoktu. Ancak evde bir adam heykeli olduğunda, içerisinde resimler olan nakışlı örtüler olduğunda, köpek olduğunda müstesna.”** Sonra Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem] bir heykel ile karşılaştığında onu parçalıyor, o da ağaç şeklini alıyordu. Resimli örtü ile karşılaştığında onu parçalıyor sonra ondan iki yastık yapıyordu. Köpek ile karşılaştığında onu evden dışarı çıkarıyordu. Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem] böyle yapıyordu.” El-Buhari, Ebu Cuhayfe kanalıyla şunu rivayet etti: “O hacamat yapan bir köle satın aldı. Sonra şöyle dedi: Nebi [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], kanın be-

delini, köpeğin bedelini ve fahişenin kazancını yasakladı. Faiz yiyeni ve yedireni, dövme yapanı ve yaptıranı, suret yapanı/çizeni lanetledi.”

Bu hadislerin tamamı, suret yapma/çizmenin terk edilmesinin kesin bir şekilde talebini içermektedirler. Bu, suret yapmanın/çizmenin haram olduğuna dair delildir. Bu hadisler geneldir. İster gölgesi olsun ister olmasın, ister tam olsun ister yarım, fark etmeksizin her sureti kapsamaktadır. Zira gölgesi olan suretin haram kılınması ile gölgesi olmayan suretin haram kılınması arasında ve yaşaması mümkün olan tam sureti yapmanın haram kılınması ile yaşaması mümkün olmayan yarım şeklindeki suretin haram kılınması arasında fark yoktur. Hadislerin genelliği nedeni ile hepsi de haramdır. Ev hakkındaki İbn-u Abbas’ın hadisinde, Ka’be’deki suretler resim olarak çizilmiş idiler ve gölgeleri yoktu. Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], onlar yok edilmeden, ona girmedi. Aişe hadisi, örtüde gölgesi olmayan resmin çizilmiş olduğuna delalet etmektedir. Rivayet edildi ki; “Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem], Ali’yi bir seriyeye ile gönderdi ve ona şöyle dedi: *أَنْ لَا تَدَعَ تَمَثَالًا إِلَّا طَمَسْتَهُ* “**Ortada yıkmadığın bir heykel, silip yok etmediğin bir suret/resim, dümdüz yapmadığın yüksek kabir bırakma.**” Muslim, bu hadisi Cenazeler bahsinde ufak bir farklılıkla rivayet etti. Dolayısıyla hadis, her iki çeşit sureti de zikretti, heykeli yani gölgesi olanı ve silinen/kazınan resmi yani gölgesi olmayana zikretti. Gölgesi olan ile gölgesi olmayan arasında ayırım yapmak doğru değildir ve bir aslı yoktur. Çünkü suretin hayat sahibi olması ya da olmaması, haram kılınışının illeti değildir. Bunu haram oluştan istisna eden bir delil de yoktur. Ruh sahibi olmayan ağaç, dağ ve benzeri şeylerin suretlerinin/resimlerinin yapılmasının caiz olmasına gelince: Çünkü suret yapmanın haram kılınması hakkında gelen hadislerde haram oluş, içerisinde ruh sahibi olanın sureti ile sınırlandırılmıştır. Bu, kendisi ile amel edilen bir mefhumu olan muteber bir kayıttır. Bunun mefhumu ise, ruh sahibi olmayan bir şeyin suretini yapmak haram değildir. Evet, bazı hadisler mutlak olarak gelmiştir. Fakat bazı hadisler de mukayyed/kayıtlı olarak gelmiştir. Usul ile ilgili kaide ise, “Mutlak, mukayyede hamledilir” şeklindedir. Dolayısıyla haram kılma sadece, insan, hayvan ve kuş gibi ruh taşıyan şeylerin suretine ait olur. Fakat bunun dışında kalan suretlerin

yapılması haram olmaz, bilakis caiz olur. Ayrıca ağaç ve benzeri ruh sahibi olmayan şeylerin suretinin yapılmasının mubah oluşu hadislerde açık olarak geçmiştir. Zira Ebu Hurayra hadisinde; “Evin kapısında olan heykelin kafası ile karşılaştığımda onu parçaladığı, onun ağaç şeklini aldığı” geçmektedir. Bu demektir ki, ağaç şeklinde olan heykelde bir sakınca yoktur. İbn-u Abbas hadisinde de; “Eğer onu mutlaka yaparsan, ağaç ve canlı olmayanın suretini yap” denilmektedir.

Suret yapmanın haram kılınması ile ilgili gelen hadisler illetli değildir. Suret yapmak herhangi bir illet ile illetlendirilmemiştir. Bunun içindir ki suret yapmak için bir illet aranmaz. İbn-u Ömer’den rivayet edilen Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in şu kavli; **“Onlara haydi yarattıklarınızı canlandırın denilir.”**, İbn-u Abbas hadisinde geçen şu ifade; **“O üfüremediği halde, ona ruh üfüresiye kadar”** ve Aişe hadisinde geçen şu ifade; **“Kiyamet günü azap bakımından Allah katında insanların en şiddetlisi, yaratmakta Allah’a benzer olmaya çalışanlardır.”**; bunların hepsi, illetlendirme şeklinde gelmemiştir. Bu hadislerde geçen lafızlar ve cümlelerden illetlik anlaşılmamaktadır. Bu hususta geçen hepsi, Rasul [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]’in suret yapmayı, yaratmaya ve suret yapana da yaratıcıya benzetiyor olmasıdır. Benzetmek ise illetlik ifade etmez. Bir şey başka bir şeye benzetildiğinde illet olmaz. Benzeyen, kendisine benzetilenin illeti yapılmaz, o sadece ona ait bir vasıf olur. Bir şeyin vasfı ise, onun illeti değildir. Onun için **“İçerisinde Allah’ın yaratmasına benzeşme olduğu için suret yapmak haramdır”** denilmez. Zira Allahu Teâlâ, insanı, hayvanı, kuşu yarattığı gibi ağaçları, dağları, çiçekleri de yarattı. Dolayısıyla insan, hayvan ve kuşun suretinin yapılması, Allah’ın yaratmasına benzeşme olduğu için haram olsaydı bu illet; ağaçlarda, dağlarda, çiçeklerde ve diğerlerinde de vardır. Zira onları da Allah yarattı. O zaman onların suretlerinin yapılmasında da illet olduğu için onların suretlerinin yapılması da haram olurdu. İlet, var olup olamama bakımından illetlendirilen ile birlikte döner. Hâlbuki nasslar, ağacın ve ruh sahibi olmayan her şeyin suretinin yapılmasının caiz oluşuyla ilgili olarak geçmiştir. Buna binaen, haram kılınması hakkında

nassların geçmesinden dolayı insan ve hayvan suretinin yapılması haramdır. Yoksa bunların suretini yapmanın haram olması bir illetten dolayı değildir. Ağaçlar, dağlar ve ruh sahibi olmayan her şeyin suretinin yapılması ise caizdir. Mubah oluşu hakkında nassların geçmesinden dolayı bunda bir sakınca yoktur.

Bu izahat suret yapmak bakımından idi. Çizilen suretlerin edinilmesine gelince: Eğer mescit, musalla ve benzerleri gibi ibadet için hazırlanan mekânlar içinse kesinlikle haramdır. Çünkü İbn-u Abbas'ın hadisinde Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], içerisindeki resimler yok edilinceye kadar Kâbe'ye girmemiştir. Dolayısıyla bu, terke ilişkin kesin taleptir. Dolayısıyla da haramlığa dair delil olmaktadır. Fakat ev, büro, okul ve benzerleri gibi ibadet için hazırlanmayan mekânlar için edinilmesi hakkında tafsilat vardır. Bunun açıklaması ise şöyledir:

Birincisi: Eğer suret, gölgesi olmayan -yani düz- suret ise bu sureti edinmek, ona tazim konumunda olursa, haram değil, mekruh olur. Tazim konumunda olmazsa caizdir, bir sakıncası yoktur. Surete tazimin olduğu bir yerde bulundurmanın mekruh oluşu ise; Aişe hadisinden dolayıdır ki Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], içinde suret olan bir örtüyü çekip attı. Yine Ebu Hurayra hadisinden dolayıdır ki Cibril, içerisinde heykeller, resimler ve köpek olduğu için eve girmemiştir. Bu mekruh oluşun, içerisinde surete tazimin olduğu bir yere konulmuş suretlere/resimlere has olması ve içerisinde surete tazimin olmadığı bir yerde suretlerin bulunmasında bir sakınca olmaması ise; Aişe hadisinde, Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in içerisinde resimler olan örtüyü çekip atması ve içerisinde resimler olduğu halde koltuk yastığına yaslanmasıdır. Yine Ebu Hurayra hadisinde “Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'in, resimli örtü ile karşılaştığında onu parçaladığının ve sonra ondan iki yastık yaptığının” geçmesidir. Bu da nehyin suretin, kendisine tazim yapılan bir yere konulmasına bağlı olduğuna, onu elde etme ve bulundurmaya bağlı olmadığına delalet etmektedir.

Suretin, tazimin olduğu bir yere konulmasının haram değil de mekruh olmasına gelince: Bu, bu hususta geçen nehyin, suret yapma hakkında olduğu gibi, suret bulunduranı azapla tehdit etmek ve zemmetmek v.b. kesinliğe delâlet eden bir karine ile birlikte gelmeyip bilakis, sadece terkin talebi şeklinde gelmesindedir. Bir takım

başka hadislerin, heykeller bulundurmamayı nehyederek de çizilmiş suretleri bulundurmamayı caiz kılarak gelmesi, nehyin kesinlik için olmadığına karine sayılan hususlardandır. Zira Muslim, Ebu Talha'dan Rasulullah [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'i şöyle derken işittiğini rivayet etti: **“İçerisinde bir köpek ve suret olan bir eve Melek girmez.”** Muslim'in rivayet ettiği başka bir rivayette ise şöyle denilmektedir: **“Kumaş elbise üzerine çizilmiş müstesna.”** Bu, kumaşa çizilmiş suretin istisna edildiğine delalet etmektedir. Mefhumu ise; içerisinde kumaşa çizilmiş şekiller olan yani resim olarak çizilmiş suret olan eve melekler girer. Bu hadis, diğer nehiy hadisler ile bir araya getirildiğinde, suret bulundurmamayı terkin talebinin kesin olmadığına karine olur. Dolayısıyla surete tazimin olduğu bir yerde suret bulundurmak, haram değil mekruhtur.

İkincisi: Eğer suret, gölgesi olan yani heykel şeklinde bir suret ise bununla ilgili hüküm, yukarıdaki suretin hükmünden farklıdır. Çünkü Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem], yukarıda geçen hadiste **“Kumaş elbise üzerine çizilmiş müstesna.”** kavli ile düz sureti istisna kıldı ve heykel şeklindeki sureti istisna kılmadı.

Aynı şekilde Cibril [Aleyhi's Selam], Rasul [SallAllahu Aleyhi ve Sellem]'e heykeller açısından şöyle demiştir: **“فمر برأس التمثال يقطع فيصير كهيئة الشجرة”** **“Heykellerin başını koparmasını emrettiki ağaç şeklini alsın.”** Yani heykelin ruh sahibi olan heykel gibi olan şeklinin yok edilmesini emrederken, örtüdeki düz sureti parçalamasını emretmemiştir. Bilakis tazime delalet eden bir yere koymamasını emretmiştir. **“ومر بالستر يقطع فيجعل منه وساداتان توطآن”** **“Örtüyü parçalamasını ve ondan iki yastık yapmasını emretti.”**

Düz sureti istisna kıldığı gibi heykel şeklindeki sureti istisna kılmaması ve heykellerin bulundurulmasının nehyedilmesi ve heykellerin şekillerinin yok edilmesi karinesi ile birlikte gelmesi heykellerin bulundurulmasının nehyedilmesinin kesin nehiy olduğuna yani ruh sahibi olan heykellerin elde edinilmesinin haram olduğuna delalet etmektedir.

Çocukların oyuncak bebekleri, haklarında nass varit olmasından dolayı heykellerin haramlığından istisna edilmiştir. Nitekim el-

Buhari, Aişe [Radiyahallahu Anhâ]'den şunu tahriç etmiştir: "Nebi [Sallallahu Aleyhi ve Sellem]'in yanında kızlarla oynuyordum." Yani kız şeklindeki oyuncaklarla oynuyordum demektir. Yine el-Buhari ve Muslim, Ensar'dan olan Rabî Bintu Maûz [Radiyahallahu Anhâ]'den şunu tahriç ettiler: "Onlara yünden oyuncaklar yapar ve onlardan biri yemek için ağladığında iftar oluncaya kadar ona verirdik."